

PRAELECTIONES IURIS MATRIMONII

**AD NORMAM CODICIS IURIS CANONICI
TERTIO EDIDIT**

TH. M. VLAMING, I. U. D.

TOMUS II

**SUMPTIBUS SOCIETATIS EDITRICIS ANONYMAE
OLIM PAULUS BRAND
HILVERSUM IN HOLLANDIA**

PRAELECTIONES IURIS MATRIMONII

TOMUS II

EVULGETUR.

J. H. VISSER,
censor a. h. d.

WARMUNDAE, die 2 Aprilis 1921.

PRAELECTIONES IURIS MATRIMONII AD NORMAM CODICIS IURIS CANONICI

TERTIO EDIDIT

Th. M. VLAMING

E Lyceo Pontificii Seminarii Romani doctor iuris utriusque
In Curia dioecesisana Harlemensi matrimoniorum Defensor
Parochus ad Nativ. B. M. Virg. de Berkel et Rodenrijs
In Seminario Warmundano olim Iuris Canonici Professor

Property of

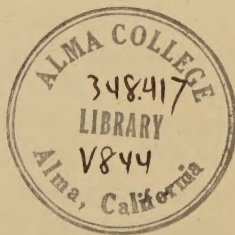
CLgA

Please return to

Graduate Theological

Union Library

←
TOMUS II
→

SUMPTIBUS SOCIETATIS EDITRICIS ANONYMAE
OLIM PAULUS BRAND

BUSSUM IN HOLLANDIA

1921

15431

Printed in Holland

PARS V

DE IMPEDIMENTORUM DISPENSATIONE

391. Hanc partem de impedimentorum dispensatione posteam collocantes in qua de ipsis impedimentis tractavimus, utique ab eo recedimus ordine, quem quoad eandem materiam tractandam secutus est Codex I. C.

Scilicet in illo canones, qui sunt de impedimentis dispensandis (1043—1057), una cum caeteris „de impedimentis in genere” eo constitutis, in Tituli VI Capite II iis praemittuntur capitibus (III et IV) quae respective sunt „de impedimentis impredientibus” et „de impedimentis dirimentibus” in specie. Attamen, quum de dispensationum concedendarum normis et praxi disseri vix queat, quin singulorum impedimentorum praenotiones prae oculis habeantur — quod demonstrant ipsius Codicis cann. 1042 et 1043 — ideo notatam ordinis inversionem, nedum necessariam, saltem omnino duximus opportunam.

In hac autem ipsa Parte V, exhibitis et explicatis dispensationum matrimonialium praenotionibus (Cap. I), ex ordine videbimus de dispensandi facultate (Cap. II), de dispensandi causis (Cap. III), de dispensatione rite petenda (Cap. IV), de eius concessione et acceptatione (Cap. V), de dispensationis concessae executione (Cap. VI) ac tandem de dispensationum vitii eorumque sanatione (Cap. VII).

CAPUT I. DISPENSATIONUM MATRIMONIALIUM PRAENOTIONES.

392. *Dispensatio matrimonialis, quid sit.*

Est: legis impedimentum inducentis in casu speciali relaxatio. Quae definitio desumpta est ex can. 80.

Superius (n. 190) iam vidimus, leges impedimentorum — sicut leges universim — posse generaliter infirmari per supervenientem legem contrariam, sive abrogatoriam sive derogatoriam. Hic vero agitur de iis impedimentorum relaxationibus, quae ex benignitate Ecclesiae nonnumquam fiunt in casibus specialibus.

Ea autem est huiusmodi relaxationis natura, ut persona cui lex impedimentum matrimonii inducebat, quaeque proinde erat matrimonio licite vel licite simul et valide ineundo inhabilis, per eam ita plane impedimento liberetur ac si numquam eo ligata fuisset, nec, dispensatione semel effective concessa, quod prius exstistebat impedimentum umquam revertatur.

Ab huiusmodi ipsius legis relaxatione utique toto coelo differt ea casus lege affecti alteratio, qua hic de se talis esse desinit, qualem lex ipsa respicit, uti e.g. obtinet quoad impedimentum mixtae religionis si pars acatholica ante initas nuptias ad fidem catholicam convertatur, aut quoad impedimentum raptus, si rapta mulier ante matrimonium, a raptore separata, in loco sibi tuto constituatur (n. 311).

393. Vigentis hodie praxis Ecclesiae in nonnullis impedimentis dispensandi, quinam fuit ortus et progressus?

Quaestio non est nisi de dispensandi praxi; ius enim dispensandi, haud secus ac ius correlativum impedimenta constituendi (n. 42), est ius Ecclesiae nativum prorsus et quoad quaelibet iure a se constituta ab origine illimitatum. Quo praenotato, respondemus:

Super ipsa ea impedimenta, quae hodie dispensabilia dicuntur, eo quod S. Sedes passim in eis dispensare solet (cuiusmodi potissimum sunt plerique gradus consanguinitatis et affinitatis, cognatio spiritualis et legalis), antiquitus nullae aut fere nullae dispensationes concessae fuerunt. Quod patet e.g. ex epistola S. Gregorii Magni ad Felicem Messanensem Episcopum ¹⁾. Ibi Pontifex meminit dispensationis cuiusdam, quam ipse neo-conversis apud Anglos, ut in coniugiis illegitime *contractis* permanere possent, concessit, seseque quodam-

1) Migne, P. L. tom. LXXVII, col. 1323.

modo super tali indulgentia excusat, dicens, se ideo tantum ad eam concedendam devenisse, ne Angli, denegata sibi dispensatione, a conversione deterrentur; simul vero decernens, ne eadem deinceps trahatur in exemplum seu normam. Ad matrimonium autem *contrahendum*, certum omnino exemplum non invenitur ante Innocentium III, anno 1209 matrimonium cum consanguinea Beatrice regi Germanorum Othoni IV permittentem ¹⁾. Exempla antiquiora, quae afferuntur, aut ratificationes fuerunt plus minusve generales coniugiorum contra leges recenter tunc conditas invalide initiorum, aut privilegia seu exemptiones a iure communi aliquibus populis ²⁾ concessa, aut — quatenus de casibus particularibus agebatur — convalidationes matrimoniorum iam *contractorum*, plerumque per viam conniventiae seu dissimulationis, aut a S.S. Pontificibus aut (aliquando) a Conciliis particularibus decretae. Nonnumquam etiam Episcopi singulares, ut moderatores disciplinae poenitentialis, iis impedimentis reconciliandos solvebant, quae cum ipsa poenitentia erant connexa, ut e.g. impedimentum criminis et voti violati.

Toto adhuc medio aevo Apostolica Sedes potestate dispensandi sibi soli reservata parce admodum uti solebat. Dispensationes matrimoniales saeculo XIII et XIV in Episcopatum Traiectensem destinatae longe plurimae quartum consanguinitatis vel affinitatis gradum concernunt, paucissimae vero tertium gradum aut quartum cum tertio mixtum. Quae de tertio consanguinitatis gradu agunt dispensationes, eae principibus eorumque proximis datae sunt, quandoque non sine magna difficultate longaue actione praevia ³⁾.

Ipsam Conc. Trid. adhuc praecipit: „In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino dispensatio, vel raro idque ex causa et gratis concedatur” ⁴⁾.

1) Exempla antiquiora quidem, sed aut falsa aut minus certa, afferunt v. Scherer, II, S. 455; Wernz, n. 610.

2) Uti in exemplo S. Greg. Magni iam adducto; de Gregorii II hac in re indulgentia erga Germanos (a. 726) vide Wernz, l.c. et Rosset, n. 2517.

3) Vide Dr. G. Brom, *Bullarium Traiectense*, Introductio, p. XLV; cfr. p. XXIV.

4) Sess. 24 de Ref. Matr., cap. 5; cfr. Sess. 25 de Ref., cap. 18.

Sed, mutatis temporum ac morum adiunctis, Ecclesia a pristina severitate paulatim adeo temperavit, ut in ipsis gradibus propinquioribus consanguinitatis et affinitatis, iustis tamen de causis, passim dispensaret. Quinimo relativa dispensationum frequentia, praesertim in impedimentis fori interni necnon in gradibus remotioribus propinquitatum, etiam ad forum externum pertinentium, tandem facta est una e praecipuis rationibus ipsa illa impedimenta aut abrogandi aut saltem restringendi, uti novo Codice revera factum est ¹⁾.

393 bis. Quid de dispensabilitate impedimentorum secundum ius et praxin Ecclesiae hodie vigentia?

Quamvis de impedimentorum dispensabilitate quoad pleraque singulatim iam dixerimus, haud tamen inopportuno duximus eam hoc loco quoad omnia simul et unico veluti conspectu considerare. Iamvero, quaedam eorum sunt simpliciter indispensabilia, quaedam vero, etsi gradu inter se diverso, sunt tamen dispensabilia.

I. Impedimentorum indispensabilium duplex datur classis:

a. eorum in quibus Ecclesia dispensare certo non potest, eo quod indubie iure superiori, scilicet naturali et divino, sunt inducta. Huiusmodi sunt: 1° impotentia (n. 271) 2° vinculum e matrimonio consummato fidelium (n. 279); 3° consanguinitas in primo gradu lineae rectae (n. 338, b);

b. eorum de quibus dubium est utrum ab Ecclesiae dispensari valeant, eo quod dubia sit eorum origo e iure superiori. Huiusmodi sunt: 1° omnes gradus consanguinitatis lineae rectae primum excedentes (n. 338, b); 2° gradus primus consanguinitatis in linea collateralis (n. 339, b).

II. Impedimentorum dispensabilium quatuor sunt species:

a. ad primam solum pertinet vinculum matrimonii rati et

1) De dispensationum matrimonialium historia vide Stiegler, *Dispensation, Dispensationswesen und Dispensationsrecht im Kirchenrecht geschichtlich dargestellt*. I. Mainz, 1901, praesertim § 52, f.f.

non consummati, cuius relaxandi potestas Sedi Apostolicae competit (can. 1119) ex concessione iuris divini¹⁾;

b. secundam speciem ea constituunt, in quibus, utpote a se conditis, Ecclesia iure nativo dispensare potest quidem, attamen non solet; in quibus proinde numquam aut vix umquam (i.e. nonnisi ob causas omnino singulares) dispensatio conceditur. Quare etiam impedimentis in dispensabilibus accenseri possunt. Cfr. n. 185, 7°. Huc pertinent: 1° aetas (n. 263); 2° ordo sacer, praesertim presbyteratus (n. 301); 3° votum sollemne (n. 306,c); 4° raptus (n. 311); 5° crimen publicum coniugicidii (n. 328,b); 6° affinitas in linea recta, praesertim matrimonio consummato (n. 352,b; cfr. can. 1043);

c. ad speciem tertiam pertinent quae vocantur „impedimenta gradus minoris” (can. 1042, § 2), super quibus dispensatur „ex rationabilibus causis a S. Sede probatis” et sunt: 1° consanguinitas in tertio gradu lineae collateralis; 2° affinitas in secundo gradu lineae collateralis; 3° publica honestas in secundo gradu; 4° cognatio spiritualis; 5° crimen ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, etiam per civilem actum tantum. Can. 1042, § 2²⁾;

d. quartam denique speciem constituunt quae vocantur „impedimenta gradus maioris” in quibus dispensari solet „interveniente legitima causa”³⁾, quae scl. sit „iusta et rationabilis...habita ratione gravitatis” impedimenti a quo dispensatur. Can. 84, § 1; cfr. can. 1061, § 1, 1°. Huc pertinent omnia impedimenta dispensabilia sub c non enumerata. Can. 1042, § 3.

Spectata littera huius canonis („impedimenta maioris gradus alia sunt omnia”), quaelibet etiam impedimenta impe-

1) Huc quodammodo referri potest facultas Sedis Apostolicae remittendi „interpellationes” ad normam iuris divini, usui privilegii Paulini (can. 1121) praemittendas.

2) Inde a Curia reformata (3 Nov. 1918) usque ad Codicem inductum (18 Maii 1918) haec erant minoris gradus impedimenta: a. consanguinitas et affinitas lineae collateralis in gradu 3°, 4°, 4° attingente 3^m vel 2^m necnon 3^m attingente 2^m; b. affinitas ex copula illicita in 1°, 2° et 2° attingente 1^m lineae collateralis; c. cognatio spiritualis; d. publica honestas e sponsalibus vel ex matrimonio rato et soluto. *Ordo serv. in Rna Curia*, „Normae pecu- nariae” cap. VII, art. III. A. A. S., 1909, p. 91, 190.

3) Ibid. ad 20°.

dientia ad hanc speciem referenda videntur. Sunt tamen qui hunc canonem de solis impedimentis dirimentibus intelligendum esse putant, eo quod nonnisi ita acceptus consonat Ordini servando in Romana Curia, ubi inter impedimenta maioris gradus, ibi singillatim enumerata, impedimenta impedientia non inveniuntur¹⁾. Nobis vero a sensu canonis obvio et indistincto non recedendum esse videtur. Non enim putamus, Ordinis illius de impedimentis impedientibus silentium ullam facessere difficultatem. Utpote enim ibi normas tradens pro dispensationibus papalibus, iisque per S. C. de Sacramentis elargiendis, nulla est ratio ob quam quid habeat sive de impedimento mixtae religionis, cuius relaxatio iam tunc ad S. C. S. Off. spectabat²⁾; sive de impedimento voti cuius dispensatio, quatenus papalis, iam tunc spectabat ad S. C. de Sodalibus Religiosis³⁾; sive tandem de impedimento impediente cognitionis legalis, quippe quod nondum erat inductum.

Caeterum, saltem impedimentum mixtae religionis in gradu maiori collocandum solus iam postulat can. 1061, § 1, 1°.

394. Ipsae dispensationes matrimoniales, quomodo distinguuntur?

I. Pro diversitate fori ad quod impedimentum, ut removeatur, deferri debet, aliae sunt quae conceduntur in foro externo ad removenda impedimenta publica, aliae quae conceduntur in foro interno, ad removenda impedimenta occulta. Quaenam autem impedimenta publica, quaenam vero occulta sint habenda, id mox (n. 395) explicabitur. Sed hic iam notetur, utrumque hoc dispensationum genus duobus praesertim inter se differre. Primo quidem in modo quo sint petendae: nam in foro externo dispensatio ita petitur, ut nomina dispensandorum innotescant dispensanti (expressis oratorum nominibus); in foro vero interno dispensatio petitur absque manifestatione

1) Ita Schaeppm. *C. en H.*, blz. 19 contra Haring in *Linzer Quartalschr.*, 1918, S. 28.

2) Const. „Sapienti consilio” necnon „Ordo servandus . . .” etc. A. A. S., l.c., p. 9 et p. 78, 4°.

3) Const. cit. A. A. S., l.c., p. 11.

nominum (reticitis oratorum nominibus). Deinde vero in effectu; nam dispensatio in foro externo concessa non tantum efficit, ut impedimentum vere removeatur valideque matrimonium contrahatur, sed etiam, ut, impedimentum sublatum esse, in foro externo, seu coram iudice ecclesiastico, quoties hoc opus fuerit, probari possit; dispensatio vero in solo interno foro concessa, licet impedimentum vere removeat permittatque matrimonium coram Deo rite contrahi, non tamen sufficit ad probandum pro foro externo, impedimentum solutum fuisse. Quare, si post obtentam dispensationem in foro interno, impedimentum, quod antea erat occultum, nunc fiat publicum, alia dispensatione pro foro externo opus est, ut scl. matrimonium, etsi coram Deo iam validum, tamen etiam publice, seu coram Ecclesia, validum habeatur.

II. Secundum praecipuum dispensabilitatis momentum aliae sunt gradus minoris, aliae gradus maioris, idque prout ipsum impedimentum a quo dispensatur est minoris maiorisve gradus. Utramque distinctionem die 3 Nov. 1908 intulit *Ordo servandus in Romana Curia* qui, utpote „stylum Curiae” referens, hac in materia verum constituit iuris fontem, Cfr. can. 42, § 1. — Quenam autem hodie, scl. iure Codicis, sint impedimenta (et hinc etiam dispensationes) minoris gradus, id ex can. 1042, § 2 iam tradidimus n. 393bis, II, c.

III. Secundum modum concessionis:

a. aliae sunt quae conceduntur in forma gratiosa, aliae quae in forma commissoria. Dispensatur in forma gratiosa, cum ipse dispensans, eo ipso quod rescriptum dispensationis nomine suo subsignat, impedimentum removet; in forma commissoria vero, cum superior eum actum, quo impedimentum auferri debet, non ipse perficit, sed alteri, (e. g. Ordinario, parocho, confessario) tamquam delegato seu mandatario, perficiendum *committit*. Actus autem, quo (sive ab ipso superiore sive ab huius commissario) impedimentum a persona dispensanda removetur, dicitur dispensationis *fulminatio*, de qua specialius n. 471,b et 498.

b. aliae sunt quae explicite, aliae quae implicite conceduntur. Dispensationis implicite concedendae exemplum

praebet can. 1053: „Data a Sancta Sede ¹⁾ dispensatio super matrimonio rato et non consummato vel facta permissio transitus ad alias nuptias ob praesumptam coniugis mortem, secumfert semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit.”

IV. Secundum diversam conditionem oeconomicam dispensationes petentium aliae sunt quae conceduntur *in forma ordinaria*, aliae *in forma pauperum*, et aliae *in forma nobilium*, prout „componenda” illa pecuniaria, quae ex praxi antiqua Datariae etiam hodie pro quibusdam fori externi dispensationibus a S. C. de Sacramentis imponitur (n. 454) aut communis est, aut nulla, aut solito maior.

V. Prout personae dispensandae nuptias aut adhuc contracturi sunt, aut invalide iam contraxerunt, dispensationes aliae sunt pro matrimonio contrahendo („in contrahendis”) aliae pro contracto („in contractis”). Haec ultima, utpote ad matrimonium invalide contractum convalidandum, et ipsa *convalidatio* nuncupatur.

VI. Ipsa convalidatio alia est *convalidatio simplex*, alia *sanatio in radice*, scl. in radice matrimonii.

a. Per convalidationem simplicem superior dispensans accurate id agit quod in concessione dispensationis pro matrimonio contrahendo, id est: auferendo impedimentum coniuges putativos habiles reddit ut per novum consensum, ab ea saltem parte praestandum quae impedimenti sit conscia, denuo, et nunc valide, contrahant; hinc etiam ex nunc, seu quo ad futurum, effectibus canonicis matrimonii validi frui valeant. Cfr. can. 1133.

b. Per sanationem vero in radice superior dispensans concedit ut, ablato pariter impedimento, matrimonium convalidetur vi consensus antea dati, utque simul canonici matrimonii effectus (per fictionem iuris) retrahantur ad praeteritum, scl. ad tempus consensus naturaliter quidem valide sed canonice invalide elicit. Scilicet consensus ille

¹⁾ Dicitur: „a Sancta Sede”. Igitur sententia Ordinarii de morte prioris coniugis (n. 281) eandem dispensationem non secumfert.

naturaliter validus, sed propter impedimentum quod obstabat veluti morbosus, ab Ecclesia consideratur tamquam radix ex qua, morbo per dispensationem sanato, matrimonii validitas veluti sponte germinare adhuc potest. Cfr. can. 1138.

De Ecclesiae potestate matrimonia absque novo consensu, seu in radice, sanandi, deque conditionibus ad hoc ab ea requisitis, dicemus ubi de matrimonii invalide contracti convalidatione ex professo (Part. XI).

VII. Denique quas ipse R. Pontifex concedit, eae dispensationes papales, quas vero concedunt locorum Ordinarii, sive iure ordinario sive delegato, episcopales nuncupantur.

395. Quid, in materia dispensationum, nomine impedimenti publici, quid nomine impedimenti occulti venit?

Praenot. 1. Haec quaestio ideo maxime interest, quia:

1°. Publicorum impedimentorum dispensationes in foro publico, seu externo, occultorum vero in foro interno, seu conscientiae, tractandae sunt. Hinc dispensatio impedimenti occulti regulariter a personae dispensandae confessario procurari debet, et quidem adeo secrete, ut persona illa ipsi superiori dispensaturo incognita maneat, reticito proinde illius nomine. Publici vero impedimenti relaxatio procuranda est a personae dispensandae paroco *qua tali*, vel a vicario paroeciali parochi nomine, manifestatis superiori personae dispensandae nominibus. Ideo, si in confessionali aliquod impedimentum auferendum revelari contingat, illudque sit publicum in sensu mox exponendo, confessarius debet poenitentem ad parochum remittere, aut, si ipse sit parochus, eum monere, ut sibi extra confessionale de impedimento illo referat.

2°. Utrumque impedimentorum genus sua habet Sedis Apostolicae organa a quo relaxentur, iuxta dicenda n. 397.

3°. Indulta quae S. Sedes Ordinariis locorum concedit dispensandi in impedimentis occultis, minime iuvant ad dispensandum in publicis, et vice versa.

Praenot. 2. Eadem quaestio in praxi maxime decidenda veniet in dubio num aliquod impedimentum ex peccato ortum, ideoque veluti natura sua occultum, forte per accidens publicum evaserit, necne. Huiusmodi hodie — abrogato scl.

impedimento affinitatis ex copula non-coniugali (345) — praecipue est impedimentum *criminis*.

Quibus praenotatis, responsum generale praebet can. 1037 his verbis: „Publicum censetur impedimentum quod probari in foro externo potest; secus est occultum.”

Quandonam vero in specie habetur possibilitas probationis in foro externo, unde impedimentum pro publico sit habendum?

I. Habetur in primis, saltem regulariter, per se quoad quaelibet impedimenta ex facto honesto, ideoque de se publico (e.g. celebratione matrimonii, ordinis sacri susceptione, religiosa professione, baptismi administratione, etc.), procedentia. Utpote enim veluti natura sua publica, huius generis impedimenta, etsi forte actu nonnisi ipsi parti (ipsisve partibus) cognita, tamen ad forum externum deduci per se tum canonicè debent ¹⁾, tum, ob nullum scandalum nullumve aliud grave incommodum inde timendum, etiam moraliter poterunt. Ad forum autem externum (e.g. in examine sponsorum) deducta, quatenus probatione indigere videantur, omnino facile ibi probari poterunt, ut plurimum per documenta certa et authentica (can. 1990) de facto illo publico e quo processerint. Huc autem pertinent impedimenta *aetatis*, *disparitatis cultus* et *mixtae religionis*, *ordinis sacri*, *voti* tum sollemnis tum simplicis, *consanguinitatis legitimae*, *affinitatis* et *publicae honestatis* (quatenus haec duo impedimenta existant quoad prioris partis consanguineum *legitimum*), *cognationis spiritualis* et *cognationis legalis*, sive dirimentis sive prohibentis.

Aliquando tamen contingere potest ut aliquod ex hisce impedimentis, si sit *actu* occultum, non possit absque scandalo, vel saltem non absque magna oblocutione aliove quodam gravi incommodo, ad forum externum deduci et propalari. Quo casu eius dispensatio poterit in foro interno (extra-sacramentali) peti et obtineri „ad normas Constitutionis „In Apostolicae” editae 13 Apr. 1744 a Ben. XIV” ²⁾. Normae autem dictae

1) Can. 1020, § 1 et 2. Cfr. superius, n. 137, IV.

2) „Ordo servandus in Curia Romana.” A. A. S., I (1909), p. 102. Cfr. Const. „Sapienti consilio”, ibid., p. 15, 1°.

Constitutionis expresse se referunt ¹⁾ ad Const. „Pastor bonus“, eodem die a Ben. XIV editam, in qua Const., § 40, S. Pontifex Poenitentiario Maiori quoad matrimonia invalide iam contracta facultatem facit dispensandi *in foro conscientiae*, si nullitas matrimonii orta sit ex consanguinitate vel affinitate in gradibus tertio et quarto occultis; item si ex iisdem impedimentis in gradu secundo simplici, dummodo hoc casu impedimentum saltem per decennium duraverit occultum et oratores publice contraxerint et uti coniuges legitimi reputati fuerint; item si ex cognatione spiritali occulta, quod quidem non legitur in citata Constitutione, sed ipso teste Ben. XIV ²⁾ „consuetudine institutoque Poenitentiariae comprobatur“; item denique si, ubi de gradibus tertio et quarto consanguinitatis vel affinitatis agatur, nullitas orta sit ex causa subreptionis et obreptionis occultae litterarum Apostolicarum. Ratio illarum exceptionum in eo esse videtur, quod ex una quidem parte impedimenti existentia facile potest in eiusmodi casibus occulta manere, ex altera vero eiusdem propalatio saepe secumferet scandalum aliudve quoddam gravissimum incommodum, uti supra iam innuimus.

II. Quoad reliqua impedimenta — scl. consanguinitatis *illegitimae*, affinitatis et publicae honestatis relate ad prioris compartis consanguineum *illegitimum* forte existentium, praesertim vero criminis — utpote ex occulto plerumque peccato oriunda ideoque veluti natura sua occulta, communiter non dabitur possibilitas probationis in foro externo. Unde ea communiter tamquam occulta tractanda erunt, secundum quod diximus in priori praenotato. Attamen ipsa haec impedimenta natura sua occulta, si quando eatenus ad publicam notitiam de facto pervenerint, ut in foro externo probari iam possint, *occulti* naturam exuerunt et pro *publicis* erunt habenda.

Iamvero, impedimentum natura sua occultum in publicum convertitur:

1°. per notorietatem, quando nempe delictum (peccatum) e quo procedit, ad normam can. 2197, 2° et 3°, factum est vel „*notorium notorietate iuris*, [scl.] post sententiam

1) In Prooemio Bull. Ben. XIV (Ed. Mechl.), t. II, p. 231.

2) Inst. eccl. 87, n. 11.

iudicis competentis quae in rem iudicatam transierit aut post confessionem delinquentis in iudicio factam ad normam can. 1750"; vel „*notorium notorietate facti*, si publice notum sit et in talibus adiunctis commissum, ut nulla tergiversatione celari nulloque iuris suffragio excusari possit". Quod autem est notorium, id adeo publicum in iure reputatur, ut nulla probatione indigeat. Can. 1747, 1°;

2°. per divulgationem sive iam factam, sive prudenter timendam, eo quod „talibus contigit seu versatur in adiunctis ut prudenter iudicari possit et debeat facile divulgatum iri". Ita can. 2197, 1°. Huc pertinet tum quod dicitur *famosum*, de quo nempe in maiori parte civitatis vel viciniae est *fama*, non quidem ex scientia, sed ex gravibus indiciis et praesumptionibus orta; tum quod vocatur *manifestum*, quod nempe, etsi non sit evidens respectu communitatis aut potioris eius partis (ut est *notorium*), est tamen pluribus certo et evidenter (ex scientia) cognitum et ab illis per simplicem divulgationem pervenit (aut probabiliter perveniet) ad notitiam communitatis ¹⁾;

3°. per simplicem notitiam apud tot talesque quot qualesque sufficiunt ad plenam de eo fidem in iudicio faciendam. Habita enim huiusmodi notitia, impedimentum „probari in foro externo potest", ideoque ex can. 1037 censetur publicum; „secus est occultum", uti in eodem can. additur.

Quocirca hucusque tum doctrina canonistarum tum praxis S. Poenitentiariae distinguebat inter occultum *simpliciter* et *omnino* occultum. Quodsi nempe in S. Poenitentiariae rescripto inveniretur clausula „dummodo impedimentum sit omnino occultum", ea non censebatur verificari nisi impedimentum, praeterquam ipsi delinquenti vel delicti complicibus et praeterquam eorum confessario, absolute nemini cognitum esset. Contra, clausula „dummodo impedimentum sit [simpliciter]

1) Ben. XIV, *Inst. eccl.* 87, n. 43, sequ.; S. Lig. n 1111. Haec doctrina et praxis non tam, sicut can. 1037. possibilitatem probationis, quam periculum divulgationis in foro externo spectare videtur. Unde, quatenus hoc periculum spectans, forte etiam hodie normam quamdam praebet applicando canoni 2197, 1°. Caeterum, expectandum manet utrum futura S. Poenitentiariae praxis eandem distinctionem dimissura sit, an forte retentura. Cfr. Schaeppm., *C. en H.*, blz. 18.

occultum" adhuc verificari censebatur licet illud esset notum aliquibus, e.g. in pago tribus, in oppido vel in parva urbe sex, in ampla civitate octo vel decem personis, caeteroquin non garrulis sed potius discretis ¹⁾).

At vero, can. 1037, hac distinctione ommissa, simpliciter dicit: „Publicum censetur impedimentum quod probari in foro externo potest; secus est occultum”.

Ad quaestionem autem per quot qualesque personas, impedimentum sibi notum habentes, illud in fore externo probari possit, responsum habemus canonis 1791:

„§ 1. Unius testis depositio plenam fidem non facit, nisi sit testis qualificatus qui deponat de rebus ex officio gestis”.

„§ 2. Si sub iuramenti fide duae vel tres ²⁾ personae, omni exceptione maiores, sibi firmiter cohaerentes, de aliqua re vel facto in iudicio testificentur de scientia propria, sufficiens probatio habetur; nisi in aliqua causa iudex ob maximam negotii gravitatem, vel ob indicia quae aliquod dubium de veritate rei assertae ingerunt, necessariam censeat plenior probationem”.

Unde spectato iure Codicis, impedimenti notitia apud duos vel tres, etiam discretos, illud ubicumque (tam in urbe quam in pago) publicum reddit, dummodo tamen illi duo vel tres sint omni exceptione maiores ³⁾ et testificari valeant de scientia propria, eo quod ipsi per se delictum perceperint. Ex altera parte impedimentum, uni tantum cognitum, absolute occultum esse non cessat, nisi ille unus sit talis qui possit *ex officio* de eo deponere.

Caeterum, testante Ben. XIV ⁴⁾ illud ex mente S. Poenitentiariae pro occulto haberi potest quod sit tale saltem *formaliter*, licet forte non *materialiter*. Est autem ex can. 2197, 4° „de-

¹⁾ Reiff, V, 1, n. 252; Hollweck, *Strafgesetze*, S. 68^b et 69^d.

²⁾ Cfr. Matth. XVIII, 16.

³⁾ Exceptioni obnoxii sunt qui ex can. 1757 a testimonio ferendo repelluntur ut e.g. „coniux in causa sui coniugis, consanguineus et affinis in causa consanguinei vel affinis, in quolibet gradu lineae rectae et in primo gradu collateralis” (ibid. § 3, 30). Plerique vero ibi designati, si delicti notitiam habeant, eius divulgationi periculum omnino facile inferent.

⁴⁾ *Inst. eccl.* 87, n. 48.

lictum...*occultum materialiter*, si lateat delictum ipsum; *occultum formaliter*, si eiusdem imputabilitas". Unde occultum censetur e.g. coniugicidium quod omnes quidem pluresve sciunt contigisse (materialiter publicum) sed quod iidem putant contigisse casu infelici vel legitimae defensionis causa (formaliter, seu ut criminolum, eos latens). Attamen ad impedimentum formaliter publicum reddendum non requiritur quod, qui illud, etiam ut criminolum, notum sibi habent, pariter sciant ex tali delicto impedimentum canonicum oriri. Quod, ex more S. Poenitentiarie a Ben. XIV (l.c.) traditum, canone 2197, 4° confirmatur.

Nota 1. Ben. XIV ex praxi S. Poenitentiarie tradit, impedimentum posse tamquam occultum haberi, licet *a.* aliquando publicum fuerit, dummodo saltem per decennium oblivioni datum et nunc occultum sit; *b.* publicum sit in alio quodam loco, dummodo occultum sit in loco ubi oratores modo degunt, neque adsit divulgationis periculum. Monet tamen, huiusmodi circumstantias esse dispensanti exponendas ¹⁾.

Nota 2. Explicata distinctio inter impedimenta publica et occulta non est confundenda cum illa, qua aliqui auctores, praesertim Germani ²⁾, distinguunt inter impedimenta *iuris privati*, scl. privatam praesertim utilitatem respicientia (ut error, vis et metus, conditio deficiens, impotentia occulta) et impedimenta *iuris publici*, scl. ob bonum publicum, seu commune, principaliter vigentia (ut aetas, consanguinitas, crimen, etc.). At vero hanc distinctionem quam, utpote falsa hypothesis nitentem — quasi non impedimenta quaelibet aequaliter tandem respicerent bonum publicum, scl. sanctitatem sacramenti et morum puritatem tuenda — merito iam carpsit Feije, nos in divisione impedimentorum (n. 185) ideo insuper omisimus, quia pleraque impedimenta, quae iuris privati dicuntur, nomine „impedimentorum" in Codice ne veniunt quidem.

Practicam autem utilitatem quoad ius impedimenta accusandi ³⁾, cui capessendae eadem distinctio inventa fuit, nos

1) *Inst. eccl.* 87, n.n. 46 et 47.

2) E.g. Heiner, Weber, Lehmkuhl in prioribus editionibus (n.n. 732 et 748) et — cum grano tamen salis — Wernz, n. 216, VII, ac recentissime etiam Linneborn.

3) *Iuris privati* impedimenta regulariter non nisi ab ipsis partibus

alia methodo consequi posse putavimus, uti patebit infra ubi de *causis matrimonialibus*.

396. Sub hoc numero referemus, addita brevi explicatione, praecipuos terminos technicos in materia dispensationem frequenter occurrentes.

Orator (oratrix, oratores) dicitur persona, quae dispensatione indiget, a qua proinde, vel cuius nomine, dispensatio petitur.

Supplica (instantia, libellus supplex, supplices litterae, preces) vocatur instrumentum seu litterae, quibus dispensatio petitur.

Rescriptum (gratia) dispensationis sunt litterae, quibus dispensatio conceditur.

Clausulae dicuntur illae rescripti dictiones seu periodi ¹⁾ quibus tenor eius principalis, seu ipsa dispensationis gratia, iuxta mentem dispensantis tum accuratius determinatur, tum praesertim aliquibus alligatur conditionibus verificandis vel adimplendis.

Stylus Curiae generatim intelligitur certa quaedam praxis, quam Curia Romana (in specie illa Romana Congregatio illudve Tribunal vel Officium quod dispensationem nomine R. Pontificis impertiri potest) praeter ius commune in dispensationum concessionibus tum ipsa observat, tum ab aliis quoque vult observari, quibus incumbat dispensationem aut petere, aut iure delegato concedere, aut exsequi. Pressius autem designat modum dicendi universim et *clausulas* speciatim, ex Curiae praxi in dispensationum rescriptis adhibenda. Stylus et praxis Curiae Romanae in can. 20 recensetur inter normas tunc adhibendas „si certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis”.

Subreptio est reticentia alicuius veri, quod ex rei natura

accusari possunt, iuris vero *publici* a quocumque legitimo accusatore ad forum publicum deferri possunt ac debent. Cfr. Wernz, l.c.

1) Clausula, a *claudendo*, proprie significat alicuius rei partem extremam. A curialibus vox illa assumpta est ad significandum non tantum extremam, sed quamlibet etiam partem in legibus, edictis et rescriptis, sive regis sive pontificiis. Lucii Ferraris *Bibliotheca*, ad voc. *Clausula*. Cfr. Zitelli, p. 11.

vel ex lege aut de stylo Curiae exprimendum erat; obreptio est alicuius falsi in precibus expositio. Cfr. cann. 42 et 1054. Unde patet, quid sint litterae subreptitiae et obreptitiae. De subreptione et obreptione ut causa nullitatis rescripti, vide infra, n. 505, sequi.

Fulminatio dispensationis quid sit, vide n. 394, II.

Componenda et taxa, quid sint, vide n. 394, IV.

CAPUT II. DE FACULTATE DISPENSANDI

Art. I. *De facultate dispensandi R. Pontificis.*

397. Quanam facultate dispensandi pollet R. Pontifex?

I. Quoad impedimenta iuris divini (naturalis et positivi) R. Pontifex per se, i.e. vi nativa potestatis suae legiferae, nulla eiusmodi facultate pollet. At, vi supremi sui magisterii, sicut infallibiliter perspectum sibi habet quaenam matrimonii impedimenta divino iure comprehendantur (n. 186, a et 190, a), ita etiam infallibiliter sibi conscius esse poterit, quousque ipsum ius divinum ea relaxandi facultatem sibi faciat. Et sic facultas in eis dispensandi ei eousque competet quodammodo mediate seu indirecte.

Ob solam vero indirectam illam facultatem R. Pontifici, secundum plerosque auctores, a dispensando circa ius divinum abstinendum est, si sibi, ut supremo iuris illius magistro ac interpreti, dubium maneat sive circa ipsius impedimenti existentiam sive circa suam ipsius dispensandi facultatem. Tunc etenim humana eius dispensandi potestas, utpote dubia solummodo, legitime exerceri non potest, ne forte in ius illud superius impingatur.

II. In quibusvis vero impedimentis iuris ecclesiastici R. Pontifex utique pollet facultate dispensandi tum suprema¹⁾ et ordinaria, tum universali. Quinimo, quum sit superior primarius, semper poterit valide dispensare, etiamsi rationabilis dispensandi causa non subforet. Sub quo respectu potestas ipsius summopere differt a potestate dispensandi qua pollent

1) Suprema haec potestas, quamvis sit etiam penes Concilium Oecumenicum (can. 228, § 1), tamen a solo R. Pontifice exercetur; legum enim relaxatio in casibus specialibus non est apta materia conciliaris.

locorum Ordinarii. Hi etenim, quum sint iure communi inferiores neque iure nativo sui officii in impedimentis matrimonialibus dispensare queant (can. 81), sine iusta et rationabili causa illicite et invalide dispensant (can. 84, § 1), sive iure ordinario id faciant, sive iure delegato.

398. R. Pontifex quibusnam ad dispensandum circa matrimonium utitur organis?

Praenot. a. In terris missionum et, in extraordinariis rerum adiunctis (e.g. saeviente bello, perturbatione, etc.) etiam in reliquo orbe catholico, R. Pontifex solet locorum Ordinariis dispensandi facultates adeo amplas communicare ut, quatenus necessarium vel opportunum, plerisque supplicationibus indulgere valeant. — *b.* Sed neque ipsas suas apostolicas dispensationes R. Pontifex, qui omnium Ecclesiarum sollicitudine gravatur, per seipsum largiri potest et multo minus expedire. Quapropter ad hoc ministerio utitur quarundam Curiae Romanae Congregationum necnon quorundam eius Tribunalium et Officiorum ¹⁾. Quo praenotato, respondemus:

I. Quoad loca iuri communi subiecta ²⁾:

1°. Pro dispensationibus in foro externo concedendis est:

a. Congr. *S. Officii* ad quam spectat dispensare in disparitate cultus et in mixta religione (can. 247, § 3);

b. Congr. *de sodalibus Religiosis*, cui reservantur dispensationes in impedimento voti, tam simplicis quam sollemnis, ex can. 251, § 3. Quae quoad personas exemptio valet etiam pro territorio S. C. de Prop. Fide subiecto, secundum can. 252, § 5;

1) Quae de horum competentia e Codicis canonibus 242-264 breviter et quantum ad nos attinet trademus, ea fere omnia et singula desumpta sunt e Const. Pii X *Sapienti consilio* „de Romana Curia“, diei 29 Iun. anni 1908, cuius textum, egregie illustratum, tradunt *N. K. St.*, 1908, blz. 257, v.v. Eandem Constitutionem, una cum utroque suo additamento — scil. „Lex propria S. Rom. Rotae et Signaturae Apostolicae“ et „Ordo servandus in S. S. Congregationibus, Tribunalibus, Officiis Curiae Romanae“ — habent *A. A. S.*, I (1908), p. 1—108.

2) Neerlandia, a tempore perturbationis saec. XVI usque ad diem 3 Nov. 1908 eodem apostolico regimine fruebatur quo terrae missionum. *N. K. St.* 1905, blz. 265, v.v. Inde vero ab illo die, sublato hoc privilegio, in omnibus iure communi denuo regitur.

c. Congr. *de disciplina Sacramentorum*, ad quam ex can. 249, § 2 spectant ea omnia quae decerni concedique solent in disciplina matrimonii, iis tantum exceptis quae aliis Congregationibus reservata sunt;

d. S. Romana Rota quae ex cann. 247 et 249, § 2 (infra allegandis) eos tractat casus matrimoniales, qui sive a S. C. S. Officii sive a S. C. de disciplina Sacramentorum ad eam remittuntur. De ordinaria huius tribunalis competentia vide can. 1598 et sequ.

2°. Pro dispensationibus in foro interno concedendis est S. Poenitentiariae tribunal, quod olim quidem (scl. ante Const. „Sapienti consilio”) etiam in foro externo dispensare poterat cum personis pauperibus, taxam Datariae solvendi imparibus, sed cuius facultas, etiam quoad dispensationes concedendas, ad forum internum tota nunc coarctatur, vi can. 258, § 1.

II. Quoad loca S. C. de Prop. Fide subiecta, non obstante eorum locorum et fidelium in iis degentium exemptione generali a iurisdictione aliarum S. S. Congregationum, tamen, ut unitati regiminis consulatur, haec Congregatio tenetur ad competentes Congregationes deferre ea negotia quae causas matrimoniales attingunt. Ita ex can. 252.

III. Quoad regiones et personas pertinentes ad ritus orientales est Congr. *pro Eccl. Orientali*, quae omnibus facultatibus potitur quas aliae Congregationes pro Ecclesiis ritus latini obtinent, incolumi tamen iure S. C. S. Officii, ad normam can. 247. Ita ex can. 257, § 2.

IV. Quoad Principes supremos huic materiae applicandus videtur can. 220 de causis *maioribus* seu gravioris momenti necnon can. 244, § 1: „Nihil grave aut extraordinarium in [Romanis] Congregationibus, Tribunalibus, Officiis agatur, nisi a Moderatoribus eorundem R. Pontifici fuerit antea significatum”. Item can. 264 de munere „Secretariae Brevium ad Principes” nempe „latine scribendi acta Summi Pontificis [ei] commissa”.

Ad nos igitur quod attinet, de regula ordinaria pro dispensatione papali in quibuslibet impedimentis publicis recurrendum est ad S. Congr. de disciplina Sacramentorum (excepto recurso pro dispensatione in cultus disparitate et in

mixta religione, qui scl. fiat apud S. C. S. Officii); in quibuslibet vero impedimentis occultis ad S. Poenitentiariam ¹⁾).

Art. II. *De facultate qua pollent locorum Ordinarii.*

399. Quinam nomine Ordinarii locorum veniunt?

Veniunt, pro suo quisque territorio, Episcopus residentialis, Abbas vel Praelatus *nullius* eorumque Vicarius Generalis, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui, praedictis deficientibus, interim ex iuris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine, uti e. g. Capitulum impedita aut vacante sede et Vicarius Capitularis Can. 198; cfr. cann. 368, § 1 et 429, sequ.

1) Profecto iuvabit iam hoc loco ex integro retulisse quae de competentia in re matrimoniali universim Codex continet quoad Congregationes S. Officii et disciplinae Sacramentorum, necnon quoad S. Poenitentiariae tribunal. Videlicet:

a. Ex can. 247 S. C. S. Officii „sola cognoscit ea quae, sive directe sive indirecte, in iure aut in facto, circa privilegium, uti aiunt, Paulinum et matrimonii impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur; itemque ad eam spectat facultas dispensandi in hisce impedimentis. Quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda, quae tamen potest, si ita censeat et casus ferat, quaestionem remittere ad aliam Congregationem vel ad Tribunal Sacrae Romanae Rotae”.

b. Ex can. 249, § 2 ad S. C. de Sacramentis „spectant ea omnia, quae decerni concedique solent... in disciplina matrimonii... iis tantum exceptis quae aliis Congregationibus reservata sunt”. Et ex eod. can., § 3 „ipsa cognoscit quoque et exclusive de facto inconsummationis matrimonii et de existentia causarum ad dispensationem concedendam, necnon de omnibus quae cum his sunt connexa. Potest tamen cognitionem horum omnium, si id expedire iudicaverit, ad Sacram Romanam Rotam remittere. Pariter ad eam deferri possunt quaestiones de validitate matrimonii, quas tamen, si accuratiorem disquisitionem aut investigationem exigant, ad tribunal competens remittat...”. Haec Congregatio quoad concedendas dispensationes hodie, i. e. inde a promulgatione Const. „Sapienti consilio” (1 Ian. 1909), partes explet quae ad Datariam Apostolicam ante pertinebant; quoad cognoscendas vero causas matrimoniales, eas quae ad S. C. Concilii Trid. Interpretum.

c. Ex can. 258, § 1 S. Poenitentiariae „iurisdictio coarctatur ad ea quae forum internum, etiam non sacramentale respiciunt; quare hoc tribunal pro solo foro interno gratias largitur, absolutiones, dispensationes, commutationes, sanationes, condonationes; excutit praeterea quaestiones conscientiae, easque dirimit”. Facultas dispensandi in foro externo cum pauperibus, qua hoc Tribunal inde a saeculo circiter fruebatur, per Const. „Sapienti consilio” ei ablata et pariter ad S. C. de Sacramentis translata est.

400. Num locorum Ordinarii, nominatim Episcopi residentiales, aliqua fruuntur in impedimentis dispensandi facultate nativa, seu divina ordinatione officio suo annexa?

Negative. Quaelibet enim impedimenta dispensabilia sunt ex lege Ecclesiae generali, quae, sicut nonnisi suprema Ecclesiae auctoritate constitui (supra, n. 186, b) aut abrogari (n. 190), ita nec nisi ab eadem relaxari potest (n. 191) ¹⁾. Unde locorum Ordinarii nihil hac in re valent „nisi iure communi vel speciali indulto a Sede Apostolica haec potestas concessa [eis] fuerit". Ita ex can. 1040; cfr. can. 81 ¹⁾.

Iamvero facultas ipso iure communi concessa vocatur *ordinaria*, utpote „ipso iure officio annexa" (can. 197, § 1); quae vero indulto speciali, vocatur *delegata*, utpote „commissa... personae" (ibid.), quamvis plerumque ut in officio constitutae.

401. Quaenam est hac in re facultas iure communi Ordinariis concessa?

Praenot. Quoad hanc facultatem ius commune solo nunc continetur iure scripto, nempe in Codice I. C. — Quae enim olim ad ius commune referebatur potestas Ordinariorum dispensandi ex tacita vel praesumpta S. Pontificis concessione, sive in impedimentis facto dubiis, sive etiam in aliis si summa postularet necessitas, ea nunc scripto Codicis iure (cann.

¹⁾ Sententias quorundam Gallicanorum, asserentium, Episcopos posse iure divino et nativo in impedimentis, etiam dirimentibus, dispensare, ac ne potuisse quidem a Romano Pontifice iure illo exspoliari, S. Sedes multoties reprobavit. In Brevi 17 Febr. 1809, Pius VII conqueritur, quod aliqui Franciae Episcopi non imploraverint (revolutione finita) facultatem dispensandi super impedimenta matrimonii, et subdit: „Coniicimus quidem, nonnullorum qui ad Nos scripserunt litteras aut nondum perlatas ad Nos, aut fortasse etiam fuisse deperditas; nollemus tamen (quod certe non sine gravi suspicamur indicio) Episcoporum aliquos idcirco facultatum prorogationem ab hac Sancta Sede non postulasse, quod *perversam periculisque plenam opinionem* imberint, posse se iure proprio in iis dispensare aut absolvere, quae generatim Conciliorum sanctionibus, Summorum Pontificum decretis, diuturno usu per universam Ecclesiam recepto, Romani Pontificis potestati reservata sunt". — Eas tamen prohibitiones, quas ipsi Episcopi eorumve Synodi circa matrimonii celebrationem legitime statuerunt (exempla vide n. 188; Syn. Dioec., p. 62, alinea „Ad mentem"...), iure omnino proprio relaxare iidem utique possunt.

15, 1043, 1045) tota est definita. Idem autem valet de iure consuetudinario quod hac in re hucusque valuerit. Quae enim facultates Ordinariorum ad consuetudinem universalem et diuturnam olim referebantur, eas nunc continent nonnulli ex canonibus statim allegandis. Quo praenotato, respondemus locorum Ordinarios posse ex iure communi dispensare :

I. In impedimentis *facto* dubiis, idque ex can. 15: „Leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent; in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare, dummode agatur de legibus in quibus R. Pontifex dispensare solet". Quocirca haec annotamus:

a. In solo dubio *iuris*, seu de ipsius legis matrimonium impediens vel dirimens existentia, quum lex *non urgeat*, nulla de rigore iuris dispensatione opus est; sed quisque adeo iuris consultus, ut verum huiusmodi dubium dignoscere valeat, potest tum secum decernere tum aliis declarare, impedimentum practice nullum existere. Exemplo sint casus illi controversi de impedimento criminis, quos tetigimus n. 316, II. Dico „de rigore iuris". Nisi enim necessitas aliter suadeat, saltem prudentia agi postulabit secundum quod diximus in fine n. n. 197 et 316.

b. Quoad ipsa dubia *facti*, cum nempe dubium est utrum casus aliquis sit de facto vere talis qualem lex impedimenti respicit, puta quia dubium est utrum prava quaedam viri et mulieris conversatio fuerit vere, necne, concubinatus publicus vel notorius (n. 362) — ab hac dispensandi facultate in primis excipiuntur impedimenta quae, facto licet dubia, tamen, si certo subsisterent, essent iuris naturalis vel divini, sive certi sive etiam dubii. Huc pertinet can. 1076, § 3: „Numquam matrimonium permittatur, si quod subsit dubium num partes sint consanguineae in aliquo gradu lineae rectae aut in primo gradu lineae collateralis". Cfr. n. n. 197, II; 338, b; 339, b. In huiusmodi casibus dubiis ipsi R. Pontifici a dispensando abstinendum foret (n. 397, I). — Deinde etiam excipiuntur illa impedimenta iuris ecclesiastici, in quibus R. Pontifex dispensare non solet (supra, n. 393, *bis*, b).

c. Haec Ordinariorum potestas non porrigitur ad casum quo dubium sit utrum in aliquo impedimento, nonnisi a R. Pontifice relaxando, dispensatio papalis fuerit, necne,

reapse obtenta. In tali enim dubio impedimentum, uti aiunt, plene adhuc „possidet” ¹⁾. Secus tamen, si, dispensatione reapse obtenta, dubium oriatur de eius valore; quia tunc, quum pro valore militet praesumptio, dispensatio potius possidet quam impedimentum ²⁾.

d. Similiter non porrigitur ad casum quo dubium versetur circa ipsam dispensandi potestatem, puta quia dubitatur num persona, quacum sit dispensandum, sit Ordinario subdita. Quodsi vero constet de dispensandi potestate sed dubitetur tantummodo de sufficientia causae, dispensatio potest ab Ordinario concedi ³⁾. Haec pariter ex applicatione principii possessionis facile intelliguntur. Quinimo ex can. 84, § 2 „dispensatio in dubio de sufficientia causae *licite petitur et potest (a fortiori) licite et valide concedi*”.

Haec in casibus dubiis dispensandi facultas ad impedimenta tum impediencia tum dirimentia aequaliter se porrigit. Iam autem videamus de facultate dispensandi quoad utrumque impedimentorum (certo existentium) genus seorsim.

II. Quoad impedimenta impediencia facultas illa restringitur ad casus illos votum simplex et mixtam religionem respicientes, quos iam notavimus respective n. 202 et n. 221.

Quamvis ad hanc materiam de impedimentis dispensandis stricte non pertineant, tamen hic in memoriam revocamus Ordinariorum facultates relaxandi vetita propria (n. 188), dispensandi in lege bannorum (n. 172), permittendi matrimonium sive cum comparte indigna (n. 248 et 250 *bis*) sive a minore insciis vel rationabiliter invitis parentibus contrahendum (n. 252), dispensandi super ritu in celebratione matrimonii mixti prohibito (n. 255). Insuper iam indigitamus eorundem potestatem permittendi benedictionem nuptialem temporibus vetitis (can. 1108, § 2) et ipsius matrimonii catholici celebrationem extra ecclesiam (can. 1109).

III. Quoad impedimenta dirimentia Codex, per facultates ipso iure Ordinariis concessas, iis urgentis necessitatis

¹⁾ S. Lig. n. 901.

²⁾ S. Lig., l.c., cui tamen obloquitur Rosset (no. 2430, 3°), dicens, impedimentum certum, utpote dispensationi praeëxistens, tamdiu manere in possessione quamdiu per dispensationem certo validam non fuerit ablatum.

³⁾ Feje, n. 637; Rosset, n. 2431—2433.

casibus opportune iam providet quae, sive in mortis periculo sive extra, nonnumquam se offerunt; videlicet:

1° „Urgente mortis periculo, locorum Ordinarii, ad consulendum conscientiae et, si casus ferat, legitimationi proliis, possunt tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super omnibus et singulis impedimentis iuris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis impedimentis provenientius ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio, dispensare proprios subditos ubique commorantes et omnes in proprio territorio actu degentes, remoto scandalo, et, si dispensatio concedatur super cultus disparitate aut mixta religione, praestitis consuetis cautionibus". Can. 1043 ¹⁾. Igitur:

a. Personae, quas amplissima haec facultas respicit, sunt omnes quibus quacumque ex causa (morbo, calamitate, persecutione) mortis periculum urgeat, sive Ordinario alias subditi sive non; sive in concubinato (legali vel communi) viventes sive non ²⁾. Nec facultas restringitur ad casum quo ea ipsa persona, quae impedimento irretita est, in periculo mortis versetur, sed complectitur etiam casum quo ita sit quoad illius compartem. Unde, si e.g. mulier libera quam ducere tentavit diaconus, vel cum qua in concubinato vivit, graviter aegrotet, et diaconus bene valeat, Ordinarius potitur facultate dispensandi. Item si impedimentum se teneret ex utraque parte, v. gr. si subdiaconus civiliter contraxisset cum moniali, atque alteruter esset in periculo mortis constitutus ³⁾.

b. Obiectum facultatis sunt, praeter formam in matri-

1) Hic igitur canon est notabilis extensio illius facultatis quam die 20 Febr. 1888 f. r. Leo XIII locorum Ordinariis concessit dispensandi, urgente mortis periculo et quando tempus non suppetebat recurrendi ad S. Sedem, cum aegrotis, qui iuxta leges civiles erant coniuncti aut alias in concubinato vivebant, super impedimentis quantumvis publicis, matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente. Cfr. decr. S. C. de Sacr. 14 Maii 1909 [A. A. S., I. p. 468] et vide Stat. renov. Harl. 1913, p. 16—17.

2) Decr. Leonis XIII solos respiciebat aegrotos eosque matrimonio civili coniunctos aut alias in concubinato viventes, uti declarabat S. C. S. Off. 17 Sept. 1890. *Collect.*, n. 1475.

3) S. Off. die 1 Iulii, 1891 (*Collect.*, n. 1476; *Nouv. R.*, t. 24, p. 49).

monii celebratione alias servandam¹⁾, quaelibet iuris ecclesiastici impedimenta, non solum dirimentia sed etiam²⁾ impedientia, tam publica quam occulta, ea quoque in quibus Apostolica Sedes alias dispensare non solet (n. 393, *bis*, *b*), excepto tantummodo duplici illo impedimento in canone expresso.

c. Causae dispensationis, vi huius facultatis elargiendae, sunt pax conscientiae concilianda et legitimatio prolis, idque sive utraque simul sive seorsim alterutra. Verba canonis „ad consulendum conscientiae, *et*, si casus ferat, legitimationi prolis” habere etiam sensum *disiunctivum*, ipsa demonstrat hypothesis quod casus legitimationem prolis *non* ferat.

Ad priorem causam quod attinet, non videtur referre quamnam peccati specie (luxuriae, iniustitiae, odii) pax recuperanda turbata prius fuerit. S. C. de Sacr. 16 Aug. 1909 declaravit³⁾ facultatem hanc, quatenus tunc ex decr. eiusdem S. C. 14 Maii 1909 iam existebat, non tantum de concubinariis valere, sed etiamsi alia adsit causa ad consulendum conscientiae”... Unde merito Vermeersch⁴⁾: „Sepositis etiam peccatis et scandalis in materia sexti praecepti, si matrimonium medium necessarium reputetur ut alias conscientiae consulatur, si v.g. damnum materiale viduae illatum aliter non possit efficaciter reparari, vel odium exstingui, etc.”

Ad alteram autem quod spectat, non refert utrum agatur de prole suscepta an de suscipienda, dummodo casus prolis legitimationem ferat, ad normam can. 1051; hinc dummodo non agatur de prole adulterina vel sacrilega, quippe quae non ipsa dispensatione quoad parentum matrimonium, sed singulari rescripto S. Pontificis sit legitimanda.

d. Ad illustrandam clausulam illam „remoto scandalo”, hic ea repetantur quae leguntur in citato Leonis XIII decreto: „Mens autem est... Sanctitatis Suae, ut si quando, quod

1) Etiam quoad testes omittendos; id quod antea, praesertim ob decl. S. C. de Sacr. 31 Ian. 1916 — ubi praesentia saltem testium, remissa licet praesentia parochi eiusve delegati, adhuc supponitur (A. A. S. 1916, p. 35) — dubium erat, nunc autem ex can. 1043 certum est.

2) Decr. Leonis XIII ad sola impedimenta dirimentia se extendebat.

3) A. A. S. 1916, p. 656.

4) Ap. Schaeppm. C. *en H.*, blz. 20.

absit, necessitas ferat, ut dispensandum sit cum iis, qui sacro Subdiaconatus aut Diaconatus ordine sint insigniti, vel solemnem professionem religiosam emisierint, atque post dispensationem et matrimonium rite celebratum convaluerint, in extraordinariis huiusmodi casibus Ordinarii de impertita dispensatione S. Officii Congregationem certiore faciant; et interim omni ope curent, ut scandalum, si quod adsit, eo meliori modo quo fieri possit removeatur, tum inducendo eosdem, ut in loca se conferant, ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur, tum si id obtineri nequeat, iniungendo saltem eisdem spiritualia exercitia aliasque salutes poenitentias, atque eam vitae rationem, quae praeteritis excessibus redimendis apta videatur, quaeque fidelibus exemplo sit ad recte et christiane vivendum".

Denique notetur, hic deesse clausulam illam decreti Leonis XIII „quando non suppetit tempus recurrenti ad S. Sedem".

2° Extra periculum mortis.

a. quoad matrimonia contrahenda: „Possunt Ordinarii locorum, sub clausulis in fine can. 1043 statutis, dispensationem concedere super omnibus impedimentis de quibus in cit. can. 1043, quoties impedimentum detegatur, cum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usquedum a S. Sede dispensatio obtineatur." Can. 1045, § 1.

b. quoad matrimonia iam contracta „haec facultas valeat quoque pro convalidatione matrimonii iam contracti, si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrenti ad S. Sedem". Can. 1045, § 2.

Duabus hisce §§ iam prospectum est, quoad impedimenta etiam publica ¹⁾ casui perplexo, qui antea vocabatur, quique habetur quoties hinc quidem matrimonii celebratio

1) Pro impedimentis occultis eadem facultas iam antea Ordinariis ex communi a.a. sententia agnoscebatur. Vide quoad matrimonia contrahenda S. Lig., n. 1122; Gasp., n. 443; Wernz, n. 619. Quoad contracta, vide Ben. XIV de Syn. L. IX, c. 2, n. 1. Iudicium S. Sedis de doctrina hanc facultatem iam pridem ad impedimenta publica extendente, vide *Collect.*, n. 1456. Cfr. *Vla-ming*², n. 326, IV.

vel convalidatio sine probabili gravis mali¹⁾ periculo non potest differri, inde vero non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem. Prospectum est, inquam, iis casibus in quibus absque dicto periculo saltem Ordinarius adhuc possit adiri. Casui illi, quo neque hoc possibile foret, prospectum est per cann. 1044 et 1045, § 3, uti infra dicetur.

402. Utrum et quatenam sint hodie vel esse soleant facultates hac in re speciali indulto Ordinariis concessae.

I. Codice nondum vigente, Sedes Ap. plerisque Ordinariis concedere solebat certa dispensandi *Indulta*, quoad amplitudinem sive facultatum ipsarum sive durationis earumdem admodum inter se diversa, prout nempe agebatur aut de territoriis a Sede Romana plus minusve remotis, aut de populationibus plus minusve mixtae religionis.

II. Ad Ordinarium Harlemensem in specie quod attinet, si in variis indultis eidem olim concessis²⁾ ea impedimenta quae nunc (scl. iure Codicis) vigent prae oculis habeantur, pristina eius dispensandi facultas sic breviter concipi potest: Praeter quam indulto *triennali* dispensandi in mixta religione, fruebatur indultis *quinquennialibus* dispensandi pro foro externo in impedimentis dirimentibus quibuslibet dispensari solitis, etiam simul aut cum impedimento mixtae religionis

1) Huiusmodi malum foret: timenda nupturientium infamia vel incontinentia, scandalum vel magna oblocutio apud alios de facili oritura, sigilli sacramentalis vel etiam simplicis secreti violatio non avertenda, quin etiam grave damnum temporale matrimonii dilatione secuturum.

2) Usque ad diem 3 Nov. 1908 haec indulta accipiebantur a S. C. de Prop. Fide, et quidem in Formulis illis facultatum III et Q, quas, commentariis illustratas, referunt respective Schneider, *Fontes iur. novissimi* (Ratisb., 1895) p.p. 83 et *Nouv. Rev. théol.*, tom. XV, p. 658, sequ. (cfr. Prosyn. Harl., 1878, p. 7). Post vero illum diem (cfr. superius n. 398) easdem facultates, saltem ex parte, et pariter ad quinquennium, prorogarunt aliae S. Congregationes (Consistorialis, S. Officii, de Sacramentis) donec ultimo S. C. de Sacramentis eas integre et ad triennium prorogavit die 13 Aug. 1916. Quamvis interim, vi decreti „Proxima sacra” (de quo supra sub c) per se extinctae, pro belli tamen tempore non tantum quoad hanc materiam vim suam retinuerunt, sed etiam amplificatae fuerunt per decr. S. C. Consist. 2 Aug. 1918 (A. A. S. 1918, p. 363).

concurrentibus¹⁾, praeterquam in disparitate cultus, ordine, voto, crimine alterutro vel utroque machinante, consanguinitate vel affinitate (etiam non-multiplici) in gradu quocumque primum attingente, consanguinitate vel affinitate plus quam duplici²⁾ ad gradum secundum quomodocumque se porrigente, cognatione spirituali. — In foro autem interno, praeterquam in voto reservato privatim emisso, dispensare poterat in crimine neutro machinante, quod tamen cum nullo impedimento publico, sive dirimente sive prohibente, concurreret. Poterat praeterea convalidare litteras dispensationis ob errorem nominis vel cognominis contrahentium nullas³⁾.

III. Decreto S. C. Consistorialis diei 25 Apr. 1918 quod incipit „Proxima sacra” in universis dioecesibus iuri communi subiectis — hinc etiam in dioecesibus huius nostrae Provinciae — facultates omnes pro foro externo Ordinariis ab Apostolica Sede concessae quaeque in formulis typis impressis ad decennium, ad quinquennium aut etiam ad triennium valituris continentur, inde a die 18 Maii 1918 cessaverunt, neque amplius in usu esse potuerunt⁴⁾. Unde quoad tempus futurum expectandum manet, utrum et quaenam facultates, cessantibus illis pro belli tempore concessis, S. Sedes sit Ordinariis nostris factura. Fortasse licet coniiicere, facultates illas, ipso decreto „Proxima sacra” locorum Ordinariis in America, in

1) Haec facultas *cumulandi*, quae vocatur, Ordinario Harlemensi die 23 Sept. 1888 *sine termino* concessa fuit. Vide Prosyn. Harl. 1888, p. 5. — Eadem nunc ipso iure quibuslibet continetur indultis generalibus dispensandi super pluribus diversae speciei impedimentis. Vide infra, n. 408, e.

2) Vide infra, n. 408, d.

3) Hodie, ex can. 47 „rescripta non fiunt irrita ob errorem in nomine personae, cui... conceduntur,... dummodo, iudicio Ordinarii, nulla sit de ipsa persona... dubitatio”.

4) Textum huius decreti vide A. A. S., 1918, p. 190, necnon, egregio commentario auctum, apud Schaeppman in *N. K. St.*, 1919, blz. 2. Merito cl. hic auctor ibi sustinet, decretum praedictum nullam Ordinariis auferre facultatem pro foro interno, etsi non a S. Poenitentiaria sed ab alio quodam Apostolico organo concessam. Unde e.g. putamus, Ordinario nostro mansisse, usque ad praefixi quinquennii expirationem, facultatem dispensandi in impedimento occulto criminis, neutro machinante; quam facultatem, etsi per se nonnisi ad forum externum se referentem, tamen in utroque foro adhiberi posse, Episcopo Harlemensi significatum fuit. Cfr. Vlaming², p. 31, IV.

Insulis Philippinis, in Africa extra Mediterranei maris oras et in Russia, per quinquennium a die 18 Maii 1918 concessas ¹⁾, paullatim, saltem ex parte et certis sub conditionibus ²⁾, aliis etiam Ordinariis, Romae non proximioribus, communicatum iri.

403. Facultates praedictae, suntne etiam Vicario Generali, Capitulo sede vacante et Vicario Capitulari?

Affirmative, saltem per se, i.e. seclusa speciali et legitima reservatione, a iure vel ab homine facta. Quod de facultatibus iuris communis constat tum in genere ex can. 198, tum in specie ex cann. 368, (quoad Vicarium Generalem) et 435, § 1 (quoad Capitulum eiusque Vicarium). De facultatibus autem ex indulto, dummodo sint „habituales” ³⁾ nec „in earum concessionem electa fuerit industria personae aut aliud expresse cautum sit”, constat (nominatim quoad Vicarium Generalem) ex can. 66, § 2 ⁴⁾.

404. Iam, cognita Ordinariorum dispensandi potestate, etiam videamus de huius potestatis usu debitoque exercitio, scilicet de personis quibuscum (405) et de territorio in quo (406) Ordinarius dispensare possit; de stylo quoque, quem in concedendis dispensationibus observare teneatur (407) et de potestate qua fruatur competentem sibi potestatem aliis subdelegandi (408). Quibus quaedam addenda sunt de recta indultorum apostolicorum interpretatione (409) de

1) Sunt autem facultates „dispensandi ab impedimentis minoris gradus quae recensentur in can. 1042...”; itemque „ab impedimentis maioris gradus, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, iuris tamen ecclesiastici (exceptis impedimentis provenientius ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta consummato matrimonio), necnon ab impedimento mixtae religionis, si petito dispensationis ad S. Sedem missa sit et urgens necessitas [utique etiam diversa ab illa de qua in can. sive 1043 sive 1045, § 1] dispensandi supervenerit, pendente recursu”.

2) In facultate quinquennali supradicta i.a. haec habetur conditio: „...et [Ordinarius] iuribus S. Congregationis de disciplina Sacramentorum circa taxarum solutionem consulat”.

3) Facultates „habituales” sunt quae conceduntur ad tempus, sive indefinitum sive definitum; in quo differunt ab iis quae conceduntur ad unum pluresve casus.

4) Cfr. *N. K. St.* 1901, blz. 97—102.

eorum usu a pluribus, iis in solidum fruentibus (410), ac denique de eorundem extinctione (411).

405. Quibuscum personis Ordinarius dispensare possit.

Per se et directe Ordinarius, sive ordinaria potestate sive delegata procedat, dispensare potest cum omnibus et solis suis subditis (can. 201, § 1); hinc cum omnibus et solis dioecesanis, i.e. cum iis qui saltem in sua dioecesi domicilium vel quasi-domicilium habent (can. 94, § 1 et 3; cfr. cann. 92 et 91), aut in ea ut vagi actu commorantur (can. 94, § 2; cfr. can. 91).

Haec autem regula valet „per se” et de impedimentis a subdito „directe” auferendis; siquidem:

a. per accidens facultas dispensandi aliquando aut ad non-subditos extenditur, uti fit in can. 1313, 1° (ubi facultas dispensandi in voto reservato extenditur ad *peregrinos*) necnon in cann. 1043 et 1045 (ubi facultates canonibus istis concessae extenduntur ad „omnes in proprio territorio actu degentes”); aut ad certos dumtaxat subditos restringitur, uti nonnumquam fit in indultis, dispensandi facultatem e.g. ad „pauperes” vel ad „catholicos” vel ad „haereticos conversos” limitantibus;

b. indirecte Ordinarius, cum subdito suo directe dispensans, etiam huius compartem non-subditam solvit impedimento utrique communi (e.g. consanguinitatis). Quod, praeterquam (uti videtur) e rei natura, hodie insuper constat e sensu contrario can. 201, § 1¹⁾. Cuius rei rationem implicite continet dispositio can. 200, qua nempe „cui... delegata potestas est, ea quoque intelliguntur concessa, sine quibus eadem exerceri non posset”. Eadem vero ratio non procedit, ideoque nec eadem conclusio, quoad impedimenta non-subdito propria, puta quia hic voto ligatur aut nubere cupit cum acatholico.

Nota. In nostra Dioecesi observetur monitum S. D. p. 61:

1) Can. 201, § 1: „Potestas iurisdictionis potest in solos subditos directe exerceri”. Quo proinde locus relinquitur iurisdictionis exercitio indirecto etiam in non-subditos; ideoque silere nunc potest partialis ea de re controversia, quam memorat Pompen, n. 172. Cfr. Vlaming², n. 330.

2) Cfr. Leitner, *Handb. d. Kath. K.-R.*, Regensb. 1918, S. 20.

„Si nupturientes fuerint diversae dioecesis, ex praxi hic recepta ab utroque Ordinario dispensatio vel saltem eius approbatio postulanda est". Hinc rescripto, quod tali casu Episcopus noster ad parochum sponsae dirigit, apponitur ad calcem: „Mittatur praesens instrumentum Ordinario sponsi ad ratihabitionem". Ordinarius autem sponsi, viso rescripto, haec, manu sua subscripta, apponet: „Vidimus et ratihabemus", ipsumque rescriptum ad parochum sponsae remittet.

406. Potestne Ordinarius suis hac in re facultatibus uti dum extra suam dioecesim degit et cum dioecese sano extra dioecesim degente?

Affirmative ad utrumque, secundum can. 201, § 3: „Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem iurisdictionis voluntariam seu non-iudicalem quis exercere potest etiam... extra territorium existens, aut in subditum a territorio absentem".

Hucusque in aliquibus indultorum Formulis haec occorrebat clausula: „... nec illis [scl. facultatibus] uti possit extra suae dioecesis fines". Intuitu vero citati canonis eam clausulam indultis futuris defuturam esse vix ambigimus.

407. Ordinarius debetne in dispensando stylum Curiae observare?

I. In usu potestatis delegatae, seu indulti, affirmative, quia tunc agit veluti in persona S. Pontificis ipsum delegantis. Hinc:

a. in dispensatione concedenda „expressam pontificii indulti mentionem" faciat (can. 1057). Ad expressam autem mentionem faciendam etiam deinceps observet quod hucusque requirebant indultorum formulae, ut nempe ipse tenor facultatis Apostolicae rescripto inseratur, cum expressione temporis ad quod fuerit concessa;

b. non dispense nisi ob causas ab ipsa Apostolica Sede pro similibus casibus admissas nec nisi adhibitis clausulis in ipso indulto adiectis aut alias a Sede Apostolica adhiberi solitis¹⁾. E converso absteineat ab addendo conditiones et

1) Vide Instr. S. C. de Prop. F. 9 Maii 1877, in fine (*Collect.*, n. 1482) necnon Decr. S. C. Consist. „Proxima sacra", in fine (A. A. S., 1918, p. 192).

clausulas novas, praesertim irritantes ¹⁾ e.g. ab exigendo sub nullitatis poena quod sponsis tradatur schedula concessae dispensationis declarativa, aut quod ipsa dispensatio adnotetur in regesto parochi ²⁾.

II. In usu postestatis ordinariae, seu ipso iure sibi concessae, negative, quia tunc vi officii procedens in propria veluti agit persona. Hinc, quamvis etiam in hac hypothesi admodum laudabiliter stylo Curiae utatur, de iuris tamen rigore sufficiet si ea observet quae de iure communi observanda sunt ³⁾. Ius autem commune, seu potius natura rei ipsius, ea tantum praecipit observari, quae negotii substantiam et gravitatem plana faciant. Quare exprimi debent impedimenti natura et multiplicitas, causa obtinendae dispensationis, variae circumstantiae eam difficiliorem reddentes. — „Hoc tamen ipso, ita Feye, l.c., quoad multa reducimur ad ea quae Sedis Apostolicae stylus et praxis continent, et patet, saltem consulendum esse, ut haec serventur, etiam pro potestate quasi-ordinaria ⁴⁾... eo vel magis quod circa nonnulla sit difficillimum determinare, sintne Curiae Romanae stylo et praxi tantum, an vero etiam iure communi praescripta”.

408. Facultates praedictae possuntne ab Ordinariis etiam aliis delegari, aut, quatenus ipsae nonnisi delegatae sunt, etiam aliis subdelegari?

Affirmative. Quatenus enim sunt ipso iure eorum officio annexae, ideoque ad iurisdictionem *ordinariam* (can. 197, § 1) referendae — uti sunt facultates n. 401 recensitae — iis applicanda est can. 199, § 1: „Qui iurisdictionis potestatem habet ordinariam, potest eam alteri ex toto vel ex parte delegare, nisi aliud expresse iure caveatur”. Circa nullam autem earum aliud expresse iure cautum est.

Quatenus autem sunt *delegatae*, uti sunt quaelibet facul-

1) Ipsa Apostolica Sedes, in indultis quae, recentiori praesertim tempore, Ordinariis concedebat, clausula illa irritante „alias [dispensationes concedendae] nullae sint” nonnisi admodum parce utebatur. Cfr. can. 203.

2) S. C. de Prop. F. 16 Mart. 1865 (*Collect.*, n. 1488).

3) Feije, n. 698; Gasp., n. 445.

4) Pro „potestate quasi-ordinaria”, Codici ignota, lege nunc: „ordinaria”.

tates *ex indulto*, utpote ab ipsa Sede Apostolica (cfr. can. 7) acceptae, subdelegari poterunt ad normam can. 199, § 2: „Etiam potestas iurisdictionis ab Apostolica Sede delegata subdelegari potest sive ad actum, sive etiam habitualiter¹⁾ nisi electa fuerit industria personae²⁾ aut subdelegatio prohibita”.

409. Indulta dispensandi quomodo interpretanda?

Indulta dispensationum *generalia*, quum ad eam rescriptorum speciem pertineant quae merum continent iuris favorem, ex can. 50 latam (i.e. indultario faventem) interpretationem in dubio accipiunt³⁾. Quod, quatenus censi possunt iurisdictionem quandam conferre „ad universitatem causarum delegatam”, confirmat can. 200, § 1 in parte priori.

Haec generalis regula in ipso Codice quoad haec nonnulla applicatur:

a. Ex can. 200, § 1, in parte posteriori, „cui delegata potestas est, ea quoque intelliguntur concessa, sine quibus ea exerceri non posset”. Unde e.g. indulta dispensandi per se continent facultatem absolvendi a poenis et censuris, quae valori dispensationis forte obsistere possent, quamvis „ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae” (can. 66, § 3); item convalidandi dispensationem ab indultario prius invalide concessam³⁾.

b. Ex can. 202 dispensatio quae vi indulti pro foro externo collati conceditur, valet quoque pro interno; non autem e converso (§ 1); ipsa autem dispensandi potestas collata pro foro interno (simpliciter) exerceri etiam potest in foro interno extra-sacramentali, nisi sacramentale exigatur (§ 2); quodsi denique forum, pro quo potestas dispensandi data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet, v.gr. nisi agatur de impedimento quod in foro alterutro non solet ab Ecclesia

1) Subdelegari *ad actum* == ad casum specialem; subdelegari *habitualiter* == ad tempus definitum vel indefinitum.

2) In dispensandi indultis „industria personae” non solet eligi.

3) Secus est, ex can. 85, quoad facultatem dispensandi specialem, seu ad certum casum concessam.

dispensari, ut est, quoad forum externum, crimen adhibita machinatione (§ 3).

c. Ex can. 203, quamvis delegatus qui, sive circa res sive circa personas, mandati sui fines excedit, nihil agat (§ 1), tamen hos non intelligitur excessisse, qui alio modo ac deleganti placuerit, ea ad quae delegatus est peragit (e.g. negligendo stylum Curiae), nisi modus ipse fuerit a delegante praescriptus tamquam conditio (e.g. addita clausula irritante) § 2.

d. Ex can. 1049 § 1: „in matrimoniis sive contractis sive contrahendis, qui gaudet indulto generali dispensandi super certo quodam impedimento, potest nisi in ipso indulto expresse praescribatur, super eo dispensare etiamsi idem impedimentum multiplex sit.”

e. Ex eod can. § 2: „qui habet indultum generale dispensandi super pluribus diversae speciei impedimentis, sive dirimentibus sive impedientibus, potest dispensare super iisdem impedimentis, etiam publicis, in uno eodemque casu occurrentibus.” Est facultas illa *cumulandi*, de qua supra, n. 402, II.

410. Quid de usu facultatis ad dispensandum, qua plures, sive simul sive successive, in solidum fruuntur?

I. Quoad plures simul duplex hic datur hypothesis, scilicet:

a, concursus potestatis Apostolicae et inferioris. In qua hypothesis in primis observetur can. 1048: „Si petitio dispensationis ad S. Sedem missa sit, Ordinarii locorum suis facultatibus, si quas habeant, ne utantur, nisi ad normam can. 204, § 2.” Ibi autem ita statuitur: „... rei ad Superiorem delatae ne se immisceat inferior, nisi ex gravi urgentique causa; et hoc in casu statim Superiorem de re moneat.” Quod de usu facultatis tam ordinariae quam delegatae intelligendum videtur: ex una enim parte norma can. 204, § 2, utpote manifesto generaliter loquens, iam de se utramque respicit, et ex altera nil obstat quominus etiam can. 1048 („suis *facultatibus*, si quas habeant”) ad utramque pariter referantur.

Insuper vero quoad facultates ex indulto observetur can. 1050: „Si quando cum impedimento seu impedimentis publicis

super quibus ex indulto dispensare quis potest, concurrat aliud impedimentum super quo dispensare nequeat, pro omnibus Sedes Apostolica adiri debet; si tamen impedimentum seu impedimenta super quibus dispensare potest, comperiantur post impetratam a Sancta Sede dispensationem, suis facultatibus uti poterit." In concursu igitur potestatis, de quo in hoc canone, potestas inferior suspenditur, sed solummodo quatenus sit ex indulto (non igitur quatenus sit ordinaria, ut e.g. quoad vota non reservata, vel quoad impedimenta dubia dubio facti) et agatur de impedimentis publicis, iisque ante impetratam a S. Sede dispensationem compertis, i.e. detectis;

b. concursus duplicis potestatis per se aequalis, uti hac in re praesertim esse potest potestas Episcopi et Vicarii Generalis. Quocirca notetur can. 44, § 2: „Gratia a Vicario Generali denegata et postea, nulla facta huius denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, invalida est: gratia autem ab Episcopo denegata nequit valide, etiam facta denegationis mentione, a Vicario Generali, non consentiente Episcopo, impetrari."

II. Quoad plures successive hypothesis fiat dispensationis ab Ordinario proprio alicui denegatae et dein ab alio petitae. Quocirca notetur can. 44, § 1: „Nemo gratiam a proprio Ordinario denegatam ab alio Ordinario petat, nulla facta denegationis mentione; facta autem mentione, Ordinarius gratiam ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus." Quo canone admodum sane prudenter cautum est ne Ordinarii aut a nupturientibus decipiantur, aut eorum ludibrio exponantur, eo quod e.g. ab Ordinario alterius partis vel ab Ordinario alterius domicilii dispensationem sibi prius iuste denegatam (fraudulenter plerumque) impetrare sciant.

410 bis. Quid, si quando cum impedimento seu impedimentis publicis super quibus ex indulto dispensare quis potest, concurrat aliud impedimentum super quo dispensare nequeat?

Tunc ex can. 1050 „pro omnibus Sedes Apostolica adiri debet; si tamen impedimentum seu impedimenta super quibus

dispensare potest, comperiantur post impetratam a Sancta Sede dispensationem, suis facultatibus uti poterit."

411. Indulta dispensandi quomodo exstinguuntur?

I. Non exstinguuntur

a. resolutio iure concedentis, e. g. morte S. Pontificis, nisi data fuerint cum clausula: „ad beneplacitum nostrum," vel alia aequipollenti (can. 73; cfr. can. 61); nec

b. resolutio iure Ordinarii cui concessa sunt; adeo ut in hac altera hypothesis transeant ad Ordinarium successorem, nisi electa fuerit industria personae aut aliud expresse sit cautum (can. 66, § 2).

II. Exstinguuntur vero

a. quoad Ordinarium quemlibet: elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuerunt (can. 207, § 1), ita tamen ut actus dispensationis pro foro interno, per inadvertentiam temporis elapsi vel numeri exhausti positus, sit nihilominus validus (ibid., § 2), Initium temporis ad quod indultum fuerit concessum (e. g. quinquennii, triennii) S. C. de Prop. Fide declaravit „esse computandum a die receptionis et non a die datae" ¹⁾;

b. quoad Vicarium Generalem in specie eius facultates exstinguuntur simulac expirat vicaria eius iurisdictio, hinc etiam vacante sede episcopali (can. 371; cfr. tamen can. 430, § 2).

Art. III. De facultate qua pollent sacerdotes Ordinario inferiores.

412. Quid in hac materia possunt parochi?

I Ex can. 1044: „in iisdem rerum adiunctis de quibus in can. 1043 et solum pro casibus in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit, eadem dispensandi facultas [quam can. 1043 Ordinariis locorum concedit] pollet... parochus." Cfr. can. 83. — Quocirca notetur:

a. Rerum adiuncta, de quibus in can. 1043, vide superius, n. 401, III, 1°.

b. Quinam nomine „parochi" etiam hinc veniant, vide superius n. 96 necnon inferius in Parte VII ad explicationem can. 1094.

1) 22 Ian. 1759 apud Zitelli, p. 48 in nota.

c. Ordinarius loci tunc adiri simpliciter non posse censendus est, quum nonnisi telegrapho vel telephonio mediante. Hos enim modos indiscretos et inopportunos dispensationes petendi S. Sedes multoties reprobavit. Vide infra Cap. IV. Attamen si saltem adiri possit cui Ordinarius hanc canonis 1043 facultatem delegaverit, parochus, ne per seipsum invalide dispenset, ad illud tenebitur.

II. Ex can. 1045, § 3 in iisdem rerum adiunctis, de quibus in § 1 canonis eiusdem (scl. „cum iam omnia sunt parata ad nuplias” ... etc., vide n. 401, III, 2°), eadem parochus fruitur facultate qua Ordinarius ex §§ 1 et 2 ipsius huius can. 1045, „sed solum pro casibus occultis in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit, vel nonnisi cum periculo violationis secreti.” — Igitur: haec facultas parochorum, quamvis se non porrigat ad casus publicos sicut praecedens, tamen quoslibet afficit casus occultos, licet tales solummodo ratione secreti, etiam extrasacramentalis, hinc aut *naturalis* aut *commissi*, quod tamen propter grave damnum vel incommodum alias secuturum hic et nunc palam reddi non potest ¹⁾).

413. Quid potest in iisdem, quibus supra, adiunctis sacerdos qui matrimonio, ad normam can. 1098, n. 2, assistit?

Agitur de sacerdote qui matrimonio assistit in alterutro ex casibus canonis 1098, n. 1, in quibus nempe, si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo parochus vel Ordinarius

1) Vide *Pastoral-Blatt* (Münster) 1919, 186 f.f. Duo ibi finguntur casus perplexi, quorum unum hic referimus: Socrates viduus et Euphrasia, post quinque notorii concubinaus annos in aliqua Europaea civitate transactos, Americam petunt. Parochus novi eorum domicilii a parocho recenter derelicto rescit qualiter ad invicem illi se habeant. Mox Euphrasia ei se sistit ut quantocius filio Socratis nupturam, de publicae honestatis obice nihil suspicans. Omnia ad nuptias, dilationem non patientes, sunt parata, deficit tempus recurrendi ad Episcopum. Sponsis huius impedimenti natura sua publici sed de facto occulti edoctis, et ob casus perplexitatem dispensationem petentibus, parochus morem gerere valet. Casus alter est cognationis spiritualis inter sponsores existentis, instantibus nuptiis, magna cum pompa celebrandis, a quadam vetula casu at valde importune patefactae.

vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistant ad normam canonum 1095 et 1096, ipsum matrimonium coram solis testibus valide et licite contrahitur. Iamvero huiusmodi sacerdos eadem prorsus facultate pollet qua, secundum dicta n. 412, pollet parochus.

414. Quid, in iisdem pariter adiunctis potest nupturientis confessarius?

a. Ex can. 1044 eadem hic pollet facultate qua, vi eiusdem canonis, pollet parochus (n. 412, II), „sed... pro foro interno in actu sacramentalis confessionis tantum”; hinc quoad sola occulta impedimenta auferenda. Sub eadem, uti videtur, restrictione:

b. Ex can. 1045, § 3, idem potest quod parochus secundum dictum n. 412, II.

415. Facultates dispensandi de quibus in cann. 1044 et 1045, § 3, suntne ordinariae an delegatae?

Sunt nonnisi delegatae, ideoque non possunt subdelegari. Quamvis enim, haud secus ac facultates Ordinariorum (in cann. 1043 et 1045, § 1 et 2), ipso iure sint concessae, non tamen sunt alicui officio annexae, deficiente nempe in iis quibus conceduntur ipso officio, cui per modum iurisdictionis ordinariae (in foro externo exercendae) annecti possent.

416. Parochus, aut sacerdos praedictus, quanam forma in dispensando uti debet?

Ut pro viribus stylo Curiae se conformet, dispensationem, si ferant adiuncta, non oretenus concedat, sed in scriptis, i.e. confecto dispensationis instrumento seu rescripto, in quo ea omnia enuncientur, quae ex stylo et praxi S. Sedis in dispensationum rescriptis enunciari solent, videlicet *a)* *mentio facultatis* ad dispensationem concedendam; *b)* *verificatio causae* iure requisitae; *c)* *clausulae* ordinario apponendae; *d)* *actus dispensationis*. Quae omnia subsequens exemplum continet:

L. S.

Quum N. N. (*nomen exprimatur*) parochianus meus (parochiana mea) in concubinato vivat cum N. N. catholica (o), ipsi autem matrimonium inter se inire non possint, obstante impedimento publico dirimente ... (e.g. consanguinitatis in gradu secundo lineae collateralis aequalis — vel criminis ex adulterio cum promissione matrimonii — etc.); quum porro praefatus(a) N. N. parochianus meus aegrotet et, in gravissimo mortis periculo constitutus, matrimonium ineundo conscientiae suae consulere [et prolem a dicto N. N. iam susceptam (suscipiendam) legitimare] desideret¹⁾, atque pro dispensationis gratia impetranda ne ad Ordinarium quidem recurrendi tempus suppetat;

Attenta facultate hisce in adiunctis canone 1044 Codicis Iuris Canonici concessa;

Nos, Parochus ad St.,.... in loco de..... Dioecesis N., praemisso diligenti examine compertum habentes et attestantes omnia supra exposita vera existere, nullumque aliud, in quantum scimus, praeter expositum impedimentum adesse, — vi praedictae facultatis a iure mihi delegatae, cum dictis Oratoribus, in gratiam praesertim N. N. graviter aegrotantis, DISPENSAMUS in exposito impedimento, quatenus valide ac legitime matrimonium — omissis ob temporis angustiam proclamationibus antenuptialibus — contrahere in eoque licite permanere possint, prolemque susceptam (non autem susceptam ex adulterio) legitimam declarando, contrariis non obstantibus quibuscumque.

Datum in loco de ... die ... mensis ... anni

N. N.

Parochus q. s.

Nota. Monentur parochi, ut conscribant et paratum teneant praedicti instrumenti exemplum, quod, inserendo particularia requisita, occurrenti casui adaptetur. Quum autem fieri possit, ut absolute desit tempus sive conficiendi instrumentum, sive illud iam conscriptum adaptandi huic casui particulari, in tali urgentissima necessitate poterit dispensari *oretenus*. Quod enim in scriptis concedenda dicitur dispensatio, hoc non valorem eiusdem sed liceitatem tantum respicit.

417. Quid praedictis relate ad dispensationem a se concessam incumbit?

Ex can. 1046 „parochus aut sacerdos de quo in can. 1044, de concessa dispensatione pro foro externo Ordinarium loci statim certiore faciat; eaque adnotetur in libro matrimoniorum.”

1) Haec periodus, si alia sint casus adiuncta, hisce utique accommodetur. Cfr. supra, n. 401.

CAPUT III. DE DISPENSANDI CAUSIS

418. De hac materia Codex I. C. data opera nullibi agit. Fontes iuris quoad eam praecipui sunt Instr. S. C. de Prop. Fide diei 9 Maii 1877¹⁾ et Datariae Apostolicae causarum canonicarum elenchus pro dispensationibus matrimonialibus²⁾.

Art. I. *De causarum necessitate.*

419. Utrum et quousque pro dispensatione matrimoniali concedenda aliqua causa requiratur.

Citata S. C. de Prop. F. ita exorditur:

„Cum dispensatio sit iuris communis relaxatio cum causae cognitione, ab eo facta, qui habet potestatem, exploratum omnibus est, dispensationes ab impedimentis matrimonialibus non esse indulgendas, nisi legitima et gravis causa interveniat." Quinimo ex can. 84, § 1 Codicis: „A lege ecclesiastica ne dispensetur sine iusta et rationabili causa, habita ratione gravitatis legis a qua dispensatur; alias dispensatio ab inferiore data illicita et invalida est."

Quibus haec sponte inferuntur:

a. Nemo, ne Papa quidem excepto, potest absque rationabili aliqua causa, licite dispensare. Nam, uti fusius ostenditur in tractatu *de Legibus*, ipsa lex, quamdiu viget, supponitur esse rationabilis et ad bonum commune ordinata; dispensatio autem quaelibet est aliquod vulnus legi inflictum, proinde rationi et bono communi adversa; ideoque peccaminosum est legi rationabili absque ratione infringere. Quia vero Pontifex nullius nisi Dei subiacet iudicio, ideo quoad dispensationes concedendas propriae conscientiae relinquitur.

Nihilominus certum est, Papam (et generatim quemlibet legislatorem, itemque huius successorem vel superiorem) in

1) A. S. S. X. p. 291 sequ., vel *Collect.*, n. 1482 necnon, addito commentario, Schneider, *Fontes iur. novissimi* (1895), p. 120, sequ., vel etiam *Nouv. R.*, X (1878), p. 24, sequ.

2) In documento quod inscribitur: „Formulae Apost. Datariae pro matrimonialibus dispensationibus iussu Em. Card. Caietani Aloisi-Masella reformatae" in A. S. S., XXXIV (1902), p. 34, sequ. — Ipsum elenchum refert etiam *Canoniste*, 1902, p. 150.

propria lege, etiam sine iusta causa, semper valide dispensare ¹⁾).

b. Sed „quando inferior aut ex privilegio (indulto) aut epikeia (voluntate superioris praesumpta) relaxat legem a superiore latam, puta cum Episcopus aliquem eximit a lege S. Pontificis, hanc dispensationem, nulla urgente iusta causa ab inferiore concessam, non solum illicitam, sed invalidam omnes Doctores pronuntiant; quia non censetur superior potestatem dispensandi super sua lege impertiri, nisi ex causa rationabili; ac proinde qui, hac non existente, dispensationem elargitur, suae potestatis limites praetergreditur” ²⁾. Attamen „dispensatio in dubio de sufficientia causae licite petitur et potest licite et valide concedi. Can. 84, § 2. Quare, ad valorem dispensationis ab inferiore concedendae, sufficit, si causa iusta *probabiliter* adsit; minime vero opus est, quod in singulis dispensationibus concedendis causae iustitia atque gravitas usque ad certitudinem vel quasi-certitudinem ponderentur: hoc enim vix supportabile onus inferioribus foret. Math., n. 396 et 397.

420. Quenam est mens Ecclesiae circa dispensationum concessionem in ipsis illis casibus, quibus iusta aliqua dispensandi causa adest? Et quid inde parochus et confessarius observandum?

Ad 1^m. Ea est mens Ecclesiae, ut, in ipsis casibus praedictis, dispensationem non nisi aegre concedat, ac sumopere desideret, ut quam rarissime ³⁾ dispensetur. Siquidem dispensationes considerat tamquam vulnera, quae ecclesiasticae disciplinae infliguntur ³⁾.

Ad 2^m. Quapropter parochus (et confessarius):

a. „Caveat in primis, ne ad matrimonia inter impeditos ipse ansam praebet, dispensationem petendi consilium

1) Ben. XIV, de Synodo, L. XIII, cap. V, n. 7.

2) Ita Ben. XIV, l. c.; cfr. can. 84, § 1 supra allegata. Et notetur, hoc quoad Ordinarios R. Pontifice inferiores etiam valere in usu facultatum sibi ipso iure nunc competentium.

3) Conc. Trid., S. 24, c. 5 de *ref. matr.*

ac spem illam obtinendi nimis facile suggerens." Ita C. P., p. 179. Potius vero:

b. Fideles ab huiusmodi nuptiis, quantum possit, absterreat, easdemque nuptias omni meliori modo intervertere satagat. Aliquando parochus, opportunas suasiones adhibendo, praevenire poterit, ne nuptiae inter impeditos primum appetantur, et deinde, oborta aliqua urgentissima causa, quasi necessariae fiant. Sic e. g. si, quod facile accidit, vir recenter viduus et una alterave prole oneratus, velit sororem defunctae suae uxoris in domum recipere, quo haec provisorie curam infantium suscipiat. Tunc parochus prudenter suadeat viro eiusmodi, ut aliam potius mulierem, extraneam scilicet, ad rem domesticam gerendam sibi adsciscat. Secus enim brevi futurum est, ut eiusmodi viduus affinem suam ducere cupiat et, oborta aliqua ex causis infamantibus dispensatio fere necessario petenda sit¹⁾.

c. Nec iis quidem personis impeditis, quibus aliqua causa canonica dispensationis iam praesto est (e.g. si quidam adolescens cogitet de nuptiis cum sua consobrina iam *superadult*a faciendis; infra n. 424), parochus et confessarius statim morem gerant, sed potius, quantum fieri potest et prudentia sinit, verbis et exhortationibus eorum consilio resistat²⁾. Quousque vero in resistendo pergi debeat, id praecipue pendebit e personarum et locorum adiunctis. Fortius longiusque resistendum erit iis in locis, ubi fideles horrore quodam salutari a prohibitis foederibus ineundis generatim adhuc retinentur, ubi proinde numquam aut rarissime dispensationes petuntur, quam in aliis, ubi eiusmodi horror salutaris minime invenitur.

d. Sin autem monitis ac persuasionibus non auscultant et matrimonii intuitu se frequentant, absolutio sacramentalis ipsis non est universe neganda vel differenda eo solo motivo quod impedimento ligantur, saltem si impedimentum est de se perpetuum iustaque iis dispensationis causa suppeditat³⁾.

1) Quoad mixta coniugia pro viribus avertenda, vide n. 231—233.

2) Lege monitum S. D., p. 58.

3) Cfr. *Quaest. Buscoducenses* (1870—1875), p. 160—161; Pompen, n. 5; Prosyn. Harl., 1872.

Art. II. *Causarum divisio.*

421. Causae dispensationis quomodo dividuntur?

I. Aliae sunt canonicae (*ordinariae*), aliae non-canonicae (*extra-ordinariae*).

a. Illae sunt quae iuxta canonicas sanctiones tamquam universim legitimae pro concedendis dispensationibus sunt recognitae, adeo ut si in dispensationis supplicatione allegantur, earum per se ratio habeatur, ipsaeque, dummodo, sive solae sive coniunctae plures, impedimento auferendo non sint pondere impares, dispensationis concessionem certo efficiant. Nomine sanctionum canonicarum hîc non solum veniunt normae iuris scripti, sed magis etiam consuetudo seu praxis Curiae Romanae;

b. causae non-canonicae sunt quaelibet aliae, praeter canonicas e specialibus casus adiunctis forte desumendae et plus minusve utiliter illis addendae.

II. Ipsae causae canonicae aliae¹⁾ sunt motivae (*finales, principales, primariae*), aliae mere impulsivae (*secundariae*).

Illae sunt quae proprie *movent* seu determinant superiorem ad dispensationem concedendam et sine quibus dispensatio aut omnino non, aut nonnisi in alia forma (cfr. n. 394, III), aut nonnisi restricte, i.e. sub quibusdam clausulis omnino implendis, concederetur.

Hae vero (*impulsivae*) sunt, quibus superior non proprie et principaliter ad dispensandum *movetur*, sed quibus *impellitur* ad dispensationem facilius et, ut ita dicam, libentius concedendam. Prioris igitur generis causae pertinent ad substantiam concessionis, posterioris vero generis causae modum concessionis afficiunt. Hinc haec distinctio plerumque tunc praesertim prae oculis habenda erit, quum concessae alicuius dispensationis validitas in quaestionem vocatur ob causam falso allegatam vel non verificatam.

In praxi nonnumquam satis arduum est diiudicare, utrum

1) Causa motiva minime est idem quod canonica (Pompen, n. 34); sed inter canonicas alia sunt (aut potius *vocantur*) motivae aliae impulsivae; quinimo una eademque causa canonica potest, pro diversa dispensationis gravitate, modo superiorem ad gratiam concedendam *movere*, modo solum *impellere*.

aliqua causa in rescripto allegata sit motiva an impulsiva tantum, saltem si plures quam una allegatae inveniuntur: quodsi enim unica tantum causa sit allegata, haec merito pro motiva habetur, quum non possit praesumi, dispensationem esse concessam sine ullo motivo de se sufficienti. In dubio circa alicuius causae naturam ponderanda imprimis sunt rescripti verba; deinde vero, si nempe verba lucem necessariam non afferant, casus adiuncta et circumstantiae, maxime autem stylus et consuetudo Curiae. Quibus omnibus frustra perpensis, ac proinde dubio perseverante, causa, de qua agitur, potest, iuxta multos, uti mere impulsiva haberi ¹⁾).

III. Ipsae causae motivae aliae sunt graviores (*omnino graves*), aliae leviores (*graves simpliciter, minus graves*). Quatenus causa in specie ad graviores, quae vero ad leviores pertineat, ipsa causarum singularum indoles plerumque ostendit. Per se patet, non quamlibet ex causis canonicis pro obtinenda dispensatione in quolibet casu sufficere, sed eo graviolem et urgentiorem causam requiri quo gravius est vulnus quod legi per dispensationem infligitur. Ad diiudicandam proportionalitatem causae ad casum in quo dispensatio desideratur, tria consideranda sunt:

a. Ipsa inhabilitas auferenda: nam quo maius est ipsum impedimentum, quo propinquior gradus, quo maior numerus impedimentorum in uno eodemque casu auferendorum, eo gravior causa requiritur (can. 84, § 1). — b. Conditio et qualitas oratorum. Sic, e.g. caeteris paribus, facilius dispensatur cum nobilibus ac divitibus quam cum pauperibus ac plebaeis, non ratione acceptionis personarum, sed ratione boni communis, cui, viribus suis et opibus, promovendo plus utique valent personae nobiles et opulentae quam alii: hinc Ecclesiae interest eiusmodi personas sibi habere benevolas ²⁾. Sic quoque plures causae quandoque sufficiunt pro puellis, non autem si a iuvenibus allegarentur (infra n. 423—427). — c. Plurium causarum concursus. „Operae pretium est... animadvertere, unam aliquando causam seorsim acceptam insufficientem esse, sed alteri adiunctam sufficientem existimari; nam quae non pro-

1) Rosset, n. 2605.

2) Cfr. S. Thom., II-II, qu. 63, art. 2.

sunt singula, multa iuvant. Arg. l. 5 C. *de probationibus*". Ita Instr. Prop. an. 1877.

IV. Aliae sunt infamantes (inhonestae) utpote originem habentes ex delicto oratorum aut saltem in eorum infamatione fundatae, aliae non-infamantes (honestae), quae neque delicti neque infamationis notam referunt. Oratoribus, quibuscum ob aliquam causam infamantem dispensatur, saepe imponitur aliqua poenitentia.

Art. III. *Causarum canonicarum recensio et elucidatio.*

422. Communiores potioresque causae, quae ad matrimoniales dispensationes obtinendas, iuxta canonicas sanctiones et prudens ecclesiasticae provisionis arbitrium, pro sufficientibus haberi consueverunt, sunt *sexdecim*¹⁾ sequentes, quas, additis aliquibus elucidationibus, eo ordine nunc referemus, quo habentur in laudata Instr. S. C. de Prop Fide. Uti omnes simul consideranti facile patecet, ea est mens S. Matris Ecclesiae ut, quamvis leges impedimentorum condendo tum ipsius matrimonii sanctitatem generatim studeat tueri, tum etiam communi bono societatis christianae prospicere, nihilominus ad easdem in casibus particularibus relaxandas moveri se patiatur si quando vindicata impedimenti lex aut grave animae damnum alicui inferret, aut ad statum coniugalem aditum vel praecluderet vel aequo nimis redderet angustum. Hoc ultimo praesertim movetur quoad puellas atque mulieres, quas praeterea non vult... inverecunde sponsum extra locum proprium quæritare, aut connubio inaequali desperanter se tradere. — Quo generatim praenotato:

423. *Prima* causa est „Angustia loci, sive absoluta sive relativa (ratione tantum Oratricis), cum scilicet in loco originis vel etiam domicilii cognatio feminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat,

1) In elencho Datariae maior quidem habetur causarum numerus (scl. 28), quibus tamen deest authentica illa elucidatio quam plerisque causis a se recensitis addidit laudata Instructio. Quare hanc potius quam illum sequimur in causis recensendis et ulterius elucidandis.

nisi consanguineum vel affinem, patriam vero deserere sit ei durum" 1).

I. Ratio, cur haec causa a S. Sede, pro concedenda dispensatione in consanguinitate vel affinitate, admittitur, in eo est, quod secus feminis honestis, e loco valde exiguo oriundis vel in eiusmodi loco domicilium habentibus, facile imminet periculum ne innuptae maneant, nisi aut sponso eiusdem quidem loci sed disparis conditionis contentae esse velint (quod perfectae matrimoniorum libertati praeiudicat), aut sponsum paris conditionis alibi sibi ipsae quaerant (quod sane feminas dedecet), aut, alicui viro extraneo nubentes, se a patria parentibusque elongari patiantur (quod plerumque est feminis admodum durum). Huiusmodi rationibus bene perspectis facilius intelligitur, quaenam ex praxi apostolica sint:

II. Adiuncta pro existentia huius causae verificanda. Videlicet, causam istam allegans debet esse:

1°. Femina. Virum enim regulariter nihil impedit, quominus extra locum proprium quaerat sibi sponsam.

2°. Femina honestae familiae, cui scilicet nulla turpitudinis nota inhaereat, licet aliunde sit pauper et inferioris conditionis. Ista qualitas in considerationem venit, sive quia feminae minus honestae non adeo difficulter virum paris conditionis inveniunt, sive quia non adeo durum eis est, si extra locum proprium nubere debeant.

3°. Femina quae vel sit e loco angusto oriunda, vel in tali loco domicilium habeat. Locus angustus intelligitur, in quo vel generatim feminae honestae, ob numerum incolarum absolute exiguum, admodum paucos suae conditionis viros inveniunt (angustia loci *absoluta*), vel certa aliqua femina, ob cognationem suam in loco valde propagatam, alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequit, nisi consanguineum vel affinem (angustia loci *relativa*). Ioder, p. 99, C. Ne autem anceps haereat, quandonam eiusmodi angustia in casibus particularibus verificetur, ipsa praxis

1) In Datariae elencho: „1. propter angustiam loci; 2. propter angustiam locorum; 3. propter angustiam cum clausula: *et si extra*, dos non esset competens."

apostolica determinavit, tum quid hîc veniat nomine *loci*, tum quinam loci reputari possint *angusti*. Videlicet:

a. Nomine *loci* hîc non intelligitur parochia aut communitas civilis, sed quaelibet agglomerationis habitantium (urbs, suburbium, oppidum, pagus, vicus), quae ab aliis vicinis hominum agglomerationibus sit sufficienter distincta, sive per notabilem aliquam distantiam ¹⁾, sive per propriam denominationem, etsi de caetero a loco vicino parum dissita. Potest ergo evenire, ut angustia loci verificetur, etiamsi oratrix pertineat ad parochiam quamdam ampliorem, dummodo locus seu vicus vel oppidulum, in quo degit oratrix, sit sufficienter exiguus. *Collect.*, n. 1481.

b. Nomine loci *angusti* venire potest quilibet locus non excedens 300 focularia seu 1500 incolas ²⁾. — Numerus iste computatur attentis imprimis omnibus catholicis cuiusvis aetatis aut sexus, etiam consanguineis et affinibus, imo et impiis ac incredulis, non autem, probabilius, infidelibus, haereticis et schismaticis ³⁾. Praestat tamen — ob contrariam opinionem probabilem, in quam inclinat Planchard (n. 53), quod scl. numerus ille etiam heterodoxos complecti de-

1) Apostolica Dataria, in suo resp. ad S. C. C., 8 Mart. 1884, haec habet: „Angustia loci verificatur... [etsi]... locus angustus parum ab alio dissitus existat, dummodo ista duo loca sint inter se distincta ac divisa propriamque denominationem habeant. Aliqua autem distantia requiritur in suburbiis (voorsteden), quae, quamvis civitatis partem constituent, nihilominus angustia in eis admittitur cum per milliare (milliare romanum = 1482,75 M.) aut paullo minus a civitate distent”. *Collect.*, n. 1481 (1). Deinde „in computanda... distantia unius loci ab alio attendenda est etiam asperitas viarum, vel utrum in hyeme glacies, aut nives, aut imbres iter impediunt. Populi enim magis difficultate viarum, quam maiori passuum numero disiunguntur”. Ita Disceptatio in causa Valvensi, acta coram S. C. C. 8 Mart. 1884. Unde, quamvis S. C. C. aliquando, e.g. 16 Dec. 1876 resolverit, non verificari loci angustiam, nisi locus ab alio loco saltem per milliare distet, tamen hoc non *taxative* sumendum videtur, sed *demonstrative* tantum: nam in allegata causa Valvensi eadem S. C. C. resolvit, angustiam loci posse aliquando pro causa matrimoniali afferri, etsi duo loca vel oppida non distant mille passus. A. S., XVI, p. 544.

2) Ita S. Dataria Apost. in epist. circulari ad Archiepôs, 30 Aug. 1847 (*Nouv. R. t.* IX, p. 20) et iterum 8 Mart. 1884.

3) v. d. B. *Disp.* n. 32; Feije, n. 653.

beat — numerum totalem omnium incolarum in supplica exprimere.

Propter huiusmodi limitem, angustiae loci appositum, non potest simpliciter haec causa allegari, si oratrix, in loco ampliori degens, nequeat ibi virum paris conditionis invenire: tunc etenim pro causa alleganda foret *altior qualitas oratricis*, cum indicatione numeri approximativi virorum, qui pari cum illa conditione existant¹⁾.

c. Nomine loci angusti venire potest locus vel *originis* vel *domicilii* oratricis. Ita expresse Instructio. Si forte locus domicilii differat a loco originis et uterque sit angustus, allegari potest „angustia locorum”, quae est causa favorabilior. Non sufficit, iuxta Feije, n. 652, pro hac causa adducenda, angustia solius *quasi-domicilii*, nisi oratrix aut domicilio pleno prorsus careat, aut, si non careat, in eo tamen non habitet. „Ut autem domicilium, ita praesertim quasi-domicilium ad hanc causam allegandam non sufficit, nisi notabilis et satis firma habitatio sit.” Ita Feije, l.c. Cuius rei ratio in eo esse videtur, quod secus oratrix dici nequit, nuptias a viro paris conditionis sibi offerendas frustra expectasse²⁾.

4°. Femina, quae in angusto suo loco virum paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat. Quocirca³⁾ haec annotentur:

a. Paritas vel disparitas conditionis pensanda est ex iis omnibus (genere, aetate, religione, divitiis, moribus, statu,

1) Corr., I. VII, C. V, n. 40; Feije l.c.: Gasp., n. 356; Pompen, n. 34, 2,

2) Accurate in supplica exprimatur utrum locus angustus sit vel solus locus originis vel solus locus domicilii, vel uterque. Item, utrum sit locus utriusque sponsi, an solius puellae. Si enim haec non exprimantur, etc. e.g. „angustia loci” simpliciter allegetur, dispensans supponit, intelligi locum originis seu nativitatis, eumque in quo uterque sponsus habitat (Corr., I. VII, c. V, n. 30 et 31); ideoque in rescripto facile occurrent tales termini, qui nequeant verificari. Itaque causae expressio respective fiat uno ex his modis: „Causa est: angustia loci, e qua oratrix est oriunda”; vel: „... in qua oratrix ratione actualis domicilii degit”; vel: „angustia non tantum loci e qua oratrix est oriunda, sed etiam illius, ubi ipsa ratione actualis domicilii degit”; vel: „e quo oratores sunt oriundi”; vel: „... angustia non tantum loci e quo oratores sunt oriundi, sed etiam illius, ubi ipsi ratione actualis domicilii degunt,” etc.

3) Corr., I. VII, c. V, n. 46—58.

genio), quae ad felicem vel infelicem nuptiarum exitum facere valeant¹⁾. Nec opus est circa hoc punctum disquisitione rigorosa, sed certitudo moralis sufficit²⁾. — Si de sufficienti disparitate dubitetur, id in supplica exponatur³⁾.

b. Mulier, cuius pudor utique non patitur per se sibi sponsum quaerere, tunc dicitur virum paris conditionis moraliter non invenire, si nunc a nullo sui loci incola, qui sit paris conditionis cum illa, in matrimonium rogatur, licet forte antea rogata fuerit at tunc recusaverit, aut nunc quidem rogetur a viro paris conditionis, sed qui domicilium habet et post nuptias retenturus est in alio quodam loco, quantumvis caeteroquin vicino⁴⁾. Sed falso haec causa allegaretur, si sponsus consanguineus vel affinis in alio loco habitaret, quin revera post nuptias domicilium in locum puellae transferret; tali enim casu deficeret praecipua ratio, ob quam haec causa a S. Sede admittitur, ne nempe puella, e proprio loco decedens, parentum suorum consortio deinceps careat. Téphany, l. c. — „At, si nunc paris conditionis vir ex proprio loco ei nuptias offerat, angustia loci simpliciter allegari nequit; sed in libello supplici est haec circumstantia exprimenda. Sedes autem Apostolica facile dispensabit, ne nuptiarum electio nimis coarctetur, e. g. quando erga virum illa sponsa non est bene affecta, vel quando unus tantum alterve paris conditionis vir se offert". Ita Feije, n. 654 in fine. Liceat vero mihi observare, quod, si sponsa non est bene affecta erga virum aliquem, sese ei offerentem, vir ille non videtur esse „paris conditionis" cum ea: unde in eiusmodi hypothesi causa nostra simpliciter allegari potest.

Nota 1. Causa haec redditur multo validior quando simul allegari potest circumstantia connexa cum causa in sequenti numero exponenda. Quo casu dici solet „angustia loci cum clausula *Et si extra*"⁵⁾, quae denominatio desumitur ex hac periodo, tali casu in recripto dispensationis occurrente

1) Act. S. Sed., t. IX, p. 579.

2) Ioder, p. 98, B.

3) Feije, n. 654.

4) Feije, c. 654; Téphany, n. 398; Schneider, p. 121.

5) In recensione Datariae causa 3^{la}.

[„Expositum Nobis est)... quod, cum dicta mulier in dicto loco, propter illius angustiam, virum paris conditionis, cui nubere possit, invenire nequeat, *et si extra* dictum locum nubere cogeretur, dos, quam ipsa habet, non esset competens, neque sufficiens, ut cum ea virum, cui iuxta status sui conditionem nubere posset, invenire valeret,... etc.” Feije, n. 654 in fine.

Nota 2. Angustiae loci causa non admittitur pro viro, sicut iam dictum est. „Attamen (ita Rosset, n. 2571), inter Alpium cacumina sunt paroeciae adeo asperae tum temperie, tum viarum difficultate, tum durissimo labore quo incolae vescuntur pane, ut vix inveniantur extraneae puellae quae nubere consentiant viris talium locorum, praesertim si sint pauperes; unde si ratio angustiae loci non faceret pro eis, aliqui aut remanere innupti, aut inhonestas ducere mulieres adigerentur. Si talis conditio exponatur Romano Pontifici, benigne, ni fallor, dispensationem concedet; ideo Episcopus, qui indulto gaudet, poterit ad tramitem Pontificis dispensare.” Revera in recensione Datariae causa 15^a ita legitur: „Propter difficultatem virorum accedendi ad locum, ad contrahendum cum loci habitatoribus, e. g. quia expositi pyratum invasonibus — Propter virorum paucum numerum, e. g. ratione belli.” Quare haec forte aliquando applicari poterunt aliquibus etiam nostrarum regionum paroeciis, praesertim insularibus, e. g. Wieringen, de Cocksdorp, etc.

Nota 3. Etsi olim ob angustiam loci, per se solam, nonnisi in remotioribus propinquitatum gradibus dispensatum sit, recentiori tamen tempore haec causa passim admittitur pro gradu etiam secundo ¹⁾).

424. *Secunda* causa est: „Aetas feminae superadulta, si scilicet, 24^m aetatis annum egressa, hactenus virum paris conditionis, cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa haud suffragatur viduae, quae ad alias nuptias convolare cupiat” ²⁾).

1) Ita testantur i. a. Feije, n. 655 et Caillaud, n. 21.

2) Recens. Datar. n. 14: „Pro oratrice excedente 24 annum aetatis.”

Circa hanc causam haec sunt annotanda ¹⁾:

a. In dispensando ob hanc causam Pontifex ea ratione movetur, ne mulier, cum periculo incontinentiae, innupta manere cogatur. Quare inter graviores est habenda, ob quam solam in ipso secundo consanguinitatis gradu aequali dispensatur, uti patet ex Formula 4 Datariae ²⁾.

b. Ut ea *qua talis* allegari possit, requiritur quod oratrix annum 24^m, de momento ad momentum computandum, egressa fuerit, seu compleverit. Consequenter Episcopus, ob hanc causam vi indulti dispensans, invalide dispensaret si aetati 24 annorum vel una hora deesset; declinaret enim a stylo Curiae, quem ad valide dispensandum servare tenetur ³⁾.

c. Non potest haec causa allegari nisi favore eius, quae hactenus innupta vixerit (ita ut excludantur viduae), quin virum paris conditionis, cui nubere possit, invenerit. De sensu huius ultimi requisiti eadem fere repetantur, quae dicta sunt n. 346 sub II 4°. Non tamen hîc requiritur, quod locus oratricis sit angustus. Ex altera vero parte relatio oratricis ad suum locum eatenus hîc quoque considerari potest, quatenus adhuc efficaciter haec causa allegatur, licet oratrix virum paris conditionis ex alio loco habere vel olim potuerit, vel nunc possit ⁴⁾. Itaque certo sufficit, quod puella hactenus nuptias, a viro paris conditionis sui loci sibi oblatas, non respuerit. Quinimo adhuc sufficiet, licet umquam eiusmodi nuptias respuerit, dummodo id fecerit ea mente ut caelebs maneret. Ita Knopp. S. 454, quem sequitur Lehmke., II, n. 1028, in Nota „Caeterum.”

S. Poenit, ad dubium Epi Nicotorien. et Tropien. „An in verificatione causae supramemoratae [i.e. aetatis superadultae] sciscitari etiam et probari oporteat, mulierem superadultam usque ad illam aetatem virum paris conditionis cui

1) Corr., l. VII, C. II, n. 82—93).

2) A. S. S. 1902, p. 39.

3) Gasp. n. 357; Rosset, n. 2573, I; cfr. ibid., n. 2574. Attamen ex Formula Datariae 29 patet, utiliter etiam exponi si mulier sit aetatis superadultae proxima, nempe „vicesimum tertium annum agens.”

4) Ita de praxi S. Sedis refert Zitelli, *Disp.*, p. 63.

nubere posset non invenisse; et hoc ad dispensationis validitatem?" resp. die 5 Apr. 1902: „Satis esse quod certo constet de aetate superadulta." 1902, p. 617 ¹⁾).

d. Quantumcumque mulier annum 24^m excesserit, sufficit in supplica simpliciter exprimere, eam aetatem hanc excessisse. Quia tamen, quo provectior est aetas, eo facilius dispensatur, expedit excessum aetatis accurate exponere. Ioder, p. 100. At vero aetas supra annum 40^m non habetur causa per se sufficiens, ut dicunt Rosset, n. 2573 et Planchard, n. 55.

e. Haec causa sic proponi potest: „Sed, quum oratrix, vigesimum quartum aetatis annum [et ultra... (*hic memoretur numerus annorum 24^m excedentium*)] excedens, virum paris conditionis, cui nubat, non inveniat..." etc.

425. *Tertia* causa est „Deficientia aut incompetencia dotis, si nempe foemina non habeat actu tantam dotem, ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis stt, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere, aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit."

I. Adiuncta hanc causam constituentia sunt:

a. Femina ²⁾) cui dos actu aut penitus deficit, aut non sufficit ad nubendum paris conditionis viro. Unde, quantacumque sit puellae spes dotis acquirendae, puta ex promissione ei facta aut ex institutione vel successione haereditaria, modo dos eius actualis aut nulla sit aut insufficiens, causa haec legitime invocatur: sola enim spes nullum praebet iuris titulum. Excipiunt aliqui ³⁾) successionem haereditariam a propriis puellae genitoribus necessario exspectandam. At, quia Instructio nostra hanc causam formaliter collocat in dote „actu" defi-

1) A. S. S. 1902, p. 43; *Canoniste*, 1902, p. 617.

2) Iuxta aliquos (in *Nouv. R.*, t. X, p. 27) haec causa suffragatur viris quoque sufficienti patrimonio destitutis. Quibus tamen aperte adversa est Instructio nostrae.

3) E.g. Feije, n. 658; Ioder, p. 100 et Giovine apud Zitelli, p. 64 in Nota.

ciente, merito illis, cum Corrado et De Iustis, alii¹⁾ contradicunt. — Puellae vero, quae actu habeat titulum iuris omnino firmum (puta ex pacto vel ex lege) quo possit sibi, actione civili instituta, dotem sufficientem a parentibus²⁾ aliisve vindicare, causa haec non suffragetur: nam eiusmodi ius aequivalet doti praesenti.

b. Impossibilitas habendi virum extraneum, i. e. puellae non consanguineum vel affinem, eumque paris conditionis, qui ad nubendum puellae insufficienter dotatae paratus inveniatur. Eiusmodi impossibilitas aderit moraliter, non tantum si dos, spectata familia oratricis, insufficiens sit, sed etiam si attentis eius qualitatibus, puta quia deformis est vel rixosa vel diffamata³⁾; item, si dos non sufficiat ad nubendum viro paris conditionis in eodem loco, licet forte ad habendum eiusmodi virum e loco alieno sufficiat. Ita expresse Instructio nostra; cfr. Téphany, n. 406. Non vero haec causa ei suffragatur, quae, dum dotem habet omnino competentem ad nubendum viro paris conditionis, mavult nubere consanguineo aut affini ditiori vel potentiori. Ita auctores fere omnes. Dicit tamen Caillaud, n. 33, parochum, in petendis super parentela dispensationibus, non plane inutiliter exprimere, si oratrix e matrimonio cum parente sit magnum temporale commodum sibi futuraeque proli perceptura.

II. Potest haec causa invocari quadrupliciter⁴⁾:

a. propter incompetentiam dotis, qua non obstante is, cum quo impedimentum existit, oratricem simpliciter ducere paratus est;

b. propter dotem cum augmento, quando sive ipse orator, sive alius pro eo, dotem oratricis insufficientem vult augere;

1) *Nouv. R.*, X, p. 27 (2); v. d. B., *Disp.*, n. 33; Caillaud, n. 32; Rosset, n. 2577.

2) *Ons Burg. Wetb.* ontzegt (art. 375) uitdrukkelijk aan kinderen alle regtsvordering tegen hunne ouders tot het bekomen van een gevestigden stand door huwelijksuitzet of op andere wijze. Verg. art. 179, 3e lid en art. 1142. Anders de Oostenrijksche wet. Vgl. Kutschker, V, S. 617.

3) Feije, n. 657; Téphany, n. 402.

4) Cfr. ad *a*, *b* et *c*. Recens. Dat. respective n.n. 4, 5, 7, 6.

c. quando alius dotem auget;

d. pro indotata, quando nullam oratrix dotem habet et orator, eam ex integro dotare est paratus.

Modus primus hanc causam invocandi est ordinarius, maxime in partibus nostris, ubi regimen dotale iure civili non viget¹⁾.

Huius causae species prima olim sufficiebat pro obtinenda dispensatione in gradu quarto sive aequali, sive mixto cum tertio gradu consanguinitatis. Abrogato nunc gradu quarto, forsitan sufficit pro tertio aequali. In supplica dispensationis potest hoc modo exponi: „Quum autem oratrix dotem habeat minus competentem, quacum iuxta status sui conditionem inveniatur virum extraneum qui sibi aequalis sit, dictus vero orator illam cum dote minus competenti uxorem ducere intendat, ideo..." etc.

Species secunda et tertia sufficiunt pro gradu tertio, sive aequali, sive attingente secundum.

Quarta denique species sufficit pro gradu secundo, licet

1) Bonorum coniugalium *dotale* regimen, quod vigeat iure Romano (Mares, L. I, n. 44) et ex parte adhuc viget iure gallico (Allègre, *Le code civil commenté*, II, p. 101), austriaco et italico, a lege civili patria penitus exsultavit. Imo, ipse conceptus dotis in iure nostro desideratur. Etenim lex nostra principio communionis bonorum coniugalium regitur tota, dum regimen dotale potius nititur bonorum separatione. Porro, in tali regimine dos est *res, quae ab uxore, vel ab altero uxoris nomine, marito datur ad sustinenda onera matrimonii*, ea lege, ut bona dotalia possint quidem, coniugio durante, a marito *administrari* (quo ille, pro sustinendis matrimonii oneribus, eorundem usufructu gaudeat), nequiquam vero *alienari*: debent quippe, soluto coniugio, *redire ad mulierem* eiusve haeredes. Ex hac dotis notione breviter indicata iam intelligitur, cur praxis Apostolica admittat augmentum dotis insufficientis, et vel ipsam ex integro mulieris dotationem, etiam per oratorem. Orator enim, dotem vel constituendo vel augendo, liberaliter oratrici providet, quo haec, soluto forte coniugio, habeat unde vivat aut virum denuo inveniat. Quum vero apud nos orator consanguineus, qui simili modo oratrici providere velit, eam simplicius in bonorum suorum communionem et condominium (vel totale, vel conditionibus nuptialibus limitatum) admittat, ideo de dote per ipsum oratorem constituenda vel augenda vix umquam sermo erit.

Nihilominus apud nos *dotis* (uitzet) nomine ea solent denotari, quae uxor, vel alius eius nomine, in communionem bonorum affert. Supposito autem horum bonorum vel defectu vel insufficientia, *incompetentia dotis* (iuxta quadruplicem suam speciem) pro dispensationibus obtinendis rite allegatur.

forte cum primo gradu coniuncto¹⁾. „Opinamur (ita Feije), maiori favori, quem haec causa meretur quando fit augmentum dotis vel integra dotatio, facile etiam esse locum, quando vir locupletioris fortunae vult mulierem, pro qua caeteroqui haec causa allegari possit, ducere in uxorem sub regimine communitatis bonorum; quae tamen circumstantia in libello supplici exprimatur.”

Nota. Multi auctores tamquam quintam speciem huius causae memorant dotem mulieris litibus involatam. Sed in Instructione nostra ea refertur ad causam sequentem²⁾.

426. *Quarta* causa est: „Lites super successione bonorum³⁾ iam exortae, vel earundem grave aut imminens periculum. Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem huiusmodi in se suscipiat, propriisque expensis prosequatur, praeter illum, qui ipsam in uxorem ducere cupit; interest enim reipublicae, ut lites extinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scilicet dos litibus involuta, cum nimirum mulier alio est destituta viro, cuius ope bona sua recuperare valeat. Verum huiusmodi causa nonnisi pro remotioribus gradibus sufficit.” Causam hic ultimo loco descriptam (scilicet dotem litibus involutam) universim tunc invocari posse arbitramur, quando mulieris patrimonium, etiamsi dotis nomine (in sensu iuris romani) stricte non veniat, litibus involutum est⁴⁾.

427. *Quinta* causa est: Paupertas viduae, quae numerosa prole sit onerata et vir eam alere pollicetur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur ea tantum de causa, quod iunior sit, atque in periculo incontinentiae versetur⁵⁾.

1) Feije, n. 661 et Heiner, *Grundr. d. Kath. Eher.*, Münster, 1889, S. 191 et 192.

2) In Recens. Datar. ponitur seorsim, sub 11.

3) Ita etiam in Recens. Dat. ad 10.

4) Corr., l. VII, C. II, n. 55.

5) In Recens. Dat. ad 13: „Pro oratrice filiis gravata; vel parentibus orbata.”

Duplex est huius quintae causae species, nempe

I. Vidua liberis gravata, de qua specie haec notentur:

a. Causa haec desumitur ex difficultate viduae educandi et alendi prolem numerosam, qua onerata est. Quia, quo plures et iuniores sunt liberi, eo validior est causa, ideo illorum numerus et aetas in supplica exprimantur¹⁾. Viduae unica tantum prole gravatae hanc causam, saltem quoad gradus remotiores, adhuc sufficere posse, dicit Téphany, n. 100.

b. Ex aliis etiam circumstantiis dispensandi ratio augetur, v. gr. quod est vidua indigens, infirma, iunior, parentibus orbata, quod existit ei necessitas habitandi sub eodem tecto cum oratore, quin possit sine notabili aliquo detrimento habitationem mutare. Planchard, n. 61²⁾.

c. Dicunt quidem Feije (n. 664) et Tephany (n. 101), hanc causam canonice non existere pro viduo numerosa prole onerato, atque imo testatur Caillaud (n. 34) dispensationem, quam ipse aliquando pro eiusmodi viro petiit, fuisse sibi a Curia denegatam, sed alii cum Sanchezio (L. VIII, Disp. XIX, n. 34) contrarium attestantur³⁾. Quod nos ipsi aliquando vidimus confirmatum exemplo quodam dispensationis, quam cuidam oratori viduo, Episcopi Harlemensis subdito, S. Sedes concessit „ob curam et educationem liberorum."

d. Haec causa est certe sufficiens pro dispensatione in gradu tertio attingente secundum consanguinitatis. Potest etiam pro gradu primo affinitatis in linea collateralis sufficere⁴⁾, maxime si allegantur circumstantiae sub b memoratae, uti addit Pompen, l.c.

e. Haec causa ita proponi potest: „Sed, quum oratrix gravata sit liberis [hic addatur numerus et singulorum aetas],

1) Ioder, p. 102, n. 17; Pompen, n. 38.

2) „Cohabitatio aub eodem tecto, quae de facile impediri nequit" recensetur apud Ioder, p. 101 tamquam causa dispensationis per se sufficiens, non tantum pro vidua sed etiam pro aliis, e. g. pro viduo, cuius liberi curantur per sororem defunctae uxoris cum ipso cohabitantem. Eiusmodi enim cohabitationi facile inerit periculum peccandi, aut saltem diffamationis, uti ibidem annotat Ioder. Supponitur tamen, non posse de facili habitationem ab alterutra parte mutari.

3) Heiner, S. 194; Weber, S. 536; Haringer, *Das Sakrament der Ehe*, S. 270.

4) Heiner, S. 194.

ob quorum nutritionem atque educationem denuo matrimonium necessario inire debet: eaque insuper, utpote valde indigens, alium virum, cui nubat, difficulter inveniatur; orator autem consanguineus [vel: affinis] eandem nihilominus ducere intendat, isque omnino par sit qui [opibus suis, *vel* manuum suarum industria] praefatos liberos sufficienter alat atque enutriet, ideo..." etc.

II. Vidua iunior, periculo incontinentiae exposita. — Ob hanc causae speciem, nisi aliae circumstantiae accedant, impedimenta nonnisi in gradibus remotioribus relaxantur¹⁾.

428. *Sexta* causa est: „Bonum pacis, quo nomine veniunt nedum foedera inter regna et principes, sed etiam extinctio gravium inimicitiarum, rixarum et odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad extinguendas graves inimicitias, quae inter contrahentium consanguineos vel affines ortae sint, quaeque matrimonii celebratione omnino componentur; vel quando inter contrahentium consanguineos et affines inimicitiae graves viguerint et, licet pax inter ipsos inita iam sit, celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis confirmationem maxime conducere."

Circa hanc causam²⁾ haec annotentur:

a. Praeter inimicitias tollendas aut concordiam recentem stabilitam etiam inimicitiae praeveniendae motivum praebent ad hanc causam invocandam.

b. Nomine inimicitiarum etiam lites extinguendae (vel praeveniendae) allegari possunt. Caillaud, n. 38; Planchard, n. 59.

c. Supponitur vero, causam inimicitiae vel litis non esse modicam sed gravem. Quid hoc nomine veniat, relinquitur prudenti arbitrio eius, cui dispensationis executio demandetur³⁾.

d. Pro quibusnam gradibus dispensandis haec causa sufficiat, non plane constat inter auctores. Sed proculdubio potest invocari pro ipsis propinquioribus gradibus, si de familiis agatur, quarum pax publico etiam bono prospicit⁴⁾.

1) Ioder, p. 101, n. 13.

2) Ad eam referuntur n.n. 8, 9 et 12 („Propter lites super rebus magni momenti") in Recens. Datar.

3) *Nouv. R.*, X, p. 30.

4) Feije, n. 663.

e. Haec causa sic proponi potest: „Sed, quum inter dictorum oratorum familias graves inimicitiae vigeant (timeantur) et futurum sit, ut, inito inter eosdem matrimonio, praedictae inimicitiae extinguantur (praeveniantur), ideo..." etc. — Vel: „Sed, quum inter patrem oratricis ex una parte, et ipsum oratorem (vel: patrem etc. oratoris) ex altera, notabilis quaedam lis exorta sit (exoriunda praevideatur), ea vero per matrimonium inier oratores finem sit certo habitura (praeveniri possit), ideo..." etc. — Vel: „Sed, quum inter oratorum familias inimicitiae graves, quae viguerunt, recenter sint compositae, matrimonium autem inter oratores ad pacem confirmandam haud parum sit facturum, ideo..." etc.

Nota. Causae hucusque expositae (n. 423—428) sunt ex iis, quae honestae vocantur; quae nunc sequuntur (429—437) plerumque inhonestae sunt, seu infamantes (cfr. n. 421, IV).

429. *Septima* causa est: „Nimia, suspecta, periculosa familiaritas, necnon cohabitatio sub eodem tecto, quae facile impediri non possit."

a. Familiaritas, de qua hic sermo est, ut sufficienter distinguatur ab illa, de qua Instructio nostra loquitur sub n. 9 (n. 431), intelligenda videtur familiaritas *simpliciter* „periculosa", quin praecise publice et apparenter talis sit, ut inde mulier infametur; aut saltem, quin talis sit, ut inde oriatur copulae suspicio. Quod ideo praesertim notetis velim, quia aliqui auctores hanc causam septimam a causa nona non satis solent distinguere¹⁾. Utriusque enim momentum aequaliter aut fere aequaliter ponunt in infamia, quam e nimia familiaritate oratrix incurrat. Ex quo sequeretur, neutram causam (neque nonam, neque hanc septimam) legitime invocari, ubi de facto nulla mulieris infamia intercedit. Equidem vero hanc causam septimam, utpote sub numero prorsus distincto in Instruktionem relatam, in eo praecise puto a causa nona differre, quod non tam mulieris infamiam quam peccatorum periculum in nimia familiaritate respicit. Potest proinde rite invocari, dummodo familiaritas talis sit, e qua sive nunc,

1) Vide e. g. Feije, n. 674 et Heiner, S. 200.

sive postea (puta, postquam alteruter orator cum tertia persona nuptiis iuncta sit) peccata timeantur. Non igitur videtur requiri, quod sit publica. Ab hac explicatione huius causae, quam, fateor, apud neminem reperi, non prorsus tamen alienum est quod scribunt Rosset, n. 2586 ¹⁾ et Caillaud, n. 46 ²⁾.

b. Peccati vitandi ratio vehementius utique urgebit, si adest cohabitatio oratorum sub eodem tecto.

c. Haec causa, si sola allegatur, non sufficit nisi pro dispensatione in aliquo gradu remotiori. Téphany, n. 108.

d. In supplica memorandum est, utrum oratores impedimentum sciverint, an vero ignoraverint. Feije, n. 674.

e. Haec causa sic poterit allegari: „Sed, quia ob nimiam quamdam familiaritatem, qua oratores invicem (diuturno iam tempore) prosequuntur, timendum est, ne iidem, nisi matrimonio invicem iungantur, gravissima peccata (et nunc et in futurum) inter se committant, ideo . . .” etc. — Quia vero vix umquam continget, ut causa haec, qualis a nobis explicata est, sola existat, plerumque vero etiam mulieris diffamatio allegari poterit, ideo hic conferantur formulae infra (ad n. 431, d et 431, c) exhibendae.

430. *Octava* causa est: „Copula cum consanguinea vel affine vel alia persona impedimento laborante praehabita, et praegnantia, ideoque legitimatio prolis, ut nempe consulatur bono prolis ipsius et honori mulieris, quae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebaeis dari solet dispensatio, dum-

1) „Huius causae ratio est (ita Rosset, l. c.), sive quia per familiaritatem istiusmodi multum detrahitur famae mulieris, quae propterea non posset invenire alium virum paris conditionis, vel forte nonnisi ignobilis conditionis deteriorisque famae; sive quia inde subest periculum fornicationis ante matrimonium, et etiam periculum adulterii, post matrimonium contractum, vel oratoris, vel oratricis, praesertim si amasius et amasia remaneant in eodem loco”.

2) „Quand les parties se fréquentent depuis longtemps (ita Caillaud, l. c.), se rendent des visites assidues, ont ensemble de longues conversations, se permettent certaines familiarités, et surtout quand il en résulte, que des bruits fâcheux circulent sur leur compte, si le mariage n'avait pas lieu, la jeune fille serait diffamée et éprouverait de la difficulté à s'établir convenablement . . . On rattache à cette cause un attachement extraordinaire, une affection ardente qui fait craindre que les parties ne tombent dans le péché.”

modo copula patrata non fuerit sub spe facilioris dispensationis: quae circumstantia in supplicatione foret exprimenda" ¹⁾).

a. Ut haec causa possit qua talis allegari (quo casu facilius et in ipsis propinquioribus gradibus dispensatur), requiritur, quod copula ad notitiam publicam aut iam devenerit, aut proxime sit deventura, puta quia oratrix gravidatam se cognoscit. Attamen, uti colligi potest ex dictis n. 429 a, copula, licet secreta manserit, potest esse ratio allegandi causam septimam, seu petendi dispensationem propter ulteriora incontinentiae pericula. Ita etiam Feije, n. 677, 2^a alinea.

b. Per se patet, hanc causam validiorem esse futuram si mulier e copula impraegnata et maxime si proles iam nata ideoque per matrimonium legitimanda sit. Quare huiusmodi circumstantiae in supplica omnino notentur.

c. Refert etiam exprimere, si, praeter mulieris diffamationem et scandala inde timenda, iurgia et inimicitiae inter oratorum familias ratione copulae habitae praevideantur. Quare, spectatis omnibus effectibus quos copula habere possit, causa haec sic potest allegari: „Sed, quia oratrix, propter copulam incestuosam cum oratore habitam et ex eiusdem oratricis gravitatione (vel ex aliis indiciis, si adsint) diffamata, aut innupta manere aut disparis conditionis viro nubere deberet, maxima etiam scandala tum ex dicta oratricis diffamatione, tum ex perdurante oratorum familiaritate (tum denique ex iurgiis et inimicitiis inter utriusque oratoris familiam) sequerentur, ideo” etc.

d. Ultima Instructionis verba („dummodo copula . . . exprimenda”) post diem 25 Iunii 1885 vera iam non sunt. Antea quidem stylus Curiae ferebat, ut, si pro obtinenda aliqua dispensatione copula incestuosa vel quasi-incestuosa ²⁾ inter oratores praehabita tamquam causa finalis allegaretur, ipsa vero copula fuisset ab oratoribus *eo consilio patrata, ut expetitam dispensationem facilius consequerentur*,

1) In recens. Dat. n. 22 („Ob infamiam: et scandalum”) necnon 23 (Ob copulam. Ob raptum.”)

2) Incestuosa dicitur copula inter consanguineos vel affines; quasi-incestuosa dicitur copula inter eos, qui publica honestate, cognatione legali vel cognatione spirituali ad invicem ligantur.

haec ultima circumstantia omnino deberet superiori dispensanti exponi: ita quidem, ut si quacumque ratione (sive culpabiliter, sive inculpabiliter) reticita fuisset, ipsa dispensatio, sive adhuc concedenda sive iam concessa, effectu careret¹⁾. Cuius praxis ratio in eo erat, quia nemini debet crimen suum prodesse, ac praeterea in consuetudine Sedis Apostolicae imponendi oratoribus (si dispensatio non obstante tali consilio, in supplica manifestato, concederetur) maiorem poenitentiam aut maiorem compositionem pecuniariam.

At vero, praedicto die 25 Iunii 1885 prodiit Leonis XIII decretum quo, spectatis gravibus incommodis priori disciplinae, nostro praesertim tempore, annexis, „*quidquid* [de exprimenda in supplicibus litteris, pro dispensationibus matrimonialibus obtinendis, copula incestuosa, deque exprimenda prava intentione qua, ut facilius dispensatio obtineretur, copula inita fuerit] *alias declaratum, statutum aut stylo curiae inductum* fuerit" revocatum est atque abrogatum²⁾. — Accessit postea, scl. die 18 Mart., 1891 responsum S. Officii, quo edicatur: „Dispensationes matrimoniales super quovis impedimento, sive agatur de matrimoniis invalide contractis, sive de contrahendis, esse validas etiamsi copula, vel consilium et intentio per eam facilius gratiam impetrandi reticita fuerint" ³⁾.

Ex obvio autem huius decreti tenore („...*vel* consilium..." etc.) merito infert Wernz (n. 636, Not. 180), intentionem illam neque tunc ad valorem dispensationis manifestandam esse, quum copula ut causa dispensationis obtinendae allegatur. Quod aliunde ex Formulis postea a S. Dataria adhibitis iam intulerat Feije (l.c.), quippe in quibus, licet copula ut causa dispensationis ponatur, nulla tamen fit mentio praedictae intentionis pravae⁴⁾.

1) Quinimo, etiam quoad alias causas infamantes (e. g. nimiam familiaritatem, matrimonii attentationem) eadem necessitas, scl. exprimendi intentionem oratorum facilitandi per eas dispensationis concessionem, communiter admittebatur. Sed post decretum in textu relatum necessitas illa probabilius penitus cessavit. Feije, n. 712 et 713.

2) Vide ipsum decretum in Prosyn. Harl. 1885, p. 7.

3) *Collect.*, n. 1500.

4) Ita pariter Zitelli, p. 65, Gasp., 365 et 388 in Nota; Schneider, p. 123. Téphaney, n. 110.

Caeterum, nisi S. Sedis rescriptum quod, reticita illa prava intentione, ab oratoribus impetretur, illius absentiam non exigit per particulam *si, dummodo*, vel aliam eiusdem significationis, rescriptum secundum can. 39 certo valebit. Alii ¹⁾ vero vim decreti anni 1885 coarctant ad eos casus tantum, quibus copula incestuosa fuerit quidem patrata ab oratoribus, sed non allegata ut causa finalis pro dispensationis concessionem. Ad meram manifestandi obligationem quod attinet, quamvis in Annot. ad Formulas S. Datariae quoad hoc Formularum incisum ²⁾ „ob copulam quam oratores humana fragilitate devicti. . .” etc. annotetur: „humana fragilitate, nempe ex rea passione; sed non data opera ex spe facilius dispensationem obtinendi”, tamen, secundum Wernz (l.c.) inde quidem convenientia ²⁾ illius notificationis („non data opera. . .” etc.), non vero certa ad eam obligatio deduci potest.

431. *Nona causa est: Infamia mulieris, ex suspitione orta, quod illa suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa, cum nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata, vel innupta remaneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur”* ³⁾).

a. Quia ratio formalis huius causae (cfr. 429, a) est in mulieris diffamatione seu potius in incommodis ei exinde exsurgentibus, profecto necesse est, ut facta, quibus suspicio copulae nititur et in quibus nimia familiaritatis consistit, sint publica et publica in precibus dicantur. Ad hoc autem sufficit, si ab aliquibus personis visum est, inter oratores intervenisse, e.g. oscula, amplexus, tactus impudicos, suspectas confabulationes. Sed patet, osculum more patrio vel urbanitatis causa habitum, utpote nihil mulieris famae detrahens, non posse pro hac causa allegari. Imo, etiamsi vir amore

1) Heiner, S. 202 et 211; *Pastoral-Blatt* (Köln), 1889, S. 102; Ioder, p. 103,

2) A. S. S. 1902, p. 81, alin. 4^a.

3) Vel, uti dicit Linneborn, S. 125: „... zur Vollständigkeit der Angaben.

4) In recens. Datar. n. 22 „Ob infamiam: et scandalum.”

vesano mulierem invitam per vim deosculetur, illaesa profecto remanet fama mulieris ¹⁾).

b. Quamvis Instructio requirat diffamationem talem, qua in casu individuo inferatur periculum, ne innupta maneat oratrix, etc., tamen non opus est, ut circa eiusmodi periculum, utrum necne existat, anxie inquiratur: ubi enim mulieris fama semel laesa est, ibi praedictum periculum, generatim loquendo, per se adest ²⁾).

c. Circa hanc quoque causam ea annotentur quae supra n. 429, b, c et d.

d. Haec causa sic poterit allegari: „Sed quia oratrix, propter nimiam cum oratore familiaritatem, suspicionem carnalis copulae cum eodem oratore initae publice ingessit, ideoque graviter diffamata, aut innupta manere..." etc. (*Caetera, pro adiunctorum diversitate, desumantur ex formula, quam exhibuimus n. 430 e*).

432. *Decima causa est: „Revalidatio matrimonii, quod bona fide et publice, servata Tridentini forma, contractum est: quia eius dissolutio vix fieri poterit sine publico scandalo, et gravi damno, praesertim foeminae. C. 7 de consanguin.* At si mala fide sponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Conc. Trid. Sess. XXIV, cap. 5 *de ref. matr.*" ³⁾.

a. Quamvis sponsi, qui mala fide nuptias inierunt, ex citata dispositione Conc. Trid. gratiam dispensationis non mereantur, tamen hodie, praesertim ob matrimonium quod vocant „civile" (quo contracto, separatio sponsorum, a Tridentino praescripta, plerumque impossibilis ⁴⁾ erit) S. Sedes dispensat, etsi mala fides, etiam ex utraque parte, in matrimonii celebratione adfuerit, ut consulatur saltem saluti partis poenitentis atque proli innocenti ⁵⁾).

1) Pompen, n. 42; Rosset. n. 2590.

2) *Nouv. Rev.*, X, p. 33; Pompen, l.c.

3) Loco huius periodi sat antique sonantis Recens. Datar. ad n. 26: „ob matrimonium nulliter contractum."

4) Cfr. Cod. civ. Neerl., artt. 161 et 162 et *N. K. St.*, 1919, p.

5) Wernz, n. 630 (158).

b. Si ob hanc causam dispensatio petatur, in supplica aperiri debet 1° an bona fide, saltem ex parte unius, matrimonium contractum fuerit, vel cum scientia impedimenti; 2° item an praemissis denunciationibus (aut saltem legitime in eis dispensato) et in forma canonica, vel ea neglecta et mere civiliter; 3° an matrimonium sit consummatum, idque bona an mala fide (cum scientia impedimenti) saltem unius partis. Non autem hodie necesse est aperire 4° si matrimonium fuerit mala fide contractum vel consummatum *cum spe vel intentione facilius obtinendi dispensationem*¹⁾. Ratio est, quia expressio malitiosae illius intentionis non praecipitur in citato capite Tridentini, sed unice e praxi et stylo Curiae Romanae olim fieri debebat. Sed hodie, postquam S. Sedes generosam suam mentem per decr. 25 Iunii 1885 (cfr. n. 430, d) satis insinuavit, ea amplius non videtur requiri. Quod confirmat Schneider per analogiam ex matrimonio civili, in quo malitiosa intentio exprimi non debet. Ad dubium enim: „Utrum in supplicibus libellis pro dispensatione impedimentorum dirimentium, pro iis qui civiliter iam contraxerint, necesse sit inquirere ac consequenter declarare, an oratores talia patrarint ad dispensationem facilius obtinendam?" S. Poenitentiaria, die 8 Apr., 1831, respondendum censuit: „*Negative*. Nam illa intentio oratorum, licet mala, non tamen irritat dispensationem et idcirco debent oratores quidem peccatum confiteri, si reapse mala fide hoc fecerunt; non est tamen necessarium in eandem inquirere, quod attinet ad forum externum"²⁾. Omne denique dubium auferre videtur responsum S. Off., 18 Mart. 1891, supra (n. 430, d) iam allegatum. Iterum cfr. can. 39.

433. *Undecima* causa est: „Periculum matrimonii mixti, vel coram ministro acatholico celebran-

1) Ita adversus Zitelli, p. 66 opinamur cum Feije n. 713, Pompen, n. 147 et Schneider, p. 124. Nota 1.

2) Cfr. Caillaud, n. 46. Qua decisione non obstante, Matharan, n. 420 existimat, pravam illam intentionem adhuc necessario exprimendam esse, si matrimonium civile est unica causa, quae allegatur. Secus enim, ait, sua fraus oratoribus patrocina-retur.

di" ¹⁾. Quando periculum adest, quod volentes matrimonium in aliquo etiam ex maioribus gradibus contrahere, ex denegatione dispensationis ad ministrum acatholicum accedant pro nuptiis celebrandis sprete Ecclesiae auctoritate, iusta invenitur dispensandi causa, quia adest non modo gravissimum Ecclesiae scandalum, sed etiam timor perversionis et defectionis a fide taliter agentium, et matrimonii impedimenta contemnentium, maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur. Id docuit haec S. Congr. in instructione die 17 Apr. 1820 ad Archiepûm Quebecensem data. Pariter cum Vic. Apost. Bosniae postulasset, utrum dispensationem elargiri posset iis catholicis, qui nullum aliud praetexunt motivum, quam vesanum amorem, et simul praevideatur, dispensatione denegata, eos coram iudice infideli coniugium fore inituros, S. C. S. Off. 14 Aug. 1822 decrevit: *Respondendum Oratori, quod in exposito casu utatur facultatibus sibi in form. II commissis, prout in Domino expedire iudicaverit.* Tantumdem dicendum de periculo, quod pars catholica cum acatholica matrimonium celebrare audeat."

In hac causa (quae etiam dicitur *periculum fidei*) exprimendum omnino est, utrum adsit periculum commune tantum, eo videlicet, quod multi sunt haeretici in loco et multa matrimonia mixta iam contracta (quo casu haec causa ut motiva seu finalis allegari ne potest quidem ²⁾); an particulare seu in individuo existens, quando nempe parochus, spectata indole et dispositione oratorum, rationabiliter timet, ne, si dispensatio denegetur, contrahant cum acatholico. Attamen periculum commune potest esse causa impulsiva; dicitur enim: „maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur." Pompen, n. 44.

434. *Duodecima* causa est: „Periculum incestuosi concubinatus. Ex superius memorata Instructione an. 1822 elucet, dispensationis remedium ne quis in concubinato

1) In recens. Dat. n. 16: „Propter catholicam religionem contrahentis in tuto ponendam; et periculum matrimonii mixti."

2) Ita Feije, n. 657 et v. d. B. *Disp.*, n. 40. Aliter tamen Caillaud, n. 36.

insordescat cum publico scandalo atque evidenti aeternae salutis discrimine, adhibendum esse."

435. *Decimatertia* causa est: Periculum matrimonii civilis¹⁾. Ex dictis consequitur, probabile periculum quod illi, qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat *civile*, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam."

a. Monet Caillaud (n. 49), bene esse a parocho exprimentum, utrum hoc periculum fundetur in intentione culpabili oratorum parocho manifestata, an solum in aestimatione ipsius parochi, qua scl. parochus, cognita personarum indole, quodammodo praevideat, eas, nisi dispensationem obtineant, esse mere civiliter contracturas. In prima enim hypothesi (intentionis manifestatae) stylus Curiae poenitentiam importat oratoribus iniungendam; secus vero in hypothesi altera.

b. Hoc loco animadvertatur (quod causas quoque 12^{am} et 11^{am} respicit), dispensationem minime esse concedendam, si partes, ut eam extorqueant, formaliter minitentur, secus se nuptias contracturas coram ministro acatholico, vel cum parte acatholica, aut victuras in concubinato aut civile matrimonium inituras esse. Ita Gasp¹⁾, n. 345 in Nota; Kutschker, V, S. 122 et Math., n. 401.

c. Utiliter exprimitur in supplica, si oratores ad matrimonium civile ineundum dispensationem regiam forte iam obtinuerint. Eo enim periculum civilis connubii plerumque reddetur gravius²⁾.

d. Causam omnino urgentem utique constituit matrimonium civile iam contractum. Cfr. n. 432, a et b, 4°.

436. *Decimaquarta* causa est: „Remotio gravium scandalorum”³⁾.

a. „Regulariter tunc dicitur scandalum sequi, quando datur

1) In recens. Dat., n. 24 „Ob matr. civile” et n. 25 „Ob matr. coram ministro protestante.”

2) Cfr. Caillaud, n. 51 et Cod. civ. Neerl. artt. 85—89.

3) Recens. Dat. n. 22: „... et scandalum.”

occasio detrahendi seu temere iudicandi, vel proximum infamandi;... at *grave* scandalum, quotiescumque ex dicto vel facto alterius alii trahuntur in consensum peccati mortalis" ¹⁾). Iamvero inter causas hucusque recensitas nonnullae sunt (vide n. 429—435), quarum praecipuum momentum est in scandalo evitando. Sed etiam, et imo iure potiori, scandalum, praesertim grave, removendum est causa, cur Ecclesia nonnumquam impedimenta relaxat. Eiusmodi autem non tantum intelligitur concubinatus (vide num. sequ.) et peccatum incontinentiae, sed etiam inimicitiae (vide n. 428), odia et alia gravia cuiuscumque generis peccata. Rosset, n. 2596.

437. *Decimaquinta* causa est: „Cessatio publici concubinatus." Facile intelligitur, concubinatum publicum, maxime si insuper sit incestuosus, esse gravissimum scandalum removendum. Facile haec causa coniuncta erit cum causa quae dicitur *vinculum civile iam contractum*. Cfr. n. 435, d.

438. *Decimasexta* causa est: „Excellentia meritorum, cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione, aut liberalitate erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute aliove modo de Religione sit optime meritus." Cfr. Math., n. 393 ²⁾).

a. „Adnotandum est, non solum moveri Pontificem ad dispensandum ob meritorum excellentiam cum ipsis oratoribus, si ipsi contrahere intendant, sed moveri aliquando ad dispensandum cum aliis, in gratiam et ad instantiam ipsorum benemerentium" ³⁾). Caeterum intelliguntur merita magna, quorum species indicanda est. Hinc ad dubium: „utrum causa legitima et sufficiens, in aliarum defectu, haberi possit... oblatio alicuius eleemosynae in favorem pauperum et ecclesiae?" S. C. de Pr. F., 1 Apr. 1816, respondit: „Negative" ⁴⁾).

1) Ita De Iustis ap. Pompen, n. 47.

2) Recens. Dat., n. 20: „Ob excellentiam meritorum."

3) Ita idem auctor in *Nouv. R.*, X, p. 37.

4) *Collect.*, n. 1507. Ut huius causae admissionem a quorundam calumniis defendat, Caillaud, n. 41 ita scribit: „... l'un rend service à la religion avec

b. Huc referri potest casus, quo oratores nobiles aut saltem familiae valde honestae, nullam causam canonicam allegare valentes aut volentes, simpliciter allegant suum statum et familiae qualitatem, petentes ut secum dispensetur „ex certis rationabilibus causis animum suum moventibus". Quando huiusmodi oratoribus dispensatio (quae ob defectum alicuius causae expressae vocatur „sine causa") conceditur, imponitur eis maior quaedam compositio pecuniaria, in pios usus a S. Pontifice impendenda²⁾. Non potest tamen dispensatio hoc modo peti ab Ordinario, quamvis hic delegatis facultatibus sit munitus.

Nota. Ab hac causa illa differt, quae scribitur: „ex certis *specialibus* rationabilibus causis, oratorum animum moventibus, et Sanctitati Vestrae expositis"; scilicet ob copulam vel actus inhonestos, quos ob honorem oratorum, attenta eorum qualitate, non expedit explicare, uti habetur in recensione Datariae, n. 28.

439. An, praeter sedecim recensitas, aliae adhuc causae ut canonicae admittuntur?

Affirmative: nam sedecim recensitae non sunt nisi „communiores potioresque", uti ipsa dicit Instructio; quo indicatur, non excludi etiam alias. Revera, uti partim iam vidimus, aliae plures aut e S. Sedis decretis expressis aut ex Curiae stylo auctoribus noto traduntur, quae partim rarius allegandae veniunt, partim sunt minus quidem valentes, id tamen efficientes, ut vel coniunctim allegatae causam sufficientem seu finalem constituent, vel, causis de se sufficientibus additae, harum plus minusve vim augeant.

son épée, l'autre avec son argent; l'un fonde lui-même un hospice, dote une église ou une cure, l'autre remet son argent au Souverain Pontife, qui fonde l'oeuvre, qu'il juge la plus utile. Du reste ce serait une grande erreur de croire, que ces componendes procurent beaucoup d'argent à la cour de Rome. Depuis 11 ans que je remplis les fonctions d'official, j'ai sollicité près de 1500 dispenses, et ce cas ne s'est encore présenté qu'une seule fois et pour une somme bien minime (120 francs)."

2) In Recens. Dat. n. 27: „Ex certis rationabilibus causis. Scilicet, ob copiosiores compositionem in gradibus aliquantulum remotis; vel in gradibus remotioribus ob causam boni publici Pontificis animum moventem."

Prioris generis (scl. rarius occurrentes) sunt: *Dignitas regia; praerogativa principalis*¹⁾; *conservatio familiae illustris in eodem sanguine*²⁾; *conservatio bonorum in illustri familia*³⁾; *periculum vitae oratoribus imminens*⁴⁾.

Posterioris generis (scl. minus quidem valentes attamen vim aliarum augentes) sunt: *conservatio bonorum in familia non-illustri*⁵⁾; *orbitas puellae* i.e. puella alterutro vel utroque parente orbata; *puella quae, cum consanguineo contrahens, subvenire posset parentibus pauperibus vel infirmis; puella quae propter deformitatem, infirmitatem physicam* (Math., n. 400), *illegitimam nativitatem, ab alio deflorationem vel familiae suae infamationem virum sibi non coniunctum vix inveniat; conditio pupillae*, i.e. puellae, cuius interest ut viro sibi coniuncto nubat; *angustia loci vel patrimonii insufficientia vel corporalis infirmitas quoad virum; vir adiutorio huius mulieris ad gerendam rem domesticam indigens; aetas superadulta quoad viduam; notabilis fortunae melioratio quoad puellam caeteroquin sufficienter dotatam; oratorum parentes praeter oratorem vel oratricem adhuc pluribus aliis prolibus gravati; mixtio bonorum* seu incommoda quae sequerentur bonorum hucusque mixtorum divisionem; *bona oratorum confinia; vehemens desiderium parentum; specialis inter oratores conditionis aequalitas; boni mores utriusque oratoris; oratorum munificentia erga bonum publicum; nuptiae cum impedimenti ignorantia iam paratae*⁶⁾.

Nota. Inter causas posteriori loco recensitas non una est, quae apud aliquos auctores tamquam de se sufficiens seu motiva recensetur. Quinimo, ex recenti quodam responso S. Poenit.⁷⁾ colligitur, *orbitatem puellae* seu *conditionem or-*

1) Conc. Trid., S. 24 *de ref. matr.* C. 5 necnon Annot. ad Form. Dat. § „Disp. sine causa expressa”.

2) Recens. Dat. n. 19: „Pro illustris familiae conservatione. Pro conservatione regiae stirpis.”

3) Ibid. n. 18: „Ut bona conserventur in familia”.

4) Feije, n. 670—672; Math., n. 399.

5) Causa n. 18 modo allegata de „familia” loquitur indistincte.

6) Caillaud, n. 35 et 40; Gasp., n. 349; v. d. B., *Disp.*, n. 37; Feije, n. 681; Linneborn, S. 126, 127.

7) Apud Pompen², Appendix I.

phanae ab ipsa S. Sede passim pro causa motiva haberi. Nos ab iis singillatim indicandis abstinemus, quia vix quisquam adeo accurate cognoscit stylum ac praxim S. Sedis, ut quoad singula possit cum plena certitudine determinare, agaturne de causa proprie ac de se motiva, an de impulsiva tantum. Hoc unum adhuc animadvertimus cum Schmalzgrueber¹⁾: Quotiescunque ea sunt casus adiuncta, ut, nisi concedatur dispensatio, femina cogatur aut manere innupta aut nuptias se indignas contrahere, atque de eo constat, *sufficiens est causa, undecumque proveniat*. Quapropter parochus quidquid ad causae favorem rationabiliter²⁾ conferre posse videatur, id litteris supplicibus inserat.

Art. IV. *Causarum pro singulis impedimentis dispensandis sufficientia.*

440. Quanam causae singulis impedimentis auferendis sufficiunt?

Praenotandum. Admodum quidem difficile est omnes et singulas regulas referre, quibus utitur Curia Romana in ponderanda causae sufficientia relate ad expositum impedimentum. Sed non est cur parochi hac de re moveantur, cum dispensantis iudicio ea subiaceat. Sufficit quam accuratissime exponere causam vel causas, si plures sint, eoque praestito expectare num superior rogatus dispensationem imperiatur, necne. v. d. Burgt, n. 50. Nihilominus ex iis, quae circa praxin apostolicam apud auctores inveniuntur, praeter ea quae iam annotavimus 393, *bis*, II, n. 421, III, necnon n. n. 422 sequ., haec adhuc desumimus:

a. Caeteris paribus, affinitas est levior consanguinitate, consanguinitas et affinitas illegitima levior legitima, et publica honestas levior affinitate.

b. Impedimenta, quorum relaxatio causam omnino gravem seu gravissimam vel plures causas graves concurrentes requirit, sunt: *aetas iure ecclesiastico requisita* (Gasp., n. 561); *crimen utroque vel alterutro machinante*

1) P. III, tit. 16, n. 129; cfr. Caillaud, n. 16.

2) Irrationabiliter et inepte allegaretur e. g. aetas viri superadulta, angustia loci quoad mulierem acatholicam. Wernz, n. 629 (148).

(Gasp., n. 743; Rosset, n. 2623); *gradus secundus consanguinitatis*, maxime si sit *cum primo mixtus*¹⁾ et universim *quolibet* gradus cui *primus* admixtus est (Gasp., 773; Rosset, 2607—10); *primus gradus affinitatis in linea transversa* (Gasp., n. 796; Rosset, n. 2613).

c. Impedimenta, pro quorum relaxatione causae etiam minus graves et generatim quaelibet ex rationabilibus causis a S. sede probatis hodie sufficiunt, sunt quaelibet impedimenta *minoris gradus* (can. 1042, § 2). Cfr. A. S. S. 1902, p. 82, al. 4^a et *Ordo serv. in Curia Rna*, inter *Normas peculiares*, Cap. VII Art. III, n. 21 (A. A. S. 1909, p. 91).

CAPUT V. DE DISPENSATIONE RITE PETENDA

Sub hoc capite videbimus 1° quis debeat dispensationem petere, 2° cuinam dispensationis petitio dirigenda sit, 3° quomodo ipsa petitio sit facienda.

ART. I. *Petere dispensationem quis debeat.*

441. Utrum dispensationis petitio spectet ad ipsos oratores?

I. Profecto magis naturale esset, illos ipsos qui dispensationem desiderant, pro ea obtinenda ad dispensantem recurrere. Hinc per se nihil obstat, quominus iidem immediate S. Sedem²⁾ vel Ordinarium adeant. Quoniam vero fideles, in

1) De hoc gradu dispensando Emus Card. Pro-Datarius, in litteris die 19 Iunii 1895 ad Epos directis, ita scribit: „Petitionum copia pro obtinendis dispensationibus super impedimento *primi tangentis secundum consanguinitatis gradum* Sanctissimi Principis Nostri Leonis Papae XIII mentem, ingluvie maiorum percrebrescente, perculit... Ne vero Sanctitatis Suae indulgentia praebeatur occasio salutarem disciplinam labefactandi... onerat Episcoporum conscientiam, ut sedulo invigilent ne Sanctae Sedi precantes accedant, nisi verae causae canonicae iure commendent, et *litteris manu propria exaratis, rationes in quolibet casu explicent necnon circumstantias quibus putent gratiam esse concedendam*”... (Canoniste 1896, p. 50; *Nouv. R.*, t. XXVII, p. 571).

2) Secundum *Ord. serv. in Rom. Curia*, inter *Normas comm. C. X*, n. 1: „Christi fidei cuique patet aditus ad S. Sedis Officia, servata rite forma quae decet, et facultas est cum iisdem agendi per se de suis negotiis.” A. A. S. 1909, p. 53. — Quinimo ex can. 37, quum rescriptum impetrari possit pro alio

hoc rerum genere admodum ignorantes, instantiam debito modo conscribere plerumque non valent, receptum est, ut hac in re utantur eorum ministerio, qui in ipsos curam animarum exercent, quales sunt parochus (quando agitur de auferendo impedimento publico) et confessarius (quando agitur de impedimento occulto). Hinc confessarius, si a poenitente aliquod impedimentum publicum novit, non ipse negotium dispensationis petendae suscipiat, sed moneat poenitentem, ut illud deferat ad parochum.

II. Insuper vero S. Sedes non ab ipsis oratoribus eorumve patrono sed ab eorum Ordinario adeunda est:

a. in casu de quo modo locuti sumus p. 70 in nota marginali; nisi forte hodie, ob can. 96, § 3, gradus primus iam non sit attendendus;

b. si pro causa dispensandi allegetur *excellencia meritorum* vel quae vocatur *causa sine causa*¹⁾.

442. Ad quemnam parochum spectat dispensationis in foro externo petendae negotium, si oratores pertinent ad parochias diversas?

a. Si de impedimento agitur quod uni tantum parti est proprium, puta de impedimento publico voti, huius partis parochus, sive ea sponsus sit sive sponsa, negotium in se suscipiat.

b. Si agitur de impedimento utrique parti proprio, puta quia utraque pars voto publico ligatur, uterque parochus pro suo paroeciano dispensationem procuret.

c. Si denique agitur de impedimento, quod utrique parti commune est seu correlativum, e. g. de consanguinitate, affinitate, cognatione spirituali, observetur monitum Synodi Dioec., p. 61: „Si oratores parochiae sint diversae, ex communi more Parochus sponsae in impedimentis publicis dispensationem petere solet, qui tamen non omittet

praeter eius assensum, per se nihil obstaret, quominus e. g. sponsus pro sponsa, et vice versa, (e. g. in impedimento voti), aut parens pro filio filiave (e. g. in impedimento consanguinitatis) dispensationem peterent.

1) A. S. S. 1902, p. 82.

Parochum sponsi invitare, ut, si quid in Domino animadvertendum censeat, id tempestive nuntiare velit."

Excipe dispensationem super mixta religione vel cultus disparitate petendam. Haec enim, utpote nomine solius partis catholicae petenda, ab huius partis parochus sive ea sponsus sit sive sponsa, procuranda erit.

Ratio, ob quam de communi more parochus sponsae dispensationem petit, in eo est quod ipse melius scire potest causas in petitione allegandas, quippe quae plerumque se habent ex parte oratricis.

443. Ad quemnam parochum idem negotium spectat si oratores pertinent ad diversas Dioeceses et agitur de impedimento utrique communi?

Quamvis ad huiusmodi impedimentum auferendum utriusque Ordinarii dispensatio non sit necessaria (no. 405, *b*), tamen „ex praxi hic recepta ab utroque Ordinario dispensatio, vel saltem eius approbatio postulanda est." S. D. l. c. Quodsi proinde ab utroque Ordinario ipsa dispensatio postuletur, tam sponsi quam sponsae parochus ad suum respective Ordinarium instantiam dirigat. Sin autem, parochus sponsae dispensationem, a solo suo Ordinario petitam et obtentam, saltem mittat ad Ordinarium sponsi ad ratihabitionem, antequam ea partibus communicetur. Cfr. n. 405 in Nota. Sed, quando de impedimento occulto agitur, eiusmodi transmissio neque Synodo nostra requiri (ex contextu enim patet, ibi de foro externo tantum sermonem haberi), neque, generatim loquendo, expedire videtur. In quo dissentimus a Pompen, n. 62.

444. A quonam confessario dispensatio petenda est in casu impedimenti occulti?

a. Si impedimentum est uni vel utrique parti proprium, puta quia quoad alterutram vel utramque partem agitur de aliquo voto privatim emisso, dispensatio utique procuranda erit respective ab alterutro vel utroque confessario.

b. Quoad casum, quo impedimentum est utrique parti commune seu correlativum (quando nempe agitur de impedimento

criminis) Feije, n. 687 et Pompen, n. 62 ita habent: „Quum dispensationis pro foro interno executio confessario ab oratoribus eligendo vel ab ipsis determinato concedatur, ... parum refert, quisnam confessarius libellum supplicem conficiat: ordinarie tamen praestare videtur per sponsae confessarium fieri, si haec notitiam habeat". Non bene tamen equidem perspicio, quam de causa id praestare videatur. Quodsi enim supponatur, impedimentum utrique oratori commune (e.g. imp. criminis) detegi non a sponsae sed a sponsi confessario, magis praestare videtur per ipsum hunc sponsi confessarium negotium expleri (nisi forte poenitens affirmet, illud iam a confessario sponsae susceptum esse), quam sponsum remitti ad sponsam, quo deinceps haec confessario suo de impedimento auferendo loquatur. Hinc ad quaestionem, cuiusnam sit dispensationem pro foro interno petere, potius responderem cum eodem Pompen, ubi, n. 61, sic dicit: „Est confessarii, qui impedimentum detegerit". Sic enim res simplicius tractatur.

445. Parochus et confessarius cuius nomine debent dispensationes petere?

Non utique nomine suo, sed nomine oratorum (quod, quomodo in utroque foro fieri oporteat, ex precum formulis infra allegandis patebit); et quidem nomine utriusque partis simul, si utraque est catholica atque insuper de impedimento agitur quod utrique commune est: nomine vero unius partis tantum, si vel una tantum pars ad catholicam religionem pertinet vel agitur de impedimento uni tantum parti proprio.

446. Potestne dispensatio favore oratorum peti (et valide obtineri), licet ipsi factae petitionis ignari existant?

Per se affirmative, ex can. 37: „Rescriptum impetrari potest pro alio absque eius assensu; et licet ipse possit gratia per rescriptum concessa non uti¹⁾, rescriptum tamen valet ante eius acceptionem, nisi aliud ex apposis clausulis appareat". Attamen, ut id fiat generatim loquendo non expediet, nisi

1) Siquidem ex veteri iuris regula „beneficia non obtruduntur".

agatur de revalidando per dispensationem matrimonio invalide contracto, atque eo casu matrimonii nullitas non videatur partibus communicanda, nisi postquam dispensatio iam parata fuerit. Cfr. can. 1135, § 3 et 1138, § 3.

Art. II. *Dispensationis petitio cuinam dirigenda.*

447. Dispensationis petitio, ad quemnam superiorem transmitti debet?

I. Si opus est dispensatione in uno pluribusve impedimentis publicis tantum, petitio semper mittatur ad Ordinarium, etiamsi eiusmodi sit casus, qui dispensatione papali indigeat. „Exoptamus (ita Syn. Dioc., p. 61) ut omnis libellus supplex Summo Pontifici exhibendus pro obtinenda dispensatione in foro externo praevis¹⁾ ad Nos transmittatur.” Ratio est quia 1° vix umquam parochi accurate sciunt, quibusnam facultatibus Ordinarius fruatur, ac proinde, quibusnam in casibus recursus ad S. Sedem sit revera necessarius; 2° supposita licet eiusmodi recursus necessitate, curia tamen episcopalis melius quam plerique saltem sacerdotes curati instantiam S. Pontifici offerendam ad stylum Curiae Romanae extendet; 3° in foro externo supplicationes privatae, immediate ad Congregationes Romanas sine *litteris testimonialibus et commendatione Ordinarii* transmissae, non solent habere felicem exitum atque promptam expeditionem; 4° Ordinarius est cui, vi sanctionis S. C. S. Off. 20 Febr. 1888, rescripta dispensationum sunt committenda, quo proinde mediante etiam earum supplicationes S. Sedi optime porriguntur²⁾. Hinc parochis nil aliud incumbit nisi fidelis et accurata casus expositio Ordinario facienda, addita supplicatione, ut is exoptatam dispensationem vel ipse concedere, vel apud S. Sedem procurare³⁾ dignetur.

1) Addimus: „et tempestive”... quia scl. negotium alicuius dispensationis papalis, etiam in adiunctis ordinariis, tres circiter hebdomades plerumque postulat.

2) Wernz, n. 632 (161).

3) Ipsi Episcopi ad hoc uti solent ministerio *Agentis*, seu procuratoris, a se Romae constituti et a Romana Curia speciali suo albo inscripti.

II. Eadem regula generatim loquendo servetur si opus sit dispensatione in uno pluribusve impedimentis occultis tantum. Quamvis enim quoad eius petitionem S. Sedi directe oblatam non requiratur praevia visio et attestatio Ordinarii, proindeque de se nihil obstat, quominus directe ad S. Sedem confessarius recurrat, tamen in plerisque casibus res tum facilius, tum praesertim citius (quoties nempe ipse Ordinarius dispensationem concedere valet) mediante Ordinario expletur. Tantummodo excipitur casus, quo vel impedimenti expositio, etsi reticitis oratorum nominibus Ordinario facta, posset oratores apud eundem Ordinarium infamare, vel urgeret necessitas impetrandi quam citissime aliquam dispensationem, cuius concedendae facultas Ordinario certo deest.

III. Si, propter concursum alicuius impedimenti publici cum impedimento occulto, duplici ¹⁾ eodem casu dispensatione opus sit, una in foro externo, alia in foro interno:

a. parochus, ad quem tali casu spectet petitio dispensationis super impedimento publico, utique recurrere debet ad Ordinarium, iuxta regulam traditam sub I;

b. confessarius vero, ad quem spectet petitio super impedimento occulto, non poterit in quibuscumque casibus supplicam in foro interno offerendam ad Ordinarium transmittere, sed aliquando tenebitur adire S. Sedem, i.e. Cardinalem Poenitentiarium Maiorem. Ratio est, quia supplica fori interni Ordinario oblata nonnumquam ²⁾ inducet periculum ne apud illum oratores ³⁾ (e.g. ob adulterium sub fide matrimonii

1) In eiusmodi concursu duplici opus est dispensatione: una pro foro externo per parochum petenda, in qua exprimitur impedimentum publicum solum (aut sola impedimenta publica, si plura adsunt); altera pro foro interno per confessarium petenda, in qua praeter impedimentum occultum (vel praeter impedimenta occulta, si plura adsunt) etiam impedimenti publici (vel impedimentorum publicorum) mentio fieri debet, addito tamen, dispensationem super impedimento publico vel publicis, in supplica expressis, iam esse petitam aut petendum iri in foro externo. Cfr. infra. n. 448.

2) Excipi plerumque potest casus, quo res, de qua agitur, occurrat in aliqua paroecia valde magna, et supplicae diebus satis a se distantibus ad Ordinarium transmittantur.

3) Periculum infamationis quoad alterutrum oratorem hodie, abrogata scilicet affinitate ex copula illicita, vix umquam suberit; quoad utrumque vero habebitur si agatur de impedimento criminis.

commissum) infamentur et sigillum sacramentale frangatur; facile enim advertet Ordinarius, supplicam fori externi (in quo etiam idem illud impedimentum publicum exponitur de quo in supplica fori externi) easdem respicere personas.

Numquam igitur confessarius tali casu ad Ordinarium recurrat, sed directe adeat S. Poenitentiarium, nisi aut praedictum periculum prorsus absit (vide p. 75²), aut congrue removeri possit (e. g. curando, ut dispensatio petatur per sacerdotem alium locum inhabitantem), aut ipsius oratoris (vel ipsorum oratorum) consensus possit convenienter expeti et obtineri. Ad quem obtinendum confessarius, exposito poenitenti praedicto periculo, eidem proponat, Ordinarium, licet suspicari possit de ipso in utraque supplica agi, non tamen ipsum cognoscere, atque insuper secreto saltem officioso ligari. Obtenta licentia, confessarius supplicam scribat nominibus fictis et, quo magis periculum detectionis removeatur, adducatur, si fieri possit, causa dispensationis diversa ab illa, quam allegaverit parochus in supplica pro foro externo.

c. Quodsi forte utriusque impedimenti relaxatio ab uno eodemque sacerdote sit procuranda, ad quem id qua parochum et confessarium simul pertineat, secundum aliquos poterit nonnumquam¹⁾ una tantum in foro publico supplica ad Ordinarium dirigi, in eaque, utique de consensu oratoris vel oratorum, impedimentum occultum simul cum publico exponi. Quod si ita fiat, addatur, id fieri ad petiti-

1) Si e. g. agatur de impedimento occulto cuius uterque orator conscius existit, sive quia ex communi utriusque peccato ortum habet, uti contingit in impedimento criminis; sive quia unus orator privatim emisit votum, cuius et alter notitiam habet. Attamen, uti nobis quidem videtur, ordinario magis expediet si, etiam in hac hypothesis duae supplicae distinctae ad Ordinarium dirigantur, eo modo quem supra descripsimus. Nam praxis illa, scilicet faciendi mentionem impedimenti occulti in supplicatione pro foro externo, ideo praesertim parum mihi placet, quia non video, quomodo futurum non sit ut impedimenti occulti mentio tunc etiam in rescripto occurrat; rescripta autem fori externi solent in archivo paroeciali vel alias asservari; sic igitur impedimentum occultum, ex peccato plerumque ortum [crimen] vel saltem ad forum conscientiae pertinens [votum privatum], quodammodo traditur posteritati.

onem vel de consensu oratorum: secus enim sigillum sacramentale Ordinario videbitur violari. Ita e. g. Feije, n. 690.

448. In concursu impedimenti publici cum occulto, utra dispensatio, pro foro externo an pro foro interno, debet prior expeti?

Praenot. Supponitur utique, dispensationem non unica sed distinctis supplicationibus postulari, una pro foro externo ad S. C. de Sacramentis vel ad Ordinarium ex indulto dispensantem, altera pro foro interno ad S. Poenitentiarium dirigenda. Ad quodnam igitur organum erit priori loco recurrendum?

Cum communi sententia ¹⁾ opinamur, *de se* nihil referre utra prior petatur: nam, uti habet Sanchez ²⁾, idem semper est effectus (utriusque impedimenti remotio) et in utraque hypothesis aequae satisfit intentioni Pontificis non concedendi dispensationem, nisi utrumque impedimentum saltem uni eidemque dispensanti manifestatum sit.

At, *per accidens*, i.e. ob periculum, ne die pro celebrandis nuptiis statuto difficultates oriantur ³⁾ confessarius, meo quidem tenui consilio, prudenter curabit, ut eo die haberi possit dispensatio super impedimento occulto. Secus enim nihil iuvabit, si forte dispensatio super impedimento publico accepta iam sit et fulminata. Haec enim, ob impedimentum occultum in supplica fori externi reticatum, erit invalida, proindeque per rescriptum fori interni ante diem nuptialem convalidanda. In eiusmodi igitur difficultate timenda confessarius, etiamsi bene sciat dispensationem super impedimento publico nondum fuisse a paracho petitam, prius suam supplicam super impedimento occulto ad S. Poenitentiarium dirigere non omittet.

Art. III. *De supplicatione dispensationis rite paranda.*

449. Ut dispensatio licite petatur et valide impetretur, requiritur supplicatio per scripturam, an sufficit etiam viva voce vel telegraphice proposita?

1) Feije, n. 690; Pompen, p. 75.

2) L. VIII, d. 23, n. 7.

3) Cfr. can. 1045, §§ 1 et 3, necnon supra, n. 401, III, 2°.

a. Ipsa docet rei de qua agitur natura, fieri plerumque vix posse, ut in precibus viva voce vel telegraphice factis ea omnia accurate referantur, quae pro valida dispensationum concessione et executione referri seu exprimi debent (n. 451).

Cui quidem rationi, quoad dispensationes in foro interno per telegraphum vel telephorum petendas, accedit facile revelationis et fractionis sigilli periculum. Quare Emus Card. Secretarius Status in litteris 10 Dec. 1891 ad Epos Italiae ita scribit: „Attentis incommodis, quae iam acciderunt et denuo facile evenire possunt in excipiendis gratiarum petitionibus transmissis per telegraphum, Sanctitas Sua praescipit, ne deinceps, ex regula ordinaria¹⁾, ulla S. Congregatio... eiusmodi preces medio memorato exhibitae admittat. Quum eadem rationes quoad Curias episcopales etiam valeant, Sanctitas Sua vult ut Pastores Dioecesani quoque se ad hanc praescriptionem conforment²⁾. Unde, saltem de regula ordinaria, quasvis dispensationes aliter quam per litteras petere est illicitum. Feije, p. 691.

b. Ad validitatem concessionis quod attinet, si agitur de aliqua dispensatione, quam Episcopus vi facultatis ordinariae concedere valet (e.g. in bannis, in voto non reservato, in impedimento occulto necessitate urgente), in qua proinde concedenda stylus Curiae non est necessario observandus (407, II), dispensatio viva voce vel telegraphice petita et concessa facile valebit. Quodsi vero agitur de dispensationibus vi indultorum ac proinde necessario in stylo Curiae concedendis (407, V), quum, attentis omnibus quae tunc pro valore in rescripto (ideoque etiam in supplica) exprimenda erunt (n. 451) vix concipiatur dispensationis concessio (ac per consequens etiam petitio) viva voce vel telegraphice rite texta, ideo plures auctores simpliciter tradunt, scripturam requiri ad validitatem³⁾. Nihilominus quia, absolute loquendo, in dispensationis tum petitione tum concessione

1) In iisdem litteris, 5 Jan. 1892 ad Epos Germaniae transmissis, haec limitatio non occurrit. *Pastoralbl.* (Köln) 1892, Sp. 17.

2) *Nouv. P.*, t. XXIV, p. 32, vel (italice) in *Collect.*, n. 2189. Cfr. n. 407, a, et *Prosyn.* Harl. 1919, VII.

3) Feije, n. 755.

etiam telegraphice vel telephonice cuncta exprimi possunt quae ad valorem exprimenda sunt, ideo saltem in aliquo urgentissimo casu modus praedictus tum valide tum licite posset adhiberi. Ita equidem saltem concludo ex responso S. Officii ad Vic. Gen. S. Ludovici (St. Louis, U. S.) 15 Iunii 1875 ¹⁾.

450. Ipsa precum scriptura, quam formam exaranda?

a. De delectu chartae ²⁾ et atramenti, quoad preces S. Sedi dirigendas faciendo, necnon de intelligibili caractere debitoque paginarum ordine in iisdem precibus adhibendo et observando, vide litteras Secretarii S. C. de Prop. Fide, 18 Maii 1896 (in Prosyn. Harl., 1896, p. 15). Ad quas etiam attendendum est in rebus cum Episcopo nostro tractandis, uti praecipitur in cit. Prosyn., p. 8, 3°.

b. Scriptura concipiatur latino idiomate ³⁾, stylo simplici ac claro, verbis quantum fieri potest in Curia usitatis, sine ambagibus, superfluis caeremoniis aut quaesito dictionis verborumve ornatu.

c. Supplicae quaelibet (in foro tum interno tum externo) immediate Romam dirigendae incipiant: „Beatissime Pater“, cui deinde in toto scripturae telo sermo dirigatur ⁴⁾.

d. Inscriptio exterior (vulgo: adres) litterarum ad S. C. de Sacramentis transmittendarum sit: „A la S. Congrégation de Sacramentis, Palais de la Chancellerie, Rome, Italie.“ Ad S. vero Poenitentiarium: „A Son Eminence le Cardinal Grand-

1) *Archiv*, 36, S. 148, f.f. vel Lehmke, n. 1017.

2) Sumatur charta epistolaris saltem *in quarto*. Cfr. *N. K. St.* 1902, blz. 378.

3) Curia Romana, quamvis habeat suos interpretes qui scripturas quocumque vernaculo idiomate conceptas sciant latino vel italico sermone reddere, iterato tamen rogavit, ut quaelibet litterae ad se mittendae „latino idiomate, vel saltem italico aut gallico“ exarentur. Vide e. g. *Collect.*, n. 107.

4) Quia vero parochi quaslibet supplicationes pro foro externo prius tenentur transmittere Episcopo, a quo deinde, vel a cuius officialibus, litterae, si opus sit, Romam expediuntur, ideo in nostra Dioecesi mos invaluit, ut in eiusmodi supplicationibus sermo non ad Papam sed ad Episcopum („Illustrissime ac Reverendissime Domine“) dirigatur. Quamquam laudabiliter admodum se gerent parochi (et vicarii, nomine parochi supplicam textentes), qui adeo prompte et accurate supplicam conscribant, ut, munita Episcopi „Visa“ et sigillo, statim queat Romam transmitti.

Pénitencier, Palais du St. Office, Rome, Italie." Curandum quoque, „ut praescripta a lege in singulis regionibus pro expediendis litteris taxa exacte a mittentibus solvatur." Ita S. C. de Prop. F. in litteris modo citatis. Vide infra, n. 470, d.

451. Quaenam generatim in precibus exprimenda?

Praenot. In responso quod sequitur eiusque explicatione (n. 452—454) praescindimus a quaestione inferius (ubi de dispensationum vitiis, n. 506 sequ.) ponenda, quomodo scl. aut reticentia alicuius veri de stylo Curiae exprimendi (*subreptione*) aut expressione alicuius falsi (*obreptione*) ipsius dispensationis valor periclitari possit. Hoc vero loco ea omnia et singula indigitabimus quae partim ex rei natura, partim e stylo et praxi Curiae Romanae (n. 407) in precibus significanda veniunt.

Curiae autem stylo cognoscendo, praeter saepedictam Instructionem anni 1877 (hodie tamen in multis antiquatam) inserviant etiam rescriptorum Formulae quae tum quondam apud S. Datariam in usu erant, tum hodie apud S. C. de disc. Sacramentorum in usu habentur; ad quarum quippe normam preces ab oratoribus in singulis casibus oblatae, quatenus illis non conformes, in ipso S. Congregationis rescripto praevis exiguntur.

Iamvero ex indicatis fontibus liquet, praeter causas ad dispensationem obtinendam requisitas, esse exprimenda:

a. nomina tum oratorum, tum locorum ad quos oratores pertineant, tum denique parochi pro oratoribus supplicantis;

b. impedimenta, secundum infimam suam speciem, numerum et (si de personarum propinquitate agatur) gradum ac lineam;

c. circumstantias quaslibet speciales, quae vel influere possunt in voluntatem superioris quoad ipsam dispensationis concessionem, vel efficere, ut specialia quaedam oratoribus iniungantur.

Quod, saltem quoad dictorum pleraque, „pro oculis habere debent non modo qui ad S. Sedem pro obtinenda aliqua matrimoniali dispensatione recurrunt, sed etiam qui ex pontificia delegatione dispensare per se ipsi valent, ut

facultatibus, quibus pollent, rite ut par est utantur." Ita Instr. cit.

Summopere igitur allaborare debent parochi et confessarii, ut, antequam supplicam conscribant, circa praedicta diligenter inquirant, ne postea, accepto scilicet et perlecto dispensationis rescripto, deprehendant, ea, quae inibi leguntur, a rerum veritate in iis declinare, quibus aut reticitis aut falso allegatis ipsum rescriptum nullitate laboraret. His generatim praemissis, iam de singulis in specie. Ac primo quidem:

452. Nomina quaeenam et quomodo in precibus exprimenda?

I. In precibus pro foro externo exprimenda sunt nomina:

a. ipsorum oratorum, scl. „nomen et cognomen¹⁾)..., utrumque distincte ac nitide ac sine ulla litterarum abbreviatione scribendum." Ita cit. Instr. — Ratio est quia secus non poterit, si postea opus sit, dispensatio concessa et hinc matrimonii valor probari;

b. locorum, i. e. paroeciae ad quam oratores²⁾ pertineant, et dioecesis illius, ad cuius Ordinarium spectet preces Romam transmittere (n. 443). In precibus ipsi Ordinario offerendis nomen dioecesis exprimi tunc opus non est, quum uterque orator est subditus eiusdem; secus vero si alteruter ad aliam dioecesisin pertineat (n. 443);

c. parochi, qui preces pro oratoribus obtulit (n. 442). Hic scl. ad earum calcem nomen, tum suum tum paroeciae suae, una cum nomine dioecesis, in precum exordio iam indicando, apponat. Ita habent formulae S. C. de Sacr.

II. In precibus pro foro interno, ut consulatur oratorum famae necnon sigillo sacramentali, ipsi oratores fictitio tantum nomine (e. g. *Caii, Titiae, Maevii, Semproniae*) indicantur et, omitta mentione paroeciae et dioecesis, accurate tantum significatur nomen et habitatio confessarii, ad quem petitur dispensationem transmitti.

453. Quid quoad ipsa impedimenta auferenda exprimendum?

1) Doop- of voornaam (nomen) en familienaam (cognomen).

2) Si alterutra pars sit acatholica de huius loco non est quod mentio fiat.

In utroque foro exprimentur eorum:

1°. species, utrum e. g. disparitas cultus, consanguinitas, affinitas, publica honestas, cognatio spiritualis, votum, crimen;

2°. species infima, hinc e. g. quoad *consanguinitatem*: utrum sit legitima an illegitima (quia, secundum aliquos, in hac facilius quam in illa dispensatur); quoad *publicam honestatem*: utrum sit ex matrimonio invalido an ex concubinato; quoad *votum*: utrum sit votum castitatis (eiusque temporaneae an perpetuae) vel religionis ingrediendae, vel non nubendi; quoad *crimen*: „utrum provenierit ex coniugicidio cum promissione matrimonii, aut ex coniugicidio cum adulterio ¹⁾ vel ex solo adulterio cum promissione matrimonii” ... Instr. cit.;

3° numerus, isque quoad quemlibet casum omnino completus, scilicet complectens omnia ²⁾ quae in eo impedimenta inveniantur, sive dirimentia sive impediencia, sive publica sive occulta, sive *disparata* (quae ab aliquibus vocantur) sive non-disparata ³⁾, habita etiam ratione multipliciter intra eandem impedimentorum speciem ⁴⁾. Ita saltem de eo qui hucusque vixit stylo Curiae. Et ratio est, quia quo plura in eodem casu impedimenta concurrunt, eo gravius est vulnus per dispensationem legi Ecclesiae infligendum, et hinc difficilior debet esse, atque etiam erit, eiusdem concessio ⁵⁾.

Ex hoc requisito sequitur, in concursu plurium impedimentorum eorum expositionem uni eidemque Supe-

1) In formulis S. C. de Sacr., ubi exponitur crimen adulterii cum attentione matrimonii, verbum fit solummodo de „impedimento ex attentatione matrimonii”, scilicet adulterio tacite subintellecto. Schaepm. C. en H., p. 94 ³⁾.

2) Secundum Instr. cit. exprimentus est: „Numerus impedimentorum, e.g. si adsit duplex aut multiplex consanguinitas vel affinitas, vel si praeter cognationem adsit etiam affinitas, aut aliud *quodcumque* impedimentum, sive dirimens sive impediens.” Utrum et quousque styli in hoc puncto neglectus dispensationes invalidare possit, vide n. 479, I.

3) Cum S. Lig., n. 1139 nonnulli instituerunt distinctionem inter impedimenta *disparata*, seu quorum unum non augetur per alterum (e.g. consanguinitas et votum), et *non-disparata*, seu quae se mutuo augent (e.g. consanguinitas et affinitas). Sed contrarium ex Instructione nostra (quatenus huic, Codice publicato, adhuc standum est) omnino postulatur („aliud *quodcumque* impedimentum”).

4) Vide supra, n.n. 326, 340, 350, 365, 386.

5) *Collecti.*, n. 1470. Cfr. Feije, n. 708; Téphany, n. 195.

riori, super omnia et singula dispensare valenti, fieri debere ideoque:

a. si in duobus aut pluribus impedimentis concurrentibus vel unum reperiatur, pro quo ad S. Sedem sit recurrendum, omnium (eorum etiam, in quibus, separatim existentibus, Ordinarius dispensare possit) relaxatio in eodem libello a S. Sede petenda erit ¹⁾;

b. quia in casu, quo cum uno vel pluribus impedimentis publicis unum vel plura occulta concurrunt, expositio impedimentorum occultorum saepe non potest fieri in supplica fori externi, ideo tunc omnia impedimenta publica debent cum occultis describi in supplica fori interni. Vide n. 447, III.

In petenda dispensatione super consanguinitate vel affinitate videatur, num forte etiam adsit cognatio spiritualis. Nam patrini, uti notum est, plerumque eliguntur e personis consanguineis et affinibus;

4⁰ gradus, scilicet quoad consanguinitatem: utrum sit in *secundo* an in *tertio*; quoad affinitatem et publicam honestatem: utrum in *primo* an in *secundo*.

Utrum autem hodie (scilicet Codice vigente) etiam graduum inaequalitas (gradus *mixtus*) sit exprimenda, id totum pendet a stylo a Curia quoad futurum eligendo, nec hucusque satis mihi noto. Ipse Codex (can. 96, § 3), de non-computando in gradibus mixtis gradu propinquiore, uti nobis quidem videtur, nil novi reapse condidit ²⁾ sed „ex integro” potius retulit ius antea vigens (n. 333). Unde per se non est cur stylus antiquus immutetur. Attamen forsitan licet suspicari futurum esse, ut Romana Curia hac in re eodem in posterum pellatur studio res simplicius tractandi, quo circa materiam rescriptorum universim et dispensationum matrimonialium speciatim Codex I. C. est informatus. — Interim etiam graduum inaequalitatem in supplicibus litteris indicare saltem non nocebit,

1) Huc non pertinet remissio legis bannorum, quippe quae proprie non est dispensatio alicuius *impedimenti*, sed potius condonatio alicuius *obligationis* nupturientibus impositae; hanc igitur Episcopus prorsus separatim ab aliorum impedimentorum dispensatione eis concedere potest.

2) Aliter Schaeppm. in *N. K. St.*, 1918, blz. 102 et in *C. en H.*, blz. 47.

ac praesertim si cum tertio vel secundo primus concurrat. Vide inferius, n. 506, II;

5° linea, scl. utrum sit recta an collateralis. Quae tamen indicatio, quoties de consanguinitate agitur, merito habetur superflua¹⁾ quum scl. in huius impedimenti recta linea nulla umquam dispensatio fiat. Attamen, quia solus gradus (e.g. secundus) indicatus posset, absolute loquendo, de gradu in linea recta accipi, ideo mentio lineae collateralis consultius fiet. Quodsi vero agatur de aliquo gradu mixto (quippe qui in linea recta dari non possit) de linea sileri potest absolute.

Nota. Ad gradus consanguinitatis et affinitatis clarius Superiori ostendendos addatur schema genealogiae, de quo supra, n. 332. Quod ut non omittatur synodi nostrates singulae praecipunt. In dioecesi Harlemen.: „*Stipes eiusque compars*, et in singulis generationibus *tum maritus tum uxor*, omnesque personae arbori inscriptae *nomine et cognominibus*²⁾ describendae sunt.”

454. Quaenam subinde circumstantiae speciales designandae?

I. Circumstantiae aetatis, religionis, et conditionis (*stand*) eatenus tantum exprimendae veniunt, quatenus postulat aut ipsius impedimenti (e. g. mixtae religionis) aut causae allegandae (e. g. aetatis superadultae, angustiae loci relativae) natura. Si de religione nihil exprimat, uterque orator supponitur catholicus.

II. Circumstantia copulae, inter oratores forte praehabita, iam inde a die 25 Iun. 1885 necessario exprimenda non est, nisi quatenus ut dispensandi causa allegetur (n. 430).

III. Circumstantia prolis iam susceptae, i. e. sive iam natae sive conceptae, indicanda est:

1°. quoties *oratricis praegnantia* vel (et) *legitimatio prolis* allegantur ut dispensandi causa, quod de se est evidens;

2°. quoties proles iam suscepta legitimari non potest nisi per rescriptum ad hoc specialiter destinatum.

1) Schaepm. in *N. K. St.*, t.a.p.

2) S. D., p. 60. Legendum est: „*nominibus et cognomine*”. Cfr. Syn. Ultrai., p. 108, d; Syn. Bred., p. 172.

Quod ut intelligatur, bene notandum est discrimen quod ex can. 1116 datur inter prolem illegitimam, cuius parentes „habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis” et inter eam cuius parentes saltem tempore nativitatis ita habiles non exstiterint, scl. propter impedimentum dirimens ab eis actu (i. e. fulminatione) non ablatum. Illa simpliciter *naturalis*, haec *spuria* vocatur.

Ipsa deinde spuria proles est aut *simpliciter talis* aut *adulterina vel sacrilega*, prout parentes impedimento aut *vinculi* vel *voti* vel *ordinis* ligabantur, aut alio quovis impedimento dirimente.

Iamvero, ex can. 1116 proles illegitima, cuius parentes tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum, per ipsum „subsequens parentum matrimonium” legitimatur. Quaelibet alia pro legitimatione rescripto S. Pontificis indiget.

Tale autem rescriptum ex can. 1051 ipso rescripto super impedimento dirimente concessio per se continetur quoties hoc conceditur aut ex potestate ordinaria (e. g. ab Ordinario ad normam can. 1043 et 1045) aut ex potestate delegata per *indultum generale*, et non agatur de prole adulterina vel sacrilega. Secus si aut de prole adulterina vel sacrilega agatur, aut rescriptum dispensationis concedatur ex potestate delegata per *indultum speciale*, seu, uti habet ipse can. 1051 „per rescriptum in casibus particularibus”. Huiusmodi autem est quodlibet rescriptum S. Pontificis in forma commissoria concessum, hinc quaelibet dispensatio papalis per *Ordinarium* concedenda, uti fit communiter ¹⁾.

Quare circumstantia prolis iam susceptae, obtinendae legitimationis intuitu, declaranda est: *a.* quoties agatur de prole adulterina vel sacrilega; *b.* quoties impedimentum pro sui relaxatione dispensatione papali indigeat. Non vere (necessario) est declaranda si impedimentum possit dispensatione *episcopali* (ordinaria vel *generaliter* delegata) relaxari.

Nota. Proles „suscepta”, quae ad normam can. 1051 speci-

1) Unde etiam rescriptorum formulae, quae apud S. C. de Sacr. in usu habentur de prole illegitima legitimam decernenda peculiariter cavent.

ali legitimatiōis rescripto indigere potest, est proles „iam natā vel concepta“.

Quocirca notetur, etiam prolem tempore fulminandae dispensationis mere conceptam ipsa dispensatione utiliter legitimari. Esto enim eiusmodi prolem, si nascatur dispensatione fulminata ideoque ex parentibus iam matrimonio contrahendo habilibus, etiam per subsequens matrimonium legitimari posse; attamen si quavis ex causa matrimonium non subsequatur, nata proles, nisi ipsa dispensatione legitimata sit, erit illegitima. Unde verba „vel concepta“ minime „per errorem“ ¹⁾ canonici inserta sunt dicenda.

IV. Circumstantia matrimonii invalide iam contracti e cit. Instr. n. 6, ita exprimi debet ut simul aperiat, „an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti; item an praemissis denunciationibus et iuxta formam Tridentini; vel an spe facilius dispensationem obtinendi; demum an sit consummatum, si mala fide, saltem unius partis, aut cum scientia impedimenti“ ²⁾.

455. Et haec quidem de exprimendis in ipso libello supplici. Praeterea vero, sive in ipso supplici libello sive in litteris eidem additis, significetur, quaenam sit oeconomica oratorum conditio, seu fortunae status, idque intuitu „iurium“ ratione dispensationis imploratae percipiendorum. Etenim Romana Curia, quamvis dispositioni Tridentinae ³⁾ de dispensationibus gratis concedendis eatenus semper steterit, quatenus nihil umquam exegit titulo pretii, ipsis dispensationibus intrinseco, nihilominus variis titulis extrinsecis, coepit, quoad oratores solvendo non impares, quaedam exigere et, non obstantibus quorundam Episcoporum in Concilio Vaticano reclamationibus ⁴⁾, adhuc exigit. Sunt autem illa:

¹⁾ Componenda, quae ex praxi Datariae ad tempus adhuc servandae ⁵⁾ exigitur ad modum cuiusdam *mulctae*, ad

1) Schaepm. C. en H., t. a. p.; cfr. I. H. Visser in *De Katholiek*, Dl. 154, blz. 258.

2) A. A. S. 1902, p. 81, alin. 5.

3) Sess. 24, cap. 5 de ref. matr.

4) Martin, *Collectio*, etc., p. 171, 178.

5) A. A. S. 1909, p. 57, 120.

compensandum quodammodo vulnus per dispensationem legi inflictum, atque refunditur in certum aliquod depositum, piis tantum usibus impendenda. Eius summa proportionatur tum statui fortunae oratorum, tum naturae impedimenti, tum gravitati causae ob quam dispensatio petitur.

2° *Taxa*, stricte ita vocata, est certa et relative exigua pecuniae summa *pro sustentatione officialium* etiam a non-divitibus solvenda, et quidem ad eam quantitatem, quam S. Poenitentiaria (olim in foro externo cum pauperibus dispensans) pro variis impedimentis et impedimentorum gradibus constituit ¹⁾).

3° *Agentia*, quae est stipendium *agentis* seu procuratoris, quem plerique Ordinarii habent sibi Romae constitutum, ut supplicationes e sua dioecesi Apostolicae Sedi directas, recipiat, quatenus opus sit transscribat, ad respectiva dicasteria deferat ab iisque repetat, ac tandem mittat ad Ordinarium. *Agentiae* quantitas ab ipsa S. Congr. (ipso Tribunali) dispensationem concedente determinatur, et signo authentico in ipsis rescripti litteris denotatur.

4° *Expensae pro charta, et vectura postali* rescripti, quae ab iis praesertim libello supplici addantur qui, nullo agentis ministerio utentes, Sacram aliquam Congregationem aliquodve Tribunal (e.g. S. Poenitentiarium) directe adeant ²⁾).

5° Quamvis naturae longe diversae, breviter tamen hic iam memoretur *eleemosyna* illa quae, iudicio Ordinarii taxanda, „in dispensationibus pro Gallia et Belgio“ ³⁾ aliquando imponitur oratoribus *taxae* solvendae imparibus. De ea dicemus n. 496. Hoc vero loco monemus, Ordinario significandum esse

1) *Taxa*, ex praxi S. Poenitentiariae, est lire 32 pro consanguinitate vel affinitate quae gradum 1^m tangit, 26 pro gradu 2°, 21 pro tertio, 16 pro cogn. spir. et publ. honestate. Iura agentiae inter 1—6 lire sunt diversa. *Taxa* S. C. S. Off. pro disp. in mixta religione = lire 9 + 5 pro agente.

2) Componendarum taxarumque apologiam, copiosam quidem vide apud Jaugéy, *Dictionnaire apolog.*, Paris—Lyon, 1891, 586—594; compendiosam vero apud Gasp., n. 325 vel apud Feije, n. 691.

3) Gasp., n. 408. Igitur non imponitur omnibus et ubique. Quo explicatur, cur de eleemosyna aliqui (e.g. Chelodi) prorsus sileant. Usu loquendi Curiae Romanae denominatione *Belgii* etiam Hollandia nostra comprehenditur.

si agatur de adeo pauperibus ut nonnisi levissimam eleemosynam ferre queant. Cfr. tamen n. 511.

456. A quibusnam Sedis Ap. organis et secundum quasnam normas praedicta exiguntur?

I. Dispensationes quaelibet, mediante S. C. de Prop. Fide concessae, expediuntur „gratis quocumque titulo”. Hinc, praeter expensas postales, nihil sive componendae sive taxae nomine exigitur; ac ne quidem iura *agentis* ab hac S. C. assignantur. Sed aliquando imponitur oratoribus eleemosyna elargienda¹⁾. Hinc in supplicibus litteris huic S. C. dirigendis nulla de statu fortunae oratorum mentio fiat. Excipe si id postulet natura causae pro dispensatione allegandae (cfr. n. 438, b).

II. Pro ceteris organis, iuxta normas communes²⁾ per modum dispositionis temporariae, sic statuitur: „Pro dispensationibus matrimonii vigere... pergent in praesens taxationes pendendi solitae penes Datariam Apostolicam et S. Poenitentiarium. In causis vero matrimonialibus dispensationis super *rato*, et in aliis quae a S. C. de Sacramentis iudicantur, standum normis a S. C. Concilii huc usque servatis”. Hinc:

1° in S. Poenitentiaria omnia gratis expediuntur nunc sicut antea; ita ut pro dispensatione fori interni nullae faciendae sint expensae nisi postales et agentiae (salva exceptione pro personis miserabilibus, a quibus nihil omnino exigere licet);

2° in S. C. de Sacramentis a *divitibus* tum taxa exigitur tum componenda, vel summa quae utramque comprehendit; a *pauperibus* sola taxa; a *quasi-pauperibus* taxa decem libellis aucta; ab *omnibus* agentia et expensae. Unde „Ordinarii, secreto percontati parochos, quae vera sit oratorum conditio, significabunt in singulis casibus, agaturne de paupere, aut quasi-paupere, onerata utriusque partis conscientia super expositorum veritate; contra quam si actum fuerit, firma restat obligatio sarciendi quidquid iniuria sublatum sit”³⁾.

1) A. A. S. 1909, p. 58, 15°.

2) A. A. S. 1909, p. 102, 3°.

3) Normae comm. c. XI, 3°. A. A. S. 1909, p. 55.

Si qui iniqua voluntate renuunt solvere, hoc S. Sedi erit indicandum. Practice S. Sedes, iam a diuturno tempore, in multis regionibus acceptat oblationes sponte factas, licet taxis minores. Et qui nihil solvere potest, gratis dispensatur ¹⁾.

457. Quinam sunt canonice pauperes?

Canonice distinguuntur:

a. pauperes simpliciter, quorum bona fructifera 3000 (si de non-Italis agatur) aut (si de Italis) 1600 circiter libellas non superant;

b. quasi-pauperes, quorum similia bona respective 10000 libellas aut 5000 non excedunt;

c. vere pauperes ac miserabilis qui, nulla bona stabilia et fructifera possidentes, labore manuum suarum et industria vivunt ²⁾.

At vero aetate nostra, etsi ob valorem pecuniae saltem dimidiatum summae praedictae duplicandae videantur, ex altera tamen parte pauperibus non videntur adnumerandi qui, etiamsi bonis stabilibus careant, ex officio tamen quo funguntur vel e personali sua industria redditus percipiunt adeo pingues, ut more divitum vivere valeant, e. g. advocati, medici, magistratus ³⁾.

458. Hucusque de expensis dispensationum papalium. Ad dispensationes episcopales quod attinet:

a. Quaelibet dispensationes in foro *interno* sine ullis expensis sunt concedendae. Hinc non est, cur umquam curet confessorius de statu fortunae oratorum in supplica exprimendo.

b. Seclusa eleemosyna in pauperes eroganda quam interdum Ordinarius ex tenore indulti vel ex praxi Apostolicae Sedis (cfr. tamen infra n. 511) imponere debet, neque in ipsis dispensationibus fori *externi*, sive facultate ordinaria sive vi indultorum concedendis „excepta modica aliqua praestatione ex

1) Ita testatur Chelodi, *Ius matrimoniale*, Tridenti 1919, p. 57.

2) Ben. XIV in Epist. ad Archiep. Turonen. 26 Sept. 1754. Cfr. A. S. S. XXXIV, p. 288.

3) Caeterum in computandis summis praedictis fortunae *utriusque* oratoris habenda est ratio, nisi alteruter sit acatholicus.

titulo expensarum cancellariae in dispensationibus pro non pauperibus, locorum Ordinarii eorumve officiales, reprobata quavis contraria consuetudine, nequeunt, occasione concessae dispensationis, emolumentum ullum exigere, nisi haec facultas a Sancta Sede expresse eis data fuerit; et si exegerint, tenentur ad restitutionem." Ita can. 1056; cfr. can. 1507.

c. Privilegio hac in re, quod etiam Codice inducto hucusque perseverat (can. 4), fruitur Ordinarius Harlemen., eoque ex litteris per Nuncium Ap. Belgii die 27 Febr. 1790 ad Archiep. Hollandiae et Zelandiae datis. Quibus in litteris S. C. de Prop. F., „ex oraculo S. Pontificis" statuit, quod in hisce regionibus eadem sit divitum ac pauperum mulcta, omnibus quidem indiscriminatim imponenda, ab iis vero tantum, qui solvendo pares inveniuntur, percipienda. Mulctae de facto perceptae solent Decano mediante, in annuo *Conventu Parochorum* Episcopo solvi, a quo deinde piis usibus impenduntur.

d. Ex eo quod mulctae praedictae omnibus indiscriminatim imponuntur (licet, ut dixi, solvendo imparibus facile condonentur), consequitur, minime opus esse, quod in supplicatione pro dispensatione episcopali de statu fortunae oratorum mentio fiat. Praxis contraria, scilicet exprimendi statum fortunae, tum in Archidioecesi Ultraiectina ¹⁾ tum in Dioecibus Buscoducensi ²⁾ et Bredana ³⁾ hucusque vigeat.

At, si dispensatio petitur ob aliquam causam infamantem, ideoque Episcopus noster eleemosynam in gratiam *Instituti S. Iosephi* (quod est Harlemi) oratoribus imponet, Episcopo significasse expediet, si forte iidem oratores adeo pauperes sunt, ut nonnisi levissimam quamdam eleemosynam ferre queant ⁴⁾.

459. Ultimo loco recensendum est, quod quibusvis supplicationibus Ordinario nostro in foro externo offerendis addi debet, testimonium paroeciale de veritate precum. De

1) vide *Statuta Archid. Ultrai.* p. 108, c et v. d. Burgt, n. 56.

2) Pompen, n. 57.

3) *Syn. Dioec. Bred.*, p. 172, 4°.

4) Ad hanc alineam vide n. 511.

quo in Litteris Circularibus Illmi van Vree, diei 10 Oct. 1860, ita legitur: „Quum nostrum sit facultatibus ad dispensandum in impedimentis matrimonialibus, quas Summus Pontifex nobis benigne concessit, non nisi prudenter uti, ac proin necesse sit, ut in singulis casibus ante usum earum de veritate expositorum inquisitione facta certitudinem habeamus; ideo, ne cogamur singulis vicibus aliquem specialiter deputare ad dictam inquisitionem faciendam, parochus sponsae, facta diligenti inquisitione et reperta expositorum veritate, libello supplici adiiciat suum testimonium hoc modo: *Quae supra exposita sunt, facta diligenti inquisitione vera me reperisse testor*” ¹⁾. Cfr. tamen n. 511.

460. Hucusque exposita nunc applicemus aliquot exhibendo supplicationum exempla eaque potissime desumpta ex indultorum seu rescriptorum formulis in ipsa Romana Curia hodie usitatis ²⁾. Scilicet in more positum est apud S. S. Congregationes ut preces sibi exhibitae ipsi gratiae concedendae praemittant, et quidem ad eam concinnam formam exactas, quam ipsae libentius prae oculis habent, quamque proinde quilibet dispensationum oratores (eorumve procuratores) tuto ac laudabiliter imitentur.

Duplici distincta serie exhibebimus formulas: A pro foro externo; B pro foro interno.

A. *Precum formulae pro foro externo.*

461. Formula I petendae dispensationis super uno pluribusve impedimentis publicis ad matrimonium contrahendum.

Beatissime Pater

N... paroeciae... dioecesis... et N... paroeciana mea, matrimonium inire cupientes, humiliter postulant a Sanctitate Vestra dispensationem ab impedimento (impedimentis) quo (quibus) ligantur consanguinitatis in secundo gradu attingente primum (et cognationis spiritualis), quod obstat

¹⁾ Cfr. Syn. Dioec., p. 61.

²⁾ In his formulis concipiendis etiam Formularium cl. Schaepman, C. en H. prae oculis habuimus.

(quae obstant) quominus legitime coniungantur. [*Prole iam nata vel concepta addatur: Petunt insuper susceptae prolis legitimationem*].

Causa est... (Causae sunt:...).

Et Deus.

N. Parochus ad... Dioecesis...

462. Formula II petendae dispensationis in impedimento publico criminis (neutro machinante) ad matrimonium contrahendum.

Beatissime Pater

N... paroeciae... dioecesis... et N..., paroeciana mea, humiliter exponunt Sanctitati Vestrae, se a nuptiis ineundis prohiberi ab impedimento quod contraxerunt ex attentatione matrimonii durante coniugio, quo alterutra [*vel: utraque*] pars prius ligabatur. Perdolentes de contracto impedimento, enixe a Sanctitate Vestra postulant ut ab eo releventur [*si proles nata vel concepta est: simulque implorant susceptae prolis legitimationem*].

Causa est... etc., uti supra ad Form. I.

Et Deus.

N. Parochus ad... Dioecesis...

463. Formula III petendae dispensationis in impedimento disparitatis cultus ad matrimonium contrahendum, mutatis mutandis etiam pro impedimento mixtae religionis adhibenda.

Beatissime Pater

N... paroeciae... dioecesis... nullo modo absterreri potuit a nuptiis avendis cum N... non-baptizato (non-baptizata), ita ut nuptiae iam impediri nequant. Quapropter praestitis cautionibus ad normam iuris parochus infrascriptus oratricis catholicae (oratoris catholici) de cautionum implemento moraliter certus ad Sanctitatis Vestrae benignitatem humiliter recurrit pro opportuna dispensatione.

Causae sunt...

Et Deus.

N... parochus... dioecesis...

464. Formula IV petendae dispensationis super impedimento publico ad revalidandum matrimonium iam contractum.

Beatissime Pater

N... et N... paroeciae... dioecesis... nuptias bona fide in forma iure praescripta inierunt. Innotuit autem postea impedimentum publicum

quo ligantur affinitatis in secundo lineae collateralis aequalis gradu quod obstat quominus legitime coniungantur, et a quo humiliter postulant dispensationem, ut convalidentur nuptiae invalide contractae [*si proles nata vel concepta est: Petunt insuper prolis legitimationem*].

Et Deus.

N... parochus... dioecesis...

465. Formula V petendae dispensationis super impedimento disparitatis cultus vel mixtae religionis ad revalidandum matrimonium iam contractum.

Beatissime Pater

N... paroeciae... dioecesis... cum N... sectae haereticae adscripto (adscripta) [*vel non-baptizato (non-baptizata)*], non impetrata Apostolica: dispensatione, nec servata forma celebrationis matrimonii, contra Dei et Ecclesiae leges nuptias inire attentavit coram magistratu civili [coram ministro sectae haereticae (schismatica)]. Iam vero conscientiae stimulis agitata (agitatus), Deo et Ecclesiae reconciliari cupiens, praestitis cautionibus ad normam iuris, de quarum implemento infrascriptus parochus moraliter certus est, ad Sanctitatis Vestrae benignitatem humiliter recurrit pro opportuna dispensatione [in casu disparitatis cultus, vel alterius impedimenti dirimentis quod concurrat, *si proles nata est vel concepta*, addatur: Petit insuper legitimationem prolis].

Causae sunt:...

Et Deus.

N... parochus... dioecesis...

466. Formula VI petendae sanationis in radice super matrimonio ratione impedimenti publici invalide contracto.

Beatissime Pater

N... et N... paroeciae... dioecesis... nuptias bona fide in forma iure praescripta inierunt. Detectum autem postea atque utrique parti notum est impedimentum publicum consanguinitatis in tertio lineae collateralis gradu quod obstat quominus legitime coniungantur. Cum autem, perseverante utriusque priore consensu, nec vir ad consensum in forma iure praescripta renovandum adduci queat nec mulier oratrix aliter conscientiae suae consulere; eadem oratrix a Sanctitate Vestra humiliter postulat sanationem in radice praefati matrimonii [*si proles nata est vel concepta: prolisque susceptae legitimationem*].

Et Deus.

N... parochus... Dioecesis...

B. *Precum formulae pro foro interno.*

467. Formula VII petendae dispensationis in impedimento occulto criminis (neutro machinante) occulto, ad matrimonium contrahendum.

Beatissime Pater (Illme ac Rme Domine)

Infrascriptus confessarius Sanctitati Vestrae (Reverentiae Vestrae) humiliter exponit, Titium et Caiam a nuptiis ineundis prohiberi ex occulto impedimento quod contraxerunt ex promissione sibi invicem facta futuri matrimonii durante coniugio quo alterutra (utraque) pars prius ligabatur. Ne vero, nisi nuptiae iam paratae ineantur, gravia oriantur scandala, confessarius enixe postulat ut ab exposito impedimento releventur.

Et Deus.

N... confessarius.

468. Formula VIII petendae dispensationis ad matrimonium contrahendum super impedimento criminis (neutro machinante) occulto, quocum concurrit impedimentum publicum.

Beatissime Pater

Infrascriptus confessarius Sanctitati Vestrae humiliter exponit, Titium et Caiam a nuptiis ineundis prohiberi ex occulto impedimento quod contraxerunt ex promissione sibi invicem facta futuri matrimonii durante coniugio qua alterutra [utraque] pars prius ligabatur; dum in foro externo iidem oratores implorant dispensationem ab impedimento publico consanguinitatis in secundo lineae collateralis aequalis gradu. Ne vero, nisi nuptiae iam paratae ineantur, gravia oriantur scandala, idem confessarius enixe postulat ut ab expositis impedimentis releventur.

Et Deus.

N... confessarius...

469. Formula IX petendae dispensationis super impedimento criminis (neutro machinante) occulto ad revalidandum matrimonium contractum.

Beatissime Pater,

Infrascriptus confessarius Sanctitati Vestrae humiliter exponit, Titium et Caiam bona fide nuptias in forma iure praescripta inivisse; iam autem in foro interno innotuisse occultum impedimentum quod nuptias ineuntes iam contraxerant ex promissione sibi invicem facta futuri matrimonii durante coniugio quo alterutra (utraque) pars prius ligabatur. Quapropter ut legitimetur matrimonium putativum [aul, si utraque vel alterutra pars

sit nullitatis matrimonii conscia,: ut convalidetur matrimonium cuius nullitas utrique (alterutri) parti nota est] confessarius enixe postulat ut ab exposito impedimento releventur.

Et Deus.

N... Confessarius.

470. Formula X petendae sanationis in radice super matrimonio ratione impedimenti occulti invalide contracto.

Beatissime Pater

Infrascriptus confessarius Sanctitati Vestrae humiliter exponit, Titium et Caia bona fide in forma iure praescripta nuptias iniisse, quae tamen invalidae erant ob promissionem sibi invicem factam futuri matrimonii durante coniugio quo alterutra [utraque] pars prius ligabatur. Perdolens Caia de contracto impedimento suaeque conscientiae consulere exoptans, sed timens ne Titius, qui matrimonii invaliditatem ex hoc impedimento consequi ignorat, consensum priorem perseverantem revocet, vel saltem eum renovare, etiam privatim et secreto, renuat, humiliter a Sanctitate Vestra implorat sanationem in radice praesentis matrimonii a parte viri putativi [*si proles nata vel concepta est*: prolisque legitimationem].

Et Deus.

N... confessarius...

470. Quoad huiusmodi formulas ex antea dictis haec peculiariter observanda.

a. Nisi sigillum sacramentale sacrum servandum aliter postulet (n. 447, III, b), preces omnes et singulae, licet S. Pontifici directae, ad Ordinarium tamen mittantur (n. 447) et in casibus in quibus hic facultate ad dispensandum ipse polleat (n. 401) eidem etiam dirigantur, loco appellationis „Beatissime Pater” scribendo „Illustrissime ac Reverendissime Domine”, et, loco „Sanctitas Vestrae” scribendo „Reverentiae vel Amplitudinis Vestrae.”

b. Preces ad Ordinarium missas, siquidem de consanguinitatis vel affinitatis impedimentis agatur, comitetur *schema genealogiae* (n. 332 et 453, 5°), sin autem de impedimento disparitatis cultus vel mixtae religionis, comitentur instrumenta cautionum (n. 220).

c. In epistola separatim addita, etiam vernacule concepta, Ordinario quantum opus referatur sive de statu fortunae oratorum, sive de eorum animo et facultate reparandi praevie

scandalum si quod adsit (nominatim interrumpendi cohabitationem quoad mensam et thorum), aut acceptandi poenitentiam ipsis in foro externo forte iniungendam, aut denique erogandi imponendam forte eleemosynam. Et si quid aliud pro maiori casus elucidatione Ordinario communicari possit, id eisdem litteris fiat.

d. Precibus directe Romam (ad Card. Poenitentiarium Maiorem) mittendis confessarii accuratam apponant habitationis suae designationem (*adres*), iisque pro responso includant schedulam gallice „coupon-reponse international", in quolibet officio postali pretio f 0.14 venalem.

CAPUT VI. DE DISPENSATIONIS CONCESSIONE ET ACCEPTATIONE

471. Dispensationes quam forma concedi solent?

a. Solent non oretenus („vivae vocis oraculo") sed per rescriptum concedi; a quo indubio stylo Curiae Ordinarii aliive ad dispensandum delegati extra casum urgentissimae necessitatis recedere non debent ¹⁾.

b. Ipsa dispensationum rescripta aliquando conceduntur in forma gratiosa, aliquando in forma commissoria conceduntur. Primum obtinet si dispensationem (facultate ordinaria vel delegata) concedens, eam in ipso concessionis actu, „sine interiecto exsecutore" (can. 38), uti aiunt, *fulminat*, i. e. directe per seipsum oratori vel oratoribus, caeteroquin se coram non existentibus, applicat, impedimentum ab eis removendo. Alterum vero obtinet, quum dispensans hunc fulminandi actum alteri personae committit (n. 394, III). Cuiusmodi persona vocatur dispensationis *exsecutor* (n. 473).

c. Curia Romana in dispensationibus largiendis communiter utitur „forma *rescripti*" (seu *indulti*) simpliciter talis. Sola S. C. de Sacramentis quandoque utitur sollemniori forma *Brevis*, scil. si agatur de impedimentis „honestae naturae" et „dispensationes ipsae sint maioribus taxationibus obnoxiae" ²⁾.

1) *Collect.*, n. 1489; cfr. *supra*, n. 416.

2) *Ordo serv. in Rom. Curia*, A. A. S. 1909, p. 89. Litterarum in forma *Brevis* exemplar vide *infra*, n. 475, III.

d. Sancta Sedes, quoties per seipsam dispensat, in utroque foro communiter utitur forma commissoria, ita tamen ut dispensationes fori externi „Ordinario” oratorum (scil. illi a quo preces sibi fuerant transmissae), dispensationes vero fori interni „viro discreto confessario ex approbatis ab Ordinario loci, ab oratore vel oratoribus eligendo” exsequendae committantur.

e. Ordinarius, sive ordinaria sive delegata potestate dispensans, in foro externo communiter adhibet formam gratiosam, nec nisi per modum exceptionis commissoriam ¹⁾. In foro autem interno Episcopus, haud secus ac S. Sedes, utitur forma commissoria, executionem committens oratorum confessario, sub his verbis: „Dilecto Nobis in Christo Rdo Dno Confessario in Dioecesi Nostra approbato et ab oratore [utroque vel alterutro], de quo [de quibus] in supplici libello hisce affixo, in confessarium electo vel eligendo.”

472. Num requiritur dispensationum ex parte nupturientium acceptatio?

a. In primis evidens est, nulla opus esse acceptatione dispensationum, quae, ad revalidandum matrimonium nulliter contractum, per modum sanationis in radice (n. 394, VI) conceduntur; quippe quae tunc praecise adhibentur, quum pars alterutra vel utraque matrimonii sui nullitatem utiliter edoceri non potest, ideoque natura sua ipsis insciis tum petuntur tum conceduntur et executioni mandantur.

b. Quoad dispensationes et revalidationes communes hodie, ob can. 37, ex pristina controversia de acceptationis (saltem

1) Tali casu ipse Ordinarius est, in sensu proprio, dispensationis executor; nam eo ipso momento quo ille rescriptum in forma gratiosa concessum subsignat, fulminatur dispensatio in oratores, iique existunt liberi ab impedimento quo prius ligabantur. Solet tamen quoad pleraque, quae, praeter ipsam fulminationem, dispensationis executionem concernunt, parochi ope uti. Sic ante fulminationem per parochum instituit verificationem precum (496) et, si de dispensatione ob causam infamantem agatur, per parochum oratoribus iniungit separationem aliumve modum reparandi scandalum ab eis datum (485) item poenitentiam salutarem extrasacramentalem eis imponendam (486) et eleemosynam ab eis erogandam (487). Quinimo, ipsam dispensationem iam concessam et fulminatam non ad ipsos oratores sed ad parochum dirigit, quo hic eos concessae dispensationis certiores reddat, ac deinde ipsum rescriptum in archivo paroeciali deponat.

implicitae) necessitate ¹⁾ id unum retinendum videtur, nemini positive et scienter invito dispensationis beneficium valide applicari. Idque ita videtur si minus ob rei naturam (nam absolute loquendo legislator etiam quoad invitos legem suam relaxare potest), saltem ob praesumptam Pontificis voluntatem beneficia sua non obtrudendi, ne scl. vilescant. Excipe casum quo, una tantum parte invita, altera dispensationem sibi cuperet, quia tunc praesumi potest benigna Pontificis voluntas huic parti succurrendi.

c. De dispensationibus pro aliquo praeter eius assensum impetratis, aut simpliciter ab eo non acceptatis, ita habet can. 37: „Rescriptum impetrari potest pro alio praeter eius assensum; et ... valet ante eius acceptationem, nisi aliud ex appositis clausulis pateat.”

473. Dispensatio concessa sed executioni nondum mandata, num tractu temporis aliquando expirat?

Solo temporis tractu non expirat, ita ut, nisi alia interveniat expirationis causa (e.g. revocatio per competentem superiorem, renunciatio a superiore acceptata, extinctio commissionis executori factae), possint quovis adhuc tempore executioni mandari. Hic enim applicationem habet can. 70: „Privilegium, nisi aliud constet [nullo autem canone aliud hac de re constat], censendum est perpetuum”. Quod *a fortiori*, quamvis implicite (scl. e sensu contrario), sequitur etiam ex can. 60, § 1.

CAPUT V. DE DISPENSATIONUM CONDITIONIBUS ET CLAUSULIS.

474. Nomine „conditionis” intelligimus quidquid dispensans pro licita vel pro valida simul ac licita dispensationis applicatione postulat, sive in ipso casu dispensando, sive in dispensationis executione, sive denique a parte personae dispensandae.

Huiusmodi conditiones olim omnes fere et singulae exprimebantur copiosis illis clausulis (n. 396) quibus dispensationum rescripta abundare solebant. Recentiori vero tempore

1) Feije, n. 760; Gasp., 428.

haec rescripta nonnisi paucis omnino clausulis munita prodeunt¹⁾, idque partim ob ipsarum conditionum numerum aliquatenus restrictum, partim ob plerarumque earum insertionem in ipsas illas „canonicas praescriptiones” quae, sive de rescriptis universim sive de dispensationibus matrimonialibus speciatim, per se et in singulis casibus valent. Qua insertionem factum est ut nonnullae conditiones, etsi nulla rescripti clausula expressae, sint tamen in eo subintelligendae.

475. Ut stylus ille simplicior ac nominatim clausularum numerus imminutus ob oculos ponantur, iuvat allegare duo rescriptorum exemplaria, unum olim apud Apost. Datariam, alterum hodie apud S. C. de Sacramentis in usu. Cui addimus tertium quo hodie utitur S. C. S. Officii.

I. Rescriptum Datariae.

Dilecto Filio Ordinario Harlemensi.

Leo P. P. XIII.

Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem.

Oblata Nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Ioannis Petri N. et Annae Mariae N. dioecesis Harlemensis petitio continebat: quod ipsas alias scientibus se primo et secundo illegitimae consanguinitatis gradibus invicem coniunctos, Ioannes Petrus praefatus, vesana libidine victus, praedictam Annam Mariam cognovit. Cum autem, sicut eadem petitio subiungebat, nisi matrimonium inter dictos Ioannem Petrum et Annam Mariam contrahatur, oratrix tum ex copula cum oratore habita tum defectu legitimorum natalium diffamata et innupta maneret, atque insuper sit periculum ne, contracto inter praedictos oratores matrimonio dumtaxat civili, ad quod ineundum dispensatio regia iam fuit obtenta, gravia scandala exoriantur, cupiunt Ioannes Petrus et Anna Maria praedicti invicem matrimonialiter copulari; sed stante impedimento huiusmodi, desiderium eorum in hac parte adimplere non possunt absque Sedis Apostolicae dispensatione. Quare iidem Ioannes Petrus et Anna Maria N. humiliter supplicari fecerunt, quatenus eis in praemissis, de absolutionis beneficio, et opportuna dispensationis gratia providere de benignitate

1) Quo tandem satisfactum est hoc voto Episcopatus gallici in Concilio Vaticano: „Examinentur cautissime omnes illae ambages formalitatum omnisque illa clausularum irritantium congeries, ut expellantur e tam sancta et tam momentosa re, matrimonio scilicet, subtiles illae et adeo multiplices nullitatis causae, quae nec rerum natura omnes exiguntur nec a prudentioribus semper caveri possunt...” Martin, Collectio, p. 158.

Apostolica dignaremur. Nos igitur qui salutem quaerimus singulorum, et scandalis quibuslibet ne eveniant, quantum cum Deo possumus, libenter obviamus, eosdem Ioannem Petrum et Annam Mariam, et eorum quemlibet a quibusvis ecclesiasticis sententiis, censuris, et poenis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutos fore censentes ac certam de praemissis scientiam non habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tuae, per praesentes mandamus, quatenus te de praemissis diligenter informes, et si vera sint exposita, super quo conscientiam tuam oneramus, tunc eosdem Petrum Ioannem et Annam Mariam, remoto quatenus adsit scandalo praesertim per separationem tempore tibi benevisio, a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa incurrerint, et ab incestus reatu, imposita prius eis propter incestum huiusmodi gravi ac longa, arbitrio tuo, poenitentia, hac vice dumtaxat in utroque foro auctoritate Nostra absolvas; ac cum eisdem Ioanne Petro et Anna Maria, dummodo ipsa propter hoc rapta non fuerit, aliudque eis non obstet canonicum impedimentum quominus legitimo matrimonio coniungi possint, erogata ab eis aliqua eleemosyna iuxta eorum vires pro tua conscientia respective taxanda et definienda, quod impedimento consanguinitatis in primo et secundo gradu huiusmodi, ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, caeterisque contrariis nequaquam obstantibus, matrimonium inter se publice, servata forma Concilii Tridentini, contrahere illudque in facie Ecclesiae sollempnizare et in eo postmodum libere et licite remanere valeant, sive per te sive per aliam personam ecclesiasticam a te specialiter deputandam Nostra auctoritate misericorditer et gratis dispenses; prolem susceptam et exinde suscipiendam legitimam nunciando.

II. *Rescriptum S. C. de Sacramentis.*

Praemisso textu precum S. Pontifici oblatarum (vide e.g. 461), sequitur dispensationis concessio his verbis:

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum vigore facultatum a SSmo D. N. Pio Papa X sibi tributarum, prae oculis habita causa quae ad optatam gratiam impetrandam potissime affertur, hoc est *aetas superadulta oratricis eiusque pauperis et prorsus indotatae [necnon proles iam suscepta legitimanda]*, Ordinario dioecesis... committit, ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias prout desiderant contrahere valeant [prolemque susceptam legitimam decernat]; contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae ex aedibus eiusdem S. Congregationis, die...

N. Card. N. S. C. Praefect.

vel

N. S. C. Secretarius.

III. *Rescriptum S. Officii.*

Beatissime Pater

N... catholica humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento disparitatis cultus, ut valide ac licite matrimonium contrahere possit cum N..., non baptizato.

Sequentes afferuntur causae, (e. g. contractus civilis iam initus).

Feria V die... 19...

S. Smûs D. N. D. Benedictus, divina providentia Papa XV in audientia R. P. D. Adessori S. Officii impertita benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii N... (*nomen dioecesis*), qui, dummodo exhibeantur formiter in Curia cautiones, de quibus infra, ab utraque parte, dispensare valeat catholicam N... ab impedimento disparitatis cultus, ut valide ac licite matrimonium contrahere possit cum N..., non baptizato, dummodo prius regulariter, ad praescriptum *Cod. I. C. can. 1061, § 2*, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et *Ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri*, scilicet: ex parte coniugis non catholici de amovenda a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur, se ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque non catholicum ad matrimoniale consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem *Cod. I. C. can. 1063, § 1*, stricte caeteroquin servatis quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in *can. 1063, § 2*. In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus, serventur praescripta *Cod. I. C. cann. 1026, 1102, 1109*; et matrimonio celebrato, sive in proprio, sive in alieno territorio, Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo R. P. D. Ordinarius expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis (*Cod. I. C. can. 56*).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Uti ostendunt exemplaria II et III, in hodiernis S. Sedis dispensationum rescriptis pars *narrativa* (seu expositiva) quae in quolibet rescripto parti *dispositivae* praemittitur, ipsis constat precibus S. Pontifici oblatis, iisque recta prorsus oratione iteratis.

Antequam conditiones et clausulas dispensationum singillatim consideremus, quum non omnes essentielles pro dispensationis validitate sint censendae sed plures nonnisi dispensantis praeeptum contineant, videndum est:

476. Quonam criterio conditiones essentialis a mere praeceptivis sint dignoscendae.

Iamvero ex can. 39 „Conditiones in rescriptis tunc tantum essentialis pro eorumdem validitate censentur, cum per particulas *si, dummodo*, vel aliam eiusdem significationis ¹⁾ exprimuntur.” Quo patet, conditiones e. g. per solum *ablativum absolutum* expressas, iam ²⁾ nullo casu pro dispensationis validitate essentialis censi.

Quibus praenotatis, tres conditionum clausularumque species considerandae veniunt, scilicet. 1° illae quae ipsum afficiunt casum de quo agitur; 2° illae quae regunt munus executoris; 3° illae quibus subinde quaedam postulantur ab oratoribus implenda. Sed de munere executoris deque legibus ac clausulis illud moderantibus seorsim dicemus in Cap. VI. Quare nunc duplex articulus:

1° de conditionibus et clausulis casum ipsum afficientibus;

2° de conditionibus et clausulis ab oratoribus implendis.

Art. I. *Conditiones ipsum casum afficientes.*

477. *Conditio veritatis precum.*

Veritas eorum quae in precum libello exposita fuerunt, et cui opponitur tum *subreptio* tum *obreptio* (n. 396) etsi ex can. 40 in quibuslibet dispensationum concessionibus subintelligenda, solet tamen etiam expresse exigere per clausulam „si ita est”, vel „si vera sint exposita”, vel „si preces veritate nitantur.”

Attamen haec clausula, qua (ob particulam *si*) conditio essentialis pro dispensationis valore exprimitur (n. 476), ex can. 42, § 1 non nisi ad ea referri debet „quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda”. Quoniam ea sint hac in materia, ea docebunt quae mox sequuntur. De vitio subreptionis vel obreptionis, quo ob non impletam hanc conditionem dispensatio irrita fieri potest, videbimus Cap. VII.

De huius conditionis ratione ab executore habenda per debitam precum verificationem dicemus n. 496.

1) E. g. per particulas *dumtaxat, tantum*, vel per appositionem *et non aliter*.

2) Cfr. Zitelli, p. 15; Gasp. n. 393; Vlaming ², n. 403.

478. *Conditio de natura et existentia occulta impedi-
menti.*

Fori interni rescriptis haec inseri solet aut pro inserta habenda est conditio: „dummodo impedimentum occultum sit.” Quod sponte liquet ex distincta quoad forum utrumque dispensandi competentia (n. 394, I).

Quid autem haec conditio importet, colligas ex dictis n. 395.

479. *Conditio: „dummodo super publico impedimento dispensationis litterae obtentae fuerint et nullitas earum ex praemissis proveniens occulta remaneat.”*

Quae conditio pariter rescriptis fori interni apponitur in casu quo cum impedimento occulto publicum concurrat. Sola hac conditione impleta S. Poenitentiaria tum ipsa dispensat in impedimento occulto, tum sanat vitium rescripti subreptitii, super solo impedimento publico a S. C. de Sacramentis obtenti.

Conditio „occulta remaneat”... utique intelligenda est: „usquedum matrimonium sit contractum.”

480. *Conditio de absentia raptus.*

Usque fere hodie in quibuslibet rescriptis fori externi, etiam ob causam honestam concessis, haec legebatur essentialis clausula: „si mulier propter hoc [i. e. ad effectum matrimonii] rapta non fuerit;” quae clausula etiam, quin potius praecipue, respiciebat raptum quem vocant *purgatum*¹⁾, scl. per raptae a raptores separationem et in loco tuto ac libero constitutionem (n. 311).

Quum vero hinc in hodiernis formulis ea clausula non occurrat, inde vero nulla detur „canonica praescriptio” de ea per se observanda, merito habetur pro sublata.

481. *Conditio de nullo existente dubio super oratorum immunitate ab impedimento consanguinitatis in linea recta.*

Haec conditio olim, in dispensationibus ab affinitate ex copula illicita in primo gradu lineae rectae, hac clausula ex-

1) Cfr. Annot. ad Form. Datariae, A. S. S. 1901, p. 84.

primebatur: „dummodo nativitas mulieris praecesserit copulam ab oratore habitam cum eius matre”, et apponebatur ad praecavendas nuptias nefarias inter patrem et filiam.

Iamvero, sublata licet per Codicem affinitate ex illicita copula, eiusdem tamen periculi ratio eandem vel eiusdem valoris ¹⁾ clausulam saltem subintelligendam postulat, quoties dispensandum sit ab impedimento publicae honestatis (n. 363 ad 2^m).

Dico „saltem subintelligendam”, scl. ratione praescriptionis canonicae in can. 1076, § 3.

482. Conditio de praestitis cautionibus, deque certitudine morali easdem impletum iri.

In rescriptis S. C. S. Officii super mixta religione et super cultus disparitate haec habetur clausula: „dummodo prius regulariter... cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis... scilicet ex parte coniugis non catholici de amovenda a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda.”

Hanc clausulae partem essentialem esse, tum probat adhibita particula *dummodo*, tum insuper eiusdem S. C. specialis declaratio ²⁾. Etiam altera eius pars, scl. „*dummodo* ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit, easdem impletum iri,” pro essentiali est habenda. Attamen, ut haec clausula verificetur certo et peremptorie, sufficiet si Ordinarius super eadem certitudine testimonium parochi vel sacerdotis hoc in negotio parochi locum tenentis sibi acquisierit, quin anxie indagare teneatur, num hic in certitudine morali comparanda (n. 219) sat gravi iudicio usus fuerit. Non enim dispensationis concedendae valor vacillare debet.

483. Conditio de non adeundo ministro acatholico.
Haec clausula, his olim verbis concepta: „dummodo neque

1) E. g. „dummodo nullum sit dubium quod una pars sit proles ab altera genita.”

2) 21 Iun. 1912 (A. A. S., IV, 442, sequ.).

ante neque post matrimonium coram parcho catholico initum partes adeant ministrum acatholicum", conditionis essentialis speciem prae se ferebat, utique nonnisi quoad ministrum acatholicum ante matrimonium non adeundum. Sed in formulis recentissimis¹⁾ nonnisi monitum faciendum executori praecipit. Quare si agatur de disparitate cultus, dispensatio valebit licet, sive ante sive post matrimonium, ministrum acatholicam partes adierint. At si adierint antequam dispensatio petatur, id in supplica exprimatur, quo parti catholicae absolutio a censura (n. 228, Ad 1^m, b) impetretur et poenitentia salutaris imponatur.

Art. II. *Conditiones et clausulae ob oratoribus implendae.*

484. Conditiones de quibus hoc articulo tunc praecipue in rescripto inveniuntur quum ex oratorum peccato aut ipsum impedimentum procedit (*crimen*) aut dispensandi causa repetitur (n. 429, sequ.), ideoque dispensans quamdam veluti ipsius peccati expiationem (per aliquod poenitentiae opus ab eis praestandum et per cuiusdam eleemosynae erogationem) scandali, si quod adsit, remotionem opportune exigit.

485. Sit primo loco de conditione essentiali (n. 476) „*dummodo* nullum scandalum intercedat", quam pro dispensatione in impedimento publico criminis ponit S. C. de Sacramentis.

Quia, hac conditione non impleta ideoque scandalo (si adsit) aliqua saltem ratione non remoto, dispensatio non potest valide executioni mandari, summi profecto momenti est quaestio, qua ratione remotio scandali sit obtinenda. Iamvero:

I. Olim (i.e. ante editum decretum S. Officii diei 28 Aug. 1885 saepe iam laudatum) clausula de scandalo removendo in rescriptis Datariae ita scribebatur: „...imprimis [oratores praedictos] ab invicem *ad mensem* adhuc separe" et tamquam vera conditio pro valida dispensationis fulminatione addebatur: „...*dummodo* in praefata separatione permanserint." Severior etiam clausula occurrebat in rescriptis S. Poeniten-

1) Chelodi, p. 55 formulam recentissimam prae manibus non videtur habuisse.

tiariae (pro foro externo cum pauperibus), quae non tantum „separationem” oratoribus imponebat sed „quemcumque tractum” („...interdicto prius eis quocumque tractu per tempus tibi benevisum,” vel: „per mensem” etc.) eis interdicebat, seu id omne vetabat quod opponebatur resipiscentiae oratorum vel reparationi scandali, e.g. oscula, amplexus et suspectas familiaritates. Violata separatione aut, respective, interdictione tractus (sine tamen incestu: incestu enim iterato totum rescriptum irritabatur et novo opus erat), nova separatio aut nova interdictio erat iniungenda et fideliter observanda, antequam delegatus posset valide rescriptum fulminare.

Quisque videt, quantis in praxi difficultatibus, nostris praesertim corruptis temporibus, eiusmodi disciplina abundaret. Cui accedebat, admodum controversum fuisse, quibusnam praecise oratorum actibus aut iniuncta „separatio” usque adeo violaretur aut „tractus” interdicti eo modo intervenire, ut non posset rescriptum valide executioni mandari.

Sed praedictae difficultates evanuerunt silueruntque controversiae ex quo S. Off., praefato die, novam hac in re disciplinam invexit, constituendo, quod clausula de separatione in rescriptis Datariae deinceps hoc modo poneretur: „...remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore tibi [i. e. executori] beneviso, si fieri possit.” Quam clausulam deinde etiam S. Poenitentiaria adhibere coepit. Recentissimae autem formulae, uti iam diximus, habent: „dummodo nullum scandalum *intercedat*”, i. e. sive quia numquam adfuit, sive quia fuit remotum.

II. Quare hodie:

a. Scandalum, quod ex oratorum incestu, etc. potuerit oriri, nonnisi in quantum reapse ortum sit nec deinceps cessaverit, removeri debet.

b. Expedit quidem, ut scandalum per separationem¹⁾ removeatur, sed non prohibetur quominus alii modi adhibeantur, qui, prudenti iudicio Ordinarii, ad illud removendum sufficient²⁾.

1) Separatio, si iniungitur simpliciter, sane intelligenda est quoad thorum et cohabitationem; ista enim sola publica est et scandalo reparando idonea Ita optime animadvertit Pompen, n. 82.

2) Ita clausulam praedictam authentice interpretata est S. Poenitentiaria, 27 April 1886 (*Collect.*, n. 1496 ad 5^m).

c. Quinam sint in specie alii modi sufficientes, non adeo facile dictu est. Qua de re S. Poenitentiaria, a quodam Archiepiscopo sic interrogata fuit: „Hisce miserrimis temporibus non raro evenit ut separatio oratorum obtineri nequeat, aut quia plures iam habent liberos simul educandos, aut quia nusquam alibi habitare possunt; et tunc vix intelligi potest, quatenus alia reparatio scandali exigi debeat antequam dispensatio concedatur... Hinc rogamus ut S. Poenitentiaria velit nobis indicare quibusnam praesertim mediis remotio seu reparatio scandali, defectu separationis, procurari debeat aut possit. Sufficitne v. g. ut in ecclesia inter misarum sollemnia publice denunciatur matrimonium inter oratores contrahendum, vel ut oratores, aut alteruter eorum ante dispensationis executionem sua peccata confiteatur?” Sacra vero Poenitentiaria ¹⁾ nil aliud respondit nisi: „Separationem praeferri aliis modis reparationis scandali; si haec fieri nequeat, scandalum esse reparandum; sed modum scandali reparandi remitti arbitrio et conscientiae Ordinarii ²⁾ iuxta cuiusque casus exigentias”. Tamquam modum prae caeteris opportunum Planchard ³⁾ commendat declarationem ab oratoribus faciendam, qua scl. coram testibus, aut, si hoc nolint, coram parochio saltem declarent, maxime se dolere de culpa per incestum, concubinatum etc. commissam, seque velle eam reparare et acceptare poenitentiam ab executore imponendam ⁴⁾.

1) 12 Apr. 1889 (*Collect.*, n. 1498).

2) Parochus igitur, sive in ipso libello supplici sive in litteris comitibus non omittat Ordinario indicare si scandalum adsit et quid, spectatis indole et circumstantiis oratorum, possit melius eis reparandi scandali causa iniungi, nominatim an facile a cohabitatione separari valeant, et per quodnam tempus, an per mensem, vel per hebdomadem, vel saltem per diem, etc. Praestantius adhuc se geret parochus, si cura pastoralis efficiat, ut, quod forte extiterit scandalum, iam ante dispensationis petitionem sit publice reparatum; quo valeat in supplica testari, nullum scandalum, quod reparatione indigeat, adhuc superesse. Planchard in *N. Rev.*, t. 31, p. 505.

3) *N. Rev.*, l. c. p. 511.

4) Epus Harl. praeter aliquam separationem (aut a cohabitatione aut saltem a thoro) imponere solet, ut oratores infra tempus pro separationem assignatum ad Poenitentiae tribunal accedant.

d. Quidquid vero sit de aliis modis opportunis, separatio omissa, etiamsi facile potuerit institui, tunc saltem non obstat validae dispensationis executioni, quum scandalum alio quodam modo opportuno fuit reparatum. Ad quaestionem enim: „Utrum casu quo separatio sponsorum fieri possit, ad effectum reparandi scandalum, executor ad validitatem executionis separationem eisdem imponere debeat; vel an ad validitatem eiusmodi sufficiat ut executor aliis mediis efficacibus scandalum reparandum curet?" respondit: „Expedit ut scandalum"... etc., ut supra ad b.

e. Plerique Ordinarii pro removendo, si adsit, scandalo aliquam iniungunt separationem (sin minus a thoro, saltem a cohabitatione) per aliquot saltem horas necnon accessum ad Poenitentiae tribunal infra dictum separationis tempus. Solent vero addere „si fieri potest." Quocirca notamus, omnino necesse esse quod, si praedicta separatio quavis de causa reapse fieri non possit, Ordinarius eius rei certior reddatur, quo aliud quoddam scandali removendi medium eligat et iniungat, e. g. matrimonii cum Ecclesiae interventu celebrandi vel revalidandi publicationem.

485 bis. Conditio „sublata occasione peccandi", quatenus, ut olim, forte etiam hodie occurrat in rescriptis S. Poenitentiariae super impedimento criminis occulto, ob can. 39 certe non est essentialis. Unde haberi potest pro mera monitione, qua, quid officii sui sit, confessarius commonefiat ¹⁾).

486. Conditio: „imposita oratoribus poenitentia salutari" legitur in rescriptis tum S. C. de Sacramentis super impedimento criminis ²⁾, tum S. C. S. Officii in rescriptis super mixto cultu si partes ministrum acatholicum illegitime

1) Lehmke, n. 1047, 3.

2) Forte etiam in rescriptis quibuscumque ob causam infamantem; quod tamen non suspicor, quia quas praesto habeo formulae, etsi distinctae secundum impedimenta minora vel minora, itemque secundum casus susceptae proles vel non susceptae, nullam praeseferunt distinctionem secundum diversam speciem causae.

iam adierint. In rescriptis S. Poenitentiariae super crimine occulto ¹⁾ legitur: „iniuncta salutari poenitentia et confessione sacramentali semel singulis mensibus." Haec conditio:

a. est mere praeceptiva, quod hodie ob can. 39 omnino certum videtur, quidquid de vi eius irritante olim scripserint auctores, sive eam statuerint universim, sive pro solo casu quo S. Sedes poenitentiam ipsa specificè determinasset, sive quoad solam acceptationem ex parte oratorum licet nec quoad impositionem ex parte confessarii nec quoad adimplentionem poenitentiae (saltem ficto animo) acceptatae, sive tandem quoad sola rescripta fori interni ²⁾;

b. continet praeceptum grave imponendi, acceptandi adimplendique, quia nonnisi ratione gravis culpae iniungitur;

c. in foro interno infert obligationem imponendi etc. poenitentiam a sacramentali distinctam, idque ob omnino distinctum eius titulum;

d. postulat poenitentiam salutarem, id est expiando culpam commissam specificè idoneam, hinc proportionatam tum peccato tum peccatori.

Auctores — eius modi rationem habentes quo haec conditio olim stylo Curiae exprimebatur — exemplis illustrare sunt conati quid delegatus imponere debeat pro poenitentia *salutari et gravi*, vel pro *gravi et longa*, vel pro *gravi et diuturna*, vel denique pro *gravissima*. Sic secundum Math., n. 455 „ex stylo Curiae *gravis* censetur, si pluries sit e. g. ieiunium persolvendum, rosarium recitandum, missa audienda, confessio peragenda." Secundum Lehmke., n. 1048 (5) *gravis et longa* poenitentia erit, si poenitenti saltem per annum imponatur e. g. semel in mense ad sacramenta accedere, aut semel quavis hebdomade ieiunare, aut aliquoties per unamquamque hebdomadem rosarium recitare, aut quotidie Sacro assistere. Eadem onera praedicta per tres saltem annos tunc imponenda esse, quum poenitentia *gravis ac diuturna* imponitur, docent tum Lehmkuhl tum Matharan, l. c. Tandem si

1) Forte etiam in rescriptis super voto privato iam violato.

2) Cfr. Wernz, n. 640 Vlaming¹, n. 418b.

forte poenitentia *gravissima* imponatur, debent, secundum eundem Lehmkuhl, ex operibus poenalibus modo commemoratis saltem plura simul (per annum aut per tres annos) oratoribus iniungi¹⁾. At delegatus, ne hac in re scrupulose procedat, prae oculis habeat responsum illud quo S. Poenitentiaria²⁾, ad dubium circa sensum terminorum praedictorum (*gravis, longa, diuturna*) sibi propositum, rescripsit: „In praefinienda poenitentiae qualitate, gravitate, duratione etc.,... neque severitatis neque humanitatis fines esse excedendos, rationemque habendam conditionis, aetatis, infirmitatis, officii, sexus etc. eorum quibus poena iniungitur.”

Unde tandem poenitentiam ab ipsa S. Sede non determinatam³⁾ ipse delegatus determinet secundum prudens suum iudicium et rectam conscientiam. Vix opus est dicere, eundem posse poenitentiam a se determinatam postea in aliam mutare.

Nota. Quoniam aliquando parochus non abs re coniiciet vel etiam praesciet, oratores nos esse acceptaturos aut acceptare vix posse poenitentiam graviorem aut diuturniorem, operae pretium erit huius circumstantiae meminisse in libello supplici (aut secus in litteris comitibus supplicae addendis), quo sane fiet ut Ordinarius in determinanda poenitentia eius rationem sit habiturus. Si autem una pars sit disposita ad poenitentiam acceptandam, alia vero omni poenitentiae refragetur, supplicandum est, ut poenitentia priori parti dumtaxat imponatur, atque facultas nihilo secius dispensandi in eius favorem concedatur. Accidit enim interdum, ut ex oratoribus, quorum e. g. matrimonium mere civiliter initum per dispensationem revalidandum sit, mulier quidem sensibus fidei adhuc moveatur, sed vir ultimam fidei ac religionis scintillam in corde suo exstinxerit; utque proinde hic consentiat quidem contrahere in faciem Ecclesiae, quo mulieri et cognatis eius morem gerat, sed nolit aliquam poenitentiam, praesertim gravem aut diuturnam, animo serio acceptare. Unde, ut istis difficultatibus non se intricet executor, suadendum est, ut in supplicatione non

1) Cfr. Caillaud, n. 188 et n. 189.

2) 8 Apr. 1890 (*Collect.*, n. 1499).

3) Clausula S. Poenit. „et confessione sacramentali singulis mensibus” secundum a. a. intelligenda est „saltem per semestre”. Chelodi, p. 56.

allegetur causa infamans, si aliae causae sufficienter praesto sint ¹⁾).

487. Conditio de eleemosyna facienda.

I. In rescriptis fori externi *gratis* concedendis (n. 455, 5° et 456) aliquando haec similisve invenitur clausula: „... erogata ab eis aliqua eleemosyna iuxta eorum vires iudicio ipsius Ordinarii taxanda et definienda.”

a. Verbum „taxanda” respicit eleemosynae quantitatem, verbum „definienda” respicit finem cui applicetur ²⁾. Interdum finis, in quem eleemosyna eroganda sit, in ipso rescripto determinatur, e. g. „... in pauperes”. Si autem haec verba adhibeantur, iure merito auctores passim tradunt, in casu magna e paupertatis ipsis oratoribus fieri posse applicationem, aliis verbis: eleemosynam posse remitti.

b. Haec conditio, iterum ex can. 39, est mere praeceptiva, quod aliunde iampridem declaraverat S. Poenitentiaria ³⁾.

c. Quoad ipsam eius obligationem iudicio Ordinarii tota relinqui videtur ⁴⁾.

II. Etiam in rescriptis pro foro conscientiae solet de eleemosyna facienda mentio quaedam fieri e. g. „... quodque, in pauperes faciant aliquam eleemosynam”. Sed haec clausula, fatentibus omnibus, est mera admonitio ad confessarium delegatum, ut poenitentem ad eleemosynam faciendam adhortetur. Zitelli, p. 89, VII.

CAPUT VI. DE DISPENSATIONIS EXECUTIONE.

488. Quid exsecutio et quid exsecutor dispensationis?

Exsecutio dispensationis est cumulus eorum actuum quibus concessa dispensatio actu seu effective oratoribus applicatur. *Exsecutor* dicitur ille, cui aliqua dispensatio, in *forma commissoria* concessa, oratoribus applicanda committitur.

1) Planchard, n. 66; Rosset, n. 2708.

2) Ordinarius Harlemensis eleemosynas ipsius iudicio definiendas hucusque *Instituto S. Josephi*, quod est Harlemi, applicare solebat.

3) 10 Iun. 1876 (*Collect.*, n. 1493).

4) S. Poenit. 11 Nov. 1890 ap. Gasp., n. 408.

Dispensationes in forma gratiosa concessae ipsa concessione et sine intermedio exsecutore ad effectum perveniunt.

Dicemus 1° de munere executorio generatim; 2° de actibus ad executionem pertinentibus singillatim.

Art. I. *De munere executorio generatim.*

489. Executio cui nam solet a dispensante committi?

a. Dispensationes papales pro foro externo committi solent „Oratorium Ordinario” At si oratores post preces S. Sedi porrectas domicilii mutatione novum Ordinarium interim acquisierint, prior Ordinarius qui aut litteras testimoniales dedit ad preces commendandas, aut (uti plerumque contingit) ipse preces S. Sedi transmisit, quamvis iam non sit „Ordinarius oratorum”, nihilominus, ex can 1053, acceptam a se dispensationem exsequatur, „monito tamen Ordinario loci in quo [sponsi] matrimonium contrahere cupiunt.”

b. Dispensationes episcopales pro foro externo, utpote in forma gratiosa dari solitae, nemini quoque solent committi pro executione, quamvis utique parochi transmitti soleant pro *intimatione* seu notificatione oratoribus facienda.

b. Dispensationes omnes pro foro interno, sive papales sive episcopales, committuntur oratorum confessario; idque hisce vel similibus verbis: „Discreto viro confessario ex approbatis ab oratoribus electo vel eligendo.”

490. Quid requiritur ut executor munere, quod commissum sibi sciat, valide fungi possit?

Ex can. 53 executor *invalidè* munere suo fungitur antequam litteras [dispensationis] receperit earumque authenticitatem et integritatem *recognoverit*, nisi praevia earumdem notitia ad eum fuerit auctoritate rescribentis transmissa”.

Iam pridem S. C. S. Off., 14 Aug. 1892 ad dubium: „Utrum valeat dispensatio matrimonialis, quam executioni mandaverit Ordinarius, habita quidem gratiae concessae notitia telegraphica, nondum vero accepto eiusdem documento autentico?”¹⁾

1) In originali italice: „Se sia valida una dispensa matrimoniale eseguita dall' Ordinario dietro l'avviso telegrafico, prima di avere ricevuto il documento autentico della grazia concessa?”

respondit: „Negative, nisi notitia telegraphica transmissa fuerit ex officio, auctoritate S. Sedis." *Collect.*, n. 2192. Nihilominus dispensatio exsecutionis hoc ex capite invalidae posset, accepta authentica eius notitia, denuo et tunc valide fulminari¹⁾.

491. Num is, cui exsecutio fuerit commissa, alium sibi substituere potest?

Affirmative, id potest „pro suo prudenti arbitrio... nisi substitutio prohibita fuerit aut substituti persona praefinita". Can. 57, § 1. Unde intra huius canonis terminos tum in foro externo Ordinarius, tum in foro interno confessarius, commissam sibi exsecutionem respective alteri clerico (can. 118) vel alteri confessario demandare possunt.

„Si tamen electa fuerit industria personae [quod in hoc gratiarum concedendarum genere vix umquam obtinebit] exsecutori non licet alteri committere nisi actus praeparatorios"²⁾. Ita can. 57, § 2.

492. Exsecutor teneturne ad exsecutionem, an potest eam etiam denegare?

Responsum ex eo pendet, num rescripta dispensationum iis sint accensenda de quibus can. 54, § 1, quibus scl. committitur „merum exsecutionis ministerium", an iis potius de quibus idem can., § 2, quibus scl. committitur ut „pro prudenti arbitrio... et conscientia" exsecutionis gratia vel concedatur vel denegetur.

Iamvero rescripta de quibus agimus, quamvis in forma commissoria dari soleant, de regula tamen ordinaria nonnisi merum committunt exsecutionis ministerium³⁾. Unde de iis valet can. 54, § 1: „exsecutio... denegari non potest, nisi aut

1) S. Poenit. 15 Ian. 1894 (*Canoniste*, 1894, p. 374—375).

2) E.g. testium evocatio, documentorum collectio, etc. pro verificatione precum.

3) Wernz, n. 638; Leitner, *Handb. d. Kath. Kirchenr.* (1918) S. 24, 40; Chelodi, n. 52. — Revera S. C. de Sacr. in formulis communibus exsecutori simpliciter „committit, ut... dispensationem... largiatur"; in formula sollemniori *Brevis* legitur quidem: „...discretioni tuae committimus", quin tamen inde exsecutor ex mero seu necessario voluntarius fiat; nam etiam quoad ea, quae ex can. 54, § 1 videnda habet, discretionem opus est.

manifeste pateat rescriptum vitio subreptionis nullum esse, aut in rescripto apponantur conditiones quas exsecutori constet non esse impletas, aut qui rescriptum impetravit adeo, iudicio exsecutoris, videatur indignus ut aliorum offensioni futura sit gratiae concessio."

Haec etiam valent de exsecutore dispensationis episcopalis.

493. Quaenam generatim ad licitam ac praesertim ad validam simul ac licitam executionem requiruntur?

Respondet can. 55: „Exsecutor procedere debet ad mandati normam, et nisi conditiones essentielles in litteris appositae impleverit ac substantialem procedendi formam servaverit, irrita est executio." Scilicet ad executionem undequaque legitimam seu licitam exsecutor debet in omnibus, etiam in non-essentialibus, „ad mandati normam" procedere; ad validam autem executionem debet tum conditiones essentielles (can. 39) implere tum „formam substantialem" servare ¹⁾.

Quod hoc canone praecipitur id singula quoque rescripta S. C. de Sacramentis cavent hac clausula: „servatis canonicis praescriptionibus."

494. Executionis mandatum quomodo expirat?

I. Non expirat, sicut nec dispensatio ipsa:

a. executione illegitime anticipata (n. 490);

b. executione ad quantumvis temporis dilata (n. 473; et cfr. can. 52);

c. executione quoquo modo cum errore peracta (can. 59, § 1);

d. superveniente lege contraria, „nisi aliud in ipsa lege caveatur, aut ²⁾ lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis" (can. 60, § 2);

e. morte exsecutoris eiusve recessu a dignitate vel officio, quo casu rescriptum executioni mandari potest ab eius

1) Forma substantialis continetur Codicis L. I, Tit. IV (can. 36, sequ.), vel in casu extraordinario, etiam ipsius textu rescripti. Leitner, l.c. p. 25, B.

2) Haec exceptio sola tangit rescripta ab inferiore iure ordinario data. De rescriptis ex indulto datis valet can. 71.

successore, nisi tamen electa fuerit industria personae (can. 58);

f. per Apostolicae Sedis [aut quoad rescripta episcopalia: dioecesis] vacationem, nisi... etc. (can. 61);

g. renunciatione quantumvis expressa ex parte ipsorum oratorum, nisi fuerit a Superiore acceptata. Quamdiu enim perseverat voluntas concedentis — perseverat autem quamdiu hic eam, renunciationem aliqua ratione vere acceptando, non retractaverit — non potest concessus ab eo favor eo solo perire, quod eo frui nolit concessionarius. Quare, si e.g. in casu, de quo in rescripto ad n. 475, I, supponas, oratores, auditis conditionibus vi rescripti papalis sibi iniungendis, imparatos sese parrocho exhibere ad praedictas condiciones implendas dicereque se potius concessio favori renunciare, iidem nihilominus postea, voluntate mutata, iure exigere poterunt, ut postquam praedictis conditionibus satisfecerint, Episcopus adhuc in ipsos fulminet rescriptum pontificium. Idque, licet interim forte alteruter nuptias cum alia persona non impedita contraxisset, quae deinde fuissent v.g. morte coniugis, legitime solutae¹⁾.

II. Exspirat vero:

a. in casibus ad I exceptis nec hic ulterius memoratis;

b. revocatione rescripti per peculiarem actum Superioris, concessionario tamen significatum (can. 60, § 1);

c. renunciatione ex parte oratorum a Superiore saltem tacite acceptata, quo casu dispensatio merito habetur pro effective revocata, quin ultra opus videatur revocationem (secundum can. 60) partibus „significare”.

Acceptationis tacitae specimen quoddam habes in casu, quo e.g. e duabis personis consanguineis, quibuscum ut inter se contrahere valeant dispensatum iam sit, mutato consilio, alteruter et petat et valide obtineat²⁾ novam dispensationem ad contrahendum cum diverso consanguineo. Nova enim huiusmodi dispensatio, quatenus petita, utique continet prioris dispensationis renunciationem; eadem vero, quatenus concessa,

1) De renunciatione ut causa expirationis tum ipsius rescripti, tum mandati ad illud exsequendum, vide Sanchez, l. VIII, Disp. XXIII.

2) Utrum et quomodo possit novam dispensationem valide obtinere docet Sanchez, l. VIII, Disp. XXII.

per se involvit factae renunciationis acceptationem, idque sive in secundae dispensationis supplicatione prioris concessionis mentio facta fuerit, sive secus: neutiquam enim Pontifex rite praesumitur uni eidemque personae aequè efficaciter duplicem dispensationem concedere voluisse. Quare, si posterior dispensatio supponitur valide concessa, prior certe corruiſſe dicenda est. Hinc, qui secundam dispensationem obtinuit non potest, si hac deinde uti nolit, aut si solvatur matrimonium quod eius vigore contraxerit, priori dispensatione adhuc valide uti. Sanchez L. VIII, Disp. 19.

Art. II. *De actibus ad executionem pertinentibus.*

495. Quinam sunt actus ad executionem pertinentes?

Sunt: 1° precum verificatio (n. 496); 2° praevia oratorum a censuris absolutio (n. 497); 3° auditio confessionis sacramentalis (n. 498); 4° proles forte suscepta legitimam nuncianda (n. 499); 5° iniunctio eorum quae ex dictis n. 485—487 subinde ab oratoribus sunt praestanda; 6° dispensationis fulminatio (n. 501—502); 7° cura de rescripto vel asservando vel destruendo (n. 503).

Actus enumerati non omnes et singuli in quolibet casu ad munus executionis pertinent, sed alii in aliis casibus, uti mox demonstrabit singulorum elucidatio.

496. De precum verificatione videndum:

I. Quid sit. — Est inquisitio seu informatio num ipso „tempore executionis” (can. 41) preces¹⁾ veritate nitantur. Quae inquisitio facienda est, ne ipse valor executionis periclitetur; siquidem fieri potest ut aut ob errorem substantialem sive in oblato libello supplici sive in ipso rescripto, aut ob casus adiuncta substantialiter mutata (e.g. causae allegatae cessationem, vel ob novum quoddam impedimentum interim aut detectum aut abortum), preces veritate iam non nitantur,

1) Informatio, de qua agimus, quamvis „*precum verificatio*” vocetur, reapse tamen circa ea instituenda est quae leguntur in *rescripto*, etsi quomodo-cumque differant ab eis quae scripta fuerant in precibus. Ob canonem enim 41 non iuvabunt recte scripta in libello nisi etiam recte redeant in rescripto.

i.e. casui, uti „tempore exsecutionis” se habet, iam non concordent, ideoque aliquo substantiali subreptionis vitio (n. 506) laborent.

II. Sitne de ipsius exsecutionis valore. — Negative: scl. inter conditiones essentielles est quidem precum veritas, sed non earum verificatio. Olim, ob clausulam „quatenus de praemissis te diligenter informes et, si *per informationem eamdem* preces veritate niti *repereris*, super quo conscientiam tuam oneramus, ... dispenses”, ex communiore sententia ad fulminationis validitatem non sufficebat, quod exposita essent obiective vera, sed requirebatur earum veritas per *informationem* delegato comperta; hac igitur praetermissa, eo ipso invalide fulminabatur dispensatio ¹⁾. Hodie vero, i.e. a die 26 Augusti 1885, ad validitatem dispensationis certo sufficit quod preces veritate nitantur, etiamsi executor praescriptam verificationem praetermiserit ²⁾.

III. Sitne saltem obligatoria. — Licet ipsa conditione essentiali de precum veritate obligatio quaedam de ea inquirendi per se induci videatur, ea tamen non videtur urgenda nisi quatenus, ob dubium fundatum de precum veritate, valor exsecutionis et sic etiam matrimonii reapse periclitaretur, adeo ut nullatenus urgeat si precum veritas sit notoria ³⁾.

IV. A quo et quomodo peragenda.

a. Quoad rescripta S. C. de Sacr. et S. Officii verificatio, sicut negotium exsecutionis universim, spectat ad Ordinarium oratorum, qui tamen ad eam peragendam uti potest ministerio parochi ⁴⁾; quod et reapse fieri solet. Ideo Ordinarius, antequam acceptam aliquam romanam dispensationem fulminet, prius ad parochum qui nomine oratorum supplicam texuerit, litteras mittet huius similisve tenoris:

Reverende Domine. Accepi Rescriptum S. Cong. ... quo mihi facultas benigne ab Apostolica Sede concessa est dispensandi in impedimentis ... in gratiam oratorum N. N.

1) v. d. B. *Disp.*, n. 71; Téphany, n. 240.

2) *Collect.*, n. 1496; Gasp., n. 397.

3) Rosset, 2663; Zitelli, p. 101; Téphany, n. 241.

4) S. Poenit. 26 Apr. 1886 ad 2^m (*Collect.*, n. 1496).

Antequam *tamen* illud Rescriptum executioni mandem . . . per praesentes te deputo . . . ut diligenter adhuc inquiras, an omnia in supplici libello exposita cum causis dispensandi vera existant; causae autem sunt: . . . et an, praeter exposita, aliud canonicum impedimentum obstet.

Tandem mihi testando rescribas . . . an omnia exposita cum causis dispensandi allegatis vera existere, nullumque, praeter exposita, canonicum impedimentum, nihilque prorsus aliud exsecutioni Rescripti obstare, diligenti instituta inquisitione repperis.

Quae si omnia testatus fueris, dispensatio a me *concedetur*.

Parochus, ut huic mandato pariat, nullam certam informationis formam (quippe quae nullibi praecipitur exsecutori eiusve subdelegato) observare tenetur; quinimo sufficit, si undecumque precum veritas ei moraliter certo innotescat, ita ut „quoad veritatem expositorum conscientiae suae satisfactum esse sentiat” ¹⁾. Quae propter nonnisi in quantum opus habet, sive per seipsum, sive per alios, circa singula obiecta verificanda (nomina, impedimenta, causas, circumstantias) inquirat, pro necessitate vel opportunitate interrogando vel ipsos oratores vel etiam alios, atque explorando documenta quae praesto sint vel facile haberi possint, ut registrum baptismale et matrimoniale propriae paroeciae vel extracta ex aliis registris, sive ecclesiasticis sive etiam civilibus.

b. Quoad dispensationes in foro publico ab Ordinario vi indulti concedendas, quum concedi soleant in forma gratiosa et plerumque statim aut saltem brevi post preces oblatas, sicut nullus adhibetur exsecutor intermedius, ita nec alia verificatio precum ab illa quae ex natura rei ante earum oblationem est facienda, quamque pleraeque synodi faciendam expresse praecipiunt, addita plerumque obligatione de ea diligenter peracta Ordinario testificandi (n. 459).

c. Verificatio precum pro impedimento occulto iniungitur illi confessario, cui conceditur facultas fulminandi, hoc similiter modo: „Tibi, discrete confessari, per praesentes facultatem communicamus, quatenus si vera sint exposita in libello supplici hisce affixo (de quo, in quantum opus est et fieri potest, diligenter et prudenter inquiras) . . . dispenses.” Confessarius autem, in quantum opus est, i.e. nisi certo iam sciat

1) S. Poenit. 1 Iulii 1859 apud Rosset n. 2664.

exposita esse vera, poenitentem in confessionali, immediate ante dispensationis fulminationem, de rerum veritate interroget, eique de gravissima obligatione sincere respondendi rite monito fidem habeat ¹⁾).

497. Praevia absolutio a censuris, an et quatenus hodie requisita?

I. Olim in quolibet rescripto formae commissoriae legebatur ad dandam huiusmodi absolutionem *mandatum* ²⁾ et hinc in quolibet fulminationis decreto ipsa absolutio ³⁾. Et haec quidem quoad oratores ob causam honestam dispensandos erat generalis seu „ad cautelam” tantummodo; quoad dispensandos vero ob copulam incestuosam eiusve suspicionem necnon quoad dispensandos in impedimento criminis, erat absolutio specialis, scilicet a poenis specialibus in quas ob praedicta peccata incidissent, idque, si forte minus ex iure communi, saltem si ex iure particulari (dioecesano). Erat autem istiusmodi absolutio non vere ac plene absolutoria, sed potius declaratoria, quatenus scilicet per eam declarabatur, potuisse oratores, non obstante ea qua ligarentur censura, gratiae impetratae participes fieri, („ad effectum praesentium dumtaxat consequendum...”) ipsa censura de reliquo in vigore suo persistente. Totus hic stylus supposebat, censura forte irretitos fuisse dispensationis (gratiae) consequendae iure incapaces. At vero:

II. Hodie ex can. 36, § 2 „gratiae et dispensationes omne genus a Sede Apostolica concessae etiam censura irretitis validae sunt, salvo praescripto can. 2265, § 2; 2275, n. 3;

1) Planchard, n. 478—480.

2) In rescripto papali ita olim legebatur: „... a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa incurrerint [et ab incestus reatu]... hac vice dumtaxat in utroque foro auctoritate Nostra absolvas...”. In rescripto episcopali pro foro interno haec olim occurrebant: „... ab excommunicatione aliisque sententiis, censuris ac poenis, a iure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis, quibus ob praemissa aliasve ob causas, quomodolibet innotatus existat, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum in foro interno hac vice in forma Ecclesiae consueta primum absolvas...”

3) Pro verbo „absolvas” in formulis citatis adhibito, in ipso fulminationis decreto legebatur: „[Nos]... absolventes.”

2283." In hisce autem canonibus soli excipiuntur censurati (excommunicati, suspensi, personaliter interdicti) per sententiam condemnatoriam (si censura sit sententiae *ferendae*) vel declaratoriam (si sententiae *latae*). Quare dicta absolutio ad validitatem executionis hodie non requiritur.

Nec videtur requiri ad ipsam licitatem; nam in Ordine servando in Rom. Curia¹⁾ dispensationes censura irretitis concessae non modo dicebantur „ratae" (i.e. validae), sed etiam „legitimae". Quamvis autem can. 36 hoc non repetat, simplex tamen haec omissio positivum ac sat certum praeceptum in contrarium non continet; eo vel minus quod nulla remaneat utilitas absolutionis „ad effectum praesentium dumtaxat consequendum" iam non amplius necessariae.

Nota. Quatenus huius absolutionis conditio etiam deinceps forte in rescriptis, occurrat, quoad eius impertiendae modum notetur:

a. in foro *externo* sufficere verba absolutoria ipsi fulminationis instrumento inserta²⁾;

b. in foro *interno* sufficere consuetam formam absolutionis a peccatis³⁾. Quodsi haec, ob poenitentis indispositionem, dari non possit, confessarius pronunciet quamdam formulam, qua nupturiens saltem „ab omnibus sentiis poenis et censuris ecclesiasticis, ad effectum praesentis gratiae dumtaxat consequendum" absolvatur.

498. Confessio audienda in rescriptis S. Poenitentiariae hac exprimi solet clausula: „audita prius eius confessione" vel „in sacramentali confessione". Quodsi addatur „tantum" vel „et non aliter", conditio habenda erit essentialis (n. 476) ita ut vera quaedam sacramentalis confessio quovis casu (etiam quoad poenitentes in statu gratiae accedentes)

1) A. A. S. I (1909), p. 64, sub 6°.

2) S. C. S. Off. 28 Aug. 1885 in *Collect.*, n. 1496 (1). Cfr. *ibid.*, ad IV resp. S. Poenit. 27 Apr. 1886.

3) Dicit Rosset, n. 2720, consuetae absolutionis formae tunc inserenda esse verba „A censuris et poenis," etc. Hoc autem, etsi forsitan recte ita fiat, necessarium profecto non est: nam consueta formula absolutionis sese extendit ad omne vinculum excommunicationis, etc.

requiratur. Ex altera tamen parte huiusmodi confessio sufficit, licet poenitens absolutionem aut omnino non (v. gr. ob defectum materiae vel ob indispositionem) aut invalide (e.g. ob confessionem sacrilegam recipiat ¹⁾).

499. De prole, si suscepta, legitimam nuncianda, vide n. 454, III.

500. De clausulis quibus exsecutori certae iniunguntur conditiones oratoribus imponendae vide n. 484—487.

501. Fulminatio dispensationis, de qua iam pluries nobis sermo (n. 471, b), est: executionis actus finalis, quo tandem concessa dispensatio oratoribus applicatur et impedimentum effective et definitive ab eis aufertur. Dicitur:

a. „est actus executionis finalis” et ideo quoad impedimenti remotionem praecipuus; quare ipsa praesertim est quae saepe „executio” ab auctoribus vocatur, quamvis ad universum executionis negotium nonnisi ut pars ad totum se habens;

b. „...quo impedimentum effective ...aufertur”; eo enim quod impedimentum effective removet fulminatio, conceptu saltem suo differt a dispensationis *concessione*, quae de se non est nisi benigna superioris dispositio, executioni nondum mandata nec effectum adhuc sortita. Dico: „conceptu saltem suo a concessione differt”: quoties enim dispensatio conceditur in forma, quam *gratiosam* vocant, concessio dispensationis eiusque fulminatio, utpote unico ipsius dispensantis actu perfectae, differunt conceptu suo tantum, dum tunc minime differunt in ipsa re; et dispensatio sic concessa non indiget nisi quod partibus intimetur ²⁾. Quoties vero dispensatur in forma quae *commissoria* vocatur, reale quoque discrimen inter actum concessionis et actum fulminationis intercedit, quatenus tunc prior tantum actus

1) Ita pluries S. Poenit. apud Feije, n. 750 et S. C. de Prop. Fide in *Collect.*, n. 141 et 1459.

2) Quae *intimatio* non ad validam sed solum ad licitam matrimonii celebrationem requiritur, quatenus nempe per eam partes habilitatis recuperatae certiores reddantur.

ponitur a superiore dispensante, posterior vero, una cum reliquo executionis negotio, personae executoris perficiendus committitur. Cfr. n. 394, III;

c. „quo impedimentum definitive ...aufertur". Quum enim, fulminatione rite peracta, partes sint impedimento suo plenissime soluti, novum quod deinceps superveniret impedimentum, non posset impedire validitatem dispensationis iam fulminatae, et satis foret pro solo illo impedimento novo relaxando ad competentem superiorem recurrere; eademque poterunt non solum quocumque loco postea eis legitimo, sed etiam quocumque tempore sibi beneviso libere inter se contrahere, licet forte per tempus sat notabile dispensatione usi non fuerint, imo licet prius alterutra vel utraque pars ad alias nuptias (cum alia persona non impedita) transierit: non enim simplici non-usu dispensationis acceptae, quantumvis diuturno, impedimentum iam ablatum reviviscere potest¹⁾.

502. Actus fulminandi quomodo fieri debet?

I. Ex can. 56 „executio rescriptorum quae forum externum respiciunt, scripto facienda est". Quod tum servetur ab Ordinario, quavis ex facultate dispensationem concedente, tum, si tempus suppetat, a parrocho aliove sacerdote dispensante ad normam cann. 1044 vel 1045. Insuper, ex can 1057, in quolibet rescripto, „ex potestate a Sede Apostolica delegata" concedendo, expressa pontificii indulti mentio facienda est. Utrumque non ad valorem sed ad probationem dispensationis in foro externo requiritur. Quare etiam ut quovis tempore probari illa possit rescriptum debet asservari (n. 503).

II. In foro interno fulminatio fiat viva voce atque in ipsum oratorem, coram confessario in Poenitentiae tribunali praesentem; idque aut in unum oratorem tantum, aut in utrumque, prout ipsum impedimentum auferendum sit aut uni proprium (e.g. votum) aut utrique commune (e.g. crimen). „Quamvis (ita de hoc ultimo casu habet Instr. S. Poenit., 15 Nov. 1748) impedimentum (criminis) huiusmodi esse soleat, ut sublatum

1) Vide S. Lig., L. I, n. 198; Feije, n. 732; Planchard, n. 310.

quoad unum maneat eo ipso sublatum quoad alterum, nihilominus mens S. Poenitentiariae est, ut erga utramque personam litterae (scl. dispensationis) executioni mandentur, sin minus ad auferendum impedimentum, quod per priorem cum una dispensationem iam ablatum praesupponitur, saltem ad congruas poenitentias salutes utrique imponendas, quas non convenit ab uno tantum eligi, ubi communis est culpa" 1).

Proinde uterque complex debet dispensationis fulminandae gratia adire confessarium, sive eundem (quod sane facilius est) sive diversum. „Quamvis, ita Instr. modo citata,.... litterae [dispensationis] dirigantur confessario per latores eligendo, necessarium tamen non est, quod unus idemque confessarius ab utroque eligatur ad has litteras exsequendas; sed potest unus confessarius ab uno ad id eligi, alter ab altero”.

Confessarius designatus vel ab oratoribus electus, aperto et perlecto rescripto, breviter instituat verificationem precum maxime circa rationem *occulti* in ipso impedimento; deinde, si vera invenerit exposita, audiat oratoris confessionem; imponat ei poenitentiam in rescripto determinatam, et, si opportunum sibi videatur, iniungat ei quamdam eleemosynam. Quibus peractis, aliquam pronunciet fulminationis formulam. Nulla quidem forma praecipue determinata est, ac proinde sufficit, si confessarius simpliciter declaret, se, auctoritate apostolica, super tali impedimento dispensare et, quatenus opus sit, prolem legitimam nunciare 2). Tandem, quantum

1) In veteri *Rit. Rom. contract. et abbreviat. in usum Sacerd. Missionis Foeder. Belgii*, p. 105 vel apud Gasp., n. 432.

2) de Becker, p. 332. Convenienter tamen confessarius, pro diversitate casuum, aliquam adhibeat e sequentibus formulis, quas, e Bened. XIV (*Inst. eccl.* 87, n. 81) desumptas, referunt plerique auctores atque etiam vetus illud *Rit. Rom.* modo allegatum. Videlicet:

Si agatur de matrimonio contrahendo, post datam absolutionem in forma consueta, addatur: „Et insuper Auctoritate Apostolica [aut: Remi Episcopi N.] mihi specialiter delegata, dispenso tecum super impedimento (*quod hic exprimit*) ut praefato impedimento non obstante, cum muliere, cui nubere intendis, Matrimonium publice, servata forma ecclesiastica contrahere, consummare ac in eo remanere licite valeas; et eadem Auctoritate Apostolica prolem susceptam (*si qua sit*) exinde legitimam nuncio. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.”

Si vero agatur de matrimonio iam contracto, sed per dispensationem

postulet aut ferat oratoris dispositio, sacramentaliter eum absolvat. Quam absolutionem si non recipiat, aliam (scl. a censuris et poenis ecclesiasticis ad effectum dispensationis dumtaxat consequendum) impertiri hodie non est necesse (n. 497).

Fulminatione peracta, confessarius dispensationum litteras dilaceret vel comburat, secundum n. 503 dicenda.

Sed quando dispensatio in utrumque nupturientem fulminanda sit (iuxta ea quae modo diximus) et sponsi diversum confessarium sibi elegerint, „prior confessarius, post dispensationem uni ad formam litterarum concessam, debet litteras... poenitenti tradere, ut per illum alteri parti tradantur, quae similiter easdem litteras secum exsequi faciat per suum confessarium, cuius erit in huiusmodi casu, confecto negotio, litteras lacerare". Ita Instr. S. Poenit. modo citata.

503. Rescriptum vel asservandum vel destruendum.

a. Rescriptorum, quae in foro externo a S. Sede obtinentur, instrumentum authenticum in archivio dioecesano (can. 375, § 1), litterae vero executoriae in paroeciali asserventur (can. 381, § 1).

b. „Nisi aliud ferat S. Poenitentiariae rescriptum, dispensatio in foro interno *non-sacramentali* super impedimento occulto (cfr. n. 395, I) adnotetur in libro diligenter in secreto Curiae archivio de quo in can. 379 asservando, nec alia dispensatio in foro externo est necessaria, etsi postea occultum impedimentum publicum evaserit; sed est necessaria si dispensatio concessa fuerat tantum in foro interno sacramentali." Ita can. 1047.

Ratio cur rescripta fori interni sacramentalis, fulminata

revalidando, addatur: „Insuper Auctoritate Apostolica [*vel*: per Reverendissimum Epum N.] mihi specialiter delegata dispenso tecum super impedimento... quo ligatus Matrimonium nulliter contraxisti, ut praefato impedimento non obstante, denuo Matrimonium cum putata tua coniuge, renovato consensu, contrahere, consummare ac in eo remanere licite possis, prolemque susceptam exinde legitimam nuncio. In nomine" etc.

Si, propter impossibilitatem renovandi consensus, matrimonium debet in radice sanari, addatur: „Insuper Auctoritate Apostolica etc.... Matrimonium a te cum N. contractum in radice eius sano, prolemque susceptam exinde legitimam nuncio. In nomine" etc.

dispensatione, lanianda (dilaceranda) sunt vel comburenda, aut alio quovis modo corruptioni tradenda, tum est in periculo, ne peccatum occultum aliquando publicum fiat, tum in eo, ne persona dispensata aliquando abutatur rescripto (per confessarium ipsi forsitan restituto) ad impedimenti dispensationem in foro externo probandam. Quamobrem in rescriptis S. Poenitentiariae post verba „laniatis” haec etiam leguntur: „...neque eas latori restituas; quod si restitueris, nihil ipsi praesentes litterae suffragentur [nempe ad probandam in foro externo impedimenti dispensationem].”

Ad hanc clausulam observandam confessarius tenetur sub gravi, quod satis ostendit ei comminata poena, scilicet excommunicatio latae sententiae. Dilaceratio non differatur ultra triduum post executionem, vel saltem post celebrationem matrimonii ¹⁾.

CAPUT VII. DE DISPENSATIONUM VITIIS EORUMQUE SANATIONE.

504. Vitium dispensationis quale intelligitur et unde nam procedere potest?

Ad 1^m. Intelligitur quilibet defectus in negotio dispensationis occurrens, unde haec vi seu valore suo destituitur.

Ad 2^m. Huiusmodi defectus aut ipsi rescripto inesse possunt, aut extrinsece ad illud se habere.

Prioris generis defectus tum sunt *notoria signa falsitatis* (uti defectus formae consuetae, inobservantia styli, error manifestus latinitatis, cancellatio vel rasura litterarum), tum praesertim *subreptio et obreptio*.

Posterioris generis sunt *defectus potestatis* in concedente; *defectus acceptionis* ex parte oratorum, qui hodie eo tantum contingere potest quod oratores renuant acceptare condiciones ipsis in rescripto impositas (n. 482, 484); *error in rescripti executione* commissus, quocirca tamen memorandus est can. 59, § 1: „Exsecutori fas est, si quoquo modo in rescriptorum executione erraverit, iterum eadem executioni mandare” (cfr. n. 494, I, c).

1) S. Lig., n. 1143; Zitelli, p. 93. — Gasparri, n. 421, qui tamen addit, non prohiberi confessarium rescripti textum transcriptum pro sua instructione asservare; quo tamen casu expediet diem et annum omittere.

Specialem quamdam attentionem merentur vitia *subreptionis* vel *obreptionis*.

505. Quaenam generatim dispensatio est vitio subreptionis vel obreptionis obnoxia, quaenam vero secus?

Vitio subreptionis vel obreptionis obnoxia non est nisi dispensatio gradus maioris, scilicet ab impedimento maiore concessa (n. 394, II); siquidem ex can. 1054 „dispensatio a minore impedimento concessa, nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit”. Igitur vi huius canonis in huiusmodi dispensationum rescriptis conditio „si preces veritate nitantur” non est subintelligenda (can. 43); adeo ut rescriptum non tantum valeat licet „unica causa finalis¹⁾ in precibus exposita falsa [fuerit” (quod ipso canone 1054 exemplificative enunciatur), sed etiam, uti videtur, licet aliud quoddam concurrens impedimentum, sive minoris sive maioris gradus, etiam alterius speciei aut in gradu superiori (cfr. can. 1052) fuerit reticendum; quo casu proinde sufficiet si hoc (scilicet impedimentum reticendum), quantum intuitu can. 1052 opus adhuc sit, a S. Sede aut ab Ordinario facultatem habente, seorsim relaxetur. Cfr. n. 453, 3° et can. 1050.

506. Quid quoad ipsas gradus maioris dispensationes vitium inducit subreptionis vel obreptionis?

Principii loco sit can. 42: „§ 1. Reticentia veri, seu *subreptio*, in precibus non obstat quominus rescriptum vim habeat ratumque sit, dummodo expressa fuerint quae de stylo Curiae sunt ad validitatem exprimenda.” — „§ 2. Nec obstat expositio falsi, seu *obreptio*, dummodo vel unica causa proposita vel ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit.”

Superius (n. 451, sequ.) ea omnia enumeravimus quae in

1) *Ordo servandus in Rna Curia* (A. A. S. 1908, p. 91) iam habebat: „Dispensationes a minoribus impedimentis conceduntur omnes *ex rationabilibus causis a S. Sede probatis*. Sic vero concessae perinde valebunt ac si *ex motu proprio et ex certa scientia* impertitae sint; ideoque nulli erunt impugnationi obnoxiae sive obreptionis vitio sive subreptionis.” Iure autem Codicis, scilicet ipsius can. 1054, hoc genus dispensationum ipsis rescriptis *motu proprio* concessis (can. 45) eo praestat, quod ne quidem unica causa finali falso allegata vitari possunt.

precibus, ut stylo Curiae utcumque conformentur, exprimi saltem oporteat. Iam autem videndum est, quatenam illorum de stylo Curiae ad validitatem [scl. rescripti] subreptionem et obreptionem ¹⁾ non admittant. Iamvero:

I. Ad nomina quod attinet in precibus exprimenda, ex can. 47 „rescripta non fiunt irrita ob errorem in nomine personae cui vel a qua conceduntur aut loci in quo ipsa moratur, aut rei de qua agitur, dummodo iudicio Ordinarii, nulla sit de persona vel re dubitatio”. Quare hodie valet rescriptum quod e.g. pro [oratore] *Petro* habet *Paulum*, aut pro *Petro Muller* habet *Petrum Meyer*; dummodo iudicio Ordinarii nulla sit de persona oratorum dubitatio; et hinc facultate „dispensandi seu convalidandi litteras dispensationis super quovis canonico impedimento ab Apostolica Sede expeditas quae *nullae* fuerint ob errorem nominis vel cognominis contrahentium”, qua olim multi Ordinarii fruebantur, iam nullus Ordinarius indiget.

Verba autem canonis citati: „...aut rei de qua agitur” non possunt applicari ipsi impedimento erronee designato” e.g. si pro *affinitate* haberetur *consanguinitas*, aut vice versa. Hic enim non foret error „in nomine... rei de agitur” sed error quoad rem ipsam, seu quoad ipsius gratiae substantiam.

Error autem in nomine dioecesis (vel vicariatus etc.), dummodo de personis oratorum constet, non videtur rescriptum irritare; idque si minus ob can. 471, quippe quo huiusmodi error (scl. circa personam exsecutoris) non tangatur, saltem ob decr. S. Officii 20 Febr. 1888, vi cuius dispensationes omnes committendae sunt (Oratorum) Ordinario vel Ordinario loci [scl. Oratorum]. Iamvero, dummodo de oratorum personis constet, quis sit eorum verus Ordinarius, non obstante errore in rescripto, pariter facile ac certo cognoscitur; aut saltem facile constabit quis sit Ordinarius qui litteras testimoniales dedit vel preces transmisit ad Sedem Apostoli-

1) Quia subreptio et obreptio plerumque invicem complectentur, quatenus nempe expositio falsi (e.g. gradus falso indicatus, causa falso allegata) plerumque per se involvet reticentiam veri, ideo sub unico erroris vitiantis respectu utramque simul consideramus.

cam, quo hic, quatenus ipse non sit „*oratorum Ordinarius*“, tamen, ad normam can. 1055, rescriptum exsequatur.

II. Ad ipsa impedimenta quod attinet:

1° de stylo Curiae antiquo eorum expressio quoad *speciem* ac *numerum*, necnon, in propinquitatis impedimentis, quoad *gradum*, requirebatur pro dispensationis valore. Cfr. n. 453. Quin etiam *speciem infimam* et, in propinquitatis impedimentis, *gradus inaequalitatem* reticuisse pro vitio substantiali plerumque habebatur. Scilicet:

a. de stylo Datariae, reticito gradu proximiori, siquidem hic esset primus, rescriptum erat invalidum, ita sanciente S. Pio V ¹⁾; sin autem secundus vel tertius, rescriptum erat validum quidem, sed ad licitam eius executionem requirebantur *litterae declaratoriae*, quibus nempe Dataria declararet, gradus reticentiam non obstare quominus valide ac licite matrimonium contraheretur ²⁾. Insuper vero:

b. de stylo Poenitentiariae, S. Officii et S. C. de Prop. Fide (non item de stylo Datariae) rescriptum habebatur invalidum si pro gradu remotiore propinquior esset obreptitiae indicatus;

2° stylo novo regula sub 1° statuta aliquam accepit moderationem, videlicet:

a. quoad *numerum* impedimentorum, postquam Dataria anno 1901 sinere coeperat ut validae essent dispensationes e.g. in gradu secundo consanguinitatis, quamvis cum eo concurreret consanguinitas in tertio vel quarto bona fide non exposita ³⁾, hodie, ex can. 1052, „dispensatio ab

1) Const. „Sanctissimus“ 20 Aug. 1566 (Collect., n. 1454²⁾).

2) Quae declaratio requirebatur „non quia gradus propinquior obstat matrimonio, sed *ad tollenda scandala* plebis ignorantis, quae putat non esse validam dispensationem factam super solo gradu remotiori, imo credit magis necessariam esse super propinquiori, cum iuxta illius credulitatem maiorem propinquitatem videatur inducere.“ Ita hanc praxin Datariae declarat De Iustis apud Gasp., n. 328.

3) Hic stylus novus inductus fuit usu huius clausulae in formulis *Datariae* reformatis: „ac aliis [impedimentis] bona fide forsan reticitis... non obstantibus...“ Cuius clausulae explicationem, vide in *Annotationibus* ad formulas easdem A. S. S. 1902, p. 81, alin. 5^a. — Attamen notetur, S. Congr. de *Sacramentis* dictam clausulam ultra non adhibuisse; cuius rei ratio habenda est quoad dispensationes ab hac S. Congr. inde a 3 Nov. 1908 usque ad 19 Maii 1918 cum tali subreptione impetratas.

impedimento consanguinitatis vel affinitatis, concessa . . . valet, licet in petitione vel in concessione . . . reticatum fuerit aliud impedimentum eiusdem speciei in aequali vel inferiori gradu". Quare, si in schemate quod habetur tom. I, p. 316, 3° Rudolphus et Francisca dispensationem impetrarint in secundo gradu aequali suae consanguinitatis e communi stipite Petro, huius valori non obstat si forte in petitione vel in concessione reticatum fuerit alia illa, qua in tertio aequali ligantur e communi stipite Thoma. Secus tamen si, ab hoc tertii gradus impedimento dispensatione concessa, aliud illud in secundo reticatum fuisset;

b. quoad gradum non recte indicatum hodie, ex eodem can. 1052 „dispensatio ab impedimento consanguinitatis vel affinitatis, concessa in aliquo impedimenti gradu, valet, licet in petitione vel in concessione error circa gradum irrepserit, dummodo gradus revera existens sit inferior..." Quare e.g. si in schemate quod habetur tom. I, p. 313 Anna et Iulius, dispensatione nonnisi in tertio gradu indigentes, per errorem supplicaverint pro obtinenda dispensatione in gradu secundo, haec reapse ita concessa perinde valeret ac si in tertio concessa fuisset. Secus vero si inverso ordine error contigisset.

III. Ad causam causasve dispensandi quod attinet, in primis quoad impedimenta minoris gradus iterum memoretur can. 1054 supra (n. 505). Sed dein quoad ipsa impedimenta gradus maioris haec teneatur regula can. 42, § 2: „[Non] obstat expositio falsi . . . dummodo vel unica causa proposita vel ex pluribus propositis una saltem motiva vera sit." Quare:

a. Falsitas in unica causa motiva seu finali allegata, vel in iis quae ad huius substantiam pertinent, non obstante bona fide et licet existat alia causa sufficiens quae tamen allegata non fuit, invalidam reddit dispensationem. Idque licet rescriptum fuisset *Motu proprio* concessum (can. 45). Ratio est, quia rationabiliter praesumitur dispensans unicae illi causae allegatae concessionem suam annectere. Pone e.g. cum Antonia orphana minorenni, ut consobrina suo nubere posset, dispensatum fuisse propter *incompetentiam dotis*, in supplica

unice allegatam. Sed iam patet, Antoniae praesto esse fortunam satis notabilem, quam ipsius tutor, ipsa hucusque prorsus inscia, administraverat. Potuisset quidem una cum dotis incompetencia etiam *angustia loci* vere existens favore Antoniae allegari: at reapse haec causa allegata non fuit. Invalida est dispensatio propter unicam causam finalem falso allegatam ¹⁾.

b. Similiter erit, si plures quidem causae finales adductae fuerint, aliqua tamen earum appareat falso allegata, ea vero quae vera existit non sufficiat ad hanc in specie dispensationem obtinendam. Exempli gratia: Petita fuit dispensatio in gradu 2° consanguinitatis propter angustiam loci, aetatem superadultam et ad conservandam pacem in familia. Ex verbis rescripti colligitur, dispensantem singulas has tres causas tamquam vere motivas accepisse. Sed iam ex precum verificatione patet, neque angustiam loci neque aetatem superadultam oratrici revera suffragari: restat proinde tamquam unica causa vere existens pax in familia conservanda. Quum vero haec causa sola non sufficiat dispensationi in gradu secundo obtinendae, dispensatio erit subreptitia ideoque nulla.

c. De caetero vero nec circa quaslibet causas mere impulsivas, nec circa causas motivas cum una motiva sufficienti

1) Solet tamquam doctrina „communior“ (apud Carrière, n. 1116 et Pompen, n. 110, 5) aut saltem „multorum“ (Feije, n. 723) vel „plurium“ (de Becker, p. 335) referri opinio quae tenet, causam bona fide expositam, si deprehendatur falsa contracto matrimonio, non obstare nuptiarum validitati. Cfr. v. d. Burgt, n. 94, D. Et pro ratione allegatur, quod „illud exigere videtur bonum publicum et recta gubernatio, quia alioquin non solum daretur locus anxietatibus, sed ex dissolutione matrimonii plerumque sequerentur incommoda; unde dispensatio absolute concessa censi debet, quia ita prudenter agit dispensator.“ Ita Carrière l.c. Cfr. Caillaud, n. 264. Relicta hac ratione, quam candide fateor me non plene perspicere, id unum animadvertam, immerito tamquam patronos huius opinionis tum Sanchezium. l. VIII, disp. XVII, n. 8 (apud Carrière) tum Corradum, l. VII, c. 2, n. 27 (apud Feije et Pompen) citari. Nam Sanchez l.c. non de casu nostro agit, sed de casu quo inferior quidam dispensans dispensasset in lege superioris absque causa sufficienti, quam tamen ille bona fide iustam ac sufficientem existimarit. Qui casus profecto non huc pertinet, sed ad quaestionem de debita dispensandi potestate (cfr. supra n. 343, d). Similiter Corradus l.c. agit de casu a praesenti longe diverso.

ac vera, ulla iam dari potest obreptio qua dispensatio vitietur. Excipe quoad causas mere impulsivas, si plures simul coniunctae loco sint unicae causae motivae seu finalis.

507. Subreptio vel obreptio circa dispensationis causam non eo tantum contingere potest, quod causa numquam extitit, sed eo etiam quod causa, etsi vera extiterit tempore supplicationis oblatae, postea tamen cessat. Ex altera parte fieri potest, ut causa quae tempore supplicationis oblatae nondum existebat, postea (scl. tempore concessionis vel fulminationis) vera evadat.

Hinc quaerendum: Quo tempore debet causa vera existere, ut valeat dispensatio? Sufficitne si, licet falso allegata fuerit, vera evadat e.g. post fulminatam quidem dispensationem sed ante matrimonii celebrationem; an requiritur, ut tempore saltem fulminationis vera existat; vel etiam eo tempore quo superior (in forma commissoria dispensans) supplicationi annuit; vel demum eo tempore quo porriguntur preces?

Responsum praebet can. 41: „In rescriptis quorum nullus est exsecutor [seu in forma *gratiosa* datis] preces veritate nitantur oportet tempore quo rescriptum datum est; in ceteris [scl. in forma commissoria concessis] tempore executionis [i.e. fulminationis].” Iamvero ex can. 38 „rescripta quibus gratia conceditur sine interiecto exsecutore, effectum habent a momento quo datae sunt litterae” ¹⁾).

Unde, ne dispensatio vitietur, requiritur et sufficit ut quoad causae veritatem (et quoad precum veritatem universim) praedictorum temporum ratio habeatur. Quare etiam sufficiet, si tempore fulminationis causa vera extiterit; unde, si postea, licet ante matrimonium, causa cessaret, matrimonium nihilominus posset valide et licite celebrari, quia per fulminationem totum dispensationis negotium absolutum est et impedimentum ablatum.

1) Quodsi, interiecto exsecutore, ipsa executio seu fulminatio in scriptis fiat (n. 502, I) etiam quoad eius effectum videndum est quo tempore litterae executoriae datae fuerint.

508. Num vitium subreptionis vel obreptionis bona fide tollatur.

Negative. Quamvis enim bona errantium fides superiorem subinde movere possit ad vitium benigne aut praeveniendum ¹⁾ aut ex post facto sanandum, et, contra, qui fraude vel dolo hac in re egerint possint ex can. 2361 „a suo Ordinario pro culpa gravitate puniri“, quum tamen ipsa dispensationum matrimonialium concessio vel recusatio ex rei natura non fiat secundum rationes e iure poenali desumendas, ideo per se non refert utrum bona an mala fide vitium inducatur.

509. Vitia dispensationum quomodo sananda?

Praenot. 1. Quaestio praecipue est de sanandis vitiis, quae ex obreptione subreptione oriri possunt; reliquorum enim (n. 504) sanatio seu correctio est res satis plana, ac de se perspicua.

Praenot. 2. Supponitur utique, vitium, de quo agitur, esse sanabile, seu nullum aut detectum fuisse aut supervenisse impedimentum indispensabile. Hoc enim casu, siquidem sponsus uterque vel alteruter sit mala fide seu sibi conscius impedimenti, matrimonium, quantum absque sigilli sacramentalis violatione fieri possit, impediendum erit. Si vero impedimentum utrumque sponsum lateat, agaturque de re prorsus occulta, cuius insuper nulla in futurum manifestatio sit timenda, sponsi ex multorum iudicio poterunt in bona fide relinqui si monitio noxia potius quam utilis iudicetur. Suppetente tamen tempore, consulatur Ordinarius ²⁾.

Iamvero modus ordinarius ³⁾ praedicta vitia sanandi consistit in petendis „litteris *Perinde valere*“, quo nomine intelliguntur litterae (papales vel episcopales) quibus ipsa dispensatio

1) Cfr. clausula „ac aliis [impedimentis] bona fide forsitan reticitis.. non obstantibus“ quam olim adhibebat Dataria (n. 506, II, 2°, q).

2) v. d. Burgt, n. 98 et Pompen, n. 119.

3) Aliquando nova prorsus dispensatio petenda est, e.g. quando locum habuit subreptio circa unicam causam finalem pro impedimento maioris gradus, nisi forte causa falsa et ea quae vera existit in eundem finem tendant, uti contingit in diversis modis incompetentiae dotis. Ita ex Corr. l. VII, c. 2, n. 52 annotat Feije, n. 726.

nulliter iam concessa convalidatur, seu quibus declaratur, rescriptum nulliter obtentum „perinde valere” ac si ab initio fuisset rite ac valide impetratum¹⁾. Scilicet: vi litterarum *Perinde valere* dispensationis valor per fictionem iuris retrahitur ad illud tempus quo priores litterae concessae fuerunt; in quo praecise gratia huiusmodi differre videtur a nova dispensatione; haec scl. nonnisi eo die, quo conceditur ipsa, effectum habere incipit²⁾.

Litterae *Perinde valere* non sanant nisi defectus expressos: hinc si et ipsae vitiosae appareant, eo quod novus quidam defectus aut detectus fuerit aut supervenerit, iterum recurrendum est ad superiorem pro obtinendis litteris *Perinde valere super Perinde valere*.

510. In quonam foro recurrendum est pro obtinendis litteris *Perinde valere*?

Pro diversitate casuum diversae hypotheses fiant necesse est:

I. Si prior gratia in solo foro externo petita fuit et

a. novum quoddam impedimentum *publicum* detegitur aut alius quidam defectus in foro externo sanandus, litterae *Perinde valere* in solo foro externo sunt petendae; quodsi vero

b. novum impedimentum, aut generatim defectus corrigendus, ad forum *conscientiae* pertinet, convalidatio in solo foro interno est petenda, ea utique ratione qua dispensatio ipsa in foro interno petitur, quando nuptiis duplex obstat impedimentum, unum publicum, occultum alterum; scilicet in petitione convalidationis pro foro interno, reticitis nominibus nupturientium, totus casus publicus memoretur et dicatur, iam fuisse in eo pro foro publico dispensatum.

II. Si prior gratia in solo foro interno petita fuit et

a. impedimentum novum aut defectus corrigendus ad idem illud conscientiae forum pertinent, pro solo foro interno convalidatio est postulanda; si vero

b. pertineat ad forum externum, in foro externo nova et

1) Vide explicationem auctoris Giovine apud Gasp., n. 390.

2) Aliquando eodem nomine designantur litterae illae *declaratoriae* de quibus supra, n. 506, II.

proprie dicta dispensatio erit petenda, convalidatio autem dispensationis iam obtentae petatur in foro interno.

III. Si prior gratia fuit petita in foro utroque, defectus publicus quidem sanandus est in foro utroque, occultus vero in solo foro interno.

Nota. Quae hoc numero dicta sunt quasi sponte consequuntur ex iis quae de ipsis dispensationibus in utroque foro petendis diximus n. 447. Caeterum, hodie, abrogata iam diu necessitate exprimendi copulam incestuosam et intentione per eam facilius obtinendi dispensationem (n. 454, II), casus in quo sanandus sit defectus dispensationis ad forum internum pertinens, longe rarius quam olim sese offeret.

510. Litterae *Perinde valere* apud quemnam superiorem et quamnam ratione expostulandae?

Ad 1^m. Pro obtinendis eiusmodi litteris generatim ille superior adeatur qui ipsam dispensationem concessit, hoc est:

a. Ordinarius adiri potest pro convalidanda dispensatione quam ipse legitime concessit, dummodo tamen defectus corrigendus ipsius potestatem non excedat.

b. Omnino vero adeunda est S. Sedes pro sanatione cuiuslibet dispensationis ab ipsa obtentae, etiamsi haec eiusmodi sit, quam ipse Ordinarius concedere potuisset: nam causa, ad S. Sedem semel delata, ab ipsa terminanda est. Cfr. can. 1050. Excipe tamen:

1° casum urgentissimae necessitatis quando tempus deest ad S. Sedem recurrendi, e.g. quia partes iam in eo sunt, ut ad contractum civilem deveniant: tunc enim locus est applicando canoni 1045, § 1 necnon canoni 81 „A generalibus Ecclesiae legibus Ordinarii infra Romanum Pontificem dispensare nequeunt... nisi difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni...”;

2° casum in quo Ordinarius habeat specialem facultatem delegatam litteras Apostolicas convalidandi, cuiusmodi olim fuit e.g. facultas illa quinquennalis, quam retuli n. 506, I;

3° casum, quo de dispensationis validitate tantummodo dubitetur: quia, facultate can. 15 concessa Ordinarius etiam in tali dubio dispensare posse videtur. Invocari hic etiam potest

principium possessionis, quatenus in dubio „possessio stat pro valore dispensationis” ideoque haec, saltem declarante Ordinario ¹⁾, valida haberi potest (n. 401, I, c).

Ad 2^m. In supplicatione super *Perinde valere* exprimitur casus ut vere se habet, repetitis quoad substantiam omnibus, quae in priori supplicatione fuerunt expressa, memorata quoque substantia prioris gratiae et praecise indicata causa nullitatis. Si matrimonium iam fuit contractum post priorem gratiam, huius quoque circumstantiae fiat mentio, una cum reliquis ad eam pertinentibus, et praesertim an oratores suum matrimonium cum scientia nullitatis consummaverint. Dein petitur convalidatio. Rogatur autem ut eidem delegato, cui commissa erat prior gratia, nova quoque committatur. Casu occurrente sequentes formulae inserviant:

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Alias, scilicet die ... Sanctitati Suae (Dominationi Vestrae) oblata fuit supplicatio in gratiam oratorum N. N., paroecianorum meorum, pro obtinenda dispensatione in impedimento *consanguinitatis in secundo gradu lineae collateralis aequalis* ²⁾. Cui supplicationi, benigne Sanctitas Sua (Dominatio Vestra) annuit die ... Causae fuerunt: *aetas superadulta* oratricis necnon *cura et educatio prolium* quibus orator viduus gravatus existit.

At vero, heri primum compertum fuit, sponsam nonnisi vicesimum secundum aetatis annum complevisse, ideoque causam aetatis superadultae non subsistere.

Porro, quum omnia ad nuptias, perendie celebrandas, parata sint, humiliter rogatur Dominatio Vestra Illma, ut, ampliori favore oratores prosequendo concessam dispensationem sanare dignetur.

Summae Venerationis sensus professus, subscribor

Illmae Dominationis Vestrae
servus humilimus

Die ...

N. N.

Parochus ad ...

1) In casu necessitatis, quando tempus deest recurrendi ad Ordinarium, ipse parochus vel confessarius, secundum nonnullos, poterit, memoratum possessionis vel praesumptionis principium applicando, dubium de dispensationis valore in huius favorem solvere. Quod proinde a fortiori dici potest de dubio circa valorem dispensationis ab ipso Ordinario concessae.

2) Potest etiam integra supplicatio antea missa hoc loco inseri.

Alia formula, qua hodie ipsa utitur S. C. de Sacramentis, ita habet:

Beatissime Pater,

N... et N... dioecesis... dispensationem obtinuerunt super... cum autem nuper aliud impedimentum detectum sit, nempe... eorum Ordinarius humiliter postulat sanationem praefatae obtentae dispensationis.

Et Deus.

Ad litteras *Perinde valere* rite exsequendas, delegatus (e.g. confessarius), servata earum forma, procedat ac si iam primum ipsi facta fuisset facultas dispensandi in casu ut nunc se habet. Unde ea fere hîc repetantur, quae de exsequenda ipsa dispensatione dicta iam sunt.

511. Adhuc annotetur:

1°. Ad n. 487. Eleemosynae erogatio in nullo rescripto dispensationis iam praecipitur. Quod ostendunt Formulae tum S. C. de Sacramentis tum S. Officii quae omnes et singulae praesto mihi sunt. Idem vero esse de Formulis S. Poenitentiariae (quas obtinere non potui) colligo e Chelodi, n. 50.

2°. Ad n. 496. Pro executione dispensationum minorum, deficiente in eis clausula „si vera sint exposita” nulla iam requiritur precum verificatio. Quinimo, deficientibus quoque clausulis de scandalo removendo deque imponenda poenitentia salutari, quoad hoc genus dispensationum ante earum fulminationem nihil manet iniungendum. Excipe dispensationes a crimine neutro machinante, quae triplicem dictam clausulam etiam hodie continent.

PARS VI

DE CONSENSU MATRIMONIALI

512. Inter personas iure habiles — sive tales ab initio exstiterint, sive dispensatio Ecclesiae eos habiles ex inhabilibus reddiderit — matrimonium legitime fieri potest. Iam autem quaeritur: Quid facit matrimonium?

Ex can. 1081, § 1 „matrimonium facit partium consensus inter personas iure habiles legitime manifestatus; qui nulla humana potestate suppleri potest". — Dicitur:

a. „facit... consensus", seu coniunctio animorum, isque *per se*, seu spectata matrimonii natura, solus est qui matrimonium facit, quin ad illud perficiendum coniunctio corporum, seu carnalis copula (n. 15, I), aut quidquam aliud requiratur;

b. „facit partium consensus" seu consensus mutuus, quia id quod constituit eius obiectum (n. 513) est in personali dominio et hinc etiam in personali arbitrio partis utriusque:

c. „legitime manifestatus" quia „intentio mente retenta nihil in humanis contractibus operatur", uti legitur in iure romano. Accedit quoad matrimonium christianorum ratio sacramenti ut signi sensibilis;

d. „qui nulla humana potestate suppleri potest". Hinc ipsarum partium consensu deficiente, nihil est quo coniugale foedus perfici valeat ¹⁾, nec scl. exterior matrimonii apparatus, nec subsequens concubitus, nec concubinatus quantumvis diuturnus, nec quaevis aliorum (parentum, tutorum) voluntas, nec tandem quaevis legis auctoritas.

Cuius quidem consensus nunc ^{1°} exhibebimus notionem; ^{2°} indicabimus legitimum manifestandi modum; ^{3°} expendemus vitia; ^{4°} considerabimus perseverantiam.

1) C. 26 de spons. et matr. (IV, 1).

CAPUT I. CONSENSUS MATRIMONIALIS NOTIO

513. Quid consensus matrimonialis?

Ex can. 1081, § 2 „est actus voluntatis quo utraque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad generationem". — Dicitur:

a. „est actus voluntatis", quod est evidens. Sicut autem ab una parte non sufficit voluntas mere *interpretativa* seu hypothetica — quae scilicet in certa hypothesis *existisset* sed de facto non existit ideoque voluntatis nomen nequaquam meretur — ita ab altera parte non requiritur voluntas *actualis* sed sufficit *virtualis*. Quod e tractatu de Sacramentis in genere sat notum est et intelligibile¹⁾. Unde e. g. virtute voluntatis actualis qua ad maritum sibi ducendum procuratorem quondam constituit, puella vere et sufficienter consentit eo adhuc tempore quo procurator mandatum exsequitur, licet ipsa tunc de matrimonio quod contrahitur nihil plane cogitet et hinc nihil *actu* velit;

b. „quo utraque pars"... Cfr. n. 512, b;

c. „tradit et acceptat." Quae verba, *praesenti* tempore concepta, in primis consensum matrimonialem de praesenti dandum innuunt et sic distinguunt a consensu sponsalizio (n. 74). Ulterius vero, secundum exactam eorundem verborum analysin, ea in quolibet matrimoniali contractu duplicem in utroque contrahente voluntatis actum exigere videntur, scilicet unum quo ius in corpus alteri tradatur, alium quo ius ab altero traditum acceptetur. At vero quisque intelligit, minime opus esse quod duplex ille actus utrinque formaliter et distincte eliciatur, sed sufficere si, qui ius in corpus suum explicite tradit, eo ipso, implicite et quodammodo virtualiter, ius in alterius corpus acceptare velit. Sane, qui sponsae suae dicit: „Te *accipio* in uxorem: consentisne?", is eo ipso dicere videtur: „Memetipsum tibi *offero* seu *trado* in maritum." Vicissim, quae sponsa, prioribus illis verbis assensum praebens, sponso suo se tradit, eo ipso animum pandit hunc eundem virum sibi in maritum accipiendi;

1) Cfr. Tract. de Sacram. in genere ubi de intentione *actuali*, *virtuali*, *habituali* et *interpretativa*, e. g. Aertn.⁹, II, n. 8.

d. „ius in corpus... in ordine ad actus per se aptos ad generationem” quo, intuitu finis primarii nuptiarum (n. 16, I), ipsissima iuris tradendi et acceptandi substantia, seu praecipuum contractus matrimonialis obiectum, denotatur. Ius autem praedictum ideo dicitur referri ad actus „per se” ad generationem aptos, quia ius in corpus ad actus etiam effective sic aptos tradi-acceptari simpliciter non potest. Super quo recale distinctionem inter impotentiam *coeundi* et impotentiam *generandi* (n. 266);

e. „ius in corpus, perpetuum et exclusivum”..., quod additur conformiter ad can. 1013, § 2. Cfr. supra, n. 18—20.

514. Supraposita consensus matrimonialis momenta, debentne ad eum perficiendum omnia et singula, quasi per totidem voluntatis actus, explicite intendi?

Minime, sed quod in contractibus universim, id etiam in matrimonio merito admittitur, videlicet: dummodo aliquod essenziale momentum positive non excludatur, sufficit voluntas explicita et quoad ipsam suam essentiam non vitiata (vide Cap. III) contrahendi „matrimonium”, vel ita simpliciter, vel „more aliorum christianorum”, vel, uti assolet fieri, „secundum usum sanctae nostrae matris Ecclesiae”, etc.

CAPUT II. DE CONSENSU LEGITIME MANIFESTANDO

515. Consensus matrimonialis, utrum et quomodo manifestandus?

Ad 1^m. Vide iterum n. 512, c. — Attamen iam hoc loco notetur, consensum matrimonialem rite iam manifestatum, sed ob defectum mere internum invalide elicitum, etiam actu mere interno revalidari posse. Quod tum rationi prorsus congruit, tum can. 1136, § 2 (de quo postea ex professo) diserte enunciatur.

Ad 2^m. Ex can. 1088:

a. „ad matrimonium valide contrahendum necesse est ut contrahentes sint praesentes, sive per se ipsi sive per procuratorem” (§ 1). Itaque vi huius canonis iam invalidus foret consensus datus a sponso, utroque vel alterutro, *mora-*

liter tantum praesente, puta per epistolam, aut per nuncium telegrapho vel telephonio mediante transmissum. Quinimo nec valeret consensus voce depromptus a nuncio humano, nisi hic afferret et rite expleret mandatum procuratorium secundum statim dicenda (n. 516);

b. non quidem ad actus validitatem sed ad eius liceitatem „sponsi matrimonialem consensum exprimant verbis; nec aequipollentia signa¹⁾ adhibere ipsis licet, si loqui possint” (§ 2). Excipe casum mulieris prae commotione verba proferre vix valentis.

Canonis ratio est dubium circa actus validitatem meliori modo praecavendum.

516. Quaenam requiruntur ut matrimonium per procuratorem valide ineatur?

Responsum praebet can. 1089:

„§ 1. Firmis dioecesanis statutis desuper editis, ut matrimonium per procuratorem valide ineatur, requiritur mandatum speciale²⁾ ad contrahendum cum certa persona³⁾ subscriptum a mandante et vel a parrocho aut Ordinario loci in quo mandatum fit, vel a sacerdote ab alterutro delegato, vel a duobus saltem testibus.”

„§ 2. Si mandans scribere nesciat⁴⁾, id in ipso mandato adnotetur et alius testis addatur qui scripturam ipse quoque subsignet; secus mandatum irritum est.”

„§ 3. Si, antequam procurator nomine mandantis contraxerit, hic mandatum revocaverit aut in amentiam inciderit, invalidum est matrimonium, licet sive procurator sive alia pars contrahens haec ignoraverint.”

„§ 4. Ut matrimonium validum sit, procurator debet munere suo per se ipse fungi.”

1) E.g. inclinationem capitis, strictionem manuum, digiti ad anulum accipiendum porrectionem.

2) „Mandatum speciale” i.e. ad matrimonii contrahendi negotium specialiter editum.

3) „Cum certa persona”, i.e. sive nomine sive alias ita designata ut de quam praecise agatur nullus sit ambigendi locus.

4) Scribere nescienti scribere non valens etiam hic videtur aequiparandus. Cfr. can. 1017, § 2 (supra, n. 92),

517. Num ad matrimonium per procuratorem, ut supra (n. 516), contrahendum facile et passim procedi potest?

Ex can. 1091 matrimonio per procuratorem contrahendo parochus ne assistat, nisi:

a. adsit iusta causa, scl. impossibilitas vel notabilis difficultas alterutri sponsorum existens consensum per se ipse manifestandi;

b. de authenticitate mandati dubitari nullo modo liceat;

c. habita, si tempus suppetat, Ordinarii licentia.

518. Num et quibusnam adhibitis cautelis potest contrahi per interpretem?

Ad 1^m. Hodie ¹⁾ ex. can. 1090 „matrimonium per interpretem quoque contrahi potest.”

Ad 2^m. Cautelae adhibendae ex can. 1091 sunt eaedem quae in matrimonio per procuratorem. Praecipua vero est quod „de interpretis fide dubitari nullo modo liceat.” Cfr. n. 517, b.

519. Num copula, libere habita, aliquando pro signo consensus haberi potest?

De vi iuridica quam quoad sponso de futuro olim copula habebat ad faciendum matrimonium *praesumptum*, vide n. 58.

Quod attinet ad sponso de praesenti, copula, animo maritali habita, haberi potest pro tacita manifestatione consensus, si quando novo consensu externe manifestando indigeant nuptiae, ob externum quemdam consensus defectum invalidae; dummodo tamen externus ille defectus non sit simul publicus, adeo ut in foro externo probari possit; tunc enim privata illa et tacita consensus renovatio, inter solos coniuges per copulam subsecuta, non sufficit, sed requiritur expressa et publica, ad normam can. 1136, § 3 ²⁾. Sed de hoc casu sermo redibit in Parte X.

1) De dubio quod circa valorem matrimonii per interpretem aliqui antea movebant, vide Ben. XIV. Syn., l. 13, c. 23, n. 9.

2) Cfr. Instr. S. C. S., 20 Iun. 1883, n. 35. *Collect.*, n. 1572.

CAPUT III. CONSENSUS IMPEDIMENTA ET VITIA

520. Quae consensum, seu actum voluntatis (n. 513), adeo impediunt vel saltem vitiant, ut obsint nuptiarum valori, ea aut directe ex parte intellectus se habent et sic consequenter voluntatis defectum inducunt (nil quippe volitum nisi praecognitum); aut directe procedunt ex aliquo defectu in ipsa voluntate.

Iamvero ex parte intellectus, praeter *defectum in ipso usu rationis*, haberi potest *defectus debitaе discretionis* et *error*. Ex parte autem voluntatis haberi potest *simulatio et iocus*, consensus *vi* ac praesertim *metu* extortus, necnon consensus tali alligatus *conditioni* contractui matrimoniali appositae, qua vel consensus intrinsece vitietur (eo quod conditio sit ei substantialiter adversa), vel inanis reddatur (eo quod conditio aut non verificetur aut non impleatur). De singulis hisce nunc ex ordine.

Art. I. *Defectus usus rationis et discretionis.*

521. Quinam consensus eliciendi incapaces sunt habendi ex defectu usus rationis? Huiusmodi sunt:

a. habitualiter: perpetuo *amentes* necnon ex *monomaniacis* ii saltem qui insaniunt circa aliquod genus rerum (e. g. religiosarum, sexualium) ad officia coniugalia pertinentium. Matrimonium, a mentecaptis in aliquo lucido intervallo contractum, validum profecto foret; at, posita amentia habituali, intervalla lucida, quum nonnisi per accidens subintrare soleant, nequaquam praesumenda sunt, sed probanda. Quinimo, praesumitur amentia ipso matrimonii tempore perdurare si brevi ante vel post illud nupturiens signa exhibuerit amentiae habitualis, quantumvis forte in ipso momento consensus manifestati insanire non fuerit visus¹⁾;

1) Casum amentiae perpetuae et manifestae vide in causa Rotali *Ton-Kin*, 27 Iun. 1916 (A. A. S. IX, p. 242). Causas aliquantulum implicatiores deciderunt S. C. Conc. Trid. in *Herbipolen.* 7 Iul. 1883 (A. S. S. XVI, 262), in *Treviren.* 22 Iul. 1899 (A. S. S. XXXII, 274) et in *Argentinen.* 23 Nov. 1907 (A. S. S. XL, 736); et S. Rota in *Parisien.* 23 Dec. 1909 (A. A. S. II, 121) et in *Buscoducen.*, 15 Maii 1915 (A. A. S. VII, 572).

b. actu sunt: non perpetuo amentes, perfecte ebrii, ad statum hypnoseos redacti, dormientes (somniauli).

522. Quinam invalide contrahunt ob defectum debitae discretionis?

Contrahunt invalide quotquot, licet usu rationis non destituti simpliciter, habent tamen intellectum, sive generaliter sive specialiter quoad notiones matrimoniales, tam parum excultum ut quid matrimonium essentialiter sit et importet satis non intelligant.

Huiusmodi, praeter *idiotas* vel *semi-fatuos* qui vocantur, aliquando sunt et alii qui, infantiam¹⁾ licet egressi atque ipsam nubilem aetatem assecuti, tamen infantilem prorsus animum prae se ferunt, adeo ut quid sit matrimonium ignorent.

523. Matrimonium contrahentes quid, ut valide contrahant, ignorare non possunt?

Ex can. 1082, § 1: „ut matrimonialis consensus haberi possit, necesse est ut contrahentes saltem non ignorent matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios procreandos.”

Attamen, uti habet eiusdem can. § 2: „haec ignorantia post pubertatem non praesumitur”, ideoque, a puberibus (cfr. can. 88, § 2) ut causa nullitatis in foro externo allata, debet concludenter probari. Ratio est quia pubertatem adeptos ipsa natura satis docere solet in quo consistat ius maritale. Quam probationem esse plerumque perdifficilem demonstrat exitus infaustus plerarumque causarum hoc ex capite apud Curiam Romanam actarum²⁾. Cadente vero causa ex capite

1) De *infantibus*, ob impedimentum *aetatis* quo laborant (n. 260), non est quod hic loquamur.

2) Vide causam *Bambergen*. 15 Mart. 1856 (S. C. C.) in A. S. S., V, 553 et causam *Rotalem*, 17 Mart. 1910. Sententiam nullitatis hoc ex capite reapse tulit S. C. C. in causa *Ventimilien*. 19 Maii 1888. Agebatur de matrimonio quod in loco *Carpasio* inierat Antonius S., annos natus 25, cum Catharina S., puella 12 annorum et 9 mensium. Iamvero postquam ex plurium testimonio probatum esset, Catharinam tempore matrimonii prorsus ad modum parvarum puellarum se habuisse, ac praesertim non intellexisse, matrimonium esse societatem ad filios habendos, etc., S. C. pro nullitate matrimonii tulit sententiam. Gasp³⁾, n. 883.

assertae nullitatis, si tamen infelix matrimonium manserit inconsummatum, idque probari possit, facile plerumque illud solvetur per dispensationem super rato.

524. Num scientia, canone 1081, § 1 requisita id quoque implicat, coniugandos scire debere quid ad finem filiorum procreandorum assequendum ex parte coniugum requiratur? Aliis verbis num et quousque scire debent, filios procreari *per copulam conjugalem*?

Haec quaestio non est practice absque momento. Revera enim aliquando contingit, mulieres, nuptiis more consueto contractis, adeo statim reformidare conjugalem actum, ut neque a marito suo neque a parochio vel confessario ad consummandum matrimonium perduci possint. Solent tunc pertinaciter dicere, se circa vitae conjugalis naturam deceptas, nec umquam matrimonio consensuras fuisse, si illud rem adeo turpem importare scivissent. Quid de valore huiusmodi matrimoniorum?

Secundum Em. Gasparri ¹⁾ matrimonii valori non officit licet mulier copulam „prorsus” ignoret, dummodo sciat matrimonium esse societatem cum viro qui ex uxore filios procreat. En ipsa Em. auctoris verba: „Quodsi puella nubens scit ex. gr. matrimonium esse societatem cum viro qui ex uxore filios procreat, et in hanc societatem consentit, sed nescit filios haberi per copulam carnalem, imo hanc carnalem copulam prorsus ignorat, est casus ignorantiae, quae non excludit matrimonialem consensum et coniugii valorem, cum puella revera satis consenserit in ius in corpus in ordine ad prolem; etiamsi cognita veritate, nuptias initura non fuisset, et modo eas respuat, quia de facto voluit, et voluntas interpretativa in rerum natura non existens nihil operatur.” — „Verum, pace tanti viri autumaverim conceptum copulae carnalis essentialiter pertinere ad conceptum iuris maritalis tradendi, hinc matrimonium ab aliis contractibus satis non discerni a muliere, quae, etsi sciat matrimonium esse societatem ad filios habendos, nescit tamen filios *per copulam carnalem* haberi.

1) Cui adstipulatur v. d. B.-Sch., n. 93 et C. en H., p. 52.

Non enim ius quod in matrimonio traditur essentialiter consistit in potestate *filios ex coniugio procreandi*, sed in potestate *exigendi usum corporis* seu *copulam* in ordine ad filiorum procreationem. Sed quomodo valide hanc potestatem tradere potest, qui eius obiectum ignorat? Quare tali casu, etiamsi absit error proprie dictus circa ius coniugale — quamvis hac in re simplex ignorantia, absque apprehensione rei positive falsa, vix concipi possit — saltem erit defectus debitae discretionis actu existens, et hinc matrimonium in foro interno invalidum." His, in priori huius operis editione scriptis, cl. Chelodi (p. 133) ita annotat: „Quae, bene intellecta, sane consideratu digna videntur." Ut autem bene intelligantur hoc loco addatur, nostra sententia non postulari scientiam copulae physiologice exactam, sed eam qua nupturiens saltem sciat, ad filios ex uxore procreandos „necessarium esse concursum proprii corporis et idcirco se in sociando coniugio tradere alteri parti *ius in corpus* in ordine ad generationem" ¹⁾. Ecquomodo ius huiusmodi posset cum sufficienti rei tradendae cognitione ab eo tradi, qui, „copulam prorsus ignorans" e. g. putaret filios ex uxore procreari generationem quamdam spontaneam aut artificialem provocando?

Nec obstat: publice interesse quod valida sint matrimonia, sed, si talia matrimonia habentur invalida, saepius surrectorum miserrimum utriusque fori conflictum seu *iurium collisionem*, ex qua gravissima sequentur animarum pericula ²⁾. Nam primo quidem huiusmodi casus non „saepius" sed perraro occurrunt; dein vero, quum hic agatur de iure *naturali* eiusque applicatione in foro *interno* seu divino, timor conflictus cum foro *externo* seu ecclesiastico nullius sane est momenti ad statuendum verum sensum iuris naturae; ac denique conflictus ille, si quando occurrat, plerumque auferri poterit per dispensationem *super rato*.

1) Ita ipse Chelodi l.c. Nobiscum consentire videtur etiam Linneborn, ita scribens (p. 298): „Es ist infolge einer einseitigen Erziehung... möglich, dass Kontrahenten, namentlich Mädchen, selbst in einem höheren Alter nicht das nötige Wissen über die Ehe und die damit verbundenen Pflichten für den Geschlechtsverkehr haben. Kann dann der Nachweis für diese Unwissenheit erbracht werden, so ist die Ehe als ungültig an zu sehen."

2) Ita Schaepman apud v. d. B.-Sch., p. 136—137.

Unde, salvo meliori, etiamnum putamus, ignorantia de qua agimus consensum matrimonialem in foro interno substantia-liter vitiari, non obstante praesumptione can. 1082, § 2 eiusque applicatione in foro externo.

Ne autem facile matrimonium cum praedicta ignorantia contrahatur et conflictus inde timendus exsurgat, ii ad quos pertinet sedulo curent *instructionem ante-matrimoniale*m quam vocant (n. 180) modo prorsus intelligibili (sponsae praesertim) impertiendam.

Art. II. *Error.*

525. Quotupliciter potest quis in matrimonio contrahendo errare?

Errare potest quintupliciter:

1° Circa ipsam compartis personam seu circa personae *identitatem*, quum nempe volens contrahere cum Rachele, quam praesentem putat, reapse contrahit cum Lia (Gen. XXIX).

2° Circa aliquam compartis *qualitatem*, ut si nobilem illam putans aut divitem aut virginem, contra accipiat plebaeam, pauperem, corruptam, etc.

3° Circa ipsius coniugii substantiam, quum nempe falso putat, ius illud minime se referre ad liberos ex coniugio procreandos, sed importare societatem mere amicalem, seu matrimonium quod *ideale (platonicum)* vocant.

4° Circa aliquam essentialem coniugii proprietatem, ut si Calvinista falso credit, matrimonium solvi posse ob compartis adulterium; aut si Mahumetanus falso existimat, se posse postea aliam huic, cui nunc iungitur uxori, superaddere.

5° Circa iuridicam possibilitatem sui matrimonii, ut si quis catholicus, matrimonium mixtum mere civiliter contrahens, falso putet se ob defectum formae ecclesiasticae invalide contrahere — quod ante decretum „Ne temere” (19 Apr. 1908) facile contingere poterat in regionibus ubi matrimonia extra formam tridentinam celebrata tunc valida adhuc erant —; aut quis, falso putans se erga compartem aliquo impedimento dirimente, v.g. consanguinitatis, ligari, firmiter credat, se valide cum ea iungi non posse.

Uti videtis, error in casibus 1° et 2° est practicus seu *facti*, in casibus 3°—5° est theoreticus seu *iuris*.

Iam videamus, quid in singulis illis casibus error efficiat respectu validitatis matrimonii.

526. Quid efficit error circa personam?

Ex can. 1083, § 1: „Error circa personam invalidum reddit matrimonium”. Isque, utpote quoad rem in hoc contractu maxime substantialem consensum impediens, irritat matrimonium iure naturae; idque sive *invincibilis* sit error sive *vincibilis*, sive *antecedens* seu *dans causam contractui* (adeo ut errans, cognito errore, minime contraxisset) sive *mere concomitans* seu *non dans causam contractui* (si nempe errans, cognito licet errore, nihilominus contraxisset¹⁾).

527. Quid de errore circa qualitatem personae?

Talis error, etsi antecedens et licet per fraudem ac cum maximo errantis damno inductus „matrimonium non irritat.” Can. 1083, § 2.

a. Spectato enim iure naturae, consensus matrimonialis regulariter et per se non fertur nisi in personam cum qua contrahitur; in personae vero qualitates seu accidentia idem consensus quatenus fertur aliquando, per se non fertur nisi *accidentaliter*. Unde, dummodo absit error circa personam, per se salvatur consensus absolute²⁾ dati essentia seu substantia, quomodocumque de caetero circa qualitates erretur. Quod verum manet licet error circa qualitatem sit contractum antecedens, seu causam ei dederit. Quod enim errans non *contraxisset* si non *erravisset*, id, quum sit mere hypotheticum nec in rerum natura reapse existens, non facit eius consensum reapse conditionatum seu conditioni de facto appositae (de qua n. 541) *alligatum*.

Unica tantum datur iure naturae exceptio, scl. „si error qualitatis redundet in errorem personae (can. 1083,

1) Huiusmodi autem error vix continget nisi in matrimonio quod contrahitur a caeco vel *per procuratorem*, Cfr. causa Ce-Li Meridio-Occident. 16 Apr. 1913 (A. A. S., V, p. 372).

2) De consensu quo certa qualitas intenditur ut *conditio sine qua non* vide n. 541.

§ 2, 1°), quod obtinet si tum in mente contrahentis persona ducenda per quamdam proprietatem sibi exclusive propriam omnino individuatur, seu ab omnibus aliis distinguitur, tum ista praecise qualitas ab eo directe ¹⁾ intenditur. Tunc enim consideratio personae adeo cedit considerationi qualitatis, ut haec quidem substantialiter, illa vero nonnisi accidentaliter intendatur. Exemplum classicum est si pro filia *primogenita* certi cuiusdam viri (v.g. principis), quam quis praecise ratione primogeniturae uxorem sibi cupit, fraude circumventus ducat secundo-vel tertio-genitam. Attamen, ni fallor, etiam alii eiusdem erroris casus dari possent, e.g. si quis, sciens A habere duas filias sibi ignotas, unam bona valetudine alteram infirma ac aegra utentem, hanc per errorem duceret dum praecise illam et nonnisi ratione bonae valetudinis intendebat. Sed huiusmodi error vix cogitari potest nisi inter sponsos antea invicem personaliter prorsus ignotos.

b. Spectato autem iure canonico, error solius qualitatis, licet fraude ²⁾ inductus, nulla lege irritante afficitur. Idque optimo iure. Admissa enim hoc ex capite matrimoniorum nullitate, innumera profecto quotidie consortia dissolverentur cum maximo societatis detrimento. Praeterea ius praesumit, quoslibet nupturientes debitam adhibere diligentiam, ne circa futuri coniugis qualitates aut erroribus involvantur aut fraudibus circumveniantur.

Unica tantum haec datur exceptio ex can. 1083, § 2, 2°: „Si persona libera matrimonium contrahat cum persona quam liberam putat, cum contra sit serva, servitute proprie dicta” ³⁾).

1) Cfr. S. Thom. Suppl. qu. 51, art. 2, ad 5.

2) Quod habet can. 104 et maxime sane valet in casu fraudis seu doli, scl.: „In contractibus error locum dare potest *actioni rescissoriae*”, id matrimonio, utpote rescissionis incapaci, applicari utique non potest.

3) Servituti proprie dictae — a qua toto coelo differt *famulatus* pacto utrinque libere initus — is homo subiacet „qui contra naturalem libertatem alteri ex dominio proprietatis quoad omnes suas operas honestas pro sola sustentatione in perpetuum praestandas ita subiicitur, ut etiam vendi aliisque modis *alienari* possit. Quae perfecta servitus, etiam inter christianos olim recepta (cfr. capp. 2 et 4 *de coniugio servorum*) [iure canonico]... sufficit, neque requiritur illa apud Romanos aliosque populos paganos contra ius naturae vigens, qua servus non fuit persona vel subiectum iuris, sed potius

Haec dispositio inducta est:

a. solo canonico iure, et hinc non favet libero infideli si cum serva pariter infideli contrahat ¹⁾;

b. formaliter in favorem status liberi et hinc non iuvat servum qui per errorem copulatur servae, eam liberam esse existimans. Hinc nec iuvat si ex lege civili ipso matrimonio status servitutis auferatur;

c. ad cavendum errori, quippe quo, praeter ceteris qualitatibus erroribus, damna prorsus singularia (frequentia fraudis ex parte servorum expectanda, magna incommoda e diverso statu civili coniugibus, ac praesertim coniugi libero, emergentia) et hinc non iuvat servo scienter se coniungentem. Eadem dispositio:

d. quum ipsum respiciat et afficiat matrimonialem consensum ²⁾, efficit ut matrimonium invalidum maneat, etiamsi pars serva ante errorem a parte libera detectum statum libertatis recuperet. Igitur errore detecto ad matrimonium revalidandum novo consensu etiam tunc opus est.

528. Quid efficit error circa coniugii substantiam?

Quia *error*, seu apprehensio rei positive falsa, sit peior *ignorantia*, seu simplici scientiae carentia, ideo quae de hac n. 523 et 524 diximus a fortiori illi applices. Eiusmodi scilicet error consensum certissime vitiat.

529. Quid efficit error circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem?

Ex can. 1048 „simplex error circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem aut sacramentalem dignitatem, etsi det causam contractui, non vitiat consensum matrimonialem.”

Ratio est quia, non obstante tali errore seu falsa persuasionem, quae per se inhaeret et communiter inhaerere solet

mera res, de qua dominus, etiam posthabitis iuribus et obligationibus essentialibus, pleno arbitrio potuit disponere”. Ita Wernz, n. 236. Cfr. S. Th. I, qu. 96, a. 4.

1) Num faveat parti erranti si haec ipsa sit infidelis, serva vero compars fidelis, non constat inter e. a. Plerique (e. g. Gasp., n. 894; v. d. B.-Sch., p. 134) negant; affirmant Wernz, 242 (27) et Chelodi, p. 135.

2) Quod demonstrat ipse locus, quem canon hic in Codice obtinet.

soli intellectui, adest simpliciter voluntas contrahendi *matrimonium*, id est contrahendi matrimonium, quale est secundum legem naturae vel Christi, scilicet unum et indissolubile. Idque licet persuasio dissolubilitatis causam dederit contractui, i. e. licet contrahens, *si scivisset*, matrimonium nullo casu dissolvi posse, illud minime contraxisset; nam huiusmodi voluntas est mere *hypothetica* seu *interpretativa*, nec *reapse* existit in rerum natura: hinc non aufert voluntatem reapse existentem ideoque praedominantem, scilicet contrahendi matrimonium simpliciter ¹⁾).

Secus tamen si opinio eiusmodi deducatur in pactum tamquam conditio, cui in actu ineundi matrimonii consensus alligetur: tunc enim matrimonium nullum irritumque evadit, uti semper accidit cum matrimonio apposita est conditio substantiae ipsius repugnans, cuiusmodi revera est conditio solubilitatis (n. 544). Attamen, ob favorem matrimonii, de conditione in pactum deducta constare debet; nisi enim constet, matrimonium in foro externo validum habetur ²⁾).

530. Quid efficit error circa iuridicam matrimonii possibilitatem?

1) Ita iam pridem complura S. Sedis documenta, quae habentur *Collect.*, n. 1292, 1299, 2106 et 2184. Vide etiam Ben. XIV, *Syn.* l. 13, c. 22, n. n. 3 et 7.

2) Vide S. C. C. in *Parisien.* (29 Febr. 1896), cuius causae haec est facti species: Carolus N., incredulus, matrimonium civiliter et ecclesiastice contraxit cum Carolina L., quam tamen post aliquot dies cohabitationis dereliquit. Carolina, ut libertatem recuperaret, apud curiam Parisiensem petiit et obtinuit (26 Iun. 1888) sententiam nullitatis, eo quod Carolus non habuerit intentionem contrahendi matrimonium prouti alii communiter ineunt, sed effinxerit sibi matrimonium quoddam singulare, a concubinato non differens, nempe merum tentamen vitae coniugalis (*essai de mariage*) seu matrimonium ad lubitum solubile. Iamvero, quamvis abundarent huius intentionis argumenta — eo quod e.g. Carolus saepe amicis suis dixerit: „Non inirem hunc contractum, nisi in Gallia existeret lex divorti” et „Nonnisi experimenti causa hanc mulierem ducō, dimissurus si minus placeat” — nihilominus, quum non constaret, praedictam intentionem in actu matrimonii in pactum deductam fuisse, S. C. C. semel et iterum (annis 1891 et 1896) cassavit sententiam curiae Parisiensis, seu pro valore matrimonii pronunciavit. — Vide etiam S. Rot. Rom. in *Monacen.-Friburgen.* 24 Iul. 1909 (A. A. S. I, 660) necnon in *Neo Eboracen.* 9 Dec. 1911, 1 Mart. 1912, 9 Mart. 1915 (A. A. S., IV, 146; V, 312; VII, 292).

Ex can. 1085 (qui canon praeter casum erroris seu falsae *opinionis* etiam casum *scientiae* respicit): „Scientia aut opinio nullitatis matrimonii consensum matrimoniale necessario non excludit.” Ratio est quia non obstante tali scientia aut opinione in intellectu contrahentis, hic optime potest voluntate ita esse dispositus, ut, quantum ex se valeat, verum matrimonium contrahere intendat. Idque is potest sive in bona sive in mala fide circa iuridicam consensus sui inefficacitatem versetur.

Attamen si contrahens, sub praepotenti persuasionis aut opinionis suae influxu *matrimonium* sibi prorsus impossibile reputans, reapse non vult nisi aut *caeremoniam mere civilem* peragere, aut *sponsalia de futuro* contrahere, aut simplicem inire *concubinatum*, consensus matrimonialis vere deficit ¹⁾.

Num autem in casu particulari istiusmodi influxus revera necne adfuerit, id est quaestio solius facti, cui solvendae sola inserviant facti ipsius adiuncta ²⁾ nec ulla iuris praesumptio suffragatur ³⁾.

Ex hoc canone consequitur, dato reapse a sponsis consensu maritali ex se seu naturaliter valido, matrimonium, cum tali *errore* contractum, errore detecto, nulla revalidatione indigere; contractum autem cum *scientia* nullitatis posse sanari in radice. Cfr. cann. 1140, § 1 et 1093 (infra, n. 552).

531. Num consensus matrimonialis tunc saltem necessario

1) Cfr. Instr. S. C. de Prop. F., 1 Oct. 1875. *Collect.*, n. 1517.

2) Ipsius facti adiuncta quaestionem facile omnino non solvere, demonstrat causa *Colonien.* agitata apud S. Rotam 27 Aug. 1910 et 10 Iun. 1912 (A. A. S. II, 917 et IV, 629). Sententias favorabiles vide in triplici *Argentine.* 23 Febr. et 10 Iul. 1912 (A. A. S., IV, 377 et V, 164) necnon 18 Nov. 1918 (A. A. S. XI, 359).

3) Quamvis subinde casus adiuncta, quoad consensum matrimoniale sive reapse praestitum sive non, praesumptionem *facti* (*particularem*) ingerere valeant, nulla tamen hac in re probatur praesumptio *iuris* (*generalis*), quam pro Germania statuere conatus est Heiner (*Archiv*, 89, p. 471—491) hoc modo: Si coniuges sunt boni catholici et habuerunt instructionem religiosam, praesumendum est matrimonio civili meram caeremoniam eos intendisse; secus tamen (i. e. praesumendum est, eos, non obstante errore, verum matrimonium voluisse) si vel acatholici sunt vel indifferentes aut religiose parum instructi. At vero ut *iuris* praesumptiones illae omnino gratis statuuntur. Cfr. Chelodi, n. 114.

excluditur si scientia aut opinio praedicta versetur circa impedimentum iuris naturalis aut divini, puta si coniugandus sciat aut opinetur se impedimento *vinculi* ligari?

Haec quaestio erat olim admodum controversa ¹⁾. At hodie, ob verba omnino generalia can. 1085, responsio negativa videtur certa. Et sane, ratio iuridica (n. 530) etiam in hac hypothese militat. Neque obstat can. 1139, § 2 ubi dicitur, ab Ecclesia non sanari in radice „matrimonium contractum cum impedimento iuris naturalis,” e quo prima fronte forte concludi posset consensum naturaliter validum in casu impossibilem haberi. At vero, idem canon, quamvis asserat tale matrimonium ab Ecclesia (puta: ratione decentiae) *non sanari*, tamen non edicit illud sanari *non posse*; quod antea quidem habebat decr. S. C. S. Off. 2 Mart. 1904, sed in Codice data opera videtur omissum ²⁾.

Art. III. *Simulatio.*

532. Quis dicitur consensum matrimonialem *simulare*?

Dicitur is qui, verba quidem proferens aut signa matrimonium sonantia aut significantia, caret tamen animo aut „matrimonium” ³⁾ contrahendi aut ad matrimonii essentialia se obligandi aut denique ea implendi.

Simulationi (seu fictioni) proprie dictae aequiparatur *iocus*, qui, ob signa manifeste ludicra, infert consensus defectum etiam externum ⁴⁾.

533. Quid efficit deficiens animus matrimonium contrahendi?

1) Gasp³, n. 907; Wernz, n. 650 (8).

2) In quo legislator Codicis potius S. Poenitentiarum 25 Apr. 1895 (Gasp., n. 1444) quam S. C. S. Off. 2 Mart. 1904 sequi voluisse videtur. Cfr. de Smet³, p. 8 (1); Chelodi, p. 138.

3) Ficti non tantum ille consentit qui interne nequaquam contrahere intendit sed etiam is qui consensum internum in rem a matrimonio diversam dirigit, ut in causa Rotali 19 Aug. 1914, quae exhibet virum mulieri mere uti sociae coniunctum, quae scl. in recipiendis hospitibus „officia honoris” domi expleret. A. A. S., VII, 51.

4) Causam nullitatis ob iocum a S. C. C. declaratae habes in *Asculana*, 14 Dec. 1889 ap. Gasp³, n. 925, vel A. S. S., XXIII, 65.

Efficit matrimonium simpliciter nullum, utpote cui deest ipsa contractus substantia, nempe voluntas.

Simulatio, ab eo qui externe serio contraxit postmodum asserta, debet in foro *externo* certis omnino argumentis probari. Quod quamdiu factum non sit, contra fictionem assertam stabit haec *praesumptio iuris*: „Internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis" (can. 1086, § 1). Cui canonis haec consonat lex: „Nemo existimandus est dixisse quod non mente agitaverit" ¹⁾).

Probata vero simulatione, in foro etiam externo applicetur eiusdem canonis § 2: „Si alterutra vel utraque pars positivo voluntatis actu excludat matrimonium ipsum... invalide contrahit."

Probandi autem media ex iurisprudencia S.S. R.R. Tribunalium ²⁾, praeter confessionem ipsius simulantis et indubiam simulandi *causam*, sunt ipsius matrimonii celebrati *adiuncta* (antecedentia, concomitantia, subsequencia), maxime autem modus quo in iis ipse contrahens se gesserit.

Simulatio de facto commissa sed in foro externo non probata, nisi vero consensu sanetur, utique inducit conflictum inter forum utrumque (isque, supposita ficti coniugii consummatione, nonnisi alterutrius partis obitu cessaturus), vi cuius via ad nuptias cum alia persona in foro conscientiae praecluditur.

534. Quid efficit deficiens animus ad matrimonii essentialia se obligandi?

Praenot. Essentialia matrimonii, quae scl. voluntate contrahentis ab eo separari et excludi nequeunt quin ipse contractus matrimonialis corruat, praeter ipsum ius ad coniugalem actum, sunt etiam essentialia illae matrimonii proprietates, scl. unitas

1) l. 7, § 2, D. *de suppell. legata* (33, 10); cfr. supra de ficta matrimonii promissione, n. 78, b.

2) S. C. C. in *Mutinen.*, 9 Iul. 1725 (Gasp. n. 917); in *Chien.*, 12 Mart. 1729 (Richter, p. 281, n. 141); in *Granaten.*, 28 Sept. 1743 (Richter, p. 232, n. 59); in *Patacina*, 2 Maii et 29 Aug. 1868 (A. S. S., IV, 65); in *Parisien.*, 7 Mart. 1885 (A. S. S., XVIII, 14); S. Rota, 1 Iul. 1911 (A. A. S., III, 525); 12 Iul. 1912 (A. A. S., IV, 708).

et indissolubilitas, quarum ratione dictum ius tum ut exclusivum tum ut de se perpetuum est tradendum. Cfr. n. 15 et n. 18.

Iamvero ex can. 1086, § 2 „si alterutra vel utraque pars positivo voluntatis actu excludat... omne ius ad coniugalem actum, vel essentialem aliquam matrimonii proprietatem, invalide contrahit." Ratio est quia velle matrimonium et nolle eius essentialia est contradictio in terminis, est scilicet idem tum velle tum nolle, hinc sunt actus se mutuo elidentes nec ullam voluntatem relinquentes.

Idque, spectato iure naturae, ideoque in foro interno, valet de eiusmodi voluntate quomodocumque positive elicitā, hinc licet verbis non expressa aut per modum conditionis in pactum non deducta¹⁾.

In foro vero externo, ob praesumptionem iuris can. 1086, § 1, in hac quoque hypothesi militantem, concludens requiritur animi deficientis probatio. Haec autem vix umquam²⁾ obtinebitur nisi constet intentionem vitiosam fuisse a contrahente in pactum deductam.

535. Quid efficit animus matrimonii essentialia, inito matrimonio, non implendi?

Huiusmodi animus generaliter et per se non reddit matrimonium invalidum. Nam velle obligari et nolle susceptam obligationem dein adimplere non repugnat; susceptio enim obligationis eiusque adimplementum sunt duo distincta sibi que succedentia, quorum primum praecedere et in esse suo stare potest quin alterum subsequatur. Unde valide contrahit qui in contrahendo animum iam fovet e.g. non reddendi debitum coniugale, matrimonio onanistice utendi, abortus procurandi, adulterandi, coniugem dimittendi aut malitiose deserendi. Attamen dico, matrimonium eiusmodi animo non irritari:

1) Cfr. Ben. XIV, *Syn.*, l. 13, c. 22 necnon S. C. C. in *Ulyssipon*. 18 Iul. 1724 (Richter, p. 246, n. 88).

2) Dico „vix umquam". Ita ex iurisprudentia etiam recentiori S. Rotae, quamvis haec deductionem in pactum absolute non exigat, uti constanter exegit iurisprudentia antiquior tum S. C. C., tum S. Rotae ipsius, uti videre est in causis rotalibus 19 Iun., 24 Iul. et 6 Dec. 1909; item 17 Mart. 1910 (A. A. S. I, 561, 660, 823). Vide tamen iurisprudentiam recentiorē 1 Mart. 1913 (A. A. S. V, 312) et 8 Febr. 1915 (A. A. S. VII, 292).

a. „generaliter”. Excipiendus quippe est animus directe contrarius matrimonii unitati (ut si quis intenderet inito matrimonio alteri non ut adulterum sed ut bigamum coniunctum manere), vel indissolubilitati (ut si intenderet vinculum contractum postea rumpere, sive ad recuperandum statum liberum simpliciter, sive ad alteri tamquam coniugi adhaerendum): quia quoad haec duo non datur distinctio inter voluntatem se obligandi et voluntatum obligationem adimplendi, et utrumque pertinet ad esse matrimonii;

b. „per se”. Quodsi enim facultas non-implendi ex intentione contrahentis esset conditio sine qua non, haec, sane, utpote contra matrimonii substantiam, irritum illud redderet (n. 544).

536. Quid efficiat animus contrahendi quidem matrimonium sed excludendieius sacramentalitatem, vide superius n. 31.

537. An et quale peccatum matrimonium simulare?

Facile patet, eum qui matrimonium simulat, id est absque contrahendi intentione celebrat, per se loquendo tum mentiri, tum, quatenus compars iniuste decipitur, iniuriam committere.

Quia vero christianorum matrimonium *sacramentum* est, specialius quaeritur, an etiam subsit illa *simulatio sacramenti*, quae, quum sit ritus sacri abusus, sacrilegii peccatum involvit et ne quidem ob urgentem metum gravem licita est ¹⁾).

Secundum multos, inter quos Sanchez et S. Lig. ²⁾, simulatio matrimonii non est simulatio sacramenti, quia ipsa simulatio impedit quominus vere valideque fiat contractus matrimonialis, in quo solo est huius sacramenti ratio, seu in quo solo est matrimonii tum materia tum forma (cfr. supra, n. 33 et 34): qui autem alicuius sacramenti neque materiam neque formam ponit, sacramentum ipsum nullatenus simulat.

Fateor equidem cum cl. Feije (n. 647), me huius argumenti vim non bene perspicere, magisque moveri argumentatione eorum, qui ex identitate contractus et sacramenti in matri-

1) Innoc. XI in *Ench.*, n. 1179.

2) L. VI, n. 62; cfr. Aertn⁹, n. 23.

monio christiano arguunt, simulari matrimonii sacramentum ab eo qui simulat matrimonii contractum.

Caeterum facile admitto, metum gravem certis in adiunctis tum a mendacio et iniuria, tum etiam a sacrilegio excusare. In quo tamen admittendo non ea uti vellem ratione (quam aliqui ponunt), nempe matrimonium prorsus sequi naturam contractus, ideoque quae in aliis contractibus fieri licet ne contrahens gravem iniuriam patiatur, etiam in matrimoniali contractu licita esse: nam propositio illa: „matrimonium *prorsus*, seu *in omnibus*, sequitur naturam contractus” ob *sacram* huius contractus indolem nonnisi relative vera est, nec impedire potest quominus in multis sequatur naturam sacramenti (cfr. e. g. n. 39, sequ.). Hinc id potius argumento sit, nempe sub metu gravi in matrimonium consentientem non vere simulare matrimonium respectu alterius contrahentis, si hic aut ipse metum iniuste incutit aut saltem scit ab alio iniuste incuti; tali enim casu non potest alterum illum effugere, verum validumque consensum matrimoniale dari ne quidem posse (vide infra, n. 539): hinc, si decipiatur, id sibi, non autem personae sub metu agentis tribuendum erit ¹⁾.

Art. IV. *Vis et metus.*

538. Quid *vis et metus*, et quousque consensum impediunt?

Ad 1^m. Quoties, sive apud auctores sive in causis matrimonialibus, sermo est de nullitate matrimonii „ex capite *vis et metus*”, verba illa synonymice unam illam denotant vim seu coactionem *m o r a l e m*, quam contrahens, ex metu quem passus fuerit, in interno suo consensu eliciendo subierit. Non igitur *vis* accipienda est de coactione physica et externa (e.g. inclinatione capitis vel porrectione manus ab alio violenter causata), quae, uti planum est, in actum internum cadere omnino non protest ²⁾.

Porro nomine *vis et metus*, ex vulgata illa iuris Romani

1) Cfr. Lehmke. II, n. 62.

2) Casum coactionis etiam externe adhibitae, vide apud S. Rotam 16 Ian. 1913 (A. A. S., v. 253).

definitione, venit: „Instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio”¹⁾.

Ad 2^m. Aut metus deliberationem et electionem prorsus impedit, aut secus. In primo casu tollit voluntarium; in altero minuit quidem sed non tollit. Hinc consensus, quo quis, ad effugiendum periculum instans vel futurum, matrimonium amplectitur, in primo casu nullus est omnino; in altero vero, etsi coactus et ideo *secundum quid* involuntarius, *simpliciter* tamen voluntarius est²⁾.

539. In ipsa hypothesis consensus non absolute impediti, quaeritur an matrimonium, ex metu initum, sit iure validum necne?

Quum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere, ideoque libera debeant esse matrimonia, iure ecclesiastico ita cautum est: „Invalidum... est matrimonium initum ob vim vel metum gravem ab extrinseco et iniuste incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium.” Can. 1087, § 1, ubi additur (§ 2): „Nullus alius metus, etiamsi det causam contractui, matrimonii nullitatem secumfert.”

Igitur matrimonium non irritat nisi metus qui sit:

a. gravis, seu talis „qui possit in virum constantem cadere”³⁾ i. e. quo flecti soleat homo normali prudentia et constantia praeditus. Itaque non sufficit metus simpliciter levis. In ipsa vero gravitate aestimanda singularum personarum indoles attendi debet: quod enim e.g. Titium, virum robustum, non flectit, eo facile flectitur Maevia, tener puella. Itaque matrimonium irritat metus tum absolute, tum respective gravis. Metus absolute gravis est, quo omnes, etiam constantiores, moveri solent, ut si vel nobismetipsis vel alicui nostrorum propinquorum imminet e.g. mors, mutilatio, verbera, infamia, exhaereditio, privatio libertatis, etc. Metus respective seu relative gravis est, qui solummodo per respectum

1) l. 1 D. *quod metus causa* (IV, 2).

2) Cfr. Aertn⁹. I, n. 14 et 17.

3) Capp. 15 et 28 *de spons. et matr.* (IV, 1). Attamen „dum dicitur metus cadere in *virum* constantem, intelligitur nomine viri *robur* pro cuiusque conditione”. Ita merito Sanchez, l. IV, d. 3, n. 4.

ad certam aliquam personam, huiusque peculiarem indolem ac conditionem, gravis est habendus. Huiusmodi, saltem aliquando, ipse metus reverentialis esse potest, quo scl. aguntur filii et pupilli, quibus imminet parentum tutorumve non simplex offensa et contristatio sed indignatio, eaque vehemens et diuturna. Attamen e constanti iurisprudencia tribunalium ecclesiasticorum, in iure Decretalium¹⁾ fundata, metus gravis, reverentialis praesertim, non est praesumendus aut facile admittendus. Gravitationem in singulis casibus iudex ecclesiasticus aestimabit, qui propterea prudenter consideret tum *indolem et conditionem personarum*, quae coegisse vel coactae fuisse dicuntur, tum praesertim *naturam ipsius coactionis*²⁾. Causas huius generis a S. Rota (et olim a S. C. C.) decisas habes in singulis fere tomis *Actorum Ap. Sedis* (et *Act. Sanctae Sedis*);

b. incussus ab extrinseco, et quidem a causa libera, nempe ab homine; adeo ut validum sit matrimonium, contractum e.g. ex internis conscientiae angoribus, vel ex timore naufragii, morbi alteriusve damni, quod ex causa naturali et necessaria imminet. Metum a causa *libera* inferendum, can. 1087 implicate postulat³⁾ ulterius requirendo quod metus sit:

c. iniuste incussus, nempe ab eo, qui aut nullum ius (publicum vel privatum) nuptias extorquendi hic et nunc⁴⁾ reapse habeat; aut, si quod habeat (e.g. iudex erga virum stupratorem, pater puellae stupratae), medio modo ve iniusto extorqueat, (e.g. si pater filiae suae stupratori mortem minitet);

d. a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium. Unde valet matrimonium ex metu contractum ab eo cui, ut a metu se liberet, tertium aliquod sese offert. Sed matri-

1) Vide e.g. c. 28 *de spons. et matr.* Cfr. can. 6, 2° et 3°.

2) Vide Instr. S. C. S. Off. ad Epos Orientales 20 Iun. 1883, § 36—39 (*Collect.*, n. 1572).

3) Causa enim necessaria iniuste agere nequit.

4) Dico „hinc et nunc”: quia iniuste metum incutit e.g. iudex alias quidem ad poenam minandam competens sed hic et nunc incompetens; similiter iudex competens quidem see poenam ei minans qui secundum acta et probata in iudicio innocens est habendus, etsi de facto reus sit. Cfr. Chelodi, p. 144 contra d'Annibale, III, 445 et Gasp., n. 950.

monium non valet etiamsi *in genere* tantum nec praecise in ordine ad nubendum alicui determinatae personae extortum fuerit (eligere cogatur *matrimonium*).

Num autem requiratur quod metus sit adhibitus directe in ordine ad matrimonium extorquendum, an sufficiat quod metus, licet alio prorsus fine incussus, fuerit solummodo occasio arripiendi matrimonium tamquam medium electum ad evadendum malum aliunde imminens id, sicut iam antea controvertebatur ¹⁾, ita etiam, spectato hoc canone, inter eius commentatores non constat. Primum tenet e. g. de Smet (n. 537), alterum e. g. Chelodi (n. 119). Primum nobis est probabilius: qui enim ad matrimonium ipsum directe non coactus, illud sibi eligit ut remedium contra maius malum, is tandem sponte potius quam coacte agit: aut, quatenus coacte, ex metu ab intrinseco potius quam ab extrinseco. In sententia Chelodi praesens canon, omisso verbo „cogatur“, sic concipiendus fuisset: „... a quo, ut quis se liberet, *eligat* matrimonium.“

540. Metus gravis, supra descriptus, dirimitne matrimonium iure ecclesiastico tantum, an forte ipso naturali iure, adeo ut etiam infidelium matrimonia per se et nulla accedente civili lege invalida reddat?

In eadem quaestione, de contractibus in genere mota, sententia communissima stat pro naturali contractus validitate, admittens tamen, tamquam medium iniuriae reparandae, eiusdem rescindibilitatem ²⁾.

Ubi agitur de matrimoniali contractu in specie, communior quidem sententia ³⁾ item stat pro validitate; hinc, quum matrimonium semel valide contractum rescindi nequeat, quoad infideles, ex metu gravi et iniusto contrahentes, libertatem divertendi non admittit. Ratio ponitur in eo, quod metus, quantumvis minuat, non tamen aufert voluntarium (n. 538 ad 2^m): ius autem naturae, etsi ob iniustitiam et ob incommoda

1) v. d. B.-Sch., n. 100; cfr. Vlaming², n. 455, d.

2) Vide supra n. 80 et Marres, L. II, n. 91. Cfr. can. 103, § 2.

3) Sanchez, l. 4, d. 14, n. 2; Feije, n. 138; Gasp³, n. 811; Santi, IV, n. 149; v. d. B.-Sch., n. 101; de Smet³, n. 535; Chelodi, n. 120.

matrimonii coacti maximopere sua d e t, ut legislator humanus huiusmodi matrimonia lege sua irritet, per seipsum tamen nullitatem consensus reapse dati minime dictitat; quae sententia insuper provocat ad agnitam ab Ecclesia validitatem matrimoniorum ex metu levi aut ex metu ab intrinseco initorum, in quibus pariter invenitur iniustitia aut ingens incommodum quae reparari nequeunt.

Nihilominus praeplacet sententia contraria ¹⁾ cui aliqui etiam adstipulantur patroni praelaudatae sententiae communissimae de contractibus in genere, e.g. S. Lig., n. 1054. — Quidquid enim sit de metu in contractibus rescindibilibus, necnon de metu matrimonii libertati non directe aut non graviter iniurioso (e.g. de metu levi, de metu ab intrinseco proveniente, de metu iuste aut saltem non in ordine ad matrimonium incusso), ubi vero ex una parte habetur matrimonium, quod est contractus irrescindibilis, et ex altera parte metus, matrimonii libertati directe, graviter et irreparabiliter iniuriosus, ipsa natura alte clamare videtur neminem ligari posse eo consensu, qui per iniuriam, secus omnino irreparabilem, fuerit extortus.

In praxi, si de christianis agatur, quaestio nullius fere est momenti: etenim ex rei natura in huiusmodi impedimento, etsi mere ecclesiasticum habeatur, dispensatio non conceditur; si vero de infidelibus, quum sit impedimentum dubium *dubio iuris naturae* (n. 197, II), adeundus foret S. Pontifex, summus et authenticus iuris naturae interpret.

Art. V. *Conditio vitians vel deficiens.*

541. Quid sit *conditio* matrimonio apposita?

Ut in contractibus generatim, ita etiam in matrimonio consensus vel pure et simpliciter dari potest, vel sub aliqua conditione. Nomine *conditionis* venit: *Circumstantia, cui consensus ita alligatur, ut ab eius existentia ipse consensus pendeat.* Dicitur:

¹⁰ *Circumstantia*, e.g. aliqua res praestanda vel facienda, aliqua qualitas in altero contrahente, aliquis eventus, etc. Pro

1) S. Th. qu. 43, a. 3; S. Lig., n. 1054; Wernz, n. 266; de Becker, p. 65; Cathrein, *Moralphil.*, II, S. 408; Linneborn, S. 324.

circumstantiarum diversitate — prout nempe ad tempus praesens vel praeteritum vel futurum pertinent, aut prout sunt aliquid naturaliter possibile vel impossibile, necessario futurum vel contingens, a casu pendens vel a voluntate contrahentis, honestum vel turpe, substantiae matrimonii repugnans vel non repugnans — ipsae conditiones vocantur *de praesenti*, *de praeterito*, *de futuro*; *possibiles* vel *impossibiles*; *de futuro necessariae* vel *contingentes*; *casuales* vel *potestativae*; *honestae* vel *turpes*; *substantiae matrimonii repugnantes* vel *non repugnantes*. Plerasque huiusmodi distinctiones illustrabunt exempla mox afferenda. — Dicitur:

2° *Cui consensus ita alligatur, ut...* etc. Proprium enim verae conditionis est, ut prorsus alligetur consensui, h. e. ut veluti unumquid cum principali consensus obiecto in contractus substantiam deducatur, ideoque, deficiente seu non verificata conditione, consensus ipse deficiat. Cuius alligationis indicium (regulariter saltem) praebent particulae *si*, *nisi*, *dummodo*, e. g.: „Contraho tecum, dummodo sis puella nobilis.“ Quare a proprie dicta conditione toto coelo differunt circumstantiae illae, quae, quantumvis influant in consensum ac forte totam eius causam constituent, ipsi tamen consensui demum non alligantur, sed pure potius ac simpliciter eum praestari sinunt. Huiusmodi sunt *a. modus*, seu onus quoddam contractui adiectum et, contractu perfecto, ab altero contrahente explendum, ut si dicatur: „Contraho tecum, *ut* postmodum talem artem mecum exerceas;“ *b. causa*, seu indicatio motivi, quo quis ad consentiendum feratur, e. g.: „Contraho tecum *quia* dives es“; *c. demonstratio*, seu expressio alicuius qualitatis in comparte suppositae, e. g.: „Contraho tecum, *quae* illibata es.“

Modus, utpote qui natura sua contractum non suspendit, sed in suo esse perfectum supponit, non potest, licet postea a comparte non servetur, consensum invalidare. Neque id possunt falsa *causa* vel *demonstratio*, nisi aut ipsam alterius contrahentis personam respiciant vel qualitatem quae in personam redundat, aut manifesto transeant in *conditionem sine qua non*. Per se enim loquendo *causa* et *demonstratio* non conditionatum consensum faciunt, sed *mere hypotheticum*, qui

cum consensu *ex errore* praestito confunditur, eiusque sequitur rationes ¹⁾. Vix opus est dicere sermonem tantum esse de conditione „*apposita et non revocata*” (can. 1092).

Iam autem de proprie dicta conditione quaeritur:

542. Utrum quarumlibet conditionum matrimonio adiectarum eadem sit vis et efficacia.

Minime, sed partim ex natura rei, partim ex citato can. 1092, earum aliae seipsas vitiant, eo quod in foro externo habentur „pro non adiectis” seu prorsus ineffaciter appositis (n. 543); aliae non seipsas vitiant sed consensum matrimonialem cui apponuntur (n. 544); aliae nec seipsas vitiant nec consensum cui apponuntur, eo quod communem exserunt conditionum vim atque efficaciam, scilicet consensum ideoque matrimonii valorem aut suspendentes (n. 549) aut solummodo incertum reddentes (n. 551).

543. Quaenam conditiones vitiant semetipsas?

Responsum praebet can. 1092, 1°: „*Conditio... si sit de futuro necessaria vel impossibilis vel turpis, sed non contra matrimonii substantiam, pro non adiecta habeatur.*”

Igitur in foro externo habentur tamquam non adiectae ideoque, dum vitiant seipsas, matrimonium statim valide contrahi sinunt:

1° Conditiones *de futuro necessariae*, e.g.: „*Contrahe tecum, si cras orietur sol*”. Qui enim „sub conditione stipulatur, quae omnino exstatura est, pure videtur stipulari” ²⁾.

1) Vide S. C. C. in causa *Bugellen*, 9 Sept. 1893, cuius haec est species: Franciscus S. audiens, sponsam suam Margaretham F. ab alio gravidatam, eam ducere recusabat. Credens tamen sponsae obstestationi et lacrymis, nuptias cum ea contraxit die 7 Febr. 1889. Post paucos vero dies uxorem, revera ex alio gravidam inventam, dimisit et deinde die 18 Nov. 1890 agere coepit de nullitate sui matrimonii ob appositam virginitatis *conditionem* non verificatam. Sed S. C., adhaerens voto canonistae (contra votum theologi) pro valore matrimonii sententiam tulit. Revera enim Franciscus non contraxerat sub *conditione* „dummodo non sis gravida,” sed solummodo in falsa *hypothesi* seu persuasione sponsae non gravidatae. Aliis verbis: per sponsae lacrymas in *errorem* ductus tandem dedit consensum non conditionatum, sed purum et absolutum, licet hypotheticum. *Act. S. Sed.*, XXVI, p. 335, sequi.

2) Ita Ulpianus in l. 9. D. *de novationibus* (46, 2).

2° *Conditiones de futuro impossibiles* (e.g.: „*Contraho tecum sit aetate decrescas*“) vel simpliciter ¹⁾ *turpes* (e.g.: „*Contraho tecum, si inimicum meum occidas*“).

Utriusque constituti haec est ratio: Qui sub necessaria, impossibili vel turpi conditione contrahit, is profecto dubium ingerit, an serio contrahere velit. Iamvero, quum matrimonium in iure nostro sit *causa favorabilis* (n. 60), idem ius dubiam contrahentis voluntatem eam in partem interpretatur, quae matrimonio potius quam ridiculae vel turpi conditioni favet, ideoque *praesumit*, contrahentem voluisse matrimonium *pure et simpliciter*, nec serio apposuisse conditionem aut ridiculam, quae rei gravitati, aut turpem, quae eiusdem sanctitati repugnat.

Attamen praesumptio illa est *iuris tantum*, quae scl., contrario *probato*, veritati cedere debet. Quodsi proinde aut in foro conscientiae (ex pertinenti contrahentis assertionem) aut in ipso foro externo (ex adiunctis) liquido *pateat*, contrahentem, addendo conditionem necessariam vel impossibilem, quoad ipsum matrimonium iocari voluisse, matrimonium profecto non subsistit: ipse etenim consensus, ubi reapse et (si de foro externo agatur) manifesto deficit, nulla iuris praesumptione suppleri potest (can. 1081, § 1). Similiter si (ut supra) *pateat*, consensum matrimoniale fuisse turpi vel impossibili conditioni serio *alligatum*, matrimonium, conditione non impleta, nullum erit.

544. Quaenam conditio vitiat consensum ideoque matrimonium reddit invalidum?

Ex eod. can., 2° conditio si sit „de futuro contra matrimonii substantiam, illud reddit invalidum“.

Contra matrimonii substantiam sunt illae conditiones de futuro quae repugnant vel *fini eius primario* (bono physico *prolis*), vel alicui ex *essentialibus eius qualitatibus*, nempe unitati (bono *fidei*) et indissolubilitati (bono *sacramenti*). „Si conditiones contra substantiam coniugii inserantur, puta si alter dicat alteri: *contraho tecum, si generationem prolis*

1) *Simpliciter* turpis dicitur conditio, quatenus distinguitur a conditione turpi, quae insuper *matrimonii substantiae repugnat*.

evites (quae conditio est contra bonum prolis), aut *donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem* (quae est contra bonum sacramenti), aut *si pro quaestu adulterandam te tradas* (quae est contra bonum fidei), matrimonialis contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectu" ¹⁾. Hinc, uti videtis, in hypothese conditionis matrimonii substantiae repugnantis, Ecclesia nulla iuris praesumptione supplet. Ratio est, quia qui aliquid *ad matrimonii substantiam pertinens* a consensu suo excludit, is manifesto non vult veri nominis matrimonium, sed rem a matrimonio plane diversam: defectum autem consensus manifesto substantialem nulla praesumptio supplere potest, siquidem praesumptioni nonnisi in dubiis locus sit. Idque non tantum in *conditione*, sed etiam in *modo* (vide p. 161) contra matrimonii substantiam verificatur.

Iterum tamen monemus, conditionem proprie dictam, seu *intentionem in pactum deductam*, non esse confundendam cum *mera* intentione, persuasione, opinione, proposito. etc. Illa quidem, non item haec, matrimonium invalidat ²⁾.

Quae ut melius intelligantur, veniamus ad quaedam particularia.

545. Ex conditionibus quae matrimonii substantiae repugnant ex parte finis primarii³⁾ seu boni prolis, ea praecipue attendenda venit, quae est de prolis generatione evitanda, sive perpetuo sive ad tempus, e.g. post unam alteramve prolem susceptam, aut usque ad tempus melioris fortunae. Quae conditio vel turpiter adiicitur, vel honeste.

I. Si turpiter, seu de evitanda generatione per *matri-*

1) Ita Greg. IX in cap. ult. *de conditionibus* (IV, 5).

2) Vide, praeter decisiones S. C. S. Off. p. 150¹ citatas, *Collect.*, n. 1283, 1302, 1525 ad 6^m et 7^m.

3) Quum finis primarius matrimonii sit in prole non concipienda tantum, sed etiam in edenda et conservanda, ideo praeter conditiones *de excludendo iure ad copulam* (ex toto vel ex parte) aut *de copula onanistice habenda*, communitur eae quoque contra matrimonii substantiam habentur, quae sunt *de abortu procurando* aut *de prole interficienda vel abiicienda*. Aliqui addunt conditionem de prole moraliter pervertenda, e.g. per educationem in haeresi vel infidelitate, quam tamen alii communius *simpliciter* turpem habent. Wernz, n. 302 (40); v. d. B.-Sch., n. 64.

monii abusum (onanismum, media neo-malthusiana) vel per *procuracionem abortus*, matrimonium cartò nullum erit. Ple-
rumque tamen pro *conditione proprie dicta* nonnisi *merum
propositum* erit matrimonio abutendi. Nihilominus confessarius
etiam ab iis, qui cum mero huiusmodi proposito contraxerint,
ad cautelam exiget, ut novum eumque rectum consensum sibi
invicem praebeant ¹⁾).

II. Si honeste, seu de evitanda generatione per *non-
usum* matrimonii, idque eo sensu, ut *nihil omnino* iuris ma-
ritalis tradatur et acceptetur, matrimonium pariter nullum est
secundum omnes: nam matrimonium absque iure maritali
simpliciter sumpto caret substantia. Quod confirmat S. C. C.
in *Ulyssiponen.* ²⁾). — At vero, quia nonnulli auctores induxe-
runt distinctionem inter *ipsum ius maritalé*, necessario tra-
dendum, et *usum illius iuris*, secundum ipsos non necessario
tradendum, ita ut valide contrahi censeant matrimonium sub
conditione de iure tradito numquam utendo seu *de servanda
castitate perpetua*, ideo exurgit elegans quidem at difficilis
quaestio ³⁾), quam nunc separatim discutiendam aggredimur:

546. Valetne matrimonium initum sub *conditione* servandi
castitatem perpetuam *in pactum deducta*?

Praenot. Quaestio non est de castitatis *proposito*, licet
manifestato et a comparte probato; neque etiam de simplici
castitatis *promissione*, qua unus erga alterum solo *fidelitatis*
titulo ad debitum non petendum obligetur; sed de obligatione
iustitiae, quae scl. una cum ipso iure maritali *in pactum*

1) Cfr. Lehmke., n. 881.

2) S. C. die 8 Iul. 1724, nullum declaravit matrimonium quod die 6 Maii
1718 Ulyssipone contraxerant vir et mulier, sub conditione in scriptis redacta
et parocho ac testibus communicata, quod mulier infra quindecim dies mo-
nasterium ingrederetur et, elapso noviciatus anno, regularem emitteret pro-
fessionem, una cum promissione non utendi matrimonio nec illud consum-
mandi: pro quo effectu mulier renunciavit *omni iuri quod sibi competere
posset super viri persona* et cum expressione quod, in hypothesi in qua
aliqua ex hisce conditionibus non impleretur, matrimonium perinde se haberet
ac si numquam contractum fuisset. Vide Richter, p. 246—250 (n. 88) et Ben.
XIV, de Syn., l. 13, c. 22, n. 10.

3) De cuius practica utilitate vide Linneborn, S. 341 (2).

deducatur, sive id fiat per modum *conditionis* proprie dictae (scl. suspensivae) ut in allegata causa Ulyssiponensi; sive per modum *modi* adiecti, nempe per stipulationem accessoriam, qua alter erga alterum suscipit onus numquam petendi debitum coniugale: siquidem, uti supra (n. 543) diximus etiam *modus*, si sit contra contractus substantiam, ipsum contractum invalidat. — Quo praenotato:

I. Alii, praeunte Paludano¹⁾, putant, matrimonium in hypothesei valere. Ratio est, quia traditio-acceptatio iuris maritalis absque tradita facultate eo iure utendi est: 1°. logically possibilis, adeo ut non sit traditio corporis „in ordine ad nihil“, uti videtur adversariis. Nam primo quidem etiam aliarum rerum dominium aliquando traditur sine libero domini usu seu exercitio, quoties nempe, reservato *dominio utili*, solummodo *dominium directum* traditur. Sed deinde in ipso matrimonio, de quo agimus, etsi desit ius expeditum et proximum in corpus alterius, vere habetur ius quoddam radicale et remotum. Neque hoc ius radicale inutile est et iners: vi etenim ipsius contrahentes devinciuntur impedimento ligaminis, et si alteruter cum tertia persona commiscetur, fit reus adulterii; vi ipsius contrahentes ipsi, si postmodum, mutato proposito, commiscetur carnaliter, minime sunt fornicarii, et, si carnaliter se cognoscendo forte contra votum castitatis agant, hoc erit peccatum contra *religionem* tantum, nec insuper contra *castitatem*. Ita praesertim Lehmke., l.c. — 2°. Eadem traditio etiam iuridice possibilis est: nam secundum regulas morales et canonicas ius expeditum in corpus alterius (seu ius petendi debitum coniugale) *nonnumquam amittitur*, perseverante iure illo radicali seu remoto, quoties nempe contracto matrimonio supervenit e. g. adulterium, morbus contagiosus, votum castitatis perpetuae; quinimo aliquando idem ius expeditum *ne acquiritur quidem* in matrimonio caeteroquin valido, quoties nempe contrahunt qui voto simplici perpetuae castitatis ligantur. Quid igitur obstat, quominus etiam mutua contrahentium conventionem idem ius

1) Apud Sanchez, l. 5, disp. 10, n. 1. Inter recentiores Lehmke., II, n. 882; Gury-Ballerini, II, n. 752; Marc., n. 1973 apud Gasp., n. 1009; de Becker, p. 83; de Smet, n. 156.

ab initio excludatur? — 3°. Eadem traditio etiam historice ab Ecclesia comprobata apparet. Non solum enim B. M. Virgo, sed et alii sancti (e. g. S. Pulcheria, uxor Imperatoris Marciani), etsi voto perpetuae castitatis obstricti essent, laudabiles tamen contraxerunt nuptias: quod sane fecerunt sub conditione seu stipulatione virginitatis servandae, quia secus suum votum periculo violationis exposuissent, quod in sanctis supponi nequit.

II. Alii vero, praeunte S. Thoma¹⁾, communius et probabilius putant, matrimonium in hypothesi non valere, quia traditio-acceptatio iuris maritalis, exclusa penitus facultate eo iure utendi, est contra contractus coniugalis substantiam, primo quidem quatenus, quantumvis honeste, revera tendit *ad evitandam prolis generationem*, sed deinde etiam quatenus *per se*, seu vi contractus ipsius, id ab eo excludit, quod est primarium eius obiectum.

Comparatio cum dominio in aliis rebus dupliciter claudicat: primo, quatenus dominium in corpus, quod traditur in matrimonio, nequaquam est dominium *directum* a quo dominium utile separari possit, (quemadmodum est respectu e. g. fundorum, pecuniarum, pecudum, etc.), sed praecise est dominium *utile*, seu facultas alterius corpore *utendi*²⁾ in ordine ad prolis generationem; secundo, quatenus ius et dominium in aliis contractibus potestati hominum privatorum illud modificanti ac limitanti subiacet, in matrimoniali vero contractu non subiacet.

Ad distinctionem illam inter ius *radicale* et ius *expeditum* quod attinet, non profecto negamus, ius expeditum posse a iure radicali avelli ex aliqua causa matrimonio contracto superveniente (morbo, adulterio, voto); quinimo nec negamus,

¹⁾ In IV, dist. 28, qu. unic., art. 4 ad 3 et dist. 31, qu. 1, art. 3 in corpore. Accedunt S. Bonaventura, Sanchez. (l. c.) et, e recentioribus, Santi-Leitner, l. IV, tit. 5, n. 21; d'Annibale, III. § 448 ad not. 3; Rosset, n. 194; v. d. B. Sch., n. 71; Chelodi, n. 125; Gasp., n. 1010, qui auctor in Ed. 1a (n. 858) contrariae sententiae calculum adiecerat.

²⁾ Apposite S. Bonaventura: „Quia enim (inquit) facultas est propter usum, consonantius rationi est, ut qui alterum privat usu, non ei simpliciter facultatem conferat."

posse iam inde ab initio avelli ex causa praeëxistente quidem, *sed accidentali* (e. g. praeëxistens votum), sed omnino negamus, avelli posse *vi ipsius contractus* coniugalis, seu *per se*.

Nec quidquam hac in re faciunt coniugium B. M. Virginis aut matrimonia ab aliis s.s. virginibus inita. Coniugium S. Dei Matris, utpote singulari quadam oeconomia divina praeparatum, optime concipi potest ut contractum sine ulla virginitatis *conditione*, et e sola B. Virginis *persuasione*, non sine superna illustratione concepta, de mente perfecte casta sanctissimi sui sponsi ¹⁾.

Quo vero ad S. Pulcheriam aliosque sanctos, ut argumentum esset plane convincens, *probandum* esset, huiusmodi personas ^{1°} fuisse, nuptiarum suarum tempore, voto *perpetuo* ligatas nec ab eodem legitime *solutas*; insuper, ^{2°} potuisse, sine voti sui periculo, ex mero castitatis *proposito* aut ex mera *promissione*, in pactum non deducta, matrimonium contrahere; ^{3°} contraxisse *matrimonium* veri nominis. Haec autem tria ex documentis historicis concludenter eruere, sat reputamus difficile ²⁾.

„Stante hac controversia (ita Gasp., l.c.), in praxi si agatur de matrimonio contrahendo, non permittatur cum illa conditione; si de *contracto*, interim matrimonio favendum, donec S. Sedes aliud non declaraverit” ³⁾.

547. Hucusque de conditione matrimonium numquam consummandi, seu servandi castitatem perpetuam. Sed quid de conditione servandi castitatem ad tempus, v. gr. *per tres annos, vel post alterum filium, vel singulis feriis sextis?*

Dicit Gasp³⁾, n. 1008 et post ipsum etiam Chelodi (l.c.), matrimonium sub tali conditione valere secundum „omnes”, quia, inquit, „ius potest utique temporanee ab eius exercitio separari, et matrimonium in iure consistit.” At vero, imprimis

1) Ben. XIV, *de Syn.*, l. 13, c. 22, n. 9, sequ.

2) Santi-Leitner, IV, 5, n. 22.

3) S. C. C. in *Elboren*. 27 Iul. 1907 quaestionem nostram practice solvit suadendo SSmo dispensationem super rato „ad cautelam” impertiendam. A. S. S., XL, p. 490.

haec legimus apud Sanchez (l.c., n. 5): „Si esset pactum ut certis diebus abstinerent a copula, ut sextis feriis, ... tunc esset irritum matrimonium. Quia est contra substantiam eius, nempe contra totalem corporum traditionem." Ad rationem autem, a Gasparri allatam: quamvis ius separari possit ab exercitio actuali, quinimo ex *accidentali* titulo etiam ab exercitio iuridico (idque non solum ad tempus, sed etiam perpetuo), idem tamen ius, quod natura sua individuum est, ne ad tempus quidem *per se* (seu vi ipsius contractus coniugalitatis) separari posse videtur a iuridico suo exercitio seu a iuridica exercendi facultate: nam *ius* et facultas iuridica *ius exercendi* sunt unum et idem, adeo ut frustra supponatur, nonnisi *exercitium* iuris restringi „salvo iure ipso" ¹⁾).

548. Ex conditionibus quae matrimonii substantiae repugnant ex parte qualitatum essentialium, vix alia specialiter attendenda venit, quam ea *dissolubilitatis* conditio, sub qua in quibusdam regionibus (Oceania, Canada, Nesqualy in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, Transsylvania Promontorio Bonae Spei) contrahunt Calvinistae. Nimirum illi, perverse interpretantes verba Domini: „Quicumque dimiserit uxorem suam, *nisi ob fornicationem*, et aliam duxerit, moechatur," non solum falso *putant*, posse se a coniuge adulterante divertere (cfr. 529), sed secundum suum ritum nuptias benedicendi expresse et solemniter *stipulantur*, coniugium in casu adulterii iri dissolutum. Quum autem tali casu fieri nequeat, ut error particularis absorbeatur generali voluntate contrahendi iuxta Christi institutionem, ideo S. Sedes saepe saepius declaravit, illorum matrimonia nulliter contrahi ²⁾).

Nota. Protestantes nostrates, praedicto licet *errore* infecti, communiter tamen nullum adhibent benedictionis ritum, quo solubilitatis intentio deducitur *in pactum* ³⁾. Hinc hoc ex capite

1) Fateor equidem, in can. 1086, § 2 („si... pars... actu excludat... omne ius in actum coniugalem... invalide contrahit") illud „omne" difficultatem mihi facessere. Numquid eo *saltem aliquid* ipsius iuris in actum coniugalem excludi posse edicatur? Et si ita, qui foret iuris excludendi limes?

2) *Collect.*, n. 1283, 1291 (ubi etiam habetur praefati ritus haeretici descriptio), 1292 ad 2^m, 1392 (alin. „Quoad"), 1525 ad 6 et 7.

3) Eene bepaalde formule van huwelijksinzegening is, althans voor zoover

eorum matrimonia nullo substantiali vitio laborant. Idem generatim dicendum de iis qui, quin de solubilitate paciscantur, contrahunt secundum *intentionem* legis civilis, certis in casibus divortium permittentis. Iterum vide S. C. C. in causa Parisiensi p. 150² allegata.

549. Quaenam conditio valorem matrimonii suspendit?

Id, ex can. 1092, 3° facit „conditio *de futuro* licita, e. g. „Contraho tecum dummodo in testamento N. decumbentis haeres inveniaris,” vel: „... dummodo tale munus tibi conferatur.” Ex huiusmodi conditione adiecta suspensio consensus et valoris matrimonii perdurat usque ad tempus conditionis aut impletae (vel, ut aiunt, *purificatae*) — quo casu consensus ex conditionato ultro, i. e. absque novo consensu, fit absolutus, et sic matrimonium ultro fit existens et validum — aut certo non impletae (vel, ut aiunt, *deficientis*), quo casu consensus hucusque suspensus ultro evanescit, et ideo matrimonium est non-existens.

Una tamen datur huius generis conditio, quae, impleta, non ultro consensum conditionatum purificat, sed novum et ex integro positum postulat, saltem e iure positivo, nempe e stylo Curiae ¹⁾. Intelligimus conditionem *dispensationis obtinendae*, consensui de praesenti ab iis appositam, qui aliquo impedimento dirimente dispensabili ligantur. Vide supra, n. 15.

550. Ad quid tenentur qui matrimonium conditionatum legitime contraxerunt?

a. Pendente conditione tenentur expectare conditionis eventum, quin interim aut maritaliter inter se conversari ²⁾ aut consensum iniuste revocare, aut tertio obligari ipsis *liceat*. At vero tum revocatio, tum matrimonium ³⁾, servatis de caetero

de Ned. Herv. Kerk betreft, niet voorgeschreven. Zie Muurling, *Practische godgeleerdheid*. Groningen 1860, blz. 490. Vgl. *Kerkelijk Wetb.* 3e druk (1898), blz. 92.

1) Chelodi, n. n. 16 et 126. Aliter Schaepm., *C. en H.*, blz. 58, ob sensum indistinctum can. 1092, 3°, Attamen cfr. can. 20 et ipse Schaepm., op cit blz. 47.

2) Copula interim patrata matrimonium [praesumptum] iure novo (cfr. supra, n. 58) non facit.

3) Sed matrimonii promissio interim alteri facta, utpote de re illicita (n. 89), non valeret (n. 103 bis, III, b.)

servandis cum tertio initum, *valeret*; quod per se intelligitur.

b. In casu recessus a conditione mutuo consilio facti res, si quidem matrimonium, etiam qua conditionatum, fuerit publicum, parochus matrimonii erit notificanda, quin tamen publica matrimonii celebratio iterum fiat sit necesse.

c. Impleta conditione, quamvis matrimonium statim valeat (n. 549), expedit tamen parochum eius rei certiolem reddere, quo facilius illius valor probetur.

551. Quibusnam additis conditionibus matrimonii valor, quin ipse suspendatur, solummodo redditur cognitione incertus?

Resp. can. 1092, 4°: „[Conditio, si sit] *de praeterito* vel *de praesenti*, matrimonium erit validum vel non, prout id quod conditioni subest, existit vel non.”

E.g. si ita quis contrahat: „Contraho tecum si tu hoc artis opus fecisti,” aut: „... si tu es fundi illius dominus,” matrimonium statim „erit validum vel non, prout” ... etc. quin obstat eius, quod conditioni subest, temporalis incertitudo. „Revera enim quae per rerum naturam sunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint”, uti legitur in iure Romano.

Idque, saltem iure novo, quoad ipsas procedit conditiones turpes aut substantiae matrimonii repugnantes: nam quae can. 1092, 1° et 2° de *futuris* huiusmodi conditionibus statuuntur, ea eod. can. 4° quoad conditiones de *praeterito* et de *praesenti* omittuntur 1).

551. Matrimonio conditiones apponere, estne licitum, etiam absque probata causa?

Dummodo sint honestae et substantiae matrimonii non repugnantes, affirmative. Codex enim quoad earum appositionem nullam causam postulat, uti postulat can. 1091 quoad procuratorem vel interpretem adhibendum.

Attamen ne passim apponantur suadent difficultates quoad earum probationem inde facile oriturae. Quare, si quando in

1) Quo proinde dirempta videtur pristina de eo controversia. Cfr. v. d. B. Sch., pag. 102 (2); Vlaming², n. 462, a.

foro publico adhibeantur, parochus curet posse de earum appositione *constare*. Quod pariter, si conditio revocetur, ipsi curent conditionate coniuncti, scl. revocando coram testibus. Cfr. n. 550. *b*.

CAPUT IV. DE CONSENSUS PERSEVERANTIA

552. Quaerere de perseverantia consensus apud valide coniugatos profecto est inutile. Matrimonii enim validi indissolubilitas consensus irrevocabilitatem per se includit. Sed quid de perseverantia consensus quoad se quidem valide dati, sed ratione alicuius impedimenti inefficacis seu invalidi?

Ex can. 1093: „Etsi matrimonium invalide ratione impedimenti initum fuerit, consensus praestitus praesumitur perseverare, donec de eius revocatione constiterit.”

Quare consensus semel datus, quin scientia nullitatis matrimonii e medio tollatur (can. 1085), contra ex praesumptione iuris censetur perseverare, donec... etc.; et sic locum praebere poterit matrimonio absque novo consensu revalidando, secundum inferius dicenda.

PARS VII

DE FORMA CELEBRATIONIS MATRIMONII

553. Quid et quotuplex matrimonii celebrandi forma?

Ad 1^m. Matrimonium, etsi naturaliter solo mutuo consensu sufficienter manifestato (515) perficitur, potest ¹⁾ tamen, ut contractus quilibet, quibusdam obnoxium esse sollemnitatibus, iure positive requisitis. Iamvero sollemnitates in matrimonio contrahendo ex iure Ecclesiae adhibendae matrimonii *formam* constituunt.

Ad 2^m. Forma matrimonii distinguitur iuridica, praestituta matrimonio ut est contractus; et liturgica, praestituta eidem ut est res sacra seu sacramentum.

Forma iuridica, saltem inde a Conc. Trid. est partim substantialis, qua non observata matrimonium invalide contrahitur, partim accidentalis, qua non observata matrimonium contrahitur valide quidem sed illicite.

Forma liturgica, qua talis, i.e. quatenus formae iuridicae non coniuncta, tota est accidentalis.

Forma iuridica celebrationis matrimonii, quum constituta sit ut de eo publice seu „coram Ecclesia” constare possit, si observetur, reddit illud iuridice publicum ²⁾; sin autem, reddit iuridice clandestinum i.e. *clam* contractum (n. 57). Inde a tempore Conc. Trid., quod formam substantialem matrimoniis praestituit, hoc *clandestini* nomine praecipue vocari coepit matrimonium hac forma non servata contractum.

1) Ben. XIV, Litt. apost. „Paucis abhinc,” 19 Mart 1758, alin. „Dubitabatur” in *Collect.* n. 1391 (p. 499).

2) Ipsum illud matrimonium secretum quod *conscientiae* vocatur (n. 57), dummodo ad normam cann. 1105—1107 (de quibus infra) contractum, potest iuridice publicum vocari.

554. Certa celebrationis forma quandonam ab Ecclesia matrimoniis praestituta?

Ad *accidentalem* forma quovis tempore ¹⁾ pertinuit et etiam hodie ²⁾ pertinet matrimonii celebratio *publica et religiosa (liturgica, ritualis)*, cum interventu nempe sacerdotis, nuptias in facie Ecclesiae et ipsius nomine cohonestantis ac benedicientis. Ad formam accidentalem inde a tempore Conc. Lat IV (supra, n. 144) pertinet etiam matrimonii contrahendi *publicatio*.

Eiusmodi forma sane admodum opportune ab Ecclesia inducta fuit, non solum qua *religiosa*, scl. ob indolem sacram matrimonii, sed etiam atque magis qua *publica*. Siquidem e clandestinis coniugiis facile evenit, quod ante Conc. Trid. saepius eveniebat „ut qui (clandestine) uxorem duxerat, eam derelinqueret atque (in facie Ecclesiae) superinduceret aliam; quodque interdum nonnulli uxorem habentes ad sacros Ordines ascenderent et, una cum uxore, ecclesiastica beneficia retinerent; quibus gravissimis malis ecclesiastici iudices mederi nequibant, cum matrimonii contracti necessariae probationes deessent" ³⁾.

Ut forma *substantialis* inde saltem a tempore Conc. Tridentini ⁴⁾ viget matrimonii celebratio *coram paracho et duobus saltem testibus*.

555. Quinam fuit formae substantialis constituendae progressus canonico-historicus?

En quatuor praecipua progressus momenta: 1°. ipsa condita tridentina lex; 2°. exemptiones ab hac lege variis causis

1) „S. Dei Ecclesia clandestina matrimonia ex iustissimis causis semper est detestata atque prohibuit." Ita Conc. Trid. S. 24, c. 1 *de ref. matr.* Revera iam Tertullianus: „Ideo penes nos (inquit) occultae quaeque coniunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur." *De pudicitia*, c. 4 (Migne, II, col. 987). Cfr. eiusdem Tertulliani necnon S. Ignatii Martyris sententiae tom. I, p. 27 (2).

2) Rit. Rom. tit. VII, c. I.

3) Ben. XIV, Const. cit., alin. „Asserta". Cfr. *de Syn.* l. 8, c. 12, n. 13.

4) Est quaestio historico-canonica, a tridentinis Patribus controversa sed non decisa (Pallavicini, *Hist. Conc. Trid.*, L. 22, c. 4), an umquam ante Tridentinum matrimoniorum valor a celebratione „in facie Ecclesiae" dependerit. Communius et hodie fere certo negatur. Ben. XIV, l.c., n. 4—7; Wernz, n. 153.

inductae; 3°. ius tridentinum decreto „Ne temere” reformatum; 4°. idem decretum fere integrum Codice receptum.

556. Quid quoad matrimonii formam lege tridentina constitutum?

Decr. trid. „Tametsi” (S. 24, c. 1 *de ref. matr.*):

a. ipsam matrimonii formam hisce verbis constituit: „Qui aliter quam praesente paroco, vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus, matrimonium contrahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit ¹⁾, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat”. Parochus, ad valide matrimonio assistendum competens, saltem ex iurisprudencia ²⁾, solus erat parochus proprius (scl. ratione domicilii aut quasi-domicilii) alterutrius saltem contrahentis. Isque suorum matrimoniis ubique terrarum valide assistebat, quin insuper referret an esset irregularis, censuratus, nondum ordinatus, putativus. Quin etiam, non referebat utrum volens an invitus matrimonio assisteret;

b. suam vim irritandi matrimonia informia limitavit ad paroecias in quibus, singillatim sumptis, sequeretur sui ipsius promulgatio, adeo quidem ut nonnisi post triginta dies a peracta promulgatione inibi vigere inciperet. Quem sui limitem decretum posuit ne invalide redderentur matrimonia haereticorum, per se utique etiam huic Ecclesiae legi subiectorum (n. 193), at nunc, mediante eius non-promulgatione, ab ea exemptorum.

Itaque ubicumque, ob defectum catholicismi in populationibus, decreti promulgatio non sequebatur, ibi matrimonia extra formam tridentinam contracta, valida manebant ³⁾.

1) Tridentinum, ipsos contrahentes hac sua lege „inhabiles” reddens, ea utitur terminologia qua non-observantia formae (clandestinitas) denotatur ut matrimonii impedimentum,“ scl. ipsam contrahentis personam afficiens. De terminologia vero nova (Decr. „Ne temere” et Codicis) vide supra, n. 183, c.

2) Sunt qui parochum proprium ipso decreto tridentino intentum fuisse sustinent. Wernz, n. 177.

3) Territoria in quibus decretum „Tametsi” publicatum est, vel saltem — ob diuturnam eius (qua talis) observantiam — pro publicato habetur, quamplurimi a.a. (plus minusve exacte) recensent. Item territoria in quibus publicatio

557. Quibusnam ex causis certae ab hac lege exemptiones inductae? — Exemptiones inductae fuerunt:

- a. decreti non-publicatione, uti modo dictum est (n. 556);
- b. eius, licet publicati, non-receptione et usu contrario per decennium saltem ¹⁾;
- c. eiusdem, licet publicati et recepti, non-observantia seu desuetudine per tempus diuturnum inter catholicos ²⁾;
- d. eiusdem relaxatione seu dispensatione per Sedem Apostolicam ³⁾, cui aequiparari potest *Declarationis Benedictinae pro Hollandia* (de qua n. 558) per modum privilegii ad alias regiones extensio ⁴⁾.

558. Quid Declaratio Benedictina et quaenam fuit eius edendae ratio?

Ad 1^m. Est celebre illud documentum, incipiens „Matrimonia” die 4 Nov. 1741 a Benedicto XIV editum ⁵⁾ super dubiis respicientibus matrimonia, in Foederatis Belgii provinciis ab haereticis inter se vel cum catholicis extra formam tridentinam contracta; qua scl. declaratur ⁶⁾ ea matrimonia esse valida.

Ad 2^m. Ratio huius declarationis probabilius ⁷⁾ est in eo facta non est, aut circa quae de ea peracta non constat. Vide e.g. Feije, n. 320—336; Ioder, p. 316—354; Vlaming², n. 480—482. Huiusmodi recensiones per aliquot proximos annos utilitatem etiam practicam retinent, si quando iudicandum sit de valore alicuius matrimonii ante diem Paschatis (19 Apr.) anni 1908 — quo die vigere coepit decr. „Ne temere” — clandestine alicubi contracti.

1) Reiff., I, IV, tit. 3, n. 119. Cfr. resp. S. C. de Prop. F. 27 Iun. 1621, datum pro Iaponia, ubi revera decretum, licet publicatum, tamen, in aestu persecutionis et ob penuriam sacerdotum, non erat, quantum ad praesentiam parochi, in praxi receptum. *Collect.*, n. 1387.

2) S. C. C. apud Richter, p. 291, n. 162.

3) Pius VIII die 25 Mart. 1806 dispensavit quoad matrimonia mixta in prov. Coloniensi posthac contrahenda. Similiter Greg. XVI pro Hungaria (1841) et Pius IX pro prov. Vratislaviensi (1877).

4) Elenchum locorum ad quos dicta Declaratio extensa fuit, vide e.g. Vlaming², n. 497.

5) *Bull. Ben. XIV*, tom. I, p. 178 vel C. P. App. VII, p. 40. Pro huius Declar. interpretatione, vide eiusd. Ben. XIV Const. „Singulari Nobis” 9 Febr. 1749, § 17 (*Bull. cit.*, t. VII, p. 28), praesertim vero de *Syn. dioec.*, I. VI, c. 6.

6) Rite notetur non esse *dispensationem*, sed *declarationem*.

7) Cfr. Vlaming², n. 495, 2°, dissentiens a Gasp¹., n. 895.

quod, quo tempore decretum „Tametsi” hisce in regionibus inter catholicos est promulgatum¹⁾, eo haeretici suos iam habebant religiosos coetus a catholicis paroeciis de facto separatos; in quibus utique decretum non promulgabatur ideoque vim obtinere non potuit.

Ratio autem specialis, ob quam non tantum matrimonia haeticorum inter se, sed etiam mixta a Pontifice valida sunt declarata, est in principio, hac in materia²⁾ ad exemplum iuris civilis tunc admissio, nempe: partem a lege exemptam (haeticam scilicet) exemptionem suam, propter contractus individuitatem, alteri parti (nempe catholicae) communicare³⁾.

559. In quo praecipue et quasnam ob rationes ius tridentinum decreto „Ne temere” reformatum est?

Ad 1^m. Reformatio decreto „Ne temere” inducta his duobus praecipue continetur:

a. ad contrahendum coram paroco et duobus saltem testibus universi iam tenentur catholici, independenter ab illis causis, vim decreti tridentini olim limitantibus, de quibus n. 557, a, b et c;

b. ad *valide* assistendum competens iam est parochus cuiusvis loci quoad quorumlibet matrimonia, dummodo assistens intra limites sui territorii.

Ad 2^m. Ratio prioris puncti reformati est finis ipsius tridentinae legis universaliter exinceps consequendus; hucusque enim exemptionum latitudine finis ille remanserat magna ex parte frustratus.

Ratio alterius puncti est removendum frequens illud peri-

1) De promulgationis illius historia vide Vlaming², n. 480.

2) Ben. XIV Syn., l. 6, c. 6, n. 12; cfr. *Collect.* 1399. Notetur, dictum principium ab Ecclesia applicari „hac in materia”, ubi nempe agitur de lege moderante contractus coniugalis formam. Quoad alias enim leges irritantes (impedimenta dirimentia), inhabilitatem in ipsa contrahentis persona constituentes, exemptio unius partis (e.g. infidelis) minime communicatur alteri parti (e.g. fidei); contra, pars non exempta eam, qua ipsa directe afficitur inhabilitatem, indirecte ipsi parti de se exemptae communicat. Vide supra, n. 195 et cfr. n. 52 et 53

3) Quinam in sensu Declarationis sint „haeretici”, vide apud eos qui ante Codicem scripserunt, e.g. Vlaming², n. 495, 3°.

culum nullitatis matrimoniorum, quod inferebat difficultas dignoscendi parochum *proprium*, eum praesertim qui talis esset ratione *quasi-domicilii* ¹⁾).

560. Quum decretum „Ne temere” — quod prodiit 7 Aug. 1907 et vigere incepit a die 19 Apr. 1908 — nonnisi paucis mutatis in Codicem transierit, ideo canones huc facientes, quatenus decreti illius textum ex integro referunt (can. 6°, 2°), sane tum ex iurisprudencia tum ex doctrina ²⁾ super decreto illo interim emanatis explicari debent.

Quibus historice praenotatis, iam consideremus ius hodie vigens de matrimonii celebrandi forma, tum iuridica (Cap. I), tum liturgica (Cap. II).

CAPUT I. DE FORMA IURIDICA CELEBRATIONIS MATRIMONII.

561. Forma iuridica matrimonii celebrandi, quonam regitur generali principio?

Resp. can. 1094: „Ea tantum matrimonia valida sunt quae contrahuntur coram paracho, vel loci Ordinario, vel sacerdote ab alterutro delegato et duobus saltem testibus, secundum tamen regulas expressas in canonibus qui sequuntur et salvis exceptionibus de quibus in cann. 1098, 1099”.

Quo posito, ex ordine videbimus: 1° de personis formam constituentibus (Art. I); de formae adiunctis substantialibus (Art. II); de formae adiunctis accidentalibus (Art. III); de

1) „Saepe... gravis exstitit dubitatið in decernenda persona parochi, quo praesente matrimonium sit contrahendum. Statuit quidem canonica disciplina, proprium parochum eum intelligi debere, cuius in paroecia domicilium sit, aut quasi-domicilium alterutrius contrahentis. Verum quia nonnumquam difficile est iudicare, certo ne constet de quasi-domicilio, haud pauca matrimonia fuerunt obiecta periculo ne nulla essent... Haec dudum explorata, eo crebrius accidere nostra aetate vidimus, quo facilius ac celerius commeatus cum gentibus, etiam disiunctissimis, perficiuntur.” Decr. „Ne temere”, in Proöemio.

2) Commentaria in decr. „Ne temere” scripserunt: Ojetti (Romae), Desmet (Brugis), Vermeersch (Brugis), Gennari (Poitiers-Paris), Wouters (Amst.-Galopiae), v. d. Acker (Buscoduci), Boudinhon (Paris), Choupin (Paris), Haring (Graz), Detzel (Passau), Karst (Limb. a.d. Lahn), Leitner (Regensb.), Arndt (Trier), Heiner (Münster), Knecht (Köln), de Pauli (Graz-Wien).

forma iuridica extraordinaria, ubi etiam de matrimonio conscientiae (Art. V); de matrimoniis formae subiectis (Art. IV); de matrimonio informi valido (Art. VI); de formalitatibus celebrato matrimonio accessoriis (Art. VII).

Art. I. *De personis ad formam constituendam necessariis.*

562. Ad constituendam formam iuridicam matrimonii quot et quanam personae ei assistant necesse est?

Assistant saltem tres, scilicet parochus (*vel* Ordinarius loci in quo matrimonium celebratur *vel* sacerdos ab alterutro delegatus) et duo saltem testes.

Parochus (Ordinarius, sacerdos delegatus) matrimonio assistit ut *testis qualificatus*, i.e. speciali et ipsa lege designata qualitate praeditus; duo alii assistunt ut testes ordinarii seu *communes*.

563. *Parochi* nomine quinam hinc veniunt, adeo ut vi ipsius officii et absque alterius delegatione matrimonio assistant?

Universim veniunt qui alias in iure¹⁾, videlicet:

1° Parochus simpliciter ita vocatus, i.e. sacerdos, cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda. Can. 451, § 1.

2° Quasi-parochus, qui quasi-paroeciam regit in vicariatu apostolico aut in praefectura apostolica. Can. 451, § 2, 1°; cfr. can. 216, § 3.

3° Vicarius paroecialis, si plena potestate sit praeditus (can. 451, § 2, 2°), cuiusmodi est:

a. vicarius actualis, ad normam can. 471 totam curam animarum exclusive gerens in paroecia pleno iure unita, seu incorporata, alicui personae morali (e.g. monasterio, capitulo) cui paroecia sit in titulum collata;

b. vicarius oeconomus, qui ad normam can. 472, 1° constituitur in paroecia vacante (*deservitor*);

c. vicarius cooperator (unicus vel antiquior) aut parochus vicinior, qui ad normam can. 472, 2° ante oeconomiconstitutionem paroeciae vacantis regimen interim assumit;

1) Cfr. Vlaming in *N. K. St.* 1918, blz. 225 et 292.

d. vicarius ad normam can. 465, § 4, 5 parochus ultra hebdomadam absentibus substitutus;

e. vicarius adiutor ad normam can. 475 parochus permanenter inhabilis ita datus, ut huius vicem in omnibus supplendam habeat.

564. Num eodem nomine aliqui etiam veniunt vicarii cooperatores, ad normam can. 476, § 1 parochis in curae adiutorium dati?

Spectato iure communi negative, excepto casu de quo n. 563, 3°, *c.* Responsio negativa etiam valet quoad vicarium cooperatorem ad normam can. 476, § 2 constitutum „pro determinata paroeciae parte” et licet in ea parte singulari ecclesiae vel oratorio sit praepositus, cum titulo v. gr. *rectoris*, *expositi*, etc. Inde enim natura subordinata officii per se non mutatur.

At vero can. 451, § 2, 2° locum relinquit iisdem iure speciali ita constituendis ut, „plena potestate paroeciali praediti,” etiam quoad matrimonio vi officii assistendum parochis aequiparari possint ¹⁾.

565. Quid quoad ius matrimoniis suorum assistendi *a.* de rectoribus domorum religiosarum vel piarum; *b.* de rectore Seminarii; *c.* de cappellanis militum; *d.* de aliis parochis personalibus?

Ad *a.* Rector domus religiosae vel piaae, nisi domus aut iure sit exempta, aut iusta et gravi de causa ab Episcopo parochi curae subducta (can. 464, § 2), dicto iure non gaudet.

Ad *b.* Seminarium ex can. 1368 est quidem a iure paroeciali exemptum, sed „excepta materia matrimoniali”.

Ad *c.* „Circa militum cappellanos, sive maiores sive minores, standum peculiaribus Sanctae Sedis praescriptis” ²⁾.

Ad *d.* Parochi personales, proprio territorio quidem carentes sed tamen ad normam can. 216, § 4 pro certis personis e.g.

1) Eiusmodi ius speciale in nonnullis Germaniae et Austriae dioecesium reapse viget. Vide Linneborn, S. 351,5.

2) De istis, ante decr. „Ne temere” iure assistendi suorum matrimonio alicubi iam fruuntibus, S. C. C. 1 Febr. 1908, ad 7, resp.: „Nihil esse immutatum.”

certae linguae aut nationis, in territorio degentibus paroeciali potestate praediti, dicto iure quoad suos utique gaudent.

566. Num iidem — idque quaeri etiam potest de cappellanis militum iure paroeciali forsitan praeditis — illo iure *privative* fruuntur, an *cumulative* cum parochis territorialibus?

Quodsi *privative*, alius parochus, istorum subditos copulando *illicite*, quin etiam, secundum aliquos ¹⁾ *invalide* ageret. Plerique vero, maxime ex iis qui post decr. „Ne temere” scripserunt ²⁾, stant pro facultate *cumulativa*. In ipsa enim hypothese facultatis antea *privativae*, quamvis postea universim *nihil immutatum* esse sit declaratum, non tamen inde concludere liceret, favore parochorum personalium — quorum constitutio a iure communi sane exorbitat ³⁾ — inductam esse exceptionem quandam respectu principii illius generalis novo iure inducti, ex quo scl. potestas parochi, ad validitatem matrimoniorum quod attinet — iam non amplius restricta est ad suos ⁴⁾.

567. Quinam veniant nomine „Ordinarii loci” vide supra, n. 339.

568. Num parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistunt si sint: a. nonnisi putative tales; b. beneficium canonice nondum adepti aut officium nondum aggressi; c. censurati?

Ad a. Affirmative, nam ex can. 209 „in errore communi [quo scl. titulus putativus causatur] ... iurisdictionem supplet Ecclesia.”

Ad b. Negative, nam ex can. 1095, § 1° „parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistunt a die tantummodo adeptae canonicae possessionis beneficii ad normam can. 334,

1) Noldin, III, 643 ap. Chelodi, p. 158 (6); cfr. *Archiv*, 90, S. 141, f.f.

2) Gasp³, n. 1111; Wernz, n. 179; Linneborn, S. 353; Ojetti, n. 72; Chelodi, l.c.

3) Cfr. can. 216, § 4 et recale *reg. iur.* 28 in 6°: „Quae a iure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.”

4) Ojetti, l.c.

§ 3, 1444, § 1, vel initi officii..." Porro e cit. can. 334, § 3 „canonicam dioecesis possessionem capiunt Episcopi residentiales simul ac in ipsa dioecesi, vel per se vel per procuratorem, apostolicas litteras Capitulo ecclesiae cathedralis ostenderint, praesente secretario Capituli vel cancellario Curiae, qui rem in acta referat." Parochi autem beneficiati ex can. 1444, § 1 possessionem capiunt eo actu qui iure particulari suae dioecesis praescriptus vel receptus est¹⁾. Qui merum officium obtinent absque beneficio (e.g. Vicarius Generalis) ii illud ineunt per actuale susceptionem muneris eo tempore quod eis in decreto nominationis praefinitur.

Ad c. Distinguendum: scl. negative si *per sententiam* fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi *ab officio*, aut, si, huiusmodi censuris absque sententia (*ipso facto*) quidem innodati, attamen tales *declarati* fuerint (can. 1095, § 1, 1°); affirmative vero si ipso quidem facto fuerint excommunicati vel interdicti sed tales non declarati, aut quomodocumque aliter quam *ab officio* suspensi (cfr. cann. 2279, 2280).

569. Competentiae Ordinarii et parochi hac in materia quomodo se habent ad invicem?

Quum utrique facultas sua competat iure ipso et vi officii, ideo:

a. ex una parte Ordinarius (qui caeteroquin eminenter est omnium dioecesanorum parochus) prorsus independentem a parochis quibuslibet subditorum suorum nuptiis tum per seipsum tum per alium sacerdotem valide assistit. Verumtamen, ut huius potestatis usu parochos passim et absque iusta causa praeveniat, id profecto non expedit;

b. ex altera parte etiam parochus, quamdiu *titulum* seu *qualitatem* parochi retinet, independentem a licentia vel prohibitionem Ordinarii²⁾ paroecianorum nuptiis valide semper (etsi contra Ordinarii prohibitionem illicite) assistit, non solum

1) In dioecesi Harlemen. ille actus est: acceptio „litterarum maiorum", quae fidei professionem praestitumque coram Decano iuramentum consequitur. Igitur litteris istis a neo-parochis acceptis, statim expirat facultas illa delegata quae antea fruebatur vicarius-*oeconomus* (*deservitor*) ab Ordinario constitutus.

2) Excipe prohibitionem a Papa profectam: Papa enim est supra ius commune.

per seipsum sed etiam per alium sacerdotem cui ipse licentiam dederit 1).

570. Ut valide constituatur sacerdos a parochio vel Ordinario delegatus, nonnulla requiruntur tum ex parte *delegantis*, tum ex parte *delegati*, tum denique ex parte *delegationis*. Hinc triplex quaestio (n. 572—574), cui tamen haec praemittatur:

571. Delegatio, de qua in can. 1094 (supra, n. 561) cuiusnam est naturae? Estne, annon, delegatio veri nominis seu *iurisdictionis* transmissio?

Negative. Sicut enim parochus (vel Ordinarius), matrimoniis suorum assistens, nullum revera actum iurisdictionalem seu potestativum exercet — quippe matrimonio „assistere” de se est quid passivi, nil postulans nisi quod consensus manifestationem sensibus percipiatur — sed mere praesens est ut *testis qualificatus* seu *auctorizabilis* (h. e. ut testis, qualitate per legem requisita praeditus et vi suae qualitatis auctoritatem legalem matrimonio concilians), ita nec delegatio, alteri sacerdoti concessa, est „delegatio” vere ac proprie talis seu *iurisdictionis* communicatio, sed est actus quo testis qualificatus, vi facultatis sibi iure competentis, alium sibi mere substituit. Quare etiam C. I. C., ad exemplum decreti Tridentini (n. 556, a), in subsequentibus cann. 1095, § 2 et 1096, pro *delegatione* habet *licentiam*, quae vox rei de qua agitur melius sane congruit.

1) S. C. C. in *Bosanen.*, 28 Nov. 1789 et 19 Nov. 1795 apud Richter, l. c., n. 54. Agebatur in hac ultima causa de „pro-parochis” in Sardinia, seu de vicariis qui, ex vigente ibidem consuetudine, ad praesentationem parochorum cum cura adeo plena ab Episcopo instituebantur, ut in sensu capitis „Tametsi” vere *parochi* essent. Quam consuetudinem ut abrogaret, Episcopus Bosanen. an. 1781 per synodale decretum mandavit, „pro-parochos, nisi specialem a parochio pro casu particulari facultatem in scriptis acceperint, assistere matrimonio minime posse; subtracta iisdem amplissima, quae vulgo concedi solet, matrimonii assistendi potestate”. Exortis de valore matrimonii contra hoc decretum initi dubiis, Episcopi successor S. C. adiit, quae resp.: (ad II) „matrimonia inita cum assistentia pro-parochi contra formam decreti illius esse valida, sed illicita.” Similiter in *Turritana*, 19 Dec. 1785, *ibid.*, no. 55. Gfr. etiam Ben. XIV, *Syn.*, l. 12, c. 5, n. 2.

Nihilominus, ob quamdam cum delegata iurisdictione analogiam, eadem licentia non solum nomine delegationis vocari potest, sed etiam ad normam delegatae iurisdictionis tum concedenda videtur, tum exercenda, quoties specifica *licentiae simplicis* natura aliter non postulat vel permittit.

572. Quid pro valida et quid pro licita huius licentiae concessione requiritur ex parte delegantis?

I. Pro valida concessione requiritur:

1° ut momento quo delegans licentiam concedit ipse valide assistere iam possit (n. 568 ad *b*) et adhuc possit (n. 568, *c*). „Nemo [enim] potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur." Ita regula iuris 79. Liqueat praeterea ex can. 1095, § 2: „Parochus et loci Ordinarius qui matrimonio possunt valide assistere, possunt quoque alteri sacerdoti licentiam dare ut . . . matrimonio valide assistant";

2° ut licentia vere ab eo detur seu concedatur, scil. positivo voluntatis actu; quo excluditur licentia data ex errore substantiali circa personam sive delegandi sive nupturientium, nisi tamen voluntatem habeat licentiam utcumque concedendi¹⁾. Valori vero licentiae non obstat si detur ex metu quocumque: quippe canon 1095, § 1, 3° irritat quidem *ipsam assistentiam* vi metuve gravi coactam, sed *licentiam* ad assistendum relinquit sub generali de effectu metus principio (n. 538);

II. Pro licita concessione ex can. 1096, § 2 requiritur ut delegans „... licentiam ne concedat nisi expletis omnibus quae ius constituit pro libertate status comprobanda."

573. Quatenus pro licentiae valore requiruntur ex parte delegati? — Requiritur ut delegatus:

1° sit sacerdos, quamvis ad curam vel ad confessiones audiendas non „approbatus" et quamvis censura innodatus²⁾.

1) Wouters, p. 23, in fine.

2) Immunitas a censura, ad normam can. 1095, § 1, 2°. requiritur quidem in delegante, ceu teste qualificato *ordinario*, sed nullibi in delegato, qui est testis qualificatus *extra-ordinarius*, ideoque paritate cum illo carens. Ita cum Sch., *C. en H.*, blz. 62 et Wouters, p. 25, VI. Aliter vero Linneborn, S. 361.

Hoc sacerdotii requisito suppletur in delegato ea auctoritas, quam parochus, ipsa fulget dignitate officii;

2° sit determinatus (can. 1096, § 1), adeo ut *quis* sit delegatus dubium non remaneat. Quare delegatus, quamvis aliunde deleganti personaliter ignotus, si minus nomine, saltem officio sibi proprio (e.g. „guardianus talis monasterii”) aut qualitate sibi propria (e.g. „senior talis communitalis”) designandus est. Quo requisito excluditur quaelibet electio alicui tertio relinquenda et ab eo facienda e pluribus sacerdotibus, sive indeterminate¹⁾ sive plus minusve determinate²⁾ assignatis. Quoties enim delegans facultatem matrimonio assistendi concedit ut dependentem ab electione per tertium adhuc facienda, eam concedit sacerdoti non *determinato* sed per alium *determinando*; aliis verbis: non *ipsam licentiam* assistendi sed facultatem eam *licentiam concedendi* largitur.

Uterius, quamvis conceptus *sacerdotis determinati* salvetur licet plures sacerdotes — nulla tamen interposita alternativa aut electione facienda — designentur³⁾, id tamen minus saltem videtur congruere numero singulari can. 1096, § 1 („sacerdoti determinato”) et insuper viam pandit periculis aut saltem dubiis circa matrimoniorum valorem;

3° sit factae sibi licentiae conscius. Quare illa sit ei notificata seu, ut aiunt, *intimata*. Ni enim, voluntas qua agetur in assistendo carebit suo nexu cum voluntate deputantis; seu deërit nexus ille causalis inter licentiam et assistentiam, quo effici debet, ut assistens non sua auctoritate — de se, ut supponitur, nulla — sed auctoritate deputantis assistat; qui tamen nexus ipso delegationis conceptu postulari videtur⁴⁾. Sed non videtur referre utrum notificatio accepta fuerit ab ipso delegante — aut per nuncium ab eo destinatum⁵⁾ — an a tertio,

1) E.g. si dicatur sponsis: „quem ipsi malueritis, ille vos copulet.”

2) E.g. „assistat unus ex vicariis meis” vel: „aut X aut Y” vel: „ex tali monasterio quem mittat Superior.”

3) E.g.: „quoad hoc matrimonium „licentiam concedo omnibus vicariis meis,” vel „tum X tum Y” vel: „omnibus talis monasterii.”

4) S. C. C. 5 Dec. 1626 edixit: „posita ignorantia licentiae, matrimonium non esse validum.” Zamboni, ad v. „Matrimonium”, § 19. Item declaravit 15 Apr. 1628. Cfr. Wernz, n. 180 (218).

5) Quod requirunt Sanchez, l. 3, d. 36, n. 7 et 8 et Deshayes, p. 110.

fide digno, qui licentiam concessam fuisse casu audierit; in utraque enim hypothese voluntas delegati cum voluntate delegantis ita coniungitur ut illius nomine et auctoritate agere valeat;

4° licentiam concessam acceptaverit, ita ut non valeret matrimonium contractum coram eo qui, e.g. paroeciali potestate se praeditum falso existimans, oblatam sibi licentiam ut superfluum repudiasset ¹⁾. Ratio eadem est quae sub 3°.

574. Quanam de valore requiruntur ex parte delegationis? — Requiritur:

1° quoad eius obiectum: ut detur „ad matrimonium *determinatum*, exclusis quibuslibet delegationibus generalibus ²⁾ nisi agatur de vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sunt; secus [delegatio] irrita est.” Can. 1096, § 1. Quo canone non excluditur licentia quoad plura matrimonia, dummodo singula sint in specie determinata. Sed excluduntur delegationes generales quaelibet, hinc etiam concessae e.g. quoad omnia matrimonia certae cuiusdam categoriae aut per certum quoddam temporis spatium contrahenda. Soli vicarii cooperatores huiusmodi delegationes valide accipere possunt pro paroecia cui addicti sunt;

2° quoad eius formam, ex eodem canone „dari debet *expresse*”; quo excluditur valor licentiae mere *praesumptae* (hypotheticae, interpretativae), quae scl. e sola *spe vel per-*

Responsum S. C. S. Off. 14 Aug. 1892, ab hoc auctore adductum, utpote circa *dispensationem matrimonialem* et ex peculiari *stylo Curiae* datum, perfectam iuris analogiam hic non praebet.

1) Extra hunc casum acceptionis requisitum videtur sa otiose ab a. a. positum. Cfr. Wernz, no. 180 (218).

2) Hac exclusione Codex derogat consuetudini seu praxi, sub disciplina cap. „Tametsi” et ipsius decreti „Ne temere” saltem toleratae, qua scl. in nonnullis civitatibus maioribus parochi se mutuo ad omnia matrimonia deputabant. Quae praxis tunc aliquatenus se commendabat, ne scl. per omnino frequentes mutationes domicilii et quasi-domicilii et ideo ex difficultate statuendi nupturientium parochum *proprium*, plurimorum matrimoniorum valor periclitaretur. Iure autem novo, semoto hoc periculo (quatenus scl. praesentia parochi *proprii* ultra non est de valore), etiam dicta praxis — quae et ipsa suos habebat abusus — opportune est semota. Cfr. Vlaming², n. 516, 517.

suasione ratihibitionis ¹⁾ aut — in hypothesi quod parochus sit matrimonii coram alio celebrandi conscius — ex *mera tolerantia* ²⁾ colligitur.

Cave tamen, ne expressam licentiam confundas cum explicita, seu *verbis* manifestata. Hanc enim non esse necessariam de valore, sed sufficere implicitam, quae ex *parochi proprii agendi ratione concludenter eruatur* ³⁾, communior et probabilior sententia olim tenebat, et etiamnum, spectato can. 1096, sat probabile videtur. Revera enim licentia per se loquendo non solum verbis sed etiam actibus sufficienter *exprimi* potest:

1) E.g.: De licentia parochi absentis matrimonium benedicturus est A. sacellanus. Sed inopinato venit sacerdos B., frater sponsae, licentiam assistendi sibi concedi vehementer exoptans. Hanc autem concedere nequit A. utpote ipse nonnisi delegatus (n. 575). Parochus (Ordinarius) quamvis exoptatam licentiam esset certo certius concessurus, ad eam tamen reapse concedendam nullo modo adiri potest. Non poterit B. matrimonio sororis suae de solo praesumpto parochi consensu valide assistere.

2) Exemplum praebet causa *Parisien.* supra (tom. I, p. 81²) allegata. Nam parochus proprius Parisiensis bene noverat, Gabriellam contracturam coram parochio loci Epinay, idque sine ulla oppositione toleravit. Sed tolerantia ista fuit mere talis, nullum prorsus licentiae signum continens; putabat enim, parochum loci Epinay revera proprium Gabriellae fuisse: hinc de licentia danda ne cogitavit quidem.

3) Ut ex parochi agendi ratione aliisque adiunctis concludenter eruatur, utrum revera *licentiam* concedere velit, an ex *mera tolerantia* agat, imprimis interest, utrum parochus sciat se solum esse parochum contrahentium et alium sacerdotem facultate assistendi destitui, an forte opinetur etiam alium sacerdotem esse debita facultate instructum. In altero casu est mera tolerantia, ut in causa Parisiensi modo memorata. At, etiam in primo casu agendi ratio parochi ea debet esse, ut voluntatem licentiam concedendi manifesto involvat. Quod tunc generatim verificabitur si ea sint adiuncta, ut non-expressio consensus merae oblivioni attribui debeat. Exempli gratia: Sacerdos N., propriam sororem matrimonio copulare cupiens, nulla ad hoc licentia parochi adhuc accepta, ipso nuptiali die in sacristia se sistit, ibique, vidente nec contradicente parochio, ad missam nuptialem celebrandam se accingit. Valet probabilius matrimonium deinde subsecutum. — Aliud exemplum: Pridie alicuius matrimonii coram se celebrandi parochus unico suo cooperatori dicit, se summo mane domo proficisci debere ad visitandam suam matrem graviter aegrotantem. De matrimonio altero die celebrando loquitur quidem, nonnullas etiam addens instructiones de ornamentis pro eo in ecclesia parandis, at ex animi perturbatione omittit dicere: „Tu mea vice assistas”. Sacellanus tuta conscientia procedere poterit. Secus tamen in hypothesi, quod parochus, licet proficiscendi consilium aperiens, de illo tamen matrimonio prorsus tacuisset.

aliunde vero verba, scripto vel ore prolata, can. 1096 non postulat. — Nihilominus, ad praecavenda dubia, nemo, nisi necessitate urgente, absque *explicita* parochi (vel Ordinarii) licentia hac in re procedat. Quinimo ex intentione Ritualis Romani¹⁾ summopere saltem commendandum est, ut licentia aliter quam *in scriptis* non concedatur. Quod etiam valet de licentia generali a parocho suo cooperatori forte concedenda.

575. Sacerdos delegatus potestne concessam sibi licentiam in alium transferre?

Ex analogia can. 199, de facultate subdelegandi *iurisdictionem* delegatam, respondendum est:

a. quoad licentiam concessam pro matrimonio determinato negative, nisi transferendi facultas expresse addita fuerit (can. 199, § 4);

b. quoad licentiam vero generalem affirmative, sed in singulis casibus tantum, (ibid., § 3).

576. De testibus communibus (n. 562) quaeritur: Quot et quales adhibendi ut matrimonium valeat?

Ad 1^m. Adhibendi sunt saltem duo, uti clare exigit can. 1094. Igitur unus non sufficeret, ne in casu bonae fidei quidem²⁾.

Ad 2^m. Sufficiunt qualescumque, dummodo actu gaudeant rationis usu, quo ad fidem de matrimonii facto faciendam sint idonei. Non solum enim ius nullam certam qualitatem postulat, sed sicut Conc. Trid., teste Pallavicino³⁾ a postulando abstinuit consulto, ne nempe ob dubia e.g. de testium probitate et fide forte emergentia, matrimoniis ambiguis et incertis ianua aperiretur, ita etiam Codex.

Attamen ex natura rei adhiberi non possunt qui *tum* caeci sunt *tum* surdi: sunt enim percipiendo prorsus inepti. Caecos autem *vel* surdos adhibere certe dissuadendum.

1) Rit. Rom. t. x, c. 5 *scriptam* licentiam concedi supponit ubi hanc formulam praebet: „N. presbyter de licentia Remmi Episcopi aut mea *quae penes me exstat*, in matrimonium coniunxit“ . . . , etc. At hoc non est praeceptum, sed norma directiva. Cfr. Santi-Leitner, IV, t. 3, n. 95.

2) S. C. C. 14 Ian. 1673 (Richter, p. 227, n. 40).

3) *Hist. Conc. Trid.*, l. 22, c. 4, n. 12.

Insuper ob tanti sacramenti reverentiam nonnisi maiorennēs ac praesertim honestos testes adhibere convenit.

Quoad heterodoxos S. C. S. Off., 19 Aug. 19 Aug. 1891 respondit: „Non esse adhibendos; posse tamen ab Ordinario tolerari ex gravi causa, dummodo non adsit scandalum.” *Collect.*, n. 1855.

Art. II. *De formae adiunctis substantialibus.*

577. Quaenam sunt assistentiae matrimonio praestandae adiuncta substantialia, seu ad actus valorem pertinentia?

I. Ex parte testis qualificati requiritur:

1° Competentia territorialis. Scilicet tum Ordinarius tum parochus, sicut hodie¹⁾ ab una parte intra territorii sui fines quorumlibet, etiam sibi non subditorum, matrimoniis valide intersunt (n. 559 ad 1^m, b), ita ab altera ipsorum subditorum suorum matrimoniis valide assistunt „intra fines dumtaxat sui territorii.” Can. 1095, § 1, 2°. Quod a fortiori valet si non per semetipsos sed per alium assistant; unde alii sacerdoti licentiam dare non possunt nisi ad assistendum „intra fines sui territorii,” uti expresse cavet eiusdem can. 1095, § 2°).

Notetur, ad effectum assistentiae matrimonio praestandae etiam domus et ecclesias Regularium exemptas habendas esse tamquam territorium parochi aut Ordinarii in quorum districtu territoriali sunt sitae³⁾. Exempta enim non sunt nisi ratione personarum ad eas pertinentium.

1) Dico „hodie,” i. e. inde ab edito decreto „Ne temere”. Iure enim tridentino tum invalidum erat matrimonium cui in loco quocumque non interfuisset (per se vel per alium sacerdotem) Ordinarius aut parochus proprius, tum validum erat matrimonium cui eorum alteruter interfuisset, licet extra proprium territorium constitutus.

2) Pone e.g.: In civitate X nupturiens medicus Y praeest nosocomio quod situm est intro fines paroeciae A. Ipse medicus pertinet ad paroeciam B eiusque sponso ad paroeciam C. — Iamvero, ut horum matrimonium valide celebretur in dicti nosocomii oratorio (e.g. coram eiusdem rectore), non sufficiet licentia ab alterutrius sponsi paracho proprio concessa, sed requiretur concenda a paracho paroeciae A. Utriusque enim parochi proprii licentia foret ad assistendum matrimonio extra territorii sui fines contrahendo, ideoque invalida.

3) S. C. de Sacr. 12 Mart. 1910 ad VIII. A. A. S., II, p. 194.

2° *Libertas* in assistendo. Scilicet ex can. 1095, § 1, 3° Ordinarius et parochus „neque vi neque metu gravi constricti” matrimonio assistant. Quod pariter decreto „Ne temere” iam fuit inductum ad dignitatem ac reverentiam tum ipsius matrimonii tum sacri ministerii adversus eos tuendam qui parochum invitum ad assistendum contringere seu cogere vellent, quod antea reapse nonnumquam contigerat et salvo matrimonii valore ¹⁾ contingere poterat.

Verbum autem *constringere*, in canone adhibitum, de se iam demonstrat, sermonem non esse nisi de metu *ab extrinseco* et a causa libera, seu *ab homine* incutiendo ²⁾. Ob distinctionem vero inter metum *iuste* vel *iniuste* incussum, in hoc canone (uti videtur) consulto ³⁾ omissam, valori matrimonii probabilius etiam ille metus officeret qui, adhibitus erga parochum assistentiam iniuste recusantem, iuste ei incussus videri posset: quamvis quomodo ipse huiusmodi parochus privatorum hominum auctoritate *iuste* posset ad assistendum constringi nulloatenus appareat. Sane iuste ei comminaretur denunciatio apud Ordinarium huiusque auctoritas in nupturientium auxilium invocanda. Sed huiusmodi comminatio metum *gravem* profecto non infert. Unde quaestio de effectu metus iuste incussi hac in materia ⁴⁾ videtur sat otiosa.

3° *Activitas*. Scilicet iam non sufficit, sicut olim, testis qualificati assistentia *passiva*, in mera consensus perceptione consistens, sed requiritur ex eodem canone 1095, § 1, 3° quod ipse *requirat excipiatque* ⁵⁾ *contrahentium consensum*. Idque ex can. 1102, § 1 in ipsis mixtis matrimoniis requiritur ad valorem

1) Cfr. resp. S. C. C. anni 1851 ad Ep. Giennen. ad III ap. Ben. XIV, Syn., l. XIII, c. 23, n. 1 necnon S. C. S. Off. ad Ep. Quebec. 17 Nov. 1885, ad 7 in *Collect.*, n. 1402.

2) Cfr. supra, n. 539, b.

3) Dico „consulto”, quia Codex in eam distinctionem, quamvis in actis praeparatoriis ad decr. „Ne temere” iam adductam et elaboratam (A. A. S. 1907, p.p. 538 et 546), tamen minime respexit, sicut ipsum decr. „Ne temere” non respexerat.

4) Chelodi, p. 160; cfr. Wouters, p. 19.

5) „Requirat excipiatque”, scilicet requirat: sponso de consensu interrogando; excipiat: legitimam eiusdem manifestationem (n. 515) expectando.

(n. 227). Quo legis novae¹⁾ requisito cautum est ne deinceps sponsi procaces inopinato se paracho sistentes, neglectis iis quae ex lege Ecclesiae matrimonii celebrationi praeire debent et spreta matrimonii forma liturgica, coram illo passive se habente consensum matrimoniale significent; quod iure tridentino, quantumvis inopportune et illicite, valide tamen fieri poterat²⁾.

II. Ex parte testium communium requiritur quod matrimonio contrahendo adsint:

a. simul, etiam cum teste qualificato. Quod postulat canonis 1094 tum textus („*coram paracho... et... testibus*), tum finis, ut scl. omnes de uno eodemque nubendi actu testari valeant;

b. moraliter seu modo humano, nempe ita ut matrimonium contrahi tum advertant, tum e circumstantiis saltem percipiant³⁾. Non tamen matrimonii valori obstaret, si testes se non percipere affectarent, hoc est ipsi sibi causa forent non percipiendi, v.g. aures obturando aut oculos velando⁴⁾. Aequum enim non est, ut eorum arbitrio factoque possit matrimonium impediri. Nec ad matrimonii valorem refert, utrum sponte adsint an coacte ac reluctantes, quia can. 1095, § 1, 3° libertatem in assistendo nonnisi in teste qualificato

1) Necessitas consensum formiter requirendi excipiendique hoc codicis canone primum inducta fuit. Decr. „Ne temere” antiquam assistentiae mere passivae sufficientiam eatenus tantum sustulit, quatenus postulabat parochum (saltem implicate) *invitatum et rogatum*. Hoc autem requisitum canon 1095, § 1, 3°, parochi spontancitatem et activitatem perfectius curans, opportune remisit.

2) Vide resp. S. C. C. ad. Ep. Chiennen., ad V apud Ben. XIV, l. c.

3) Moraliter praesentes esse, licet solo telephonio mediante consensum percipiant, putat Deshayes, p. 131. Alii vero (e.g. Wouters, p. 16) sic defore putant aliud requisitum, nempe praesentiam physicam, quam ipsis postulare videntur verba „*coram paracho et testibus*”. At, intuitu requisitae praesentiae simultaneae, haec quaestio, utpote de casu vix possibili, sat inutilis videtur.

4) Hanc hypothesin quoad parochum omisimus; hic enim admodum stulte consensum primo exquireret et dein in excipiendo se non percipere affectaret. Admissa vero hypothesi, alii putant matrimonium nihilominus valiturum (Wouters, p. 17); alii secus (v. d. Acker, p. 40). Caeterum cfr. Ben. XIV, Syn. l. 13, c. 23, n. 10, 11.

(n. 577, 3°) requirit. Multo minus refert utrum praevis rogati et de matrimonio contrahendo certiorati an inopinato et casu, utrum praecise ex causa matrimonii celebrandi an ex alia causa (fraudulenter) adducti sint;

c. utrum etiam formaliter ut testes a sponsis adhibiti, non prorsus constat. Probabilius negative, quia nec verba nec scopus legis id postulant et S. C. de Prop. 1) declaravit valere matrimonium quod e.g. tempore persecutionis contrahitur quidem, sed coram utriusque coniugis cognatis „qui celebrationi . . . assistunt, non rogatis testibus determinatis, neque formaliter adhibitis”; declaravit, inquam, matrimonium valere „quatenus testibus certo constet de praestatione consensus”. Qui aliter sentiunt — nempe requiri quod sponsi, dum consensum proferunt, testium praesentiae sint conscii et per illam ad contrahendum moveantur — ii provocant ad resp. S. C. C. anni 1581 ad Ep. Giennen., ad V, ubi de casu parochi 2) non formaliter adhibiti declaratur: „valere [matrimonium] etiamsi parochus aliam ob causam adhibitus sit ad illum actum”, in quo responso auctores illi urgent verba „ad illum actum” 3). Quidquid vero sit de hac quaestione, ex una parte certe sufficit si testes solummodo *implicite* ad actum adhibeantur, adeo ut ex circumstantiis erui possit, nupturientes velle eos ut testes adhibere; nec requiritur quod adhibeantur *explicite*, seu ut de matrimonio contrahendo deque sui adhibitione moneantur. Ex alia vero parte: quia tum can. 1103, § 1, tum Rituale Rom. „nomina coniugum ac testium” describenda praecipiunt in libro matrimoniorum, parochus, ut hoc praeceptum rite adimpleat, obligatio existit nonnisi determinatos testes et praemonitos adhibendi, adeo ut non sufficiat in libro illo annotare, matrimonium fuisse publice seu „in facie Ecclesiae” celebratum. Quin etiam „quo omnis scrupulus removeatur, curandum omnino est, ut omnes testes prope ad altare accedant et attendant, saltem pro eo tempore quo sponsi mutuum suum consensum declarent” 4).

1) 2 Iul. 1827, ad 2. *Collect.*, n. 1401.

2) De parochus hodie non est quod haec quaestio moveatur Vide ad I, 3°.

3) Ben, XIV, *Syn.*, l.c.

4) Ita sapienter Lehmke., n. 898 et etiam in praxi observari solet.

Art. III. *De formae adiunctis accidentalibus.*

578. Quaenam sunt assistentiae matrimonio praestandae adiuncta accidentalialia, seu ad actus liceitatem tantum pertinentia?

Ex can. 1077, § 1: „Parochus... vel Ordinarius matrimonio licite assistunt:

1° Constito sibi legitime de libero statu nupturientium ad normam iuris;

2° Constito insuper de domicilio vel quasi-domicilio vel menstrua commoratione aut, si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii;

3° Habita si conditiones deficient, de quibus n. 2, licentia parochi vel Ordinarii domicilii vel quasi-domicilii aut menstruae commorationis alterutrius contrahentis, nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, qui nullibi commorationis sedem habent, vel gravis necessitas intercedat, quae a licentia petenda excuset."

Unde adiuncta, de quibus quaeritur, haec sunt tria:

1° exploratus status liber utriusque contrahentis ad normam iuris supra (n. 130, sequ.) expositi;

2° explorata parochialitas alterutrius respectu loci nuptiarum celebrandarum (de qua supra, n. 62, sequ.). Hac autem quocumque titulo (domicilii, quasi-domicilii, commorationis menstruae, commorationis actualis) deficiente:

3° praehabita licentia illius cui aliquis ex dictis parochialitatis titulis suffragatur, praeterquam in duplici casu excepto, scilicet vagi actu itinerantis et gravis necessitatis.

Qua dispositione, sub 2° et 3, id continetur quod de adhibendo in matrimonii celebratione parocho proprio iuris tridentini hodie (post decr. „Ne temere”) adhuc superest, scilicet: seclusa licentia, alteri sacerdoti a proprio parocho vel Ordinario facta, ipse parochus vel Ordinarius proprius, iam non quidem ad validitatem sed tamen ad liceitatem actus, a sponsis est adhibendus.

579. Parochum (vel Ordinarium) proprium quomodo quis sortiatur, vide n. 63, ubi ex can. 94, § 1 vidimus, dari etiam

parochum proprium ex *quasi*-domicilio (n. 66). Quocirca hoc loco annotamus, quod in historica expositione n. 64 omissum fuit, scilicet *quasi*-domicilium, quod per decr. „Ne temere”¹⁾ a legislatione matrimoniali expunctum erat, in canone 94 Codicis revixisse. Ratio expunctionis per decr. „Ne temere” erat multis in casibus se offerens difficultas statuendi animum manendi per maiorem anni partem²⁾. Quae tamen difficultas quum eo sit hodie³⁾ practice admodum restricta, quod etiam ex menstrua commoratione (n. 73) parochum proprium sortiri quis potest, ideo Codex denuo sancivit, etiam ex *quasi*-domicilio proprium parochum acquiri. Quo iterum fieri iam potest, ut qui nec domicilium verum in loco habet, nec per integrum mensem ibi actualiter commoratus est, tamen statim ibi parochum proprium sortiatur ac ibidem actu commoretur cum animo manendi per maiorem anni partem (n. 66, 2°).

580. Quandonam verificatur duplex ille casus, a petenda parochi proprii licentia in canone 1097, § 1 3° exceptus?

a. Casus vagi actu itinerantis verificatur si vagus, qualiscumque sit demum (n. 71), „nullibi commorationis sedem habet,” uti ipse canon explicat. Ratio huius exceptionis est, quia vagi actu itinerantes et nullibi per aliquod temporis vere saltem commorantes (n. 72), ratione praesentiae per modum obiter tantum transeuntis nulli paroeciae ita devinciuntur, ut inde eius parochus ius aliquod praevalens afferre valeant. Hoc autem, quamvis per se loquendo etiam quoad illos verificari possit qui, ad genus proprie „vagantium” minime pertinentes, nonnisi momentanee sunt absque domicilio vel *quasi*-domicilio, de facto tamen id quoad huiusmodi personas vix umquam eveniet; per tempus enim illud quod postulabit tum matrimonium proclamandum (n. 153) tum invocanda Ordinarii auctoritas (n. 175) fere semper ii in certa aliqua paroecia

1) De Matr. V § 2: „Licite assistunt... constituto... de domicilio, vel saltem de menstrua commoratione alterutrius contrahentis, in loco matrimonii.” Cfr. can. 1097, § 1, 2° (supra n. 578).

2) S. C. de Sacr. 28 Ian. 1916 (A. A., VIII, p. 66).

3) Scilicet inde a dispositione decr. „Ne temere” De Matr. V, § 2 supracit. De vi iuridica commorationis menstruae ante dictum decr., vide supra, n. 67.

commorationis saltem sedem figent. Quo casu quivis alius parochus, ut eorum matrimonio licite assistat, licentia illius indigebit in cuius paroecia commorantur.

b. Casus gravis necessitatis quandonam verificetur prudens dictabit iudicium. Praeter mortis periculum, cui aliunde (can. 1045) providetur, huc e.g. faciet periculum ne secus partes interim contrahant civiliter, matrimonium ecclesiasticum ultra non curaturi, vel necessitas sponsis existens quantocius et longinquius discedendi.

581. Quodsi sponsi sint paroeciae diversae, quis parochus praeferendus?

a. Quoad sponso ritus eiusdem;

¹⁰ iure communi „in quolibet casu pro regula habeatur, ut matrimonium coram sponsae parrocho celebretur, nisi iusta causa excuset." Can. 1097, § 3. Ob mitiorem huius dispositionis formam, quae scl. exceptiones in „regulam" per se et etiam seclusa „iusta causa" admittere videtur, nonnulli eam habent ut directivam magis quam ut praeceptivam ¹⁾. At a regula servanda certe excusat quaelibet „iusta causa", quin requiratur gravis, uti supra 580, *b*; hinc quidquid sponso desiderio ut rationabile motivum accedit (e.g. parochus sponsi alterutri nupturienti cognatus; sollemnitates nuptiarum in sponsi paroecia commodius parandae; iter nuptiale, quod vocant, in ea facilius aggrediendum) causam sufficientem de facili constituet;

²⁰ iure particulari, canonci citato minime sane opposito sed potius concordante, in multis provinciis ecclesiasticis, hoc valet praeceptum: „Volumus... servandum esse usum commendabilem huius provinciae, matrimonium contrahendi coram parrocho sponsae; a quo proinde assensus obtinendus erit, si coram parrocho sponsi iniri velit" ²⁾. Ratio autem qua hic usus commendatur, his inest, quae scribit S. Ambrosius: „Virginalis enim pudoris est, ut quae nubit, expetita magis videatur a viro, quam ipsa virum expetiisse" ³⁾. Quod autem

1) E.g. Chelodi, n. 135.

2) Ita, cum aliis synodis, C. P., p. 180.

3) *De Abraham*, I, IX, 91 (Migne, XIV, 454).

C. P. nonnisi „usum commendabilem“ vocat, id paullatim in veram consuetudinem apud nos transiisse haud immerito forte dixeris. Nihilominus parochus sponsae, in assensu concedendo vel non, opportune saltem iis dirigatur quae hac in re valent iure communi.

b. Quoad sponso catholicos ritus diversi: „nisi aliud particulari iure cautum sit, [matrimonia] ritu viri et coram eiusdem parrocho sunt celebranda.“ Ita pariter ex can. 1097, § 3.

582. In casu quo ratione duplicis domicilii (quasi-domicilii), aut ratione domicilii cum quasi-domicilio concurrentis (n. 68), aut ratione concursus domicilii (quasi-domicilii) cum commoratione menstrua (n. 73) aut ratione concursus domicilii (quasi-domicilii) *paroecialis* ex parte unius nupturientis cum domicilio (quasi-domicilio) *dioecesano* (n. 63 et 70) ex parte alterius, aut ratione concursus domicilii (quasi-domicilii, commorationis menstruae) ex una parte, cum mera commoratione actuali ex altera (n. 72), aut denique ratione concursus alicuius vel aliquorum ex praedictis cum conditione vagi actu itinerantis apud partem alterutram... brevis: in casu, quo quoad unum idemque matrimonium plures dantur qui parochi proprii qualitate sunt praediti, quisnam eorum est iure assistendi praevalens?

Iure communi nullus ut alio praevalens indicatur. Unde tum omnibus aequo iure matrimonio assistere licet, tum etiam „licentia“, de qua can. 1097, § 1, 3°, a quolibet eorum requiri poterit.

Subinde tamen leges particulares, quin ideo sint iuri Codicis „oppositae“, aliquid hac in re statuunt. Sic e.g. quoad dioecesin Romanam praescripsit Clem. XI, itemque Archiepiscopus Prosper Lambertini quoad dioecesin Bononiensem, ut filii et filiae familias, una cum domicilio paterno etiam quasi-domicilium in eadem civitate obtinentes, coram parrocho domicilii paterni contrahere deberent¹⁾. Iuri communi plane concordat Prosyn. dioec. Harlem. 1918, VIII, qua *ancillis* nupturientibus facultas relinquitur eligendi inter parochum loci famulatus, parochum domicilii paterni, et parochum domicilii novi, ipso nuptiali die acquirendi.

1) Ben. XIV, *Inst. eccl.*, 33, n. 16 et *Inst.* 88, n. 6, 7 et 15.

583. Quid quoad parochum qui sine licentia iure requisita matrimonio assistit?

Resp. can. 1097, § 3: ille „emolumenta stolae non facit sua, eaque proprio contrahentium parochi remittat”¹⁾. Quocirca haec annotamus:

1° Hic canon, uti nobis quidem videtur, non est poenalis, sed mere urgens et explicans obligationem iustitiae, scl. faciendi restitutionem pro iure parochi proprii violato (can. 463, § 1; cfr. can. 462, 4°). Hinc ad rem non esse videtur quaestio²⁾ utrum poena ferendae sit an latae sententiae, et utrum etiam ante sententiam declaratoriam incurratur.

2° Ad „emolumenta stolae” id tantum pertinet quod ex probata consuetudine vel ex legitima taxatione praecise ratione celebrationis matrimonii a sponsis, et parochi qua tali, debetur, quin proinde aut missae stipendium comprehendat aut a sponsis supra taxam liberaliter oblata, aut stipendia quae secus aliis administris (etiam sacris) obvenissent.

3° Remittere is tantum tenetur qui astitit sine licentia iure (n. 579) requisita, hinc non tenetur parochus sponsi, licet absque iusta causa assistens, nisi tamen parochus sponsae verum ius praevalens ratione consuetudinis habeat.

4° Remissio fiat parochi contrahentium proprio, nempe parochi sponsae et, si plures sint huiusmodi, eorum cuique pro parte aequali. Hoc ultimum tum ob aequalitatem iuris in eorum singulis³⁾, tum ob analogiam can. 1236, § 2.

5° Parochi proprio hic aequiparandus videtur sacerdos, cui ipse parochus proprius una cum ipsa facultate assistendi cesserit etiam ius ad emolumenta percipienda, quod obtinere

1) En quidquid sanctionis quoad legem praesentem in Codice remansit, abrogata scl. (iam per decr. „Ne temere”) tum poena suspensionis capitis „Tametsi”, tum poena arbitraria („pro modo et gravitate culpae”) ab Ordinario infligenda, ipsius decr. „Ne temere”, *de Matr.*, X.

2) Vide e.g. Wouters, p. 36.

3) Seclusa praecedentia parochi sponsae, ordinem quemdam praecedendi, vi cuius e.g. parochus domicilii parochi commorationis menstruae iure hac in re praevaleret (v. d. B. Sch., n. 239), ordo recensionis canonis 1097, § 1, 2° per se utique non involvit. Neque alia cernitur iuris dispositio talem condens ordinem. Unde omnes, quibus est ius assistendi, pari gradu hic stare nobis videntur. Cfr. Chelodí, p. 165⁸.

solet si matrimonium in aliena paroecia celebrari permittatur.

6° An ad restitutionem teneatur parochus, qui sine licentia iure requisita matrimonio astitit, at emolumenta stolae sine iusta causa partim aut integra remisit, id difficile est dictu. Sunt qui negant¹⁾, idque quoad ipsum casum remissionis fraudulentae, scl. factae a sciente „emolumenta percepta esse remittenda ad alium parochum”²⁾. At vero, vix nos quidem perspicimus, remissionem de qua agitur non esse iniustam condonationem eius quod est alteri debitum, ideoque huic restituendum.

Art. IV. *De forma iuridica extraordinaria.*

584. Superius, facta distinctione inter matrimonii formam iuridicam substantialem et accidentalem (n. 553), ad illam diximus pertinere matrimonii *celebrationem coram parocho et duobus saltem testibus*, ad hanc vero *matrimonii celebrandi publicationem* et ipsam eiusdem *celebrationem publicam*, seu „in facie Ecclesiae” (n. 554).

Iamvero praeter formam, tam accidentalem (n. 143, sequ.) quam substantialem (n. 561, sequ.) ordinariam, Ecclesia certis in adiunctis etiam extraordinariam quamdam, eamque simpliciozem, admittit, in qua scl. aut de forma substantiali ordinaria remittitur praesentia testis qualificati, aut forma accidentalis remittitur tota et, hinc, matrimonium tum omissis publicationibus celebratur tum secreto. Matrimonium autem secreto celebratum proprio „conscientiae” nomine vocatur, uti plus semel iam diximus. Quare duplex huius articuli §: 1° de matrimonio sine teste qualificato; 2° de matrimonio conscientiae.

§ 1. De matrimonio sine teste qualificato.

585. Quibusnam in adiunctis et quanam sub condi-

1) v. d. B. Sch., n. 241; Wouters, p. 36.

2) Ita v. d. B. Sch., l.c., qui tamen addit: „Nisi eo usque fraudaverit ut, quae emolumenta stolae a contrahentibus darentur, ea sub alio titulo, v. gr. stipendii Missae, sibi exhibenda curaverit, quia sic virtualiter emolumenta stolae accepisse merito aestimatur et ideo parochus contrahentium proprio remittere tenetur.”

tione matrimonium, coram solis testibus communibus contractum, validum est et licitum?

Ad 1^m. resp. can. 1098, 1°: „Si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo parochus vel Ordinarius vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistant ad normam canonum 1095, 1096, in mortis periculo validum et licitum est matrimonium coram solis testibus; et etiam extra mortis periculum, dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam.”

Ad 2^m. resp. idem can., 2°: „In utroque casu, si praesto sit alius sacerdos qui adesse possit, vocari et, una cum testibus, matrimonio assistere debet, salva coniugii validitate coram solis testibus.”

586. Ut facilioris explicationis et ad matrimonii liceitatem tantum pertinentem primo consideremus conditionem, in altera can. 1098 parte appositam, de vocando scl. alio sacerdote qui praesto sit. Quae scl. conditio non videtur urgere si notabilis sit difficultas in vocando, aut, quoad ipsum sacerdotem, in accedendo; itemque probabilius si, qui praesto habetur sacerdos, sit excommunicatus vitandus: quia nulla reapse datur spiritualis eum vocandi necessitas vel utilitas, ut in casibus canonis 2261, § 3. Excipe, si dispensandum foret in aliquo impedimento, praesertim dirimente.

Quo praemisso, circa canonis partem priorem in primis videamus:

587. Impossibilitas testem qualificatum habendi vel adeundi, qualis requiratur vel sufficiat 1° in mortis periculo; 2° extra mortis periculum.

1° In mortis periculo non requiritur impossibilitas physica, sed requiritur et sufficit moralis, quae scl. inducitur „gravi incommodo” quod existat sive ex parte ipsius nupturientis curamve eius habentium, sive ex parte sacerdotis adeundi vel arcessendi ¹⁾. Ut exempla impossibilitatis physicae

1) Incommodum quod directe sacerdotem afficit, indirecte sane efficit ut et sponsi sacerdotem „habere” non possint. Cfr. S. C. de Prop. F. 24 Mart. 1909; S. C. de Sacr. 26 Nov. 1909 et 13 Mart. 1910 ad 1 apud Wouters, p. 40 et 41.

vel moralis sponte se offerunt: sacerdotum defectus, difficultas vel periculum quod sit in sacerdote adeundo vel arcessendo ratione scl. distantiae, expensarum, epidemiae, belli, persecutionis, etc. Etiam periculum famae poenitentis incommodum grave sane constituit¹⁾. Item generatim: deficiens medium ordinarium ad licentiam assistendi impetrandam sacerdoti, qui haberi quidem vel adiri possit, sed se de sit incompetens.

Mediis autem extra-ordinariis a nonnullis usus, non tantum telegraphi, sed etiam telephonii et automobilis accensetur. Quinimo telegraphi usum iidem etiam quoad hanc gratiam petendam habendum esse pro medio a S. Sede improbat^o, colligunt ex documento superius (p. 78) allegato²⁾. — At vero dicta media „grave incommodum” hodie plerumque sane non secumferunt. Ad usum autem telegraphi in specie quod attinet, incommoda, quae S. Sedes in eo improbando respicit, scl. difficultas observandi in dispensationibus petendis clausulas necessarias et opponunas et hinc periculum nullitatis gratiae telegraphice procuratae, ea quoad petendam simplicem assistendi licentiam se non offerunt. Unde probabilitas intrinseca praefatae sententiae magna nobis non videtur.

Caeterum per se patet, impossibilitatem taxandam esse cum respectu ad matrimonium tempestive contrahendum, i.e. antequam nupturiens aut moriatur aut mente deficiat. Itaque impossibilitas, his prudenter nondum praemis existens, titulum ad formam extraordinariam adhibendam non praebet.

Denique notamus, eundem titulum eis etiam suffragari qui antea forte occasionem sacerdotem competentem habendi culpabiliter neglexerint. Lex enim non nisi actuale periculum respicit.

2° Extra mortis periculum in primis:

1) Ponere e.g.: Confessarius in confessione poenitentis graviter aegrotantis reperit, eum relationes perversas fovere cum persona, a qua non potest vel non vult separari, ita ut expediat, eos matrimonio iungi. In casu poenitens non tenetur concedere, neque confessarius a poenite petere licentiam impetrandi delegationem, si conditio poenitentis ignoretur, et ex delegatione impetrata suspicio contra poenitentem deleganti incidere possit. Ita Wouters, p. 38.

2) Wouters, p. 38.

a. taxatio impossibilitatis seu gravis incommodi, secundum se considerati, eodem prorsus morali modo quo supra fieri potest. Sed deinde hic quoad eam notetur:

b. iam ¹⁾ non requiri quod sit localis seu omnibus in loco communis, sed sufficere quod sit personalis. Quinimo ipsa impossibilitas localis ei non suffragatur, cui ea per accidens personaliter non existit ²⁾;

c. requiritur quod ex prudenti iudicio vel praesumptione praevideatur impossibilitas per mensem duratura, puta quia in dissita aliqua missione missionarius infra mensem expectari non potest. Quo quidem praevisto, forma extraordinaria statim adhiberi potest, quin opus sit impossibilitatem de facto a mense iam perseverasse, uti postulabat Decr. „Ne temere”.

De mense supputando ex can. 34 haec tradantur, quae tamen, ut melius intelligantur, supponatur missionarium quemdam indixisse sui per bimestre absentiam et, priori mense accurate iam elapso, A et B matrimonio velle sociari. Tunc si terminus *a quo* assignatus fuerit (e.g. per bimestre a die 1 Dec.) menses sumantur prout sunt in calendario, ideoque matrimonium coram solis testibus etiam die 1 Febr. celebrari poterit. Et, quia terminus *a quo* non coincidit, vel saltem (a iure) non censetur coincidere cum initio diei, primus dies ne computetur, et mensis utilis non censeatur elapsurus nisi expleto ultimo die eiusdem numeri; ideoque, si missionarius non praevideatur reversurus nisi vespere diei 1 Martii, quamvis in anno non bissextili, matrimonium ut supra celebrari poterit die 1 Februarii. Quodsi denique mensis die eiusdem numeri careat, tempus censeatur elapsurum expleto ultimo die mensis, i.e., si supponas mensem die 31 inchoatum, die 28 vel 29 Februarii.

1) Sub regimine decreti „Tametsi” iurisprudencia S. Sedis, ut causam illud quoad praesentiam parochi infirmandi, solam admittebat impossibilitatem in aliquo loco communem illud observandi. Etiam decr. „Ne temere” (art. VII) eandem impossibilitatem non quoad personas sed quoad regionem considerabat. Canon autem noster hanc limitationem omittit, quae omissio praeparata iam fuit tum per complurium canonistarum doctrinam (vide Vlaming², n. 479), tum per S. C. de Sacr. 13 Mart. 1910 ad I (A. A. S., II, p. 195).

2) S. C. C. 27 Iul. 1908, ad V (A. S. S., XLI, p. 511).

Mensis utilis inchoatus utique interrumpitur per copiam sacerdotis competentis quae interveniat, dummodo haec sit plus quam momentanea, seu ex mero sacerdotis transitu ¹⁾).

588. Num pro forma extraordinaria valide et licite adhibenda, praeter periculum mortis aut (extra illud) praeter grave incommodum, alia quaedam adiuncta specialia accedant necesse est.

Negative, nam can. 1098 nullum eiusmodi postulat; in quo, quatenus agit de periculo mortis, latitudine differt tum ab articulo relativo (VIII) decreti „Ne temere”, tum ab ipsius Codicis can. 1043 (supra, n. 401, III, 1°), quae utraque postulant necessitatem consulendi conscientiae et (aut), si casus ferat, prolis legitimandae. Caeterum etiam hic canon applicari poterit *unde cum que mors immineat*.

Sed etiam extra mortis periculum, praeter ipsam expositam impossibilitatem habendi vel adeundi sacerdotem competentem, nulla hac lege requiritur specialis ratio. Sufficit igitur solum desiderium nuptias non differendi.

589. Quid de valore matrimonii coram solis testibus initi *a. cum errore in aestimatione sive periculi mortis, sive impossibilitatis sacerdotem habendi vel adeundi; b. in fraudem legis, uti aiunt, scilicet ab eo qui ex industria in locum se contulit, ubi sacerdos competens non posset haberi.*

Ad *a.* Supposita communi prudentia in aestimando, matrimonium erit validum. Quum enim errare sit humanum, disciplina huius canonis continuo mutaret si, errore detecto, matrimonium pro invalido esset habendum.

Ad *b.* Matrimonium erit validum, ita declarante S. C. de Sacr. 12 Mart. 1910, ad 3.

590. Num can. 1098 applicari etiam potest si parochus ex metu legis civilis assistere recuset, eo quod nupturientibus, in mortis periculo non constitutis ²⁾, impossibile sit legis civilis formalitatibus infra mensem satisfacere?

1) Lehmk¹², n. 892.

2) Quoad matrimonium in mortis periculo seu, ut aiunt, „in extremis” non est, saltem in Neerlandia nostra, quod parochus metuendum haberet

Responsum ad hanc quaestionem — quod haberi potest tamquam supplementum ad n. 256 — idem non est apud omnes qui sive ante sive post inductum Codicem scripserunt.

Codice nondum vigente inter commentatores art. VIII decr. „Ne temere” plerique quidem primo affirmabant ¹⁾ quorum sententiam aliqua ipsius S. Sedis responsa ²⁾ fulcire videbantur. Postea vero huic sententiae omnem probabilitatem detraxisse visa est haec declaratio S. C. de Sacr. 31 Ian. 1916, ad quaestionem: „An et quomodo his in adiunctis providendum sit?” sic data: „Recurratur in singulis casibus” ³⁾. Quinimo brevi post (9 Mart. 1916) eadem S. C., interrogata de valore matrimoniorum in dioecesi Paderbornensi sic contractorum vel contrahendorum, quamvis in petitione rationes pro valore essent allatae, nihilominus respondit: „Ordinarius recurrere non dedignetur in singulis casibus iuxta decretum editum ab hac S. C. die 31 Ian. 1916. Quod spectat ad praeteritum, eidem Ordinario tribuitur facultas sanandi in radice matrimonia, de quibus in praedictis litteris, constituto tamen sibi in singulis casibus de perseverantia consensus putatorum coniugum ceterisque servatis de iure servandis” ⁴⁾. Quo viso responso, infitiri non potest, matrimonia de quibus agitur, omisso recurso ad S. Sedem coram solis testibus celebrata, a S. Cgne pro invalidis habita fuisse.

Sed quid nunc, Codice vigente? Num can. 1098 dicendus

(vide tom. I, p. 225). At extra mortis periculum quaestio etiam apud nos est practica, saltem si verum sit, quod testatur Wouters, scl. ne quidem passivam assistentiam tuto a parcho praeberi posse.

1) Oietti, n. 122; Desmet¹, n. 69; Gennari, p. 52; Lehmk¹², n. 892, Beyersbergen in *N. K. St.*, 1916 p. 362.

2) S. C. Prop. F. 24 Mart. 1909; S. C. de Sacr. 26 Nov. 1909 sed praesertim eadem haec S. C. 13 Mart. 1910: „Matrimonium potest valide et licite contrahi coram solis testibus sine praesentia sacerdotis competentis ad assistendum, semper ac, elapso mense, sacerdos competens haberi vel adiri nequit”. Wouters, p. 41.

3) Qua declaratione, quamvis statim in A. A. S. (1916, p. 36) publici iuris facta, non tamen corruiisse probabilitatem sententiae supradictae ostendit Beyersbergen, l.c., p. 365.

4) Apud Linneborn, S. 372, qui, ratione huius responsi, etiam nunc (scl. vigente Codice) absolute stat pro negativa. Huic sane responso extra Germaniam scriptores parum attenderunt.

est ius vetus, quantenus articulo VIII decreti „Ne temere” inductum et dein (secundum nonnullos) decretis illis 31 Ian. necnon 9 Mart. 1916 in sensum sententiae negantis interpretatum, numquid, inquam, can. 1098 ius illud vetus abrogavit, an secus?

Si quid opinari mihi licet, ius illud praecedens abrogatum puto. Canon enim 1098 absque ulla distinctione formam extraordinariam validam dicit atque etiam licitam, quoties sacerdos competens haberi absque „gravi incommodo” nequeat vel adiri. Quinimo declaratio 31 Ian. 1916 de necessario recurso ad S. Sedem ex industria sane fuit in Codice omissa. Unde, salvo meliori, putamus, privilegium can. 1098 tum theoretice¹⁾ tum etiam practice²⁾ casui de quo agitur applicari posse.

591. Matrimonium coram solis testibus quo ritu celebrandum?

Prae oculis habeatur haec norma S. C. de Prop. F.: „Tali casu parentes duos testes eligant qui una cum sponso et sponsa eorumque propinquis, ad ecclesiam se conferentes, flexis genibus, consuetos actus fidei, spei, charitatis, contritionis actus in communi recitent, sicque sponsus et sponsa ad contrahendum matrimonium recte se disponant. Post haec surgentes sponsus et sponsa, coram praedictis testibus, per verba de praesenti mutuum exprimant consensum, et post actas gratias Deo domum revertantur. Si autem ad ecclesiam ire nequeant, in privatis domibus praedicta observentur; postea vero, data opportunitate, et novi coniuges et testes [parochum] adeant, ut ipsi de matrimonio rite inito constet, et ab eodem benedictionem accipiant”³⁾. Notetur, non requiri quod testes con-

1) Ita, excepto Linneborn, omnes, quantum scio, iuris novi commentatores.

2) Ita uti videtur etiam Chelodi, n. 136 et Schäfer, S. 70, 2, utpote nullam prudentialem limitationem addentes. Secus tamen Lehmke. (*Quaestiones praecipuae morales novo iuri canonico adaptatae*, p. 55) scribens: „Num ex hac omissione (scil. decreti 31 Ian. 1916) res reducta sit ad eam probabilitatem, quae antea exstitit. . . Rev^{mi} locorum Ordinarii iudicent.” Cui consilio, ut prudentiae consulamus, libenter accedimus.

3) S. C. de Prop. F. ad Vicarios Ap. Sinenses die 23 Iun. 1830. *Collect.*², n. 816 vel apud Gasp.³, n. 970.

sensum „exquirant et recipiant”, quippe quod quoad solum testem qualificatum canone 1095, § 1, 3° requiritur.

Sponsi sunt utique adhortandi ut ante matrimonium Poenitentiae et S. S. Eucharistiae sacramenta suscipiant (n. 182).

§ 2. De matrimonio conscientiae¹⁾.

592. Quid matrimonium conscientiae?

Ita in iure ²⁾ vocatur matrimonium, quod contrahitur servata quidem forma substantiali, sed omissis denunciationibus et secreto, adhibita insuper cura ut, praeterquam Ordinario, parocho et testibus, nemini innotescat.

Quatenus in eo servatur forma substantialis et inde apud Ecclesiam de eo constare potest, matrimonium *conscientiae* differt a matrimonio *clandestino*; et, quatenus prorsus secreto celebratum, differt a matrimonio quod publice quidem celebratur sed dispensato gravi de causa in trina proclamatione.

593. Matrimonium conscientiae quam ex causa, a quo, et quibusnam adhibitis cautelis permitti potest?

Ad a. Permitti non potest nisi „ex gravissima et urgentissima causa”. Can. 1104. Siquidem multa sane eaque gravissima sunt incommoda, quae ex occultis matrimoniis sponte consequi possunt. Ex parte enim ipsorum contrahentium facile imminet periculum polygamiae aut saltem adulterini concubinatus si nempe vir, relicta exore cum qua clam contraxit, palam adhaereat alteri. Ex parte caeterorum facile orietur scandalum si personae clandestine coniunctae publice convivunt. Ex parte denique prolis facile suberit periculum,

1) Canones huc spectantes (1104—1107) paululum duximus antecapiendos quia huius matrimonii forma secreta de natura formae extraordinariae (n. 584) vere participat.

2) Cann. 1104—1107, haustis e Const. Ben. XIV, „Satis vobis”, 27 Nov. 1741. Bull. Ben. XIV, t. I, Ante inductam matrimonii formam iuridicam eodem *conscientiae* nomine olim vocabatur matrimonium absque ulla sollemnitate contractum cuius proinde existentia sola coniugum conscientia nitebatur. Mulieres tali modo ductae *concubinae* audiebant. Cfr. Grat. cann. 4 et 5, D. 34.

ne tamquam illegitima illa tractetur, et careat bonis ipsi de iure competentibus, etc. Vide Const. cit., § 2—4. Adde etiam incommoda ratione legis civilis hoc genus matrimoniorum nescientis nec permittentis. Quaenam autem causa sit eiusmodi, Ordinarius diiudicet. Ipse Ben. XIV per modum exempli commemorat casum, quo matrimonio iungi desiderant vir et mulier, qui, in occulto concubinato viventes, publice reputantur veri coniuges. „Facile enim quisque coniiciet (ait Pontifex) quam absonum esset, eos, a statu damnationis per gratiam sacramenti revocandos, ad publice contrahendum matrimonium praevis denunciationibus compelli“. Sed causa satis gravis etiam in aliis similibus casibus facile aderit. Sic e.g. in casu, quo vir nobilis cum muliere ignobili obscuraeque familiae secreto contrahere desiderat, ut evitentur hominum improbantium dicteria aliaeque molestiae, quas huiusmodi coniuges facile subirent. Item casus quo nupturientes timent ne, si notum fiat eorum coniugium, copiosiores aliquam haereditatem non consequantur. Item casus, quo vidua, secundis nuptiis iungenda, amittat tutelam filiorum suorum, aut exuatur facultate exercendi commercium sibi suisque necessarium, si desinat haberi tamquam vidua. Item denique casus, quo vir et foemina, qui legum civilium formalitatibus satisfacere non valent, ac proinde civiliter copulari nequeunt, tamen, ad salutem animae suae, omnino debent matrimonio religiose coniungi; aut si vir militaris contrahere cupit cum sponsa quae dote caret lege militari praescripta, etc. ¹⁾).

Ad b. Nonnisi „ab ipso loci Ordinario, excluso Vicario Generali sine speciali mandato.“

Ad c. Ex natura rei requiritur:

¹⁰ Ordinarius praemittat diligentem informationem de qualitate, indole et conditione personarum, utrum nempe sint tales quae obligationibus specialibus matrimonio conscientiae inducendis sint satisfacturae;

²⁰ exigantur documenta prorsus clara et indubia status liberi;

1) Rosset, n. 1195; Wernz, n. 185.

3° sponsi obligentur, deque ea obligatione praemoneantur, ad ita se gerendum in mutuis relationibus ut omni meliori modo scandalum evitetur. Ita cit. Const. §§ 7, 9—11.

Insuper iidem moneantur, matrimonium iri ab Ordinario evulgatum in casibus can. 1106 indicatis (n. 595).

594. Permissio celebrationis matrimonii conscientiae quamnam specificam secumfert obligationem canonicam?

Ex can. 1105 „secumfert promissionem et gravem obligationem secretum servandi ex parte sacerdotis assistentis, testium, Ordinarii eiusque successorum, et etiam alterius coniugis, altero non consentiente divulgationi."

595. Cuinam istorum et quibusnam in casibus obligatio secretum servandi cessare potest?

Ex can. 1106 cessare potest ex parte Ordinarii et quidem „in casu quo vel:

a. aliquod scandalum aut gravis erga matrimonii sanctitatem iniuria ex secreti observantia immineat (cfr. n. 593, ad *a*); vel:

b. parentes non curent filios ex tali matrimonio susceptos baptizari aut eos baptizandos curent falsis expressis nominibus, quin interim Ordinario intra triginta dies notitiam prolis susceptae et baptizatae cum sincera indicatione parentum praebeant; vel:

c. christianam filiorum educationem negligent."

596. Quid iure cautum ut de matrimonio conscientiae, salvo interim secreto, constare possit si opus sit?

Ex can. 1107 „matrimonium conscientiae non est adnotandum in consueto matrimoniorum ac baptizatorum libro, sed in peculiari libro servando in secreto Curiae archivio, de quo in can. 379."

Art. V. De matrimoniis formae subiectis.

597. Quorumnam matrimonia statutae superius formae sunt subiecta?

Responsum eruendum est ex hoc can. 1099:

„§ 1. Ad statutam superius formam servandam tenentur:

1° Omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi, licet sive hi sive illi ab eadem defecerint, quoties inter se matrimonium ineunt;

2° Idem, de quibus supra, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus matrimonium contrahant;

3° Orientales, si cum latinis contrahant hac forma constrictis.

§ 2. Firmo autem praescripto § 1, acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahant, nullibi tenentur ad catholicam matrimonii formam servandam; item ab acatholicis nati, etsi in Ecclesia catholica baptizati, qui ab infantili aetate in haeresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione adoleverunt, quoties cum parte acatholica contraxerint." Igitur:

I. Formae subduntur: 1° matrimonia catholicorum inter se contrahentium; 2° matrimonia mixta quaelibet, i.e. inter partem catholicam et partem acatholicam, sive baptizatam sive non baptizatam, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, contrahenda; 3° matrimonia inter partem ad Ecclesiam Orientalem pertinentem (ex can. 1 de se hac forma non constrictam) et partem latinam quae eadem forma constricta sit.

II. Non vero subduntur: 1° matrimonia Orientalium inter se contrahentium; 2° matrimonia acatholicorum inter se contrahentium.

598. Quinam, quoad subiectionem huic formae, nomine catholicorum sunt censendi? — Censendi sunt:

a. Omnes catholice baptizati. Quo nomine qui veniant, vide n. 289. Eodem vero nomine non venire videntur qui, contra cann. 750 et 751¹⁾, baptismo, caeteroquin catholico, illi-cite tinguntur.

1) Can. 750: „§ 1. Infans infidelium, etiam invitis parentibus, licite baptizatur, cum in eo versatur vitae discrimine, ut prudenter praevideatur moriturus, antequam usum rationis attingat — § 2. Extra mortis periculum, dummodo catholicae eius educationi cautum sit, licite baptizatur: 1° si parentes

b. Omnes ad Ecclesiam catholicam ex haeresi aut schismate conversi, quibus etiam accensendi videntur ¹⁾ infantes ²⁾ qui, licet acatholice baptizati, a parentibus conversis, vel ab aliis horum legitimo loco, catholice dein educantur. Idemque dicendum videtur de impubere ³⁾, nisi statim et expresse catholicae educationi sese opponat.

c. Hi autem omnes, scilicet tum catholice baptizati tum ad Ecclesiam catholicam conversi, nomine catholicorum hac in re censendi manent, licet postea ab Ecclesia defecerint, seu apostatae a fide catholica sint facti. Sicut autem ipsi parentes, ab Ecclesia catholica licet deficientes, hac tamen lege manent constricti, ita pariter eorum filii infantes qui catholice baptizati fuerunt, licet deinde acatholice ab eis educati.

599. Quinam quoad non-subiectionem huic formae nomine catholicorum sunt censendi?

Censendi sunt: *a.* non baptizati; *b.* extra Ecclesiam catholicam baptizati; *c.* in Ecclesia quidem catholica baptizati sed tum ab acatholicis nati ⁴⁾, tum post susceptum in infantili aetate baptismum in catholica Ecclesia, dein ab ipsa infantili aetate in haeresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione educati et ad adolescentiam perducti.

600. Num praedicti acatholici ubique a forma catholica exempti existunt?

vel tutores, aut saltem unus eorum, consentiant; ²⁾ si parentes, id est pater, mater, avus, avia, vel tutores desint aut ius in eum amiserint, vel illud exercere nullo pacto queant." — Can. 751: „Circa baptismum infantium duorum catholicorum qui in apostasiam vel haeresim vel schisma prolapsi sint, generatim servantur normae in superiore canone constitutae."

1) Ita cum v. d. B.-Sch., p. 306; v. d. Acker (1909), p. 94; Chelodi, p. 168. Postulare horum ipsorum, usum rationis consecutorum, accessum ad catholicismum (ita Wouters, p. 48), tum durum merito dixeris, tum alienum a praxi Ecclesiae voluntatem infantium quoad baptismum eis conferendum includendi in voluntate parentum. Ita praesertim v. d. Acker, l.c.

2) Ex can. 88, § 3 „dicitur infans impubes ante plenum septennium."

3) Ex can. 88, § 2 „masculus censetur pubes a decimoquarto, ... femina a duodecimo anno completo."

4) Nati ex mixto coniugio non sunt ab „acatholicis" nati, ne quidem si pars catholica ab Ecclesia catholica defecerit. Quare profecto dicendum, canonem 1099, § 2 hac in parte providere casui quam rarissime se oblaturo.

Affirmative: sicut nempe ex decreto „Ne temere” et nunc ex can. 1099, § 1, 2° matrimonia *mixta* hodie nullibi¹⁾ extra formam catholicam valide contrahuntur, ita e contra matrimonia *acatholica* „nullibi”²⁾ iam sunt invalida, licet extra illam formam contracta.

601. Num quilibet Orientales, si contrahant inter se, a statuta superius forma sunt exempti?

Dummodo sint Orientales non tantum natione sed etiam ritu, et ipsa lege Codicis spectata, affirmative. At vero, speciali S. C. de Prop. Fide dispositione dicta exemptione non fruuntur Rutheni catholici qui degunt in Galicia, Statibus Foederatis Americae Septentrionalis et Canada.

Art. VI. *De matrimonio informi valido.*

602. Brevissimum hunc articulum inserimus intuitu eorum matrimoniorum, forte adhuc existentium, quae ante disciplinam novam, die 19 Apr. 1908 inchoatam, in nonnullis orbis catholici regionibus, quamvis generatim illicitae, valide tamen extra formam iuridicam ecclesiasticam iniri poterant et inita fuerunt. Circa quae unica haec sit quaestio:

Quomodo de iis clandestine contractis constare potest vel debet, ut tamquam valida ab Ecclesia recipiantur et comprobentur?

Quae quidem quaestio maxime tunc urgebit si in iis contrahendis nullus testis adhibitus fuerit.

Iamvero pro huiusmodi matrimoniorum in foro externo probatione ius vetus expresse³⁾ et ius Codicis tacite remittit ad legitimas cuiuslibet facti probationes. Quare in primis matrimonium recipietur si duo saltem probati testes de eo deponant (can. 1791, § 2). Utique nec alia probationis media, praesertim documenta certa et authentica, e.g. documentum matrimonii „civiliter” contracti, exclusae videntur.

1) Hinc nec in ipsa Germania. Cfr. n. 226 in nota 2.

2) Hinc nec in regionibus illis ubi ante decretum „Ne temere” forma tridentina ipsos ligabat acatholicos.

3) C. 2 de clandestina desponsatione (IV, 3). Codex matrimonia informia silentio praeterit.

Deficientibus probationibus, seu matrimonio clam celebrato, probatio non conficietur nisi utraque pars illud contractum fuisse affirmet. Quodsi vero interim aliud matrimonium, publice contractum, supervenerit, ob huius favorem (n. 60) prioris assertio non admittetur ¹⁾).

Art. VII. *De formalitatibus celebrato matrimonio accessoriis.*

603. De matrimonio celebrato quid parochus curandum?

I. Ut vinculum matrimonio inductum possit quovis tempore in foro externo probari, ex can. 1103, § 1 „parochus ²⁾ vel qui eius vices gerit ³⁾ quamprimum ⁴⁾ describat *in libro* ⁵⁾ *matrimoniorum* nomina coniugum et testium ⁶⁾, locum et diem celebrati matrimonii atque alia secundum modum in libris ritualibus ⁷⁾ et a proprio Ordinario ⁸⁾ praescriptum; idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit."

II. Ne umquam ad matrimonium contrahendum admittatur qui legitimo vinculo iam est ligatus, ex eodem can. § 2, „praeterea, ad normam can. 470, § 2 (supra, n. 141) parochus *in libro quoque baptizatorum* adnotet coniugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse. Quodsi coniux alibi baptizatus fuerit ⁹⁾, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad

1) C. 1 tit. cit.

2) Parochus" scl. loci, in quo ipsum matrimonium, etsi forte illegitime, celebratum est. Cfr. § 2 („parochus *matrimonii*").

3) Parochi hac in re „vices gerens" (convenienter) sit saltem clericus.

4) „Quamprimum": igitur si fieri potest statim; quem in finem, nisi ipsum archivum in quo libri paroeciales sunt asservandi (can. 470 § 4; S. D., p. 117) sit prope sacristiam, liber matrimoniorum antea ad sacristiam deferatur, facta tamen descriptione loco suo restituendus.

5) „In libro matrimoniorum", scl. in ipsum immediate nec prius in alio quodam aut in „charta volante". S. D., p. 115 et 116.

6) „Testium": hinc in primis ipsius sacerdotis qui matrimonio adstitit, ceu testis *qualificati* ideoque *primarii*.

7) Cfr. Rit. Rom., tit. X, c. 5: *Forma describendi coniugatos*.

8) Multi Ordinarii librum confici per seipsos curant, in quo adnotationes, etiam iure particulari praescriptae (e.g. de praemissis publicationibus, de facta forsitan alteri sacerdoti delegatione, etc.), sua quaeque columna recipiantur.

9) Quodsi in ipso matrimonii loco baptizatus fuerit sufficiet in libro

parochum baptismi sive per se sive per Curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptizatorum librum referatur."

Can. 1103, § 2 continet legem, eo quem iam designavimus fine, decreto „Ne temere", art. IX, § 2, primo inductam ¹⁾.

„Ut autem quae n. IX, § 2 memorati Decreti praescripta sunt rite servantur, celebrati matrimonii denunciatio, ad baptismi parochum transmittenda, coniugum eorumque parentum nomina et agnomina descripta secumferat, aetatem contrahentium, locum diemque nuptiarum, testium ²⁾ qui interfuerunt nomina et agnomina, habeatque parochi subscriptum nomen cum adiecto parochiali sigillo." Ita Instr. S. C. de Sacr. diei 6 Mart. 1911 ³⁾, quae etiam addit: „Ordinarii sedulo advigilent ut haec praescripta religiose servantur, et transgressores, si quos invenerint, curent ad officium revocare, adhibitis etiam, si opus sit, canonicis poenis."

III. Tandem quoad matrimonium, ad normam can. 1098 (in forma iuridica extra-ordinaria) contractum, ex can. 1103 § 3: „sacerdos, si eidem adstiterit, secus testes, tenentur in solidum cum contrahentibus ⁴⁾ curare, ut initum coniugium in praescriptis libris quamprimum adnotetur."

604. Quaenam est can. 1103 obligandi vis et gravitas?

Quoad ipsam inscriptionem et denunciationem, attento gravi eius scopo, per se obligat sub gravi ⁵⁾. Quod etiam insinuat monitum S. C. de Sacr. ad Ordinarios, supra 603, II allegatum. Quoad inscribendi vero nunciandive tempus („quamprimum"), id per se (i.e. secluso periculo oblivionis) nonnisi sub levi obligare videtur ⁶⁾.

baptismorum id unum annotare: „Matrimonium contraxit cum N. N.; cfr. librum matrimoniorum ad diem" ... Vermeersch, n. 134.

1) Can. 1103, § 2 innovat legem antiquam cap. „Tametsi".

2) Utique etiam nomen et agnomen testis *qualificati*.

3) A. A. S. III, p. 102, sequ. De vi huius Instructionis etiam hodie (scl. Codice inducto) obligandi, repetas quae habentur tom. I, p. 96 ¹⁾.

4) „In solidum" obligantur qui eadem indivisa obligatione singuli tenentur.

5) Ita omnes a. a., e.g. v. d. B.-Sch., p. 75; Wouters, p. 65 et 67; Aertn⁹⁾, n. 858. Chelodi (p. 173) hanc obligationem „gravissimam" vocat.

6) „Quamprimum" moralistae „infra tres dies intelligere" solent.

605. Quid si, ratione sigilli sacramentalis, publica (ut supra) descriptio fieri non possit, sed bonum prolis per matrimonium legitimatae hoc in foro externo probari posse postulet?

Tunc de consensu, quorum interest, inscriptio fiat in libro matrimoniorum conscientiae ¹⁾.

606. Quid si parochus baptismi, recepta matrimonii denunciatione, forte comperiat alterutrum contrahentium aliis nuptiis iam esse alligatum?

Tunc „rem quantocius significabit parochus attentati matrimonii” ²⁾. Ne tamen ita accidat, parochus matrimonii diligenter observet can. 1095, § 1, 1°.

607. Liber paroecialis matrimoniorum et ex eo exscripta, quamnam faciunt fidem de matrimonio celebrato?

a. Liber paroecialis matrimoniorum (itemque liber baptismorum) et quae in eo continentur inscriptiones sunt instrumentum primum ad fidem de matrimonio celebrato, etiam coram iudice, faciendam. Sunt enim (ex can. 1813, § 1, 4°) documenta publica, quoad ea quae directe et principaliter in eis affirmantur publicam fidem facientia (can. 1816).

b. Idem dicendum est de praedictarum inscriptionum exemplaribus (*extractis*) authenticis, seu fideliter exscriptis. Can. cit. necnon can. 1819. Ad omne authenticae dubium (can. 1821, § 1) excludendum „ut parochi in dando huiusmodi extracto rite decenterque agant, in summitate chartae scribendum esse noverint: *Extractum e Registro Matrimoniali parochiae Sancti N. N. in loco N. N.* Deinde fit transscriptio *de verbo ad verbum* registrationis, annotatio anni, mensis et diei, tandemque extractum hac ratione subsignetur: *Quod testor (hac die... anno...) N. N. parochus praefatae parochiae*” ³⁾.

608. „An et quibus in casibus quibusque sub conditionibus admitti valet tamquam sufficiens probatio initi matrimonii

1) v. d. Acker, p. 95.

2) Instr. cit. ad III et ad I.

3) S. D., p. 116, quae addit: „Iis dumtaxat personis, quarum interest, extractum e registro dari potest.”

simplex affirmatio eorum qui ex dissitis regionibus adveniunt, quotiescumque documentum vel alia legitima probatio celebrationis matrimonii aut omnino haberi nequeat, aut nonnisi admodum difficulter et post longum tempus, cum interea rerum adiuncta moram inquisitionis non patiantur."

Tunc „deferatur partibus iuramentum quo proprio assertionem confirment. Hoc praestito, partes habeantur tamquam legitimo matrimonio coniunctae, earumque proles ut legitima."

„Excipiendi tamen sunt casus in quibus ius plenam probationem requirit, e.g. si agatur de praeiudicio alterius matrimonii vel de ordinibus suscipiendis."

„Matrimonium autem per iuramentum ut supra confirmatum inscribatur non quidem in communi matrimoniorum libro, sed in distincto libello ad hoc destinato" ¹⁾.

609. Coronidis loco sit quaestio, quae et qualis sit forma iuridica matrimonii „civilis".

Lex civilis patria, supposito nupturientium libero ²⁾ consensu, huius requirit manifestationem coram competenti officiali *status civilis* et saltem duobus vel, ad summum, quatuor testibus, iisque masculis maiorennibus et intra regnum domicilium habentibus (art. 131). Haec quidem forma quoad praesentiam officialis *substantialis* est ³⁾.

CAPUT II. DE FORMA LITURGICA MATRIMONII

610. Forma liturgica quibusnam constat ritibus?

Constat 1° ritu *celebrationis* et 2° ritu *benedictionis* matrimonii.

I. Ritus *celebrationis* matrimonii partim habetur ex Rituali Romano, partim ex particularibus provinciarum caerimoniis.

1) S. C. Sacr. Mart. 1911. A. A. S., III, 103.

2) Cod. civ., art. 85. Libertatis impedimenta eadem sunt quae in aliis contractibus, scilicet error, dolus et metus (artt. 1357—1362). Cfr. Duynstee, *Burg. recht en zielzorg*, no. 204.

3) Cod. civ., art. 147; cfr. Duynstee, n. 44.

Ex Rituali Romano parochus, *superpelliceo et stola* indutus ¹⁾, utriusque sponsi *consensum exquiri*; quo intellecto, iubet eos invicem *dexterās stringere*, dicens „Ego coniungo vos ... etc” ²⁾; deinde benedicit *annulum* ³⁾, quem deinde sponso tradat, ab hoc digito annulari sinistrae manus sponsae imponendum, ipso paracho dicente: „In nomine Patris †,“ ... etc.; denique subiungit versiculos cum oratione „Respice” ⁴⁾.

E. Supplemento ad idem Rit. Rom., pro usu cleri provinciae ecclesiasticae Ultraiectensis a S. Sede concesso, parochus, si ipse Missam celebraturus mox est, pro superpelliceo cum stola induitur amictu, alba, cingulo et stola coloris albi; si vero Missa cum benedictioe nuptiali non sequitur, parochus, terminata oratione „Respice”, ad terminandum dicit: „Benedictio Dei omnipotentis” ... etc. Insuper, sive Missa sequatur sive non, tum in principio quum in fine totius caerimoniae, sponso aqua benedicta aspergens, dicit: „Aspergat vos Deus rore gratiae suae in vitam aeternam. Amen.”

II. Ritus benedictionis, ipsum matrimonium ut supra contractum subsequens ⁵⁾, communiter vocatur *Benedictio nup-*

1) Si immediate post absolutum matrimonii ritum Missa sequitur, sacerdos praeter stolam et albam induere debet etiam planetam. S. C. R. 31 Aug. 1867 (*Decr. auth.*, n. 3158 ad III).

2) Quum, contracto iam valide matrimonio, ritus sacer postea suppletur, interrogatio de consensu et formula „Ego vos coniungo” omittendae sunt. S. C. de Prop. F., in Instr. data anno 1806 (*Collect.*, n. 1551, ad 4).

3) Neque in nuptiis, quae secundae dicuntur, benedictio annuli omittenda est. S. R. C. 27 Aug. 1836 (*Decr. auth.*, n. 2743, ad 2^m). Quodsi annulus frangitur, amittitur aut usu teritur, novus benedici potest eadem formula quae in ritu celebrationis ponitur (de Herdt, III, n. 273). Nihil obstat quominus cum annulo pro sponsa et alius pro sponso praesentetur et de aspersione aquae benedictae participet. Ibid.

4) „Quando plures simul copulantur, accepto primum singulorum consensu, et rite celebratis singulis matrimoniis, dictaque pro singulis a paracho forma *Ego vos coniungo in matrimonium*, etc., nihil obstat quominus benedictiones annulorum et reliquae benedictiones fiant in communi per verba generalia.” S. C. S. Off., 1 Sept. 1841 (*Collect.*, n. 1552).

5) Conc. nostrum Provinciale p. 181, itemque Syn. Dioec., p. 62, optans ut matrimonium contrahatur „ante vel post Missam pro sponso et sponsa oblatam,” quatenus loquitur de matrimonio *post* huiusmodi Missam contrahendo, non potest intelligi de Missa cui *benedictio nuptialis* adiungatur; bene vero intelligi potest de Missa ante vel post matrimonium iis in casibus cele-

tiarum sollemnis et exstat in Missali Romano inter *Missas Votivas* ultimo loco, immediate ante *Orationes diversas*, cum inscriptione „Missa pro sponso et sponsa“, constans tribus illis orationibus, quarum duae priores („Propitiare“ et „Deus, qui potestate“) immediate post „Pater noster“ et tertia („Deus Abraham“) ante orationem „Placeat tibi, S. Trinitas“ super sponso recitatur. — Benedictio illa sine apostolico privilegio numquam detur nisi infra Missam¹⁾, sive ab eodem sacerdote qui matrimonio astitit sive ab alio celebratam²⁾; sive quoad fructum specialem sponsis applicatam sive non³⁾; sive sponsi infra ipsam ad S. Communionem accedant sive non⁴⁾; sive, permittente rubrica, ipsa illa missa votiva „pro sponso et sponsa“ adhibeatur⁵⁾ sive, rubrica Missam votivam prohibente⁶⁾, celebretur Missa officio conformis cum com-

branda, in quibus benedictionem nuptialem impertiri iure non licet (infra n. 611, II. c.). Ita etiam *Ephem. liturg.*, 1919, p. 228.

1) „Prohibitum est benedictionem nuptialem extra Missam impertiri.“ *Suppl. ad Rit. Rom.*, n. 48. Consonat decr. S. C. S. Off., 31 Aug. 1881 (*Collect.*, n. 1560).

2) Can. 1101, § 2. Iam antea decisum fuit: „licite matrimonium contractum coram parocho benedici ab alio sacerdote de consensu parochi vel Ordinarii.“ S. C. S. Off., 1 Sept. 1841 (*Collect.*, n. 1553, ad 1).

3) Liberum sacerdoti esse ut Missam, *pro sponso et sponsa* secundum rubricas celebratam, alteri, qui eleemosynam dederit, applicet, declaravit S. C. de Prop. Fide 10 Ian. 1837 (*Collect.*, n. 1547).

4) „Missa pro sponsis, et in ea benedictio nuptialis, fieri potest etiam in casu, quo sponsi infra hanc Missam S. Communionem non percipiant.“ S. C. R. in *Decreto Generali*, 30 Iun. 1896 (*Decr. auth.*, n. 3922, VI). Maxime vero optandum, ut in ea Missa Eucharistico cibo sponsi reficiantur. C. P., p. 181.

5) „Eadem Missa, cum sit votiva privata, semper celebranda est, etiam si fiat in cantu, sine *Gloria in excelsis* et sine *Credo* et cum tribus orationibus: 1^a scilicet eiusdem Missae votivae propria, 2^a et 3^a diei occurrentis ut in Rubr. Tit. VII, Num. 3 *De Commemorationibus*; necnon in fine *Benedicamus Domino* et ultimo Evangelio S. Ioannis.“ *Decr. gener.* citat. Si occurrat festum duplex, omittitur oratio 3^a, nisi habeatur specialis commemoratio. S. R. C. 24 Maii 1912.

6) Haec missa votiva prohibetur ideoque benedictio nuptialis Missae de die adiungenda est:

a. diebus festis sub praecepto (can. 1247, § 1), etiam suppressis (festo S. Silvestri);

b. diebus duplicia excludentibus, i.e. duplicibus 1^{ae} et 2^{ae} classis;

c. vigiliis Nativitatis, Epiphaniae et Pentecostes;

d. infra Octavas Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes et Corporis Christi;

e. feria 4^a Cinerum et per totam maiorem hebdomadam;

memoratione illius votivae¹⁾, numquam tamen infra Missam *de Requie*²⁾. — Porro, in eadem Missa posse sacerdotem plures sponso benedicere, declaravit S. C. S. Off. 1 Sept. 1843 (*Collect.*, n. 1553, ad 4).

611. Duplex ritus praedictus an et quatenus obligatorius, permissus vel prohibitus?

I. Ritus celebrationis matrimonii: *a. obligatorius* est quoad omnia matrimonia catholicorum³⁾ etiamsi agatur de secundis nuptiis et licet mulier vidua sit ac forte in primo matrimonio iam benedicta⁴⁾; quinimo etiamsi agatur de matrimonio absque sacro ritu valide iam contracto: quo casu non debet quidem consensus renovari nec parochus debet pronunciare formulam „Ego vos coniungo”, attamen reliquae Ritualis caerimoniae supplendae sunt, sub declaratione coniugibus facienda, haec non ad validitatem coniugii sed ad ritum tantum pertinere⁵⁾. — *b. Permissus* est idem ritus (absque tamen consensus renovatione), quinimo valde commendandus non tamen obligatorius, quoad personas quae, matrimonio in infidelitate contracto, ambae ad fidem convertuntur⁶⁾. — *c. Prohibitus* est in quibusvis matrimoniis mixtis (n. 225, c).

f. diebus rogationum, si fiat processio in ecclesiis paroecialibus unam tantum Missam habentibus;

g. die Comm. Omnium fid. defunctorum. Decr. Auth. n. 3922, n. 2619 et Breviarium Rom., 1919 „Octavae Privilegiatae Iⁱ et IIⁱ Ordinis.”

1) Quoties benedictio nuptialis Missae de die adiungitur, fiat commemoratio Missae pro Sponso et Sponsa „et quidem, etiam in Festis primae classis, *sub altera conclusione* ac *primo loco post ceteras commemorationes de praecepto*, si quae faciendae.” Decr. gener. cit. et n. 3922, VI (30 Iunii 1896). Sub *unica* vero conclusione dicta commemoratio addatur in duplicibus I classis primariis Domini universalis Ecclesiae. S. R. C. 14 Iun. 1918. Vide *N. K. St.* 1918, blz. 289 et 1919, blz. 91.

2) Decrevit S. C. S. Off., „non licere sponso benedicere in Missa defunctorum, sed potius transferendam esse benedictionem ad aliam diem,” 1 Sept. 1841 (*Collect.*, n. 1553, ad 6).

3) Conc. Prov., p. 181, alinea „Ceterum”. Cfr. Sanchez, l. 3, disp. 38, n. 6 et sequ., ubi etiam videas, an et quatenus huius ritus ommissio, maxime quoad parochum, gravis habenda sit.

4) S. C. de Prop. Fide, 21 Sept. 1843 (*Collect.*, n. 1554, ad 1).

5) S. C. de Prop. Fide in Instruct. data 1806 (*Collect.*, n. 1551).

6) S. C. S. Off. 20 Iun. 1860 (*Collect.*, n. 1557).

II. Ritus benedictionis matrimonii:

a. Quoties non est a iure prohibitus (vide sub c) est *per se sub levi obligatorius*. De ipsa obligatione vide can. 1101, § 1 („Parochus curet ut... accipiant") necnon S. C. de Prop. F. 21 Sept. 1843¹⁾, ubi tamen tamquam excusans admititur „gravis et rationabilis causa," quae hunc ritum adhibendum impediat; cuiusmodi hodie, quoad multos saltem fideles, est necessitas matrimonium religiosum eo ipso die celebrandi, quo magistratus civilis adeundus est, ideoque impossibilitas sese ea hora in ecclesia sistendi, qua Missa commode adhuc celebrari possit. De levitate obligationis vide S. Lig., n. 988. Porro, sicut causa gravis et rationabilis sufficit ad hanc benedictionem omittendam, ita et iure potiori ad differendam, e.g. usque ad diem sequentem vel etiam remotiorem.

b. *Permissus* est, non autem obligatorius, ne sub levi quidem, quoad coniuges catholicos, qui in matrimonio contrahendo nuptialem benedictionem quacumque ex causa non obtinuerint. Quinimo eosdem S. Sedes hortatur ad eam primo quoque tempore sibi petendam²⁾. Hinc, si revera petant, non sunt a sacerdote repellendi³⁾.

c. *Prohibitus* est: 1° toto tempore feriato seu *clauso* (can. 1108, § 3), de quo in Parte sequenti; quo tempore pariter inhibetur Commemoratio pro Sponso et Sponsa in Missa occurrente, uti decrevit S. C. R.⁴⁾; 2° in matrimonio mulieris cui benedictio sollemnis semel iam sit data (can. 1143); 3° si cum

1) *Collect.*, n. 1554, ad 2. De obligatione parochi in specie „curandi" ut benedictio accipiat, vide Beyersbergen, in *N. K. St.* 1918, blz. 146—154.

2) S. C. S. Off. 31 Aug. 1881 (*Collect.*, n. 1560).

3) S. C. de Prop. F. 29 Febr. 1836 in *Collect.*, n. 1545.

Quantumvis etiam in nostra dioecesi optandum sit et a parochis satagendum, ut, quantum fieri possit, fideles nuptialem benedictionem (a Missa utique non avulsam) in ipsa matrimonii celebratione suscipiant, ex praxi tamen apud nos vigente benedictio quacumque ex causa non obtenta numquam postea suppletur. Praxis contraria, licet iuri communi conformis (cfr. can. 1101, § 1 et can. 5) non tamen videtur inconsulto Ordinario introducenda, Cfr. Suppl. ad Rit. Rom., n. 45. Caeterum, si quando benedictio nuptialis suppleatur, aliter non fiat quam a parochis eiusve vices gerente.

4) 31 Aug. 1839 et iterum in *Decreto generali* 30 Iun. 1896. *Decr. auth.*, n. 2797 et 3922, VI).

matrimonio eadem die Missa pro sepeliendo defuncto celebranda concurrat, nec aut matrimonium aut funus ad alium diem differri possit: tunc enim Missam pro defuncto celebrandam esse, declaravit S. C. de Prop. Fide, 23 Sept. 1817 ¹⁾; 4° in matrimoniis mixtis.

612. Iure nostro dioecesano: *a.* matrimonia catholicorum celebrentur in ecclesia, duobus saltem cereis accensis (S. D., p. 62); *b.* in omni sollemnizatione matrimonii concio aliqua aut brevis admonitio instituenda est; *c.* inconsulto Ordinario sequi non licet ritum illum in quibusdam Neerlandiae tractibus usitatum, quem *Supplementum ad Rituale Rom.* n. 48 retinere permittit, scilicet ritum quo, priusquam (contracto matrimonio) Missa nuptialis inchoetur, sacerdos „ascendit Altare, se convertit ad sponso in infimo gradu genuflexos, et imaginem Crucifixi Rituali praefixam praebet sponsae deosculandam.” Vide n. 48, cit.

1) *Collect.*, n. 1540.

PARS VIII

DE TEMPORE ET LOCO CELEBRATIONIS MATRIMONII

CAPUT I. DE TEMPORE CELEBRATIONIS MATRIMONII

613. Utrum et quodnam sit tempus matrimonio celebrando lege canonica definitum?

Distinguendum est inter matrimonium simpliciter contrahendum et matrimonium sollemniter benedicendum.

I. Ex can. 1108, § 1 „matrimonium quolibet anni tempore contrahi¹⁾ potest.

Haec § 1, quatenus matrimonium „quolibet anni tempore” contrahendum permittit ideoque leges particulares id prohibentes abrogat²⁾ (can. 6, 1,⁰⁾, nonnisi secundum suam oppositionem ad § 2 videtur accipienda, adeo ut hic sit eius sensus: „Matrimonium contrahi potest iis etiam anni temporibus in quibus sollemnis eius benedictio ex § 2 est prohibita.” Sicut autem prohibitio § 2 procedit ex ratione speciali, nempe sanctificandi tempora ibi definita, ita § 1, matrimonium simpliciter contrahendum ipsis iis temporibus liberum relinquens, id specialiter intueri videtur, scilicet temporum illorum sacramentalem indolem per se et generaliter non ob stare, quominus matrimonium simpliciter contrahatur. Quo sensu huius § admissio, ei „oppositae”, ideoque per eam abrogatae sunt leges quidem illae particulares matrimonium toto Adventus et Quadragesimae tempore contrahi vetantes²⁾, non vero illae quibus, ob

1) Observata utique forma illa liturgica obligatoria, de qua n. 611, I.

2) Huiusmodi prohibitiones, quas Suppl. ad Rit. Rom. „in una alterave Neerlandiae dioecesi” existere dicit, reapse dabantur in dioecesibus Buscoducensi, Bredana et Ruremondana, ad provinciam Mechliniensem olim pertinentibus. Cfr. Notermans, *N. K. St.*, 1901, p. 38. Hae igitur, quatenus sunt e sola scripta lege, sunt hac § abrogatae. Quatenus vero sunt consuetudine

rationem quamdam specialem idem vetitum datur quoad certos aliquos dies aut quoad certum aliquod diei tempus (e.g. vespertinum). Vide inferius, n. 615.

Indicatum autem sensum reapse fuisse a legislatore Codicis intentum, praeter nexum inter §§ 1 et 2 id quoque probabile reddit, canonem pro illis Ritualis Romani: „matrimonium omni tempore contrahi potest” haec posuisse: „matrimonium quolibet anni tempore contrahi potest.”

II. Ex can. 1108, § 2: „sollemnis tantum nuptiarum benedictio vetatur a prima dominica Adventus usque ad diem Nativitatis inclusive, et a feria IV. Cinerum usque ad dominicam Paschatis inclusive.” Quocirca haec sunt annotanda:

1° Hoc canone continetur quod totum nunc superest disciplinae antiquae temporis feriati seu clausi. Quae disciplina ante Conc. Trid. nonnullis in ecclesiis tum coniugibus matrimonii usum, tum coniugandis eiusdem celebrationem certis festivis temporibus interdicebat, comminata subinde transgressoribus temporali separatione¹⁾. Concilium autem Trid. non solum „antiquas sollemnium nuptiarum prohibitiones” etiam deinceps observandas esse praecepit, sed etiam adversus haereticorum calumnias, anathemate indicto, vindicavit²⁾.

2° Obiectum prohibitionis iam non videtur nisi nuptiarum benedictio, eaque „sollemnis tantum”; scilicet non ea quae habetur in Rit. Rom. — quippe quae etiam tempore clauso sit potius obligatoria — sed ea quae habetur in Missali (n. 612). Codex prorsus silet tum de traductione sponsae tum de conviviiis nuptialibus, quae, quatenus fierent cum pompa exteriori et clamosiori modo, nuptiarum sollemnium prohibitione olim comprehendebantur³⁾. Attamen ex introductae, eis applicetur can. 5. In Archidioecesi Ultraiectensi necnon in dioecesi Harlemensi eiusmodi prohibitio non dabatur. Cfr. v. d. B., n. 295 et Notermans, l.c.

1) Can. 10, C. 33, qu. 4 (Syn. Ilerd. circa an. 546): „Non oportet a Septuagesima usque in octavam Pascae et tribus hebdomadibus ante festivitatem S. Johannis et ab Adventu Dñi usque post Epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separentur.” Cfr. Ben. XIV *Inst. eccl.* 80, n. 19, sequ.

2) Sess. XXIV, c. 10 *de ref. matr.* necnon can. 11 ibid. Cfr. Calvini *Institutiones*, L. IV, c. 19 in fine.

3) Secundum Rit. Rom. Tit. VIII c. 1, n. 16, prohibentur haec tria: „nuptias benedicere, sponsam traducere, nuptialia celebrare convivium.”

eiusdem can. § 3 (vide infra sub 4°) nomine vetitae benedictionis „sollemnis” etiam „nimia pompa” eam concomitans, praesertim ea qua „legibus liturgicis” contravenitur, comprehendi videtur. Cuiusmodi sunt pulsatio campanarum et organi, florum et ornamentorum apparatus ¹⁾.

Quo admissio, ab hisce utique etiam in nuptiis tempore feriato simpliciter „contrahendis” abstinendum erit, siquidem quoad eas aequaliter militat huius prohibitionis ratio, scilicet fovendi spiritum poenitentiae in Adventu ac Quadragesima et non impediendi in Nativitate et Resurrectione Domini altissimorum istorum mysteriorum considerationem sublimioremque de his inter fideles laetitiam ²⁾.

3° Temporis clausi spatium in eo a Codice abbreviatum est, quod antea „ab Adventu ... usque in diem Epiphaniae et a fer. IV Cinerum usque in Octavam Paschatis inclusive” decurrebat.

4° Codex denique ipsam restrictam hanc temporis clausi disciplinam hac § 3 eiusdem canonis mitigavit; „Ordinarii ... locorum possunt, salvis legibus liturgicis (cfr. n. 612), etiam praedictis temporibus eam [benedictionem sollemnem] permittere ex iusta causa, monitis sponsis, ut a nimia pompa abstineant.” Olim quidem huius caeremoniae omissio adeo urgebatur, ut ne Episcopis quidem facultas eam permittendi agnosceretur ³⁾.

614. Quanta est huius prohibitionis obligatio?

Sententia hucusque communis eius obligationem gravem esse censebat, quia hoc vetitum „tamquam de re gravi semper

1) Cfr. de Smet³⁾, I, n. 199. Cui tamen cl. auctori non in eo etiam assentitur quo putat, nomine vetitae huius „benedictionis” universim omnes „sollemnitates” nuptiarum, olim prohibitas, hinc etiam convivia et sponsae traductionem, comprehendi. Ecce enim legislator Codicis, si id voluerit, simpliciter non retinuit verba tridentina et Rit. Rom. („nuptiarum sollemnitates”)? Quare putamus, Codicem nonnisi pompam ipsi benedictioni veluti adhaerentem, nempe liturgicam et quasi-liturgicam, lege sua prohibere voluisse, quoad pompam vero exteriorem et mundanam remisisse ad principia moralia de virtutibus religionis et poenitentiae.

2) Cfr. S. Th. in IV, D. 32, qu. 1.

3) S. R. C. 14 Aug. 1858, ad 2. *Decr. Auth.*, n. 3079; cfr. n. 3380, ad 1^m.

intellexit ecclesia" ¹⁾ Cui sententiae ipso recentiori tempore id videbatur favere, scilicet ne Episcopis quidem facultatem agnitam fuisse hanc benedictionem tempore feriato permittendi ²⁾. At vero Codex, hanc facultatem Ordinariis statuens (n. 613, 4°) mitiorem profecto intellectum ostendit. Nec mirum. Quodsi enim per se grave non reputatur tempore feriato sponsam sollemniter traducere, convivia nuptialia celebrare, quinimo choreas ducere et tripudia agere ³⁾ — quae omnia legis ratione magis affici sane videntur quam religiosa illa caerimonia — quoad hanc solam, praesertim si „nimia pompa" non stipetur, gravem arguere obligationem sat videtur difficile.

615. An quacumque diei hora nuptiae celebrari et benedici possunt?

Benedictio nuptiarum, quum Missae celebrationi sit alligata, nonnisi legitimis Missae celebrandae horis fieri debet. Simplex vero celebratio matrimonii, per se loquendo et spectato iure communi, quocumque diei tempore, sive mane sive vespere, permissa est. Attamen ne magni huius Sacramenti susceptionem laetitia iam plus minusve dissoluta comitetur, celebratio ad horas serotinas ordinario non differatur. In aliquibus dioecesibus matrimonium ex consuetudine, vel etiam ex scripta ordinatione, nonnisi matutino tempore permittitur celebrari. Cuiusmodi lex vel consuetudo in Harlemediensi dioecesi nulla existit. Quinimo ob legem civilem, quae caerimoniam civilem matrimonio religioso praemittendam postulat, saepissime sponsi nonnisi post meridiem parrocho se sistere possunt.

CAPUT II. DE LOCO CELEBRATIONIS MATRIMONII.

616. Matrimonium quonam in loco celebrandum?

Praenot. Heic solum spectamus matrimonium celebrandum inter catholicos. Quoad matrimonia mixta, vide n. 225, b iamvero:

1) Ita Sanchez, l. VII, d. 7, n. 3. Cfr. d'Annibale, l. III, § 464 (18); Aertn., n. 852.

2) S. C. R. 14 Aug. 1858, ad. 2. *Decr. auth.*, n. 3079; cfr. n. 3380, ad 1.

3) Sanchez, l.c., n. 18; S. Lig., n. 983.

I. Spectata natura sacramenti, christianorum matrimonii insita, maxime saltem convenit, illud in loco sacro celebrari¹⁾. Idque iam prioribus Ecclesiae saeculis in usu fuisse, colligere licet ex eo Tertulliani loco, ubi dicit, christianorum matrimonium „oblatione", i.e. SSmo Missae Sacrificio, confirmari et „benedictione" obsignari²⁾. Caeterum, seclusa etiam lege ecclesiastica huc specialiter pertinente (de qua statim), ipsa nuptiarum benedictio quam, ut sponsi accipiant, parochi ex can. 1101, § 1 habent curandam, ex lege certa et universali nonnisi in ecclesia fieri potest; et si quodam casu matrimonium extra ecclesiam celebratum fuerit, quin sponsi benedictionem legitime accipere potuerint, iidem, si eam postmodum accipere cupiant, ad ecclesiam venire debent, uti habet Rit. Rom. et aliunde sequitur ex lege (can. 1101, § 1) quae nuptiarum benedictionem a Missae celebratione seiungendam prohibet³⁾.

II. Spectata lege canonica hac de re specialiter statuta, ex can. 1109 matrimonium inter catholicos:

1° de regula ordinaria „celebretur in ecclesia paroeciali; in alia autem ecclesia vel oratorio sive publico sive semipublico, nonnisi de licentia Ordinarii loci vel parochi celebrari poterit" (§ 1);

2° per modum vero exceptionis „matrimonium

a. in aedibus privatis celebrari Ordinarii in extraordinario tantum aliquo casu et accedente semper iusta et rationabili causa permittere possunt; sed

b. in ecclesiis vel oratoriis, sive Seminarii sive religiosarum Ordinarii id ne permittant, nisi urgente necessitate, ac opportunis adhibitis cautelis" (§ 2).

Igitur ad matrimonium celebrandum extra paroecialem ecclesiam — dummodo non in aedibus privatis aut in ecclesia vel oratorio sive Seminarii sive religiosarum — tum sufficit licentia ab Ordinario vel a parochi obtenta, tum, ut haec concedatur, nulla specialis causa requiritur.

1) Rit. Rom., Tit. VIII, c. 1, n. 16: „Matrimonium in ecclesia maxime convenit celebrari."

2) Vide tom. I, p. 272.

3) Cfr. n. 610.

Ad celebrandum vero matrimonium in aedibus privatis, licet in his sit oratorium, etiam privilegiatum, licentia parochi non sufficit sed requiritur permissio danda ab Ordinario; eaque legitime non datur nisi tum casus sit extraordinarius (e. g. quia agitur de personis nobilioribus, conditionis admodum disparis, senibus...) tum iusta his et rationabilis causa existat, e.g. difficultas aedem sacram adeundi, obloquium aliudve quoddam notabile incommodum ex concursu populi timendum. Denique, ad celebrandum matrimonium in aede sacra sive Seminarii sive religiosarum, pariter requiritur permissio Ordinarii, quae ab eo ne fiat nisi necessitas tum adsit (e.g. alterius ecclesiae vel oratorii defectus), tum urgeat (quia scl. matrimonii celebratio absque notabili incommodo differri non potest), et nisi insuper opportuna adhibeantur cautela quoad conservandum spiritum rectum apud Seminarii alumnos vel apud religiosas.

617. Num matrimonium in ecclesia celebrandum permittitur celebrari ianuis clausis?

Quum matrimonium sit sacramentum et sacramentorum administratio ad cultum publicum pertineat, ideo sicut „matrimonium in ecclesia maxime convenit celebrari,” ita pariter convenit, in matrimonii celebratione ecclesiae aditum omnibus patere ¹⁾.

At vero, quamvis, pronunciante Benedicto XIV, matrimonium ianuis ocllus celebrari sit a sacramenti dignitate et ab ecclesiasticarum legum praescripto alienum ²⁾, nulla tamen in Codice habetur lex qua id positive prohibetur.

618. In quonam ecclesiae loco matrimonium celebrari debet?

Rituale Rom. nullum ecclesiae locum assignat. Sane autem

1) Decr. Trid. „Tametsi”: „Denunciationibus factis, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur” et S. C. R. 31 Aug. 1872: „Matrimonium in facie Ecclesiae, seu in ecclesia, maxime celebrari decet.” *Decr. auth.*, n. 3265. Vix autem matrimonium dici poterit „in facie Ecclesiae” celebrari, nisi „Ecclesiae”, i.e. fidelibus, aditus ad ipsum pateat.

2) Const. „Satis vobis”, § 1 et 2. *Bull. Ben. XIV*, I, p. 185.

locus opportunus est ante altare et quidem, si fieri possit, ante altare maius; nullatenus autem sacristia, quae non est proprius sacramentorum locus, sed paramentis custodiendis destinata ¹⁾.

Nota. Ex lege civili patria (art. 131) matrimonium, ad solam tamen liceitatem (art. 154), contrahi debet „publice, in domo municipali.” Matrimonio, ad normam art. 132 in aede privata contrahendo sex testes assistant.

¹⁾ De Herdt, III, n. 271.

PARS IX

DE MATRIMONII EFFECTIBUS

619. Hucusque de matrimonio causative, in fieri, ut contractu. Iam autem illud spectandum est effective, in facto esse, ut vitae illa societas individua, quam contractus valide initus retinet (n. 8).

Porro individuum illam vitae societatem Codex primo considerat secundum se seu praecise ut coniugum *societatem*, dein secundum notam individuitatis qua, saltem per se, excluditur coniugum *separatio*.

Considerationem matrimonii ut *societatis* simpliciter Codex absolvit proponendo in Cap. IX canones (1110—1117) „de matrimonii effectibus” quippe quibus cognitis ipsissima societatis coniugalis natura adaequate cognoscetur.

Considerationem vero matrimonii ut societatis *individuae* absolvit proponendo in Cap. X canones (1118—1132) „de separatione coniugum”, quae, quamvis (ut dictum est), per se sit ab hac societate exclusa, per accidens tamen certis in casibus locum habere potest.

620. Ad societatis coniugalis secundum se spectatae effectus quod attinet — de quibus solis etiam nos in hac ¹⁾ tractatus nostri parte — Codex, quamvis unica continua serie, duplicem tamen recenset effectuum speciem, scilicet unam quae respicit coniugum *habitudinem inter se* (can. 1110—1112),

1) Sicut Codex, ita et nos nonnullos canonicos matrimonii effectus iam praeoccupavimus, nempe eius vim sponsalia aut impediendi (n. 89, a) aut dissolvendi (n. 126, b) necnon inducenda ab eo impedimenta vinculi (n. 278) et affinitatis (n. 344, sequ.); itemque sicut Codex, ita et nos de effectu inseparabilitatis coniugum dicemus postea, nempe in Parte X.

alteram quae respicit eorundem habitudinem ad suscipiendam prolem (cann. 1113—1117). E quo ansam arripimus ad partem hanc sic bipartendam: 1° de matrimonii effectibus quoad coniuges inter se; 2° de matrimonii effectibus quoad prolem.

CAPUT I. DE MATRIMONII EFFECTIBUS QUOAD CONIUGES INTER SE.

621. „Ex valido matrimonio enascitur inter coniuges vinculum natura sua perpetuum et exclusivum; matrimonium praeterea christianum coniugibus non ponentibus obicem gratiam confert.” Ita can. 1110, quo, uti videre est, duplex ille principalis effectus designatur qui ex matrimonio valido enascitur, scilicet unus enascens ex matrimonio tum christianorum tum infidelum, nempe *vinculum*; alter ex matrimonio christianorum praeterea enascens, nempe *gratia*. De gratia, quam matrimonium christianum coniugibus non ponentibus obicem confert, sermonem n. 38 iam absolvimus. De vinculo autem ex matrimonio valido enascente eatenus in prioribus iam sumus locuti, qua est essentia matrimonii in facto esse (n. 15, II) et qua est impedimentum, superveniens matrimonium dirimens (n. 278). Hoc vero loco idem vinculum considerandum venit ut principium illud e quo, veluti ex radice, societati coniugali ea bona efflorescunt, in quibus legitime fruendis et a coniugibus (mutuo plerumque) invicem praestandis consistunt iura illa et officia coniugalitatis, quae „matrimonii effectus” in huius Partis superscriptione generice vocantur.

622. Iura autem et officia societatis coniugalitatis partim sunt mutua, partim sive marito sive uxori singularia.

Ipsa iura et officia mutua, — quae ad bonum *fidei coniugalitatis* praecipue pertinent — praeprimis concernunt potestatem illam viri et mulieris in alterius corpus in ordine ad prolem procreandam, ex qua mutuo eis exsurgit ius petendi et obligatio reddendi coniugale debitum; ex quo deinde quasi sponte fluit ius et obligatio convivendi ac praesertim cohabitandi seu communio thori et mensae; cui iterum naturaliter quodammodo connexa est communio quaedam

rerum ac bonorum. Unde quatuor articuli: 1°. de debito coniugali ac generatim de matrimonii usu in ordine ad eius fines praecipuos; 2°. de communione thori et mensae; 3°. de communione bonorum; 4°. de mariti et uxoris iuribus et officiis singularibus.

Secundum quod propositum est in Prolegomenis (n. 3), in hisce tractandis fines iuris ecclesiastici nonnihil excedemus. Ipse scl. Codex I. C. hanc materiam duplici tantummodo, eoque brevissimo, canone (1111—1112) absolvit.

Art. I. *De debito coniugali et de usu matrimonii.*

623. Nomine *coniugalis debiti* cum Apostolo (I Cor. VII, 3) intelligimus *actum coniugalem* (qui per autonomasiam ita vocatur), seu copulam carnalem inter coniuges, ea corporum commixtione perficiendam, quae ex se sit apta ad procreandam prolem.

Nomen *usus matrimonii*, aliquantulum latius patens, quoslibet comprehendit „actus proprios coniugalis vitae” (can. 1111), hinc etiam actus natura sua copulae coniugali, sive peragenda sive peractae, accessorios. Coniugale debitum eique coniunctum matrimonii usum primum considerabimus sub aspectu iuridico, seu quoad *ius* coniugibus in illud competens; deinde sub aspectu morali, quo cognoscamus quid, relate ad ipsum, coniugibus *licitum sit vel illicitum*.

§ 1. De debito coniugali sub aspectu iuridico.

624. Quodnam est coniugibus *ius debitum petendi*?

Ex can. 1111: „Utrique coniugi ab ipso matrimonii initio aequum ius et officium est quod attinet ad actus proprios coniugalis vitae.” Ex quo canone patet, ius de quo agitur esse ius:

a. verum, utpote acquisitum ex vero contractu, cui proinde in comparte respondet obligatio iustitiae¹⁾ ad debitum *reddendum*;

1) Quod etiam ostendit huc pertinens monitum Apostoli (I Cor. VII, 5): „Nolite *fraudare* invicem, nisi forte ex consensu...”).

b. mutuum seu „utrique coniugi“ existens, secundum illud Apostoli (I Cor. VII, 3): „Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro“;

c. aequum, adeo ut eadem a viro, quae ab uxore, debeatur huius iuris reverentia ¹⁾;

d. ab ipso matrimonii initio existens, quod expresse statuens Codex, etiam expresse abrogat antiquum illud *bi-mestre deliberationis* de debito reddendo vel non, quod iure Decretalium ²⁾ concessum erat neo-coniugibus de religione ingredienda, matrimonio licet iam inito, forte adhuc cogitantibus.

625. Ius petendi debitum estne illimitatum an certos denique fines habens?

Non est illimitatum, quod immoderatis etiam petitionibus exerceri valeat; quamvis, quae petitio sit immoderata, quin certa omnino regula definiri possit, in singulis potius casibus tum a physica compartis conditione (sive generali sive actuali) pendebit, tum etiam a maiori minorive periculo incontinentiae, quod petenti ex alterius denegatione immineat. Oborto de physica compartis conditione seriori aliquo dubio, consilium medici exquiratur ³⁾.

626. Obligatio debitum reddendi estne gravis?

Ut quaelibet iustitiae obligatio est per se gravis habenda. Ut vero debiti negatio sit peccatum grave, requiritur, coniugem petentem ius suum aliquo modo urgere, serio nempe et instanter ⁴⁾ nec remissè petendo. Requiritur praeterea, negationem esse formaliter talem, repulso pertinaci aut saltem importunis omnino precibus conceptam. Requiritur tandem, debitum saepius negari, nec una tantummodo alterave vice: hoc enim, saltem respectu illius qui sat frequenter petit,

1) Cfr. can. 4, causa 32, qu. 4 supracit. tom. I, p. 114³.

2) C. 7 de *conversione coniugatorum* (III, 32). Vide etiam cann. 1 et 5, C. 32, qu. 5 (de antiqua obligatione expectandi triduum ab inito coniugio, intuitu Tob. VI, 18) et cfr. Schmidt *Ius primae noctis* necnon de Smet³, n. 80.

3) Stöhr. S. 471 necnon Seved Ribbing, *Sexuele Hygiëne en eenige harer ethische consequenties*, 10e Druk, blz. 46, v.v.

4) Dicta petitio seria et instans aliquando, ex parte verecundae mulieris praesertim, etiam sine verbis, signis sat manifestis fieri potest. S. Th., qu. 64, art. 2.

gravis iniuria non videtur. Attamen debiti redditio quovis casu graviter obligaret (saltem ex charitate) si petens existeret in periculo incontinentiae (e.g. pollutionis) ¹⁾.

627. An et quomodo dari potest petendi obligatio?

Nulla utique dari potest iuridica petendi obligatio: quia iure suo privato nemo umquam uti tenetur. Attamen dari potest obligatio charitatis, quoties unus coniux, petendo debitum, alterius peccatum avertere potest, e.g. quando alter versatur in proximo periculo incontinentiae, idque compars novit aut videt.

628. Quibusnam in casibus ius petendi evanescit, adeo ut alter coniux a reddendo excusetur?

¹⁰ Quoties petitio est merus actus *hominis*, non *humanus*, e.g. ob petentis amentiam, perfectam ebrietatem, etc.

²⁰ Quoties petitur copula utrique coniugi peccaminosa, e.g. sodomitica. De copula quae soli petenti peccaminosa foret (quia e.g. mulier praevidet, copulam, se invita, abruptam iri a viro), ius petentis est controversum. Quamvis illud probabiliter a quibusdam negetur (quatenus nemo teneri posse videtur ad cooperandum alterius peccato), probabilius tamen ab aliis vindicatur: quia in tali copula defectus moralis apud solam personam est nec ipsi inhaerens actui, ideoque actus ipse non cessat esse obiectum iuris, quemadmodum non cessat esse pecunia quam ego tibi debeo, licet tu ea sis in malum finem abusurus. Hinc cooperatio, quae est in re debita praestanda, tota materialis esse potest ²⁾.

²⁰ Quoties ex copula timetur grave damnum sive coniugi reddenti, sive proli concipiendae. Huc referri potest cognita impossibilitas numerosiorem prolem alendi. Raro tamen ista impossibilitas adeo absoluta erit, ut inde ius absolutum negandi debitum (quod scl. non obstante incontinentiae periculo exerceri possit) derivetur. Math., n. 467.

⁴⁰ Quoties existit legitima causa a thoro et cohabitatione divertendi, de quo infra. Quinimo si, licet nulla huiusmodi causa rigore existat, vir tamen nullam aut nullam fere

1) Cfr. S. Lig., n. 940; Math., n. 462.

2) S. Lig., n. 947 (cfr. n. 944); Palmieri, n. 653; Math., n. 463.

familiae curam gerat, stipendia sua dissipans, uxorem vero et liberos miseriae et paupertati relinquens, ius eius maritale suspendi videtur donec ad bonam frugem se recipiat ¹⁾.

Nota. Iure Codicis cum affinitate ex copula universim (supra, n. 345) etiam abrogata est affinitas illa inter ipsos coniugatos, ratione scl. adulterii incestuosi unius eorum cum persona alteri consanguinea (usque ad secundum gradum inclusive) olim matrimonio superveniens. Quare hodie ob eiusmodi incestum ius petendi debitum, quantum est ex lege canonica, iam non amittitur.

§ 2. De debito coniugali sub aspectu ethico.

629. Debitum coniugale et usus matrimonii, in se considerata, quonam reguntur moralitatis principio?

Principium hac in re desumendum est ex matrimonii fine, praesertim primario, nempe generandae prolis. Iamvero, quum quidquid inter coniuges ad usum matrimonii referri possit, vel secundum vel contra vel praeter praedictum finem contingat, ideo quod quaerimus principium ita enunciari potest:

Quae contingunt secundum matrimonii finem, ideoque generationi favent, ea omni peccato vacant; quae vero contra, ideoque generationem positive impediunt, ea semper sunt peccatum grave; quae tandem praeter finem, ideoque generationi neque favent neque adversantur, ea de se peccatum veniale numquam excedunt.

Interdum, si consecutio finis primarii sit impossibilis, etiam fines secundarii concupiscentiae sedandae et mutui fovendi amoris moralitatis normam praebere possunt.

630. Quaenam secundum matrimonii finem inter coniuges contingunt?

Huiusmodi est non solum copula ipsa legitime peracta, sed sunt etiam quilibet actus venerei accessorii, ad copulam sive praeparandam sive complendam exerciti ²⁾. Quod etiam in iis

1) Lehm. II, n. 1088, 6.

2) Aertn.⁹, n. 913; Lehm.¹², n. 1066; Math., n. 483, 1.

procedit qui, ob decrepitas vires, frigiditatem, sterilitatem, etc., copulam foecundam exercere nequeunt: dummodo non ea sit impotentia, qua spes semen intra vas debitum effundendi sit penitus ablata. Quamdiu vero haec spes remanet, copula et reliqui actus vere contingunt secundum finem matrimonii, saltem secundarium, nempe in remedium concupiscentiae ¹⁾.

631. Quaenam, utpote contra matrimonii finem, sunt inter ipsos coniugatos sub gravi prohibita? — Sunt:

¹⁰ Quilibet actus, unde directe causatur sivi viri sive mulieris pollutio, aut in quibus pollutio directe intenditur. Huc etiam pertinet pollutio viri eo fine causata, ut inde mulier artificialiter foecundetur (supra, n. 268).

²⁰ Copula sodomitica, qua membrum virile vasi innaturali mulieris applicatur. Quae tamen confundenda non est cum copula quoad situm tantum innaturali, e.g. viro succubente, vel a tergo quidem mulieris, sed cum usu debitivasis exercita; cuiusmodi copula multis de causis omnino excusari potest ²⁾.

³⁰ Onanismus vetus (*nativus*), seu copula rite quidem inchoata, sed absque legitima ratione ita abrupta, ut semen extra vas debitum effundatur (Gen. 38, 9).

⁴⁰ Onanismus modernus (*artificialis*), seu copula in vase debito mulieris completa quidem, sed ope alicuius medii *neo-malthusiani* ³⁾ fine suo frustrata.

1) Aertn.⁹, n. 902: cfr. superius, n. 274 bis. Notetur tamen, normas ibi traditas etiam in casu impotentiae perpetuae, matrimonio tamen supervenientis, valere. Cfr. Sanchez, l. VII, d. 102 et Math., n. 484.

2) Aertn.⁹, n. 892; Lehmke.¹², n. 1071, 8.

3) Thomas Robertus Malthus, natione Anglus, in libro cui titulus *Essay on the principles of population*, anno 1798 Lundini edito, propugnavit aequalitatem inter numerum generandorum civium et media eos alendi publice procurandam. Hinc institit limitandae nuptiarum libertati, maxime quoad classes populares. Ulterius progressi qui *Neo-Malthusiani* vocantur, varia excogitarunt media ad frustrandam copulam seu ad impediendum seminis ascensum in mulieris uterum et sic praeveniendam ovuli foecundationem. Media quae magis in usu habentur sunt: ¹⁰ occlusio uteri per parvum instrumentum elasticum vaginae intromittendum (*pessarion occlusivum*); ²⁰ membri virilis obductio per tenuem membranam (gallice: *capotte*

632. Quatenus inter coniuges praeter matrimonii finem contingunt, ideoque illicita quidem sunt, sed de se venialiter tantum?

Sunt quilibet alii actus venerei absque copulae intentione ob solam voluptatem exerciti.

Hi actus, utpote a fine suo deflectentes — sola enim voluptas capessenda non est finis honestus — quandam saltem deordinationem prae se ferunt, ideoque sunt illiciti.

Sed de se, i.e. secluso proximo pollutionis periculo, nunquam excedunt peccatum veniale: quia inter coniugatos suapte natura ordinantur ad copulam licitam ideoque et ipsi natura sua sunt liciti (623); proinde totus eorum defectus in eo consistit, quod ex parte operantis debito fine frustrantur: in quo est levis tantum deordinatio. Accedit, quod secus coniuges per se, seu vi sui status, continuo viverent in occasione proxima mortaliter peccandi ideoque in continuo aeternae damnationis periculo: quod Deum voluisse nefas est supponere.

Praedicti actus ex multorum sententia omni culpa vacant, si non ob solam voluptatem sed ex iusta quadam causa, nominatim in mutui amoris fomentum exercentur. Quod maxime in gratiam eorum admitti potest, qui ipsam copulam quacumque ex causa inter se habere nequeunt.

Quid vero si ex huiusmodi actibus pollutio in alterutro coniuge secutura praevideatur?

Sunt qui in hac hypothesi quemlibet actum amorosum, quantumvis verecundum, grave peccatum reputant, quia tunc illi actus, iuris maritalis limitem praetergredientes, directe inferunt aliquid matrimonii fini repugnans. Plerique tamen mitius iudicant, saltem quoad actus verecundos (oscula, amplexus et reliqua, inter coniuges etiam palam exerceri solita): quia istos pollutio nonnisi per accidens sequitur, dum, contra, actus in-

anglaise; anglice: *condom*) quod semen excipiat et etiam post copulam retineat; ³⁰ interceptio seminis per parvam spongiam, quae pariter vaginae usque ad uteri ostium intromittitur. Ad conceptionem certius praeveniendam mulier, adhibito licet aliquo ex his praeservativis, ope syphunculi vaginam irrigat et sic residuum forte semen eluit; ⁴⁰ applicatio alicuius medicamenti, quod madefacit uteri ostium seu ingressum et sic eatenus saltem stringit ac claudit, ut ascensio seminis impediatur. Pestiferi huius systematis crisin vide apud Forstmann-Aussems, *Het Nieuw-Malthusianisme*, Utr. 1911.

verecundi sunt causa pollutionis *per se*. Multi post Sanchezium¹⁾ hanc mitiorem doctrinam eiusque rationem ad ipsos actus inverecundos, tam petitos quam redditos, extendunt, ideoque censent, etiam huiusmodi actus, utpote generice licitos coniugibus (n. 623), non esse *per se* causam praevisae pollutionis, ideoque hanc ex gravi causa (qualem assignant necessitatem ostendendi amorem coniugalem) *permitti* posse, dummodo absit periculum proximum in eam consentiendi; quod tamen nos, cum d'Annibale, perdifficile reputamus. Excipiunt solummodo actus quosdam turpissimos, qui merito ut *pollutio iam inchoata* habentur. — Alii tandem, saltem pro praxi, distinguunt inter eum qui actus impudicos sponte petit et eum qui, a coniuge rogatus, solummodo reddit vel permittit: quatenus facilius reddenti quam petenti praesto erit gravis illa causa, ab ipsis auctoribus mitioribus requisita; facile enim e.g. hic timere potest, ne si petenti coniugi morem non gerat, ipsum offendat et sic minuat coniugalem amorem. Fortasse id etiam verum est, quod scribit Génicot, causam gravem, etiam ad petendum, occurrere posse, quando copula ipsa nequit haberi, v. gr. ob senis decrepiti impotentiam vel ob periculum mortis quod immineat mulieri²⁾.

633. Quid censendum de actibus venereis solitariis coniugatorum, sive externis sive internis?

Hi actus, quatenus ad copulae praeparationem vel complementum non pertinent — cuiusmodi sunt etiam copulae futurae desiderium necnon copulae habitae delectatio, cum proximo pollutionis periculo coniuncta — eandem probabilius moralitatem habent, quam in personis solutis³⁾.

634. Hucusque (n. 629—633) de matrimonii usu in se, seu ex parte actuum, considerato. Sed insuper usus ille illicitus fieri potest ex parte adiunctorum, videlicet:

1° Ratione scandali, ut si coram testibus fieret.

1) L. IX, d. 45, n. 34 et 35.

2) Cfr. S. Lig., n. 934; Aern.⁹, n. 913, III; d'Annibale III, § 469; Génicot, II, n. 546.

3) S. Lig., n. 936; Math., n. 487 et 491.

2⁰ Ratione pravae intentionis, ut si animo adulterino; aut ob solam voluptatem, in quo est saltem levis deordinatio¹⁾).

3⁰ Ratione nullitatis matrimonii, etiam ab uno coniugum certo cognitae: quo casu coniux nullitatis conscius debitum nec petere nec reddere potest, et potius deberet „excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale”²⁾. Quodsi vero detecta nullitas matrimonii ex impedimento natura sua occulto et dispensabili proveniat, tunc, si redditio debiti sine urgente periculo gravissimi mali (ut vitae, diffamationis, scandali) evitari nequeat, nec differri possit usquedum dispensatio ab impedimento habeatur, adest *casus perplexus*, cui ex quorundam sententia provideri potest *per epikeiam*, qua scl. iudicatur eiusmodi casum difficillimum voluntate legislatoris non comprehendendi; et sic, ad debitum licite reddendum, matrimonium posset absque dispensatione et sola consensus renovatione revalidari. Quia vero ex communi sententia epikeia locum non habet quoad leges actum ipso facto irritantes³⁾, cuiusmodi sunt leges impedimentorum dirimentium, dictae sententiae intrinseca probabilitas, si quae detur, est admodum tenuis⁴⁾. Caeterum, ob facultatem dispensandi ex canone 1045 etiam sacerdotibus Ordinario inferioribus competentem (supra, n. 401; 412 sequ.), casus perplexus, etiam in adiunctis de quibus hic agitur, vix unquam dabitur; vix enim umquam deërit occasio et tempus saltem confessarium pro obtinenda dispensatione adeundi.

4⁰. Ratione dubii quod de matrimonii valore superveniat. Quocirca haec teneantur: *a.* pars, quae ipsa serio dubitare incipit, tenetur abstinere a petendo: secus enim periculo fornicandi sese exponeret; *b.* idque tamdiu, quamdiu, ope

1) Prop. ab Innoc. XI damnata IX: „Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.”

2) Ita c. 44 *de sent. excomm.* (V. 39).

3) Suarez *De legibus*, l. V, c. 23, n. 3; Aertn.⁹, n. 176, II; Lehmke.¹², I, n. 243.

4) De tenui eius probabilitate, etiam extrinseca, vide Feije, n. 644; Vlamming², n. 340, IV, 1⁰,

diligentis inquisitionis, ad certitudinem de matrimonii nullitate pervenire non possit; perseverante vero post diligentem inquisitionem dubio, i.e. non obtenta nullitatis certitudine, locus est applicando principio can. 1014: „In dubio standum est pro valore matrimonii”¹⁾; c. interim tamen tenetur reddere parti non dubitanti, utpote circa ius maritale in bonae fidei possessione existenti²⁾.

5°. Ratione voti coniugem actu ligantis (n. 200). Doctrina, ad quam ibi lectorem remisimus, huc breviter redit: Coniugi, voti religione adhuc obstricto: *a.* non licet petere debitum nisi aut petendo succurrere possit comparti incontinentiae periculo expositae, aut sciat ipsam quasi tacite petere eo quod copulam appetat quidem sed prae verecundia sollicitare non audeat; *b.* licet tamen reddere, si modo compars iure suo petat; quinimo tunc ad reddendum tenetur³⁾.

Vicissim vero compars illa, si alteram voto ligatam sciat, non inde habet titulum huic, quamvis illicite petenti, debitum negandi⁴⁾.

635. Attenta sat sparsa consuetudine matrimonio *onanistice*

1) Ipsum hoc principium magna ex parte fundatur in altero, nempe in principio *possessionis*, quatenus id quod legitime possidet (in casu factum contracti matrimonii) non debet possessione turbari, priusquam de illegitima possessione constet. Inde vero deducitur, praedictum principium non posse applicari in dubio *a.* de morte prioris coniugis, quia tunc non secundo sed primo matrimonio possessionis praerogativa suffragatur; *b.* de facto (non item de valore) dispensationis concessae, si quando matrimonio obstiterit impedimentum dirimens certum, quia tunc adhuc possidet illud impedimentum; *c.* de existentia cuiuscumque impedimenti dirimentis, circa quod dubium iam ante contractum matrimonium contrahenti adfuerit: quia nequaquam legitime reputari potest possessio, mala vel dubia fide incoepta. Non desunt tamen, qui etiam in hac tertia hypothesi applicandum censent principium: *In dubio standum est pro valore actus*, si minus ob legitimitatem possessionis, saltem ob rationem boni publici, eius applicationem postulantis. Cfr. Aertn.⁹, n. 907, 2°. Porro, ex dictis n.n. 197, II, 338 et 339 facile deduces, idem principium, invocari nec posse in dubio num adsit consanguinitas de qua in can. 1076, § 3.

2) Cfr. c. 2 *de secundis nuptiis* (IV, 21).

3) Aertn.⁹, n. 904, 905.

4) Ita plerique. Vide Rosset, n. 3191, sequi; Wernz, n. 670 (p. 579). Aliter v. Scherer, S. 516 (13).

utendi (n. 631, 3° en 4°), specialius quaeritur, ad quid teneatur coniux erga compartem onanistam?

Haec quaestio saepius se offeret quoad uxores, habentes maritum qui, sive abrumpendo copulam sive membri genitalis involucri adhibendo, onanistam pertinaciter agere velit.

Supponitur utique uxor, quae ipsa non sit horrendi illius criminis *formaliter* particeps, querimoniis suis de usu coniugali eiusque onerosis sequelis virum impellendo, vel etiam huius abusui consentiendo. Quo posito:

a. Mulier debitum nec petere nec reddere potest, si vir utatur involucri (*condom*): quia tunc actus ab initio id habet, quo tamquam actionem per se illicitam sese praesentat. Idem dicendum foret de viro, cui congregiendum esset cum uxore *pessarion occlusivum* gerente.

b. Quodsi vero sermo sit de copulae rite inchoatae abruptione, mulier, postquam charitatis officio pro opportunitate et facultate satisfecerit (maritum ad copulae perfectionem exhortando, seu potius blande et suppliciter exorando), tandem potest tuta conscientia debitum tum petere tum reddere, modo iustam causam habeat: agitur enim de actione licita quoad se, cuius malitia tota se habet ex incidentaliter voluntate mariti; cui praeterea mulier nonnisi materialiter cooperatur, quod sane licitum est si iusta causa intercedat. Iusta autem causa, ubi agitur de debito petendo, facile praesto erit sive in periculo incontinentiae, sive in diuturna privatione iuris petendi, cum perpetuo scrupulo num iusta petendi causa habeatur; quare non tenetur abstinere nisi una alterave vice. Ad reddendum vero eiusmodi causa fere per se habebitur in gravi molestia virum petentem continuo repellendi. Ita ex multiplici declaratione S. Poenitentiariae ¹⁾.

636. Actus coniugalis, num certis aliquibus temporibus per se prohibitus?

Negative: abstinencia enim coniugalis ipsis sanctissimis temporibus sacrorum sollemnium, ieiuniorum, S. Communionis recipiendae, tota est res consilii Apostolici (I Cor. VII, 5);

¹⁾ *Nouv. Rev.*, t. IX p. 324. Cfr. quoque S. Lig., n. 947 et Math., n. 495 et 496.

hinc, spectata praesertim S. Communione frequenti atque etiam quotidiana, hodie tantopere commendata, ipsis coniugibus prorsus relinquenda ¹⁾).

Attamen quaedam sunt tempora, quibus actus ille nocivus ideoque prohibitus esse potest ratione damni, quod quandoque valetudini ac praesertim vitae, sive alterutrius coniugis sive prolis iam conceptae, ex ea immineat. Iamvero damnum grave aliquando, quamvis non omnino facile, imminet mulieri fluxum extraordinarium (perpetuum) patienti, aut in primis duabus ²⁾ a puerperio hebdomadibus existenti (tempore *purgationis*), aut nonnisi cum proximo vitae periculo pariturae ³⁾; item alterutri coniugi ex alterius morbo contagioso, praesertim venereo (syphilide); item denique proli iam conceptae, quae facili abortus periculo exponitur per copulam priori *praegnationis* tempore aut saepius aut impetuosius exercitam, maxime iis temporibus quae menstruo fluxui respondent. Unde tunc, pro damni metuendi gravitate et probabilitate, graviter vel leviter urgebit obligatio a copula abstinendi. Hinc imprimis ad exquirendum medicorum ⁴⁾ consilium tenentur qui quid huiusmodi probabiliter timeant.

637. De instructione circa usum coniugii nupturientibus a paracho impertienda iam vidimus n. 180. Iam etiam videndum, quodnam eadem in re sit quoad coniugatos munus confessarii?

^{10.} Ut doctor, et ipse ea quidem pro opportunitate coniuges doceat, quae ignorare ipsis non licet (n. 180); caveat vero, ne ut strictam, etsi levem tantum, obligationem eis im-

1) Vide Instr. S. C. de Prop. F. ad Vic. Ap. Sut-Chuensem. *Collect.*, n. 1565.

2) „Die Wöcherinn hat ein heiliges Recht, die erstere Zeit [nach Ablauf des Gebäaraktes], die wir immerhin in allen Fällen auf mindestens eine Woche berechnen müssen, ausschliesslich der Rehabilitirung ihrer Konstitution zu leben, frei von weiteren Insulten, ... welche die schwersten Schädigungen für ihren geschwächten Organismus in sich bergen können.“ Stöhr, *Pastoralmedizin.*, 4e Aufl., S. 473.

3) His pro opportunitate consuli forte potest, ut actum coniugalem nonnisi eo tempore exerceant, quo minus probabiliter concipiunt mulieres, de quo vide infra, n. 637 in fine.

4) Eschbach, p. 105, sequ.; Stöhr, l. c., S. 471, f. f.

ponat, quod de se est meri consilii, aut ne hoc semper quidem, ut est e.g. abstinencia a copula tempore fluxus menstrui, aut tempore (saltem posteriori) purgationis, tempore praegnationis, ac praesertim tempore lactationis¹⁾.

2° Ut iudex *a.* prudens sit et admodum parcus in interrogando, adeo ut, secundum monitum S. Ligorii „ordinarie loquendo” nihil interroget²⁾. Tum vero *b.* quum mulierem suspicetur viro suo debitum saepius recusantem, modestiore modo interroget, an illa viro suo obediens fuerit etiam in rebus ad statum coniugalem spectantibus, an circa vitam coniugalem nihil sit, quod conscientiam mordeat, etc. Insuper hodie *c.* ob onanismi coniugalis tristem frequentiam, quando fundata subest suspicio, poenitentem, qui de onanismo omnino silet, huic crimini esse addictum, confessarius prudenter ac discrete interrogare tenetur, et regulariter non licet ei ab huiusmodi interrogatione abstinere eo praetextu, quod inde „plures” praevideat a bona fide exturbandos, multosque sacramenta deserturos esse: revera enim bona fides nonnisi raro aderit³⁾. Caeterum *d.* caveat aliquando confessarius, ne citius peccati mortalis eos damnet, quorum confessio peccatum mortale, etsi sonet, reapse tamen nullum continet. Exemplo sint, qui dicant, se copulam peregissee *a tergo* seu *praepostere*: quo nonnumquam poenitentes indicant copulam *situ* tantum innaturali peractam (cfr. n. 631, 2°.); item qui dicant, se copulam inchoatam ex mutuo consensu *non perfecisse*, quod aliquando absque ulla pollutione aut periculo eius proximo contingit, ideoque peccato, gravi saltem, caret⁴⁾; item qui dicant, se *naturam* (i. e. semen) *perdidisse*, quod aliquando nonnisi partialem seminis extra vas debitum effusionem indicat; item denique mulieres, vetulae praesertim, vel numerosa prole

1) Medici, quamvis quamdam suadeant vel etiam iubeant continentiam, tempore fluxus menstrui necnon praegnationis et purgationis servandam, quoad lactationis tamen periodum omnimodam coniugibus libertatem relinquunt. Vide e.g. Stöhr, Op. cit., S. 473.

2) *Praxis Confessar.*, n. 41.

3) Vide rescriptum S. Poenitentiariae 10 Mart. 1886 ad 1^m in *Nouv. Rev.*, t. XVIII, p. 542. Cfr. *N. K. St.*, 1902, p. 68 et Aertn⁹, 916.

4) S. Lig., n. 918.

onustae, quae confiteantur, se *debitum marito denegasse*: saepe enim tunc aliquid deest eorum, quae sola debiti negationem graviter peccaminosam reddunt (n. 626); saepe etiam huiusmodi mulieres, nisi semper vel fere semper negent, aut sciant virum ex denegatione in peccatum delabi, gravis peccati conscientiam inde non concipiunt ¹⁾).

3°. Ut pater, quamvis utique etiam in hac materia applicare debeat doctrinam moralem de bona fide poenitentium frustra non perturbanda, ideoque a monitionibus faciendis quandoque rite absteineat, non plane tamen immemor esse potest illius, quod legitur in Rit. Rom. ²⁾): „pro peccatorum gravitate et poenitentis conditione, opportunas correptiones et monitiones paterna charitate adhibebit.” Quoad onanismum conjugalem in specie, S. Poenitentiaria, sicut reprobavit praxim numquam de eo interrogandi, ita pariter praxim numquam monendi. Vide rescriptum supra citatum, ad 2^m.

4°. Ut medicus, a. quum, supposito abusu gravi, poenitens coniux sit in peccandi occasione proxima moraliter necessaria, omni nisu studeat confessarius ut eam reddat remotam. Quod si non succedat, iterumque peccata redeant, sacram absolutionem differet primum ac tandem denegabit, secundum regulas in tractatu de occasionariis et recidivis tradi solitas. Exurgente causa canonica a thoro et cohabitatione divertendi (puta *periculum animae*, quod forte poenitenti ex continua seductione compartis immineat), occasio proxima ex necessaria redditur voluntaria, ideoque tandem oriri potest obligatio ad petendum divortium — b. coniugibus onanistis in specie — quippe quos plerumque timor, sive inopiae sive partus calamitosi, ad conceptionem onanistice praeveniendam inducit — confessarius inter alia motiva ac remedia spiritualia ³⁾ spem potissimum suggerat ac fiduciam in Deo ponendam, quo ad copulam rite

1) Génicot, II, n. 552.

2) Tit. III, c. 1. n. 17.

3) Motivum naturale valetudinis conservandae novum in dies accipit robur ex crescente persuasione medicorum: organa mulierum, onanismo artificiali addictarum, continuis illis irrigationibus et attractionibus acerbius affici et in morbidum quemdam torporem ac inertiam delabi; quinimo ad omnium nervorum remissionem quamdam concitari. Forstmann-Aussems, *Het Neomalthusianisme*. Utr. 1911, blz. 40, v. v. et Seved Ribbing, p. 87 en 88.

perficiendam adigantur eiusque sequelas divinae committant Providentiae; vel etiam suadeat, ut ad manifestandum et fovendum matrimonialem affectum sistant in actibus illis venereis imperfectis, qui coniugibus sunt permessi; vel tandem suadeat ut nonnisi iis coeant temporibus, quibus secundum nonnullos medicos minor quaedam est conceptionis probabilitas, nempe intervallo illo decem ferme dierum, quod singulis mensibus lunaribus recurrit a die 14^a post inceptum fluxum menstruum, usque versus initium menstruae insequentis ¹⁾.

Art. II. *De communione thori et mensae.*

638. Quoniam igitur, cum vir et mulier sint una caro, non debet alter sine altero esse diutius ²⁾ ac praeterea matrimonium est „consortium *omnis vitae*“, ideo in eadem domo cohabitare, in eaque uno thoro unaque mensa uti tenentur. Quam obligationem, iure naturali et divino ³⁾ invectam, pressius urget ius humanum, tam civile quam canonicum. E quo haec referimus:

1° Obligatio cohabitandi *essentialiter* est mutua. „Mandamus... ut uxores viros et viri uxores... sequantur.“ Ita Alex. III, cap. cit. ⁴⁾. Hinc, generatim loquendo, neuter coniux potest, excepto casu legitimae separationis, alterum invitum deserere. Illegitime autem deserentem iudex, tum ecclesiasticus ⁵⁾ tum civilis ⁶⁾, potest ad cohabitandum compellere.

2° Eadem obligatio *accidentaliter* est magis onerosa mulieri quam viro. Quum enim societatis coniugalis „caput“ sit maritus (vide n. 660) ideo: a. ipsius est eligere domi-

1) Eschbach, p. 81; Math., n. 481.

2) C. 1 *de coniugio leprosororum* (IV, 8).

3) Gen. II, 24: „Vir... adhaerebit uxori suae.“

4) Lex civilis Neerlandica: „[De vrouw] is verplicht met den man samen te wonen... De man is verplicht zijne vrouw bij zich te ontvangen.“ (art. 16 et 162).

5) „Quae sine iudicio ecclesiae sua tantum temeritate recessit a viro, ad restitutionem plenariam ecclesiastica debet censura compelli.“ C. 13 *de restit. spoliat.* (II, 13).

6) Causa enim cohabitationis, quatenus a causa nullitatis matrimonii non pendet, etiam causae civilis rationem habere videtur.

cilium; ubicumque vero electum vel eligendum mulier sequi tenetur ¹⁾, nisi domicilii mutatio aut pacto nuptiali fuerit exclusa, aut pravo fine a viro decreta, aut mulieri graviter detrimentosa. Ex eadem ratione: *b.* dum mulier maritum invitum nonnisi ob grave quoddam imminens detrimentum relinquere valet, contra vir ex quacumque causa iusta (e.g. negotiorum curandorum, boni publici promovendi), etiam ad longius tempus, invitam relinquere potest uxorem, quam absque incommodo secum ducere non valeat.

Art. II. *De communione bonorum.*

639. Communio bonorum, utrum et qualis inter coniuges existere debeat.

Attenta societatis coniugalis natura (duo in carne una"), attentis quoque eius oneribus in communi profecto ferendis, attenta denique necessitate eisdem oneribus communi opera quotidie satisfaciendi, dicendum videtur, ipsa natura coniugii aliquam saltem requiri bonorum communionem, si minus quoad dominium, saltem quoad usum.

§ 1. *Legalia.*

640. Bonorum communio inter coniuges quonam legum genere moderanda?

Salvo iure naturali et divino de iure suo cuique tribuendo necnon de praevalenti auctoritate, quae marito competit ut

1) Can. 93; „Uxor, a viro legitime non separata, necessario retinet domicilium viri sui." Cod. civ. Neerl., art. 161: „[De vrouw] is verplicht met den man samen te wonen, en hem overal te volgen, waar hij dienstig oordeelt zijn verblijf te houden." Mr. Schüller i. h. l.: „De man kan haar noodzaken om aan deze verplichting te voldoen, door als bestuurder der goederen aan de vrouw persoonlijk toebehoorende, haar onderhoud te weigeren, wanneer zij elders wil wonen dan hij verkiest; indien hij daartoe buiten staat is kan hij haar in rechten vervolgen, ook krachtens art. 1275. Hij kan echter niet door middel van den sterken arm haar tot die samenwoning verplichten." Unde etiam mulier secundum ius utrumque sortitur forum, in quo vir suus domicilium habet; de quo vide S. C. C. 28 Ian. 1865 in Act. S. Sed., II, p. 137—141. Cod. civ. Neerl., art. 78.

capiti uxoris et societatis domesticae universim¹⁾, communio-
nem bonorum quoad ipsos coniuges christianos moderari est
iuris civilis principaliter. Non enim agitur de matrimonio
intrinsece, seu quoad ipsum vinculum considerato, sed de
ordine eius externo, seu de aliquo eius effectum a vinculo sepa-
rabili²⁾. Quare a Codice I. C. exsulavit Decretalium ille titulus
*de donationibus inter virum et uxorem et de dote post divor-
tium restituenda* (IV, 20). Scilicet olim quidem Ecclesia in ea
materia, quamvis per se et principaliter civili, per modum
tamen causae connexae — quatenus nempe causam senten-
tiamque divortii, quae tota ecclesiastica est, plerumque
comitatur lis de restituenda dote vel de donatis propter nuptias³⁾
— aliquando et ipsa ius dicebat. At vero competentia in huius-
modi causas, qua sic incidenter ipsa fruitur, nostris temporibus
uti non solet, sed foro civili totam relinquit.

Porro, quum agatur de materia per se et principaliter
civili, non utique spectandum est ad ius Romanum, quamvis
ab Ecclesia quoad res ad se principaliter vel saltem aequae
principaliter spectantes quadamtenus canonizatum⁴⁾, sed ad
ius in unaquaque societate civili vigens, hinc pro nostra pro-
vincia ecclesiastica ad Codicem civilem Neerlandicum, e quo
proinde desumpti sunt qui mox citabuntur articuli.

641. Communio bonorum inter coniuges quonam apud nos
regitur iuris systemate?

Systema seu institutum iuris, quo aliqua materia regitur,
illud dicimus, quod circa eamdem materiam in legislatione
universim sumpta praevalet. Iamvero dum in iure Romano
de coniugum dominio praevalet systema separationis
bonorum cum regimine dotali⁵⁾, iure patrio praevalet systema
communio-
nis bonorum.

1) De auctoritate domestica naturaliter residente penes virum, videsis philo-
sophiae morales tractatores. Cfr. *Staatslexikon*, Art. „Frauenemancipation.“ Vide
etiam infra, n. 660.

2) Cfr. superius n. 39 et 47.

3) Reiffenstuel, in tit. cit., n. 1.

4) Exempla habes n. 63 et n. 361.

5) Vide tom. I, p. 53 in nota.

Videlicet, ad sustinenda in communi onera matrimonii et ad prolem alendam (art. 159 et 248), inter coniuges, nisi ante matrimonium secus paciscantur, ab ipso momento initi matrimonii et ipsa lege (art. 147) universalis viget bonorum communio („wettelijke gemeenschap van goederen”) complectens tum commoda tum incommoda quaelibet — sive stante matrimonio utrinque exorta, sive matrimonio iam contracto — et constituens coniugum condominium pro indiviso¹⁾. Quocirca tamen notetur exceptio art. 175 de bonis ex haereditate vel ex donatione acquirendis. Vi huius condominiumi uterque coniux pro indivisa parte dimidia habet ius domini tum in rerum communium universitate, tum in qualibet re singulari huius domini²⁾.

642. Quanam, quoad bonorum communium administrationem („beheer der gemeenschap”), sunt partes sive mariti sive uxoris?

1°. Maritus, ut caput societatis domesticae (art. 160), solus est qui bona communia administrat et etiam absque uxoris interventu ea vendere, alienare et obligare potest. Non tamen potest donatione inter vivos, quae non sit facta ut liberis ex matrimonio illo natis *status vitae* procuretur, quodcumque immobile aut mobilium sive universitatem sive certam quotam alienare. Rem mobilem singularem donando alienare potest quidem, dummodo tamen illius usumfructum sibi non reservet (art. 179).

2°. Uxor huic subiecta est regulae (art. 163): Nihil aut alienare (donando, vendendo, oppignerando) aut acquirere (titulo sive oneroso sive gratuito) potest absque interventu

1) Communio legalis, quanam tum commoda tum incommoda complectatur, docent insequentes legis articuli: „De gemeenschap omvat, wat hare baten betreft, alle de roerende en onroerende goederen der echtgenooten, zoowel tegenwoordige als toekomstende, ook die welke zij om niet verkrijgen, *tenzij de erflater of de schenker uitdrukkelijk het tegendeel mogt hebben bepaald*” (175). — „Zij omvat, wat hare lasten betreft, alle de schulden, door ieder der echtgenooten, hetzij vóór, hetzij staande huwelijk, gemaakt” (176). — „Alle vruchten en inkomsten, mitsgaders winst en verlies, staande huwelijk, komen mede ten bate der gemeenschap” (177).

2) Marres, *De Iustitia*, L. I, n. 48.

vel consensu mariti scripto faciendis. Quae regula quoad ipsam valet uxorem in bonorum communione cum illo non, aut iam non, viventem. Attamen potest:

a. ex praesumptivo ¹⁾ mariti consensu circa ea agere seseque obligare, quae pertinent ad rei familiaris expensas ordinarias et quotidianas (art. 164);

b. item circa ea, quae ad publicam pertinent mercaturam, si quam de expresso vel tacito mariti consensu ipsa exerceat (art. 168) ²⁾;

c. insuper, viro absente aut non valente et necessitate urgente, ipsa, ex facultate a iudice territorii (kantonrechter) praevis obtinenda, bona communia alienare vel obligare (art. 180);

d. ex praesumptivo mariti consensu tum de locando labore proprio pacisci tum de percepta inde mercede ut mater familias disponere (art. 1637, f, alin. 2);

e. pecuniam parsimonia collectam publice inscribendam, inscriptamque sibi restituendam iubere ³⁾;

f. inscio marito testari (art. 173).

643. Quaenam uxori praesto sunt iuris remedia adversus maritum bona communia male administrantem aut etiam dissipantem?

Sunt haec pauca, tuendis uxorum iuribus utique infirmiora ideoque complurium prudentum iudicio omnino corrigenda ⁴⁾:

a. Durante communione, praeter remedium curatellae (art. 488; cfr. art. 1482) adhiberi potest remedium separationis bonorum, utrumque auctoritate iudicis ⁵⁾.

1) Est praesumptio iuris, quae quum versetur circa quotidianas illas atque diversissimas expensas vitae strictiori sensu privatae, non potest a marito vi destitui, nisi per dissensum, iis quorum interest singulariter manifestandum: adeo ut manifestatio generali modo (per ephemerides) facta probabilius non sufficiat. Schüller, i.h.art.

2) Superveniens mariti dissensus debet ita publicari ut publicationem factam esse possit ab ipso in iudicio probari. Schüller, i.h.art.

3) Wet v. 25 Mei 1880 Stbl. n. 88 (gewijzigd 1909), art. 9.

4) Mr. F. J. Bolsius in *Annalen der Vereen. t. h. bevorderen v. d. beoefening der wetensch. onder de Kath. v. Nederl.*, 1918, Afl. II, blz. 7, v.v. Cfr. Duynstee, blz. 45 et Van den Tempel, *De Vrouw en de Wet*, Bussum 1919, Hoofdst. V.

5) Art. 241, 1°, quo remedium separationis conceditur adversus maritum

b. Dissoluta communione, uxori praesto est privilegium medietatem sibi ex communione obvenientem repudiandi (art. 187), dummodo tamen nullo suo actu, nudam administrationem excedente, communitalis bonis sese ingesserit (art. 191), aut eorum aliqua amoverit vel occultaverit (art. 192). Quo privilegio usa, mulier plane liberatur obligatione communitalis debita solvendi, exceptis tantummodo debitis ante matrimonium vel ab ipsa publice mercaturam agente suo nomine contractis (art. 187).

Repudiandi actus, ut valeat, fieri debet infra mensem a die communionalis dissolutionis et deponi apud tribunal ultimi communis domicilii (art. 188). Quo facto, nihil praeter proprias vestes repetere ipsa potest (art. 187).

Ne mulieres, inito matrimonio et bonis communibus pro maxima forsitan parte a viro iam perditis, hisce remediis sero et parum adiuventur, ante matrimonium eis nonnumquam suadeatur ut incommoda, quae ex bonorum communione saepe sunt timenda, inito pacto ante-nuptiali (n. 647, sequ.) praecavere satagant.

644. Bonorum communio, quomodo dissolvitur et quae-nam tunc valent regulae de communi dividendo?

Ad 1^m. Bonorum communio non nisi auctoritate legis vel (in casu de quo supra, n. 643, *b*) auctoritate iudicis dissolvi potest.

Auctoritate legis (art. 181) dissolvitur: *a.* morte alterutrius coniugis; *b.* novo matrimonio quod, absente coniuge per decennium, alter ex iudicis auctoritate contrahat; *c.* divortio; *d.* separatione a thoro et cohabitatione.

Ad 2^m. Communione quomodocumque soluta:

a. bona communia inter coniuges eorumve haeredes bi-

bona communia dissipantem, invocari potest in solo casu communionalis simpliciter initae; alterum vero eiusdem articuli membrum, separationem bonorum permittens a iudice concedendam in casu quo ex mala et negligenti administratione mariti privata uxoris bona et iura periculum patiantur, non potest invocari nisi ad dissolvendam bonorum communionalis pacto nuptiali modificatam. Ita e sent. Supr. Consilii 31 Mart. 1854. Cfr. Schüller in art. 241.

partiuntur, quin attendatur, a quonam coniuge singula allata fuerint (art. 183). In facienda partitione servantur regulae in *bonorum divisione* (boedelscheiding) generatim servandae ¹⁾;

b. debita communia, nondum peracta divisione, a solo marito exigenda sunt et solvenda, salvo tamen huius iure eorum medietatem ab uxore eiusve haeredibus repetendi (art. 185). Divisione vero peracta, quisque coniux de debitis ante matrimonium a se contractis ipse conveniendus erit, salvo iterum eius iure eorum medietatem ab altero coniuge eiusve haeredibus repetendi (art. 186).

645. Dissoluta communio utrum et quomodo restitui potest?

a. Nullo modo restitui potest communio per divortium dissoluta: huiusmodi enim coniugibus ipsum interdicitur novum matrimonium (art. 90).

b. Communio dissoluta per separationem a thoro et cohabitatione (art. 298) sola coniugum reconciliatione restituitur (art. 303). Ipsam reconciliationem lex supponit ex solo facto cohabitationis denuo inchoatae (art. 271, alin. 2a).

c. Communio dissoluta per separationem bonorum, iudicis auctoritate institutam (art. 241), mutuo restituitur coniugum consensu, ope instrumenti authentici publicato (art. 251).

Restitutae communionis effectus vide art. 252.

646. Utrum legalis bonorum communio etiam quoad secundas et ulteriores nuptias vigeat.

Nisi aliter pactum fuerit, affirmative (art. 235). Attamen, ne binubi coniugis ex priori matrimonio liberi nimiam futurae haereditatis diminutionem patiantur, cautum est ne novo coniugi ex bonorum communione maius emolumentum obvenire possit, quam minima pars quae competit uni ex liberis aut ipsius descendentes; imo, definitum est, hoc emolumentum numquam excedere posse quartam partem bonorum quae sunt binubi coniugis (art. 236). At vero lucra damnaque, durante matrimonio oborta, ad coniuges aequaliter pertinent (art. 240).

1) Cod. civ. Lib. II, tit. XVI.

647. Legalis omnium bonorum communio, utrum et quomodo potest antenuptiali pacto limitari vel etiam excludi?

Ad 1^m. („Utrum") Affirmative, tum quoad limitationem, quod universim probat Cod. Lib. I, tit. VIII ¹⁾; tum quoad exclusionem, quod in specie probant artt. 199 et 200.

Ad 2^m. („Quomodo"...). Neutrum fieri potest nisi per pactum seu conventionem initam:

a. ante matrimonium (artt. 174, 2^a alin. et 204);

b. coram notario (art. 202; cfr. 203 et 207) et, si paciscens sit in minore aetate:

c. auxiliantibus illis, quorum pro ipso matrimonio ineundo consensus requiritur (art. 206; cfr. art. 1482); tandem:

d. servatis regulis, in lege tum generaliter, tum quoad varias conventionum antenuptialium species specificè constitutis (art. 194).

648. Quaenam quoad coniuges, sub *conventionali*, ut aiunt, *regimine* matrimonium ineuntes, lege nostra generaliter constituta? Constitutum est:

a. Ne paciscantur contra bonos mores, ordinem publicum (art. 194) aut legem, puta laedendo iura quae marito competunt ut marito, patri et familiae capiti, vel etiam iura quae, uno coniuge defuncto, alteri superstiti a lege (e.g. quoad liberorum tutelam, bonorum usumfructum) tribuuntur (art. 195); aut cedendo quae descendantium suorum haereditate sibi ex lege obvenire debent, regendove ipsorum descendantium successionem haereditariam (art. 196); aut denique statuendo, ut alteruter coniugum maiore debitorum parte oneretur quam quae ex communibus commodis illi competit (art. 197).

b. Ne, licet plenam bonorum separationem coniuges stipulati fuerint (aut a iudice obtinuerint), ideoque uxor legitime sit proprii patrimonii gubernatrix, ipsa tamen de bonis suis quidquam donare, alienare, oppignerare, vel etiam bona aliena titulo sive gratuito sive oneroso acquirere, possit, ab s quae

1) *Van huwelijksche voorwaarden.*

mariti assistentia in ipso instrumento donationis, alienationis, etc. consignanda, eiusve scripto consensu (art. 163). Assistentia viri requiritur etiam ut huiusmodi mulier, licet publice mercaturam faciens, in iudicio comparere possit (art. 165), excepto tantummodo duplici illo casu, quem assignat art. 166. Viro assistentiam vel consensum renuente, mulier etiam iudicis auctoritate procedere poterit (art. 167).

Vix opus est dicamus, haec a fortiori servanda esse ab uxore quae in bonorum communione cum viro est.

649. Quenam in specie sunt pacta antenuptialia eorumque propriae regulae?

Quamvis, servatis ex praecedenti numero servandis, diversimode ac pro lubitu pacisci coniuges valeant, lex tamen nostra praecipua quaedam pacta antenuptialia speciatim considerat suisque regulis moderatur. Sunt autem haec quatuor: 1° limitatum ius administrationis in marito absque ulla limitatione ipsius communione; 2° ipsa communio ad lucrum et damnum limitata; 3° communio limitata ad solos fructus et redditus; 4° communio penitus exclusa; 5° donatio nuptialis. Quae de singulis lex nostra statuatur, praestituto ordine nunc videamus.

650. Ius mariti per se exclusivum ad bonorum communium administrationem (supra, n. 642, 1°.) ita limitari potest, ut nonnisi cooperante (ideoque consentiente) uxore alienare aut obligare valeat bona immobilia necnon census publicos et nomina seu credita addito nomine conscripta („inschrijvingen op het grootboek der nationale schuld en de andere effecten en inschulden ten name der vrouw staande”), quae aut ipsa uxor attulit, aut stante matrimonio *per illam* („van hare zijde”) communioni obtingunt (art. 195).

651. Communione lucri et damni („gemeenschap van winst en verlies”):

a. constituitur vel explicite per expressam sui stipulationem: qua facta, communio bonorum universalis per se excluditur (art. 210); vel implicite ac tacite per communio-

nem bonorum simpliciter et sine addito exclusam (art. 199);

b. efficit, ut cum privato utriusque coniugis dominio habeatur eorum condominium pro indiviso et soluta communione bipartendum (artt. 210 et 211), quod sicut constat et augetur *lucris* utrinque reportatis, ita oneratur et minuitur *damnis* utrinque emergentibus.

Quaenam autem, lucri vel damni nomine, hanc communionem ingrediantur, videsis artt. 212, 214, 218 alin. 1^a, 222; quaenam vero non ingrediantur ideoque augeant vel minuant cuiusque dominium privatum, vide artt. 213, 215, 216, 217, 218, alin. 2^a.

652. Communio fructuum et reddituum („gemeenschap van vruchten en inkomsten”):

a. constituitur vel explicite per expressam sui stipulationem: qua facta, tacite excluditur tam communio bonorum universalis quam communio lucri et damni (art. 219); vel (secundum aliquos, aliis contradicentibus) implicite ac tacite, per alterutram aut utramque praefatam communionem positive et sine addito exclusam ¹⁾;

b. efficit, ut cum privato utriusque coniugis dominio habeatur eorum condominium pro indiviso et soluta communione bipartendum, quod constituitur quidem et augetur universorum bonorum fructibus et quibuslibet tam mulieris quam viri redditibus (art. 222) et lucris, non autem oneratur aut minuitur ullo emergenti damno; in quo differt a communione lucri et damni.

Nota ad n. 651 et 652. Pro condominio in utraque hac communione taxando lex duplici utitur iuris praesumptione, videlicet:

a. bona immobilia et census publici (effecten stante matrimonio, etiam unius tantum coniugis nomine, acquisita, lucrum esse *reputantur*, nisi legitime constet haec bona ex privato coniugis patrimonio coempta fuisse (art. 214);

b. bona mobilia, sive ante matrimonium iam possessa sive post matrimonium haereditate, legato aut donatione ac-

¹⁾ Ita docet *Weekbl. v. h. Recht*, n. 32 et 37. Contradicunt tamen alii, e. g. Schüller, ad art. 219.

quisita, pariter lucrum esse *reputantur*, nisi contrarium constet. De bonis autem ante matrimonium iam possessis constare debet ex authentica eorum descriptione ipsi pacto nuptiali aut inserenda aut affigenda (art. 220): de bonis vero post matrimonium, ut supra, a viro acquisitis constare debet vel authentica discriptione vel instrumentis („bescheiden“), e. g. testamento; de bonis tandem a muliere acquisitis etiam per testes aut per invocatam donationis, legati, etc. notorietatem constare poterit (artt. 220 et 221).

653. Ne, communione bonorum penitus exclusa (art. 195 alin. 2^a et 199), matrimonii onera in solum maritum refundantur (supra, n. 639), aut annua constituatur summa pecuniae, quam ad rem domesticam gerendam et educandos liberos conferat uxor (art. 200), aut, ni hoc fiat, maritus libere disponat de quibilibet fructibus et redditibus ex mulieris patrimonio redundantibus (art. 201).

654. De donationibus propter nuptias haec habeantur:

1°. Coniuges *futuri*, iique soli (art. 1715), salva portione legitima suorum haeredum necessariorum (art. 223), pacto nuptiali sibi mutuo donare possunt bona, non tantum praesentia sed etiam futura seu haereditate relinquenda (art. 224; cfr. 1704), addita etiam conditione quae in ipsius donatoris arbitrio sit posita (art. 226; cfr. 1705).

2°. Huiusmodi donationes, etiamsi expresse (i.e. aliter quam per ipsum nuptiale pactum) non acceptentur (art. 225; cfr. 1703 et 1720), subsequenti matrimonio (art. 202) ita firmantur, ut extra casum non impletae conditionis revocari deinceps non possint: adeo quidem, ut donator de bonis, ad donatam suam haereditatem pertinentibus, titulo gratuito (e. g. donatione, legato) disponere ultra nequeat, exceptis tantummodo exiguis pecuniae summis, quibus e. g. praestita servitia remunerari vellet (art. 227 et 228).

3°. Eaedem infirmantur et corruunt primo quidem revocatione ob non impletam conditionem, uti iam dictum est. Praeterea vero per sententiam divortii, adversus coniugem donatarium latam, infirmatur donatio huius favore

stipulata (art. 278). Denique donatio futurae haereditatis, sive integrae sive partialis (non item donatio bonorum praesentium), eo infirmatur, quod donatarius praemoriatur donatori, adeo ut ad illius liberos vel haeredes donata non transeant (art. 230 et 229).

4°. Sub eadem portionis legitimae reservatione (art. 231) et cum iisdem fere privilegiis (quoad facultatem donandi bona etiam futura, quoad non requisitam acceptationem expressam et quoad admissionem conditionis etiam ex parte donatoris potestativae) et effectibus (art. 232 et 234) in pacto nuptiali etiam a tertiis personis donationes favore coniugum fieri possunt. Quae tamen, etiamsi futura donantis haereditate constituentur, nisi secus expresse cautum fuerit, ad donarii liberos quoque ac posteros iure transeunt licet hic donatori praemoriatur, nec infirmantur nisi tum donatario tum eius liberis ac posteris donator supervivat (art. 233).

Nota. In secundis et ulterioribus nuptiis, quoad emolumenta novo coniugi tribuenda, quodlibet nuptiale pactum eidem subiacet limitationi (art. 237), cui subiacet *legalis* binorum communio (supra, n. 646). *Donationes* nuptiales in specie art. 238 irritas fore decernit si ficto titulo fiant, aut per personas interpositas: cuiusmodi personae ex praesumptione iuris et de iure (art. 239) tum liberi censentur ex priori alterius coniugis matrimonio procreati, tum etiam consanguinei quorum alter coniux donationis tempore haeres praesumebatur.

§ 2. Moralia.

655. Maritus et uxor, quatenus condominium pro indiviso bonorum communium habentes (n. 641), suntne ad illud reverendum ex iustitia (commutativa) obligati, an potius e sola pietate?

Si primum, in casu violationis, etiam per bonorum dissipationem, datur violanti stricta restituendi obligatio, daturque vicissim coniugi, iuris violationem patienti, suppositis supponendis, facultas se occulte compensandi.

Iamvero probabilius obligatio, de qua quaeritur, est obli-

gatio iustitiae, quia, non obstante condominii indivisi unitate, maritus et uxor, quoad invicem¹⁾ duo manent subiecta iuris singularia.

Nullum profecto est dubium, quin reverentia domini unius coniugis in bona ad communionem non pertinentia, sit huic ab altero stricte, seu ex iustitia, debita.

Unde: Verum *furti* peccatum committit coniux qui, altero rationabiliter invito, aut ex bonis communibus aliqua surripit, dissipat, aut quomodocumque et in cuiusvis modum alienat.

656. Num, quae hac in materia lege civili praecipiuntur obligant in conscientia?

Si debitis legis iustae conditionibus lex civilis stipetur, affirmative. Agitur enim de materia per se profana nec iure naturali sufficienter determinata, hinc ad potestatem profanam de se spectante et ab ea ob bonum commune determinanda²⁾.

Quocirca tamen hoc notetur discrimen: Leges quae iura et obligationes simpliciter statuunt, vel iura ab uno coniuge in alterum transferunt, ex sese et immediate obligant; quae vero actui vel contractui, iure naturae valido, modum vel formam sub nullitatis poena praefigunt aut actum contractumve eiusmodi simpliciter irritant, eae generatim non obligant ante sententiam iudicis³⁾.

657. Quamnam fundant obligationem iuris civilis praesumptiones de eo quod ad coniugum dominium vel condominium, necne pertineat (cfr. e.g. n. 652, Nota)?

Huiusmodi praesumptiones, etsi natura sua efficiunt, ut qui contra eas in foro externo agere velit, repulsum a iudice sit

1) Dico „quoad invicem“, i.e. etsi, ratione condominii, nonnisi unum sunt iuris subiectum quoad alios. Cfr. Aertn.⁹, n. 658 et praesertim Duynstee, n. 58, qui propositam supra sententiam adversus eos (v. Gestel, Sweens, Cornelisse) defendit qui contrarium fundare conantur in conceptu germanico condominii coniugalis patrii; in quo quippe conceptu coniuges sibi nequaquam ut duo distincta iuris subiecta opponuntur, ideoque neuter potest vero et stricto sensu ius alterius violare.

2) Rom. XIII, 5; Marres, L. I, n. 6; Aertn.⁹, I, n. 648.

3) Aertn.⁹, n. 648 et 163, qu. 2°.

passurus, pro foro tamen conscientiae dominium non auferunt aut transferunt, si quando factorum veritate, privatim licet cognita, vincantur. Unde etiam coniugi, ex falsa iuris praesumptione per sententiam iudicis gravato, occulta compensatio est licita. Et ratio est quia, uti videtur, lex per dictas praesumptiones nil reapse vult iuris tribuere, sed tantummodo contra praesumptionem *agere volenti actionem denegare*, idque ad praecavendos abusus ¹⁾.

658. Quaenam hac in materia praecipua coniugum peccata?

I. Peccant contra iustitiam, eamque strictam:

a. qui matrimonium in legali bonorum communione ineunt decepta comparte circa quantitatem sive ipsorum bonorum in communionem afferendorum sive onerum (e.g. hypothecae) quibus ea sint gravata, sive aeris alieni non soluti;

b. qui maritus aut ius uxoris in bona propria notabiliter laedit, ea surripiendo, dissipando, damnificando; aut bona communia dilapidat vel fraudulenter alienat, sive id faciat in commodum suum sive in aliorum, e. g. filiorum ex anteriori matrimonio;

c. qui maritus uxori ea tribuere renuit, quae illi ex bonis communibus competunt ut se suosque secundum statum suum sustentet (art. 162), ad quod quippe, bona in commune conferendo, saltem tacite (vide tamen art. 159) se mutuo obligant;

d. qui maritus uxoris bona propria negligenter administrat, aut mediis iniustis (e.g. minis, duritie, violentiis) uxorem pellit ad consentiendum eorundem alienationi vel obligationi;

e. quae uxor, marito inscio vel rationabiliter invito, in notabili quantitate de bonis sive mariti propriis sive communibus quid surripit, alienat, res domesticas negligenter agendo damnificat, luxumve nimium sibi permittendo indebite minuit, etc.

Quocirca tamen notetur, ad constituendam materiam gravem, requiri quantitatem multo maiorem ²⁾ pro coniugibus

1) Marres, L. 1, n. 58 et 60.

2) S. Lig. *Homo apost.* X, 32 admittit duplo maiorem, quam iterum duplicandam putat Marres, L. II, n. 165 si agatur de iniustitiis minutis

quam pro aliis. Quod ab omnibus doctoribus hanc ob rationem admittitur, quia nempe coniux erga coniugem, ob mutuum amorem et obsequium, minus invitatus rite praesumi potest.

II. Plerumque supradicti insuper contra alias virtutes peccabunt, nempe contra caritatem ac pietatem et, ad uxores quod attinet, etiam contra obedientiam. Contra quas virtutes nonnumquam etiam tunc peccabitur, licet actus, bona propria coniugis forte attingens, non sit in sensu stricto iniustus; quod de fraude, dissipatione, negligentia etc. facile intelligitur.

659. An et qualis est in specie obligatio coniugis binubi non contraveniendi Codicis civilis articulo 236 (supra, n. 646)? Aliis verbis: coniux binubus qui in emolumentis novo coniugi praestandis fines excedit eo articulo positos, ideoque liberis ex priori matrimonio haereditatem minuit, peccatne, et, si affirmative, quale peccatum committit?

Ad 1^m. Controvertitur. Sunt qui negant: quia idem ille articulus 236, eo quod liberis actionem concedit qua postea (scl. binubo defuncto) quae iuris sui sunt, repetant, id efficit, dicta emolumenta ipsis nocere non posse, ideoque nullam per ea iniuriam eis irrogari¹⁾. Excipiunt tamen si dicta emolumenta novo coniugi eo modo conferuntur quem vetat art. 238, scl. „mediis obliquiis“²⁾. Inde enim liberi eorumque descendentes fraudantur, quatenus eo iniuste impediuntur quominus postea dictam actionem apud iudicem instituant.

Alii vero³⁾ absque ulla exceptione affirmant: quia per solum ius ad actionem articulo 236 eis concessum satis non proteguntur contra malesanum coniugis binubi amorem et rapacem noverci aut novercae animum. Quae ratio nobis videtur omnino convincens.

ad materiam gravem coalescentibus. Cfr. Aertn.³, n. 722 et 719, II. Ubi videbis, idem ob eandem rationem admitti quoad iniustitias filiorum familias.

1) Duynstee, n. 64 qui etiam citat Forstmann, Cornelisse et Sweens.

2) „langs zijdelingsche wegen“... e.g. debita condonando vel solvendo; repudiando haereditatem alteri coniugi deinde obvenientem; constituendo ei titulum quo sit vitae ipsius provisum. Eodem illo art. 238 nominatim et sub nullitatis poena prohibetur donatio ficta venditione aut interpositis personis palliata. Quatenam sit donatio per interpositas personas, dicit art. 239.

3) Marres, I, n. 91; Aertn. *Suppl.*, n. 10.

Ad 2^m. Distinguendum est: aut nulla fuit in emolumentis praestandis fraus adhibita, aut secus.

Si primum, peccatum, quamvis per se grave, tamen non erit nisi contra iustitiam legalem: parente enim nondum defuncto, ius strictum in huius haereditatem liberis nondum existit. Unde donatarii ante petitionem, quae liberis ex art. 236 competit, ad rem sibi donatam restituendam non obligantur; illam tamen reddere debent post sententiam iudicis *ex obedientia* huic sententiae debitae, imo et petenti ante sententiam iudicis *ex caritate* reddere debent, ut inutiles litis impensae vitentur. Ita Marres, l. c.

Quodsi vero alterum, peccatum est contra iustitiam commutativam. Quisque enim ius strictum habet ne fraude a petitione rei debitae impediatur et ne iudex cum eorum damno decipiatur ¹⁾. Unde tunc, et quidem statim, datur obligatio rem donatam restituendi.

Art. IV. De mariti et uxoris iuribus et officiis singularibus.

660. Quaenam singulariter sunt iura et officia mariti?

1°. Quoad iura marito praepimis vindicanda est „potestas maritalis” quae;

a. virum constituit „caput” mulieris, eamque ei subiicit, non utique quoad ordinem supernaturalem nec relate ad iura *essentialia* matrimonii, quae nempe respiciunt finem eius primum (procreationem et *moralem* educationem prolis necnon concupiscentiae sedamen) et, utpote clarissima ac stricte determinata, nullo indigent quo regantur auctoritatis principio; sed relate ad iura *secundaria*, quae nempe respiciunt ordinem domesticum atque prolis *civilem* instructionem et educationem et, utpote saepe ambigua, pro pacifica sua in vita quotidiana compositione, supremam aliquam auctoritatem requirunt;

b. nititur lege tum positive divina ²⁾ tum naturali, quatenus ad auctoritatem exercendam vir prae muliere maiori gaudet aptitudine naturali, idque non solum physiologie, ob

1) Marres, I, n. 92; Aertn.⁹, n. 738).

2) Gen. II, 18 et III, 16; I Cor. VII, 39; Eph. V, 22—24; Coloss. III, 18; I Petr. III, 1. Cfr. tamen Gal. III, 28.

maiolem fortitudinem corporis viriumque agilitatem, sed etiam psychologicę, ob maiolem prudentiam consilii et constantiam voluntatis; tum denique civili omnium fere populorum ¹⁾;

c. importat viri erga mulierem auctoritatem dominativam (Eph. V, 22), amore tamen temperandam (ibid. vs. 25); hinc mulieris subiectionem, non *servilem* quae vergat in utilitatem viri solius, sed *oeconomicam* et socialem, secundum quam vir mulieris adiutorio utatur ad communem utriusque utilitatem ²⁾. Praecipua huius auctoritatis consecraria sunt: facultas viri eligendi commune domicilium (supra, n. 638), administrandi bona communitatis et quadamtenus etiam bona uxoris privata (supra, n. 642), vota ab uxore emissa irritandi et eius inobedientiam moderata castigatione ulciscendi ³⁾.

2°. Quoad officia, viro incumbit uxorem regere ⁴⁾ nutrire ⁵⁾, defendere ⁶⁾, atque eo magis honore prosequi, quo illa vi sexus est infirmior ⁷⁾.

661. Quanam singulariter sunt iura et officia maritalia uxoris?

1°. Iura fere omnia consequuntur mariti in ipsam officia (n. 660, 2°).

Ulterius vero ex can. 1112 „nisi iure speciali aliud cautum sit, uxor circa canonicos effectus, particeps efficitur status mariti” ⁸⁾. Quod applicationem habet tum quoad *domicilium* (can. 93) — et consequenter etiam quoad *forum* in coniugatam

1) Cod. civ. Neerl., art. 160: „De man is het hoofd der echtvereeniging”. Qui apud nonnullos populos viguit aut adhuc viget *matriarchatus* seu *gynaecocratia*, a nonnullis quidem (Wynaendts Francken, *De evolutie van het huwelijk*, blz. 177 v.v.) habetur institutum familiare primigenium; sed revera non est nisi instituti primitivi (*patriarchatus*) degeneratio. Quod nobis Christianis ex revelata historia omnino constat, nec ullo certo documento profano evertitur. Cathrein, *Moralphil.*⁴, II, S. 387, ff.; 419.

2) S. Th., I, qu. 92, art. 1, ad 2.

3) Aertn.⁹, L. III, n. 492 et n. 493, qu. 2°.

4) Eph. V, 25—27: Cod. civ., art. 160.

5) Eph. V, 29.

6) Cod. civ. art. 162.

7) Cfr. Aertn., l. c. n. 552.

8) Cod. civ. Neerl. artt. 4 et 11. Sed vide superius n. 57 de muliere matrimonio morganatico iuncta.

mulierem competens (cann. 1561 et 1964) — tum quoad *ius funeris et sepulturae*.

Ni nempe uxor utatur iure canonis 1223, § 2 ea sibi eligendi, pro ipsa „attenditur sepulcrum viri, et si plures habuerit, sepulcrum ultimi". Ita can. 1229, § 2, quo simul implicite agnoscitur, statum viri defuncti mulieri, quamdiu vidua manet, perseverare ¹⁾).

2°. Officia sunt: virum non solum amare sed etiam revereri, eiusque placita veluti leges a Deo sibi impositas accipere, rei familiari diligentem operam impendere, externis negotiis defatigatum virum suis curis reficere ac levare ²⁾).

Ne uxores, domestica penetralia egredientes et rem familiarem liberorumque tutelam deserentes, externo labore in officinis fere totae insumantur, prudens quisque legislator sedulo cavebit ³⁾).

CAPUT II. SOCIETATIS CONIUGALIS IURA ET OFFICIA IN PROLEM.

Art. I. *Educatio prolis.*

662. „Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi."

Ita can. 1113, quo profecto nonnisi iuris naturae principia traduntur, hac contenta doctrina S. Thomae, scilicet: „Quantum ad principalem [matrimonii] finem, qui est bonum prolis... natura non solum intendit generationem prolis, sed etiam traductionem et productionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est" ⁴⁾. Iamvero „in specie humana proles non indiget solum *nutritione*, quantum ad

1) Cfr. c. 3, § 1 *de sepulturis* in VI° (III, 12).

2) Eph. V, 22; cfr. Cod. civ., art. 161.

3) „Die gänzliche Entfernung der Ehefrauen und unverehelichten Mütter aus den Fabriken wird das Ziel jeder Christlichen Socialpolitik sein und bleiben." *Staatslex.*, II, 985.

4) S. Thom. Suppl., qu. 41, art. 1.

corpus, sed etiam *instructione*, quantum ad animam. Nam alia animalia habent naturaliter suas prudentias, quibus sibi providere possunt; homo autem ratione vivit, quem per longi temporis experimentum ad prudentiam pervenire oportet; unde necesse est, ut filii a parentibus quasi iam expertis instruantur" ¹⁾).

Porro, nutritio „quantum ad corpus", adaequate sumpta, praeter curam corpori prolis directe impendendam, scl. per educationem physicam pressius sumptam, officium etiam importat temporali bono prolis universim providendi maxime per status futuri quamdam saltem provisionem.

Instructio autem „quantum ad animam" in primis sane importat eum cultum tum intellectus tum voluntatis quo proles *praeclise in quantum homo est*, seu pro assequendo fine suo naturali, usque ad perfectum statum hominis promoveatur; quod fit per educationem civilem, maxime per instructionem pressius sumptam (onderwijs).

Eadem vero quoad animam instructio *homini christiano* non datur adaequate nisi etiam per educationem religiosam et moralem, qua excolatur in ordine ad finem supernaturalem. Quinimo huic fini, utpote supremo et ultimo, quilibet fines naturales eorumque attingendorum media subordinentur oportet.

Gravissimae autem illi obligationi, qua ipsi parentes tenentur prolis educationem curandi, in iisdem quaedam respondet in prolem potestas, quae *potestas parentalis* (ouderlijke macht) passim vocatur ²⁾.

Quibus praemissis, erit § 1: de potestate parentali; § 2: de prolis educatione religiosa et morali; § 3: de prolis educatione civili; § 4: de prolis educatione physica; § 5: de reliquo prolis temporali bono curando.

§ 1. De potestate parentali.

663. An et quo iure datur potestas parentum ad prolem educandam et hinc, ratione educationis, in ipsam prolem?

1) S. Thom. c. *Gentiles*, l. III, c. 122.

2) Codex in uno can. 89 potestatis *parentum* et potestatis *patriae* vocibus utitur.

Affirmative, scilicet datur eiusmodi potestas, et quidem iure naturali. Siquidem:

1°. Ad ipsos parentes spectat, et quidem directe, prolis educandae officium. Ipsi etenim ipso generationis facto ad prolem educandam immediate a natura ordinantur. Ex una enim parte generata proles in prima aetate valde infirma est tum quoad corpus tum quoad animam, aliorumque continuo tutela egens: ideoque natura ipsa tendit in prolis generatae traductionem et perfectionem ad perfectum statum hominis. Ex altera parte natura ad hoc perfectionis opus prae caeteris ipsos genitores tum inclinatur, indito sibi erga prolem amore et commiseratione, tum (communitur) aptitudine donat.

2°. Item ius educandi et illud consequens auctoritas prolem dirigendi, obligandi et cogendi, directe et ex ipsa naturali lege ad parentes spectat, nec ad alium quemquam.

Directe spectat ad parentes. Lex etenim naturalis, quae apprimè est rationabilis, eo ipso quod *officium* quoddam imponit alicui, ei confert omnem facultatem moralem, seu ius omne, quod ad officium illud implendum est necessarium. Atqui lex naturalis, uti modo dictum est, parentibus, et quidem directe, imponit officium educandi filios. Ergo aequè directe etiam *ius* seu auctoritatem educandi eisdem confert.

Directe non spectat ad alium quemquam, qualem hodie nonnulli assignant *potestatem politicam*, huic e.g. attribuentes ius et officium directum liberos alendi et instruendi. Quod *a.* per se iam sequitur ex eo, quod ius praedictum a natura immediate (ipso nempe generationis facto) solis confertur parentibus; *b.* eo etiam patet, quod, collatis inter se auctoritate domestica seu parentali et auctoritate civili, illa prior dicenda est, haec vero posterior: sicut ipsa societas domestica, ut pars societatis civilis, necessario prior est suo toto; *c.* eo denique confirmatur, quod auctoritas domestica seu parentalis est naturaliter magis capax quam auctoritas civilis ad ius et officium educationis continuo et efficaciter exercendum ¹⁾.

1) Cfr. Castelein. *Instit. philosoph. moralis et socialis*. Brux. 1899, p. 428.

Vix tamen opus est dicere, officio non deesse parentes, qui, ipsi varias ob causas impediti, ad educationis negotium alios sibi tamquam adiutores adsciscant, de quorum fide, probitate ac idoneitate sint securi.

Insuper politica potestas, quamvis nulla fruatur facultate educationis negotio directe se ingerendi, seu munus ipsum (etiam ex parte) a parentibus auferendi, ratione tamen boni communis, ius aliquod indirectum et veluti hypotheticum ac devolutivum merito sibi vindicat; quo scilicet parentes ad proprium munus rite implendum impellat primum ac adiuvet; dein vero, si sint graviter negligentes, ad idem munus per seipsos implendum etiam coactive inducat; ac tandem, ni nempe succedat coactio, ipso munere ipsos expoliet¹⁾.

664. Potestas parentalis spectatne ad parentem utrumque, et in solidum?

Per se loquendo affirmative: uterque enim sicut est genitor, ita et perfector prolis esse debet²⁾. Consequenter sicut *officium* ita et *ius ac potestas* prolem educandam dirigendi, obligandi et cogendi utrique in solidum competere debet. Quare eadem potestas, potius quam *patria* (secundum conceptum iuris Romani), dicenda est *parentalis*³⁾.

Attamen per accidens exercitium huius officii et potestatis, pro natura actus et negotii ad educationem pertinentis, ad alterutrum spectare potest. Sic „educatio ad matrem pertinens est circa infantilem aetatem: postea autem ad patrem pertinet educare filium, et instruere eum et thesaurizare ei in totam vitam”⁴⁾.

1) Hinc nova sectio (art. 374, a—l) Cod. civ. tit. XV: „Van de ontheffing en de ontzetting van de ouderlijke macht.” Hinc etiam leges de *vetilo pueris labore* deque *instructione elementari obligatoria*.

2) Cod. civ., art. 159: „De echtgenooten verbinden zich over en weder, door de enkele daad des huwelijks, hunne kinderen te onderhouden en op te voeden.”

3) In Cod. civ. tit. XV, qui olim inscribebatur „Van de vaderlijke macht,” nunc (ex lege 9 Febr. 1901) inscribitur: „Van de ouderlijke macht.”

4) S. Thom. *De malo*, qu. XV, art. 1, in corpore.

Universim munus educationis, quatenus *potestatem* parentalem inducit, primario a patre, familiae capite, exercendum venit ¹⁾).

665. Utrum et quanam sint huius potestatis limites.

Potestas parentalis suos utique habet limites, qui ad finem educationis (prolis traductionem „ad statum perfectum hominis, in quantum homo est”) potissimum mensurantur. Unde:

a. spectata sua *duratione*, ea sensim minuit ac decrescit, quo magis filius ad statum illum perfectum accedit, et tandem cessat, filium sinens esse *sui iuris*. Quare ex can. 89 persona maior — quae scl. 21^m aetatis annum explevit (can. 88, § 1) — plenum habet suorum iurium exercitium ²⁾);

b. spectato suo *ambitu*, minime se extendit ad ea quae sunt contra vel etiam praeter ipsius educationis finem. Iamvero, praeter finem educationis ipsius foret *status vitae*, parentum arbitrio filiis praefixus: nam electio status (matrimonialis, religiosi, militaris, etc.) non respicit filium, praecise *in quantum* homo est, sed potius eius personam et vitam

1) Cod. civ., art. 355: „Behoudens het geval van ontheffing of ontzetting en de bepalingen betreffende scheiding van tafel en bed, oefent de vader alleen deze macht uit. Indien de vader buiten de mogelijkheid is de ouderlijke macht uit te oefenen, wordt die macht, behoudens in geval van scheiding van tafel en bed, uitgeoefend door de moeder.”

3) Cod. civ., art. 354: „Gedurende het huwelijk der ouders blijft het kind tot aan zijne meerderjarigheid onder hun macht, voor zoover zij daarvan niet zijn ontheven of ontzet,” Porro *sui iuris* (meerderjarig) iure patrio sunt vel habentur: 1°. qui annum 21^m compleverunt (art. 385, alin. 1a); 2°. qui ante eam aetatem matrimonio iuncti sunt (ibid.) vel fuerunt (eod. art., alin. 2a); 3°. qui emancipationem seu veniam aetatis (handligting) sunt consecuti.

Ipsa minorum (minder)arigen) emancipatio aut perfecte aut minus perfecte concedi potest. Emancipatio perfecta universa maiorenium iura tribuit, excepto iure matrimonium absque consensu parentum, etc. contrahendi (art. 478; vide etiam art. 479); ad quam a *Supremo Concilio* (auditis parentibus et approbante Rege) obtinendam, supplicans annos 20 compleverit necesse est (artt. 474—476). Emancipatio minus perfecta nonnisi certa quaedam maiorennitatis iura tribuere potest (art. 484), a *iudice cantonali* (auditis tamen nec invitis parentibus) concedenda et in specie determinanda (artt. 480—483).

in posterum ducendam, ac praeterea saepe requirit vocationem omnino specialem. Poterunt utique parentes certum vitae statum filiis, secundum perspectam sibi eorum indolem, quodammodo praeparare, dummodo ipsi tandem electioni nullam violentiam auctoritate sua inferant.

Quare can. 1648, § 3, ipsos filios minores habiles statuendo qui „in causis spiritualibus et cum spiritualibus connexis” iudicialiter agere et respondere queant sine patris vel tutoris consensu, implicite eorundem quoad spiritualia et cum spiritualibus connexa a parentali potestate exemptionem agnoscit, sicque exemplo quodam illustrat principium generale can. 89: „Persona minor in exercitio suorum iurium potestati parentum vel tutorum obnoxia manet, iis exceptis in quibus ius minores a patria potestate exemptos habet”. Huc spectant quae superius dicta sunt, n. 251, sequ. Huc pariter spectant can. 542 de requisitis ut quis in novitiatum admittatur. Quo canone, supposita filiorum hac in re a parentum potestate exemptione, solummodo statuitur illicite, sed valide ad novitiatum admitti filios „qui parentibus, id est patri vel matri, avo vel aviae, in gravi necessitate constitutis, opitulari debent”¹⁾.

§ 2. De prolis educatione religiosa et morali.

666. Educatio religiosa et moralis quid officii parentibus importat? Importat obligationem:

1°. prolem, et quidem universam, in religione catholica educandi. Poenam in catholicos huic obligationi contravenientes, vide can. 2319, § 1, 2° et 4° (tom. I, p. 191²⁾;

1) Per X circiter priora saecula Ecclesia — rigidiori iuris Romani conceptui de *patria potestate* sese accommodans — approbavit et sustinuit institutum *puerorum oblatorum*, quo scil., quem puerum parentes monasterio obtulerant, perpetua manebat obligatio in statu religioso perseverandi. Cuius instituti, etsi magna lucra non defuerint (S. S. Beda, Bonifacius et Willibrordus fuerunt pueri oblato), innumeri tamen abusus fecerunt, ut ius antiquum paullatim abrogaretur, influente etiam sensu illo libertatis individuae, quem, prae populis Latinis, adeo adamant et foveant Germaniae tribus ac populi. Cfr. *Kirchenl.*, „Oblati” (IX, 620).

2⁰ curandi ut proles nonnisi a catholico ministro (can. 2319, § 1, 3⁰) et quamprimum ¹⁾ baptizetur;

3⁰ satagendi ut infantis anima, quoad intellectum simul et voluntatem religione quamprimum ²⁾ imbuatur; nec tantum verbis sed etiam atque magis parentum exemplo. Huc spectat can. 1335 de adhibenda a parentibus cura ut eorum filii catechetica institutione erudiantur ³⁾;

4⁰ item satagendi ne prava concupiscentia, quam quisque Adae filius ab ipsa nativitate secumfert, inopportune in prolibus excitetur ⁴⁾ utque, si opus sit, prudenti nec retardata correctione et castigatione reprimatur ⁵⁾;

1) C. P., p. 132: „numquam tardius tertia a nativitate die”.

2) Aequae absurda ac impia est paedagogia Naturalistarum et Indifferentistarum, qui, praeunte Ioanne Jacobo Rousseau, quamlibet religionem (saltem positivam) studiose pueris dicunt occultandam, et nonnisi maturato ipsorum iudicio relinquendum esse, quamnam postea amplecti malint. Quare catholici educatores tenentur et a Parocho monendi sunt, ut solliciti sint de matura puerorum instructione in fide et disciplina christiano-catholica. C. P. p.p. 106, 242.

3) C. P., p. 124—125 parentes iubet monendos esse, ut pueros ad catechesin mittant deque doctrina ibi audita interrogent.

4) Huc spectat cura parentum filios nonnisi honestis morigerisque nutricibus famulis ancillisve, committendi; item cura ne filii circa res sexuales importune instruantur. Quocirca tum aetati intendatur qua instructio ipsis fiat, tum delectui personae instruētis, tum modo ipsius instructionis. Vide Foerster. *Jugendlehre*, Berlin, 1906; Ernst, *Elternpflicht*, Kevelaar, 1905 vel (hollandice) *Ouderplicht*, Venlo, 1906.

5) Educatores moderni a proprie dicta correctione et castigatione ideo dicunt abstinendum esse, quia naturam humanam de se optimam existimant nec peccato originali ullatenus corruptam. Hinc, secundum ipsos, pueri, ut inditas sibi dotes et facultates feliciter evolvant, semitipsum quodammodo educare debent; parentibus vero et magistris id solummodo curandum, ne eorum indoli, de se optimae, mali quid extrinsecus nocere possit. — At vero, pueros etiam positiva eaque auctoritativa directione educandos, eorumque pravas inclinationes tum indagandas tum opportuna castigatione compescendas esse, id veluti consecretarium doctrinae revelatae de peccato originali, non solum sacrae paginae (Eccli. XXXI, 1; Prov. XIII, 24; XXII, 15; XXIII, 13, 14) sed sanae quoque Ethices principia docent. Vide Stöckl. *Lehrb. d. Pädagogik* (2e Aufl. 1880) et *Staatsl.*, art. „Erziehung” (II, 735) Caeterum, de avertenda a filiis familias, nubilibus praesertim, omni periculosa conversatione (nominatim ab omni occasione familiaris conversandi cum heterodoxis, a conventiculis iuvenum et puellarum, a periculosis lectionibus, a nimia consuetudine et familiaritate inter sponsores, etc.), vide Cone. Prov., p.p. 184—185 necnon 189; S. D., p. 67 et 68.

5° satagendi denique ut ipse humanus eius cultus et in scientiis naturalibus profectus, secundum principia § insequentis, religione quoad fieri potest informetur.

§ 3. De prolis educatione civili.

667. Hoc nomine intelligenda est ea cura parentum, qua pro viribus et secundum propriae conditionis exigentias ad statum perfectum *civis*, seu membri societatis humanae, prolem traducere nitantur. Cultus humani ad hoc necessarij potiores sane partes sibi vindicat puerorum institutio seu instructio in scholis. Quamvis autem haec, uti mox patebit, cum ipsa religiosa ac morali educatione intime sit connexa, de ea tamen seiunctim tractare, exemplo ipsius Codicis, duximus opportunum.

668. Qualem iuventutis in scholis instituendae rationem postulat Ecclesia?

Postulat institutionem religiosam, seu in qua secundum can. 1372, § 2 „praecipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat” 1).

Ad hoc autem opus est, ut tum instructio formaliter religiosa ab integro instructionis systemate seu programme non seiungatur — licet separari possit quoad locum instructionis et quoad personam docentis — tum ipsarum disciplinarum naturalium instructio religiosis et catholicis principiis informetur.

1) Ex innumeris documentis, super re scholari a S. Sede antea editis, vide e.g. prop. 48 in *Syllabo* damnata: „Catholicis viris probari potest ea iuventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate seiuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectat”; Leonis XIII Encycl. „Nobilissima Gallorum gens” ad Epos Galliae, 8 Febr. 1884 (*Archiv*, Bd. 51. S. 471); „Militantis Ecclesiae” ad Epos Austriae, Germaniae et Helvetiorum de memoria saeculari B. Petri Canisii, 1 Aug. 1897 (*Canoniste*, 1897, p. 540); „Affari vos” ad Epos Foederatarum Civitatum Canadensium, 8 Dec. 1897 (*Canoniste*, 1897, p. 36 vel *Archiv*, 1898, S. 332); Instr. „Pluries” S. C. de Prop. Fide ad Epos Statuum Foederat. Americae Septentr., 24 Nov. 1875, *De Katholiek*, 73, blz. 112; „Mandement der Bisschoppen van Nederland” van 22 Juli 1868 (cfr. *De Kath.*, 54, blz. 329).

Institutionem catholicis principiis imbutam merito ab Ecclesia postulari, cuique patebit, qui cum Encycl. „Affari vos”, haec tria serio consideret:

a. Instructionem puerorum non posse ab eorum educatione separari. — Sicut enim, ob humanae personae unitatem, ipse puerorum intellectus non potest ab eorundem voluntate, quasi renovato iudicio Salomonis, dividi ac seiungi, ita nec separari possunt intellectus et voluntatis cultus ac evolutio. Quod hodie adversarios non habet ¹⁾.

b. Educationem puerorum sine religione fieri omnino non posse. — Etenim educatio spectat hominem, ut *moralitatis* capacem: quum autem cuiuslibet moralis obligationis principium efficax atque vindex Deus sit (quod in *Ethica* ostenditur), ideo nulla voluntatum ad moralitatem formatio, nisi ratione habita principiorum religiosorum. „Nulla est (ita Encycl. cit.) disciplina morum, digna quidem hoc nomine atque efficax, religione posthabita. Nam omnium officiorum forma et vis ab iis officiis maxime ducitur, quae hominem iungunt iubenti, vetanti, bona malaque sancienti Deo. Itaque velle animum bonis imbuere moribus, simulque esse sinere religionis expertes, tam est absonum, quam vocare ad praeciendam virtutem, virtutis fundamento sublato.”

c. Catholico homini unice veram esse religionem catholicam. „Propterea nec morum is potest, nec religionis doctrinam ullam accipere vel agnoscere, nisi ex intima sapientia catholica petitam ac depromptam.”

„Ergo (ita concludit Encycl. cit.) iustitia ratioque postulat, ut non modo cognitionem litterarum alumnis schola suppeditet. verum etiam eam, quam diximus, scientiam morum cum praeceptionibus de religione nostra apte coniunctam. sine qua nedum non fructuosa, sed perniciosa plane omnis futura est institutio.”

669. Quid in specie dicendum de scholis *mixtis* seu *neutris*,

1) „Ook de ongeloovigsten spreken nog altoos van de school als van een der krachtigste middelen tot veredeling van den volksgeest en tot vorming van het hart. En geen wonder, men behoeft slechts even na te denken...” enz. (*Mandement*, n. III).

nempe iis, quarum institutio, quin ex professo *irreligiosa* sit seu *anti-catholica*, a quavis tamen tradenda doctrina religiosa, saltem determinata¹⁾, consulto abstinere, nullo proinde religioso spiritu imbuatur, tendens in moralitatem a qualibet religione positiva praescindentem? Iamvero huiusmodi institutio:

a. manca est seu incompleta, ac ne quidem per religiosas instructionem atque educationem, alibi separatim tradendam, sufficienter suppleri potest. Ratio est quia ad hominem universum (etiam qua civem et membrum societatis) religiose excolendum opus est, ut religio ipsum totumque systema educationis, proinde etiam instructionem in schola, informet;

b. est periculi plena, prima quidem quia ad *Indifferentismum* inducit, sed deinde quia facile religioni hostilis evadit. Quum enim in systemate scholarum neutrarum magistri eligantur praescindendo ab eorum religiositate, multi huiusmodi officium suscipiunt qui de re religiosa, si quid sentiant, recte profecto non sentiunt. Quum porro permultae materiae in scholis tradendae, praesertim quae ad historiam et ad scientias naturales pertinent, intime cum re religiosa connectantur, sequitur, praedictos magistros in huiusmodi materiis tradendis facile esse erraturos: quippe moraliter sit impossibile, eos habitualiter abstenturos esse a quovis iudicio, concepto ex ea sentiendi ratione, qua ipsi erga fundamentales doctrinas (de Deo, de vita futura, de fine hominis et de ordine supernaturali) afficiuntur²⁾.

Inde explicatur, quod „Ecclesia, integritatis fidei custos ac vindex, . . . semper scholas, quas appellant mixtas vel neutras, aperte damnavit” (Encycl. „Nobilissima”).

670. At et quatenus parentibus licere possit ut liberos suos mittant ad scholas praedictis principiis non conformes.

1) Dico „saltem determinata”: nam parum proderit, si (quod iubet art. 42 legis patriae de Instructione elementari) pueri ad „virtutes christianas” *indeterminate* informantur, ea quippe ratione, ut magistro nihil „docere, agere aut permittere” liceat, quod vel ipsos Iudaeos offendere posset.

2) Cfr. *Mandement*, n. III et VI.

a. Nullo casu licet liberos mittere ad scholas antireligiosas, ac generatim ad eas, in quibus periculum pro fide vel moribus sit adeo proximum, ut nullis cautelis remotum fieri possit „velut quoties ibi aut docentur quaedam aut aguntur catholicae doctrinae bonisve moribus contraria, quaeque citra animae detrimentum neque audiri possunt, nedum peragi. Enimvero tale periculum, ut per se patet, omnino vitandum est quocumque damno etiam vitae." Instructio „Pluries".

b. Liberos scholis neutris committere, per se quidem est illicitum (can. 1374), idque, spectata re de qua agitur, sub gravi. Attamen licitum aliquando fieri potest, dummodo 1° periculum perversionis, cum propria ipsarum ratione plus minusve numquam non coniunctum, opportunis remediis cautionibusque ex proximo fiat remotum et 2° parentes ad sic agendum sufficientem causam habeant.

Cautiones adhibendae praecipue sunt: singularis et, ut ita dicam, duplicata cura, religiosae puerorum instructioni et educationi extra scholam tum a parentibus tum a parocho impendenda; vigilantia in magistrorum lectiones traditosque pueris libros; cohibenda familiaritas et consortium condiscipulorum, a quibus fidei vel morum periculum imminere possit.

Causa sufficiens „plerumque aderit, quando vel nulla praesto est schola catholica, vel quae suppetit parum est idonea erudiendis convenienter conditioni suae congruenterque adolescentibus". Instr. „Pluries" cit. — Possit quoque ratio esse notabile damnum, quod parentibus immineat, si filios ad huiusmodi scholas mittere recusent¹⁾.

Qui vero parentes prolem suam committunt scholis publicis „sine sufficienti causa ac sine necessariis cautionibus... eos, si contumaces fuerint, absolvi non posse in sacramento Poenitentiae, ex doctrina morali catholica manifestum est". Ibid.

In praedictorum principiorum applicatione, ac praesertim quoties agatur de s. absolutione parentibus neganda, maxima in singulis casibus opus est prudentia et circumspectione. Ad dimetiendam parentum culpam, praeter

1) Ita Génicot, I, n. 342. Cfr. Konings, *De absolutione parentibus, qui prolem scholis publicis seu promiscuis instituendam tradunt neganda, necne.* ostoniae, 1874.

periculi quantitatem et causarum cautelarumque sufficientiam vel insufficientiam, saepe etiam maius minusve scandalum considerandum erit aut cooperatio plus minusve efficax ad pravas scholas promovendas bonasque impediendas.

Secundum can. 1374 „solius... Ordinarii loci est discernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicae, in quibus rerum adiunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eae scholae [nempe mixtae] celebrentur.”

§ 4. De prolis educatione physica.

671. Quid postulat bonum physicum prolis conceptae?

I. Postulat curam, praesertim ex parte matris, ne vita prolis conceptae, seu *foetus*, in discrimen ducatur. Quam ob rem ipsa, simul ac gravidam sese noverit, absterneat a graviori labore, maxime ab oneribus levandis: item a certis defatigantibus corporis exercitiis; ab indulgendo vehementioribus animi motibus; a sumendo certos cibos ac praesertim potus (e.g. alcoolicos), foetui nocivos. His enim omnibus per priores 28 graviditatis hebdomades — quando nempe foetus nondum est *viabilis*, seu capax vivendi extra uterum matrum — periculum *abortus*, per reliquum autem tempus periculum *partus praematuri* de facili inducitur. Partus autem praematurus prolis vigori numquam proderit sed plus minusve oberit potius.

II. Postulat, ne parentes infandum foeticidii crimen aut per se ipsos committant aut committi per alios, e.g. per medicum, sinant. Quocirca tamen distinguendae sunt actiones foetus directe occisivae, quae nullo umquam casu sunt licitae, ab actionibus nonnisi indirecte occisivis, quae aliquando licitae esse possunt.

a. Actiones foetus directe occisivas spectant nonnulla S. Sedis decreta de illiciteitate certarum operationum chirurgicarum¹⁾ quae, pro quibusdam casibus graviditatis lethaliter

1) Huiusmodi in primis est *abortus* directe provocatus. Abortus, qui est foetus nondum *viabilis* egressus ex utero, et quandoque *naturae* infortunio sponte accidit, potest etiam *arte* provocari. Ad quem, quatenus medice „indicatum”,

morbosae et partus difficilioris aut etiam impossibilis (in quibus scilicet ex praesentia foetus in sinu matris certus huic interitus imminet) commendantur et applicantur ut media salvandi saltem matrem, secus una cum foetu perituram.

Dictis autem S. Sedis decretis declaratum est, quamcumque chirurgicam operationem directe occisivam foetus neque *licere* neque ut licitam *tuto doceri posse* ¹⁾. Quod non est nisi consequentia illius principii ab omnibus admissi: „Non sunt facienda mala ut eveniant bona” ²⁾.

Est autem foetus directe occisiva quaelibet actio suapte natura et vi in ipsam tendens foetus occisionem, sive ut in finem per se, uti foeticidio pure et simpliciter criminali intenditur; sive ut in medium ad aliud, uti est vita saltem matris salvanda in foeticidio obstetricio. Porro, occisio directa est ideoque graviter illicita, sive vi sua tendat in mortem foetus *immediate* causandam, ut in embryotomia, sive in causandam *mediate*, e.g. mediante morbo matri gestanti per veneni propinationem causato. Est etiam directa, sive in occisionem dirigatur *positive*, ut in craniotomia, sive nonnisi *privative*, scilicet foetum iis privando naturae subsidiis, quibus, ut vivat,

tunc confugitur quum foetui liber est e corpore materno egressus. Hoc vero, sive ob pelvis muliebris arctitudinem, sive ob ipsius foetus difficilem situm in sinu materno, impedito, pro abortu variae illae adhibentur (aut saltem olim adhibebantur) operationes ad foetum extrahendum, quae communi *embryotomiae* nomine veniunt, et sunt in specie: *embryotomia* in sensu strictiori, seu sectio mortifera foetus in utero; *craniotomia* (*cephalotripsia*) seu perforatio cranii ad cerebrum extrahendum et sic capitis volumen diminuendum; *evisceratio*, seu extractio viscerum.

At vero ars obstetricia cousque hodie est progressa, ut „indicatio” ad abortum provocandum vel ad foetum alias perimendum vix umquam dari possit. Testatur e.g. Veith, in opusculo: *Ueber die Vermeidung der Perforation lebender Kinder*, inter partus 8000, quibus adjuvandis ipse praefuit, nullum omnino sibi occurrisse. Quare in dies illud confirmatur quod celebris ille Pinard (Universitatis Parisiensis) iam ante annos circiter 25 scholae suae parietibus fecit inscribi: „L'embryotomie sur l'enfant vivant a vécu.”

1) S. C. S. Off. 28 Maii 1884, 31 Maii et 31 Aug. 1889. *Ench.*, n. 1889 et 1890.

2) Vide v. Oppenraay et Vlaming adversus Treub in *Levensrecht der ongeboren vrucht*. Haarlem, 1901. Caeterum, ex catholica illa doctrina nil hodie praegnantibus esse timendum eo luculenter demonstratur quod ipse Treub virum catholicum in sui successorem designavit et commendavit.

carere non potest, ut in abortu provocato ¹⁾. Per hunc enim foetus a *placenta* matris seiungitur ex qua, usquedum sit maturus, tum nutrimentum tum necessariam sanguinis repurgantium accipere debet.

Quin ad particularia ulterius descendamus, generaliter solummodo dicimus, actionem fore directe occisivam iis in casibus, in quibus sola praesentia foetus non-viabilis ²⁾ in utero vel (in casu conceptus *ectopici* seu graviditatis extra-uterinae) in sinu matris, huic sit vitae discrimini. Tunc enim actio medica, qua mater sit salvanda, suapte natura et vi in id tendet ut foetus amoveatur, i.e. occidatur.

In dubio num adsit foetus humanus an quidam tumor, itemque in dubio num adsit foetus vivus an iam demortuus, quidam putant extractionem esse licitam, quia (inquiunt) tunc praevallet ius ad vitam ex parte matris, utpote quod certo existit, prae iure incerto foetus, nonnisi dubie existentis aut viventis ³⁾. Attamen in hac sententia, uti nobis quidem videtur, gratis fingitur *iurium* inaequalium quaedam collisio; siquidem iura de quibus agitur sunt natura sua prorsus aequalia, et difficultas tota est in collisione duplicis inaequalis *iudicii*, certi unius, incerti alterius; eaque non ex praevalentia unius iuris prae altero solvenda videtur, sed ex applicatione principiorum reflexorum pro obtinenda morali certitudine super iudicio dubio. Quo admissio, dubium prius (num vere adsit

1) Cfr. Schaepm. in *N. K. St.* 1906, blz. 000, v.v. — Post ea quae scripsit Peeters („Is de eivliessteek geoorloofd in geval van acuut hydramnion!" in *Studiën*, 1916, Bijblad, Iuni—Oct.), idem iam non videtur dicendum de *punctione amnii*, quae in casu *hydramnii acuti* applicatur ut uterus liberetur superabundanti liquore amniotico (*vruchtwater*). Liqueur enim iste, etsi foetui variemodè *protegendo* inserviat, non tamen ipsi est *conditio sine qua non* ad vivendum, uti est *placenta* (*moederkoek*).

2) Quodsi foetus sit viabilis, quamvis non plene maturus, regulariter poterit foras deduci ope *vel sectionis caesareae* (quae est ventris et ipsius uteri incisio ad foetum extrahendum); vel *symphysiotomiae* (quae est scissio cartilaginis (*symphyseos*) utramque pelvis partem coniungentis, qua facta dein ipse pelvis dilatari et foetus egredi potest); vel *laparotomiae* (quae est ventris incisio ad extrahendum foetum extra-uterinum) vel *operationis porrensis* (ita dicta a medico *Porro*), quae est uteri post sectionem caesaream exstirpatio.

3) Ita v. Noort in *ephem. De Tijd*, 13 Nov. 1920, vel apud Wouters in *N. K. St.* 1914, blz. 339—340.

foetus) ex principio praesumptionis solvendum est pro existentia moraliter certa aut saltem probabilissima foetus humani, quippe quem in conceptibus *uterinis* communiter et in conceptibus *ectopicis* saltem plerumque constat inveniri. Unde in utroque casu ab actione directe occisiva abstinendum erit.

Eadem autem, et quidem a fortiori, sit conclusio in dubio num foetus certo existens adhuc vivat. Ex principio enim possessionis tamdiu standum est pro vita illius, quamdiu de morte moraliter certo non constet.

b. Nonnisi indirecte occisiva actio est quae natura quidem sua et vi propria non tendit nisi ad curandum matris morbum, sive internum sive chirurgicum, ex praegnantiae perduratione saltem exclusive non pendentem, attamen ad hunc effectum pervenire non potest quin consequenter foetus intereat. Dico „ex praegnantiae perduratione saltem exclusive non pendentem“. Quidquid enim medice attentatur ad id curandum quod sola tandem praegnantiae cessatione et ipsum cessare potest, non poterit quin suapte natura et vi, ideoque, quantumvis forte mediate, vere tamen et directe tendat in ipsius praegnantiae cessationem, i.e. in foetus (non-viabilis) interitum¹⁾. Occisionis indirectae „indicationes“, praeter certos tumores, organis genitalibus subinde adhaerentes vel prope ea existentes²⁾, et praeter quasdam eorundem organorum infectiones, forsitan etiam praebent morbi quidam interni, qui, quamvis in gravida muliere facilius quam in non-gravida sese offerant, e sola tamen praegnantiae perduratione in gravida non pendent. Quo casu sane licet mulieri aut media

1) Hoc asseruisse audacius forte alicui videatur. At, si verum sit, hac in materia ex una parte „directionem physicam actionis“, seu finem *operis*, non autem finem *operantis* esse considerandum (Schaeppm. N. K. St., 1906, blz. 308); ex altera autem parte pro agnoscenda indole actionis directe occisivae nihil referre utrum ipsa actio immediate an mediate in foetus occisionem tendat (ibid., blz. 309), assertionem nostram audaciorum esse plerisque, ut confidimus, non videbitur.

2) Intellige diversi generis *neo-plasmata* (nieuw-vormingen), sive de se benigna, ut e.g. *myomata* (spiergezwellen), *fibromata* (vezelgezwellen), sive maligna, ut e.g. *sarcomata* (vleeschboomen), *carcinomata* (kankergezwellen); itemque *pseudo-plasmata* (schijn-vormingen) ut *cystae*, *molae*, etc.

dare aut tumorem infectumve organum auferre, etsi eo ipso praeter effectum bonum valetudinis a matre recuperandae aequae immediate sequi debeat effectus malus perimendi foetus. Id, inquam, licitum est ex notissimo illo principio, in doctrina ethica de actibus humanis tradi solito, quod scilicet fas est ponere actionem *bonam vel indifferentem* si ex ea *aeque immediate* consequitur duplex effectus; unus bonus, alter malus; *illum intendendo*, hunc permittendo *ob causam iustam et proportionate gravem*.

Conditiones autem, ad hoc principium licite applicandum, praeter illas quae ipsa principii enunciatione iam sunt designatae, quoad casum nostrum specialiter sunt etiam ut: 1° vita ipsius matris periculo non exponatur: 2° periculum ipsi existens alio medio averti nequeat; 3° ut occasio infantem baptizandi, alias certo forte exstitura, non tollatur.

672. Quid postulat bonum physicum prolis natae?

I. Ab utroque parente postulat ut:

a. prolis neo-natae incolumitati singulariter prospiciant, i. a. observando monitum Ritualis Romani¹⁾ de prole secum in lecto, cum periculo oppressionis, non habenda;

b. providendo in omnibus²⁾ prolis *alimentationi* ad id usque temporis quo ipsa sibi hac in re consulere valeat³⁾. Quae obligatio, quum lege tum naturali tum canonica quibuslibet incumbat „parentibus“⁴⁾, etiam ad prolem quomodo-cumque illegitimam se extendit. Quatenus autem filii, „maiores“ licet effecti, ad indigentiam tamen pervenerint eamque sublevare parentum facultates permittant, dicta obligatio numquam exstinguitur⁵⁾.

II. A matre singulariter postulat ut tempore lacta-

1) Tit. II, cap. 2, n. 32.

2) Alimentatio, praeter debitam subministrationem cibi potusque, id omne quoque postulat proli impendendum, quod, secundum ipsorum parentum statum ac conditionem, ad prolis cultum externum universim pertinet. Aertn.⁹, II, n. 545.

3) Vide Cod. Civ., artt. 159 et 376, ad quos cfr. artt. 248 et 285.

4) Can. 1113; cfr. can. 542, n. 2, al. „Fili“; c. 5 *de eo qui duxit* (IV, 7), c. 13 *qui filii sint legitimi* IV, 17) necnon Cod. civ., artt. 383 et 914—916.

5) Cfr. Cod. civ., artt. 376 et 378—380.

tionis, quantum utiliter valeat, prolem suis lactet uberibus nec hac in re providam ipsius naturae curam frustretur, cum notabili damno tum prolis, tum etiam suo ¹⁾. Ex communiori tamen sententia huius officii obligatio tunc saltem non est gravis si matris loco sufficitur nutrix physice idonea ²⁾ et moraliter non infecta ³⁾. Utrum autem idem dici possit si — quod communius obtinet — lacti materno nonnisi arte confectum suffici valeat, id prorsus forsitan non liquet. Quaestio tum ex eo pendet, utrum quod nutriendis parvulis ars hodierna supeditat sit lacti materno saltem aequivalens, an forte notabiliter eo non inferius; tum ex eo etiam, utrum, secundum communiter contingentia, ipsorum mediorum artificialium electio, et praesertim applicatio, bonum physicum infantium satis tutum reputari permittant. Neutri autem istorum hucusque favent sive iudicia medicorum sive experientia ⁴⁾. Unde duplex ansa per se severius sentiendi. Quod tamen non impedit dari posse causas matrem a prole lactanda excusantes, ut, praeter causam necessitatis (e.g. eo quod ipsa mater sit debilis; quo tamen casu lacte, saltem idoneo, de facili carebit), est etiam causa utilitatis, e.g. sustentatio familiae per matris laborem qui prolem lactandam impediat ⁵⁾. Quo tamen casu consilium capessere de prole meliori modo artificialiter nutrienda parentes ne negligant ⁶⁾. Causa vero legitima non est pulchritudo conservanda, aut, quod a quasi-nobilibus subinde timetur, ipsius lactationis dedecus ⁷⁾.

1) Garnier *Le Mariage*¹⁵, p. 525, sequ.; H. Muckermann, *Der biologische Wert der mütterl. Stillpflicht*, Münster, 1917.

2) Van der Ven in *N. K. St.*, 1904, blz. 165—172; Aertn.⁹, II, n. 545.

3) Capellm. *Med. past.*¹⁸, p. 70; Garnier, p. 541 et 542: „L'alimentation a sa part d'influence sur l'intellect et le moral"; Rit. Rom., tit. II, c. 2, n. 33. Sunt tamen qui putant, defectus nutricis morales lactatione non propagari, e.g. Dr. Hubert apud Génicot, I. 350, 4°; Vorlet, apud v. d. Ven, l.c.

4) Capellmann-Bergmann, S. 53; Meuleman *Het levensrecht van de geboren vrucht* in *De Kath.*, Dl. 148, blz. 62 en 181; v. d. Ven, l.c., blz. 239—249.

5) Aertn.⁹, l.c., III.

6) Opportune matres huic officio minus idoneae et etiam pauperiores tum consilium tum adiutorium sibi quaerent apud instituta, in nonnullis urbibus ad hoc iam vigentia, sub hoc similive nomine: *Raad tot bescherming van den zuigeling*.

7) De nobilitate, ut causa excusante, acute sic Catalanus (*Comm. in Rit.*

§ 5. De providendo bono prolis temporali.

673. Utrum et quodnam detur bonorum dominium in filiis familias *sui iuris* nondum existentibus.

Iure antiquo Romanorum filii nondum emancipati, utpote in rebus negotiisque privatis idem cum patre „caput”, seu eamdem iuridicam personalitatem, habentes, alicuius dominiî capaces minime erant, adeo ut quidquid acquirerent, id omne acquirerent patri. Quod tamen ius apud ipsos Romanos tractu temporis, si non penitus eversum, mortaliter tamen vulneratum fuit per theoriam *peculii*, quo nomine appellatum fuit quidquid filii filiaeve familias separatim haberent a rationibus patris.

Iure vero civili moderno in una societate domestica distincta sunt parentum filiorumque patrimonia, adeo ut filius dominium acquirat quorumlibet bonorum, quae iusto titulo, e.g. donatione vel haereditate, sibi obveniant¹⁾. Unde ius strictum iidem habent ut ea bona ipsis servantur, aut nonnisi in ipsorum commodum alienentur (art. 363—365).

At vero eorum dominium de regula ordinaria est *nudum* tantum, bonorum tum administrandi facultate tum usufructu parentibus concesso, secundum regulas iam specialiter tradendas.

674. Administrationem bonorum ad filios minores pertinentium quis gerit legitime?

Eam legitime is parens gerit, qui parentalem potestatem in eos exercet. Excipienda sunt bona, quae et quamdiu ex lege donationis vel testamenti, extraneum administratorem habent. Extranei vero administratores obligantur ad ratiocinia erga eum qui parentalem potestatem in minorem exercet (art. 362). Naturam gerendae administrationis determinant iam citati articuli 363—365; cfr. art. 451, sequ.

Rom., tit. 2, c. 2, § 35): „Laudandae minime sunt vel ipsae matronae nobiles, quae infantes suos nutrire verecundum, sinu vero catellos fovere honorificum existimant.” Cfr. Rosset, n. 3555, sequ.

1) Cod. civ., L. I, t. XV, Sect. II.

675. Ususfructus bonorum ad filios minores pertinentium:

a. competit illi parenti, cui est potestatis parentalis (vel tutelae) exercitium (art. 366, alin. 1);

b. transit ad utrumque parentem simul, si praedictum exercitium sit utrique ablatum (ibid., alin. 2);

c. remanet illi parenti, cui aufertur idem exercitium quod sibi soli competeat (ibid., alin. 3);

d. non comprehendit usumfructum bonorum quae sunt filiorum naturalium (art. 374); nec quae privato labore industriave sibi filii compararunt (art. 368, 1°.) aut quae iidem, parsimonia utentes, per seipsos publice collocarunt; nec quae eis obtingunt cum expressa donantium vel testantium conditione, quod usufructu parentes carere debeant (art. 368, 2°.); nec tandem ea ipsis donata aut relictas, a quibus haereditate acquirendis parentes, ut indigni, erant exclusi (art. 887; cfr. art. 885);

e. oneratur obligatione speciali¹⁾ tum prolem pro fortunae suae conditione alendi et educandi²⁾, tum solvendi census usurasque pecuniae capitalis (renten en interessen van hoofdsommen), tum denique funus filii defuncti (art. 367, 2°, 4°.); ad eundem art. 1°, cfr. lib. II, tit. IX, sect. III: de *communibus* usufructuariae obligationibus:

f. cessat quomodocumque cessante eius causa, scl. potestate parentali; hinc etiam per filii minoris obitum (art. 369);

g. amittitur a parente qui, comparte defuncta, infra tres menses *inventarium bonorum* ad filium pertinentium confici non curavit (art. 370); quo tamen casu iudex cantonalis summam annuam statuere potest, qua, durante minorennitate, filius ex bonorum suorum redditibus educetur (art. 373).

676. Num sanctio legis, dispositioni codicis civilis art. 370 apposita (scl. ususfructus amissio ob neglectum inventarii), parentem obligat in conscientia?

1) De obligationibus usufructuariae communibus, ex art. 367, 1° etiam parentes ligantibus, vide Cod. civ., L. II, f. X, Sect. III.

2) Cfr. supra, n. 672, I.

Sanctio illa, quum fatentibus omnibus¹⁾ sit *mere poenalis*, ante sententiam iudicis nullatenus, nec post eius sententiam nisi ex obedientiae virtute obligat. Quare, licet usumfructum sibi retinens, parens nullo huiusmodi casu iustitiam strictam laedit.

677. Filiorum labor et industria *privata* (cfr. n. 675, d) quatenam reputanda?

Reputanda sunt labor et industria in opere vel negotio, quod filius, licet parentibus cohabitans, seiunctim ab opere vel negotio parentum ipse agit, e.g. mercaturam suo nomine faciendo, munus publicum adimplendo, extra officinam paternam operam suam locando, artem aliquam ab arte patris diversam exercendo.

Quidquid igitur filius aliquo ex his modis sibi fuerit lucrat, quamvis ex officio *pietatis* vel *obedientiae* parentibus id iubentibus tradere debeat, salva tamen *iustitia* stricta retinere sibi potest; nisi tamen ad tradendum obligetur ex pacto cum parentibus inito²⁾.

678. Utrum et quodnam ius competat filio, qui operi vel negotio parentis suam industriam confert.

Vel parentem inter et filium *societatis* contractus existit, vel secus.

Si primum, filio competit ius in stipulatam *lucris* partem. Huiusmodi contractum legitime iniri (cfr. art. 1655, sequ.) tunc admodum saltem convenit, si secus alii filii filiaeve, parentis negotio industriam non conferentes, haereditate aequaliter divisa, ex fructibus industriae fraternae notabiliter ditescerent.

Si alterum, filio ex iure naturali (cui nil demptum putamus per legem nostram civilem) competit ius strictum ad congruam

1) Marres, L. I, n. 32; Aertn., Supplem., n. 3, qu. 20; Duynstee, n. 84.

2) Marres, l. c. n. 29, II et 30. Officium *pietatis* hac in re nonnumquam parochi fortius urgeant quoad minores, praesertim maiorennitati nondum proximos, qui, ut liberius vivant, quidquid labore suo lucrantur sibi retinent, solum victum, quo in domo parentum fruuntur, his (plerumque parce tantummodo) compensantes.

laboris mercedem: tum quia ipse labor est quid parentibus indebitum et simplex *pietatis* officium non excedens, tum quia secus filius peioris conditionis foret quam extraneus. Hinc parens, ad communem secum industriam exercendam filium assumens, tacito contractu huius operam conducere et ad iustam mercedem sese obligare videtur ¹⁾. Nonnumquam tamen merces ideo non debetur filio, quia illa aliunde compensatur, e.g. praestito victu et amictu aut haereditatis augmento per aequalem fratrum laborem ²⁾.

679. Utrum et quousque parentes teneantur ad providendum filiorum statui futuro.

Tenentur saltem curare ut filii, labore assuefacti et honesta aliqua arte vel disciplina instructi, sibimet in futurum providendi facultate non careant. Ad thesaurizandum autem filiis aliove modo directo statum eis procurandum iure neque naturali neque civili ³⁾ tenentur.

Attamen datur quaedam, utroque illo iure, eorundem obligatio filios non exheredandi ⁴⁾, *portionemque legitimam*, quae vocatur, eis reservandi ⁵⁾.

Art. II. *Legitimitas prolis.*

680. De hoc altero matrimonii quoad prolem effectum in primis videndum est: 1° quid sit; 2° quid iuris proli afferat; 3° secundum quamnam legislationem sit censendus.

Ad 1^m. Legitimitas est quaedam iuridica qualitas, ex par-

1) An et quatenus ob mercedem non solutam filius occulte compensare se possit, vide Marres, l. c., n. 37.

2) Marres, l. c., n. 34.

3) Ad filiam nupturientem dotandam, aut alio directo modo statum filiis procurandum, parentes secundum codicem nostrum (art. 375) iudicialiter adigi non possunt; licet tamen marito, facta ex bonis communibus donatione, filiis hac in re providere (art. 179, alin. 3a; cfr. supra, n. 642, 1°).

4) De quo quid dictet ius naturale, vide Marres, L. I, n. 366 et auctores ibi citatos.

5) De *portione legitima*, lege civili filiis reservata, deque minuendis donationibus eam laedentibus, vide Cod. civ., artt. 960, 961, 963, 967.

entum coniugio proli enascens certosque iuridicos effectus in foro publico ei inducens.

Ad 2^m. Effectus praecipui, praeter ipsius legitimitatis honorem, in foro civili plerumque sunt participatio paterni tum nominis tum status, necnon ius praelationis (scl. prae illegitimis) quoad parentum successionem haereditariam¹⁾; in foro autem ecclesiastico est insuper capacitas admissionis in Seminarium et recipiendi tonsuram ac ordines necnon officia et beneficia ecclesiastica²⁾.

Ad 3^m. Ipsa legitimitatis qualitas, quum tota pendeat a legitimitate coniugii quo quis sit procreatus, tota etiam ecclesiastico iure est censenda, nec proinde iis, qui ratione matrimonii quod ratum est apud Ecclesiam legitimitatis titulo et honore fruuntur, hunc titulum honoremque in civili foro fas est denegari. Reliquos vero effectus, utpote a coniugio ipso plus minusve separabiles, etiam civilis legislator iure suo moderatur.

681. Qui filii sunt iure canonico legitimi?

Ex can. 1114 „legitimi sunt filii concepti aut nati ex matrimonio valido vel putativo . . .” Igitur:

I. Radix verae ac plenae legitimitatis est matrimonium, tum validum, tum etiam putativum (supra, n. 56). In quo admittendo Ecclesia declinavit a conceptu legitimitatis in iure Romano, quod scl. non nisi matrimonium validum ut causam legitimitatis filiorum agnoscebat. Ratio autem extensionis illius per ius Ecclesiae erat facile periculum matrimonium invalidum bona fide contrahendi quod, medio praesertim aevo, nupturientibus inferebat multitudo impedimentorum dirimentium, maxime multiplex illa matrimonium dirimens personarum propinquitas³⁾.

Id autem hic quoque notetur, neglectum legis bannorum, ex parte coniugum putativorum, prolis legitimitati iure Codicis iam non nocere⁴⁾.

1) Cod. Civ., artt. 317, alin. 3 et 909, v.v.

2) Cod. I. C., cann. 1363, § 1; 984, 1°; 504; 232, § 2; 331, § 1, 1°; 320, § 2.

3) Vide supra, n. 337; 346, Nota; 358. Cfr. Horn, *Die Rechtsstellung der Putativkinder*, 1912.

4) Supra, n. 148. Aliter, uti videtur, Linneborn, S. 405.

II. Legitimi sunt filii e matrimonio ut supra „concepti a u t nati". Quare legitimatis qualitate fruuntur:

a. proles stante matrimonio concepta, quamvis *post-huma*, i. e. nonnisi defuncto patre ideoque dissoluto matrimonio nata;

b. proles extra-matrimonialiter quidem concepta, sed contracto dein matrimonio nata. Nec refert utrum conceptus ante-matrimonialis simpliciter fornicarius fuerit, an adulterinus ¹⁾).

Nota. Exceptio, quam enunciato a se principio can. 1114 his verbis apponit: „nisi parentibus ob sollemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contracti", ea, inquam, exceptio hypothesin respicit vix umquam verificandam. In primis enim via ad professionem religiosam et ad sacros ordines est coniugatis, seclusa dispensatione, canonibus respective 542, ¹⁰ (cfr. 572, § 1, 3°) et 987, 2° praclusa; sed, etiam in hypothesi dispensationis desuper concessae, vix cogitari adhuc potest matrimonii usus elapso toto tempore illo, quod professioni emittendae ordinive suscipiendo ex lege canonica necesse est praecedat ²⁾).

682. Quid censendum de legitimitate expositorum, seu eorum quorum parentes ignorantur?

Silentibus hac de re s.s. canonibus, doctores alii putant, expositos illegitimos habendos esse, quia communiter nonnisi tales exponi contingit; alii vero probabilius stant pro eorum legitimitate, tum quia illegitima origo est factum, quod probari

1) E.g. Titius, matrimonio iunctus cum Caia, rem habet cum Sempronia. Moritur Caia et Titius ducit Semproniam, quae paullo post matrimonii celebrationem filium parit ex praecedenti copula adulterina. Estne filius illegitimus an legitimus? Hanc quaestionem, quam Ben. XIV (Ep. „Redditae Nobis", 19 Dec. 1744, § 3) „arduum" vocabat, Codex in favorem legitimatis decedit. Et sane, uti habet l. 11 C. *de naturalibus liberis* (V, 27): „in quaestionibus in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis sed partus tempus inspiciatur". Gasp.³, n. 1309.

2) Vide cann. 539; 541; 555, § 1, 2°; 574, § 1; 976, § 2. Quare particula illa reliqua iuris Decretalium iam vix est nisi valoris historici.

debet, attamen e sola expositione non probatur; tum quia in tali dubio proli videtur favendum ¹⁾).

683. Proles illegitima, potestne ex iure et praxi Ecclesiae aliquando legitima effici?

Prae oculis híc habeantur variae illegitimorum species, quas recensuimus n. 454, III. Quo praenotato respondemus: Affirmative, scl. ex iure et praxi Ecclesiae dari potest prolis illegitimae legitimatio, quae est: Actus legis vel superioris ecclesiastici, quo natalium illegitimorum defectus iuridicus quoad omnes vel solum quoad aliquos suos effectus eliminatur. Id si actu legis fiat, dicitur *ipso iure* locum habere; quae legitimatio distinguenda est ab ea quae procedit ex actu superioris, seu per rescriptum.

684. Quandonam et quocum effectu obtinet legitimatio ipso iure?

Ad 1^m. Respondet can. 1116: „Per subsequens parentum matrimonium sive verum sive putativum sive noviter contractum sive convalidatum, etiam non consummatum, legitima efficitur proles, dummodo parentes habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis.”

Ex apposita conditione („dummodo” ... etc.) patet, hunc canonem nonnisi proli *naturali*, minime vero etiam *spuriae* suffragari. Vide n. 454. Et ratio est quia lex híc utitur ea *fictione iuris*, qua matrimonium fingit a parentibus eo tempore iam contractum quo proles concepta, vel a matre gestata, vel nata erat; sed inter *spuriorum* parentes matrimonium, sicut dictis temporibus, ratione inhabilitatis qua tenebantur, non poterat consistere, ita nec fingi potest.

Et hoc quidem, scl. subsequens parentum matrimonium, est unicum medium quo ipsa qualitas legitimitatis ab illegitimo possit *ipso iure* acquiri. In quo hoc medium differt a professione religiosa sollemni, quae ex can. 984, 1° aufert quidem *irregularitatem* qua alias illegitimus ab ordini-

1) Ita Ben. XIV, Const. cit., 8 4. Cfr. Gasp.³, n. 1310. Vide sententiam oppositam Rosset, n. 3452, eam vocans *hodie communem ac certam* (!).

bus suscipiendis arcetur, sed ipsam *legitimitatem* non tribuit, quod idem can. 984, 1° contextu suo clare demonstrat.

Ad 2^m. respondet can. 1117: „Filiis legitimati per subsequens matrimonium, ad effectus canonicos quod attinet, in omnibus aequiparantur legitimis, nisi aliud expresse cautum fuerit.” „Aliud” autem expresse cautum est quoad dignitates Cardinalatus, Episcopatus et Abbatiae vel praelaturae „nullius” (quae vocantur), a quibus dignitatibus arcetur „illegitimi, etiamsi per subsequens matrimonium fuerint legitimati” ¹⁾.

Fit etiam ipso iure legitimatio per dispensationem concessam ad normam can. 1051 (n. 454, III).

685. Legitimatio per rescriptum quibusnam et quam de causa concedi potest et solet?

Ad 1^m. („Quibusnam”). Haec legitimatio non solis illegitimis *naturalibus*, verum etiam quibuslibet *spuriis* concedi potest: agitur quippe de re quae tota est in potestate Ecclesiae. Attamen concedi non solet nisi *incestuosus* simpliciter talibus; *nefariis* ²⁾ vero, ac praesertim *sacrilegis* et *adulterinis* vix unquam conceditur ³⁾.

Ad 2^m. („Quam de causa”). Causa praecipua et frequentius sese offerens est illegitimitatis auferendae connexio cum dispensatione parentibus concedenda ab aliquo matrimonii impedimento. De quo superius n. 454. Attamen potest etiam absque illa connexione et seorsim expeti et a S. Pontifice, mediante S. C. de Sacramentis ⁴⁾, impetrari.

686. Quid quoad factam legitimationem parochis curandum?

Curet parochus, ut legitimatio prolis ante-matrimonialiter natae, sive per subsequens matrimonium obtinuerit sive per rescriptum, in libro baptismorum adnotetur. In casu legitimationis per subsequens matrimonium etiam in libro matrimoniorum adnotatio fiat.

1) Cann. 232, § 2, 1°; 331, § 1. 1°; 320, § 2.

2) *Nefarii* vocantur qui nati sunt ex coitu inter personas in linea recta sibi consanguineas.

3) Consonat Cod. civ., artt. 327, v.v.

4) A. A. S., I. p. 85, 5° et 87, 11°.

687. Quid iuris si de vera prolis paternitate, et hinc de eius legitimitate, dubitetur, e.g. eo quod matrem constet non semel fuisse adulteram?

In tali dubio ius canonicum, hac in re placita sequens iuris Romani ¹⁾, hac utitur iuris praesumptione: „Pater is est quem nuptiae demonstrant, nisi evidentibus argumentis contrarium probetur” ²⁾. Id est:

a. ius praesumit, filium, qui stante matrimonio ex coniugata nascitur, a marito et non ab alio genitum fuisse;

b. attamen haec praesumptio tunc, sed etiam tunc solum, eliditur, quum evidentibus argumentis probatur, non maritum sed alium patrem fuisse, eo e.g. quod maritus tanto continuo tempore abfuerit, ut ipse huic filio ortum dare non potuerit ³⁾. Evidens utique nec est nec in iudicio habetur assertio, licet iurata, sive solius mariti (cfr. can. 1791, § 1) sive ipsius etiam uxoris, se hunc filium in adulterio genuisse vel concepisse quantumvis sollemniter (e.g. in mortis articulo) confitentium. In utroque enim iure hoc est receptum: „allegans propriam turpitudinem fidem non meretur” ⁴⁾.

688. Quid, si dubium de nativitate ex matrimonio ingeratur sive per brevitatem temporis inter matrimonii celebrationem et nativitatem ipsam, sive per longitudinem temporis quod inter hanc eamque praecedentem matrimonii vel saltem vitae coniugaliss dissolutionem?

Huic dubio sic occurrit can. 1115, § 2: „Legitimi praesumuntur filii, qui nati sunt saltem post sex menses a die celebrati matrimonii, vel intra decem menses a die dissolutionis vitae coniugaliss.”

Ratio prioris est quia, quum numquam ante mensem sextum

1) l. 5 D. *de in ius vocando* (II, 4).

2) Ita can. 1115, § 1, cui consonat Cod. civ., artt. 305 et 308.

3) Cfr. Cod. civ., artt. 307 et 308 necnon S. C. C. in Verulana 9 Maii 1884 (A. S. S., XVII, p. 378, sequ.). Aliud exemplum praebet viri impotentia temporanea sat diuturna et iudicialiter probata; quae tamen probatio vix umquam fieri poterit. Cfr. Cod. civ., art. 307, alin. 2a.

4) C. 8 *de donationibus* (III, 24); l. 5 C. *de servo pignori dato* (VII, 8).i Evidentiam hac in re sane exposcit familiarum tranquillitas, matrimoni sanctitas bonumque societatis”, uti habent A. S. S. XVII, p. 386.

praegnantiae completum vivus foetus humanus edatur, infans, ante mensem sextum a die celebrati matrimonii natus, ex copula ante-matrimoniali conceptus esse debet, eaque copula cum alio viro habita fuisse praesumitur, nisi ipse maritus explicite vel implicite (scl. prolem natam ut suam agnoscendo) huic praesumptioni contraveniat ¹⁾.

Ratio posterioris est quia numquam filius post mensem decimum a conceptione utero materno retinetur ²⁾.

Appendix. De benedictione mulieris post partum.

689. Quum in more sit Ecclesiae mulieribus puerperis, in primo post partum accessu ad ecclesiam, specialem huius nominis benedictionem impertiri, dummodo tamen ex legitimo matrimonio pepererint, ideo pauca illa, quae de ea benedictione sunt annotanda, articulo praecedenti de prolis legitimitate haud importune veluti appenduntur.

a. Moris illius origo in Ecclesia Christiana est exemplum B. M. Virginis, elapso legitimo puerperii tempore tum seipsam tum divinum Filium Deo Patri in templo praesentantis, et benedictionem Simeonis devote accipientis. Quod exemplum imitantes matres christianae ea etiam mente ad ecclesiam accedunt ut de prole quam susceperunt gratias Deo agant, eamque pro incolumitate commendent.

b. Unde iam patet, hanc benedictionem, etsi *purificatio* subinde vocata, nullam tamen reapse involvere purificationis naturam ut in Lege Veteri. Nullam quippe Ecclesia in puerperis christianis maculam agnoscit legalem, ritualiter in eis delendam. Nomen autem *purificationis*, quatenus aliquando ei adhibitum ³⁾, nonnisi meram externamque cum purificatione Legis Veteris analogiam respicit ⁴⁾.

1) Consonat Cod. civ., art. 306.

2) Cod. civ. art. 310; cfr. art. 309.

3) Ita in titulo sic inscripto Decretalium (III, 47); S. D., p. 39. Sed Rit. Rom. Tit. VII, c. 3 inscribit: „De benedictione mulieris post partum“. Lege etiam C. P., p. 137.

4) Quam significationem opportune parochi mulieres illas edoceant, quae, ideam *purificationis* falso supponentes, huius benedictionis contemptum quemdam conceperint; quales nonnumquam inveniuntur inter eas apprime quae nobiliores cultioresve haberi cupiunt.

c. Ad hanc benedictionem recipiendam in Ecclesia Latina ¹⁾, pellit quidem „pia ac laudabilis consuetudo” ²⁾ sed nulla datur obligatio. Quin potius eius receptio est favor, qui, quin omnibus detur indiscriminatim, ex plerarumque potius Synodorum dispositione denegari debet „mulieribus, quae notorie e fornicatione vel ex adulterio pepererunt. Similiter impertiri nequit uxoribus, quae illicito mixto matrimonio iunctae, nondum cum Ecclesia reconciliatae sunt; neque dari puerperis potest, dum infans a ministro acatholico baptizatus est” ³⁾. Benedictio deneganda non est puerperae, cuius proles mortua fuerit, licet sine Baptismo ⁴⁾; nec eam ob causam quidquam in verbis Ritualis Romani immutari potest ⁵⁾.

d. Ad hanc benedictionem suis impertiendam datur quidem parochis obligatio, non autem ius privativum. Dari obligationem sequi videtur ex can. 467, § 1: „Debet parochus... administrare Sacramenta fidelibus quoties legitime petant”. Sacramentis autem *sacramentalia* legitime petita, quoad obligationem eiusmodi petitioni satisfaciendi, videntur aequiparanda. Non dari ius privativum, sequitur ex can. 462 ubi inter functiones paracho reservatas haec benedictio non reperitur ⁶⁾.

1) De Ecclesia Graeca, vide Ben. XIV, Encycl. „Ex quo primum”, 1 Mart. 1736, § 70—74. *Bull. Ben. XIV*, t. XI, p. 356.

2) Ita Rit. Rom., tit. cit.

3) Suppl. Rit. Rom. n. 49; S. D., p. 39 quae addit: „Opportune de praefata prohibitionem monendae sunt mulieres, ut omnis evitetur confusio”.

4) S. C. R. 19 Maii 1896. *Decr. auth.*, n. 3904.

5) S. C. R. 12 Sept. 1857. *Decr. àuth.*, n. 3059 ad XVII.

6) Aliunde S. R. C. 21 Nov. 1893 edixit: „Benedictionem post partum fieri debere a Parocho, si expetitus ipse fuerit; posse autem fieri a quocumque sacerdote, si expetitus pariter fuerit, in quacumque ecclesia vel oratorio publico. certiore facto superiore ecclesiae”. *Decr. auth.*, n. 3813.

PARS X

DE SEPARATIONE CONIUGUM.

690. Individuam illam vitae societatem, in qua matrimonium effective spectatum consistit, postquam consideravimus secundum se (n. 619), nunc aggredimur considerandam secundum notam individuitatis.

Quae nota, praeter coniugii unitatem, qua excluditur *polygamia*, etiam eius indissolubilitatem postulat, qua excluditur coniugum dissociatio seu *separatio* (cfr. n. 18).

Quocirca primum nobis stabiliendum vindicandumque venit generale indissolubilitatis principium, hisce Christi Domini verbis enunciatum: „Quod Deus coniunxit, homo ne separet”.

In quo tamen vindicando praecipue spectanda est indissolubilitas quoad vinculum, qua excluditur *divortium*, idque proprie ita vocatum seu *plenum*, quae est ipsius *vinculi dissolutio*. Quoad hanc enim solam dictum principium ex doctrinarum discrepantia difficultatem patitur, tum philosophice tum dogmatice; contra vero, de divortio *semi-pleno*, seu de coniugum *separatione tori, mensae et cohabitationis*, idem principium nullam difficultatem involvit.

Stabilito vindicatoque praedicto principio, expendendi sunt casus illi excepti, in quibus, disponente vel annuente ipsius principii Conditore, coniuges legitime ab invicem separantur, sive quoad vinculum ipsum, sive quoad solam communionem tori, mensae et cohabitationis.

Quibus praenotatis, triplex erit huius partis caput, nempe 1° de indissolubilitatis matrimonii principio; 2° de dissolutione vinculi; 3° de separatione tori, mensae et cohabitationis.

CAPUT I. DE DISSOLUBILITATIS MATRIMONII PRINCIPIO

691. Principium indissolubilitatis matrimonii estne iuris naturae?

Affirmative. Scilicet matrimonium, ut proprios in societate humana assequatur fines, a naturae Auctore sibi inditos, nulla umquam potestate mere humana dissolvi queat oportet. Siquidem:

1°. Spectato coniugii fine primario, i.e. prole generanda et educanda, dicendum est, matrimonium solubile

a. quoad coniuges qui prolem habent ad statum perfectum hominis nondum traductam, ipsam destruere possibilitatem eam congrue educandi;

b. quoad coniuges vero, qui prolem habent ad statum illum perfectum iam deductam, adhuc destruere possibilitatem providendi futuro liberorum statui, i.e. filiis thesaurizandi et congruam haereditatem eis relinquendi;

c. quoad coniuges, qui prolem habent rationis usu iam praeditam, hoc insuper inducere malum, quod filii eriguntur in iudices et arbitros inter mutuas parentum dissensiones et accusationes, atque odiis utriusque partis in oppositum sensum divelluntur;

d. quoad coniuges denique nullam prolem adhuc habentes et minus forte inter se compositos, naturaliter inducere periculum, ne prolis generationem devitent, quo viam ad divertendum planiorem sibi servant.

2°. Spectato fine mutui adiutorii inter virum et mulierem mutuaeque perfectionis complendae, dicendum est, matrimonium solubile

a. iam sola sua praevisa possibilitate et inde diminuta cura in facienda coniugis electione, infausta parare connubia ¹⁾;

1) „De onberaden huwelijken zouden er [door het opzegbaar huwelijk] enorm door toenemen. Het zou heeten: laten wij het er maar op wagen, gaat het niet, dan schaadt het niet, en wij gaan maar weer uiteen." Ita Prof. W. Van der Vlugt in Lectione publica *de Matrimonio ad libitum solubili* („opzegbaar huwelijk"), anno 1899 habita coram sectione Roterodamensi *Unionie Protestantium Neerlandicae*. Ex relatione ephemeridis *Nieuwe Rott. Ct.*

b. inito coniugio, in utraque parte patientiam minuere et abnegationem ad tolerandos alterius coniugis defectus ¹⁾;

c. stante adhuc coniugio, iam ex solo repudii metu admodum minuere quoad mulierem aequalitatem illam conditionis, qua debet esse mariti socia; hinc minuere plenitudinem illam amoris et obsequii, ad quam marito exhibendam naturaliter mulier inclinatur ²⁾;

d. secuta dissociatione, praedictam aequalitatem penitus auferre, peioris conditionis mulierem reddendo, quam virum.

3°. Spectato fine concupiscentiae sedandae, dicendum est, solubile matrimonium esse potius concupiscentiae incentivum et adulterina fovere consortia ³⁾.

4°. Spectata denique matrimonii ordinatione ad maiorem societatem, quae *civitas* dicitur, efformandam et perficiendam, solubile matrimonium, utpote semen discordiarum inter coniuges ipsos eorumque utrinque propinquos, frequentes ac graves in civili societate dissensiones et lites provocaret.

Merito igitur Pius IX hanc proscripsit sententiam Professoris Taurinensis, Ioñs Nep. Nuytz: „Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest” ⁴⁾ et Leo XIII merito docuit, rectam societatis domesticae rationem „secundum naturalis iuris necessitatem in indissolubili viri ac mulieris unione primo inniti” ⁵⁾.

1) De prikkel, die er nu in gelegen is, om zich te onderwerpen aan het onvermijdelijke, het gevoel van in Gods naam er nog van te maken wat er van te maken is, en al den zegen die dat inhoudt, zou verdwijnen. Van de proefneming, in Frankrijk, in 1792 met het opzegbare huwelijk genomen, kwam men na vijf jaar haastig terug.” Ibid.

2) „Dat opzegbare van het huwelijk kan voor den man een gruwelijk wapen der tirannie worden; bedektelijk of openlijk heeft hij de vrouw er telkens mee te dreigen.” Ibid.

3) „Het [opzegbare huwelijk] zou overspel aanmoedigen, want het huwelijk zou zijn geheel eenig, zijn heilig karakter, verloren hebben; daarvoor behoefde men zich toch niet meer te ontzien. Van het gemeenste concubinaat zou het zich alleen door den overbodigen burgerlijken stand onderscheiden”. Ibid.

4) Syll. prop. 67. *Ench.*, n. 1767.

5) Encycl. „Quod Apostolici”, 28 Dec. 1878.

692. De iure naturae in materia indissolubilitatis matrimonii inter ipsos catholicos doctores controvertitur, utrum sit *praeceptivum* seu indissolubilitatis necessitatem inducens, an solummodo *suasivum* seu meram docens indissolubilitatis convenientiam. Inter eos, qui praeceptivum esse docent, ulterius controvertitur, utrum agatur de iure naturae *primario*, quo nomine intelligunt ius quod in fine primario matrimonii innititur, an potius de *secundario*, seu quod fundatur in matrimonii finibus secundariis.

Qui ius naturae secundarium (sensu exposito), vel etiam mere suasivum tuentur¹⁾, ii provocant 1° ad repudia, in Testamento Veteri ex divina quadam dispensatione permissa, necnon ad privilegium Paulinum (infra, n. 726) et ad dispensationes in vinculo matrimonii rati non consummati a Romano Pontifice haud infrequenter concessas; 2° ad possibilitatem generandi prolem etiam ex matrimonio dissolubili, quo secundum ipsos primario matrimonii fini satisfactum erit; 3° ad tot coniugia, quorum dissolutio nulli reapse matrimonii fini noceret, ut v. gr. in casu uxoris sterilis (impossibilitas generandi prolem) vel perpetuo morbo laborantis (impossibilitas matrimonio utendi et sic medendi concupiscentiae), vel in casu implacabilis odii inter coniuges (impossibilitas fruendi mutuo adiutorio).

Quominus vero cum Leone XIII (cuius vide verba supra citata) ius naturae vere praeceptivum admittamus, idque in ipso primario matrimonii fine fundatum dicamus, nulla prohibet earum, quae allegatae sunt, rationes in contrarium:

Non prima, ex dispensationibus immediate vel mediate divinis deprompta: Deus enim, naturae Auctor, a cuius nutu et voluntate ipsius matrimonii fines pendent, sane potest, in nonnullis casibus, illos ob finem altiorem negligere. Quod si faciat, non proprie in iure naturali dispensat, sed omnino intactum relinquit immutabile ius naturae, dictitans, nulla potestate humana fine suo frustrari posse institutum,

1) Varias hac de re sententias vide apud Dr. J. Baier, *Die Naturehe in ihrem Verhältniss zur paradiesischen, vorchristlichen und sakramentalen Ehe*. Regensb. 1886, S. 96, ff.

quod et quamdiu finem habet a Deo sibi praefixum¹⁾.

Non secunda; finis enim primarius matrimonii, quum sit proles non solum generanda sed etiam conservanda et educanda, coniugii diuturnitatem saltem, et secundum quid etiam perpetuitatem, postulat, uti demonstratum est n. 592, 1°.

Non denique tertia; quae enim in aliquo particulari casu matrimonii perpetuitatem minus suadent aut etiam dissuadent, ea ipsi legi perpetuitatis ne iota quidem aut apicem detrahunt: quia „id quod cadit sub legis determinatione, iudicatur secundum id, quod communiter accidit, et non secundum id, quod in aliquo casu potest accidere”²⁾.

693. An et quomodo naturalem indissolubilitatis legem Deus positive confirmavit?

Id Deus praestitit:

a. divini Spiritus instinctu efficiendo, ut primus nostri generis parens eam legem, perfecte sibi cognitam, his verbis pronunciaret: „Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea;... quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una”³⁾;

b. cavendo Lege Veteri, ne matrimonii indissolubilis institutum *repudiorum abusu*⁴⁾ vinceretur. Quamvis enim, ipso Christo teste, uxores repudiare quadamtenus⁵⁾ fuerit Iudaeis permissum, ne tamen id ob causam levem et brevi

1) Suarez, *De legibus*, L. II, C. 15, n. 19. Cfr. Cathrein, *Moralphilosophie*, (1891), Bd. II, S. 339.

2) S. Th., II-II, qu. 154, art. 2. Cfr. Suppl., qu. 67, art. 1, ad. 4.

3) Gen. II, 23—24; cfr. Trid. S. 24, initio.

4) Verba Christi: „Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras” non indicant repudium a Moyse positiva lege, licet permissiva tantum, institutum, sed significant legislationis Mosaicae meram tolerantiam erga abusum a maioribus acceptum et ob „duritiam cordis” gentis Iudaicae (ne scilicet uxores maritis suis invisae occiderentur) non eradicatum. Hummelauer in Deut. XXIV, 1—4 et Knabenbauer in Mt. XIX, 8.

5) Mt. XIX, 8. — Repudiū tolerati obiectum ex communiore et probabiliore sententia, quam fuse probat Bellarminus (*De Matr. Sacr.* L. I, c. 17), fuit matrimonium quoad vinculum dissolutum: repudiata enim mulier ad alias nuptias admittebatur, idque lex mosaica ratum habuisse videtur (Lev. XXI, 7 et 14). Cfr. Baier, Op. cit., S. 113, ff.

manu fieret, Deus, lege Mosaica mediante, tum causas repudii limitavit, tum *libelli* dationem cum annexis suis formalitatibus praescripsit ¹⁾;

c. constituendo Lege Evangelica, ne deinceps ulla repudia aut divortia fierent, ac proinde matrimonium secundum pristinam suam unitatem et indissolubilitatem ab omnibus haberetur: „Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et coniungi, Christus Dominus apertius docuit, quum, postrema illa verba (nempe verba Adami Gen. II, 24) tamquam a Deo prolata referens, dixit: „Itaque iam non sunt duo sed una caro“, statimque eiusdem nexus firmitatem, ab Adamo tanto ante pronunciatam, his verbis confirmavit: „Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet“ ²⁾;

d. superaddendo matrimonio, quatenus naturae officium est, rationem Sacramenti Novae Legis, qua quoad Christianos non modo speculative significat sed etiam practice imitatur indivisibilem illam coniunctionem, qua per Incarnationem et per S. S. Eucharistiam Christus Ecclesiae, veluti sponsae, coniunctus est. Quam ob causam matrimonii indissolubilitas *bonum Sacramenti* communiter vocatur (cfr. n. 21 et 28).

694. Num insolubilitatis principium ad quaelibet omnino vincula coniugalia sese extendit?

Ius naturale et divinum, decernens, non esse ab homine separandum quod Deus coniunxit, nullam revera aut distinctionem tradit aut exceptionem. Quinimo diserte Christus: „Omnis (inquit) qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur“ ³⁾. „Qui ergo nos sumus, ut dicamus: *Est qui moechatur, uxore sua dimissa alteram ducens, et est qui hoc faciens non moechatur*; quum Evangelium dicat, *omnem moechari, qui hoc facit*?“ ⁴⁾. Igitur lex insolubilitatis quaelibet

1) Deut. XXIV, 1—4. — Repudium sub ipsa Lege Veteri *odium*, ut ita dicam, iuris divini habuisse, patet etiam ex Malach. II, 15—16, qui locus ex textu hebraico ita sonat: „In uxorem adolescentiae tuae ne (quis) agat perfide, quia odio habens (ego) dimissionem, dicit Dominus Deus Israel“. Vide Knabenbauer i. h. l.

2) Ita conc. Trid., l. c. Cfr. Ben. XIV. Syn., L. XIII, c. 22.

3) Luc. XVI, 18.

4) S. Augustinus, *De coniugiis adult.* L. I, c. 9 (Migne, XL, 457).

omnino afficit matrimonia, licet ab infidelibus contracta ¹⁾, licet concubitu nondum consummata ²⁾, licet infeliciter succedentia. De hoc ultimo coniugiorum genere ita Conc. Trid.: „S. q. d., propter haeresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge, dissolvi posse matrimonii vinculum. A. S.” ³⁾.

Nihil igitur circa aliquod eorum ulla valet potestas humana qua talis, sive privata sive publica: est quippe iure naturali ac divino inferior. Quid valeat auctoritas humana, cui hac in re facta sit immediata vel mediata iuris divini concessio, docebit Cap. II.

695. Num, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, saltem propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum dissolvi potest?

Posse dissolvi affirmant Protestantes, praeuntibus Mart. Chemnitzio et Ioan. Gerhardo, his innixi verbis Domini: „Qmnis qui dimiserit uxorem suam, *excepta fornicationis causa* (παρεκτός λόγου πορνείας) facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, adulterat” et: „Quicumque dimiserit uxorem suam, *nisi ob fornicationem* (μὴ ἐπὶ πορνείᾳ), et aliam duxerit, moechatur: et qui dimissam duxerit moechatur” ⁴⁾.

Non posse dissolvi, constanter docuit et etiamnum docet Ecclesia catholica, cuius in hoc docendo inerrantiam definivit Conc. Trid. S. 24, can. 7: „S. q. d., ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctri-

1) Luc. XVI, 18. Principium indissolubilitatis quoad ipsa coniugia infidelium expresse tradit S. Paulus, I Cor. VII, 12 et 13; tuetur deinde Innoc. III, dicens (in celebri cap „Gaudemus” 8 *de divortiis*, IV, 19), sacramentum coniugii apud fideles et infideles existere; denique variis casibus applicant S. Sedis decreta et decisiones, quae videantur *Collect.*, C. VIII, art. 8, necnon n. 2184 et 2185. Nec mirum: ius enim divinum, naturale praesertim, universalissimum est, omnes omnino homines complectens.

2) Nuptias enim, et inde resultans vinculum, non concubitus facit, sed consensus. *Supra*, n. 15.

3) Sess. XXIV, can. 5. — De coniugio propter haeresim non solvendo vide etiam Innoc. III in cap. „Quanto” 7 *de divortiis*, necnon *Instruct. S. C. de Prop. F.* anni 1858 ad Eppos Graeco-Rumenos Provinciae Fogarasien. et Albae Iuliae in *Collect.*, n. 1295.

4) Matth. V, 32 et XIX, 9.

nam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, et eam, quae, dimisso adultero, alii nupserit, A. S."

Ratio, ob quam Concilium anathema non tulerit directe in eos qui dicerent, matrimonii vinculum ob adulterium dissolvi posse, sed in eos tantummodo qui dicerent, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, ... etc., ratio proinde, ob quam doctrina indissolubilitatis matrimonii in casu adulterii non sit proprie *de fide*, eiusque negatio non sit doctrina *formaliter* haeretica, ea ratio quaerenda est in intentione Concilii parcendi Graecis. Hi nempe, byzantinismo suo immersi et legibus pravisque exemplis Imperatorum magis quam canonibus suis obsequentes, praxin quidem evangelicae et apostolicae doctrinae contrariam hac in re servabant, quin tamen eius praxeos legitimitatem theoretice propugnarent aut oppositam doctrinam Latinae Ecclesiae exprobrarent. Quare, instantibus Oratoribus Venetis, Patres Concilii, ne una cum Protestantibus etiam Graecos, formali anathemate plexos, perpetuo a Latina Ecclesia averterent, formam benigniorem adhibendo quadam in eos moderatione uti voluerunt¹⁾. Nihilominus praesens canon non est disciplinarius, sed vere dogmaticus, doctrinam, quam continet, indirecte definiens.

Porro, secundum doctrinam Ecclesiae, canone citato enunciata, Christus Matth. V, 32 et XIX, 9 in casu adulterii permittit quidem divortium semi-plenum, seu uxoris adulterae dimissionem a toro et cohabitatione; non vero divortium plenum seu quoad vinculum.

Scilicet sensus verborum Mt. V, 32 hac paraphrasi elucidatur: „Lege veteri permissum vobis erat uxores vestras, dato libello repudii, dimittere et deinceps novum cum altera coniugium inire; mea autem lege insolubile coniugium erit, adeo quidem, ut omnis, qui extra casum adulterii uxorem dimittit, faciat eam moechari: eo nempe, quod causa fiat ob quam uxor,

1) Pallavicinus, *Hist. Conc. Trid.*, l. XXII, c. 4.

alteri viro forte se coniungens, adulterium sit commissura; utque omnis qui mulierem, quacumque de causa et ob ipsum adulterium dimissam, duxerit, et ipse moechetur."

Paraphrasis autem verborum Mt. XIX, 9 ita fieri potest: „Quicumque dimiserit uxorem suam (quod, utpote ansam adulterii ipsi praebens, non licet nisi ob fornicationem) et aliam duxerit, moechatur. Similiter is, qui quacumque ex causa dimissam duxerit, moechatur."

Igitur secundum catholicam exegesis incisum Mt. V, 32 „excepta fornicationis causa" limitat quidem hanc primam Christi assertionem: „Omnis qui uxorem dimittit, facit eam moechari;" non vero limitat hanc alteram: „Qui dimissam duxerit, moechatur." Item incisum „nisi ob fornicationem" in textu Mt. XIX, 9 limitat quidem hanc assertionem implicitam: „Quicumque dimiserit uxorem suam, illicite agit"; non autem hanc alteram, ibidem expressam: „Qui, uxore dimissa, alteram duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur".

Exegesis catholicam veram ¹⁾ esse, ideoque praelaudatum canonem merito conditum a Conc. Tridentino, probatur:

1°. Ex locis evangelicis parallelis ²⁾, ubi solutio matrimonii prohibetur absolute, nulla exceptione addita. Quae loca, utpote omnino clara, sane elucidare nobis debent sensum plus minusve obscurum Mt. V, 32 et XIX, 9.

2°. Ex ipso contextu apud Matthaeum. Nam:

a. Christus utroque loco sollemniter („Ego autem dico vobis") protestatur, se matrimonium ad primitivam institutionem revocare et legem Mosaicam corrigere. Atqui: admissa exegesi Protestantium, lex Mosaisa in hac materia lege evangelica praestantior fuisset. Nam ius repudii antiquitus soli compete-
bat marito: Christus autem id etiam foeminae communicasset et simul adulteriis viam latissimam compla-

1) Esse possibilem, haec probant eiusdem syntaxeos exempla: „Quicumque non servaverit ieiunium, *nisi ob dispensationem*, et se inebriaverit, peccat"; vel: „Quicumque castigaverit filium, *nisi ob gravem rationem*, et occiderit, punietur." In utraque hac propositione exceptio nonnisi ad primum membrum pertinet.

2) Mrc. X, 11, 12 et Lc. XVI, 18.

nasset, si adulterium esset causa matrimonium quoad vinculum solvendi et sic novum sibi parandi consortium. Adde, quod in ea hypothese uxor fornicaria melioris esset conditionis quam iniuste dimissa; cum illa novas nuptias inire posset, haec autem innupta manere deberet;

b. Christus matrimonii indissolubilitatem inde repetit, quod Deus ipse sit huius vinculi auctor et proinde statuit: „Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.” Atqui, non est probabile, eum mox adultero tribuere, quod hominibus generatim denegat;

c. in ipso versu Mt. XIX, 9 Dominus in posteriori inciso sine exceptione affirmat: „...et qui dimissam duxerit, moechatur”; ergo et is qui duxerit dimissam propter adulterium;

d. ipsi discipuli, si verba Christi in sensu Protestantium intellexissent, sane non habuissent, quod rigorem Domini tam singulariter mirarentur (XIX, 10). In hypothese enim Protestantium Christus nil aliud demum statuisset, quam quod antea schola rabbinica rigidior (*Schamai*) iam docuerat ¹⁾.

3°. Ex doctrina S. Pauli indissolubilitatis principium alte quidem proclamantis, at magnam illam Protestantium exceptionem nullo verbo memorantis ²⁾.

4°. Ex luculento traditionis ³⁾ suffragio, quo mira probatur Ecclesiae Orientalis cum Occidentali concordia, quam ipsi Graeci schismatici, non obstante contraria sua praxi, aperte confitentur ⁴⁾.

696. Indissolubilitatis matrimonii principium, iure naturali ac divino stabilitum, ultro ferè docet, quid iudicandum sit de

1) Schola *Schamai* stricte inhaerebat legi Deut. XXIV, 1, ideoque repudium permittebat in solo casu, quo „vir in uxore aliquid foedi reperisset”. Cui opponebatur schola *Hillel*, repudium permittens „quacumque ex causa” (Mt. XIX, 3), v. gr. si mulier viro „decoctum combusserit”; quinimo secundum Aquiba Rabbi „etiāsi aliam pulchriorem invenisset”. Knabenbauer in Mt. XIX, 9.

2) I Cor. VII 10, 11, 39 et Rom. VII, 2, 3.

3) Perrone, *De Matre Christ.*, III, p. 260 f.f. et Cigoi, *Die Unauflösbarkeit der Christl. Ehe und die Ehescheidung nach Schrift und Tradition.* (Paderb. 1895).

4) Cfr. Papp-Szilágyi, *Enchirid. iuris Eccl. Orient.*, II, § 136; *Collect. n.* 1295 (p. 439); Ott, *Die Auslegung d. neutestam. Texte ueber die Ehescheidung.* Münster 1911.

legislationibus civilibus¹⁾, quatenus legitime coniugatis varias ob causas permittunt *divortium* seu dissociationem quoad vinculum. Scilicet:

1°. Sunt ingens attentatio contra ius divinum et usurpatio potestatis superioris.

2°. Sunt enormis quaedam et admodum arbitraria laesio iuris humani, maxime quatenus divertendi libertatem concedunt adversus coniugem, ex criminali sententia ad poenam carceris damnatum, nec semper sine culpa compartis ad crimen perductum.

3°. Sunt fomentum et quasi praemium malae fidei ac libidinis. Qui enim coniux *divortium* sibi appetit, variis modis (adulterando, compartem pessime adhibendo) indirecte efficere potest, ut compars ad illud petendum, vel saltem per separationem a cohabitatione et toro praeparandum, moraliter necessitetur.

4°. Sunt causa plurium exitiosorum consectoriorum, quae

1) Cod. civ. Neerl. art. 264: „De gronden, welke de echtscheiding kunnen ten gevolge hebben, bestaan alleen in de navolgende: 1°. Overspel; 2°. Kwaadwillige verlating; 3°. Veroordeeling wegens misdrijf tot eene vrijheidsstraf van vier jaren of langer, na het huwelijk uitgesproken; 3°. Zware verwondingen of zoodanige mishandelingen, door den eenen echtgenoot jegens den anderen gepleegd, waardoor diens leven wordt in gevaar gebracht, of waardoor hem gevaarlijke verwondingen zijn toegebracht.” — Hiertoe behoort ook art. 255: „Wanneer echtgenooten van tafel en bed zijn gescheiden, hetzij uit hooft van eene der redenen bij art. 288 vermeld, hetzij op beider verzoek, en de scheiding gedurende vijf volle jaren, zonder verzoening der partijen, heeft stand gehouden; zal het aan een ieder hunner vrijstaan om den andere in rechten op te roepen, en te eischen dat het huwelijk worde onthouden.” Het hier aangehaalde art. 288 luidt: „In de gevallen, welke grond tot echtscheiding opleveren, zal het aan de echtgenooten vrijstaan om de scheiding van tafel en bed in rechten te vragen. De rechtsvordering zal ook kunnen worden aangevangen ter zake van buitensporigheden, mishandelingen en grove beledigingen, door den eenen echtgenoot jegens den anderen begaan.” De scheiding van tafel en bed op gezamenlijk verzoek der echtgenooten, kan door den rechter worden gedaan „zonder dat [de echtgenooten] gehouden zijn eene bepaalde oorzaak op te geven.”

Uit art. 255 ziet men, dat voor hen, die volledige echtscheiding met de vrijheid tot een nieuw huwelijk nastreven, de eisch tot of aanvraag van scheiding van tafel en bed al een zeer gemakkelijke weg is om na vijf jaren zeker tot echtscheiding te geraken.

ex divortiis necessario difflluunt in societates domesticas et in societatem civilem universam. Cuiusmodi sunt praesertim matrimonia minori numero contracta, ipsa vero divortia nec non contubernia, suicidia, etc. progressive multiplicata ¹⁾.

Huiusmodi sane ob causas nec veteres pagani divortia semper admiserunt. De Romanis e.g. testatur Valerius Maximus: „Repudium inter uxorem et virum a condita urbe usque ad vicesimum et quingentesimum annum nullum intercessit: primus autem Sp. Carvilius uxorem sterilitatis causa dimisit, qui, quamquam tolerabili ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit, quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei praeponi debuisse arbitrabatur" (*Mem.*, L. II, C. 1).

Iisdem de causis tot etiam viri acatholici divortiorum leges vehementer sunt detestati. Inter quos in Anglia magnus ille senex William Gladstone, in America minister publicus Phelps, in Gallia philosophus Labouleye, in Italia iurisconsultus Vittorio Polacco (vir Israelita) ²⁾.

Iis, qui divortiorum legibus praetendant incommoda, quae matrimonii indissolubilitatem in compluribus casibus consequuntur, haec sit responsio: „Qu'il y ait des inconvénients à maintenir l'indissolubilité des ménages mal assortis, des ménages malheureux par incompatibilité d'humeur ou d'intérêts, nul ne songe à le nier; mais la question est de savoir si les intérêts supérieurs de l'ordre religieux et social ne sont pas plus grièvement lésés par le divorce que par le mariage perpétuel. Or, le simple bon sens et l'histoire de tous les temps répondent par l'affirmative le plus catégorique. La

1) Quod singulari prorsus studio et collectis statisticis undique tabellis demonstrat Billia, *Difendiamo la Famiglia. Saggio contro il divorzio*. Torino, 1902.

2) Pulchre laudatus Labouleye: „Le divorce quelque sévères que soient ses conditions, sera toujours une mauvaise institution; car par égard pour un individu qui souffre il ébranle tous les mariages par le danger de l'exemple, compromet l'avenir des enfants, s'oppose à la réconciliation qu' amènent le temps et le repentir et jette dans les unions les plus saintes un ferment de discorde, qui peut se lever tôt ou tard." *Recherches sur la condition civile et politique des femmes*, apud Billia, Op. cit., p. 42. Plura huiusmodi effata vide Allègre, *Code civil*, I, p. 164 sequ. et Archiv, Bd. 53, S. 126; *De lege nova circa divortium in Gallia*.

moralité baisse de plus en plus sous l'influence du divorce; la délicatesse des mœurs disparaît pour faire place à la rudesse, à l'insensibilité, à la brutalité; l'esprit de calcul et de négoce pénètre librement au foyer domestique et le mariage devient un simple contrat de société pour je ne sais quelle exploitation" 1).

697. An et quatenus licet sententiam civilis divortii expostulare, pronunciare, eive praeparandae aut exsequendae cooperari?

Praenot. 1. Supponitur coniugale vinculum vere ac valide subsistens. Ad solvendum enim consortium mere civile — seu quod coram Deo et Ecclesia aut *numquam contractum*, aut propter aliquod impedimentum dirimens *nullum declaratum* aut legitime *dissolutum* fuit — saepe dabitur necessitas vel etiam obligatio, puta quoad mulierem quae secus ex art. 161 Cod. civilis alimentatione careret, vel quoad coniugem qui, relicto consortio invalido, novum validumque coniugium inire vellet. Ne tamen in ipsis huiusmodi casibus *incompetens* civilis auctoritas pro legitima haberi videatur et sic divortii expostulationem scandalum sequatur, iudex civilis inconsulto Episcopo adiri non debet.

Praenot. 2. Supponitur, divortium expostulari, etc. absque ullo errore dogmatico circa competentiam civilem in subsistentiam coniugalis vinculi: ac, quatenus de cooperatione sermo est, eam esse mere materialem.

Praenot. 3. Etiam in hac quaestione solvenda eam sequimur sententiam, supra (n. 49, cfr. n. 54 et 259) iam expositam, in qua lex civilis (Neerlandica saltem), quin ipsum coniugale *vinculum* afficere velit, nonnisi „civiles matrimonii relationes” moderari intendit 2). Quo fit, ut divortium civile, quantumvis

1) Jaugey, *Diction. apolog.*, p. 882.

2) Quam sententiam, etsi interim acriter impugnata (Wouters, p. 48⁵; Duynstee, n. 44), non tamen derelinquendam esse putamus. Missis enim argumentis, a P. v. Gestel (*Studiën*, XLIII, blz. 227, v.v.) ex ipso Cod. civ. (artt. 83, 138, 140, 161) desumptis (nec hucusque refutatis), id saltem omnino constat: legis conditores in fingendo „matrimonio” suo civili omne id intactum relinquare voluisse quod aut religionem aut conscientiam civium afficeret. Rotunde enim proclamatum fuit: „Le mariage est indépendant de toute reli-

eo coniuges divertentes abuti valeant ad adulterina consortia ineunda, de se tamen seu intrinsece non sit malum sed indifferens. Quo iterum fit, ut eius moralitas quoad coniuges ipsos quidem censenda sit ex periculo abusus et scandali ei annexo; quoad reliquos vero ex maiori minore proximitate cooperationis, qua ea in re coniugibus cooperentur. Quo denique fit, ut divortii expostulatio, etc. non sit absolute prohibenda, sed ob causas proportionate graves aliquando permittenda.

Secundum plures graves auctores eadem conclusiones admittere quoque possunt licet lex civilis ipsum vinculum afficere

gion" (ita ipsum gubernium) et: „Le législateur proclame sans détour (art. 83), qu'il ne s'occupe pas du mariage comme *institution religieuse*; sous ce rapport il sera *abandonné à la conscience* des époux (ita deputatus Nicolaï)". Quorum principiorum haec est consequentia, quamvis forte ab eorum parentibus non plene perspecta, nempe legislatorem nostrum ipsi matrimonio nec ut instituto iuris naturae se immiscere; siquidem matrimonium, etiam mere ut tale consideratum, est „sua vi, sua natura, sua sponte sacrum" (Leo XIII), ideoque verum religionis obiectum. Ab adversariis praecipue adducitur et urgetur hoc ex oratione Nicolaï (qui fuit legis parens primarius): „*L'union naturelle* entre l'homme et la femme doit être soumise à des règles fixes... Le projet de la loi, soumis à la discussion, contient ses règles." Unde illi inferunt, ipsam unionem naturalem viri et mulieris pro legis obiecto a Nicolaï haberi. At, uti videtur, immerito, utpote quod, uti diximus, supra posito principio repugnaret. Quare putamus, utrumque dicti deputati effatum sic componi tum posse, tum debere: Unio naturalis viri et mulieris est utique legi civili submittenda, ne scilicet relationes eius ad ordinem civilem huic ordini noceant; ne tamen ipsa illa submitmissio iis contraveniat quae conscientia civium sibi saltem ex naturali illa unionem reputet imposita, lex non ad ipsam naturalem unionem se refert, sed nonnisi ad civiles eiusdem unionis relationes; vel, si mavis, ad id quod legislator, iuris quadam fictione, unioni naturali substituit (vel annexuit) quodque et ipse tum „matrimonium" continuo vocat, tum in toto tit. V libr. I ut „matrimonium" considerat et tractat. Ad confirmandam sententiam nostram id quoque afferatur quod, intuitu legis divortii a se condendae, de articulo 83 ipsum gubernium his verbis quaesivit: „N'évite-on pas par la disposition de l'article premier (i.e. art. 83), tout ce qu'on pourra alléguer *sur la nature du mariage*, relativement à sa dissolution comme contrat civil?" Ecce per art. 83 quaelibet de lege divortii disputatio, quatenus naturam matrimonii forte allegans, ex legislatoris intentione erat declinanda? Quia ipse naturam illam seu essentiam, i.e. coniugale vinculum, in lege sua ferenda nequaquam considerare voluit. Vide hic gallice allegata Voorduin, *Gesch. en beginselen der Ned. Wetb.*, Utr. 1837, II, blz. 137—139.

vere intendat, vel intendere supponatur. Nam etiam in hac hypothese, ob absolutam auctoritatis civilis hac in re incompetentiam, nullum est vinculum quod per sententiam divortii reapse afficiatur ideoque directus eius effectus non potest esse nisi pure negativus, hinc de se moraliter omnino indifferens. Unde etiam in dicta hypothese non agitur nisi de eo quod est malum extrinsece tantum et per accidens. Quae ratio nobis videtur omnino convincens. Utrum autem aliquando et quandonam causa sit proportionate gravis variis in casibus, id docebit responsio ad quaestionem ipsam, in qua decisionibus S. Sedis potissimum inhaeremus.

I. Ad divortium sibi vel (procuratorio nomine) aliis expostulandam, eiusve causam sponte in iudicio promovendam ac defendendam, causa proportionate gravis facile non dabitur. Poenitentiaria Romana¹⁾ petendi licentiam denegavit mulieri, cui suffragabatur causa vitae sustentandae, eo nempe quod, facto divortio, officium quoddam publicum obtentura esset. Denegavit etiam²⁾ mulieri, divortium cupienti ut, a viri prodigi auctoritate penitus liberata, de bonis suis ac rebus libere disponere posset. Tandem etiam denegavit³⁾ mulieri, quae causam aliquatenus saltem spiritualem afferebat, cupiens neptis suae tutelam suscipere eamque a periculis omnis generis liberare. Utrum divortii petitio licita sit ob magnum quoddam bonum spirituale, maxime liberorum (e.g. exercitium potestatis parentalis a viro impio auferendum et liberorum tutela mulieri bonae et religiosae deferenda, id, a S. Sede nullibi definitum, sat probabiliter affirmari posse videtur. Consulatur tamen, casu occurrente, Episcopus.

II. Ad divortii sententiam pronunciandam, an et quatenus catholico iudici ex mente S. Sedis causa sufficiens existere possit, id non omnino liquet.

Ex iis, quae ante ante diem 27 Maii 1886 prodierunt responsiones, nonnullae sane benigniori favent sententiae. Scilicet Episcopo Sangallensi, sciscitanti: „Utrum iudices et advocati secundum recentiore Helvetiae legem, matrimonii

1) 5 Ian. 1887. *N. R.*, 1887, p. 75.

2) 14 Ian. 1891 in *Nouv. Rev.* eius anni, p. 672.

3) 3 Iun. 1891 in *N. Rev.*, l. c. p. 678.

vinculum ut dissolvendum proponere seu ut dissolutum declarare tuta conscientia possint, necnon declarare eiusmodi coniuges ad aliud matrimonium posse transire?" responsum fuit die 3 Apr. 1877: „Recurrat in casibus particularibus." Non igitur responsum fuit, ea esse absolute et quovis casu illicita¹⁾. Deinde die 25 Iun. 1885 nonnulli Galliae Episcopi, ad quaesitum: „Utrum nempe fas esset iudicibus laicis in causis de separatione coniugum sive circa vinculum, sive circa habitationem tantum, ius dicere?" hanc obtinuerunt S. C. S. Off. Instructionem: „Attentis gravissimis rerum, temporum ac locorum adiunctis, tolerari posse ut qui magistratus obtinent, et advocati, causas matrimoniales in Gallia agant, quin officio cedere teneantur²⁾, dummodo catholicam doctrinam de matrimonio deque causis matrimonialibus ad solos iudices ecclesiasticos pertinentibus³⁾ palam profiteantur, et dummodo ita animo comparati sint tum circa valorem et nullitatem coniugii, tum circa separationem corporum, de quibus causis iudicare coguntur, ut numquam proferant sententiam neque ad proferendam defendant vel ad eam provocent vel excitent divino aut ecclesiastico iuri repugnantem et in casibus dubiis vel difficilioribus suum quisque Ordinarium adeat, eius iudicio se dirigat, et quatenus opus sit per eius medium ad apostolicam Poenitentiarium recurat"⁴⁾.

Die vero 27 Maii 1886 ab eadem S. C. S. Off. prodiit responsum, prioris decreti interpretativum⁵⁾, ad omnes in Gallia Ordinarios, quod rigidiori potius sententiae favere videtur.

1) *N. R.*, 1886, p. 485.

2) Revera, admissa sententia rigidior, viris catholicis via ad publicum aliquod officium in tribunalibus civilibus obtinendum fere praecluditur, plana vero relinquitur haereticis, incredulis et iudaeis. Quod est incommodum sane gravissimum.

3) Cfr. Conc. Trid., S. 24, can. 12. Quo canone non obstante, id saltem S. Sedes certo tolerat, ut viri catholici in causis matrimonialibus generatim agant seu sedeant, puta in causa, quam terminabit sententia petitioni contraria.

4) *N. R.*, 1886, p. 490.

5) Dubitabatur nempe, utrum verba „tolerari posse, ut... causas matrimoniales agant" importarent tolerantiam quoad tractationem causarum matrimonialium solummodo in genere (intuitu praesertim canonis 12 Sess. 24 Conc. Trid.), an etiam quoad proferendas sententias divortii proprie dicti.

Quaerebatur: „An recta sit interpretatio [prioris decreti] per Gallias diffusa ac etiam typis data, iuxta quam satisfacit conditioni praecitatae [dummodo catholicam doctrinam,] . . . etc.] iudex, qui, licet matrimonium aliquod validum sit coram Ecclesia, ab illo matrimonio vero et constanti animo abstrahit, et, applicans legem civilem, pronunciat locum esse divortio, modo solos effectus civiles solumque contractum civilem abrumpere mente intendat eaque sola respiciant *termini* prolatae sententiae? Aliis terminis: an sententia sic lata dici possit divino aut ecclesiastico iuri non repugnans?" Responsum autem fuit: „Negative" ¹⁾.

Fatendum profecto est, hoc responsum, prout iacet, cum sententia benigniori nonnisi difficulter componi.

Nihilominus ex iis, quae a S. Sede postea emanaverunt, omnino constare videtur, idem responsum aliquo saltem sensu minus absoluto accipi posse. Secus enim non intelligitur, quomodo die 14 Sept. eiusdem anni 1886 Ministro Negotiorum Exterorum in Belgio responderi potuerit: „Decisionem S. C. S. Off. dici 27 Maii 1886 non respicere Belgium . . ." etc. ²⁾. Quod etiam ostendit duplex decisio posterior data in casibus particularibus. Scilicet die 26 Iul. 1887 Episcopus N., quaerens de aliquo magistratu catholico, praeses tribunalis civilis nominato, „an onus dignitatemque praesidis tribunalis civilis possit acceptare, cum perspectum habeat quod inde erit constitutus in strictiori necessitate ferendi saepius sententiam divortii?" hoc obtinuit S. C. S. Off. responsum: „Excitandum summopere ab Amplitudine Tua iudicem, de quo agitur, ut in officio perseveret, stando restrictionibus iam datis a S. Sede et adhibitis cautelis, quae a virtute prudentiae

Hoc ultimum fere necessario credat, qui perpendat Instructionis tum finem ac scopum, qui maxime sane respiciebat iudicum catholicorum conscientiam quoad divortii sententias rite formandam; tum praeludium („dubia sunt proposita . . . utrum fas esset iudicibus laicis in causis . . . circa vinculum . . . ius dicere"); tum denique corpus, ubi inter varias conditiones illa deest, quae tamen facillime inseri potuisset: „dummodo numquam pronuncient locum esse divortio quoad matrimonium quod validum est coram Ecclesia".

1) *N. R.*, 1886, p. 379 vel *Ench.*, n. 1865.

2) „ne concerne pas la Belgique, et que par conséquent rien n'est modifié . . . en ce pays en ce qui touche la matière du divorce". *Nouv. Rev.*, 1887, p. 73.

suadentur" ¹⁾. Simile responsum quoad syndicum quemdam a S. Poen. obtinuit Episcopus Lucionensis 24 Sept. 1887 ²⁾, de quo tamen, utpote pro casu illo particulari tantum dato, vide resp. eiusdem S. Poen. 4 Iun. 1890 ³⁾.

III. Ad cooperandum sententiae divortii per meram partium citationem, actorum iudicialium consignationem vel ipsius sententiae registrationem, causa proportionate gravis per se haberi videtur in necessitate retinendi exercendive officia *apparitoris, actuarii vel scribae*. Horum enim omnium cooperatio est admodum remota. — *Advocatis* vero et *procuratoribus*, ad causam divortii sponte ac libere promovendam ac defendendam, causa honorarii percipiendi non videtur sufficere; quoad litem enim agendam unam quodammodo cum suis clientibus personam sustinent; hinc eadem, quae de his, etiam de illis valent S. Sedis decisiones. De iis vero qui causam non sponte ac voluntarie sed ex officio suscipiunt, eadem valere videntur quae de iudicibus. Ut vero advocatus catholicus causas partis conventae, contra actorem solutionem vinculi exquirentem, non obstante canone 12 Conc. Trid. Sess, 24, defendat, S. C. S. Off. die 22 Maii 1860 declaravit: „Tolerari posse, dummodo Episcopo constet de probitate advocati et dummodo advocatus nihil agat, quod a principiis iuris naturalis et ecclesiastici deflectat."

698. Num hac in re eadem inest difficultas divortio civili semi-pleno (quod torum et cohabitationem), quae divortio pleno (quoad vinculum)?

1) Ap. Gasp.³, n. 1547.

2) Apud Lehmke.¹², II, p. 530¹.

3) N. R. 1890, p. 506. Cfr. Gasp.³, n. 1551 et 1552. „En résumé, malgré les témoignages apportés en faveur de l'opinion rigide, nous pensons qu'il ne faut pas en pratique troubler dans leur bonne foi les juges qui prononcent des divorces, croyant ne violer ainsi aucune obligation de conscience... Quant aux magistrats qui ne s'auraient pas dans la bonne foi, ils devront consulter l'Evêque, qui répondra d'après les instructions qu'il aurait reçues, ou, à leur défaut, il répondra: „*Prout in Domino iudicaverit*," ou encore il s'adressera a Rome." Ita, omnibus inspectis, optime Allègre, *Code Civil*, I, p. 223. Simile monitum, de bona fide non turbanda, praebet etiam Gasp., n. 1557, maxime quoad loca, ubi, ut in patria nostra, lex divortii civilis a multo iam tempore saevit.

Spectata lege civili Neerlandica, affirmative, saltem aliquatenus et per se loquendo. Lege etenim nostra (art. 255) divortium semi-plenum viam omnino planam coniugibus reddit ad ipsum divortium plenum mutuo consensu a iudice obtinendum. Per accidens tamen, quatenus nempe divortium semi-plenum petentes, defendentes, etc. facilius sunt in bona fide et quatenus periculum divortii pleni, inde forte secuturi, non est omnino proximum, difficultas practice plerumque minor quaedam existit.

Huc spectat sequens dubium Epi South-warcensis: „Utrum liceat advocati et actoris partes agere quando finis litis est simplex separatio absque ulla sententia matrimonii nullitatem secum ipsa trahente?" Et S. C. S. Off. respondit: „Dummodo pars catholica nullum aliud tribunal adire possit a quo sententiam obtineat separationis quoad thorum et mensam, et dummodo sententia huius tribunalis nullum alium effectum habeat quam separationem supradictam, posse tolerari ut catholici in eo foro actoris et advocati partes agant, et dummodo adsint iustae separationis causae iudicio Episcopi; et si quid praeterea habeat dubii, recurrat, exponens omnes circumstantias et legis dispositiones." 22 Maii 1860.

CAPUT II. DE DISSOLUTIONE VINCULI.

699. Quoad possibilitatem ipsius vinculi dissolvendi distinguendum est 1° matrimonium ratum et consummatum baptizatorum; 2° matrimonium non consummatum; 3° matrimonium legitimum inter non baptizatos.

Art. I. *De dissolutione matrimonii rati et consummati.*

700. Matrimonium ratum et consummatum baptizatorum potestne umquam dissolvi?

Resp. can. 1118: „Matrimonium validum ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest."

Dicitur matrimonium ratum et consummatum „nulla humana potestate" dissolvi posse. Quo proinde asseritur dicti matrimonii dissolvendi impossibilitas adeo absoluta, ut ad

ipsam potestatem „clavium” et ad plenitudinem potestatis Apostolicae in Christi Ecclesia se extendat.

Cuius impossibilitatis conscii, Romani Pontifices, quoad deneganda divortia permittendave coniugibus separatis nova connubia, adeo semper firmi steterunt, ut ne levissime quidem moveri se paterentur sive potentissimorum principum instantiis, sive periclitanti rerum publicarum statu, sive denique imminenti etiam ingentium populorum schismate aut a fide catholica defectione. In quo validissimum profecto habemus argumentum adversus eos, qui hac in materia vilem quemdam versutumque *opportunismum* S. Sedi confingunt¹⁾, cum matrimonii validi *dissolutione* egregie confundentes *sententiam nullitatis*, quam subinde tribunalia ecclesiastica pronunciant super matrimonio propter aliquod impedimentum dirimens invalide contracto. Qua tamen in confusione ventilanda malignitate potius et calumniandi cupidine quam mentis hebetudine et ignorantia moveri se sinunt.

Quare etiam canon citatus loquitur de matrimonio rato et consummato *valido*.

701. Quam ob causam Ecclesia Christi existimavit nihil omnino se posse ad dissolvendum matrimonium ratum et consummatum, dum tamen, uti statim videbimus, aliquid posse se credit ad dissolvendum matrimonium non-consummatum etiam coniugum baptizatorum? Quomodo, quamvis utrumque foedus tum naturaliter perfectum sit et perpetuo initum, tum bonum illud Sacramenti habens, quo repraesentare debet indissolubilem unionem Christi et Ecclesiae — quomodo, inquam, unum prae altero firmitus haberi, unum prae altero capax censi potest, quod a lege communi insolubilitatis aliquando eximatur?

1) Scribit Hase-Pierson, *Handb. van prot. polemiek*, blz. 517: „Des te meer [d.w.z. ondanks de verwerping der protestantsche echtscheiding] heeft men de menschelijke gebrekkigheid ingewilligd door nietigheids-verklaringen: eene regtsfictie, waardoor een huwelijk, ofschoon het feitelijk bestaan heeft, toch nooit regtens bestaan zal hebben, wanneer het onder voorwaarden aangegaan is, die volgens canoniek regt een huwelijk uitsluiten.” Cfr. Allegré, *Code Civil*, I, p. 164 et Boudinhon, *Le mariage religieux et les proces en nullité*, Paris, 1900.

1°. Quatenus utrumque matrimonium consideratur ut foedus naturaliter perfectum („ut in officium naturae"), quum firmitas praecipue ratione prolis suscipiendae et educandae matrimonio competat et secundum huius primarii finis exigentias sit in unoquoque matrimonio praecipue mensuranda, liquido patet, gradu firmitatis admodum inter se differre matrimonium inconsummatum, quod ad bonum prolis nonnisi remote et in actu primo ordinatur; et matrimonium consummatum, quod, ratione copulae ad prolem generandam de se aptae, etiam proxime et in actu secundo ad idem bonum refertur.

2°. Quatenus vero utrumque secundum suam sacramentalitatem consideratur, dicendum est rationem sacramenti, seu signi sacri unionis indissolubilis inter Christum et Ecclesiam, utrique competere quidem, sed sub respectu plane diverso:

a. Matrimonium enim mere ratum, utpote in sola animorum coniunctione consistens, nonnisi eam Christi cum Ecclesia unionem repraesentandam habet, quae spiritualiter existit per charitatem seu gratiam. Haec autem unio, quamvis utique, ex Christi intentione et quoad Ecclesiam universim sumptam, sit vere indissolubilis, de facto tamen in singulis Ecclesiae membris dissolvi potest per peccatum; hinc, ut hanc coniunctionem secundum veritatem significet seu repraesentet, matrimonium mere ratum omnimodam indissolubilitatem non exigit.

b. Secus vero dicendum de matrimonio rato simul et consummato, quod ex facta commixtione corporum eam significationis sacrae extensionem accepit, ut etiam physicam Verbi caro facti unionem cum natura humana repraesentare debeat. Quum autem physica illa et hypostatica unio sit absolute indissolubilis, ideo, quod eam *qua talem* repraesentare debet, scil. matrimonium ratum et consummatum, absolute indissolubile et ipsum sit oportet¹⁾.

Art. II. De dissolutione matrimonii non consummati.

702. Matrimonium non consummatum quomodo dissolvitur?

1) Vide S. Th., qu. 61, art. 1, ad 1^m necnon c. 5 *de bigamis non ordinandis* (I, 21). Cfr. Billot, p. 378—381; p. 401—402; p. 411—414.

Ex can. 1119 „matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam, dissolvitur tum ipso iure per sollemnem professionem religiosam, tum per dispensationem a Sede Apostolica ex iusta causa concessam, utraque parte rogante vel alterutra, etsi altera sit invita."

§ 1. De dissolutione matrimonii non consummati per sollemnem professionem religiosam.

703. Canon 1119, quatenus matrimonium per sollemnem professionem religiosam ipso iure dissolvi enunciat, estne disciplinaris tantum, an etiam dogmaticus?

Est etiam dogmaticus, utpote consonans huic canoni tridentino (Sess. 24, can. 6): „S.q.d. matrimonium ratum non consummatum per sollemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi. A. S."

704. Num hac dogmatica definitione (de vi professionis religiosae ad matrimonium non-consummatum dissolvendum) pariter definitum est, hanc vim ab ea exseri iure divino, sive naturali (scl. ex ipsius professionis natura), sive positivo (scl. ex constitutione Christi immediata, seu antecederet ad exercitium potestatis clavium)?

E sententia hodie certa negative respondendum est. Scilicet, canon ille, utut dogmaticus, non tamen definivit nisi inerrantiam Ecclesiae in condenda disciplina de qua agitur. Videlicet definivit, non praetergressam esse limites potestatis clavium Ecclesiam nec quidquam detraxisse revelatae doctrinae fidei et morum, quum professionem religiosam ut causam sat gravem pro dissolvendo matrimonio rato generali sua disciplina admisit.

Revera enim, si professio sollemnis hanc dirimendi vim aut natura sua haberet (e.g. ut mors quaedam spiritualis) aut ex immediata constitutione Christi, id esse deberet vel ob meram suam voti rationem, vel praecise ob rationem voti sollemnis. Neutrum vero admitti potest. Non primum:

quia meram rationem voti habet etiam professio religiosa simplex, quae tamen, sicut non dirimit matrimonium post contractum, ita (et a fortiori quidem) nec matrimonium praeexistens. Non alterum: quia sollemnitas voti „sola *Ecclēsiae* constitutione inventa est” (supra, n. 304).

705. De quam igitur veritate revelata sermo est in citato canone tridentino?

Sermo est de veritate non explicitè sed implicitè tantum revelata, quae scl. continetur his Domini verbis ad Petrum: „Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelo” (plenitudo potestatis Apostolicae), necnon his aliis: „Ecce, ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi” (*Ecclēsiae* infallibilitas in condenda disciplina generali).

706. Canon 1119, vim praedictam professioni religiosae „ipso iure” inesse statuens, de quo qualive iure loquitur?

Ex dictis num. 704 consequitur, canonem loqui de iure immediate et proxime ab *Ecclesia* inducto.

Quum vero *Ecclesia* huius vinculi divini relaxandi causa nativa, seu ex sese, esse nequeat (quod enim Deus coniunxit, homo non separet), ideo nec agi potest de iure mere ecclesiastico; sed agitur de quodam iure divino mediato, quod nempe mediante clavium ministerio, divinitus et circa ipsa iuris divini vincula (inter quae, praeter matrimonia rata, sunt etiam vota et iuramenta) in *Ecclesia* constituto, tum doctrinaliter proponitur tum disciplinariter exercetur.

Nonnullis quidem, hoc institutum e iure divino immediato repetentibus, data superius (n. 704, 705) explicatio ideo non satisfacit, quia quod proxime et immediate constituitur ab *Ecclesia*, id abrogari potest ab eadem; sed, abrogato aliquando hoc, de quo agimus, instituto, canon ille dogmaticus iam non esset verus, ideoque evanesceret aliqua veritas revelata et ab *Ecclesia* definita.

Quocirca opus est distinguere inter ipsam veritatem definitam („professio religiosa, qualis tempore Tridentini Concilii in *Ecclesia* habebatur, dirimit matrimonium”) et inter eius

hypothesin („existit de facto in Ecclesia professio religiosa cum vi dirimendi matrimonium"). Etiam si tollatur haec hypothesis, veritas tamen illa manet in aeternum ¹⁾.

707. Ad instituti disciplinam proximius accedentes, haec breviter annotamus:

a. Ratio huius disciplinae condendae, praeter statum castitatis perfectae per se statui coniugali praecellentem, praesertim etiam fuit maior vis ab Ecclesia agnita in nexu illo Deum inter et hominem, per professionem religiosam inducto, prae illa qua in matrimonio nondum consummato vir et mulier solo consensu inter se coniunguntur.

b. Vis vinculum dirimendi soli competit religiosae professioni, eique sollemni. Excluditur proinde non tantum professio simplex, licet in Ordine stricte dicto emissa ²⁾, sed etiam illud votum quod nonnisi per susceptionem sacri ordinis sollemnizatum est. A fortiori excluditur ingressus noviciatus aut susceptio habitus.

c. Eadem vis competit professioni religiosae, quae, nondum consummato matrimonio ³⁾, quocumque tempore subsequitur; quinimo etiam comparte invita ⁴⁾, uti can. 1119 expresse additur.

d. Professio religiosa — idemque valet de „dispensatione" a matrimonio rato et non consummato per Sedem Apostolicam, de qua § 2 — vim habet dissolvendi etiam quoad matrimonium „inter partem baptizatam et partem non baptizatam", i.e. aut cum dispensatione a cultus disparitate initum, aut per

1) Billot, p. 404, sequ.; Lehmke¹², II, n. 923.

2) Quinimo excluditur ipsum votum simplex in Societate Iesu emissum, quantumvis vim illud habeat dirimendi matrimonium post contractum.

3) Non dicitur matrimonium consummatum, nisi per copulam eo inito habitam.

4) Scilicet: Huius disciplinae ratio, modo (sub *a*) indicata, tam valida ab Ecclesia habetur — idque quondam fidelibus erat omnino perspectum — ut nemo christianus matrimonium inire censeatur nisi subintellecta conditione resolutoria: „dummodo ante matrimonii consummationem professio religiosa ex neutra parte sequatur." Et sic matrimonii dissolutio, etiam comparte invita, iniustitia caret contractus violati. At, uti iam notavimus (n. 681, Nota), agitur de re hodie vix umquam practica.

alterutrius coniugis infidelis conversionem et baptismum Ecclesiae potestati subiectum.

e. Ut parti in saeculo relictæ ad novas liceat convolare nuptias, pro testimonio *status liberi* non solum constare debet de professione compartis reapse secuta, sed (quod saepe difficilius est, ut patebit ex dicendis n. 711) etiam de non-consummatione matrimonii. Ne igitur tum de valore ipsius professionis religiosae¹⁾, tum de statu libero coniugis in saeculo remanentis, difficultates postmodum oriantur, probatio non-consummationis matrimonii omnino fieri debet ante ingressum in religionem.

f. Quum, ex disciplina regulari hodie vigente, professioni sollemni, praeter annum saltem noviciatus, tres praemitti debeant anni votorum simplicium²⁾, ideo, ne alter coniux diutius cogatur innuptus manere, una cum recursu ad S. Sedem pro dispensatione a lege canonis 542, 1° („invalidè ad noviciatum admittitur... coniux durante matrimonio") recursus etiam fiat pro obtinenda temporis praedicti abbreviatione³⁾.

§ 2. De dissolutione matrimonii rati non consummati per Apostolicam dispensationem.

708. Daturne in Ecclesia potestas matrimonium ratum non consummatum dissolvendi? Et, si affirmative, quibusnam illa continetur limitibus?

Ad 1^m. Ex eadem illa potestatis Apostolicae plenitudine (Mt. XVI, 18), qua Ecclesia matrimonium ratum et non consummatum legitime dissolvit ob causam generalem ac publicam professionis religiosae, id legitime quoque praestat ob quamlibet causam iustam, etiam privatam, in casibus particularibus. Quod ob praxim constantem et notoriam Apostolicae Sedis, ad aevum usque Martini V pertingentem, iam diu

1) Invalida enim foret professio post consummatum matrimonium emissæ, altero coniuge legitime invito.

2) Cann. 555, § 1, 2° et 574, § 1.

3) Vide resp. Pii IX ad Epos Mexicanos 25 Ian. 1861 apud Feije, n. 519.

extra controversiam¹⁾ a catholicis doctoribus habebatur et nunc, ob can. 1119 supra (702) allegatum, pertinet ad Ecclesiae disciplinam generalem, quae indirectum est infallibilitatis obiectum²⁾.

Ad 2^m. Haec potestas coarctatur ad „matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam“, uti habet can. 1119. Unde minime extenditur ad matrimonium, licet inconsummatum, duorum infidelium, nisi tamen alterutra pars fuerit baptizata et sic per baptismum facta Ecclesiae subdita.

Ulterius, quum agatur de relaxatione vinculi quod iuris est naturalis ac divini, eadem potestas absque causa iusta nec licite nec valide exercetur. Attamen quum Sedes Apostolica sit omnium suprema, hac quoque in re nullius nisi Dei subiacet iudicio³⁾.

709. Agiturne hac in re de „dispensatione“ proprie dicta ?⁴⁾

Negative, sed agitur de dispensatione in sensu lato. Non enim a S. Pontifice relaxatur lex ipsa indissolubilitatis⁵⁾, qua coniuges obligantur ad fidem coniugalem stante matrimonio non rumpendam; sed, vi potestatis vicariae simpliciter et directe conceditur gratia solutionis matrimonii; unde consequenter lex illa, sublata materia, non amplius urget⁶⁾. Aliis verbis: manente et prorsus intacta lege divina indissolubilitatis, qua hic humanus contractus regitur, Pontifex, destruendo in casu special hoc legis praedictae fundamentum, efficit ut eadem lex amplius non habeat cui applicetur⁷⁾.

710. Quomodo S. Sedes in hac dispensatione concedenda procedit?

Ipsam dispensationem R. Pontifex concedit per seipsum,

1) Controversiam antiquam vide apud Rosset n. 705 et Wernz, n. 698 (nota 40).

2) v. Noort, *De Eccl. Christi*², p. 98.

3) Cfr. superius n.n. 397, I et 419, a.

4) Vocandi modus brevior est „dispensatio super rato“. Can. 1963, § 1.

5) Cfr. Can. 80.

6) Suarez, *De legibus*, l. II, c. 14, n. 7, sequi. Cfr. Wernz, II, n. 698⁴⁰.

7) Sanchez, l. II, disp. 14, n. 5. Cfr. Scherer, II, S. 557⁴⁰.

antea tamen consilio utens S. C. de disciplina Sacramento-
rum, cuius scl. ex. can. 249, § 3 est cognoscere de facto
inconsummationis matrimonii et de existentia causarum ad
dispensationem concedendam.

Utrumque vero dicta S. C. cognoscit ex actis processualibus,
quae, de ipsius tantum facultate ¹⁾, in propria curia dioe-
cesana dispensationem petentis sunt conficienda.

Unde ad obtinendam hanc dispensationem requiritur:

a. supplicatio partis vel partium ²⁾, mediante proprio Ordi-
nario et cum huius voto et informatione S. Cgni de Sacra-
mentis transmittenda;

b. facultas seu delegatio, proprio supplicantis Ordinario a
dicta S. C. facienda ad instruendum processum iudicalem tum
super facto inconsummationis matrimonii, tum super existentia
causarum ad dispensationem concedendam;

c. constitutio tribunalis per Ordinarium (vi facultatis pro-
cessus instructionem subdelegandi, sibi in sui delegatione fieri
solitae) ad acta processus ³⁾ conficienda;

d. actorum confectorum ad S. C. de Sacramentis per curiam
dioecesanam transmissio;

e. causae in ipsa S. C. ex actis sibi transmissis cognitio.
Quam cognitionem S. C. terminat ponendo et solvendo hoc
dubium: „An consulendum sit SSmo pro dispensatione a
matrimonio rato non consummato in casu?“;

f. dubii in sensum affirmativum soluti S. Pontifici propo-
sitis ⁴⁾;

g. indultum dispensationis „ex audientia SSmi“ a S. C.
emanandum ⁵⁾.

1) Can. 1963, § 1. Vide tamen eundem can. § 2.

2) Ex can. 1973 „soli coniuges ius habent petendi dispensationem super
matrimonio rato et non consummato.“ Unde aliorum (e.g. parentum) peti-
tiones non admittuntur. Cfr. S. C. C. 15 Mart. 1727 (Richter, p. 269, sequ.).

3) De ordine et formalitatibus in eo conficiendo servandis, vide infra ubi
de *causis matrimonialibus*.

4) Quae fit „in audientia“ quam SSmus statis temporibus facit S. Cgni
Secretario.

5) Eiusmodi indulta, ter circiter quolibet anno a S. C. proficiscentia, olim
quidem (in A. S. S.) publicabantur; sed hodie (in A. A. S.) id fieri iam non
solet.

711. Factum inconsummationis matrimonii, quomodo iudicialiter probandum?

Media ad factum inconsummationis probandum sunt:

1° Testimonium iuratum ipsarum partium, vel alterutrius illius, a qua dispensatio rogatur (can. 1119).

2° Testimonium quod septimae manus¹⁾ vocatur, quo nomine ex can. 1975, § 1, veniunt aliquot — et, si commode haberi possint, septem²⁾ — personae, ab utroque coniuge inducendae, sibiue sanguine aut affinitate coniunctae, si minus saltem vicinae ac bonae famae, aut alioquin de re edoctae, quae iurare possint de ipsorum coniugum probitate, et praesertim de veracitate circa assertam ab eis matrimonii inconsummationem; quibus iudex ad normam can. 1759, § 3 alios testes potest ex officio adiungere. Ex eodem can. 1975, § 2 „testimonium septimae manus est argumentum credibilitatis quod robur addit depositionibus coniugum; sed vim plenae probationis non obtinet, nisi aliis adminiculis aut argumentis fulciatur". Unde adhibentur, saltem principaliter, ut deponant non de eo quod sciunt (*de scientia*), sed de eo quod credunt (*de credulitate*).

3° Inspectio corporalis mulieris per duos saltem peritos (sive obstetrices, sive medicos) *ex officio*, seu a iudice, designandos; quibus inspicientibus adstet honesta matrona, ex officio pariter designanda³⁾. Qua inspectione, nisi mulier iam ante matrimonium aut coitum habuerit, aut alias (e.g. operatione chirurgica) claustrum virginalis laesionem subierit⁴⁾, videri potest utrum eius *hymen*, seu virginitatis claustrum, sit adhuc integrum, necne; hymen enim, integrum repertum,

1) Hoc probationis medium a iure canonico — c. 7 *de frigidis ac maleficiatis* (IV, 15) — adoptatum est e veteri iure germanico, in quo nempe testimonium 4 vel 5 vel 7 vel 12 *testium coniuratorum* successerat experimento illi aquae tepentis aut frigidae aut ferri candentis, ad corroborandam *partium* fidem olim adhibito. Bassibey, n. 356. — „Manus" hic ponitur pro symbolo *fidei* illius, qua testis dignus esse debet. Reapse enim testes, in fide iuramenti praestanda *manum* coelum versus tendere aut Evangelio superimponere aut (si qui iurat sit sacerdos) pectori adferre solent.

2) Ex praxi notoria S. Sedis numerus septenarius minime urgetur.

3) Cann. 1976—1982; cfr. Instr. S. C. C. 22 Aug. 1840 in *Collect.*, n. 1571.

4) In utroque isto casu inspectio est utique „evidenter inutilis". Can. 1976.

quamvis copulae numquam exercitae commune ac certum omnino argumentum non praebeat — quia scl. copula aliquando perfici potest quin hymen dilaceretur ¹⁾ — ex communiter tamen contingentibus legitimam praebet inconsummationis praesumptionem, quoties ex conceptionis facto de illa non constat.

4° Adminicula illa, aut argumenta de quibus generaliter can. 1975, § 2, scl. indicia, praesumptiones et coniecturae, ex variis casus adiunctis haurienda, quae, simul sumpta, matrimonii inconsummationem probabilem ²⁾ reddant. Quorum omnium fortius et plerumque de se solo peremptorium est argumentum quod „coarctata“, vocatur ³⁾ et tunc habetur si, ratione temporis vel loci (vel utriusque simul) ipsa coeundi occasio coniugibus prorsus, scl. de momento ad momentum, defuisse demonstretur ⁴⁾.

712. Quaenam causae ab Apostolica Sede pro hac dispensatione concedenda iustae (can. 1119) habentur?

Id nullibi taxative edictum est; sed ipsae concessae dispensationes singulares ut causas iustas exemplificative exhibent: notabilem errorem qualitatis in matrimonio contrahendo; voluntariam et nimis protractam unius coniugis dilationem ad matrimonium consummandum; extraordinarias et implacabiles coniugum inimicitias; supervenientem morbum, illum praesertim qui usum matrimonii impedit; superveniens crimen, maxime si delinquenti diuturna poena carceris infligitur; probabilem unius coniugis impotentiam, quam tamen aut antecedentem fuisse aut perpetuam esse probari non potest; assertam, sed sufficienter non probatam matrimonii nullitatem (e.g. ob metum, defectum consensus), coniunctam cum certitudine inconsummationis; salutem denique animae unius vel utriusque partis,

1) De difficultate virginitatem physiologicè demonstrandi vide Eschbach, p. 139, sequ.

2) Inconsummationem ex adminiculis admissam quoad coniuges eodem toro licet usos, vide *Canoniste*, 1908, p. 155, sequ. necnon *Anal. eccl.*, 1904, p. 120.

3) Subintelligitur „occasio“.

4) Vide e.g. S. C. C. in *Viterbien.* 28 Ian. 1891 (A. S. S., XXIII, p. 597) necnon varios alios casus apud Bassibey, n. 425.

5) Cfr. superius, n. 397, I; 419, a.

si matrimonium inconsummatum iam fuerit civiliter disiunctum, maxime si alterum matrimonium civile iam fuerit subsecutum. In hoc ultimo casu plerumque etiam legitimatio prolis ut causa iusta accedet.

713. De indulto dispensationis super rato quanam specialiter notanda? Notanda est:

1° dispensatio illa implicita ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit, ei ipso iure canonis 1053 coniuncta (supra, n. 394, III b);

2° clausula illa de vetito transitu ad alias nuptias inconsulta S. Sede, quae additur si dispensatio ob causam impotentiae probabiliter existentis concedatur (supra, n. 275, bis, ad 1^m.)

Art. III. *De dissolutione matrimonii legitimi inter non baptizatos* ¹⁾.

714. Matrimonium, de quo hoc articulo, utrum et quomodo solubile?

Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, quamvis lege generali indissolubilitatis de se comprehensum, est tamen solubile in favorem seu ex privilegio fidei christianae, si quando alteruter coniugum ad eam convertatur. Estque solubile: 1° ex privilegio Paulino in casu illo determinato I Cor. VII, 12—15 qui „casus Apostoli“ autonomastice vocatur et de quo sunt cann. 1120—1124; 2° ex auctoritate R. Pontificis, quoad casus casui Apostoli non quidem prorsus similes, sed sub respectu favoris fidei saltem analogos ²⁾. De quibus est can. 1125.

§ 1. De matrimonii legitimi dissolutione ex privilegio Paulino.

715. Privilegium Paulinum in quo consistit?

1) Materia huius articuli practica est praecipue quidem quoad terras missionum at, grassante extra illas paganismo moderno, non exclusive.

2) Codex utramque solubilitatis causam nomine *privilegii* seu *favoris fidei* comprehendit.

Consistit in eo, quod cessat lex indissolubilitatis matrimonii in utriusque coniugis infidelitate contracti, si, uno coniugum ad fidem christianam per baptismum converso, alter aut nullo modo aut non pacifice cohabitare consentiat; cessat autem, quatenus tunc pars fidelis cum alio fidei novum potest inire coniugium, per quod matrimonium praecedens, etiam consummatum ipso facto solvitur.

716. Quodnam est privilegii Paulini diploma?

Privilegii diploma et quasi tabulas continet textus I Cor. VII, 12—15, ubi primum (vs. 12—14) dicitur quid iuris sit in casu quo, uno coniuge ad fidem converso, alter cohabitationi pacificae revera consentiat. Scilicet: „Si quis frater uxorem habet infidelem et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si quae mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum; sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.”

Igitur, si pars infidelis cum comparte fidei pacifice cohabitare consentiat, conversio ad fidem christianam divertendi rationem nullatenus praebet: quinimo ipsa illius voluntas pacifice cohabitandi, quum ob spem conversionis sit quasi inchoata „sanctificatio”, quae etiam filiis ex tali coniugio procreatis vel procreandis facile est profutura, rationem potius praebet perseverandi in eodem.

Deinde vero Apostolus, considerans hypothesin contrariam, nempe coniugis infidelis pacifice cohabitare nolentis, dicit (vs. 15): „Quodsi infidelis discedit, discedat; non enim servituti subiectus est frater vel soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos Dominus.” Igitur propter *discessum* coniugis infidelis indirecte conceditur ut et ipse fidelis *discedat*.

717. „Discessus”, coniugi fidei sic indirecte permissus, estne vere discessus quoad vinculum?

Affirmative. Id enim:

a. indirecte iam insinuat illud „discedat”, simpliciter et nulla facta reservatione prolatum; quo patet, coniugem fide-

lem nulla teneri obligatione compartem infidelem a discessu suo retinendi vel ad vitam coniugalem denuo instaurandam alliciendi

b. directe exprimunt verba: „non enim¹⁾ servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi”; quae verba, praesertim si conferantur cum versibus 11 et 39 (ubi, respectu coniugis fidelis forte discedentis, permanentia coniugalis vinculi expresse asseritur) omnimodam libertatem fidei coniugi aperte restituunt;

c. confirmat specialis conditio eorum, quibus eadem verba diriguntur: erant quippe pagani neo-conversi, quibus familiare quidem erat divortium plenum, non autem divortium semi-plenum;

d. confirmat, secundum nonnullos interpretes, *antithesis*²⁾ inter id quod (vs. 10 et 11) Dominus coniugibus fidelibus praecepit, et id quod hoc versu Apostolus coniugi converso permittit; atqui Dominus illis praecepit *indissolubilitatem* quoad vinculum: ergo Apostolus in casu a se descripto permittit *discessum* quoad vinculum;

e. confirmat ac plane certum reddit antiquissima Ecclesiae traditio³⁾ et legislatio⁴⁾;

1) „Enim” deest in omnibus codicibus graecis necnon in omnibus aliis versionibus. Cornely, i. h. l.

2) In ea sententia antithesis inter vs. 10—11 et 12 sequi efformatur per periodum illam: „Nam caeteris ego dico, non Dominus: Si quis...” etc. In qua omnino notetur interpunctio, scil. *duplex punctum* (:) ante verba „Si quis...” etc. Qua interpunctione admissa, „caeteri” necessario intelligendi sunt *coniugati in infidelitate*, qui sic opponuntur *coniugibus fidelibus*, de quibus vs. 10—11. Vide Cornely, i. h. l. — Sunt tamen qui, verba „... ego dico, non Dominus,” *puncto simplici* (.) conclusa, non ad sequentia sed ad praecedentia referant, ideoque praedictam antithesin haberi negent. Ita (cum Estio, a Lapide et Menochio) Palmieri et Billot. In qua sententia „caeteri” non sunt coniugati infideles, sed potius *non nupti et viduae*, de quibus sermo fuit vs 8; adeo ut sensus hic foret: Quod dixi relate ad eos qui matrimonio iuncti sunt, est praeceptum Domini (vs 10); quod vero de caeteris (non-nuptis et viduis) non est praeceptum Domini, sed meum consilium. Quae explicatio facilius et contextui conformior mihi videtur.

3) Cuius primus testis nobis est Pseudo-Ambrosius (saec. IV), cuius verba, S. Gregorio attributa, habes apud Gratianum, c. 2, C. 28, qu. 2.

4) Inde a Clem. III (1187—1191) et Inn. III (1198—1216). Vide e.g. c. 7 „Quanto” de divortiis (IV, 19), quod etiam habes in *Ench.*, n. 405.

f. recentissime denique confirmat Codex I. C. qui in cann. 1121, § 2 et 1123 omissionem interpellationum (infra, n. 722), quam interdum Sedes Apostolica fieri posse decernit, non „ex dispensatione“, quasi a lege ecclesiastica, sed ex declaratione (scl. legis divinae interpretativa) decerni asseruit.

718. Fons huius privilegii estne potestas apostolica seu ius humanum, an ius divinum ab ipso Domino statutum et ab Apostolo solummodo proclamatum?

Privilegii fons secundum sententiam communioem est ius immediate divinum. Quam sententiam revera sequuntur nonnullae ex Instructionibus Romanis hoc ipso articulo citatis. Qui eam propugnant, ii utique eam amplecti debent exegesis, qua verba „Nam caeteris ego dico, non Dominus“ non ad infideles eorumque matrimonia, sed ad non nuptos et viduas eorumque virginitatis statum referuntur. Quod etiam nobis admodum probabile esse, semel iam diximus n. 717, d.

719. Huius privilegii habitudo ad legem indissolubilitatis matrimonii, quomodo explicatur?

Privilegii rectam habitudinem ad legem indissolubilitatis matrimonii, seu quomodo illud non sit contra primam intentionem naturae, matrimonium indissolubile requirentis, facile est videre. „Etenim, constat in primis, quod matrimonium infidelium, qua tale, est imperfectum, pro quanto non potest perducere prolem ad perfectum statum, qui nunc, in statu elevationis humanae naturae ad finem supernaturalem, requiritur. Huic vero imperfectioni *in casu* non solum non affertur remedium per conversionem unius coniugum, sed imo superadditur impossibilitas consequendi quocumque modo matrimonii fines: dum scilicet, propter malam voluntatem coniugis in infidelitate remanentis, pacificum domesticae vitae consortium excluditur, et parentes circa prolem ita suum dividunt affectum, ut in diversa ac contraria natos trahere intendant. Tunc ergo, in concurrentia boni superioris ordinis obtinendi, intentio indissolubilitatis non potest amplius esse sub quocumque respectu primaria, sed evadit eo ipso secundaria; et ideo datur locus dispensationi divinae, etiam de iure ordinario:

ne scilicet homo deterreatur a vera fide amplectenda, vel a perseverando in ea, propter necessitatem servandi perfectam continentiam, si forte coniux infidelis, offensus eius conversione, pacificam deneget cohabitationem" ¹⁾).

His speculative praemissis, quid iuris privilegium Paulinum importet in sequentibus videamus. Atque in primis:

720. Quis et qualis coniux privilegio frui possit. — Eo frui potest:

a. coniux infidelis ad fidem christianam *conversus*; non item coniux fidelis qui ex dispensatione apostolica a cultus disparitate cum infideli contraxit ²⁾. Et ratio est, ne spes dissolutionis ansa fidelibus fiat ad iugum cum infidelibus, quamvis ex dispensatione, facilius et veluti experimenti faciendi causa ducendi; hinc etiam:

b. coniux vere ab infidelitate conversus cum parte vere infideli hucusque ligatus, non item conversus ab haeresi vel valide ligatus parti haereticae;

c. coniux conversus per baptismum in re, nec tantum in voto susceptum, adeo ut excludantur catechumeni ³⁾;

d. etiam tamen coniux conversus, qui prius cum comparte infideli per plures forte iam annos pacifice cohabitaverit ⁴⁾ aut „post susceptum baptismum denuo matrimonialiter cum parte infideli vixerit" (can. 1124).

721. Quaenam est privilegii applicandi causa?

Privilegii applicandi causam praebet partis in infidelitate permanentis „discensus". Hic autem non solum realis sed

1) Ita Billot, *De Ecclesiae Sacramentis*, II, p. 594.

2) Can. 1120, § 2. Cfr. S. C. S. Off. 5 Aug. 1759, ad 4; 5 Mart. 1852 (*Collect.*, n. 1312 et 1341).

3) Can. 1120 § 7: „coniux conversus *et baptizatus*." Utrum privilegio uti possit qui in aliqua secta baptizatur, controversitur. Affirmant Gasp.³, n. 1331 („probabilius") et Chelodi (p. 190 „cum non recta fides, sed *validus baptismus* sit privilegii fundamentum"). Negat Rosset, I, n. 616, cui assentimur, tum ob textum S. Pauli (vs. 12—14) tum ob can. 1120, § 1 („in favorem *fidei*"), e quibus consequi videtur privilegii fundamentum non esse nisi baptismum cum verae fidei professione coniunctum.

4) S. C. Off. ad Ep. Coccin. cit. an 1, necnon ad Vic. Apost. Oceaniae Occid. 27 Sept. 1848 (*Collect.*, 1312 et 1337).

etiam moralis intelligendus est, seu non solum denegatio cohabitationis simpliciter sumptae, sed etiam denegatio cohabitationis *pacificae*. Quod tum ipse S. Paulus indicat, dum addit: „in pace autem vocavit nos Deus“, tum uberiori explicatione docet Innoc. III, dicens ¹⁾: „Si enim alteruter infidelium ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel *non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum* ²⁾, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit“. Porro haec causa, praeterquam qualibet formali iniuria in fidem vel religionem et praeterquam quolibet formali mandato alicuius peccati mortalis (e. g. idololatriae) perpetrandi, ex fidei favore tum etiam verificari censenda est, quum ipsa pars infidelis coniugem conversum aut importune pellicit ad graviter peccandum, e. g. contra coniugalem castimoniam ³⁾, aut prolem catholice educari recusat ⁴⁾. Verificatur tandem quoties (realiter vel moraliter) discedit ob quamcumque causam, etiam a fide diversam (e. g. propter discordias), quin etiam ob inculpabilem seu ex aliquo impedimento ⁵⁾; dummodo tamen coniux fidelis nullum iustum ac rationabile motivum discedendi ei dederit ⁶⁾, e. g. adulterium post baptismum committendo ⁷⁾.

722. Quid coniux conversus implendum habet antequam, novum matrimonium contrahendo, privilegio Paulino utatur?

Responsum continetur canone 1121:

„§ 1. Antequam coniux conversus et baptizatus ⁸⁾).

1) In celebri cap. 7 „Quanto“ de divortii (IV, 19). Vide etiam *Ench.*, n. 405.

2) In can. 2, C. 28, qu. 2 (qui a Gratiano per errorem S. Gregorio Magno attribuitur) pars infidelis tunc dicitur nolle cohabitare „absque contumelia Creatoris.“ Quam formulam Codex (can. 1121, § 1, 2°) retinuit.

3) Non item si alii, qui sunt in eadem domo, e.g. socrus. S. C. de Prop. F. 5 Mart. 1816 ad 6 (*Collect.*, 1323).

4) S. C. S. Off. 14 Dec. 1848 ad 2 (*Collect.*, 1338).

5) S. C. S. Off. 12 Iun. 1850 (*Collect.*, 1339).

6) S. C. S. Off. 5 Aug. 1759 ad 2 (*Collect.*, 1312) et can. 1123 in fine.

7) Adulterium antea commissum, ut per baptismum deletum, privilegii usum non impedit. S. C. S. Off. 19 Apr. 1899 (A. S. S. XXXI, 694).

8) Interpellatio de valore fieri debet post baptismum. S. Off. 3 Iun. 1874 (*Collect.*, 1339) et 13 Mart. 1901 (*Canoniste.* 1901, p. 463).

novum matrimonium valide ¹⁾ contrahat, debet, salvo, praescripto can. 1125²⁾ partem non baptizatam interpellare:

1°. An velit et ipsa converti ac baptismum suscipere;

2°. An saltem velit secum cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris.

§ 2. Hae interpellationes fieri semper debent, nisi Sedes Apostolica aliud declaraverit."

723. An et qualis datur praescripta interpellandi forma?

Responsum continetur can 1122:

„§ 1. Interpellationes fiant regulariter, forma saltem ³⁾ summaria et extraiudiciali, de auctoritate Ordinarii coniugis conversi, a quo Ordinario concedendae sunt quoque coniugi infideli, si quidem eas petierit, induciae ad deliberandum, eo tamen monito, fore ut, induciis inutiliter praeterlapis, responsio praesumatur negativa."

„§ 2. Interpellationes etiam privatim factae ab ipsa parte conversa, valent, imo sunt etiam licitae, si forma superius praescripta servari nequeat; hoc tamen in casu de ipsis, pro foro externo, constare debet duobus saltem testibus vel alio legitimo probationis modo" ⁴⁾.

724. Quoad quosnam casus Sedes Apostolica declarare solet, interpellationes posse omitti?

1) Dubium est num valeret novum matrimonium si interpellationis sollemnitatis fuisset omissa: *a.* ratione certitudinis moralis de coniugis infidelis discessu aliunde iam praehabita, e.g. ex facto notorio discessus praecise in odium conversionis alterius partis; *b.* in casu quo discessus „etiamsi de eo parti conversae aliunde non constiterit, tamen de facto obtinuerit. Quocirca a. a., quamvis theoretice dissentientes (Wernz, p. 642; Gasp., 1338; Chelodi, p. 191), practice tamen tenent, interpellationem ante factum non esse inconsulta S. Sede omittendam. Post factum autem videtur locus applicandi can. 1127, de quo infra. Quoad dubium iuris sub *a* vide etiam can. 15.

2) De huius can. praescripto videbimus in subsequenti §.

4) Unde, si commode fieri possit, forma iudicialis adhibeatur. Exemplar vide in Formulario ad calcem huius tomi.

4) E.g. testimonium *de scientia* unius parochi vel missionarii (can. 1791, § 1) vel responsio partis infidelis in scriptura authentica.

Id facere solet quoad casus, in quibus saltem summarie constet, coniugem infidelem aut omnino non (quia e. g. ubi latitet plane ignoratur) aut nonnisi difficulter (e. g. ob magnam distantiam) interpellari posse; item quoad casum, quo moraliter certo constet, interpellationem fore plane inutilem (e. g. quia pars fidelis iam fuit ab infideli repudiata) et forsitan etiam noxiam fidei coniugi aut christianis universim periculosam.

725. Num interpellationes semel fieri sufficiat.

Spectato praecepto divino affirmative; sed ex charitate etiam pluries fieri potest ¹⁾. Quodsi, interpellatione semel inutiliter facta, pars fidelis matrimonium, ad quod ius inde acquisivit, per tempus notabile, e. g. ultra annum, differat, non ideo tamen interpellatio est necessario iteranda. Quod notamus ne hic casus confundatur cum illo, in quo declaratio de interpellationibus omittendis a S. Sede impetrata fuerit: tunc enim, si matrimonium ultra annum differatur, nova declaratio est sollicitanda ²⁾.

726. Quid iuris acquirit pars baptizata „si interpellationes ex declaratione Sedis Apostolicae omissae fuerint, aut si infidelis eisdem negative responderit expresse vel tacite“?

Tunc ex can. 1123: „pars baptizata ius habet novas nuptias cum persona catholica contrahendi, nisi ipsa post baptismum dederit parti non baptizatae iustam discedendi causam“, e. g. adulterium committendo ³⁾ in coniugem saeviendo, etc.

Nisi autem constet, responsum fuisse infideli impossibile, eius *taciturnitas* merito pro responsione negativa habetur. Quod hoc canone sat clare („vel tacite“) innuitur.

De hoc iure id insuper statuit can. 1124: „Coniux fidelis, licet post susceptum baptismum denuo matrimonialiter cum parte infideli vixerit, ius tamen novas celebrandi nuptias cum persona catholica non amittit, ideoque potest hoc iure uti, si coniux

1) S. C. S. 12 Iun. 1850. *Collect.*, 1339.

2) S. C. de Prop. F. 26 Iun. 1820, *Collect.*, 1326.

3) Cfr. supra, n. 721, in fine.

infidelis, mutata voluntate, postea discedat sine iusta causa, vel iam non cohabitabit pacifice sine contumelia Creatoris."

727. Num, quod canones 1123 et 1124 innuunt, privilegium Paulinum tantum valet ad novum matrimonium cum persona catholica ineundum?

Affirmative, saltem ex lege Ecclesiae usum privilegii iure suo moderantis ¹⁾. Unde ad valide personae non baptizatae aut ad licite personae baptizatae quidem sed acatholicae se coniungendum, pars conversa dispensatione aut a cultus disparitate aut a mixta religione indiget. Quae tamen dispensatio difficilius quam extra casum Apostoli conceditur ²⁾; et ex praxi S. Sedis hucusque observata facultates communes a dictis impedimentis dispensandi ad casum Apostoli se non extendunt ³⁾.

728. Vinculum prioris coniugii, in infidelitate contracti, quandonam solvitur?

Ex can. 1126 „tunc tantum solvitur, cum pars fidelis reapse novas nuptias valide iniverit". Unde:

a. Baptismus unius partis, quamvis huic, positis ponendis, ius tribuat ad vinculum prius (novas nuptias ineundo) solvendum, de se tamen illud non solvit ⁴⁾; ideoque si interim etiam altera pars baptismum suscipiat ⁵⁾ vel suscipere se velle serio ostendat ⁶⁾, pars baptizata iure illo privatur.

1) Knecht, *Grundriss d. Eherechts*, S. 173¹ saltem omnino gratis et, uti nobis quidem videtur, minus vere asserit: „Mit dem ganzen Wesen des Privilegs und mit der bisherigen Rechtsübung wäre eine solche einschränkende Auslegung nicht zu vereinbaren." „Ecquid privilegio *fidei* magis consonum, quam ut ipsius neo-conversi fides matrimonio „cum parte catholica" singulariter muniatur?

2) *Collect.* 1335, 1340, 1346, e quibus videre licet, facile dispensari a cultus disparitate cum neophyta antea polygamo qui, privilegio erga primam uxorem uti volens, novum sibi cupit coniugium cum aliqua ex concubinis infidelibus.

3) *Collect.*, 1355, 1356.

4) „... quum per sacramentum baptismi non solvantur coniugia, sed crimina dimittantur." Uti habet c. 8 *de divortiiis* (IV, 19).

5) Eo ipso enim matrimonium fit ratum et conditiones sequitur matrimonii christiani.

6) Eo ipso enim dabitur voluntas „absque contumelia Creatoris" cohabitandi.

b. Pars infidelis per baptismum compartis perque proprium discessum statum liberum non illico, sed nonnisi post initas a comparte novas nuptias recuperat, adeo ut novum matrimonium ab illa antea initum non valeret ¹⁾).

c. Praeterquam novis nuptiis ex usu privilegii Paulini (eiusque extensiva interpretatione, de qua § 2), matrimonium mere legitimum sive consummatum sive inconsummatum, nulla alia causa solvi potest. Alterutra vero parte baptizata, plenitudo potestatis Apostolicae, quatenus iure professionis religiosae et pontificia dispensatione exercenda, non extenditur nisi ad matrimonia legitima inconsummata, et quidem nonnisi ad ea quae numquam, proinde nec ante baptismum partis conversae, consummata fuerunt. Quod dicimus, spectata non tam potestate Ecclesiae, de qua est controversia, quam legislatione eius et praxi. Ex his enim sufficienter constat, nomine matrimonii rati non consummati illud tantummodo semper acceptum esse, in quo coniuges numquam fuerunt maritaliter commixti ²⁾).

729. Daturne parti baptizatae aliqua privilegii utendi obligatio?

Minime quidem. Attamen non utens gravi tenetur obligatione declinandi perversionis periculum, quod ex continuata cohabitatione cum infideli coniuge sibi forte immineat, ideoque pro posse suo tenetur ad separationem a toro et cohabitatione instituendam.

Quinimo, licet pars infidelis, facta interpellatione, se sine contumelia Creatoris cohabitaturum polliceatur, remanens perversionis periculum adhuc in causa esse potest, cur ei commanere illicitum fiat fideli coniugi. Qua in re prudens iudicium spectat ad Ordinarium ³⁾).

1) S. C. C. in *Florentina*, 29 Mart. 1727 ap. Richter, p. 287 (n. 153). Unde quamdiu post discessum pars baptizata caelebs manet, idem vitae genus etiam a parte infideli est ducendum.

2) Wernz, n. 699 et 701⁷¹.

3) S. C. S. Off. 7 Aug. 1891. *Collect.* 2183. Cfr. Ben. XIV, Syn. l. 13, c. 21, n. 1.

§ 2. De matrimonii legitimi dissolutione ex auctoritate R. Pontificis.

730. Matrimonium legitimum inter non baptizatos, licet consummatum, extra casum Apostoli in favorem fidei dissolvere, estne in R. Pontificis potestate?

Affirmative. Et probatur ex manifesta Ecclesiae disciplina, quae generalis facta est hoc canone 1125: „Ea quae matrimonium respiciunt in constitutionibus Pauli III *Altitudo*, 1 Iun. 1537; S. Pii V *Romani Pontificis*, 2 Aug. 1571; Gregorii XIII *Populis*, 25 Ian. 1885, quaeque pro peculiaribus locis scripta sunt, ad alias quoque regiones in eisdem adiunctis extenduntur.”

Iamvero triplici illa constitutione ¹⁾ R. Pontifices matrimonium legitimum permittunt dissolvendum in variis adiunctis a casu Apostoli alienis, videlicet:

1°. Paulus III concedit „ut qui ante conversionem plures iuxta eorum mores habebant uxores, et *non recordantur quam primo acceperint*, conversi ad fidem, unam ex illis accipiant, quam voluerint.” Evidens est, hunc casum esse a casu Apostoli diversum: quippe faciendis interpellationibus nullus dabatur locus. Attamen ut permissum coniugium consisteret, illud quod cum prima uxore pagana existebat, solutum fuerit necesse est. Cuius solutionis alia causa assignari nequit nisi auctoritas R. Pontificis, permissio novo matrimonio mediante.

2°. S. Pius V Indis ad fidem conversis permittit, ut ex pluribus uxoribus, quas in infidelitate sibi duxerant, eam sibi deinceps retineant, quae cum ipsis fuerit baptizata, etiamsi haec non sit prima ac forte unice legitima uxor. Idque Pontifex permittit „quia durissimum [esset] separare eos ab uxoribus cum quibus ipsi Indi Baptismum susceperunt, *maxime quia difficillimum foret primam coniugem reperire*.” Etiam hoc in casu eadem est discrepantia a casu Apostoli, quam notavimus ad 1^m.

3°. Greg. XIII Afris seu Negritis, quos Hispani et Lusitani in Americam abductos procul collocaverant a proprio coniuge,

1) Inter „Documenta” (VI. VII et VIII) ad calcem C. I. C.

novum cum quovis fideli matrimonium decrevit permittendum „etiam supersite coniuge infideli, et eius consensu minime requisito, ac responso non expectato... dummodo constet, etiam summarie et extraiudicialiter, coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum, intra tempus eadem monitione praefixum, suam voluntatem non significasse. Quae quidem matrimonia, etiamsi postea innotuerit *coniuges priores infideles suam voluntatem iuste impeditos declarare non potuisse*, et *ad fidem etiam tempore secundi matrimonii conversos fuisse*, nihilominus rescindi numquam debere, sed valida ac firma esse". Ex verbis autem a nobis sublineatis liquido apparet, casum Apostoli etiam hic deficere, et quidem dupliciter: primo quatenus coniux infidelis vere paratus fuit ad pacifice cohabitandum et (maxime) secundo, quatenus idem ipse tempore transacti matrimonii iam fuit ad fidem christianam conversus. Hinc eadem hic quae supra conclusio.

731. Potestas quam can. 1125 in R. Pontifice supponit, cuiusnam est naturae iuridicae?

a. Secundum sententiam quae videtur probabilior et inter recentiores communior¹⁾ est potestas vera ad matrimonia legitima certis in adiunctis sua apostolica (hinc humana) auctoritate dissolvendum. Ratio praecipua est in impossibilitate naturam eius iuridicam aliter concipiendi, quemadmodum plures²⁾ sunt conati qui R. Pontificem putant hac in re non agere nisi interpretem iuris divini, scl. privilegii Paulini, ideoque non uti nisi potestate matrimonia iure divino dissoluta declarandi. At vero, uti n. 730 ostensum est,

1) E veteribus huic sententiae adhaerent e.g. Sanchez, l. II, d. 17; S. Lig. n. 897 et 957. E recentioribus: Palmieri, Biederlack, Lehmkuhl, Billot, Scherer, Bucceroni, Ballerini-Palmieri, Fahrner, Gasparri, de Smet, et alii. Cfr. Wernz, n. 705⁹¹; Chelodi n. 160, qui auctor etiam putat, *limitationem* potestatis pontificiae, quam plures statuunt et qua ab ea excluditur casus quo utraque pars iam esset fidelis, non videri retinendam, idque ob S. C. S. Off. 4 Febr. 1891, Const. Greg. XIII „Populis" in sensum dictae limitationis contrarium interpretantem.

2) Praeëunte Navarro († 1586) ita sentiunt e.g. Ben. XIV, Syn. l. XIII, c. 21, n. 2—7 et l. VI, c. 4. n. 5; inter recentiores Rosset, n. 565 et praesertim Leitner, *Eherecht* (1902), S. 591—594.

eiusmodi declaratio seu interpretatio, utpote limites privilegii Paulini omnino excedens (interpretatio *extensiva*), usui verae potestatis, R. Pontifici propriae, aequivaleret.

b. Eadem potestas, quamvis apostolica ideoque humana, utpote tamen procedens ex potestate clavium, sicut haec ipsa universim, non est mere aut principaliter humana, sed est potestas ministerialis (seu instrumentalis) potestatis principaliter divinae. Cfr. supra. n. 706.

732. Quomodo explicari potest, R. Pontifices huius potestatis, ut potestate „clavium” contentae, fuisse sibi conscios? Aliis verbis: quomodo explicatur, possibile habitum fuisse quod vinculum *naturaliter* indissolubile vi *ecclesiasticae* (i. e. humanae) dispositionis dissolveretur?

Id, aliquatenus saltem, explicatur si consideres:

a. matrimonium mere legitimum etiam consummatum, utpote ratione *naturalium* ¹⁾ tantum finium in firmitate sua consistens, esse (ipsa utique manente indissolubilitatis *lege*) connaturaliter capax quod a competenti auctoritate dissolvatur iis in casibus, quibus naturales illi fines amplius obtineri nequeunt; idque tunc maxime, quum dispensationis concessio tendit in aliquod bonum excellens (quale est religio Christiana) vel simpliciter vel facilius obtinendum;

b. R. Pontificem, si ex potestate clavium hoc iuris divini vinculum solvit, simile quid agere ac si, fidem divinam canonibus dogmaticis proponendo, fideles ligat; agere nempe potestate, quae, uti iam diximus, non mere aut principaliter humana est, sed potius est potestas ministerialis seu instrumentalis potestatis principaliter divinae: quatenus scilicet effectus (in casu dispensatio quoad matrimonii vinculum) semper proportionatur non propriae virtuti instrumenti, sed virtuti principalis agentis a quo movetur instrumentum;

c. agi de solvenda obligatione, non sola divinae voluntatis dispositione inducta (quam humano ministerio solvi sane

1) Secus dicendum de matrimonio *christiano*, consummato saltem, quod utique in firmitate sua non solum ratione finium naturalium, sed etiam sacramentalitatis, seu significationis supernaturalis, consistit. Quod uberius explicatur, n. 701.

minime conveniret), sed potius de obligatione iuris divini, quae, nonnisi consequenter ad aliquod factum hominis et ideo non prorsus circumspecte nec certo opportune inducta, opportunitam correctionem ex Ecclesiae ministerio haud incongrue suscipit ¹⁾).

733. Quid in re dubia circa usum privilegii fidei?

Ex can. 1127: „In re dubia privilegium fidei gaudet favore iuris“, i.e. dubium quod, instituto praevio examine et adhibita diligentia iuxta casus exigentias, aut de valore prioris vinculi ²⁾ aut de verificatis conditionibus privilegii Paulini applicandi ³⁾ aut denique de verificatis adiunctis canonis 1125, remaneat, id solvendum est in favorem partis ad fidem conversae ⁴⁾.

Hic canon, quatenus respicit dubia de valore vinculi prioris, utique limitat effectum can. 1014, de quo supra, n. 61.

Appendix. *De dissolutione matrimonii civilis.*

734. Vinculum civile quomodo dissolvitur?

Ex art. 254 Cod. civ. praeterquam morte dissolvitur:

1° novo matrimonio, post absentiam decennalem unius coniugis ab altero coniuge de permissu iudicis contracto. Cfr. n. 281;

2° iudicis sententia, post quinquennium separationis a mensa et toro, neutro coniugum dissentiente pronunciata. Cfr. n. 696 et 698;

1) Vide haec, plenius evoluta, apud Billot, p. 397—400.

2) Examen de valore prioris vinculi, praesertim ex parte consensus maritalis, est saepe difficillimum, tum ob conditiones substantialiter vitiantes a paganis ei saepe adiectas; tum ob saepe occurrentem defectum cuiuscumque formae in uxore ducenda, unde haec initio quidem consortii nonnisi concubina habeatur, attamen progressu temporis legitima uxor evadat. Vide A. S. S. XIX, p.p. 640 et 641; *Collect.*, 1301 ad 17, 1356 in fine et 2184.

3) E.g. utrum, necne, pars infidelis pacifice cohabitare reapse velit (*Collect.*, 421); utrum necne interpellationes sint possibiles, praesertim moraliter (supra, n. 724); utrum, necne, pars fidelis post baptismum iustam discedendi causam parti infideli dederit (supra, n. 726).

4) Principium huius canonis iam antea constanter applicatum fuit. Vide e.g. Ben. XIV in Ep. „Probe te“ 15 Dec. 1751, § 27. *Bull. Ben. XIV*, t. IX, p. 158; *Collect.*, 1332, 2184 ad 1 et 2185 ad 2. Cfr. Wernz, n. 702⁶⁶.

3° *divortio*¹⁾ seu irrevocabili iudicis sententia ob aliquam causam legalem (n. 735) ab uno coniugum adversus alium impetrata.

Divortii generatim considerati crisin, tum philosophicam tum theologicam (dogmaticam et moralem), iam habes in huius Partis Cap. I. Heic vero quoad divortium legis civilis patriae in specie pauca, pro scopo nostro, trademus de eius causis deque eius effectibus.

735. Quaenam lege nostra sunt divortii causae?

Sunt ex art. 264: 1° adulterium; 2° malitiosa desertio; 3° sententia criminalis post initum matrimonium lata ad infligendam privationem libertatis ad annos quatuor vel plures; 4° gravis vulneratio aut tales saevitiae ab uno coniugum in alterum adhibitae, quibus huic aut vitae discrimen oritur aut gravis infertur vulneratio. Cfr. n. 696.

Quibus causis legalibus Supremum Consilium iurisprudentia, die 22 Iun. 1883 primo adhibita, novam causam veluti addidit, scilicet adulterium fictum, a coniugibus colludentibus ad divortii sententiam impetrandam adhibitum. Quae iurisprudentia constat nova quadam interpretatione art. Cod. civ. 1962 (vi cuius in iudicio *rei confessio* plenam facit probationem), qui articulus iurisprudentia anteriori, apprimè ad collusionis periculum evitandum, huiusmodi adulterii causis non applicabatur. Constat insuper nova eaque prorsus extensiva interpretatione articuli 79 „Codicis actionis civilis” (vi cuius reus contumax, seu iudicis citationi non obediens, causa cadere debet, *nisi praesumptio, ex qua hoc ita statuitur, infundata iudici videatur*). Igitur, secundum novam istam iurisprudentiam, si uterque coniux divortio faciendo consentit, ad hoc impetrandum sufficiet quod, causa adulterii ab uno iudici delata, alter aut, iudicio se sistens, illud, licet de facto non commissum, tamen ut vere a se commissum

1) Nomen *divortii*, ex usu loquendi Romanorum retentum, hucusque utrique iuri, canonico et civili, commune remanserat. At vero C. I. C. ab eo nomine rigore abstinet, tum in ipsis canonibus tum in Indicibus nonnisi „de vinculi dissolutione” loquens; idque profecto ex odio divortii *civilis*. Cfr. Schaeppm. *C. en H.*, blz. 84².

confiteatur; aut, non se sistens, sententiam in se tamquam in contumacem, ferri patiatur¹⁾. Unde divortium ex mutuo consensu, art. 263 Cod. civ. reprobatur, est res hodie omnino plana et, proh dolor, quotidiana.

736. Divortii civilis, quinam effectus? — Divortium:

1° impedimento est, ne umquam coniuges, licet reconciliati, novum matrimonium inter se contrahant (art. 90). In quo divortium differt a matrimonii dissolutione ad normam art. 254, 2° et 3° (supra, n. 734, 1° et 2°);

2° dissolvit existentem forte bonorum communionem (n. 624). Quodsi adsit pactum nuptiale, commoda eo forte stipulata (scl. stipulatae donationes) coniugi causam obtinenti manent reservata, causa vero cadenti pereunt (artt. 277, 278). Denique qui causa cadit, is alteri, sibi ex bonis suis forte non sufficienti, pendere debebit unde possit sustentari (art. 280). Cuius pensionis quantitas secundum partis debentis conditionem ac fortunam a iudice taxanda erit et postea, pro adiunctorum diversitate, minuenda aut penitus etiam auferenda (art. 281). Sed ad eam pensionem solvendam non obligantur coniugis defuncti haeredes (art. 282);

3° potestati parentali, lege nostra omnino *matrimonio* alligatae, substituit liberorum tutelam. Haec vero tutela non est per se apud eum coniugem qui in causa vicerit sed quoad liberorum unumquemque ei singulariter obvenit parenti, cui committendum iudicaverit tribunal, postquam praeter parentes ipsos etiam liberorum consanguineos vel affines audierit (artt. 284 et 301). Quae vero hac in re fuerint decreta, ea postea, ob nova adiuncta et ad petitionem parentis alterutrius vel utriusque, idem tribunal modificare poterit, postquam tamen denuo iidem qui supra fuerint auditi (artt. 285 et 301, *d*).

CAPUT III. DE SEPARATIONE TORI, MENSAE ET COHABITATIONIS.

737. Ex valido matrimonio praeter coniugale vinculum (can. 1110) utrique coniugi aequum quoque enascitur ius et

1) „Vonnis bij verstek”. Cfr. Duynstee, n. 67.

officium quod attinet ad actus proprios coniugalis vitae (can. 1111); proinde¹⁾ „coniuges servare debent vitae coniugalis communionem, nisi iusta causa excuset” (can. 1128). Data autem eiusmodi causa, coniugi, cui ea suffragatur, ius est vitae communionem solvendi, seu, vinculo manente, separationem corporum instituendi.

Separatio, si fiat quoad tria illa simul in superscriptione huius articuli recensita, est totalis; sin autem a toro solo, est utique partialis tantum. Codex nonnisi totalem coniugum separationem suis canonibus moderatur²⁾.

Ipsa autem totalis separatio, pro diversitate causae a communione servanda excusantis, aut de se perpetua est, adeo ut nulla umquam detur obligatio ad communionem restaurandam; aut temporalis tantum, quae scl. cessante eius causa, per se et ipsa cessare debet.

Separationis perpetuae causa praecipua et practice unica³⁾ est adulterium partis unius, ad normam cann. 1129 et 1130.

Separationis temporalis causae illae sunt plures quas recenset can. 1131, § 1.

738. Num, attentis verbis Domini apud Matth. XIX, 9, nonnisi „fornicationis causa” (uti videtur) separationem permittentibus, legitima sit praxis Ecclesiae etiam alias causas admittendi.

Haec praxis est legitima prorsus; quinimo Conc. Trid. Ecclesiae hac in re inerrantiam sic definivit: „S. q. d. Ecclesiam

1) Hac coniunctione („proinde”), ad connectendam utramque materiam, utitur Codicis *Index analytico-alphabeticus* ad v. „Matrimonium” post ibi citatum can. 1113.

2) De partiali separatione, mutuo coniugum consensu et privata auctoritate instituenda, est monitum Apostoli I Cor. VII, 5. Cfr. „Missa pro sponso et sponsa” Rubr. „Moneat”. Potest etiam ad eam instituendam moralis dari obligatio, quoties nempe hinc obligatio adest ab usu coniugali abstinendi, inde vero communio tori proximum inducit periculum obligationis violandae.

3) Habetur quidem etiam perpetua separationis causa si coniux alteruter vel uterque statum matrimonio contrarium legitime suscepit. At tamen haec causa hodie nonnisi perraro verificabitur (supra, n. 681); unde Codex eam nonnisi incidenter (can. 1130) commemorat.

errare, cum multas ob causas separationem inter coniuges quoad torum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, A. S" ¹⁾). Qui canon latus fuit adversus Novatores, Ecclesiae catholicae quasi per argumentum *ad hominem* exprobanter, quod citata verba Domini et ipsa praetergrederetur, non unam fornicationis (i. e. adulterii) causam, sed plures insuper alias pro permittenda separatione agnoscens. Revera Christus, licet solum adulterium ut legitimam divertendi causam designaverit, alias aequae aut fere aequae graves excludere voluisse minime profecto est censendus. Ratio autem, cur exemplificative solum designaverit adulterium, apparet quam facillime: scilicet adulterium, utpote directa quaedam ipsius fidei coniugalitatis laesio, merito habetur ut causa capitalis separationis, etiam perpetuae; eamque solam memorando Christus insuper carpere voluit pravam consuetudinem Iudaeorum, qui nullas aut levissimas ob causas uxores dimittere consueverant.

His generaliter praemissis, iam videamus ^{1°} de causa separationis perpetuae, quae est adulterium; ^{2°} de causis separationis ad tempus.

Art. I. *De causa separationis perpetuae.*

739. De hac separationis causa ita habet can. 1129, qui non est nisi iuris superioris, tum naturalis ²⁾ tum divini ³⁾ accuratior circumscriptio:

„§ 1. Propter coniugis adulterium, alter coniux, manente vinculo, ius habet solvendi, etiam in perpetuum, vitae communionem, nisi in crimen consenserit, aut eidem causam dederit, vel illud expresse aut tacite condonaverit, vel ipse quoque idem crimen commiserit.”

„§ 2. Tacita condonatio habetur, si coniux innocens, postquam de crimine adulterii certior factus est, cum altero coniuge sponte, maritali effectum, conversatus fuerit: praesumitur

1) Sess. 24, can. 8. *Ench.*, n. 978.

2) Etenim: „frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat”. Reg. iuris 75 in VI°.

3) Mt. V, 31; XIX, 9; Mrc. X, 11; Lc. XVI, 18; I Cor. VII, 11, 12.

vero, nisi sex intra menses coniugem adulterum expulerit vel dereliquerit, aut legitimam accusationem fecerit."

740. Quale, ad inducendum ius vitae communionem solvendi, requiritur adulterium?

I. Ex parte ipsius actus requiritur quod adulterium sit:

a. formale seu ex libera adulterandi voluntate, non autem ex oppressione aut ex fraude vel ignorantia patratum: quia secus non adforet adulterii *crimen*;

b. consummatum, scl. per copulam, eamque perfectam; nec mere attentatum vel inchoatum per oscula, tactus, amplexus, etc.: quia haec non sunt *adulterium* veri nominis;

c. moraliter certum, seu eiusmodi saltem constans indiciis vel praesumptionibus vehementibus quae, quin revera sit commissum, prudenter dubitari non sinant. Sufficere autem huiusmodi criminis probationem *indirectam* varii probant iuris textus ¹⁾. Adde, quod secus nulla fere hac ex causa succedere posset iuris petitio.

II. Ex parte alterius coniugis requiritur: quod non sit ab eo

a. approbatum eo quod sive explicitè sive tacite „in crimen consenserit". Scienti enim et consentienti non fit iniuria ²⁾;

b. provocatum, eo quod mandato vel impulsu *directo* „causam ei dederit" ³⁾;

c. condonatum, sive expresse, sive tacite (per debiti scilicet petitionem liberamve redditionem, per pacificam „conversationem", etc.): quia secus merito censetur renunciassè iuri, quod nonnisi ipsius favore inductum est; utique tamen in sola hypothesis quod pars innocens ita agat „postquam de crimine adulterii certior factus est" ⁴⁾;

d. compensatum, eo quod „ipse quoque idem crimen

1) E.g. capp. 2 et 12 *de praesumptionibus* (II, 23).

2) *Reg. iur.* 27 in VI.

3) Provocatio mere *indirecta*, e.g. subtractione amoris, debiti coniugalìs negatione, non videtur causa alteri data *praecise* ad adulterandum.

4) Tacita condonatio, quandònam „postquam coniux innocens de crimine adulterii certior factus est" ex ipsius parte praesumatur, sat clare dicit canonis allegati § 2.

commiserit"; idque saltem si id fecerit ante prolatam (adversus compartem) iudicis sententiam ¹⁾. Utrum per alterius adulterium post prolatam sententiam commissum iniuria compensetur ideoque sententia ipsa revocanda sit, id non omnino liquet. Secundum alios prolatae semel sententiae hoc applicandum est iuris principium: „Quod bene semel definitum est... nulla debet iteratione retractari;" secundum alios vero per adulterium alterius coniugis „res in eum casum incidisse videtur, a quo incipere non poterat" ¹⁾.

Nota. Ex antiqua Ecclesiae disciplina ²⁾ communis doctrina etiam hodie tenet, adulterio hac in re tum sodomiam cum tertia persona, tum bestialitatem — dummodo formalia, consummata et certa — esse aequiparanda. Et merito quidem: non minus enim quam adulterio innaturalibus his pessimisque criminibus tum coniugalis fides violatur, tum vita coniugalis pessumdatur.

741. Separatio ob causam adulterii potestne privata coniugis innocentis auctoritate institui, an praeviam postulat cognitionem et sententiam Ordinarii?

Potest etiam privata auctoritate institui, dummodo adulterium tum certum sit, ut supponitur (747, I, c), tum publicum, seu quod in foro externo probari potest (supra, n. 395, II). Auctoritatem Ordinarii non esse tali casu necessario invocandam, ut in separationis causis canonis 1131, demonstrat can. 1129, § 2 ubi separatio privata auctoritate instituta („... expulerit vel dereliquerit"...) supponitur esse legitima.

Quodsi vero adulterium aut incertum sit, aut occultum, coniux innocens, ne forte ad vitam conjugalem restaurandam in foro externo compellatur — et sic oriatur conflictus inter forum utrumque ³⁾ — auctoritatem Ordinarii praevis invocet ⁴⁾.

1) Cfr. Santi-Leitner, L. IV, tit. XIX. n. 49—51 (p. 333).

2) Cann. 7, 11 et 13 C. XXXII, qu. 7.

3) In foro enim interno coniux innocens qui de crimine commisso sit certus, quin tamen illud in foro externo probare valeat, separationem legitime instituit, non solum a toro et mensa, sed, quatenus absque collisione cum foro externo fieri possit, etiam a cohabitatione.

4) Quod faciendum supponit can. 1130 („... sive iudicis sententia"...).

Quinimo, ne praesertim requisita adulterii commissi *certitudo* cum mera eius probabilitate confundatur (quod a privatis quam facillime fiet), ideo extra casum adulterii de quo *directis* omnino constet argumentis (e.g. propria adulteri confessione, testibus, etc.) auctoritas fori externi semper invocetur.

742. Separationis ob causam adulterium legitime institutae quinam sunt effectus?

Ex can. 1130 „coniux innocens, sive iudicis sententia sive propria auctoritate legitime discesserit,

a. nulla umquam obligatione tenetur coniugem adulterum rursus admittendi ad vitae consortium”, adeo ut, servatis caeteroquin de iure servandis, statum matrimonio contrarium libere possit suscipere; ipse tamen

b. „potest... [adulterum] admittere aut revocare nisi ex ipsius consensu ille statum matrimonio contrarium susceperit”. E quo patet, ipsam partem adulteram per solam sui dimissionem perpetuo liberam non fieri, sed manere obligationi obnoxiam revertendi ad coniugem innocentem si quando hic iure utatur, quod perpetuo retinet, adulterum ad vitae consortium revocandi. Exceptio apposita casum respicit quo haec, iuri illi implicate renunciando, adultero aut susceptionem s.s. ordinum permittit, aut religionis professionem; supposita utique quoad utramque dispensatione apostolica ¹⁾.

Reliquos effectus, huic separationi cum separatione ad tempus communes, vide n. 751.

Art. II. De causis separationis ad tempus.

743. Quae nam sunt causae separationis ad tempus?

Ex can. 1131, § 1 „pro altero coniuge totidem legitimae [sunt] causae discedendi” si coniux alteruter

a. „sectae acatholicae nomen dederit”. Intelligitur formalis adscriptio („nomen dederit”) alicui sectae sive infidelium sive haereticorum. Quod antiqui canones „adulterium spirituale” vocabant ²⁾.

1) Cann. 132, § 3 et 987. 2° necnon can. 542, 1°.

2) Cann. 5 et 6, C, XXVII, qu. 1; c. 2 de divortis (II. 19). Quo loquendi usu praecesserat S. Scriptura V. T., *idololatriam* „fornicationi” aequiparans. Deut. XXXI, 16; Ier. V, 7 et XIII, 27; Ezech. XVI, 15.

b. „prolem acatholice educaverit“, quod directe quidem est contra bonum *prolis*, at sic indirecte etiam contra bonum *fidei* ideoque de natura adulterii spiritualis participans;

c. „vitam crimosam et ignominiosam ducat“¹⁾;

d. „grave seu animae seu corporis periculum alteri facesat“. Grave periculum animae inducitur continua aut saltem frequenti provocatione ad quaecumque grave peccatum, e.g. *onanismi coniugalis* vel etiam *usus matrimonii* ratione impotentiae supervenientis *illiciti* (n. 274—275). Grave periculum corporis inducitur tum gravis odii manifestatione, gravi ac seria comminatione, paratis insidiis, etc.; tum morbo qui aut in ipso matrimonii usu sit contagiosus²⁾, aut immediatum periculum alteri coniugi inferens (e.g. amentia furiosa), aut culpabiliter contractus et simul cohabitationi valde molestus. Extra hos casus vitam coniugalem ob morbum etiam molestum unius coniugis dissociari ab altero, sane vetat finis mutui adiutorii coniugio proprius. Attamen quilibet morbus sive corporis sive mentis, qui sit consortio pleno admodum molestus, iustam utique praebet causam separationis a toro, aut saltem ad non reddendum debitum coniugale;

e. „saevitiis vitam communem nimis difficile reddat“. Nomine huius causae, quatenus a gravi periculo corporis distinctae, praeter verberationes³⁾ veniunt etiam iurgia frequentia et rixae, quas coniugum alterius inveterata et indomita improbitas excitare solet; item contumeliae, nota infamiae coniugi inusta, victus necessarii denegatio, verbo: quaelibet non ferenda iniuria⁴⁾.

Codex, huic causarum recensionis addens: „haec, aliaque id

1) Ignominiam damnationis ad carcerem, ad normam art. 264, 3°, lex patria ut causam habet ipsius vinculi civilis dissolvendi. Vide supra, p. 297¹.

2) Vide tit. Decret. *de coniugiis leprosororum* (IV, 8). Lepra autem moderna est *syphilis* aliaeque lues venereae.

3) Non tamen sufficit moderata tantum verberatio, maxime si correctionis causa fiat; nec unica, nisi simul in futurum timeatur asperior. Instr. Eystetten., p. 371.

4) In ponderandis huiusmodi iniuriis quoad partem utramque ratio habeatur aetatis, indolis, cultus, conditionis, etc. Vide iurisprudentiam S. Sedis apud Richter, p. 290, n. 159; A. S. S., I, p. 213; II, p. 137; V, p. 5; XVII, p. 187; XXXVI, p. 100.

genus", aperte significat, eas non taxative sed exemplificative accipiendas esse. Unde ut causa legitima addi potest e.g. malitiosa desertio, ab uno coniugum peracta, cum gravibus ut plurimum illi annexis ordinis temporalis incommodis⁵⁾).

744. Separatio ad tempus ob aliquam ex praedictis causis quanam auctoritate instituenda?

Ex eod. can. 1131, § 1 instituenda est „auctoritate Ordinarii". Attamen etiam privata auctoritate institui potest, „si de eis certo constet et periculum sit in mora"; quocirca notetur discrimen cum separatione ob causam adulterii. Scilicet quae ibi sufficit conditio ut propria auctoritate procedatur, nempe causae certitudo (n. 747), ea hic non sufficit, sed adiunctum sibi habeat periculum in mora.

Huc facit sequens statutum Conc. nostri Provincialis (p. 181): „Si qui essent propria auctoritate separati; illos serio monere ac redarguere Parochus debet, et a participatione etiam Sacramentorum arcere¹⁾, nisi aut mutuo reconcilientur, aut separationis sententiam ab Ecclesia²⁾ obtineant."

745. Separationis ad tempus, legitime institutae, quanam effectus?

1⁰. Quoad coniugem legitime separatum est consuetudo

1) Instr. Austr. § 209: „Coniux, quem altera pars malitiose deseruit, separationem a toro et mensa petere potest, usquedum desertionis reus animum ad officialia coniugalia adimplenda paratum sufficienter probaverit". Cfr. Cod. civ., art. 264, 2°.

2) Qui coniux, a comparte malitiose derelictus, quoad abruptam vitae communionem mere passive se habeat, is profecto „propria auctoritate separatus" vocari nequit, nec proinde *per se loquendo* a participatione Sacramentorum videtur arcendus. Attamen, quum habitus ille mere passivus tum raro verificetur, tum difficulter pateat communitati, ideo ex praxi apud nos recepta quilibet coniuges separati, etiamsi malitiose se desertos fuisse perhibeant, ad Sacramenta non admittuntur nisi Ecclesiae iudicio causam suam submiserint, ipsam malitiosam desertionem ut *causam separationis* allegando. Cfr. n. 743, in fine.

3) „Ab Ecclesia". Igitur praesens statutum etiam eos, et a fortiori quidem, respicit, qui separationis suae sententiam a iudice civili obtinuerunt. „Etenim causa ista, sicut et causae omnes, quae ad matrimoniale vinculum referuntur, nonnisi auctoritate ecclesiastica iudicari potest ac debet." Ita C. P., l. c.

vitae legitime abrumpenda et hinc cessatio obligationis reddendi coniugale debitum (n. 628, 4°).

Sed hic effectus de se est nonnisi temporaneus; quare:

a. in hypothesis separationis auctoritate Ordinarii ad certum tempus institutae, hoc tempore exacto aut vitae consuetudo restauranda est, aut temporis prorogatio postulanda;

b. in qualibet hypothesis — scl. sive propria auctoritate separatio instituta sit, sive auctoritate Ordinarii — ex can. 1131, § 2 „causa separationis cessante, vitae consuetudo restauranda est: sed si separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit ad certum incertumve tempus, coniux innocens ad id non obligatur, nisi ex decreto Ordinarii vel (de quo *a*) exacto tempore”.

Vix insuper opus est dicere, vitam communem posse quovis tempore privata coniugum auctoritate et ex mero reconciliationis desiderio (I Cor. VII, 11) restaurari. Quinimo animorum reconciliatio saepius est a parocho et a confessario tentanda, Excipe casus infra (n. 746) descriptos, necnon casum quo iudex cohabitationem expresse prohibuisset.

2°. Quoad filios ex can. 1032 „institutae separationis, filii educandi sunt penes coniugem innocentem, et si alter coniugum sit acatholicus, penes coniugem catholicum, nisi in utroque casu Ordinarius pro ipsorum filiorum bono, salva semper eorumdem catholica educatione, aliud decreverit”.

746. An et quomodo dari potest separationis instituendae obligatio?

a. Dari potest obligatio separationis a toro ex eo, quod matrimonium cognoscatur certo invalidum, nec fuerit deinceps revalidatum. Item ex eo, quod ius tam reddendi quam petendi debitum ab utroque coniuge sit amissum nec recuperatum, ex. gr. propter votum continentiae mutuo consensu emissum, vel propter impotentiam certam supervenientem. — Nec requiritur in tali casu (saltem per se, seu donec alterutra pars pro tuendo suo iure ad forum externum non confugerit) interventus iudicis ecclesiastici: est enim per se causa mere privata.

b. Dari potest obligatio separationis a mensa quoque et habitatione, sive ex eo quod nullitas matrimonii sit

notoria, sive ex eo quod ipsa cohabitatio qua talis sit occasio proxima voluntaria mortaliter peccandi.

747. Quibusnam praecipue molestae coniugum cohabitationes et inde sequentia divortia causari solent?

Sunt praecipue: mala ad matrimonium praeparatio et tempus procationis in peccatis luxuriae transactum; ipsum matrimonium initum non ex amore casto et christiano sed sensuali potius et voluptuoso; immoderatus coniugii usus, quo satietate atque etiam nausea erga invicem maritus et uxor replentur; difficultas mulieris in debito reddendo; amor imprudens erga liberos, quo facile oriuntur dissensiones circa illorum directionem et correptionem; socrus coniugibus cohabitans horumque rebus inopportune se immiscens; prona ad male suspicandum zelotypia; mulieris incuria in re domestica gerenda tuendaque et vicissim viri prodigalitas ac domus suae fastidium.

Quarum causarum cognitio et consideratio parochum et confessarium nonnumquam permoveant ad nupturientes serio praemonendos.

748. In causis separationis, de facto sese offerentibus, quomodo procedendum?

¹o. Generatim, ob gravissima separationis, etiam temporaneae, scandala et incommoda, coniuges aliquam eius causam, etiam legitimam, allegantes, a divertendi proposito prudenter sunt avertendi, adhortandique ut vitae communis incommoda, sicut et commoda, patienter potius perferant. Maxime autem confessarii cavere debent, ne facilius credant uxoribus de marito suo conquerentibus; et satagere potius ut eas compescant et a lite apud Episcopum instituenda retineant; tum praesertim, quum viri crimen sufficienter probari non potest.

²o. In specie, si nempe aliquo particulari casu coniugem a separatione petenda retinere impossibile sit aut non expediat:

a. Confessarius rem ad parochum deferendam esse insinuet querelanti, nec, nisi in casibus iure exceptis, (741; 744) absolutionem sacramentalem ei impertiatur si separatio-

nem a mensa et habitatione propria auctoritate aut iam instituerit, aut instituere proponat. „Illud tamen in praxi notari potest, quod, si forte, examine facto, dubitetur utrum res ista a principio aut postea rite ordinata sit, rerum adiuncta id ipsum nonnumquam praesumere faciant. Puta si poenitens iam longo tempore in divortio vivat, et eo non obstante ex certa scientia sui parochi aut confessarii ad sacramenta admissus sit; in tali aut simili casu praesumptio stat pro recta rei compositione iuxta notum principium: *in dubio supponitur factum, quod de iure erat faciendum*”¹⁾.

b. Parochus, audito quantum fieri possit utroque coniuge, singula sibi annotet casus adiuncta: tempus contracti matrimonii, durationem cohabitationis pacificae, numerum filiorum ex coniugio procreatorum, facta quae separationis petitioni causam dederunt cum eorundem probationibus (testibus, documentis, indiciis), conamina ad restaurandam pacificam cohabitationem adhibita²⁾, alterius partis separationi forte obnitentis defensiones, etc. Quibus collectis et annotatis, rem ad Ordinarium, vel ubi id iure dioecesano postulatur, ad sui districtus Decanum deferat.

c. Decanus, diligenti praemisso examine, causam cum circumstantiis (ut supra), proprioque adiecto voto, ad Ordinarium transmittere curabit³⁾.

d. Ordinarius, vel delegatus ab eo iudex, in huiusmodi causis procedere potest summarie et de plano, absque figura et strepitu iudicii⁴⁾. Huc spectat resolutio S. C. C. 23 Ian. 1875 habita in causa Monacensi, ex qua resultat, iuri canonico non adversari consuetudinem in Bavaria existentem, qua in causis separationis proceditur usque ad sententiam

1) Ita sapienter Qu. Busc., p. 571.

2) Eiusmodi conamina apprime ab ipso parcho adhibenda esse, serio monent *Stat. Renov. Harl.* (1912), p. 19, VII.

3) Plerumque tamen Decanus hac (similive) gaudebit facultate: „permittere provisorie ob gravia rationum momenta fidelibus sui Decanatus separationem a thoro et cohabitatione; attamen, si infra tres menses non fuerint reconciliati, ad Episcopum deferendi erunt.” *Stat. Renovat.*, p. 43.

4) Clem. 2 *de iudiciis* (II, 1) necnon 2 *de verb. signif.* (V, 11). Cfr. A. S. S. V, p. 35—48. Quod tacite confirmat Codex, nullum ordinem iudiciale sollemnem hisce separationis causis constituens.

definitivam, etiamsi in iudicio non compareat ad contestandam litem reus coniux, qui, a multo iam tempore degens in longinquo (e.g. in America), frustra fuit citatus per edictum (mediantibus ephemeridibus).

Appendix. *De coniugum separatione secundum legem civilem.*

749. Quaenam est separationis civilis natura?

Natura quidem sua non est nisi separatio corporum et ad tempus, ut in iure canonico; manente proinde vinculo et admissa possibilitate reconciliationis et vitae coniugalis restaurandae. Attamen, spectato suo principali effectu quoad matrimonium ipsum (art. 255) vocari potest eiusdem veluti inchoata dissolutio ¹⁾.

750. Quaenam sunt separationis postulandae causae legales?

Sunt in primis eadem quae divortii postulandi (supra, n. 735); dein vero etiam exorbitantiae, saevitiae et graves contumeliae unius coniugis erga alterum (art. 288); ac denique — nonnisi tamen post biennium ab inito coniugio — solus mutuus coniugum consensus iudici notificandus (art. 291), confecto prius instrumento authentico tum de ipsius separationis conditionibus tum quoad prolem (art. 292), intacto tamen, si quod adsit, antenuptiali pacto (art. 204).

751. Quinam separationis civilis effectus?

Secundum eius naturam, n. 749 descriptam, non dissolvit matrimonium ipsum nec proinde potestatem parentalem in filios. Hanc autem potestatem a coniugibus separatis exercendam moderatur iudex, ad eandem normam ad quam moderatur *tutela* in casu divortii (supra, n. 736, 3°).

752. Quid lege requisitum ad vitam coniugalem restaurandam?

Ex art. 303 separatio ipso iure cessat et matrimonium

1) Cfr. supra, n. 696, 698, 734, 2°.

cum omnibus suis effectibus¹⁾ reviviscit per coniugum reconciliationem, ideoque per reassumptam ab eis cohabitationem. Qua facta, nil ultra lege requiritur (art. 303).

At vero, ut effectum habeat quoad extraneos, si quando separatio fuerit publice notificata, id pariter et eodem modo fiat de reconciliatione (art. 304).

1) Salvis tamen quoad extraneos effectibus eorum quae, separatione durante, coniuges cum eis egerint.

PARS XI

DE MATRIMONIO INVALIDO

753. Hac penultima parte considerabimus matrimonia, quae certo invalide fuerint contracta. Quoad dubia enim de matrimonii valore supervenientia, loco principii variis locis iam tradidimus: in dubio, etiam fundato, quod tamen, diligenti inquisitione instituta, excuti nequit, generatim *standum esse pro valore matrimonii*.

Idque, sicut applicavimus dubiis supervenientibus de coniugum potentia ad generandum (274) aut de valore Baptismi (291), ita reliquis quoque validitatis conditionibus applicandum esse, vix est quod dicamus. Quid iuris inde coniugibus dubitantibus inducatur quoad usum matrimonii, pariter iam diximus n. 274 et 634, 4°.

754. Quomodo consulendum viro et mulieri qui certo invalide contraxerunt?

Ad hoc diversa via incedendum est pro diversitate adiunctorum. Etenim prudentiae sacerdotali et pastorali quadruplex sese offert consulendi medium. Potest scl. sacerdos:

1°. coniuges putativos, invaliditatis inconscios, in bona sua fide relinquere, matrimonii nullitatem dissimulando; aut, si hoc fieri nequeat vel non expediat:

2°. matrimonii convalidationem procurare; aut, quod nonnumquam consultius erit:

3°. per procuratam sententiam nullitatis matrimonii efficere ut putativi coniuges dissocientur; aut denique, rarissime tamen:

4°. suadere ut iidem commaneant tamquam frater et soror.

Quodnam ex his mediis quolibet casu sit eligendum, id ex

diversissimis pendet, quae occurrere possunt, circumstantiis. Nempe videndum est, an impedimentum, quo invaliditas causatur, sit *notum vel ignotum partibus*, aut eorum alterutri, utrum ratione aliorum sit *publicum vel occultum*; an matrimonium sit *etiam civiliter contractum*; an civile *divortium* obtineri queat, vel sit timendum, vel forte iam fuerit pronunciatum; an *feliciter vel potius infeliciter partes convivant*; an, necne, suscepta sit *proles*; an medium eligendum applicari possit absque *scandalo aliorum* vel absque *periculo peccandi pro ipsis partibus*; an impedimentum de quo agitur sit *dispensabile*, vel secus, et, si canonice, an etiam civiliter; an, si medium applicandum requirat monitionem illius qui nullitatem matrimonii adhuc ignorat, ipsa *monitio sit huic profutura* nec aliunde grave aliquod incommodum illatura.

Ex his circumstantiis eae occurrent plerumque, quae revalidari matrimonium tum permittent tum suadebunt, nec nisi raro cogitandum erit de partibus post sententiam nullitatis dissociandis. Rarissime vero eadem in bona fide relinquendae erunt et fere numquam permitti poterit ut, quamvis matrimonium revalidari nequeat, in eadem tamen domo tamquam frater et soror commaneant.

Per se patet, in quolibet casu difficiliori Ordinarii consilium esse exquirendum ¹⁾.

Pro uberiori vero explicatione eorum, quae, secundum indicatam adiunctorum varietatem, circa matrimonium invalidum decernenda sunt et facienda, dicemus 1° de casibus nullitatis matrimonii (ex lege irritante) generatim tractandis; 2° de matrimonio nullo convalidando in specie; 3° de matrimonio nullo declarando.

CAPUT I. DE CASIBUS NULLITATIS MATRIMONII TRACTANDIS GENERATIM.

755. Habita prae oculis diversitate illa adiunctorum possibilitum, de qua n. 754, pro determinando procedendi modo praecipue attendendum erit, utrum, quam parochus vel con-

1) Quod expresse postulat S. D., p. 63.

fessarius detexerit matrimonii nullitas, cognita sit, necne, sive partibus ipsis (aut earum alterutri) sive etiam aliis. Unde ad varias hypotheses deveniendum.

756. Hypothesis prima: Matrimonii nullitas tum partibus ipsis tum etiam aliis incognita. — In qua hypothesis, ut ipsarum partium saluti spirituali meliori modo provideatur, in primis exploranda est earum dispositio, utrum nempe, nullitatis matrimonii certioratae, id ad amussim acceptaturae sint et facturae quod de iure eis sit iniungendum, vel secus. Iamvero:

I. Si utraque pars moneri utiliter posse cognoscatur, existens impedimentum ipsis cum debita circumspectione communicetur, simulque iniungatur separatio a toro ad id usque temporis protrahenda, quo aut matrimonium convalidatum sit ¹⁾, aut — si nempe matrimonium convalidari *non possit* propter impedimenti indispensabilitatem, vel *non expediat* ²⁾ propter magnam partium discordiam — sententia nullitatis obtenta, plenae dissociationi factus sit locus. Plenam illam dissociationem, seu a toro et cohabitatione separationem, eis statim iniungere, ratione scandali vel oblocutionis regulariter

1) Nisi certitudo de partium promptitudine ad observandam separationem tori sit maxima, nullitatis arcanum eis prodi non debet ante illud tempus, quo dispensatio ipsis insciis impetrata vel vitium sanatum fuerit. Vide omnino S.D., p. 62, alinea „Non modica”. Quum autem maxima illa certitudo vix umquam habeatur, secundum aliquos auctores (e.g. Gasp. n. 1379) impedimenti existentia semper partibus celetur usquedum dispensatio de facto obtenta sit.

2) Utrum aliquo casu magis expediat partes, obtenta sententia ecclesiastica nullitatis, dissociari, quam matrimonium convalidari, id ab eo etiam pendet utrum, necne, existat proles; item ab eo utrum, necne, divortium civile obtineri possit. Ni enim hoc obtineri possit (quia e.g. nulla eius obtinendi causa allegari potest), partes aut innuptae manerent et tunc incontinentiae periculo facile expositae, aut canonice quidem cum alia persona valide contraherent sed (ob superstes civile vinculum) civiliter invalide: quod sane vergeret in detrimentum prolis futurae, quippe quae, ut civiliter adulterina, exclusa maneret a parentum successione legali (Cod. civ., art. 879) et, secundum aliquos iurisperitos, ab ipsa eorundem successione haereditaria. Marres, L. I, n. 323. Tali igitur casu sane praestaret, subsistens civile vinculum etiam canonice convalidari.

non expedit. Quodsi nihilominus, ratione periculi incontinentiae, necessaria illa videatur, nonnisi ex probabili aliquo praetextu (e.g. itineris) instituatur, quo scandalum et oblocutio idonee praecaveatur.

II. Quodsi vero neutra pars moneri utiliter posse cognoscatur, ideoque matrimonii nullitatem eiusve convalidationem quidquam praevideatur curatura, prudentia suadebit, ut in ignorantia seu bona sua fide simpliciter relinquantur: ne scilicet, ea per monitionem perturbata, eorum vita putative coniugalis, hucusque materialiter tantum peccaminosa, in statum peccatorum formalium convertatur. Ita etiam praecipit Card. Caprara in Instructione 25 Apr. 1803 pro revalidatione irritorum coniugiorum in Galliis data, dicens: „Si contrahentes communiter habeantur pro legitimis coniugibus, et ipsimet fortasse ex ignorantia invincibili sint in bona fide, et absque gravis scandali seu perturbationis periculo certiorari nequeunt de nullitate matrimonii, hisce in circumstantiis in bona fide relinquendi sunt ¹⁾ quemadmodum per sacros canones disponitur" ²⁾. Idque quolibet casu bonae fidei procedit, licet matrimonium esset nullum iure naturali, e.g. propter impotentiam vel propter consanguinitatem in primo gradu lineae rectae.

III. Quodsi tandem una tantum pars utiliter moneri posse cognoscatur, distinguendum est utrum impedimentum sit indispensabile, an potius dispensabile.

Si indispensabile, casus, ob bonam fidem alterius partis frustra non perturbandam, practice idem est quem tractavimus sub II. Ideo neutra pars tunc moneatur.

Sin autem dispensabile, quum matrimonium etiam sine alterius certioratione convalidari possit (vide n. 766), ipsa convalidatio inscia utraque parte procuretur et nonnisi obtenta communicetur parti quae utiliter moneri potest: quo nempe

1) Hinc etiam in confessionali perinde tractandi ac si veri coniuges essent, Quare tum, quantum opus, ad debiti redditionem obligandi, tum, si de valore coniugii dubitationem ipsi forte proferant, nonnisi secundum valorem rationum ab ipsis adductarum dirigendi. Nam, ex permissa bona fide, unica in hoc puncto moralitatis norma est eorum conscientia subiectiva. Ita, cum aliis probatis auctoribus, Feije, n. 598, quem sequitur Gasp., n. 1379.

2) Rosset, n. 2797, ubi fuse exponitur et refellitur sententia contraria Concinae, etiam hic rigorismo suo indulgentis.

haec, fulminata dispensatione, consensum matrimonialem renovet. Dico: „et non nisi obtenta communicetur”; antea enim impertita monitio maximam utique ingereret difficultatem quoad debitum coniugale interim alteri reddendum.

757. Hypothesis secunda: Matrimonii nullitas publice cognita. — In hac hypothesi omnino evidens est, partes ratione scandali, quatenus reapse timendi, ab ipsa cohabitatione separandas esse, donec obtenta dispensatione, matrimonium denuo contractum sit. Quodsi, quamvis notitia nullitatis matrimonii sit publica in sensu iuris (n. 395), nullum tamen reapse scandalum inde secuturum praevideatur — eo quod notitiam habentes sint probi, erga partes benevoli et discreti — ad evitandam oblocutionem e separatione interim oriundam, eius loco cohabitatio fratris et sororis instar putativis coniugibus permittatur, dummodo tamen earum indoles et dispositio id ferant. Super quo iudicium in foro externo sit Ordinario, et in foro interno confessario.

Quodsi agatur de impedimento indispensabili, aut de coniugio quod, omnibus perpensis, non expedit convalidari, loco dispensationis procuretur nullitatis declaratio.

Quodsi partes, convalidationi licet consentientes, separationem tamen, eis secundum casus exigentias iniungendam, praevis instituere renuant, parochus nihilominus pro obtinenda convalidatione recurrat, potius quam permittat ut infelicissimus status partium (et forsitan etiam prolis) perduret. Obtenta tamen dispensatione, observet clausulam de scandalo removendo (supra, n. 485).

758. Hypothesis tertia: Matrimonii nullitas utrique quidem parti cognita, aliis vero incognita. — In hac hypothesi statim utique instituenda erit separatio a toro. Quoad separationem a cohabitatione, idem repetendum quod diximus n. 756, I in fine, necnon idem quod n. 627. — Quoad remedium in casu adhibendum: si impedimentum sit indispensabile, petatur nullitatis declaratio, nisi propter magna huius rei incommoda cohabitatio fratris et sororis instar videatur permittenda partibus, in periculo incontinentiae non consti-

tutis. Si vero impedimentum sit dispensabile, petatur dispensatio, nisi magis expedire videatur partes dissociari.

759. Hypothesis quarta: Matrimonii nullitas nonnisi uni parti cognita, incognita vero tum comparti tum aliis. — In hac hypothesi, si quidem agatur de impedimento indispensabili, monita statim comparte et instituta dissociatione, petatur nullitatis declaratio, nisi iterum cohabitatio ad instar fratris et sororis tuto suaderi eis possit. Quoad coniuges putativos qui, in provectioni aetate iam constituti, veluti frater et soror forte iam convivunt, ipsa illa alterius partis monitio omitti posse videtur.

Si vero agatur de impedimento dispensabili, (quod dispensative auferri etiam expediat) vel compars inconscia nullitatis utiliter moneri potest, vel secus. Si monitio utiliter fieri possit, et quidem statim, ad effectum obtinendi separationem a toro statim illa moneatur et dein petatur impedimenti dispensatio.

Monitio, si non quidem statim sed tamen postea (obtenta scl. dispensatione) utiliter fieri possit, ad illud temporis differatur. Interim tamen pars impedimenti conscia debitum coniugale nec petere nec etiam reddere potest. Cfr. n. 634, 3°.

Si tandem monitio nec statim nec postea utiliter fieri possit — sive quia compars consensum non est renovatura, sive quia impedimentum ortum habet ex alterius peccato — non petatur dispensatio simplex, sed sanatio in radice. Interim tamen quoad partem impedimenti consciam ea valent, quae modo diximus de debito non reddendo.

His pro casuum varietate generatim delineatis, iam in specie dicendum de matrimonii convalidatione.

CAPUT II. DE MATRIMONIO NULO CONVALIDANDO.

760. Quid et quotuplex matrimonii convalidatio?

Ad 1^m. Matrimonii convalidatio est actus quo id quod matrimonii veri nonnisi speciem habebat, tale fit reapse, suppleto quod ad hoc ei antea deerat.

Ex praecedentibus autem liquidum est, defectum supplen-

dum aut ex parte habilitatis ipsorum contrahentium — „ob impedimentum dirimens" (can. 1133, § 1) — habere se posse, aut ex parte consensus (can. 1136), aut ex parte legitimae formae (can. 1137).

Ad 2^m. Matrimonii convalidatio alia est simpliciter talis seu „convalidatio simplex", alia quae vocatur „sanatio in radice".

„Convalidatio simplex", ut conceptu suo integrum de ea Codicis articulum (cann. 1133—1137) comprehendat, sic videtur definienda: Est ea matrimonii convalidatio in qua ipse matrimonialis consensus aut, quatenus antea defuerit, suppletur, aut, licet antea non defuerit, tamen ex ecclesiastica lege renovatur ¹⁾.

„Sanatio in radice" ea est matrimonii convalidatio in qua, quoad casus consensum supplendum non requirentes, eiusdem renovatio ex dispensatione Ecclesiae omittitur ²⁾.

761. Convalidatio simplex et sanatio in radice, in quo conveniunt et in quo differunt?

Ad 1^m. Conveniunt in eo quod per utramque contractus, suppleto aut legitime remisso quod deerat eius valori, *ex nunc* verum „matrimonium" — et, quatenus de baptizatis agatur, etiam „sacramentum" — *esse incipit*.

Dico a: „per utramque... matrimonium *esse incipit*",

1) Ipse Codex convalidationis simplicis generalem quamdam notionem non exhibet. Attamen intelligendae definitioni a nobis datae inserviat canon 1133, qui tamen est de solo matrimonio irritum ob impedimentum dirimens: „§ 1. Ad convalidandum matrimonium irritum ob impedimentum dirimens, requiritur ut cesset vel dispensetur impedimentum et consensum renovet saltem pars impedimenti conscia. — § 2. Haec renovatio iure ecclesiastico requiritur ad validitatem, etiamsi initio utraque pars consensum praestiterit nec interim revocaverit."

2) Codex, can. 1138, § 1, hanc uberiorem habet definitionem: „Matrimonii in radice sanatio est eiusdem convalidatio, secumferens, praeter dispensationem vel cessationem impedimenti, dispensationem a lege de renovando consensu, et retractionem, per fictionem iuris, circa effectus canonicos, ad praeteritum". Vide omnino supra, n. 394, VI. Ad nostram definitionem melius intelligendam (maxime quoad verba „quoad casus consensum supplendum non requirentes") vide etiam can. 1140, infra (p. 366¹⁾) allegandum. Cfr. supra, n. 394, VI.

scl. non minus per sanationem in radice quam per convalidationem simplicem. Absurde quippe diceretur, per sanationem *in radice* non tantum matrimonii effectus canonicos (infra, ad 2^m, *b*) sed ipsum eius valorem retraheri *ad praeteritum*, seu per eam, uti aliqui canonistae loquuntur, matrimonium validum adhuc reddi *ex tunc*. Sane enim factum matrimonii invalide contracti non potest reddi infectum, quum nulla sit potestas in praeterita ¹⁾).

Dico *b*: „suppleto aut legitime remisso quod deerat eius valori”; quia si id quod deerat, aut fuerit ipse utriusque vel alterutrius contrahentis consensus verus ac validus, aut partium ad contrahendum personalis habilitas, defectus debet utique *suppleri*; et quidem respective aut consensu vere nunc valideque eliciendo, aut inhabilitatis cessatione vel ablatione (per dispensationem). Si vero id quod deerat, fuerit sola forma iure Ecclesiae praescripta, defectus aut *suppleri* potest per novum contractum in forma legitima (can. 1137), aut ecclesiastica dispensatione *remitti*.

Ad 2^m. Differunt autem:

a. in modo quo ipsum matrimonium validum reddunt. Scilicet convalidatio simplex id efficit mediante consensu novo, etiam in casibus consensus naturaliter valide iam dati et saltem praesumptive (supra, n. 552) perseverantis; sanatio vero in radice id efficit mediante sola eiusdem consensus perseverantia (pariter saltem praesumpta), et absque consensus renovatione;

b. in tempore a quo matrimonio convalidato effectus canonici — nominatim prolis susceptae legitimitas — attribuuntur. Scilicet effectus illos matrimonium *simpliciter* convalidatum non sortitur nisi quoad futurum (*ex nunc*); matrimonium vero *in radice* sanatum eosdem retrahit ad praeteritum (seu sortitur *ex tunc*) id est „ad matrimonii initium, nisi aliud expresse caveatur” (can. 1138, § 2).

1) Nec admittenda est theoria ad dictam absurditatem auferendam a quibusdam (Perrone, Müllendorf) excogitata, de qua vide Wernz, n. 655²⁰. Can. 1138, § 2 expresse dicit: „Convalidatio fit a momento concessionis gratiae”...

Quae retrotractio ad praeteritum merito dicitur fieri „per fictionem iuris” (can. 1138, § 1). Sicut enim factum ipsius matrimonii invalide contracti infectum reddi non potest, ita nec effectus eius iam praeteriti. Unde vi sanationis in radice Ecclesia e.g. prolem iam susceptam, quamvis de facto illegitime natam, tamen ut talem, etiam quoad praeteritum, non considerat.

His praemissis notionibus, canones utramque convalidationis speciem ulterius moderantes, ad exemplum Codicis, duplici tractemus articulo: 1° de convalidatione simplici; 2° de sanatione in radice.

Art. I. *De convalidatione simplici.*

762. Pro triplici causa (n. 760, ad 1^{m.}), unde matrimonii nullitas procedere potest, triplex sit huius articuli §, nempe de convalidatione matrimonii quod irritum est 1° ob impedimentum dirimens, 2° ob defectum consensus, 3° ob defectum formae.

§ 1. De convalidando matrimonio irritum ob impedimentum dirimens.

763. Ad convalidandum matrimonium irritum ob impedimentum dirimens, quid requiritur?

Requiritur ex can. 1133, § 1 „ut cesset vel dispensetur impedimentum et consensus renovet saltem pars impedimenti conscia”.

In hoc canone, sicut in universa convalidationis materia, agi supponitur de impedimento (aliove defectu) quod removeri possit; adeo ut, si matrimonium est invalidum ob aliquod impedimentum (aliunde defectum) iuris naturalis et absolute perpetuum — ut sunt e.g. consanguinitas in linea recta et amentia perpetua — eius convalidatio sit res omnino desperata.

Extra vero hanc hypothesin requiritur:

1° „ut cesset impedimentum vel dispensetur”. Ad impedimenta autem quae cessare possunt pertinent im-

tentia¹⁾ aetas, vinculum, cultus disparitas et raptus; quamvis aetas, cultus disparitas et (absolute loquendo) raptus etiam per dispensationem auferri possint. Reliqua vero impedimenta, dispensatione sunt auferenda;

2° „ut... consensum renovet saltem pars impedi-
menti conscia". Sermo est de consensu renovatione seu
de consensu prorsus novo, qui proinde tam in casu cessa-
tionis²⁾, quam in casu dispensationis requiritur „etiamsi initio
utraque pars consensum praestiterit nec postea revocaverit".
Can. 1133, § 2. Quo requisito convalidatio simplex a sanatione
in radice apprimè distinguitur. Quandonam autem consensus
renovatio ex una tantum parte sufficiat, id dicemus infra, in
explicatione can. 1135.

764. Consensus renovatio, quo iure requisita, naturali
an ecclesiastico?

Ex can. 1133, § 2 non requiritur iure naturali sed iure
tantum ecclesiastico. Attamen Ecclesia eam requirit „ad
validitatem".

Non requiritur iure naturali³⁾. Consensu enim naturali
semel praestito nec postea revocato, ideoque usque ad mo-
mentum convalidationis perseverante, ex natura rei non
repugnat, eundem, qui hucusque nonnisi ob partium canonicam
inhabilitatem inefficax et veluti suspensus remanserat, ea per
dispensationem sublata, illico effectum suum intrinsecum sortiri
et matrimonium sinere statim fieri validum.

Sed requiritur iure positivo Ecclesiae et quidem ad
ipsius convalidationis valorem. Unde si consensus
renovatio quacumque de causa possit a neutra parte obti-

1) Ipsa impotentia, etiamsi supponatur de se esse perpetuam, per accidens
tamen cessare potest per operationem chirurgicam communiter quidem mor-
tiferam, sed ex qua praeter expectationem coniux convalesceret.

2) Cfr. Instr. Austr., § 92.

3) Unde definitive nunc cecidit sententia Sanchezii (l. VIII, disp. 35, n. 2)
aliorumque contrarium docentium. Cfr. S. Lig., n. 1115; Rosset, n. 2362, sequ.
et 2994. A qua sententia iam antea declinaverat praxis Sedis Ap. consensus
renovationem uni partium remittendi si haec aut, nullitatis inconscia, non
posset absque periculo de ea certiorari, aut si, quamvis conscia, consensum
debito modo renovare recusaret.

neri, ad convalidationem simplicem non potest confugi sed confugiendum erit ad sanationem in radice, quippe quae „dispensationem a lege de renovando consensu" (can. 1138, § 1) secumferat.

765. Renovatio consensus quonam actu fieri debet?

Ex can. 1334 „debet esse novus voluntatis actus in matrimonium quod constet ab initio nullum fuisse". Quod importat:

a. requiri novum consensum explicitum nec sufficere contentum quibusvis verbis aut actibus nonnisi priorem consensum (inefficacem) confirmantibus;

b. requiri proinde quod consensus detur cum scientia nullitatis matrimonii, sine qua consensus *novus* in matrimonium non concipitur.

766. Consensus a quo et qua in forma renovandus?

Cum can. 1135 sic est distinguendum:

1°. „Si impedimentum sit *publicum* (cfr. n. 395), consensus ab utraque parte renovandus est forma iure praescripta", scilicet sive ordinaria (n. 561, sequ.), sive extraordinaria (n. 584, sequ.), pro adiunctorum diversitate. Forma iure praescripta requiritur ut, sicut de matrimonii nullitate, ita etiam de eius convalidatione exinceps *publice*, seu apud Ecclesiam, constet. Quod tamen non prohibet quominus (de consensu Ordinarii) adhibeatur forma aliquatenus secreta, e.g. in sacello semi-publico vel in domo privata, maxime si, quamvis agatur de impedimento *natura sua publico* (n. 395, I) nullitas tamen matrimonii sit de facto occulta; aut si, matrimonio iam semel in forma publica contracto, partes, aut earum alterutra, publicam in ecclesia convalidationem reformident. Quibus in casibus, ad removendum in publico scandalum quod emergere posset, sufficere potest convalidationis evulgatio per testes, in matrimonii nova celebratione *sub secreto* adhibitos¹⁾. Quodsi tandem aliqua pars, etsi parata ad consensum privatim (saltem per debiti redditionem aut

1) Instr. Austr., § 91.

voluntariam cohabitationem) renovandum, coram parcho tamen et testibus utcumque se sistere pertinaciter renuat, remedium convalidationis simplicis adhiberi non potest ¹⁾ sed petenda erit sanatio in radice.

2°. „Si [impedimentum] sit *occultum* et utrique parti notum, satis est ut consensus ab utraque parte renovetur privatim et secreto". Sufficere tali casu consensus renovationem privatam inter solas partes, ex eo patet quod, ob nullitatem matrimonii ipsi Ecclesiae *occultam*, convalidationis in facie Ecclesiae non interest. Quinimo rem privatim et omnino secrete agendam scandala evitanda potius postulare videntur. Tali casu confessarii erit partes instruere quomodo et quibus verbis id faciant; et, si facile fieri possit, utiliter interdum suadebit ut ipso coram id praestent.

3°. „Si sit *occultum* et uni parti ignotum, satis est ut sola pars impeditenti conscia consensum privatim et secreto renovet, dummodo altera in consensu praestito perseveret". Qua § radicitus nunc, scil. ipsa lege, sublata est haud levis difficultas, qua olim, ob stylum S. Poenitentiariae, convalidandi praxis quoad hunc casum erat implexa. Scilicet dictum tribunal in suis convalidationis rescriptis, praeter perseverantiam consensus in parte altera, etiam huius postulabat de coniugii nullitate certiorationem. Idque postulabat ad convalidationis valorem per hanc clausulam stricte conditionalem (n. 476): „dicta muliere (dicto viro) de nullitate prioris consensus *certiorata (certiorato)*, sed ita caute ut latoris delictum numquam detegatur". Quae clausula erat plerumque difficillima, ita ut a.a. vere desudarint in excogitandis eiusmodi formulis ²⁾ quibus tum pars nullitatis matrimonii inconscia de ea certioraretur, tum peccatum compartis, quo impedimentum fuerat inductum ³⁾, ei non panderetur. Inde quidem ab anno 1885 idem tribunal praedictam suam clausulam hac nova sic mitigavit: „...et quatenus absque gravi periculo

1) Ita iampridem Instr. Card. Capraræ (n. 756, II) et nunc, uti videtur can. 1135, § 1. Cfr. Wernz, n. 649.

2) Apud S. Lig., n. 1117. Cfr. Vlaming², II, p. 469¹.

3) E.g. fornicatio cum persona comparti consanguinea, ante matrimonium patrata, qua olim inducebatur impedimentum affinitatis (n. 345).

fieri [certioratio] nequeat, renovato consensu *iuxta regulas a probatis auctoribus traditas*". Inter quas etiam haec inveniebatur: „consensus renovari potest per simplicem copulam animo maritali habitam" ¹⁾. Quae proinde regula coepit exinde in praxi applicari ²⁾. Sed nunc certioratio illa potest omitti, quin de praedicto periculo eiusve sufficienti gravitate quidquam curetur.

Quoad partem impedimenti inconsciam canon requirit „dummodo... in consensu praestito perseveret". Cui conditioni satisfit, dummodo consensum positive „non revocaverit" (can. 1133, § 1), quin proinde noceat praesumptio, vel etiam moralis certitudo quod illa consensum revocare et vitam coniugalem abrumpere vellet, si, cognita matrimonii nullitate, statu libero se gaudere *resciret*. Hoc enim, utpote *hypotheticum* tantummodo, non est revocationis *factum*.

Consensus renovatio per partem impedimenti consciam hoc in casu fieri potest actu voluntatis mere interno vel per obsequia coniugalia. Nulla enim est ratio quid ultra exigendi ³⁾.

767. Impedimenti dispensatio de qua can. 1133, § 1 quomodo procuranda?

In utroque foro eodem substantialiter modo procuranda est ac pro matrimoniis contrahendis. Unde hic ea repellantur quae de dispensatione petenda, concedenda, acceptanda et exsequenda dicta sunt in Parte V.

Vix opus est dicere, causam dispensationis quovis casu esse *ipsam matrimonii convalidationem* (n. 432), seu potius magna incommoda, quae partium dissociationem sequerentur, maxime scandala inde oritura, quale, praeter oblocutionem, praesertim est incontinentiae et concubinatus periculum ⁴⁾.

1) Ben. XIV, *Inst. eccl.* 87, n. 68.

2) Lehmke¹², II, 1053; cfr. S. Lig., n. 1115.

3) „Die einseitige Erneuerung des Konsenses kann etwa mit den Worten geschehen: *Bei unserer Eheschliessung habe ich nicht den rechten Konsens gehabt; ich spreche ihn jetzt nochmal wirklich aus.*" Ita Linneborn, S. 445. — Quod utique intelligendum est de verbis a parte secum sola prolatis.

4) Attamen incommoda supradicta, utpote dissociationem communiter secutura, omnia et singula in supplicatione recensere non est opus; sed sufficit

Plerumque accedent causae *vinculi civilis* iam contracti et — nisi sola adsit proles concepta aut nata ex matrimonio invalido quidem sed putativo (can. 1015, § 4) aut per illud legitimata (can. 1116) — etiam *proles legitimanda*.

Ratione causae ulterius exprimenda vide n. 432, b.

768. Convalidationis petendae exemplaribus supra (n. 464 et 465) exhibitis hoc addimus, in foro conscientiae extra-sacramentali, ideoque a parocho qua tali adhibendum, in casu quo convalidandum sit matrimonium irritum ob impedimentum natura quidem sua publicum, sed de facto occultum. Quod sequitur exemplar apud ipsam S. C. de Sacr. in usu habetur.

Beatissime Pater

Titus et Caia dioecesis N., sive ignorantes sive scientes se (e.g. consanguinitatis in secundo gradu lineae collateralis) impedimento detineri, matrimonium inter se publice in facie Ecclesiae contraxerunt, praefato impedimento minime in denunciationibus sive delato sive detecto. Cum autem idem impedimentum, etsi natura sua publicum, tamen de facto occultum sit vel dici possit, et si divortium inter eos fieret scandala exinde orirentur, ideo eorum parochus humiliter Sanctitatem Vestram exorat ut cum iisdem super praemissis de opportuno remedio providere dignetur.

Et Deus

N... parochus... dioecesis.

Ex hac formula patet:

a. defectum bonae fidei (n. 432) de stylo hodierno nec impetrandae convalidationi obstare, nec necessario in supplicatione exprimendum esse („... sive ignorantes sive scientes”...);

b. etiam S. Cgrem de Sacramentis ea hodie facultate gaudere qua ex Const. „Pastor bonus” etiamnum, i.e. non obstante canone 1037, gaudet S. Poenitentiaria¹⁾. Videlicet: dispensare potest in impedimento quod nec natura sua oc-

dicere, dispensationem postulari „ut convalidentur nuptiae invalide contractae (n. 464). Cfr. formulam mox (n. 768) allegandam, quae nonnisi generaliter ad „scandala” oritura provocat.

1) Supra, n. 395, I; cfr. can. 1047 et Chelodi, n. 40 (p. 42).

cultum est, nec de facto occultum in sensu dicti canonis; dummodo „occultum dici possit” eo quod, quamvis sit pluribus notum ideoque in foro externo probari possit, tamen non sit divulgationis periculo expositum.

769. Rescripta convalidationis quasnam ferunt clausulas essentielles?

1° Rescripta fori externi necnon fori interni extra-sacramentalis, praeter clausulam illam generalem „servatis canonicis praescriptionibus” aliasve canonicam aliquam praescriptionem in specie commemorativas ¹⁾, nullam clausulam essentialem hodie continent, quae ad ipsam convalidationem peculiariter se referat. Exsulat enim tum (in quibusvis rescriptis) clausula antiqua de verificanda bona fide oratorum in matrimonio contrahendo ²⁾, tum (in rescriptis fori interni extra-sacramentalis) illa de impedimenti existentia occulta „saltem per decennium” ³⁾.

2° Rescripta fori interni (sacramentalis) hodie nec clausulam ferunt de certioranda comparte impedimenti forte inconscia (n. 766, 3°), nec illam de impossibilitate separationis ⁴⁾. Sed ferunt easdem quas rescripta ad matrimonium contrahendum.

770. Rescripta convalidationis, quaenam iniungunt praeceptive?

In foro externo (pro casu nullitatis publice notae) necnon in foro interno sacramentali eadem pro diversitate adiunc-

1) E.g. „ut... coram eo [i.e. parochi], vel alio sacerdote rite delegato ... contrahere valeant”.

2) Cum addito: „et si huiusmodi ignorantia probabilis fuerit.”

3) Ita: „si impedimentum saltem per decennium duraverit occultum”. Cui clausulae affinis haec olim scribebatur: „et, si oratores simul publice contraxerint et convixerint et uti coniuges legitimi reputati fuerint”.

4) Haec olim in rescriptis S. Poenitentiariae his verbis occurrebat: „... dummodo separatio inter latorem et dictam mulierem absque scandalo fieri nequeat”; ob eamque, si quando separatio (perpetua) a cohabitatione aut saltem a toro absque scandalo et peccati periculo institui posset, eam confessarius iniungere tenebatur, nec ad fulminandam dispensationem procedere poterat. Ben. XIV, *Inst.* 87, n. 60.

torum praecipiuntur, quae in rescriptis dispensationis ad matrimonium contrahendum.

In foro vero interno extra-sacramentali iniungitur:

a. celebratio matrimonii secreta, nempe „coram parochio ... et duobus testibus confidentibus (*sic*), omissis denunciationibus aliisque sollemnitatibus", hinc omissis quoque ritu benedictionis, licet in nuptiis contrahendis nondum adhibito;

b.¹ ipsius rescripti „cum attestazione impartitae executionis ac sic contracti matrimonii cum expressione nominum et cognominum ac patriae coniugum et testium" in paroeciali archivio asservatio;

c. descriptio matrimonii in libro secreto matrimonialium. Cuius descriptionis coniuges certiores sunt reddendi.

Iniungitur praeterea proles suscepta legitimam decernenda „si id a nupturientibus expresse petatur". Quodsi non expresse petatur, praesumitur bona fides, quae matrimonium reddit putativum et sic prolem iam legitimam aut saltem legitimatam (n. 767).

771. In executione convalidationis quomodo de reliquo procedendum?

a. In foro externo parochus, accepto et annunciato partibus fulminationis decreto, eas moneat ut, quo tempore consensum sint renovaturi, in statu gratiae versentur, ideoque confessionem sacramentalem praemittant ¹⁾. Momento enim convalidationis recipitur matrimonii *sacramentum*. Tum, remissis ut plurimum denunciationibus arbitrio Ordinarii, parochus cum duobus saltem testibus novum earum consensum excipiat, sive publice sive secreto, prout casus postulet aut Ordinarius iudicaverit. Quodsi publice, adhibeatur ritus celebrationis matrimonii ex Rituali Romano, excepta benedictione annuli, si hic adhuc supersit. Utrum etiam ritus benedictionis ex Missali Romano adhibendus sit in eos, qui in priori matrimonio benedicti iam fuerint, id controversum est. Alii negant ²⁾, quia benedictio proprie non respicit nuptias sed fertur in

1) Quae monitio pariter fiat, si convalidandum sit matrimonium ob defectum consensus vel formae. Item si convalidatio fiat per sanationem in radice.

2) De Herdt, III, n. 275 cum Sanchezio et Cavalieri.

personas in quibus manet, ut patet ex secundis nuptiis, quas contrahit mulier (611, II, c). Sed probabilius alii affirmant, quia in matrimonio priori personae, de quibus agitur, non erant subiectum capax huius benedictionis. — Tandem matrimonii publice convalidati, una cum dispensationis mentione, annotatio fiat in registro consueto, idque convenientius ad ipsum illum locum ubi registratum fuerat matrimonium invalide contractum.

b. In foro interno confessarius eo modo procedat quem iam descripsimus supra, n. 502, II. — Insuper vero, si consensus inter utramque partem sit renovandus, quomodo id domi fiat poenitentem instruat, vel etiam, si commode obtineri possit, suadeat ut se coram praestetur, uti iam diximus (n. 766, 2°). Quodsi vero altera pars, impedimenti ignara, non possit sine scandalo certiorari, insinuetur poenitenti, matrimonium, etiam inscia comparte, sola copula coniugali affectu peragenda aut sola cohabitatione cum pari affectu continuata convalidari. — Nullatenus vero curet de matrimonio invalidato registrando.

§ 2. De convalidando matrimonio irrito ob defectum consensus.

772. Matrimonium irritum ob defectum consensus quomodo convalidandum spectato iure naturae?

Ex dictis n. 512 per se patet, eiusmodi matrimonium non convalidari nisi novo validoque consensu, sive unius partis, sive utriusque, prout defectus ex alterutra tantum parte vel ex utraque se habet.

Ad consensum autem novum ac validum requiritur: a. cessatio causae (erroris, metus, etc.) qua defectus erat inductus, seu *purgatio*, uti aiunt, ab errore, metu, etc.; quod est evidens; b. scientia nullitatis matrimonii, sine qua consensus *novus* non concipitur; et quidquid pro signo animi maritalis accipi posset, non foret nisi continuatio et confirmatio consensus prioris invalidi; c. coniunctio consensus novi eius partis quae non consenserat cum consensu alterius partis, sine qua coniunctione non obtinetur consensus mutuus.

Ad ipsam vero hanc coniunctionem non requiritur quod altera pars novum consensum et ipsa praestet; sed tum requiritur, tum etiam sufficit quod „consensus ab altera parte perseveret". Ita can. 1136, § 1, quo iam vim legis obtinuit sententia communior quae hucusque idem docuerat. Et sane, sola virtuali sua perseverantia consensus pristinus unius partis cum consensu novo compartis moraliter coniungitur ad contractum matrimonialem nunc primum perficiendum: siquidem in sacramento matrimonii, ob naturam contractus, non requiritur materiae et formae simultas physica, sed sufficit moralis, quae sane patitur consensui ex una parte dato, et virtualiter perseveranti, consensum alterius partis, etiam post tempus sat diuturnum accedere. Quae regula, sicut in matrimoniis per procuratorem (n. 516), ita etiam in huiusmodi convalidationibus applicanda venit. Consensus autem perseverare censendus est qui sit nullo contrario actu retractatus¹⁾. Iterum monemus, non esse retractionem actu contrario, quam alter forte facere voluisset, si matrimonii nullitatem cognovisset; sicut generatim mera *velleitas* (voluntas hypothetica, interpretativa) non est voluntas (voluntas simpliciter, positiva, categorica).

773. Quid, praeter consensum novum, ad convalidationem requiritur iure Ecclesiae?

Ecclesia iure suo positivo id tantum requirit quo de matrimonio convalidato possit, quantum opus, constare in foro externo. Quare (ex can. 1136):

a. „Si defectus consensus fuerit mere internus, satis est ut pars quae non consenserat, interius consentiat (§ 1)", quin proinde opus sit alteram partem de matrimonii nullitate certiorare, aut novum consensum ei aliquo modo externe manifestare²⁾, multo minus procurare ut illa con-

1) Schmalzgr. L. IV, t. 16, n. 270 et Reiff., L. IV, Append., n. 585.

2) Novus consensus vix umquam remanebit mere internus: quippe quam facillime et quasi per se manifestabitur per copulam nunc animo vere maritali admissam, quin etiam per cohabitationem in domo coniugali nunc voluntarie continuatam; et universim per reliquos illos actus, qui inter coniuges animi maritalis signum esse solent. Cfr. n. 519.

sensum suum virtualiter perseverantem actualiter renovet (n. 772 c).

b. „Si [defectus] fuerit etiam externus, necesse est consensum etiam exterius manifestare, vel forma iure praescripta, si defectus fuerit publicus, vel alio modo privato et secreto, si fuerit occultus (§ 2)“.

Facile patet, defectum consensus, etsi sit externus, non ideo tamen per se etiam publicum esse. Eiusmodi enim non est nisi possit in foro publico probari; secus, quamvis de se externus, manet tamen iuridice occultus. Iamvero:

Si defectus consensus est *publicus* in sensu iuris, i.e. si duo adsunt testes a quibus in foro Ecclesiae posset probari, pro matrimonii convalidatione iure ecclesiastico omnino requiritur consensus novus forma iure praescripta manifestandus, adeo ut nulla ¹⁾ manifestatio secreta (coniugis erga coniugem) vel alias privata (i.e. extra formam iure praescriptam) matrimonium ex nullo validum reddat. Ratio est, quia supposito licet novo purgatoque consensu privatim edito, et sic matrimonio ad exigentiam iuris *naturalis* convalidato, non ideo tamen ei satisfactum est quod merito exigit *Ecclesia*, nempe: matrimonii convalidationem, haud secus ac primam eius celebrationem ²⁾, posse apud ipsam *probari*, quo solo ab ea repellere valet accusationem vel actionem nullitatis, quam quis fundaret in defectu pristini consensus publice noto.

Si vero defectus consensus est *occultus*, ideoque eius probatio in foro externo impossibilis, novus consensus ob suppositam *externam* defectus rationem *manifestari* quidem debet, sed sufficiet manifestatio secreta et privatim facta.

De modo consensum privatim renovandi partibus significando vide iterum n. 771, b.

1) Dico: „nulla“, scil. quamvis per tempus sat diuturnum etiam saepius ac forte continuo (per cohabitationem, copulam) significata. Quod confirmant sententiae nullitatis S. Rotae (ob *metum*) 26 Febr. 1910 (post annos cohabitationis 32; *Canoniste* 1910, p. 423), 2 Iun. 1911 (post ann. 22; *Can.* 1912, p. 205), 11 Mart. 1912 (post ann. 23; *Can. l. c.*, p. 600).

2) Matrimonii enim „convalidatio“, quae *vocatur*, ab eius celebratione *re* omnino nihil differt. Unde, si forma iure praescripta non fiat, est vere „matrimonium clandestinum“.

§ 3. De convalidando matrimonio irrito ob defectum formae.

774. In hac § supponitur, matrimonium solo formae defectu laborare, ideoque consensu maritali naturaliter valido a personis habilibus contractum fuisse. De tali autem matrimonio convalidando est hic brevis canon 1137: „Matrimonium nullum ob defectum formae, ut validum fiat, contrahi denuo debet legitima forma”.

Excipe casum aut exemptionis — quae tamen nunc, publicato Codice, in Ecclesia Latina nusquam datur¹⁾ — aut dispensationis, aut sanationis in radice (infra, n. 775).

Art. II. *De sanatione in radice.*

775. Quid sanatio in radice?

Est: convalidatio matrimonii lege ecclesiastica²⁾ irriti per dispensationem tum, quantum adhuc opus, ipsius legis istius, tum insuper legis de renovando consensu, addita vi retroactiva quoad effectus canonicos.

In hac definitione³⁾ verba „quantum adhuc opus” referuntur ad casum quo id, quod ista lege prius obstabat, sponte iam cessaverit. Tunc enim sanatio fit per solam alteram dispensationem, scil. ut matrimonium possit absque novo consensu validum fieri; in quo tandem solo sanatio in radice a simplici convalidatione substantialiter differt.

„Radix” autem, in qua per eam matrimonium dicitur sanari, est consensus pristinus, saltem praesumptive perseverans. Ipsa „sanatio” consistit tum in remotione eius quod ex lege irritante naturalem consensus efficaciam retinebat, tum in permissu, quod naturalem illam efficaciam deinceps consensus

1) Erronee Chelodi (n. 129) scribit, exemptionem per Const. „Providae” quoad matrimonia mixta in Germania a Pio X concessam — et decreto S. C. de Sacr. 27 Febr. 1909 ad Hungariam extensam — etiam hodie vigere. Vide supra, tom. I, p. 200². Inde etiam erronee concludit (n. 166), duos Germanos aut duos Hungaros, qui extra patriam mixtas nuptias absque forma invalide conciliarunt, in patriam reversos, ob vigentem ibi exemptionem matrimonium posse convalidare per solam perseverantiam in vita coniugali, eo animo ut, nullitatis matrimonii conscii, id sic validum efficiant.

2) Sive lege alicuius *impedimenti*, sive lege *formae*.

3) Vide, si mavis, iterum definitionem can. 1138, § 1, supra, p. 350².

exserat ad per se solum verum validumque matrimonium efficiendum.

776. Matrimonium in radice sanare estne in potestate Ecclesiae?

1°. Supposito matrimonio irrito e sola lege Ecclesiae, affirmative¹⁾. Tunc enim non agitur nisi de liberando consensu — ut supponitur naturaliter valido — a vinculo illo seu obstaculo, quo ipsa Ecclesia eum hucusque ab exserenda vi sua propria et naturali retinuerat. Qua facta liberatione, contractus coniugalis illico subsistere potest, quia consensus renovatio iure naturae non requiritur (n. 764). Potest igitur Ecclesia eam iure suo positivo vel exigere (quemadmodum lege sua per se et generatim exigit), vel (ab hac lege *dispensando*) non-exigere; quod facit si matrimonium sanat in radice.

2°. Supposito matrimonio irrito ex iure naturali vel divino (obstante e.g. impedimento impotentiae vel vinculi) distinguendum est prout impedimentum quocumque matrimonium est initum

a. aut adhuc exstat; quo casu evidens est Ecclesiam, sicut tunc ita et nunc nihil posse ad illud auferendum (supra, n. 397);

b. aut interim cessavit²⁾: et tunc, etiamsi theoretice admitti possit Ecclesiam pro matrimonio in radice sanando sese posse referre ad consensum, qualem partes habebant ex quo cessavit impedimentum, Ecclesia tamen a sanando abstinere³⁾. Non enim conveniens videtur, accipi ab Ecclesia consensum, cuius origo fuit iure naturali vel divino illegitima.

1) Can. 1139, § 1: „Quodlibet matrimonium initum cum utriusque partis consensu naturaliter sufficiente, sed iuridice inefficaci ob dirimens impedimentum iuris ecclesiastici vel ob defectum legitimae formae, potest in radice sanari, dummodo consensus perseveret”.

2) Pone e.g. cessare *impotentiam* de se perpetuam per operationem chirurgicam communiter mortiferam (p. 353¹⁾) vel *vinculi* impedimentum per obitum coniugis legitimi.

3) Can. 1139, § 2: „Matrimonium vero contractum cum impedimento iuris naturalis vel divini, etiamsi postea impedimentum cessaverit Ecclesia non sanat in radice, ne a momento quidem cessationis impedimenti”. In quo statuendo iam praeiverat S. C. S. Off. 2 Mart. 1904, idque non obstante exemplo contrario S. Poenit. 25 Apr. 1895. Gasp.³, n. 1444.

777. Potestate sanandi in radice quandonam Ecclesia uti coepit et quomodo exinceps est usa?

Primam eiusmodi sanationem concessit Bonifacius VIII (1301). Praxin comitabatur doctrina, quae in controversia desuper agitata tenere incipiebat, Papam posse, ad effectum legitimitatis filiorum „matrimonia contracta approbare *ut ex tunc*” (Ioannes Andreae, † 1348), seu „filios legitimare *a radice matrimonii*” (Nic. de Tudeschis, cognominatus „Panormitanus”, † 1453). Sanationibus pro casibus singularibus accedebant sanationes *generales*, quoad complura matrimonia *in globo*. Ita Clem. VIII (1595) quoad matrimonia Graecorum ob consanguinitatem in 4° gradu invalida; Pius VII (1803) Episcopis Galliae et Pius VIII (1830) Episcopis prov. Coloniensis facultatem fecit sanandi matrimonia mere civiliter vel alias extra formam contracta. Omissis aliis exemplis, recentissime Pius X in Const. „Provida” sanavit matrimonia mixta, ante diem 15 Apr. 1906 in Germania invalide contracta. Idem Pontifex pro universa Ecclesia (3 Iun. 1912) sanationem concessit quoad casus, quibus nunc prospicit can. 1053 (supra, n. 713, 1°). Praeter sanationes *totales* (quoad *omnes* huius gratiae effectus) occurrunt etiam *partiales*, maxime quoad solum effectum legitimandi *ex tunc* filios susceptos ex matrimonio quod aut per mortem unius vel alterutrius partis iam est dissolutum, aut ipsum sanationis *ex nunc* iam amplius non est capax ob supervenientem amentiam unius partis. At vero, huiusmodi gratiae nomen „sanationis *matrimonii* in radice” vix merentur: sunt potius *merae legitimationes* quoad effectus suos ad praeteritum retrotractae.

Sanatio vera est, quamvis minus perfecta, tum si eo modo fiat quem supponit can. 1138, § 2¹⁾, tum si adiunctam habeat conditionem *consensus renovandi ab una parte*, cui scl. consensus maritalis hucusque defuerit. Vide infra, n. 778, 2°.

1) Scl. cum retrotractione circa effectus canonicos non ad matrimonii *initium* sed ad tempus quoddam *intermedium*, puta in casu quo qui prius ut in mero concubinato vixerunt dein, quamvis civiliter, tamen *affectu maritali* inter se contrahunt. Quo casu retrotractio fit ad tempus matrimonii civiliter initi.

778. Quaenam sunt conditiones quoad concedendam sanationem in radice verificandae?

Respondemus per solam fere synthesin supra iam expositorum. Scilicet requiritur:

1° nullum subesse impedimentum iuris naturalis vel divini (n. 776, 2°);

2° partibus adfuisse ab initio, nec ab ulla earum revocatum fuisse consensum¹⁾, utique naturaliter sufficientem, eumque vere maritalem nec mere fornicarium²⁾. Deficiente enim consensu, ipsa deest *radix* in qua matrimonium possit sanari. Nihilominus, si haec conditio in una parte deficiat, subsistat vero in altera, quin tamen consensus renovatio possit ab ea obtineri ad matrimonium „simpliciter“ convalidandum, concedetur sanatio illa in radice partialis et minus perfecta quae fit cum consensu prorsus novo partis prioris (n. 777, in fine). „Quodsi consensus ab initio quidem defuerit, sed postea praestitus fuerit, sanatio concedi potest a momento praestiti consensus“. Can. 1140, § 2;

3° urgere gravem causam, talem scilicet quae causas matrimonii „simpliciter“ convalidandi gravitate excedat. Eiusmodi sunt e.g. magnus numerus matrimoniorum revalidandorum

1) „Si in utraque vel alterutra parte deficiat consensus, matrimonium nequit sanari in radice, sive consensus ab initio defuerit, sive ab initio praestitus, postea fuerit revocatus“. Can. 1140, § 1. De principio *praesumptionis* quoad consensus semel praestiti perseverantiam, iterum vide n. 552 et 761, ad 2. In applicando hoc principio doctrina eo usque progreditur ut consensum certo revocatum ne tunc quidem censeat, quum *lis de nullitate matrimonii* iam fuit a parte vel partibus mota. At vero, uti testatur Chelodi (n. 168, c), lite pendente frustra a S. Sede sanatio peteretur. „Ceterum (ita recte idem auctor) *revocatio* consensus non est confundenda cum *recusatione* illum renovandi; quae potius haud raro est causa sanationis concedendae“.

2) Animum fuisse maritalem tunc utique praesumere licet, si matrimonium fuerit bona fide et observata forma ecclesiastica initum. Quae duo olim ad dictam praesumptionem admittendam omnino requirebantur, adeo ut in radice non sanarentur matrimonia cum scientia impedimenti inita aut, ratione formae neglectae, ipsa specie seu figura matrimonii carentia, qualia sunt etiam matrimonia in sola forma civili contracta (supra, n. 56). At vero ex praxi hodierna et mitiori animus maritalis etiam ab his non censetur penitus exclusus. Unde hodie ipsa matrimonia mere civilia persaepe in radice sanantur. Wernz, n. 658⁸⁰.

et hinc moralis impossibilitas ea per dispensationem simplicem et consensus renovationem convalidandi; item infamiae vel discessus periculum si nullitas matrimonii reveletur parti eius ignarae; item necessitas providendi parti bene dispositae et matrimonium legitimari cupientis, si (quod in mixtis praesertim coniunctionibus facile obtinebit) altera pars consensum coram sacerdote renovare pertinaciter renuat; item denique periculum scandali in revelanda partibus coniugii nullitate, quae causata fuerit per culpam parochi vel ordinarii, e.g. ex vitiosa executione alicuius dispensationis, ob formam iuridicam rite non servatam, etc.

779. Cuinam competit matrimonia in radice sanare?

Ex can. 1141: „sanatio in radice concedi unice potest ab Apostolica Sede”.

Ipsa S. Sedis competentia („potest”) sequitur ex dictis n. 776 et maxime insuper ex ipsius praxi iam saeculari et hodie frequenti.

Competentia eius exclusiva („unice”) quoad hunc modum dispensandi extraordinarium sequitur *a fortiori* ex dictis n. 191 et 397.

Sedis Ap. hac in re organa sunt S. C. S. Off., S. C. de Sacr., et S. Poenit., utique pro diversitate casuum (cfr. n. 398). Solent tamen etiam hac in materia facultates Ordinariis delegari ¹⁾.

Hic canon, ne post can. 1040 sit superfluum, id etiam importat: facultate concessa ad dispensandum ab impedimento, non eo ipso concessam esse facultate ad sanandum in radice matrimonium quod ob idem impedimentum valore caret, sed ad hoc speciali facultate opus esse.

780. Sanatio in radice a quo et quomodo petenda?

Ad 1^m. Peti potest sive a partibus ipsis (utraque vel alterutra) ipsarumve nomine, sive, partibus insciis, a tertia persona. Siquidem ex can. 1138, § 3 „dispensatio a lege de renovando consensu concedi etiam potest vel una tantum vel utraque parte inscia”. Quod aliunde tum sequitur ex rei natura, quatenus hic convalidandi modus tunc praeprimis ab

1) Vide infra inter „Addenda” ad n. 402, sub 4°.

Ecclesia adhibetur, quum parti alterutri vel utrique matrimonii nullitatem revelare est moraliter saltem impossibile; tum luculenter probat praxis sanationum *in globo*.

Ad 2^m. Ante petitionem videndum est, num adhiberi non possit convalidatio simplex, num ipsius sanationis concedendae conditiones verificentur (n. 778), et num in specie causa sat gravis urgeat.

In petitione praeter ipsum quod obstat impedimentum, accurate etiam exprimatur an consensus ab initio adfuerit et usque nunc perseveret, an partes sint in bona fide et quam ex causa sanatio potius quam simplex convalidatio petatur.

Hoc inserimus petitionis faciendae duplex exemplar ¹⁾.

A. PRO FORO EXTERNO.

Beatissime Pater

N... et N..., paroeciae... dioecesis... nuptias bona fide in forma iure praescripta inierunt. Detectum autem postea atque utrique parti notum est impedimentum publicum consanguinitatis in tertio lineae collateralis aequalis gradu quod obstat quominus legitime coniungantur. Cum autem, perseverante utriusque priore consensu, nec vir ad consensum in forma iure praescripta renovandum adduci queat nec mulier oratrix aliter conscientia suae consulere; eadem oratrix a Sanctitate Vestra humiliter postulat sanationem in radice praefati matrimonii [*si proles nata est*: prolisque susceptae legitimationem].

Et Deus

N... parochus... Dioecesis...

B. PRO FORO INTERNO.

Beatissime Pater

Infrascriptus confessarius Sanctitati Vestrae humiliter exponit Titium et Caia bona fide in forma iure praescripta nuptias iniisse, quae tamen invalidae erant ob promissionem sibi invicem factam futuri matrimonii durante coniugio quo alterutra [utraque] pars prius ligabatur. Perdolens Caia de contracto impedimento suaeque conscientia consulere exoptans, sed timens ne Titius, qui matrimonii invaliditatem ex hoc impedimento consequi ignorat, consensum priorem perseverantem revocet, vel saltem eum renovare, etiam mere privatim et secreto, renuat, humiliter a Sanctitate Vestra implorat sanationem in radice praesentis matrimonii a parte viri putativi [*si proles nata est*: prolisque legitimationem].

Et Deus

N... confessarius...

1) Schaepm. *C en H*, blz. 101—102.

781. Sanatio in radice, quomodo exsequenda?

Quia ex can. 1138, § 3 „dispensatio a lege de renovando consensu concedi etiam potest vel una tantum vel utraque parte inscia“, sequitur, eam in partes earumve alterutram fulminare (n. 501) non esse necessarium, ideoque si nullitatem matrimonii eis revelare ratione scandali vel alterius notabilis incommodi non expediat, posse omitti atque etiam omittendam esse. Idque licet sanatio concessa fuerit *in forma commissoria*. Tunc enim effectum illa sortietur per quemvis exsecutoris actum in ordine ad eam effective operandam exercitum, e.g. per eius registrationem (in foro externo) aut per simplicem voluntatis actum (in foro interno).

Quodsi vero et quatenus partes nullitatis matrimonii certiores vel existant vel absque incommodo reddi possint:

a. In foro externo, exsecutor, accepto indulto, eius certiore reddat vel reddi iubeat eam partem, cuius favore datum fuerit; cui plerumque ex rescripti clausulis iniungere debebit ut ipsa, praemissa confessione sacramentali, consensum sola renovet (e.g. exercendo copulam animo maritali) necnon ut compartem, si haec nullitatis matrimonii sit conscia, de obtenta sanatione saltem moneat, quo et ipsa sciat se in legitimo matrimonio deinceps versari. Quodsi matrimonii nullitas sit publice nota, etiam curandum ut, evulgata convalidatione, removeatur scandalum quod occasione huiusmodi sanationum facile oriri potest. Omnibus peractis, ipsa convalidatio describatur in libro consueto. Ipsum denique indultum in archivio dioecetano asservetur ¹⁾.

b. In foro interno confessarius, accepta fulminandi facultate et adimpletis eius clausulis, poenitentis excipiat confessionem et, data absolutione cum ipsius sanationis fulminatione ²⁾, illico in confessionalis novum eius consensum tunc saltem excipiat, si id in rescripto praecipiat.

782. Quid in specie observandum de convalidatione matrimonii mixti invalide initi?

1) S. C. S. Off. 3 Iun. 1892 (A. S. S., XXX, 383).

2) Formulam a confessario, si libeat, adhibendam vide p. 124 in nota.

Vide supra, n. 242. Sed adde: Quando pars acatholica non quidem renuit se sistere coram paracho catholico, renuit tamen omnino praestare debitas cautiones, providendum non est per dispensationem et renovationem consensus coram paracho, sed potius per sanationem in radice ¹⁾.

783. Daturne etiam matrimonii convalidatio ex lege nostra civili?

Negative. At vero Cod. civ. quoad complures suas nullitatis causas aut tempus determinat (artt. 142; 144—146), quo elapso, aut certum assignat eventum (artt. 147, alin. 3a; 149), quo verificato, matrimonium iam non potest impugnari.

CAPUT III. DE MATRIMONIO NULLUM DECLARANDO.

784. Ne rumpatur materiae nexus (n. 754), ea hoc capite interponimus quae in Codice non ad titulum „de matrimonio” — qui est tit. VII libri III „de rebus” — sed ad titulum specialem „de causis matrimonialibus” — qui est tit. XX libri IV „de processibus” — referuntur.

Quod ideo etiam duximus faciendum quia de plerisque, quae causae matrimonialis nomen plus minusve merentur, sufficienter pro scopo nostro actum iam est in superioribus, videlicet de matrimonio *impediendo* (166—169), de causis *sponsalitiis* (117, 118, 127, 128), de *obitu* coniugum probando (280, 281) de causis *separationis coniugum* (741, 744, 748) de causis *dispensationis super rato* (720, 721). De hoc ultimo tamen causarum genere ea hoc loco annotanda supersunt, in quibus earum iudiciarius ordo ab illo differt, quem praecipue nunc respicimus, scilicet ordinem procedendi in causis *nullitatis*.

785. Praemittimus aliquot notiones huic materiae familiares. Videlicet:

1) S. C. S. Off. 22 Dec. 1916 (A. S. S. 1917, p. 13), quo etiam edicitur, facultatem ad hoc non comprehendi in facultate iam obtenta sanandi matrimonia mixta, quae nulla sint ex capite clandestinitatis.

Iudicium est: Controversiae super ius, quae est inter actorem et reum, apud iudicem legitima disceptatio et definitio.

Actor est qui iuri suo tuendo auctoritatis publicae protectionem invocat, seu *actionem* instituit.

Reus est qui actionem se adversus institutam *exceptionibus*, i.e. obiectionibus, repellere nititur. Actor et reus communi nomine vocantur *partes* in causa.

Iudex est qui, auditis vel cognitis ¹⁾ hinc inde partium disceptantium rationibus, legis virtutem *sententia* sua propositae quaestioni auctoritate publica applicat.

Ex data iudicii notione sequitur illud differre a *quaestione*, a *causa*, a *lite*, ab *instantia*. Scilicet *quaestio* est ipsa res ipsumve ius controversum, quod in iudicium nondum est deductum sed deduci potest. *Causa* est quaestio in iudicium deducta. *Lis* est ipsa controversia vel contentio partium post contestationem ²⁾ iudicalem. *Instantia* est actualis iudicii exercitatio, incipiens a litis contestatione, usque ad sententiam definitivam. Pro diverso auctoritatis gradu quo, quoad unam eandemque causam cognoscendam et definiendam, instantiae sibi succedunt, eadem vocantur *prima*, *secunda* ... *suprema* (*ultima*).

Iudicium aliud est *sollemne* (*ordinarium*) in quo servantur cognoscendi et iudicandi normae non solum iuris naturalis sed etiam iuris processualis positivi ³⁾; aliud vero *summarium* (*extra-ordinarium*, *oeconomicum*, *administrativum*), in quo, ad vitandam dispendiosam litium prorogationem, omissis sollemnitatibus iuris positivi, nonnisi quae iuris sunt naturalis observantur.

1) Dico „vel cognitis“, quia aliquando sententia fertur ab eo qui partium rationes non ipse ab eis requisivit et audivit, sed hoc opus (processus *instructionem*, *actorum confectionem*), ab alio absolutum, accipit ut, „causa *cognita*“ eam sententia sua definiat. Exemplo sint iudices in Sedis Apost. tribunalibus et in Supremo Neerlandiae Consilio. Officialis qui, quin sententiam ipse habeat ferendam, ei per actorum confectionem praeparandae tantummodo praesidet, is qua talis non est proprie *iudex* sed potius *moderator actorum* aut, summum, *iudex instructor*.

2) Ipsa *contestatio litis*, qua quodlibet iudicium inchoatur est: Iudicii constitutio facta affirmatione unius et contradictione alterius litigantis.

3) Normae autem iuris positivi vocantur *sollemnitates*, quia iudicium reddunt sollemne ac publicum.

His praenotatis, praecipua trademus iuris capita 1° de foro hac in materia competenti; 2° de tribunali constituendo; 3° de iure matrimonium accusandi; 4° de processu in causa; 5° de appellationibus; 6° de casibus exceptis 1).

Art. I. *De foro competenti.*

786. Spectata existentia duplicis fori, ecclesiastici et civilis, quaeritur, quodnam eorum sit hac in materia competens?

Etiam hîc (cfr. n. 39, sequ.) distinguendum est inter „causas matrimoniales” proprie ita vocatas — in quibus scl. agitur de ipso vinculo aut cum eo inseparabiliter connexis (n. 39) — et causas de effectibus matrimonii mere civilibus. Illae „inter baptizatos iure proprio et exclusivo ad iudicem ecclesiasticum spectant (can. 1960)”; hae vero „si principaliter agantur, pertinent ad civilem magistratum ad normam can. 1016: sed si incidenter et accessorie, possunt etiam a iudice ecclesiastico ex propria potestate cognosci ac definiri” (can. 1961). Can. 1960 valet etiam si agatur de una tantum parte baptizata, utpote ratione baptismi ipsa Ecclesiae subdita et, propter

1) Praeter titulum illum specialem Codicis „de causis matrimonialibus” fons iuris quoad plura manet etiam integra eius Sectio (Sect. I, Libr. IV) „de processibus in genere”, Interdum autem iuvabit etiam haec consulere iuris anterioris documenta: Const. Ben. XIV „*Dei miseratione*” 29 Nov. 1741, qua, ad praecavendas improvidas connubiorum dissolutiones, in singulis tribunaliis iubetur constituendus *Matrimoniorum Defensor* (n. 792) necnon quoad ipsa matrimonialium iudicia peculiaris forma constituitur (*Bull. Ben. XIV*, t. I, p. 166; *Collect.*, n. 1570); Instr. S. C. C. „pro confectione processus in causis matrimonialibus”, 22 Aug. 1840 (*Collect.*, n. 1571); Instr. S. C. S. Off. „sequenda in processu super viri impotentia et non secuta matrimonii consummatione, accedente Pontificis dispensatione ab accurata observantia praescriptionum Bullae Benedicti XIV *Dei miseratione*”, d.d. anno 1858, quam Instructionem non referunt *Collect.*, allegant vero auctores infra citandi; Instr. S. C. S. Off. ad Episc. Orientales, in causis matrimonialibus adhibenda, d.d. 20 Iun. 1883 in *Collect.*, n. 1572 (cfr. 1573); Instr. Austriaca, „pro iudiciis ecclesiasticis quoad causas matrimoniales”, titulo II „de processu matrimoniali”.

Ordinem iudicalem in hoc causarum genere servandum, fusiori calamo descriptum, tradunt e.g. Feije, Cap. XXVIII; Gasp., n. 1452, sequ.; Peries, *Code de procédure canonique dans les causes matrimoniales* (Paris, 1894); Bassibey, *Le mariage devant les tribunaux ecclésiastiques* (Procédure matrimoniale générale), Paris, 1899; Noval, *De iudiciis*. Tit. XX. Taurin. 1920.

individuitatem contractus (n. 52 et 195) compartem indirecte ad Ecclesiae forum trahente.

787. Quis in ipso Ecclesiae foro iudex est competens?

Circa quasdam causas datur competentia exclusiva Sedis Apostolicae. Huiusmodi, praeter causas dispensationis super rato ¹⁾ necnon eas quae referuntur ad privilegium Paulinum ²⁾, sunt ex can. 1557, § 1 causae eos respicientes „qui supremum tenent populorum principatum” ³⁾ horumque filios ac filias eosve quibus ius est proxime succedendi in principatum”.

Adde etiam causas quas S. Pontifex ipse sibi advocavit, (quod raro contingit) aut quas una vel alterutra pars vel etiam ipse iudex primae instantiae directe ei detulit, e.g. ob singularem causae complicationem, ob difficultatem constituendi tribunal ad normam s. s. canonum ⁴⁾.

Quare nullus iudex R. Pontifice inferior potest processum in huiusmodi causis instruere, nisi Sedes Apostolica facultatem eidem fecerit. Quam conclusionem can. 1963, § 1 habet quoad solas quidem causas dispensationis super rato; at ipsa conclusiva coniunctio „quare” ad integrum canonem 1962, ideoque etiam ad duas alias causas reservatas, sese referre videtur.

At vero acta processus de matrimonio nullo ex capite impotentiae, e quibus apud iudicem competentem R. Pontifice inferiorem non impotentiae sed matrimonii non-consummatio probatio emergerit, ea ex can. 1963, § 2 „ad S. Congr. de Sacr. transmittantur, quae eis uti poterit ad sententiam super rato et non consummato ferendam”. Cfr. n. 274, in fine.

Canon 1963, § 1 non utique vetat quominus iudex inferior

1) Ex can. 1962 has causas „exclusive cognoscet” S. C. de Sacramentis.

2) Has exclusive cognoscit S. C. S. Officii. Cfr. can. 247, § 3.

3) „Populorum principatum” etiam „reipublicae Praesidens” tenere videtur. Caeterum, etiam hunc hoc canone comprehendendum suadet canonis condendi ratio, scilicet negotii singulare momentum et iudicii independentia sartam tectam servanda.

4) Causae primae instantiae, quas R. Pontifex sive motu proprio, sive ad partium instantiam (ad respectivum tribunal, quod per se in causa est competens, dirigendam) sibi advocaverit, solent ab eo S. Rotae per rescriptum committi. Can. 1559, § 2.

propria auctoritate praeviam quamdam inquisitionem instituat, pro informatione sua et voto libello supplici addendis.

788. Quis est ordo competentiae quoad causas ad Ap. Sedem exclusive non pertinentes?

a. In *prima instantia* ex can. 1964 „competens est iudex [scl. Ordinarius] loci in quo matrimonium celebratum¹⁾ est aut in quo pars conventa... domicilium vel quasi-domicilium habet”²⁾, excepto tamen „si una [pars] sit acatholica”; tunc enim competens est iudex loci „in quo pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet”, etiamsi illa non sit pars *conventa* (i.e. *rea*). Unde tali casu deficit can. 1559, § 3: „Actor sequitur forum rei”. In utriusque fori concursu „optio fori actori conceditur”. Ita ibid.

b. In *secunda instantia* seu in gradu appellationis, competens est loci Metropolita (can. 1594, § 1), nisi quis, utens iure can. 1569, § 1, malit statim ad S. Sedem appellare. Respectu ipsius Metropolitanae ut iudicis primae instantiae, iudex immediate superior est loci Ordinarius, quem ipse Metropolita probante Sede Apostolica, semel pro semper designaverit. Can. 1594, § 2.

c. In *tertia instantia* exclusiva est competentia S. Sedis, nominatim S. Romanae Rotae, ad normam can. 1599.

Nota. Iudex, accepta matrimonii accusatione, prius debet *ex officio* partes ad curandam matrimonii convalidationem (quatenus iure possibilem) indicare. Can. 1965.

Art. II. *De tribunali constituendo.*

789. Tribunal a quo et quomodo constituendum?

Ad 1^m. Praescindendo ab ordinariis Ap. Sedis tribunalibus

1) Est tunc forum „ratione contractus”, quem competentiae titulum hodie expresse admittit can. 1555, § 1. Antea de legitimitate huius tituli non plane constabat. *Canoniste*, 1903, p. 659.

2) Est tunc forum „ratione domicilii”. Can. 1561, § 1. Uxor a viro legitime non separata aut titulo domicilii mariti sui agere debet, aut titulo proprii quasi-domicilii agere potest, si quod eiusmodi habeat. Cfr. can. 93.

(can. 1597, sequ.), respondemus, tribunalia inferiora vi can. 1572 constituenda esse ab Ordinario loci.

Ad 2^m. Constitui potest vel stabiliter vel toties quoties pro singulis causis. Etsi vero stabiliter constitutum, est tamen incompetens in causis ad Ap. Sedem privative pertinentibus (n. 787), nisi quatenus quoad eas apostolica delegatione muniatur.

790. Tribunal Ordinarii quomodo debet esse compositum?

Ut in causis contentiosis matrimonii vinculum respicientibus legitime procedatur, tribunal debet componi collegio trium¹⁾ *iudicum* cum *actuario* et *defensore vinculi*. De quorum muneribus statim, n. 791—793.

Nisi aliter Episcopo videatur, iudicum collegium faciant Episcopi *Officialis* (qui sit collegii praeses et moderator agendorum) necnon duo alii sacerdotes, ab Ordinario inter *iudices synodales* eligendi. Hoc collegium sententiam effert ad maioritatem suffragiorum²⁾. *Actuarius*, nisi sit ab ipso Ordinario pro causa tractanda specialiter designatus, est a iudice et notariis legitime constitutis assumendus³⁾.

791. Quanam sunt partes iudicis tribunali praesidentis?

Ipsius erit tribunal convocare, partes et testes citare ut in iudicium compareant; terminos dilationis concedere, quoties rationabiliter ab iis qui ius habent petantur; edere decreta et ordinationes pro regulari et recta actorum compilatione;

1) Can. 1576, § 1, 1°. Quo canone statuitur quid omnino novum, adeo ut vix intelligam de quanam consuetudine contraria et de quonam contrario privilegio sit in eo sermo. Attamen numerus hic ternarius, ubique de facili non habendus (Noval, n. 98), non videtur requiri ad processus valorem, uti expresse statuitur, e.g. de praesentia defensoris procuranda (1587, § 1) deque interventu actuarii (can. 1585, § 1). Quidquid vero sit, iudex unicus etiam hodie sufficit in causis separationis et status liberi. Ex can. 1966 unicus etiam est „iudex instructor“ in causis dispensationis super rato.

2) Can. 1577, § 1.

3) De *officiali*, qui regulariter sit a Vic. Gen. distinctus, de *iudicibus synodalibus* et de *defensore vinculi* in qualibet dioecesi constituendis, vide cann. 1573, § 1; 1574; 1586. De *actuario* assumendo, vide can. 1585, § 2.

sedenti tribunali praesidere, partes et testes (delato ipsis iuramento de veritate dicenda) interrogare, eorum responsa cancellario dictare, ac tandem (cum aliis duobus iudicibus) iuxta acta et probata *sententiam* ferre. Quodsi agatur de processu mere instructivo pro *sententia* ab ipsa S. Sede ferenda, ipsa acta Romam transmittat: idque in causis super rato „una cum voto scripto Episcopi et defensoris vinculi“ (can. 1985).

792. Quodnam est munus defensoris vinculi et quodnam est ius vi muneris ei proprium?

Quatenus agitur de iudicio super vinculo matrimonii²⁾:

I. Eius munus (ex cann. 1586, 1967 et 1968) in eo consistit, ut in quibuslibet causis nullitatis et non-consummationis matrimonii quibusvis intersit actibus iudicialibus (sub poena nullitatis), et tum verbo tum scriptis ea deducat, quae ad matrimonium tuendum conferre poterunt, omni humano respectu postposito. Sedente tribunali, ipsius est tradere quaestiones seu *interrogatoria*, clausa et sigillata, quae normam praecipuam iudici praebeant pro interrogandis personis in iudicio audiendis (partibus, testibus, peritis), adeo tamen ut, sicut ipsi iudici, ita etiam defensori liberum sit alias quaestiones oretenus et, uti aiunt, *ex officio* proponere. Ipsius est etiam documenta a partibus exhibita recognoscere. Deinde ad sustinendum matrimonii valorem, vel ad arcendam dispensationem super rato, ipse quibuslibet articulis a partibus propositis, quantum opus, contradicere debet et quibuslibet *votis* matrimonio non faventibus suas opponere *animadversiones*, in casu appellationis (vel transmissionis ad Apostolicam Sedem) actorum seriei annectendas. Tandem si, absoluto processu super nullitate, *sententia* adversus matrimonii validitatem feratur, ad ipsum spectabit *appellationem* interponere secundum inferius (n. 802) dicenda.

II. Ex can. 1969 ei ius esto:

1°. Semper et quolibet causae momento acta processus, etsi nondum publicati, invisere; novos terminos ad scripta perficienda flagitare, prudenti iudicis arbitrio prorogandos;

1) Alterum eius munus est sacrae ordinationis vinculum tueri.

2°. De omnibus probationibus vel allegationibus ita certio-rem fieri, ut contradicendi facultate ut possit;

3°. Petere ut alii testes inducantur vel iidem iterum examini subiiciantur, processu etiam absoluto vel publicato, novasque animadversiones edere;

4°. Exigere ut alia acta, quae ipse suggesserit, conficiantur, nisi tribunal unanimi suffragio dissentiat.

793. Quod est munus actuarii (notarii)?

Ad hunc spectat cuiuslibet sessionis *acta* fideliter et (exceptis utique articulis, interrogatoriis, depositionibus, expertorum iudiciis) latino sermone conscribere; item ad ipsum spectat (quod tamen saepe iudex sibi attrahit) schedas citatorias aliasque scripturas necessarias absolvere, necnon actorum seriem contexere¹⁾ et usque ad processus publicationem asservare.

794. Praedictis officialibus secundum ordinem communem addendus est apparitor seu cursor, ad insinuandas citationes et insinuatias (scripto) actuario certificandas²⁾. Hodie vero pleraque tribunalia pro exsequendis citationibus, cursoribus utuntur publicis, transmittendo nempe personae in ius vocandae epistolam citatoriam penes tabellariorum officium commendatam et exposcendo fidem exhibitionis, receptionis aut repudii³⁾.

795. Quid circa praedictorum nominationem iure praescriptum?

Ex can. 364 eorum nominatio scripto consignetur, nominati vero debent „in manibus Episcopi iusiurandum praestare de munere fideliter exercendo, quavis personarum acceptione posthabita”.

Insuper vero in prima cuiuslibet causae pertractandae ses-

1) Actorum seriei rite contexendae prae caeteris inserviat *Exemplar actorum forensium*, quibus inquirendum est de matrimonii nullitate ex capite impotentiae ac de matrimonii rati et non consummati diremptione, auctore Carolo Sagnori in Romana Curia Advocato. Romae, 1889. (Ed. 2a. 1902).

2) Apparitor sit laicus. Cann. 1591 et 1592.

3) Hollandice: „per aangeteekenden brief met bericht van ontvangst (of: van weigering). Quod permittitur vi cann. 1591, § 1 et 1717, § 1.

sione idem iusiurandum saltem a defensore vinculi quam utilissime iterabitur ¹⁾, quo nempe gravissimi sui muneris toties quoties perfecte recordetur.

Art. III. *De iure matrimonium accusandi.*

796. Quid matrimonium accusare?

Est: causam matrimonialem iudici deferre ad agendum de ea et ad ius circa eam vindicandum. Differt accusatio a mera denunciatione, qua qui denunciat non ipse actionem instituit sed causam Ordinario vel *promotori iustitiae* ²⁾ simpliciter notificat, ut hic, si iustitia postulare videatur, actionem desuper *ex officio* instituat. Differt a iure facta petitione (can. 1970), qua instituitur quidem iudicialis actio, non tamen ad ius vindicandum sed ad postulandam gratiam. Exemplum praebet can. 1973 de quo supra, p. 313³.

797. Quinam possunt matrimonium accusare, quinam non-nisi denunciare?

¹⁰. Ex can. 1971, § 1 accusare possunt tum coniuges ipsi tum promotor iustitiae; illi quidem „in omnibus causis separationis et nullitatis, nisi ipsi fuerint impedimenti causa”, hic autem nonnisi „in impedimentis natura sua publicis”. Igitur quoad hoc genus impedimentorum datur ius accusandi *cumulativum* ipsorum coniugum et promotoris iustitiae; quoad impedimenta vero natura sua non-publica datur ius accusandi coniugibus omnino *privativum*.

Notetur vero, distinctionem hoc canone inductam non esse prorsus eandem illam, qua supra (395) ab impedimentis natura sua publicis impedimenta natura sua occulta (ex peccato oriunda) distinximus. Hic enim nomine impedimentorum natura sua non-publicorum ea veniunt de quorum existentia, saltem perfecta et omnino certa, ex natura rei nonnisi ipsis coniugibus constare solet. Huiusmodi, praeter unum „im-

1) Id olim postulabat Const. Ben. XIV „Dei miseratione” § 7 et Instructio anni 1883, § 8.

2) De hoc officiali in qualibet dioecesi constituendo, vide can. 1586.

pedimentum" proprie ita dictum *impotentiae* ¹⁾, sunt pleraque vitia substantialia consensus (*error, simulatio, metus, conditio*). Praesens igitur distinctio aliquatenus illi potius assimilatur, quam eodem num. 395, Nota 2 non undequaque probavimus.

In ipsis vero eiusmodi impedimentis natura sua non-publicis coniuges manent ad accusandum inhabiles, si „ipsi fuerint impedimenti causa", e.g. metum iniuste inferendo. Quae exceptio apposita est, ne forte e fraude sua vel dolo iudicis patrocinium reportent.

2°. Reliqui omnes, etsi consanguinei, et quamvis agatur de impedimento quantumvis publico, ex can. 1971, § 2 tantummodo ius habent nullitatem matrimonii denunciandi ²⁾.

798. Num coniuges iure matrimonium accusandi solo tractu temporis excidunt?

Negative, ac per se ne tunc quidem si, cognita licet nullitatis causa, diu tamen secum cohabitaverint ³⁾. Attamen, nisi ad matrimonium convalidandum etiam forma legitima requiratur (n. 766, 1°), cohabitatio diuturna potest convalidationis per coniuges factae praesumptionem ingerere.

799. Num matrimonium, quod, utroque coniuge vivente, non fuerit accusatum, accusari adhuc potest post mortem alterutrius vel utriusque coniugis, puta ad impugnandam prolis ex eo natae legitimitatem?

Negative, sed praesumptione can. 1972, quae *iuris est et de iure*, illud habetur pro valido, nulla contra ipsum valorem probatione admissa.

800. Quomodo in accusando matrimonio et in petenda dispensatione super rato procedendum?

1) Impotentia quae esset notoria — quod perraro continget — posset aut a promotore iustitiae accusari, aut ab alio quolibet denunciari.

2) Ecce hic ius novum. Antea enim ius accusandi impedimenta natura sua publica cuius erat homini catholico. Attamen hodie, iurisdictione ecclesiastica per leges civiles impedita, vix quidquam iuvabunt sive accusationes sive denunciationes matrimoniorum, quae ab ipsis coniugibus aut ipsis saltem consentientibus non fiunt.

3) De cohabitatione per certum tempus, ut convalidationis causa per se (Instr. Austr. § § 116 et 120), Codex omnino silet.

a. Regularis et iuridica accusatio facienda est per *libellum* (can. 1706), tribunali competenti offerendum et lingua latina vel gallica conscribendum, si (ratione reservationis) accusatio directe apud S. Pontificem fieri debeat, e.g. in causis dispensationis super matrimonio rato et non consummato; lingua vero sive latina sive etiam vulgari, si apud tribunal Ordinarii, ut in causis nullitatis S. Pontifici non reservatis.

b. Quo vero ipse libellus S. Pontifici offerendus plenam et accuratam contineat totius facti speciem causasque omnes ad obtinendam petitam (in matrimonio rato) dispensationem, neve libellus, S. Pontifici directe destinatus, non sine iactura temporis Ordinario remittatur „pro informatione et voto“, coniux accusator in praxi rem totam prius extraiudicialiter tractet cum Ordinario proprio, eumque informet de antecedentibus, concomitantibus et subsequentibus celebrationem matrimonii atque de legitimis dispensationis causis.

c. Vix opus est dicamus, coniuges in contexendo libello, sive Romam sive ad Ordinarium dirigendo, opera plerumque indigere alicuius consilarii; quam operam ille sacerdos (parochus, confessarius) convenienter eis praestabit, qui accusationis vel petitionis tum possibilitatem prius detexerit tum opportunitatem perspexerit. At vero ipse libellus accusationis, itemque supplica pro dispensatione in matrimonio rato non consummato, ab ipsis partibus proficiscantur: hinc ab ipsis, non autem a viro consiliario, subscribantur.

d. Texendi libelli certam formulam exhibere magna vetat casuum occurrentium diversitas ¹⁾ Res quolibet casu rite succedet, dummodo prae oculis habeantur quae supra diximus sub b.

Art. IV. *De processu in causa.*

801. Admisso libello, quomodo in causa proceditur?

1) Bassibey, in operis citati appendice I, speciminis gratia refert sub n. X „supplique au Pape dans une cause de dispense pour non-consommation“; sub n. XI: „Lettre de recommandation et rapport de l'Ordinaire *pro informatione et voto* accompagnant la supplique du demandeur au Souverain Pontife pour dispense en non-consommation“; sub n. XII: „Libelle d'accusation pour cause de nullité (ad Episcopum vel Vicarium Capitularem)“.

I. Tribunalia ordinaria Ap. Sedis sive in prima sive in ultima instantia causam pertractent, ita procedunt, ut, quaecumque *facti* sunt, ad tribunalia dioecesana remittant excutienda, hinc nulla per se ipsa *acta* conficiant. Acceptis vero actis a iudice dioecesano confectis, et postquam inde Congregationis *Secretarius* (aut qui apud S. Rotam est *Ponens* in causa) summarium seu *restrictum facti et iuris* confecerit, eumque, una cum *votis* Consultorum, *defensionibus* advocatorum et *animadversionibus* defensoris matrimonii, typis excudi curaverit, ipsi Cardinales (aut in S. Rota *Auditores de turno*) folia illa impressa per aliquot dies secum domi revolvunt, et tandem in plenario tribunalis consessu sententiam desuper ferunt. Ipsa sententia brevissima plerumque continetur resolutione, affirmativa scilicet vel negativa, qua respondetur ad *dubium* in fine restrictus propositum, e.g. „An constet de matrimonii nullitate in casu?" vel „An consulendum SSmo pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato in casu?" vel: „An sententia curiae Harlemensis sit confirmanda vel infirmanda in casu?"; vel, si nempe post ipsius tribunalis sententiam concessum fuerit *beneficium novae audientiae*: „An standum sit vel recedendum a decisis?" — Nonnumquam sententiam definitivam praecedit sententia dilatoria, e.g. „Dilata, et compleantur acta (...et coadiuventur probationes... et excutiantur novi testes... et fiat nova mulieris inspectio...) iuxta instructionem dandam a defensore matrimonii."

II. Tribunalia dioecesana ita procedant: Primo fiat ipsius iudicii ordinatio per lectionem et acceptationem *delegationis officialium* horumque iuramentum de munere fideliter exercendo, necnon lectionem libelli accusationis coram actore vel actrice.

Dein colligantur acta probatoria, audiendo tum *partes* ipsas, tum *testes* utrinque secundum praescripta canonum ¹⁾ adducendos, tum denique (in causis impotentiae et defectus consensus ob amentiam) *peritos* ²⁾, necnon colligendo *instru-*

1) Cann. 1754—1791; 1974; 1975. Cfr. supra, n. 711, 2°.

2) De peritis adhibendis: quoad virum in causis impotentiae, vide can. 1979, § 1; quoad mulierem, etiam in causis inconsummationis, supra n. 711, 3°;

menta seu documenta scripta, tam privata (e.g. epistolas) quam publica, ad causam vel tuendam vel impugnandam facientia.

Absolute processu probatorio¹⁾ fiat processus publicatio, i.e. conclusio per iudicis (praesidis) decretum in ipsis actis consignandum; quo fieri possit ut acta, quantum ad partem probatoriam, partibus praelegantur et sic via pandatur ad disceptationem contradictoriam inter partes ipsas earumve advocatos et vinculi defensorem, sartum tamen tectumque servando iure defensoris ut „tam in scriptis quam in defensione orali audiatur postremus”. Can. 1984, § 1.

Denique, postquam defensor, ad normam can. 1984, § 2 et 3, „interrogatus declaraverit sibi nihil deducendum vel inquirendum superesse”, tribunal ad sententiam definitivam deveniat, eamque scriptam ferat ac partibus saltem citatis pronunciet.

In processu dispensationis super rato „iudex instructor neque ad publicationem processus neque ad sententiam super ipsa inconsummatione et causis ad dispensandum deveniat, sed omnia acta una cum voto scripto Episcopi et defensoris vinculi transmittat ad Sedem Apostolicam”. Can. 1895.

Art. V. *De appellationibus.*

802. An et quatenus in causis nullitatis matrimonii a sententia definitiva fieri possit vel debeat appellatio ad tribunal superioris instantiae, vel ad novum *turnum* in S. Rota?

I. Lata sententia definitiva pro matrimonii valore nulla umquam datur appellandi necessitas, sed quoad partem,

in causis defectus consensus ob amentiam, can. 1982. Notetur, Codicem in can. 1979, 2° et 3° prorsus silere de balneo aquae purae et tepentis, in quo secundum Instr. S. C. C. anni 1840, in causis inconsummationis, inspicenda mulier prius per tres horae quadrantes debebat permanere, adstantibus semper tum peritis tum matrona. Quod putabatur tum necessarium ad praeveniendam virginitatis simulationem, tum ipsi inspectioni proficuum. At, uti nobis de propria experientia retulit cl. Schaepman, S. C. de Sacramentis, Instructione illa certo adhuc vigente (a^o 1917) eaque tribunali constituendo expresse assignata ut norma procedendi, processum tamen, absque balnei adhibitione instructum, acceptavit.

1) De munere defensoris vinculi in eo, vide n. 792, I.

quae in prima instantia causa cecidit, facultas datur ad secundam, et deinde etiam ad tertiam instantiam appellandi.

II. Lata vero sententia pro matrimonii nullitate, distinguendum est inter partem quae causa cecidit, et inter matrimonii defensorem ex officio.

Pars, contra quam matrimonii nullitas fuerit pronunciata, ad secundam et deinde etiam ad tertiam instantiam appellare utique potest.

Quodsi vero pars illa, iudicium statim deserendo, ipsa non appellet, necessitas semel saltem ex officio appellandi incumbit matrimonii defensori: non enim libertatem ad novas nuptias convolandi coniuges umquam recuperant, nisi pro nullitate duplex habeatur sententia conformis. Defensor, si huic officio intra decem dies non satisfaciat, auctoritate iudicis est compellendus (can. 1986).

Quinimo, ne duplici quidem nullitatis sententia contentum esse defensori licebit, sed ad ulteriorem instantiam provocare necesse habebit, si ulterius appellandum pro conscientia sua crediderit. Quodsi non crediderit, ius coniugibus est, decem diebus a sententiae denunciatione elapsis, novas nuptias contrahendi (can. 1987).

Denique, bina etiam vel trina sententia nullitatis obtenta, et facta inde coniugibus potestate novas nuptias contrahendi, si tamen favore validitatis matrimonii nova res, quae non deducta vel ignorata fuerit, postea detegatur, causa iterum resumitur et rursus in iudicalem controversiam revocari poterit: est enim connaturale privilegium causarum matrimonialium, quod — sicut quaelibet causae de statu parsonarum — ob cuiuscumque temporis lapsum numquam transeant in rem iudicatam. Can. 1989; cfr. can. 1903.

Art. VI. *De casibus exceptis.*

803. Quinam dantur casus excepti a regulis hucusque traditis?

Ex can. 1990: „Cum ex certo et authentico documento, quod nulli contradictioni obnoxium sit, constiterit de existentia

disparitatis cultus, ordinis, voti sollemnis castitatis, ligaminis, consanguinitatis, affinitatis aut cognationis spiritualis, simulque pari certitudine apparuerit dispensationem super his impedimentis datam non esse, hisce in casibus, praetermissis sollemnitatibus hucusque recensitis, poterit Ordinarius, citatis partibus, matrimonii nullitatem declarare, cum interventu tamen defensoris vinculi".

Hic canon est notabilis extensio decreti S. C. S. Off. diei 6 Iun. 1889¹⁾, quo decreto quoad eiusmodi casus nullitatis evidenter, solae remittebantur sollemnitates Constitutione „Dei miseratione" (Ben. XIV) requisitae, nominatim appellationis necessitas cum secunda nullitatis sententia (n. 802). Praesenti vero canone remittuntur quaelibet sollemnitates hucusque (in Codice) recensitae, hinc etiam illae quae spectant ad ordinem iudiciale universim; cuius quippe ordinis, quatenus huic materiae applicabilis, titulus ille XX („de causis matrimonialibus") non est nisi pars suppletoria. Igitur conceditur, ut quoad casus illos exceptos nonnisi *administrative*, uti aiunt, procedatur, scilicet iis tantum adhibitis probationibus et formalitatibus, quae acquirendae certitudini de impedimenti non dispensati existentia iure naturali requiruntur et sufficiunt.

Can. 1990 supponit, de existentia impedimenti constare ex documento, quod sit: *a.* certum, seu indubie pertinens ad impedimentum de quo, et ad personam de qua agitur; *b.* authenticum, seu praeseferens fidem publicam, sive directe (*scripto originali*) sive indirecte (exemplari *ex originali transcripto*, addita congrua fide *de concordantia cum originali*); *c.* nulli contradictioni obnoxium, seu nec ratione sui, nec ratione adiunctorum aliunde certorum aut probabilem, suspicionem sive falsi sive erronei ingerens.

At vero evidens est, hanc suppositionem nonnisi de eis fieri quae quoad impedimenti existentiam sunt facti positivi; nam de facto negativo — e.g. unam partem non fuisse baptizatam aut dispensationem non fuisse datam — nequaquam potest directe et positive constare, hinc nec ex

1) *Collect.*, n. 1575; cfr. S. C. S. Off. 16 Febr. 1894 (*Canoniste*, 1894. p. 503).

documento certo et authentico. Quare, quoad illa, canonis hypothesis supplenda est per legitimas praesumptiones ex facti adiunctis colligendas.

Ex generali illa remissione sollemnitatum iuris positivi, seu ex permissio illo procedendi modo administrativo de quo supra, id etiam consequi videtur, tum citationem partium, tum interventum defensoris vinculi — de quibus in canonis fine — fieri posse quocumque modo certitudini acquirendae naturaliter sufficienti, e.g. hoc modo: Ordinarius casum sibi ab actore propositum cum annexis documentis in manus collocet defensoris pro interventu. Hic, si e sibi traditis statim conscientiam concipiat casum exceptum vere ac plene verificari, id Ordinario significet, qui dein absque ulteriori mora scriptam nullitatis sententiam ferat et decretum *status liberi* partibus curet intimari.

Dicta autem conscientia statim non concepta, defensor, pro solvendis quae sibi venerint dubiis, respective aut documenta exigat supplenda aut partes ¹⁾ audiendas, aut utrumque. Ad partes audiendas ipse conficiat *interrogatoria* necessaria et opportuna, ad quae dein partes responsa ferant scriptis consignanda. Quod, quantum absque notabili incommodo possit, fiat coram tribunali sive stabiliter in dioecesi sive specialiter ad hoc constituto, defensore adsidente. Quodsi vero ita fieri sit difficile, et agatur de solvendis dubiis levioris momenti tantum, non videtur prohibitum responsa excipi et scripto consignari ab aliquo sacerdote (e.g. parrocho), cui hoc Ordinarius committat et quin defensor huic negotio personaliter intersit; dummodo tamen responsa et nova documenta ei transmittantur, quo videat, num dubia sua sint soluta et matrimonii nullitas ad evidentiam usque perducta. Quodsi ita, id Ordinario referat.

804. Quid observandum si agatur de matrimonio quod sit

1) Quum citatio alterius partis iure naturae non requiratur, nisi quantum ius ipsius tuendum aut causae probatio postulet, ideo si horum neutrum postuletur, unum sufficiet citavisse (i.e. audivisse) actorem; idque praesertim in casu quo iam praecesserit divortium civile et altera pars civiliter denuo iam contraxerit.

nullum ob defectum legitimae formae? Ut pro nullo id possit haberi, requiriturne processus iudicialis ad normam Const. „Dei miseratione" aut saltem interventus defensoris vinculi ad normam can. 1990?

a. Quodsi ab eis, qui ad formam erant constricti, ea penitus neglecta fuerit, negative ad utrumque; sed sufficit quod casus resolvatur ab Ordinario ipso, vel a parochio, consulto Ordinario, in praevia investigatione ad matrimonii celebrationem, de qua in can. 1019 et seqq.¹⁾ Ratio est quia tali casu id quod „matrimonium" vocatur, quum ipsa *specie* seu *figura matrimonii* prorsus careat, in foro Ecclesiae nequaquam ut matrimonium consideratur, adeo ut de eius nullitate declaranda — haud secus ac quoad contubernia pure et simpliciter fornicaria — nihil ipsa curet (supra, n. 56). Igitur, si apud nos agatur de matrimonio nonnisi civiliter contracto sive a duobus catholicis (licet a fide catholica apostatis) sive etiam, post²⁾ Declarationis Benedictinae per decr. „Ne temere" abrogationem, a parte catholica cum acatholica, parochus, ut legitime sibi constet de statu libero istiusmodi partium — e.g. divortio civili forte iam disiunctarum et alterum matrimonium coram Ecclesia aut inire aut convalidare cupientium — nonnisi communes investigationis faciendae regulas (n. 133, sequ.) observandas habebit.

b. Secus vero si forma non penitus quidem neglecta, sed cum aliquo sui ipsius defectu substantiali adhibita fuerit. Tunc enim matrimonii species adhuc videtur haberi, quatenus nempe dici potest haberi speciem seu figuram formae³⁾. Quare tali casu de matrimonii nullitate iudicialiter constare debebit. Potestne vero eiusmodi casus haberi pro casu canone 1990 excepto? Prima canonis

1) Ita Pontif. Comm. ad Cod. can. auth. interpret. 16 Oct. 1919, ad 17. A. A. S. 1919, p. 479.

2) Matrimonia mixta antea mere civiliter vel alias extra formam Ecclesiae contracta, secundum quod diximus n. 56, vere habebant matrimonii speciem.

3) Ita Gasp.³⁾, n. 46. Sed quaerere audeo, num hic non sit distinguendum inter defectus de se publice *patentes* — e.g. absentiam sive parochi sive testium (saltem unius); assistantiam parochi extra limites sui territorii — et de se *non patentes*, ut e.g. defectus in delegatione ad assistendum. Siquidem in priori hypothesisi vix dici potest, vere haberi formae figuram.

fronte videtur negandum. Nam „impedimentum clandestinitatis”, quod in decreto S. Off. 3 Iun. 1889 inter casus exceptos recensebatur, in canone 1990, uti videtur *data opera*, totum est omissum; et aliunde aliorum casuum exceptorum accurata recensio hanc *taxative* sumendam esse ostendit. Sed forsitan omissio illa totalis eo explicari potest, quod tum huiusmodi defectus in forma, praesertim si sint de se et statim evidentes (ut e.g. absentia testis qualificati extra casum can. 1098, n. 1), perraro occurrent, tum eo quod de eis difficulter poterit, secundum primariam canonis hypothesin, *ex certo et authentico documento* constare. Unde forsitan casus alicuius defectus vere evidentis casibus exceptis merito accensetur ¹⁾.

805. Sicut quaelibet iustitiae administratio, ita etiam ius in causis matrimonialibus dicendum suas utique expensas exigit: honores scilicet quibusdam officialibus ²⁾ necnon advocatis et peritis tribuendos, indemnitatem testibus praestandam, expensas itinerum, scripturarum et foliorum typis impressorum.

Mira sane res est, inde a quibusdam ansam aliquando arreptam fuisse calumniandi Ecclesiae, quasi ad ferendas nullitatis sententias sacra auri fame pelli se sineret. At vero iidem calumniatores ignorare vix possunt, causas plerasque, utpote a pauperibus ³⁾ agitatas, gratis omnino suscipi et absolvi; ipsas deinde causas, quae more pauperum non per-

1) Quinimo forsitan tali casu, secundum distinctionem superius factam inter defectus *patentes* et *non-patentes*, res tractari potest ac si species matrimonii plane abfuisset, ad normam eius quod dictum est sub *a*.

2) Ipse iudex, ratione proprii officii tribunali praesidens, nullam omnino operis mercedem accipit. Matrimonii Defensor, quantum fieri potest „pro amore Dei, proximi utilitate et Ecclesiae reverentia” munere suo fungatur (Const. „Dei miseratione”, § 12).

3) „Sur 63 causes de France, dans l'espace de dix ans (1887—1896), et traitées par la Congrégation du Concile, 31 l'ont été gratuitement.” Ita Bassibey, p. 445. Ad obtinendum patrociniū gratuitum sufficit afferre paupertatis testimonium a partium paracho, vel (quoad tribunalia superioris instantiae) ab Ordinario exhibendum. In curia Harlemensi officiales non tantum nullam laboris retributionem percipere solent, sed plerumque ipsi ferunt expensas itinerum, etc.

tractantur, nonnisi expensas relative modicas exigere¹⁾ et fere nihil aerario S. S. Tribunalium Romanorum inferre²⁾.

Ipsae expensae per se loquendo solvendae sunt ab ea parte, quae in iudicio succumbit: praesumitur enim temere litigasse³⁾. Quodsi vero in iudicio pateat, temeritatem abfuisse, i. e. rationes saltem probabiles adfuisse in iudicio contendendi, ipsum Tribunal expensas parti succumbenti reficiendas nonnumquam decernit, idque tum maxime, quum pars illa pauper, altera vero sat dives est⁴⁾.

1) Cum expensis in causa pertractanda necessariis confundi non debent expensae prorsus liberae, quas partes impendunt e.g. procuratoribus et advocatis pro libitu suo adhibitis.

2) „Sait-on, par exemple, qu'il n'entre dans la caisse de la Congrégation du Concile, pour les causes payantes, qu'une taxe d'une trentaine de francs?" Boudinhon, p. 67.

3) Cfr. c. 3 *de dolo et contumacia* (II, 14).

4) Etiam haec dispositio, parti succumbenti favoribilis, ab antiquo censebatur iure communi comprehensa. A qua quidem praxis Rotae ad tempus recessit, quolibet interim casu „victum victori" condemnando; sed per sui ipsius sententiam ad eam rediit. A. A. S., t. I (1909), p. 583—588.

PARS XII

DE SECUNDIS NUPTIIS

806. Quamvis de secundis (et ulterioribus) nuptiis verbum fieri congrue potuisset sive eo loco ubi de lege unitatis matrimonii deque huic repugnante polygamia simultanea, sive data, post canones de vinculi dissolutione, hypothesei *status liberi* recuperati, Codex tamen, hac in re Decretalium librum IV imitans, de iis, absque ullo nexu cum matrimonio priori, tractat in parte sua ultima.

807. Quid de hisce nuptiis censet Ecclesia ?

In hypothesei quod de prioris matrimonii solutione legitime et certo constet (can. 1069, § 2) „licet casta viduitas honorabilior sit, secundae tamen et posteriores nuptiae validae et licitae sunt"... Can. 1142.

Quo canone veluti resonat illud Apostoli ¹⁾: „Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit; quodsi dormierit vir eius liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit"... Et: „Dico autem non nuptis et viduis: bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego". Id etiam idem canon repetit quod semper hac in re tenuit Ecclesia, cui quidem:

a. huiusmodi nuptiae sunt minus honorabiles quam casta viduitas, quia scl. „magnum sacramentum" Christi et Ecclesiae tum per seipsas minus perfecte repraesentant, tum a priori coniugio ²⁾ ex post facto quodammodo auferunt. Quam

1) I Cor. VII, 39, 40; 8, 9.

2) Ob prioris coniugii aut saltem ob prioris mariti reverentiam apud Indos, Germanos aliosque populos erat in moribus quod viri defuncti sepulcrum aut rogum uxor superstes sua statim faceret.

ob rationem datur etiam irregularitas „ex defectu sacramenti”, vi cuius bigami (successivi) non admittuntur ad ordines et ad „beneficia” ecclesiastica ¹⁾. Quinimo antiquo tempore quaedam eisdem iniungebatur poenitentia ²⁾;

b. attamen sunt tum validae tum prorsus licitae ³⁾, adeo quidem ut eam, quam lex evangelica ⁴⁾ hac in re libertatem concedit, adversus Montanistas, Novatianos, Waldenses aliasque sectas rigorismo deditas, strenue quondam vindicaverit ⁵⁾. Quinimo ne *luctus* quidem tempus (decem atque etiam duodecim mensium), quo non servato, binubam uxorem ⁶⁾ tum infamia notabat tum variis lucris et commodis privabat ius Romanum, Ecclesia umquam canonizavit;

c. eadem ob incontinentiae periculum possunt esse obligatoriae, et ut tales viduatis hortatorie suggerendae ⁷⁾.

808. Nuptiae praedictae num benedicendae?

Quoad benedictionem non-sollemnem (Ritualis Romani) affirmative (supra, n. 611, I, a); quoad sollemnem vero servetur can. 1143: „Mulier, cui semel benedictio sollemnis data

1) Can. 984, 4°; cfr. Lev. XXI, 14; Ezech. XLIV, 22.

2) Conc. Neocaes. (314—325) can. 3 et 7 (c. 8, c. 31, qu. 1); Ancyren. (314), can. 18 (c. 24, C. 27, qu. 1).

3) Aliqui quidem S. S. Patrum (Hermas, Athenagoras, Hieronymus) abusus, qui in secundis nuptiis irrepserant, modo concionatorio ita vehementer coarguunt, ut ipsas, quin reapse damnent, tamen ut illicitas damnare videantur. Ad Athenagoram in specie quod attinet, erudite ostendit Arnould (*De Apologia Athenagorae*, Paris. 1898), ipsum secundas nuptias „decorum adulterium” (ἐυπρεπὴς μοιχεία) vocando, sensum Ecclesiae illius temporis minime retulisse, sed personali cuidam rigorismo indulsisse. Cfr. *De Kath.* Dl. 102 (1892) blz. 58.

4) Rom. VII, 2, 3; I Cor. VII, 39.

5) *Ench.*, n. 55, 424, 465, 541.

6) Cod. Iust. et Cod. Theod. ad titt. *de sec. nuptiis* et *si secundo nupserit mulier*. Universim apud Romanos secundae et ulteriores nuptiae, quamvis permittae fuerint, tamen, tum ob memoriam defuncti coniugis tum ob caritatem liberorum, visae sunt satis odiosae et legibus inimicae. Cuius etiam leges modernae aliquid retinuerunt, maxime hunc in scopum ne sanguinis oriatur turbatio (Cod. civ. Neerl. art. 91) et ne filii prioris coniugii bonorum suorum iacturam patiantur (vide supra, n. 646; 654, Nota; cfr. n. 759).

7) I Cor. VII. 9: „Quodsi non se continent nubant. Melius est enim nubere quam uri”. Cfr. I Tim. V, 14 et Instr. S. C. S. Off. 8 Sept. 1869 ad Vic. Ap. Orient. *Collect.*², n. 1346.

sit, nequit in subsequentibus nuptiis eam iterum accipere". Cuius canonis ratio non est eadem quae can. 984, 4°. Non scl. repetenda est ex aliquali Ecclesiae odio erga nuptias secundas ¹⁾, sed est ratio mere liturgica, quia nempe benedictio semel mulieri ²⁾ iam data non videtur iteranda. Unde extra hunc casum eam dari est saltem permissum, si nempe aut viduo nubat virgo, aut secundo nubat vidua in cuius priori matrimonio benedictio fuit omissa ³⁾.

1) Ita, spectata saltem disciplina hodierna, minus recte Linneborn, S. 459.

2) Benedictio enim sollemnis dirigitur in mulierem.

3) Cfr. Rit. Rom., t. VII, c. 1, n. 15.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Ad n. 22, 2° — Exceptio ab hac regula videtur admittenda ratione boni communis, si quando hoc exclusionem certarum personarum a matrimonio ineundo omnino postulare; quod posset verificari quoad personas morbo contagioso, praesertim chronico, infectas, si nempe inde contingeret ex nimia multitudine hominum degenerum et vitiosorum ipsam societatis incolumitatem periclitari, quatenus nimium excresceret numerus prolium defectivarum et abnormium ¹⁾.

Quae tamen exceptio, quatenus respicit matrimonium alicui *absolute* et *directe* prohibendum, non videtur admittenda ratione boni particularis tantum, sive compartis, sive prolis nasciturae.

Non ratione boni compartis, quia antecedens huius libertas ad eligendum coniugem ipsius bono particulari adeo videtur praevalens, ut illius favore huic bono valeat renunciare ²⁾.

Nec magis ratione boni prolis nasciturae, quia huic quovis casu „melius est esse quam non esse", intuitu praesertim possibilitatis perveniendi ad beatitudinem aeternam et ad ipsius corporis gloriosam resurrectionem.

Efficere vero ut, intuitu boni etiam particularis, aditus ad

1) De Smet³, n. 424.

2) De Smet (n. 423) rationem boni particularis absque hac limitatione, ideoque per se, ut hac in re validam admittere videtur.

matrimonium certis personis indirecte praeccludatur (cfr. 47, c), id, ut ipsius matrimonii libertati de se non repugnans, non videtur per se competentiam egredi auctoritatis legitimae. Quae proinde, ne nupturientes circa defectus physicos occultos compartis aut errorem aut fraudem patiantur, posset e.g., variis adhibitis cautelis, praecipere ut quisque nupturiens praevis examini medicali se subiiciat, eiusque exitum comparti, maxime de eo sciscitanti, manifestet. Huiusmodi autem praeceptum auctoritas ecclesiastica profecto munire posset vetito ipsius matrimonii; secus vero auctoritas civilis, etiamsi admittatur et ipsam eiusmodi praecepti condendi competentia non carere.

Ad n. 116, Nota 3 — Facultas ibi admissa, scl. adeundi tandem tribunal civile, admittenda revera non est. Id quippe canone 1554 prohibetur. Quamvis enim agatur de causa *mixti fori*, ideoque iudici ecclesiastico et civili aequa sit facultas alterum praeveniendi (can. 1553, § 2), tamen si iudex ecclesiasticus, civilem praeveniando, causa cognita, sententiam tulerit, non amplius licebit eandem causam, sprete illa sententia, ad forum saeculare deferre¹⁾.

Ad n. 402. Die 7 Dec. 1920 Ordinarius Harlemen. a S. C. de Sacr. *ad triennium* accepit facultates infrascriptas, quibus etiam „per alias idoneas personas ecclesiasticas ad hoc specialiter deputandas uti poterit in matrimoniis contrahendis et nulliter contractis cum suis subditis ubique commorantibus et aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus, facta in unoquoque casu expressa mentione huius apostolicae delegationis ad normam can. 1057”:

1. Dispensandi *iusta et rationabili ex causa* super matrimonialibus impedimentis minoris gradus quae in can. 1042 recensentur, necnon super impedimentis impedientibus de quibus in can. 1058 ad effectum tantum matrimonium contrahendi,

2. Dispensandi *ex gravi urgentique causa*²⁾, quoties periculum sit in mora et matrimonium nequeat differri usque dum dispensatio a Sancta Sede obtineatur³⁾, super impedimentis maioris gradus infra recensitis:

1) *Civiltà Cattolica*, 1920, Vol. IV, p. 459.

2) Haec facultas sub respectu gravitatis causae utique latius patet quam illae de quibus n. 401, III.

Cfr. supra, n. 71¹.

a) consanguinitatis in secundo gradu aut in tertio *cum primo mixtis* ¹⁾, dummodo nullum exinde scandalum aut admiratio exoriatur;

b) consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu;

c) affinitatis in *primo* lineae collateralis gradu aequali vel *mixto cum secundo* ²⁾;

d) publicae honestatis in primo gradu, dummodo nullum subsit dubium quod coniux esse possit proles ab altero contrahentium genita.

3. Dispensandi tempore et in actu Sacrae Pastoralis Visitationis aut Sacrarum Missionum, et non ultra, super omnibus matrimonialibus impedimentis supra memoratis cum iis qui in concubinato vivere reperiuntur.

4. Sanandi in radice matrimonia nulliter contracta ob aliquod ex impedimentis minoris gradus si magnum adsit incommodum requirendi a parte ignara impedimenti renovationem consensus, dummodo tamen prior consensus perseveret et absit periculum divortii; monita tamen parte conscia impedimenti de effectu huius sanationis et debita facta adnotatione in libro matrimoniorum" ²⁾).

Curet Ordinarius in singulis praefatis concedendis dispensationibus ut nupturientes qui pares solvendo inveniantur *aequam oblationem iuxta vires* ³⁾ persolvant in obsequium Sanctae Sedis. Idem autem Ordinarius quovis anno, a data praesentium computando, referat ad hanc Sacram Congregationem de numero et specie dispensationum quas vigore praesentis indulti Ipse fuerit elargitus et summam oblationum transmittat, salvo praescripto can. 1056.

Ad n. 415. Responsum sic emendetur:

Sunt ordinariae, utpote ipso iure officio ⁴⁾ adnexae (can. 197, § 1) ideoque possunt alteri ex toto vel ex parte delegari (can. 199, § 1). Quatenus autem ex toto, hinc „ad universitatem negotiorum” alteri delegatae, possunt ab hoc „in singulis casibus” subdelegari (can. 199, § 3).

Attamen facultas illa delegandi nec quoad sacerdotem qui matrimonio ad normam can. 1098, n. 2 assistit, nec quoad confessarium, est practica; nam ipsae facultates ordinariae de quibus quoad eosdem agitur, sunt respective cuicumque

1) Unde patet, etiam ex vigente Sedis Ap. praxi gradum mixtum, non obstante regula canonis 96, § 3 (supra, n. 333, 3°), tunc attendendum et in petenda dispensatione exprimendum esse, si gradus remotior cum primo concurrat. Cfr. n. 453, 4°.

2) Acta prosyn. Harl. 1921, Suppl., n. VI.

3) Cfr. supra. n. 456 in fine (p. 89). Etiam huic oblationi applicari potest quod habetur n. 458, d.

4) Ad parochum quidem quod attinet „adnexa officio” in sensu stricto; quod autem ad sacerdotem et ad confessarium „adnexa officio” in sensu lato. Can. 145, § 1.

confessario, in iisdem rerum adiunctis constituto, communes, nec extra illa adiuncta possunt utcumque exerceri. Quoad parochum vero dicta facultas practica esse potest.

Ad n.n. 541, 544, 546. Quae ibi habentur de *modo* contractui matrimoniali adiecto, maioris claritatis causa hunc in sensum coniungantur: Modus, si sit simpliciter talis (541, 2°, a), quum natura sua consensui non *alligetur*, in eiusdem valorem non influit; ne tunc quidem si onus, quod modo adiecto infertur, sit de se contra matrimonii substantiam. Quodsi vero a contrahente consensui *alligetur*, seu *in pactum deducatur*, quum tunc, licet „modum” forte audiens, reapse tamen talis simpliciter non sit, sed naturam *conditionis* superinduat, quoad matrimonii valorem idem quod ipsa conditio operatur.

Ad n. 546 (p. 166, lin. 5) deleatur: „uti supra (n. 543) diximus”.

Ad n. 782. Quid dicendum de matrimoniis, si quae nulla sint ex capite impedimentorum a novo Codice abrogatorum: fiuntne matrimonia illa valida ipsa promulgatione novi Codicis, vel etiam post dictam promulgationem indigent dispensatione, sanatione, etc.? (cann. 4 et 10).

Comm. pont. ad Cod. cann. auth. interpretandos respondit (2—3 Iun. 1918): „Negative ad primam partem; affirmative ad secundam” ¹⁾.

1) A. A. S., 1918, IV, ad 7 (p. 346).

FORMULARIUM

I. Formula matrimonii promittendi. Cfr. n. 94¹⁾

Coram me, infrascripto parocho loci... (Ordinario huius dioecesis...) adsunt

1° N., filius... et..., annorum..., domicilium habens in loco...;

2° N., filia... et..., annorum..., domicilium habens in loco...;

[3° N., filius... et..., annorum..., domicilium habens in loco..., testis munere functurus].

Praedicti (*repetantur nomina scripta sub 1° et 2°*) me interrogante affirmant, se sibi mutuo promittere matrimonium infra tempus... [*vel*: tempore opportuno] contrahendum, seque ad id velle mutuo et vere obligari.

[Ad meam interrogationem declara(n)t sponsus (-a, -i) scribere se nescire (non valere)].

Lecto a me alta voce hoc instrumento una mecum subscribunt.

N... parochus

L. S.

N... sponsus.

N... sponsa.

[N... testis]²⁾.

Actum in... die... mense... anno...

II. Formula petendae dispensationis a lege bannorum

Illme et Remme Domine,

N. N. et N. N., paroeciani³⁾ mei, matrimonium quantocius contrahere cupientes, humillime petunt dispensationem super duabus matrimoniis publicationibus. Causa est... (vide n. 172, ad 2^m).

Quae supra exposita sunt, facta diligenti inquisitione, vera me reperisse testor.

Amplitudinis Vestrae humillimus famulus,

N. N.

Parochus ad N. 4).

1) Formulae I, V, VIII, IX, XI, XVI ad cuiusque patriam linguam exigantur.
2) Quae his uncis [] sunt inclusa, ea in casu utriusque sponsi scribere scientis et valentis omittantur.

3) Si sponsi ad diversas paroecias pertinent, dispensatio petatur a parocho sponsae. S. D., p. 61.

4) Eadem formula, mutatis mutandis, adhibeatur in petenda super una denunciatione a Decano.

III. Formula petendi licentiam ad assistendum matrimonio vagi vel vagorum (n. 175; cfr. n. 153)

Illme et Remme Domine,

N., natus in ... et N. nata in ..., matrimonium inter se contrahere cupiunt.

At vero sponsus (-a, -i) est (sunt) vagus (-a, -i), utpote nullibi domicilium habens (habentes) vel quasi-domicilium.

De eorumdem statu libero, praeter illos ipsos, etiam testes N. et N., qui notos illos sibi habere affirmant et fide digni mihi videntur, sub iuramento interrogavi, quin tamen ad ullius impedimenti, sive dirimentis sive prohibentis, notitiam pervenire potuerim.

[Legi dioecesanae de denunciando eorum connubio „tum in loco in quo actualiter degunt et matrimonium sunt contracturi sunt, tum in loco originis vel saltem in loco in quo diutius commorati sunt" satisfactum est (*vel*: satisfieri tantum potuit quoad hunc locum in quo actualiter degunt, obstante de reliquo ...; *vel*: deficiente ad hoc tempore, satisfieri non potest)].

Iam ab Amplitudine Vestra humillime peto licentiam praedictorum matrimonio assistendi.

Quae supra exposita sunt, facta diligenti inquisitione, vera me reperisse testor. Amplitudinis Vestrae ... etc.

IV. Petitiones dispensationis ab impedimento prohibente voti vide n. 203.

V. Cautiones a matrimonio mixto iungendis praestandae

A. Instrumentum partis catholicae.

Ego N. N., catholicus (-a), ut spero ex benigna Ecclesiae dispensatione matrimonio iungendus (-a) cum N. N. acatholica (-o), sollemniter promitto, me totis viribus curaturum (-am) esse ut proles universa (tam ex nostro commercio iam suscepta quam) e nostro coniugio suscipienda, absque ulla distinctione vel exceptione catholice tum baptizetur tum educetur.

B. Instrumentum partis acatholicae.

Ego N. N., hisce affirmo et sollemniter promitto me N. N., quacum (quocum) spero matrimonium contracturum (-am) me esse, nihil umquam esse impediturum (-am) quominus illa (ille) catholicis suis obligationibus fideliter satisfaciatur. Similiter promitto, me permissurum (-am) esse ut proles universa (tam ex nostro commercio iam suscepta, quam) e nostro coniugio suscipienda, absque ulla distinctione vel exceptione catholice tum baptizetur tum educetur. Qua sollemni promissione, quantum refertur ad prolem, etiam tunc constrictum (-am) me habebo, quum coniugem meum (-am) aut e vivis discedere aut (quod praesertim Deus avertat) alias a me separari contingat. (*Utrique instrumento una cum ipsa parte subscribant parochus et duo testes*).

VI. Petitio dispensationis ab impedimento mixtae religionis

Vide formulas iam allegatas n.n. 221, *bis*, necnon 463 et 465. Quarum tamen prior illa potissime adhibeatur, saltem a clero Harlemensi, a cuius quippe Illmo Ordinario expectatur, et forsan iam acceptum est, indultum *generale* ab hoc impedimento dispensandi.

Ratione sive *taxae* imponendae, sive saltem *oblationis*¹⁾ procurandae, post verba „ei imponendam” haec inserantur; „Eiusdem is est fortunae status ut nomine sive *taxae* sive *oblationis* summam . . . (dimidii . . . unius . . . duorum . . . quinque floren.; vel etiam maiorem; vel, si sit pauper et miserabilis: „nihil omnino) erogare valeat.”

VII. Petitio dispensationis a caeteris impedimentis pro foro externo

Vide formulas n.n. 461—466. Quibus hic addatur exemplar epistolae illius ad Ordinarium, separatim addendae, de qua n. 470, c. — In qua, quae singulis in casibus ad rem non faciant, omittantur.

Illme et Rmme Domine²⁾,

Infrascriptus parochus humiliter postulat ut Amplitudo Vestra, quatenus precibus hisce annexis per Seipsam, vi indulti generalis, annuere non valeat, petitam dispensationem ab Apostolica Sede impertiendam procurare dignetur.

Intuitu autem dispensationis eiusdem ab Amplitudine Vestra sive concedendae sive exsequendae haec etiam referantur:

Ratione . . . admodum optandum (necessarium) videtur ut matrimonium quantocius contrahatur (convalidetur).

Oratores (orator, oratrix) ita sunt (est) animo comparati (-us, -a) et in eiusmodi versantur [versatur] adiunctis, ut nedum a thoro sed vel a cohabitatione commode possint (possit) per . . . (e.g. 24 horas, bis 24 horas) seperari, utque acceptare velint (velit) poenitentiam imponendam.

Eorundem (eiusdem) is est fortunae status . . . etc. (ut supra, VI).

Quae supra necnon quae in ipsa supplicatione exposita sunt, facta diligenti inquisitione, vera me reperisse testor. Amplitudinis Vestrae . . .

VIII. Inquisitio extra-iudicialis de morte dubia alterutrius coniugum

Parochus cui incumbat hac super re Ordinarium consulere (n. 281, Nota), antea ipse omni quo valeat studio probationes colligat quibus illius iudicium fundetur. Certam autem generalemque inquirendi formulam praebere casuum diversitas non permittit. Quare pro unoquoque casu ipse parochus, postquam substantialem facti speciem sibi efformaverit et nisi mors de qua quaeritur

1) Vide inter „Addenda” ad n. 402 et cfr. n. 455.

2) Vide annotationes ad formulam n. 225, *bis* (tom. I, p. 195).

statim ex *documentis* acceptis demonstretur, ad ulteriorem inquisitionem procedat ad normam eorum quae ex Instr. S. Off. 13 Maii 1868 supra (n. 281), retulimus, et quidem per *interrogatorium* a se praevis scripto exarandum et pro singulari casus allati exigentia, ibi quaesitis (tom. I, p. 257, 5°) accomodandum. In cuius interrogatorii initio quaerat de personae interrogandae nomine, domicilio, aetate, conditione, religione, deque eiusdem relatione ad coniugem de cuius morte dubitetur. Postulet etiam iuramentum de responsionum dandarum sinceritate. Protocollum inde acquisitum ad Ordinarium mittat, ipsius petens sententiam.

IX. Formulae¹⁾ praevis et extraiudicialiter discutiendi dubia de baptismo (n.n. 290—294)

A. Formula discutiendi dubium facti (n. 294, I).

Parochus si frustra exspectaverit baptismale *documentum*, perquisitis antea registris illarum ecclesiarum in quibus pars, si quando baptismus sit ei collatus, baptizari aut debuit aut potuit, ipsam hoc modo interroget:

1. Qui vocaris? Ubi, quando et e quibus parentibus natus es?
2. Cuinam sectae parentes tui²⁾ tempore nativitatis tuae erant adscripti?
3. Num in illa secta baptismus habebatur necessarius, si minus ad salutem, saltem ad id ut quis ei posset adscribi?
4. Quodsi negative ad utrumque, solebatne saltem in ea baptismus conferri? Et in quam aetate?
5. Erantne parentes tui in sua secta plus minusve zelosi, eius conventus aliquoties saltem per annum frequentando, cum ministris eius benevole conversando, etc.?
6. Num de baptismo a te suscepto vel non suscepto umquam in familia tua sermo fuit? Et, si affirmative, quid inde audivisti?
7. Num in adulta aetate in aliqua secta „professionem“, quam vocant, emisisti? Et, si affirmative, num tunc de baptismo a te suscepto nihil praevis inquisitum?
8. Habesne aut habuisti fratres sororesve quos baptizatos fuisse constat? Et, si affirmative, qui fieri potuit ut tu non-baptizatus remaneres?
9. Num quae iam extraiudicialiter deposuisti etiam iudicialiter et sub fide iuramenti sustinere paratus es?
10. Quosnam posses inducere testes ad testandum sive de huius tuae depositionis veritate, sive saltem de sincera tua fide in deponendo?

1) Hae formulae practicae esse possunt¹⁰ in casu illo sat frequenti quo ex duobus acatholicis, ante Codicem publicatum coniugatis sed dein divortio civili separatis, una pars, ut ad Ecclesiam redire et novum matrimonium legitime contrahere valeat, primum suum matrimonium petat nullum declarari, eo quod e.g. dum de alterius partis baptismo constat, de sui ipsius baptismo exstet dubium grave nondum discussum. Cfr. tom. I, p. 266¹⁾; 2° in ordine ad nullitatem matrimonii mixti, ex eodem capite declarandam, sive ante sive post Codicem publicatum illud contractum fingatur.

2) Quodsi ad diversam sectam parentes pertinuerint, quaestiones 3^a et 4^a de utraque fiant seorsum.

B. *Formula discutiendi dubium iuris* (n. 294, II).

Parochus, si, licet de baptismi facto constet, conceperit tamen dubium grave de eius valore¹⁾, hoc modo inquirat:

1. Qui vocaris... etc. ut in A, 1.
2. In qua secta baptizatus es, et in qua tua aetate et a quo ministro?
3. Quinam est baptizandi ritus in ea secta aut praescriptus, aut communiter adhibitus?
4. Num quid aliquando tibi innotuit de ritu quo baptismus tibi fuit collatus? Quomodo tibi innotuit et a quibus? Et num antequam de nullitate matrimonii tui agere coeperis?
- 5) Dicas in specie: *a.* utrum minister aquam per aspersionem an per infusionem adhibuerit; et *b.* si per aspersionem, utrum aspersione generali super omnes baptizandos simul, an speciali super singulos. Sin autem per infusionem, *c.* utrum aqua e manu concava ministri effusa, an e solis eius digitis madefactis, et si hoc ultimum, e quot digitis.
6. Dicas etiam *a.* num, et in quanam quantitate, aqua ipsam tuam frontem aut faciem, an solummodo crines aut vestes tetigerit; *b.* num, si in adulta aetate iam eras, aquam in fronte aut in facie ipse senseris; *c.* num, quantum audivisti vel ipse expertus es, aqua illa in fronte tua vel facie *fluxerit*.
7. Quaenam verba baptismalia minister protulit? Et num super baptizandos singulos; et num inter ipsam aquae in singulos applicationem?
- 8 et 9. Ut in A, 9 et 10.

X. *Formula dispensationis ad normam can. 1044 concedendae*

Vide supra, n. 416. Sed in alinea ultimo loco „*facultatis mihi a iure delegatae*” scribatur „...*a iure concessae*”. Est enim facultas non delegata sed ordinaria. Cfr. „*Addenda*” ad n. 415.

XI. *Formula mandati ad matrimonium procuratorio nomine contrahendum* (n. 516)

Ego N. filius (filia) N. et N., paroeciae... in loco... dioecesis..., matrimonium inire cupiens cum N. filia (filio) N. et N., paroeciae... in loco... dioecesis..., sed hoc matrimonium actu contrahere per memetipsum non valens, ad normam can. 1089 Codicis Iuris Canonici per praesentes in meum procuratorem specialiter constituo N., filium (filiam) N. et N.... paroeciae... in loco... dioecesis, quatenus..., praemissis de iure praemittendis et servata

1) Hodie in aliquibus sectis, quarum Ritualia ritum baptismi incorrupte adhuc continent, tamen „ex consuetudine actuali” ministrorum suorum (l.c. ad c.) baptismus, tum quoad materiam tum quoad formam, ea administratur licentia ut ne *factum* quidem baptismi verificari videatur, sed potius inanis quaedam aggregandi caeremonia, cui *nomen* antiquum „baptismi” adhuc adhibetur.

legitima forma, meo nomine cum praedicta (praedicto) N. matrimonium contrahere possit et reapse contrahat.

In cuius mandati fidem subscribimus

N. mandans.

N. parochus loci... (vel: sacerdos a parocho loci...

L. S. aut ab Ordinario... delegatus).

[N. testis mandanti scribere nescienti¹⁾ substitutus].

XII. Formula petendi licentiam Ordinarii ad assistendum matrimonium per procuratorem (n. 517).

Illme et Rme Domine,

N. paroeciana mea (paroecianus meus) cupit matrimonium inire cum N..

Quum vero huic, ob... impossibile (admodum difficile) sit consensum matrimoniale per seipsum (-am) manifestare, ut ad hoc suo agat nomine mandato speciali designavit N.

Porro, quum de authenticitate huius mandati, hisce annexi, dubitandum non videatur, ut dicto matrimonio ad normam can. 1091 assistam humiliter peto Amplitudinis Vestrae licentiam.

Amplitudinis Vestrae...

XIII. Forma describendi coniugatos (n. 603, I).

Habetur in Rituali Romano, Tit. X, c. 5.

XIV. Formula matrimonium denunciandi in ordine ad eius annotationem in libro baptizatorum (n. 603, II).

Rev. adm. Dne. Infrascriptus parochus ecclesiae S... in loco (civitate)... dioecesis... hisce tibi denunciat matrimonium quod in hac paroecia die... mensis... anni... inter se contraxerunt: N., filius N. et N., natus in paroecia S... loci (civitatis)... dioecesis, die... mensis..., anni; et N. filia N. et N. nata in paroecia S... loci (civitatis)... dioecesis...

Parochus qui supra.

Testes fuerunt N. et N.

L. S.

Datum... die... mensis... anni...

XV. Formula matrimonium in libro baptizatorum annotandi (n. 693, II)

In margine loci ubi neo-coniugatus legitur fuisse baptizatus sic annotetur: „Die... mensis... anni... in paroecia S... loci (civitatis)... dioecesis...

1) In hoc casu, quae in ipso mandato personam mandantis respiciunt, ea in *tertia* persona scribantur et post verba „non valens” haec addantur: „et scribere nesciens”.

matrimonium contraxit cum N... filio (filia) N. et N., nato (-a) in paroecia S... loci (civitatis)... die... mensis... anni..., prout constat ex epistola illius parochi diei... mensis... anni...

Quodsi paroecia baptismi sit eadem quae matrimonii, sic scribatur: „Matrimonium contraxit hac in paroecia die... mensis... anni..., prout constat ex libro matrimoniorum.“

XVI. Formula inquirendi de causa separationis a toro et cohabitatione

Quae a parochio, antequam ad Episcopum (Decanum) scribat, circa huiusmodi causam sunt investiganda, ea summatim habes n. 748, 2° b. E quibus ipse parochus interrogatorium quoddam sibi concinnet, idque in charta maiori per longitudinem ita plicata, ut in parte sinistra quaestiones, in dextra vero responsa scribere possit, relicto utique inter quaestionem unam et alteram tanto spatio, quanto in parte adversa probabiliter pro responso indigebit. Praemittatur quaestio: „Qui vocaris? Ubi, quando et e quibus natus es? Ubi habitas? Quae tua civilis conditio (ambt of beroep)?“

Quantum opus aut opportunum, simile quoddam interrogatorium, a se praevis concinnandum, adhibeat in excutiendis testibus, de quibus advocandis sciscitet in interrogatorio partis vel partium.

XVII. Formula separationem a toro et cohabitatione petendi

Illme ac Rme Domine ¹⁾,

N., mulier (vir) coniugata (-us) suae paroeciae, causam legitimam separationis a toro et cohabitatione habere se putans, eo quod... (*allegetur causa*), humiliter desuper invocat Amplitudinis Vestrae auctoritatem, Eiusque deprecatur sententiam.

Inquisitioni, de hac causa a me praevis institutae (cuius protocollum hisce adnectitur), haec etiam ex propria mea tum personarum tum adiunctorum cognitione addere liceat:

.....
Amplitudinis Vestrae... etc.

1) In dioecesi Harlemensi supplicatio haec non directe ad Episcopum sed ad Decanum mittatur.

CONCORDIA

Canonum matrimonialium et numerorum nostrorum marginalium

Can. 1012	9, 30, 36	Can. 1042	341, 352, 388, 393 <i>bis</i> , 394	Can. 1072	297
" 1013	16, 18, 38 <i>bis</i>	" 1043	351, 401, 412	" 1073	303
" 1014	60, 291, 733	" 1044	412, 414, 415	" 1074	308, 311
" 1015	56, 59	" 1045	401, 412, 414, 415, 510	" 1075	312-324
" 1016	47	" 1046	417	" 1076	338, 339, 363
" 1017	76, 83, 84, 92, 112, 117	" 1047	503	" 1077	349, 350, 365
" 1018	178	" 1048	410	" 1078	356-363
" 1019	131, 132, 393 <i>bis</i>	" 1049	409	" 1079	372
" 1020	133, 138, 139, 153	" 1050	410, 410 <i>bis</i>	" 1080	390
" 1021	140, 142, 182	" 1051	454, 684	" 1081	512, 513, 543
" 1022	144	" 1052	505, 506	" 1082	523, 524
" 1023	151, 155, 171	" 1053	394, 489, 713	" 1083	525-527
" 1024	149, 157, 164	" 1054	505, 506	" 1084	529
" 1025	165	" 1055	489	" 1085	530, 531
" 1026	150	" 1056	458	" 1086	533, 534
" 1027	166	" 1057	407, 502	" 1087	539
" 1028	172	" 1058	199	" 1088	515
" 1029	176, 177	" 1059	205	" 1089	516
" 1030	161, 163	" 1060	207, 209, 210	" 1090	518
" 1031	162, 173, 174, 197	" 1061	213-220	" 1091	517, 518
" 1032	175	" 1062	224	" 1092	542, 543, 549, 551
" 1033	178, 182	" 1063	228, 229, 238	" 1093	552
" 1034	252	" 1064	231-234	" 1094	561, 571, 576
" 1035		" 1065	243-245, 248	" 1095	568, 571, 572, 577
" 1036	185	" 1066	246, 247, 250 <i>bis</i>	" 1096	571, 572, 574
" 1037	395	" 1067	260-262	" 1097	578, 580-583
" 1038	186, 188	" 1068	271, 273	" 1098	585-590
" 1039	188	" 1069	279, 280	" 1099	289, 597-601
" 1040	190, 191, 400	" 1070	288, 289, 291-292	" 1100	610-612
" 1041	187, 190	" 1071	295 <i>bis</i> .	" 1101	611, 616
				" 1102	577
				" 1103	603

Can. 1104	593
" 1105	594
" 1106	595
" 1107	596
" 1108	613
" 1109	616
" 1110	621
" 1111	624
" 1112	661
" 1113	662
" 1114	681
" 1115	687, 688
" 1116	684
" 1117	684

Çan. 1118	700
" 1119	702, 706-712
" 1120	714
" 1121	722
" 1122	723
" 1123	726, 727
" 1124	720, 727
" 1125	730, 731
" 1126	728
" 1127	733
" 1128	737
" 1129	739-741
" 1130	742
" 1131	743, 744, 745

Can. 1132	745
" 1133	394, 760, 763, 764, 767
" 1134	765
" 1135	766
" 1136	772, 773
" 1137	774
" 1138	394, 760, 761, 775, 780, 781
" 1139	776
" 1140	778
" 1141	779
" 1142	807
" 1143	808

" 1960	786
" 1961	786
" 1962	787
" 1963	787
" 1964	788
" 1965	788
" 1966	790
" 1967	792
" 1968	792
" 1969	792
" 1970	796
" 1971	797

" 1972	799
" 1973	710
" 1974	801
" 1975	801, 711
" 1976	274, 711, 801
" 1977	
" 1978	
" 1979	
" 1980	
" 1981	
" 1982	
" 1983	

" 1984	801
" 1985	801
" 1986	802
" 1987	802
" 1988	141
" 1989	802
" 1990	803, 804
" 1991	
" 1992	

INDEX ALPHABETICUS.

Numeri indicant numeros marginales.

Numerus 391 est primus numerus tomi IIⁱ.

Abortus directe provocatus, quid, variae species, an est licitus, 671, II, *a*; indirecte provocatus, quid est, an est licitus, 671, II, *b*.

Abrogatio impedimentorum, quid sit, 190; abrogare quis possit, ibid.; an consuetudo habeat vim abrogandi, 190, *b*.

Absolutio quoad mixte procantes, 233; vel mixte coniunctos, 238.

Absolutio a censuris, an et quatenus hodie requisita, 497.

Acatholici non tenentur ad formam canonicam celebrationis matrimonii, 597, quinam relate ad hoc acatholici censentur, 599; num ubique a forma canonica eximuntur, 600; v. *Infideles*, *Haeretici*, *Jansenistae*.

Acceptatio dispensationis, num requiritur ex parte nupturientium, 472.

Accusare matrimonium, quid, 796, quinam possunt, 797; num ius tractu temporis excidit, 798; post mortem, 799; quomodo in eo procedendum, 800; quomode in causa proceditur, 801; v. *Appellatio*; casus excepti in quibus sine pleno iudicio admittitur, 803.

Actio sponsalitia, cuinam competat et ad quid, 113 *b*; 116.

Adnotatio matrimonii celebrati v. *Formalitates*.

Adoptio, ut causa cognationis legalis, 204—206; 390.

Adrogatio, ut causa cognationis legalis, 204¹.

Adulterium ut causa impedimenti criminis, 314—316; coniunctum cum matrimonio attentato, 317—318; cum coniugicidio, 319—322; est causa separationis perpetuae et totalis, 737, 739; quale requiritur ad hanc causam constituendam, 740; ob id potest privata auctoritate institui haec separatio, 741; effectus huius separationis, 742.

Adventus est tempus aptum pro bannis faciendis, 159.

Aetas requisita ad valide contrahendum, 260; ad contrahendum licite et convenienter, 262; ad sollemniter vovendum, 305; olim requisita ut uxor viri ad ordines promoti a sollemniter vovendo excusaretur 300¹; lege civili requisita ut absque parentum consensu contrahere liceat 253; critica mulierum, 266 *ter*.

Aetas foeminae superadulta, causa dispensationis, 424.

Affinitas, quid sit, 345; quare agnoscatur, 343; e quo oriatur, 345; quinam eam inter se contrahant, 346; quomode computetur, 347; quomodo multiplicetur, 350; quo gradu matrimonia dirimat, 349; et quo iure, 351; an etiam quoad infideles conversos, 353; matrimonio superveniens abrogata, 345; secundum ius civile, 355;

- eius abusus est incestus, 355 *bis*.
Agentia, quid, 455, 3°; quanta, *ibid*.
Agnati, quinam vocentur, 331, 3°.
Amissio domicilii, 69 *bis*.
Amor promiscuus, 19; platonius, 10.
Angustia loci, causa dispensationis, 423; num admittitur pro viro, 423, Nota 2; pro quo gradu dispensando sufficit, 423, Nota 3.
Annulus in mixtis nuptiis, 225, *c*.
Apostasia facit matrimonio canonice indignum, 244.
Appellatio, in causa de nullitate, 802.
Arbor genealogica, quid sit et quomodo conficienda, 332.
Arrhae sponsalitia, 109.
Assistere matrimonio, ceu testis officialis quis potest *v. Forma celebrationis-iuridica*, testes communes quot et quales, 576; *v. Testis qualificatus*; *v. Testes communes*.
Attentatio matrimonii, quid sit, 55; quid efficiat quoad bigamos, 283; quoad clericos maiores et religiosos, 307; quoad adulteros, 317—318.
Banna antenuptialia, quid sint, 143; quam lege praescripta, 144; legis vis et obligatio, 145—147; legis sanctio, 148; quandonam omittenda, 150, 225; quo tempore facienda, 157—161; quando differenda, aut suspendenda, 162; vel repetenda, 163; et quo loco, 151—153; a quo, 151—156; quam forma, 165; a quo superiore dispensanda, et quibusnam de causis, 172; peractorum litterae testimoniales, 176, *a*—177.
Baptismus, an ex legitimo matrimonio ratum faciat, 36; saepe desideratur in Protestantibus modernis, 284 *bis*; dubius habetur validus in ordine ad matrimonium, 291 sequ.; invalidus, an sit causa cognationis spiritualis, 374; et an conditionatus, 375—376; an privatim administratus, 377; foetus abortivi, 181; catholice baptizati quinam censentur, 289, 598.
Benedictio non danda in matrimoniis mixtis, 225, *c*.
Benedictio mulieris, post partum, 689.
Benedictio sollemnis nuptiarum quid est et quando prohibita, 613, II, 808.
Bigami, eorum poenae, 283.
Bimestre, neo-coniugibus olim concessum ad deliberandum de amplectendo statu perfectiori, 200.
Bona fides facit matrimonia putativa, 56; non turbanda, 276.
Bona matrimonii, 21.
Bonum pacis, causa dispensandi, 428.
Caeremoniae, post baptismum suppletae, an inducunt cognationem spirituales, 374; quatenus omittendae in mixtis nuptiis, 225.
Calvinistae negant matrimonii sacramentalitatem, 123, *a*.
Capitulum sede vacante, facultas eius dispensandi super impedimentis, 403.
Capellanus militum, an assistere celebrationi matrimonii ius habet, 565, ad *c*.; si habet, utrum privative an cumulative cum paracho territoriali, 566.
Castitas ut status matrimonio praecellens, 21; Deo vota matrimonium impedit, 199; et, si sollemniter, etiam dirimit, 303. *V. Professio religiosa et Votum*.
Catholice baptizati, quinam sunt, 289, 598.
Causa, circumstantia in matrimonio contrahendo, 541, 2°; an potest consensum irritare, *ibid*.
Causae canonicae ad dispensandum: quoad sponsalia, 127; quoad banna, 172; quoad vota, 201; quoad mixtam religionem, 217.
Causa dispensationis matrimonialis, fontes iuris unde generatim cogno-

- scuntur, 418; eius necessitas, 419; causa si adsit num dispensatio illico rogari vel dari debeat, 420; divisio, 421; sufficientia eius quomodo generatim pensanda, 422—439 Nota; sufficientia pro singulis impedimentis auferendis, 440; praecipua causae enumerentur 423—439; causae minus ordinariae, 439; causae falsitas quid efficit, 506, III; causa quo tempore debet existere vera, 507.
- Causa sine causa**, causa dispensandi, 438, *b.*; ab Ordinario ob hanc causam dispensatio petenda est, 441, II.
- Cautiones** praestandae in matrimoniis mixtis, 218—220 necnon 295; conditio de praestitis cautionibus et certitudine morali earum impletionem, 482.
- Celebratio matrimonii**, eius forma et huius formae distinctio, 553; *v. Forma celebrationis.*
- Censura** innodati, 274, 250 *bis*; absolutio censurae quatenus requisita pro dispensatione, 497.
- Certioratio** de bannis alibi peractis exspectanda, 176, *a*, 20, 177; compartis de dubia coeundi potentia, 273.
- Circumstantiae** speciales in supplica dispensationis designandae, 454.
- Civilis potestas** nulla in vinculum coniugale fidelium, 40—47, sequi; aut in effectus a vinculo inseparabiles, 39, 47; eius agendi ratio historice considerata, 48; eius habitudo ad matrimonium secundum legem Neerlandicam, 50; eius iura in matrimonia infidelium, 51, sequi.
- Clandestinum matrimonium**, 57.
- Clausulae** dispensationis, quid sunt, 396; *v. Conditones dispensationis.*
- Clausum tempus**, 183 *v. Tempus.*
- Cognatio legalis**, quid sit et quod simplex, 204; ut impedimentum impediens, 205; ut dirimens, 390.
- Cognatio naturalis**, *v. Consanguinitas.*
- Cognatio spiritualis**, quid sit, 370; quo iure et inter quosnam matrimonium dirimat, 371, sequi; quomodo multiplicetur, 386; superveniens matrimonio quid efficiat, 387; eius dispensabilitas, 382.
- Cohabitatio**, causa dispensandi, 427, *b.* 2), 429.
- Commoratio actualis**, quid ad paroecianum faciendum, 72.
- Commoratio menstrua**, 73.
- Communio eucharistica** a nupturientibus percipienda, 182, Nota 1; 223.
- Communio bonorum**, utrum et qualis inter coniuges existere debeat, 639; quonam legum genere moderanda, 640; quonam apud nos iuris systemate regitur, 641; pars mariti et pars uscoris in administratione, 642; remedia iuris contra virum male administrantem, 643; quomodo dissolvitur et huius tunc de divisione, 644; utrum et quomodo dissoluta restitui potest, 645; legalis quousque quoad secundas et posteriores nuptias vigeat, 646; utrum eadem et quomodo pacto antenuptiali limitari, vel excludi potest, 647; quid lege civili de regimine conventionali statutum, 648 et 649; ius mariti administrandi quomodo limitari potest, 650.
- Communio lucris et damni**, 651.
- Communio fructuum et reddituum**, 652; Donationes propter nuptias, 654; condominium probabilius ex iustitia reverendum est, 655; praecepta iuris civilis num obligant in conscientia, 656; praesumptiones iuris civilis pro condominio, 652 Nota; an obligant in conscientia si de facto deficiant, 657; quonam in hac materia praecipua coniugum peccata, 658; quid de coniuge binubo comparti nimis secundum ius civile praestante, 659.

Communio thori et mensae, effectus matrimonii, 638.

Compaternitas spiritualis, 372.

Componenda, quid 394, IV, 455, 10.

Concubinatus, quid et quotuplex, 361; qualis inducat publicam honestatem, 362; eius periculum vel cessatio ut causa dispensandi in mixta religione, 232; causa dispensandi generatim, 437; concubinatus incestuosi periculum est causa dispensandi, 434.

Concubitus, v. *Copula*.

Conditio adiecta sponsalibus, 103—105.

Conditiones dispensationis, quid sunt, 474; expressae vel sub intelligendae, 474; essentielles aut praeceptivae quomodo dignoscuntur, 476; variae species, 476; — ipsum casum afficientes, 477—483; — veritas precum, 477; de impedimenti esse occultum, 478; — de obtenta dispensatione impedimenti publici concurrentis, 479; — de absentia raptus, 480; — de immunitate ab impedimento consanguinitatis in linea recta, 481; — de praestitis cautionibus earumque certa impletionem, 482; — de non adeundo ministro a catholico, 483; — ab oratoribus implendae, 484—487; — de absentia scandalii, 485; — de occasione peccandi auferenda, 485 *bis*; — de poenitentia salutari imponenda, 486; — de eleemosyna facienda, 487 et 511; — verificatio precum, 496; — absolutio a censuris, 497; — confessio audienda, 498; — de prolis legitimatione, 454, III; — de asseruando vel destruendo rescripto, 503; — in rescriptis pro convalidatione, 769, 770; conditiones sanationis in radice, 778.

Conditio matrimonio apposita, quid est, 541; conditionum distinctio quoad vim et efficaciam, 542; conditiones seipsas vitiantes quae sunt, 543;

quaeniam conditio vitiat consensum, 544; conditio de prole evitanda quomodo intendi potest et quid efficit, 545; conditio servandi castitatem perpetuam in pactum deducta utrum matrimonium irritat, 546; conditio servandi castitatem ad tempus, 547; conditio dissolubilitatis matrimonium irritat, 548; protestantes nostrates eam non ponunt, *ibid.* Nota; quaeenam conditio valorem suspendit, 549; status iuridicus sponsorum conditione suspensiva pendente, 550; conditio valorem matrimonii reddens dubium, 551; utrum licet matrimonium sub conditione inire, 551.

Conditio servilis ut impedimentum abrogata, 190. v. *Error*.

Confessarius, eius munus in causis sponsalitiis, 117, II, *a.*; erga eos, qui matrimonium mixtum appetunt, 233; aut iam contraxerunt, 234, sequi; erga filios et parentes de matrimonio ineundo dissentientes, 252, 10; quoad casus impotentiae, 276; erga nupturientes impedimento criminis forte ligatos, 329; eius facultas dispensandi super impedimentis, 414; officium eius ad dispensationem intervertendam, 420.

Confessio sacramentalis matrimonio praemittenda, 182, II; mixte nupturientibus imponenda, 236; audienda ceu conditio pro dispensationis executione, 498.

Confirmationis Sacramentum ante nuptias recipiendum, 182, Nota 2; ut causa cognitionis spiritualis, 371.

Congregationes Romanae, organa dispensationis, 398.

Coniugicidium ut impedimentum matrimonii: per se solum, 323—325; cum adulterio coniunctum, 319—322.

Consanguinitas, quid, 330 *bis*; eius divisiones, 331; quomodo mensuranda, 332; gradus quomodo com-

putandi, 333; quomodo multiplicetur, 335, 340; legum dirimentium convenientia, 336; earum dispensabilitas, 341; de immunitate ab ea in linea recta seu dispensationis conditio, 481.

Consentiae matrimonium, quid, 57.

Consensus, facit matrimonium, 15, I, 512; quid, 513; debetne quoad singula sui momenta explicite intendi, 514; utrum et quomodo manifestandus, 515; per procuratorem quomodo potest dari consensus matrimonialis, 516; per interpretem manifestari potest, 518; num per copulam significari potest, 519; impedimenta et vitia, 520—551; ex defectu usus rationis quinam sunt incapaces consensus eliciendi, 521; quinam ex defectu discretionis invalide contrahunt, 522; defectus ex ignorantia, 523; num requiritur scientia copulae coniugalis seu causae procreationis, 524; Error in consensu v. *Error*; — non necessario excluditur ex scientia seu opinione nullitatis matrimonii, 530 et 531; — simulatio v. *Simulatio*; v. *Vis et metus*; consensus conditionalis v. *Conditio matrimonii appositae* v. etiam *Causa, Demonstratio, Modus*.

Consensus perseverantia praesumitur, 552; consensus sponsalitiis, 87; consensus parentum, 90, 251—253; v. *Renovatio consensus*.

Consuetudo, eius vis ad impedimenta introducenda 187; vel abroganda, 190, b.; idque speciatim quoad acatholicos, 193.

Convalidatio matrimonii, quid et quotuplex, 760; convalidatio simplex et sanatio in radice in quo conveniunt et in quo differunt, 761; convalidatio simplex si nullitas procedit ex impedimento dirimente, 763; consensus renovatio quo iure requi-

ritur, 764; v. *Renovatio consensus*; in eius executione quomodo procedendum, 771; convalidatio si nullitas est ex defectu consensus, 772, 773; si nullitas est ex defectu formae, 774; convalidatio matrimonii mixti, 782; ex lege civili, 783.

Competentia territorialis, in teste qualificato requisita in forma celebrationis matrimonii, 577, I, 1°.

Copula carnalis nuptiis cohonestata, 21, Nota 2; nuptias non facit, 15, I; nec hodie praesumptas quidem, 58; ut conditio promissionis matrimonii, 104; ut causa affinitatis, 345; facit matrimonium consummatum, 59; potestne consensum manifestare, 519; num scientia eius requiritur ad consensum matrimonialem, 524; causa dispensandi, 429.

Crimen, ut impedimentum dirimens, quid, 312; quotupliciter existere possit, 313, sequ.; quomodo multiplicetur, 326; an contrahant infideles, 327; et an ignorantes impedimenti legem, 196; eius dispensabilitas, 328.

Cryptorchidae, 266 bis².

Damna ex resultu a sponsalibus compensanda, 115.

Debitum coniugale, natura, 623; quodnam ius coniugibus debitum petendi, 624; an illimitatum, 625; obligatio illud reddendi gravis est, 626; an obligatio petendi existit, 627; ius petendi quando evanescit, 628; moralitas usus matrimonii, 629; quatenam secundum finem matrimonii inter coniuges fiunt, 630; quatenam sunt contra finem et proinde graviter illicita, 631; quatenam sunt praeter finem ideoque venialiter illicita, 632; moralitas actuum venereorum solitarie a coniugatis patratorum, 633; usus matrimonii illicitus ex parte adiunctorum, 634; relatio coniugis

- ad compartem onanistam, 635; debitum coniugale per se semper licitum, 636; instructio circa debitum a porrocho, 180; vel a confessario dandum, 637.
- Decanus**, eius facultas dispensandi in lege bannorum, 172.
- Declarare matrimonium nullum**, forum competens, 786; iudex competens, 787; ordo competentiae infra Ap. Sedem. v. *Tribunal*; quando potest Ordinarius absque formali processu, 803.
- Declaratio Benedictina**, quid est et quare edita, 558; pro matrimoniis ante 19 April. 1918 adhuc practica, 602.
- Defectus** occulti an ante contractum sponsalitium vel matrimoniale manifestandi, 123, 273; — consensus ex parte parentum, 90, 251—253. v. *Parentes, Filii familias, Consensus*.
- Defensor matrimonii** in causis matrimonialibus, 60; eius munus in iudicio de nullitate, 792.
- Delegatio**, ad excipienda sponsalia, 101; ad banna facienda, 156.
- Delegatio facultatis assistendi** celebrationi matrimonii, eius natura, 571; quando delegans valide, quando liate hanc facultatem delegat, 572; quaenam pro valore delegationis requiruntur ex parte delegati, 573; quaenam de valore requiruntur ex parte delegationis, 574; an potest subdelegari, 575.
- Demonstratio**, circumstantia in matrimonio contrahendo, 541, 2°; an potest consensus irritare, ibid.; in contractu sponsalitio, 106.
- Derogatio** quoad leges impedimentorum, 190; v. *Abrogatio*.
- Desertio** malitiosa, ut causa solutionis sponsalium, 121, c.
- Designatio** patrinorum, quaenam legitima, 382.
- Dies devotionis**, an bannis faciendis idonei, 158.
- Dioecesanum** domicilium et quaside domicilium, 64.
- Dioecesis** sponsorum diversa, quid importet quoad banna dispensanda, 172.
- Discretio mentis** deficiens in contractu sponsalitio, 88; consensum matrimoniale invalidat, 522.
- Disparitas cultus** ut impedimentum dirimens, 284, sequ.; eius dispensabilitas, 295 *bis*.
- Dispensabilitas**, ius et praxis hodierna, 393 *bis*.
- Dispensatio**, quid, 191; eius concedendae potestas, ibid.; in vinculo sponsalitio, 127; in bannis, 172; in voto simplici, 201; in sollemni, 306; in mixta religione, 213, sequ.; in aetate, 263; in disparitate cultus, 295 *bis*; in ordinis impedimento, 301; in raptu, 311; in crimine, 328; in consanguinitate, 341; in affinitate, 352; in publica honestate, 363, ad 2^m; in cognatione spiritali, 389; in ordine ad matrimonium convalidandum, 767.
- Dispensatio Apostolica**, matrimonium non consummatum solvens an dari potest, 708, ad 1; an illimitate, 708, ad 2; dispensatio est in sensu lato, 709; quomodo S. Sedes in concedenda procedit, 110; v. *Inconsummationis factum*. Causae requisitae pro ea obtinenda, 712; specialia de indulto, 713.
- Dispensatio matrimonialis**, quid est, 392; historica evolutio. 393; ius et praxis hodierna, 393 *bis*; distinctio, 394; facultas R. Pontificis, 397, I; organa, 398; facultas Ordinarii, 400—401, a) in impediens dubiis, 401, I, b) in impediens impediens, 401, II, c) in impediens dirimentibus, 401, III, urgente mortis peri-

culo, 401, III, 1°, extra mortis periculum, 401, III, 2°; quibusnam personis Ordinarius potest dispensare, 405, et ubi, 406; debetne stylum Curiae observare, 407; facultates Vicarii generalis; Vicarii Capitularis et Capituli sede vacante, 403; facultas parochi, 412; facultas sacerdotis assistentis ad normam can. 1098, § 2, 413; facultas confessarii, 414; quid parochi aliove sacerdoti post concessam dispensationem incumbit, 417; concessio et acceptatio, 471—473; quam forma concedi solet, 478 v. *Forma dispensationis*; semel concessa non expirat tractu temporis, 473; eius conditiones et clausulae, 474—487; v. *Conditiones dispensationis*, eius executio, 488—503. v. *Executio dispensationis*; fulminatio eius, 501 v. *Fulminatio dispensationis*; Vitia eius eorumque sanatio v. *Vitia dispensationis*. Vide etiam *Petitio dispensationis*, *Causa dispensationis*, *Dispensabilitas*.

Dissolutio vinculi, matrimonium ratum et consummatum potestne unquam dissolvi, 700; comparatio rati et consummati cum rato tantum, 701; matrimonium non consummatum quomodo dissolvitur, 702; v. *Professio religiosa*, *Dispensatio Apostolica*, *Privilegium fidei*; Dissolutio matrimonii legitimi ex auctoritate R. Pontificis 730—733; potestas haec existit, 730; huius natura iuridica, 731; apologi huius potestatis, 732; quid in re dubia circa usum privilegii fidei, 733, — civilis, 696, 698; v. *Divortium civile*.

Divortium, quid est, variae species, 690; v. *Indissolubilitas*, v. *Dissolutio*, *Privilegium fidei*. Divortium plenum ex iure civili, 696. An divortium civile procurare unquam est licitum, 697; cooperatio senten-

tiae divortii, 697, III; dissolutio vinculi civilis quomodo procedit, 734; eius causae, 735; eius effectus 736. Divortium semi-plenum v. *Separatio tori*, *mensae*.

Doctrina nupturientibus necessaria, 178
Documenta ante-nuptialia, 176.

Domicilium, quid et quotuplex, 64—66; quomodo probetur, 67; multipliciter existens, 68; quomodo amittatur, 69 *bis*; determinat parochum proprium, 62.

Donationes propter nuptias, iuridica ex iure civili neerlandico, 654.

Dos litibus involuta, causa dispensandi, 426.

Dotale regimen, in iure civili moderno, 425, II¹; practica circa dotem ex iure civili neerlandico, 425, I, a, p. 52².

Dotis deficientia aut *incompetentia*, causa dispensationis, 425; variae species, 425, II et Nota

Dubium quoad impedimenti existentiam generatim, 185, 5°, 197, I; quoad impedimentum juris divini in specie, 197, II; quoad impedimentum per banna detectum, 173; quoad potentiam coeundi, 267; quoad impedimentum vinculi, 281; quoad baptismum in ordine ad disparitatem cultus, 289—295; quoad consanguinitatem, 338, b, 363, ad 2^m; quoad existentiam concubinatus, 362; dubium superveniens de valore matrimonii quoad ius coniugale, 274, 634, 4°.

Ecclesia, eius potestas in matrimonia fidelium, 39, sequ.; carentia potestatis in matrimonia infidelium, 50; ut locus proclamationis bannorum, 164; ut locus interdictus pro celebratione coniugiorum mixtorum, 225, b.

Educatio prolis, officium parentum, 1, 662; officia in specie includit, 662; includit potestatem parentalem, 662 v. *Potestas parentalis*.

— **Educatio religiosa et moralis**, quid officii importat parentibus, 666; errores circa hoc officium ibid. in notis;

Educatio civilis, quid hoc nomine venit, 667; qualem in scholis institutionem postulat Ecclesia, 668; quid de scholis mixtis seu neutris, 669, 670.

Educatio physica, quid postulat bonum physicum prolis conceptae, 671; quid bonum physicum prolis natae, 672; De providendo bono prolis temporali, 673—679. v. *Filii-familias*.

Effectus matrimonii, divisio generalis, 620; quoad ipsos coniuges, 621; sunt partim mutua partim singularia, 622; v. *Debitum coniugale*. cum respectu ad prolem, 662; v. *Educatio prolis*, *Legimitas prolis*, v. *Communio thori et mensae*, v. *Communio bonorum*; effectus matrimonii, ut sacramenti, 38; a vinculo inseparabiles, 39, 47; et separabiles, ibid.

Eleemosyna, ubi et a quonam in dispensatione imponenda et solvenda, 455, 50; ab Ordinario Harlemensi imponi solita, 458, d. — ceu conditio dispensationis, 487 et 511.

Emancipatio, ex iure civili, 665³.

Error, in dispensationis executione, 504, II; in nomine personae etcet. in supplica quid efficit, 506, I; quatuorplex esse potest in matrimonio contrahendo, 525; error de persona quid efficit, 526; quid error circa qualitatem personae, 527; — specialiter circa servitutem personae, 527, b; — circa coniugii substantiam, 528; — circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem, 529; — circa iuridicam possibilitatem consensum non necessario excludit, 530 et 531.

Essentia matrimonii, 15.

Examen sponsorum, 130, seq.

Excellentia meritorem, causa dispensandi, 438; mediante Ordinario, 441. II.

Excommunicatio lata in sponso, ministrum haereticum adeuntes, etc., 238; in clericos maiores et religiosos matrimonium attentantes, 397; ferenda in bigamos, 283. Vide *Censura*.

Expensae, pro charta et vectura postalit 455, 40; variae expensae pro dispensatione a quibusman Sed. Ap. organis et quantae exiguntur, 456; quatenam in dispensatione episcopali, 458; in causis matrimonialibus, 805.

Expositi, an legitimi sunt censendi, 682.

Exsecutio convalidationis, quomodo in ea procedendum, 771.

Exsecutio dispensationis, quid 488; cuinam solet committi, 489; quid generatim requiritur, ut valide fieri possit, 490; an delegari potest, 491; an potest denegari, 492; quatenam generatim servanda, ut sit licita atque valida et licita, 493; mandatum eius quomodo expirat, 494; rescriptum vel asservandum vel destruendum, 503; vitium vel error in executione v. *Vitium dispensationis et Error*; v. *Sanatio in radice*.

Exsecutor dispensationis, quid, 488; qui, 489. v. *Exsecutio dispensationis*.

Facultates dispensandi, pussuntne delegari et subdelegari, 408; in solidum possessae quomodo utendae, 410; facultates cann. 1044, 1045 suntne ordinariae an delegatae, 415; quanam forma utenda a parochio aut alio sacerdote, 416; facultates Ordinarii Harlemensis, inter Ad denda et Corrigenda ad n. 402; v. *Dispensatio*, *Dispensatio matrimonialis*, *Ordinarii locorum*, *Indulta dispensandi*.

Fama de morte coniugis, 281, 60.

Familiaritas periculosa, causa dispensandi, 429.

Favor fidei, v. *Privilegium fidei*.

Favor iuris matrimonio concessus, 60, sequ.

Feriatum, tempus, 183³.

Festa suppressa, an bannis faciendis idonea, 158.

Festivi (dies) pro bannis faciendis, quinam habendi, 158.

Fictio in contrahendis sponsalibus, 78, b.

Figura matrimonii, v. *Species*.

Filiifamilias, utrum minores habent bonorum dominium, 673; administratio bonorum minorennis ad quem pertinet, 674; usufructus bonorum minorennis cui competit cet., 675; neglectus inventarii amissionem usufructus secumferens non obligat inconscientia, 676; filiorum labor et industria privata quaenam sunt, 677; ius filii qui operi vel negotio parentis industriam confert, 678; utrum et quousque parentes teneantur ad providendum filiorum statui futuro, 679.

Finis matrimonii, 1, 16, 17.

Foecundatio, artificialis, 268.

Foetus abortivi, baptizandi, 181.

Forma sacramenti matrimonii, 33; pro contrahendis sponsalibus, 91, sequ.; bannorum faciendorum, 165.

Forma celebrationis, matrimonii quid et quotuplex, 553; historica eius origo, 144, 554; historica evolutio formae substantialis, 555; quid de forma lege tridentina constitutum, 556; exemptiones a lege tridentina, 557; declaratio Benedictina quid est et quare edita, 558; in quo et quare ius tridentinum per decretum „Ne temere” est reformatum, 559.

— iuridica, quonam regitur principio generali, 561; quot et quaenam per-

sonae ei assistant necesse est, 562; quinam quoad eam parochus aequiparantur, 563; an parochus et Ordinarius putativus vel censuratus valide assistat, 568, ad a. et ad c.; a quonam momento parochus et loci Ordinarius assistere possunt, 568, ad b.; relatio Ordinarii et parochi quoad ius assistendi, 269; v. *Delegatio*; testes communes quot et quales adhibendi sunt, 576; v. *Testis qualificatus*, v. *Testes communes*; adiuncta substantialia, 577; adiuncta accidentalialia, 578—583; quando parochus licite assistat, 578; quandonam licentia parochi proprii non requiritur, 578, 30, 580; si sponsi sint paroeciae diversae, quis parochus praeferendus, 581; quid si parochus illicite assistit, 583; forma iuridica extraordinaria i.e. sine teste qualificato, 584—591; quando et sub quam conditione concessa, 585 seq.; potestne adhiberi si parochus ex metu legis civilis assistere recuset, 590; v. *Matrimonium conscientiae*; ad formam iuridicam servandam quinam tenentur, 597; quinam sunt catholice baptizati, 289, 598; quinam non, 599; num acatholici ubique a forma canonica exempti sunt, 600; quid de orientalibus, 601; forma iuridica civilis, 609; quousque substantialis, 609.

Forma dispensationis, gratiosa vel commissoria, 471, b.; a quonam forma commissoria et a quonam forma gratiosa adhibetur, 471, d. et et; dispensatio in forma *Brevis*, 471, c.

Forma liturgica matrimonii. quibusnam constat ritibus, 610; ritus celebrationis vel benedictionis an et quatenus obligatorius vel permissus, 611; circa eam a iure dioecesano praescripta, 612.

Formalitates, post celebrationem ma-

- trimonii a paracho implendae, 603—609; matrimonium cum adiunctis in libro matrimoniorum et in libro baptizatorum annotandum, 603; huius praecepti natura, 604; quid si observari id nequeat, 605.
- Formulae precum**, pro foro externo, 461—466; pro foro interno, 467—470; quae quoad eas specialiter observanda, 470 *bis*; ad rogandas litteras „Perinde valere”, 510 *bis*; pro convalidatione matrimonii petenda, 768; ad rogandam sanationem in radice, 780.
- Formularium**, in fine tomii IIIⁱ p. 394—401.
- Fortunae status**, quid de ea in supplica dispensationis exprimendum, 455; variae expensae pro eius variatione, 456—458.
- Franco-muratores**, ut matrimonio indigni, 245, 248.
- Fraternitas** spiritualis, 372.
- Fulminatio dispensationis**, quid, 394, II, 501; quomodo fieri debet, 502.
- Generatio** humana, eius genesis, 265.
- Germani** (fratres), quinam vocentur, 331,²⁰.
- Gradus** consanguinitatis, quid sit, 332; et quomodo computandus, 333.
- Graeci**, eorum legislatio circa impedimentum ordinis, 300.
- Gratia** sacramenti matrimonii, 38.
- Haeretici** catholicis non iungendi, 207, sequ.; an ligentur Ecclesiae impedimentis, 193; quatenus ex defectu rectae intentionis invalide contrahere possint, 31.
- Honestas publica**, v. *Publica honestas*.
- Iansenistae**, eorum doctrina de matrimonio, ut sacramento, 40.
- Ignorantia** quoad impedimenta dirimentia in genere, 196; circa baptismum susceptum, 291; quoad impedimentum criminis, 196, in fine; quoad catechismum in nupturientibus, 197; quoad usum coningii, 180.
- Illegitimi**, qui sint, 331,¹⁰.
- Impedimenta matrimonii**, eorum notio, 183; species, 184; conspectus, 185; condendorum potestas quoad fideles, 40, sequ.; 186, sequ.; quoad infideles, 50, sequ.; an ligent acatholicos, 193; an infideles baptizatos, 194; an ea ignorantes, 196; an et quatenus liget impedimentum dubium, 197; an et quatenus revelanda, 166—169; dispensanda, v. *Dispensatio*. quando occulta quando publica, 395; indispensabilia vel dispensabilia, 393 *bis* I, II; quatenam et quomodo in supplica dispensationis exprimenda, 453; disparata et non disparata, 452, 3° 3),
- Impossibilitas** observandi impedimentorum leges, v. *Necessitas*.
- Impotentia**, secundum se, 266; ut impedimentum matrimonii, quid sit et qualis esse debeat, 270—271; an et quatenus, ad tempus existens, matrimonii usum prohibeat, 274 *bis*; perpetua matrimonio superveniens, quid importet, 275; munus confessorii quoad casus impotentiae, 276.
- Impuberes** quoad sponsalia, 88.
- Incestuosi concubinatus**, periculum est causa dispensandi, 434.
- Inconsummationis factum**, quomodo iudicialiter probandum, 711; necessitas probationis prodissolutione vinculi 708, ad 2 et 710.
- Indissolubilitas** matrimonii, principium eius ex iure naturae, 691; utrum hoc ius naturae sit praeceptivum an suasivum, 692; confirmatio positivo-divina, 693; principium est absolutum, 694; non excipiens adulterium, 695; appreciatio legis civilis divortium plenum permittentis, 696; lex civilis

neerlandica de divortio pleno, 690¹); an divortium plenum civile procurare unquam liceat, 697; v. *Dissolutio*, v. *Divortium*, v. *Dispensatio Apostolica*.

Indulta dispensandi, 402; olim Ordinario Harlemensi concessa, 402, II; abrogatio pro foro externo in 1918, 402, III; interpretatio, 409; extinctio, 411; Ordinario Harlemensi in 1920 concessa, inter Addenda ad n. 402.

Infamia mulieris, causa dispensandi, 431.

Infideles non subsunt legibus matrimonialibus Ecclesiae, 50, 192; nisi quatenus contrahunt cum fidelibus, 52, 195; baptizati, nonnullis ligantur impedimentis ante baptismum contractis, 124, 353, 364; eorum matrimonia cum fidelibus ob disparitatem cultus invalida, 52, 284; subsunt legibus matrimonialibus civiliter conditis, 51.

Infoecunditas, v. *Sterilitas*.

Instructio sponsorum, 178, sequi.

Intentio non recipiendi matrimonium ut sacramentum, quid efficiat, 31.

Interpellatio ad privilegium fidei obtinendum fieri debet, 722; forma eius, 723, quoties fieri debet, 725; an unquam omitti potest, 724; quid iuris interpellatione facta, 726.

Interpres, mediator consensus manifestandi, 518.

localia seu largitates sponsalitia, 110.

locus in contrahendis sponsalibus, 78. — circa consensum matrimonialem v. *Simulatio*.

Iuramentum sponsalibus accedens, 107.

Ius divinum (positivum) statuens impedimentum vinculi et matrimonii indissolubilitatem, 18—20, 279.

Ius naturae, ut inducens matrimonii impedimenta, 185,¹⁰; quatenus postulet matrimonii unitatem, 18.

Ius primae noctis, 624, d²).

Lactatio prolis, officium matris an et quousque urget, 672, II.

Legitimitas prolis, quid est, 680 ad 1; quid iuris proli afferat, 680, ad 2; quae legislatio est competens, 680, ad 3; qui sunt iure canonico legitimi, 681; quid censendum de legitimitate expositorum, 682; legitimatio prolis illegitimae an datur, 683; quando ipso iure adest quonamque cum effectu, 684; legitimatio per rescriptum, 685; quid parochus curandum post legitimationem, 686; praesumptiones iuris in dubio de legitimitate, 687 et 688; causa dispensandi, 430.

Legitimum matrimonium, quid sit, 59; quanam potestate regendum, 51 seq.; utrum et quomodo solubile, 714; v. *Privilegium Paulinum*.

Levantes infantem de sacro Fonte, v. *Patrini*.

Lex civilis matrimonium vetans, an et quatenus a catholicis observanda, 254—256; an et quatenus ad eam ex officio exsequendam cooperari liceat, 257—259.

Liber matrimoniorum, quatenam in ea notanda, 603; exscripta authentica sunt instrumenta iuridica probationis, 607;

Libero-cogitatores, quoad cultus disparitatem, 284 *bis*.

Libertas, in contractu sponsalizio, 80—81; nubendi in genere, 22; a parochus investiganda, 137, III.

Licentia necessaria ad assistendum matrimonio vagorum, 175.

Ligamen, quid sit, 279; quo iure matrimonium dirimat, 278; eius cessatio per mortem coniugis, quomodo probanda, 281.

Linea consanguinitatis, quid et quomodo duplex sit, 331,⁵⁰.

Lites super successione, causa dispensandi, 426.

Locus celebrationis matrimonii, 616-

- 618; *matrimonium inter catholicos ubi*, 616, an licet ianuis clausis, 617; in quo ecclesiae loco, 618; locus matrimonii mixti, 225, b;
- Lucrum** cessans in actione sponsalium, 116.
- Maiores**, et consensus parentum, 253.
- Mandatum** procurationis ad munus patrini, 385; ad contrahenda sponsalia, 100.
- Mandatum dispensationis** exsequendae, quomodo expirat, 494.
- Maritus**, eius iura et officia singularia, 660.
- Massones**, ut matrimonio indigni, 245—248.
- Materia et forma** sacramenti matrimonii, 33.
- Matriarchatus**, 52, 660, b¹.
- Matrimonia mixta**. Vide *Mixta religio* et *Parochus*.
- Matrimonium**, vocis etymologia, 5; varia nomina, 6; notio, 7—8; natura contractus, 9; objectum, 14; essentia, 15; finis, 1, 16, 17; unitas et indissolubilitas, 18; honestas, 21; libertas, 22; ratio Sacramenti inter Christianos, 22 bis, sequ.; eius regimen penes quem inter christianos, 38, sequ.; et inter infideles, 50, sequ.; eius divisiones et varia species, 55, sequ.; favor, 60; quid facit matrimonium, 512.
- Matrimonium attentatum**, quid, 56; eius poenae quoad clericos in sacris et religiosos, 307; quoad bigamos, 283; quoad consanguineos et affines, 242, 252 bis.
- Matrimonium civile**, origo, 48, d¹; natura in lege patria, 49, 707 *Praenot.* 32; specie matrimonii carens vel non, 56, 360, 804; periculum eius est causa dispensandi, 435; iam contractum causa dispensandi, 435, d, 437. v. *Forma celebrationis* in fine.
- Matrimonium clandestinum**, quid sit, 57; semper ab Ecclesia detestatum, 554 ¹).
- Matrimonium conscientiae**, quid est, 592; quam ex causa, a quo, quibus cautelis adhibitis permitti potest; 593; permissio secumfert obligationem secreti, 594; quousque haec obligatio urget, 595; ut de eo constare possit annotandum in libro servando in secreto Curiae archivo, 596.
- Matrimonium informe validum**, 602.
- Matrimonium legitimum**, v. *Legitimum*.
- Matrimonium morganaticum**, quid sit, 57.
- Matrimonium per interpretem**, 518.
- Matrimonium per procuratorem**, quomodo initur, 516; an promiscue per procuratorem ineundum est, 517.
- Matrimonium praesumptum**, 58.
- Matrimonium putativum**, quid sit, 56.
- Matrimonium ratum**, v. *Ratum*.
- Matrimonii species**, v. *Species*.
- Medici iudicium** in causis impotentiae, 264, 273.
- Menstrua commoratio**, 73.
- Ministellus** (haereticus) a matrimonio mixto copulandis vel copulatis non adeundus, 228.
- Metus** in contrahendis sponsalibus, 80—81. v. *Vis et Metus*.
- Milites**, quoad banna, 154.
- Minister** sacramenti matrimonii, 33.
- Minores**, nupturi indigent consensu parentum, 251—253; quoad domicilium, 69.
- Missa** in mixtis nuptiis non celebranda, 225c.
- Missa pro sponso et sponsa**, varia cognoscibilia, 610.
- Mixta religio**, quid sit, 207; quo iure matrimonium prohibeat, 209; et quasnam ob rationes, 210; et an ubique, 212; an dispensabilis, 213, 214; et quasnam ob causas, 217; et quibus-

nam praestitis cautionibus, 218—220; a quo et quomodo in ea dispensetur, 221, sequ.; quid, concessa dispensatione, importet quoad ritum matrimonia mixta celebrandi, 225, sequ.

Mixtum matrimonium, periculum eius est causa dispensandi, 433.

Modus, circumstantia in contrahendo contractui sponsalitis appositus, 106; contractui matrimoniali appositus, 541, 2°; per se non irritat consensum, 541, 2°; modus contra substantiam et in pactum deductus contractum invalidat, 544, 546 et inter „Addenda”.

Morbus, ut causa resiliendi a sponsalibus, 122.

Morganaticum matrimonium, quid sit, 57.

Mulcta v. *Componenda*.

Multiplicitas criminis, 326; consanguinitatis, 331, 4°, 335, 340; affinitatis, 350; publicae honestatis, 365; cognitionis spiritualis, 386.

Necessitas contrahendi an tollat impedimenti legem, 198; an et quatenus permittat cooperari matrimonio mere civili, 257.

„**Ne temere**”, decretum quare et in quo ius tridentinum de forma celebrationis reformavit, 559; vigeat a die 19 April. 1908 et paucis mutatis in Codicem transiit, 560; commentaria, 560²).

Nomina quaedam et quomodo in precibus exprimenda, 452.

Nullitas matrimonii, quomodo generatim ei consulendum, 754; quid si sacerdoti tantum sit cognita, 756; quid si publice sit cognita, 757; quid si partibus cognita aliis incognita, 758; quid si uni parti tantum sit cognita, 759; v. *Convalidatio matrimonii*.

Nuptiae secundae, v. *Secundae nuptiae*.

Oblati pueri, 665 in fine 1).

Obreptio, quid est, 396; quaenam dispensatio eius vitio est obnoxia, 505; causa vitii obreptionis, 506.

Occisio coniugis, v. *Coniugicidium*.

Officiales civiles, an et quatenus licite cooperantur matrimonio mere civili contrahendo, 257—259.

Oophorectomia, 268 bis.

Orator, quid est, 396.

Ordinarii locorum, quinam sunt, 399; quoad formam sponsalium, 92, sequ.; causas sponsalitis, 117, II, c.; examen status liberi, 170, sequ.; nominatim hominum vagorum, 175; facultatem dispensandi in bannis, 172; facultatem condendi impedimenta, 186; facultatem dispensandi in voto, 202; et in matrimoniis mixtis, 221; in impedimentis dirimentibus, 191; in casibus dubiis consulendus, 173, 197, 281, Nota, 362.

— facultates dispensandi super impedimentis matrimonii v. *Dispensatio matrimonialis*.

Ordo ut impedimentum matrimonii, 297, sequ.; ut causa resiliendi a sponsalibus, 124.

Orientales, relate ad formam canonicam celebrationis matrimonii, 601.

Papa, eius potestas constituendi impedimenta matrimonii, 186; dispensandi in vinculo sponsalitis, 127.

Parentes inscii vel inviti quoad filiorum sponsalia, 90; quoad eorum matrimonium, 251, sequ.

Parochia, quoad banna proclamanda, 151, sequ.

Parochianus, quis, 62, sequ.

Parochi personales, assistere matrimonio celebrationi quoad suos ius habent, 565; cumulative cum parochis territoriali, 566.

Parochus proprius generatim 62 seq.; quoad celebrationem matrimonii, qui

- 562, 563; si sponsi sint paroeciae diversae, 581; quid si plures parochi proprii, 582, eius munus in causis sponsalitiis, 117; quoad sponsosexaminandos, 133, sequ.; et instruendos, 178, sequ.; quoad explorandum statum liberum, 130, sequ.; quoad matrimonium mixtum nondum initum, 230, sequ.; et iam contractum, 234, sequ.; quoad filios et parentes matrimonio ineundo dissentientes, 252; quoad banna antenuptialia, 151, sequ.; quoad assistentiam in matrimoniis indignorum, 248; quoad matrimonium civile, 256; quoad nuptias interdicendas, 189; facultas dispensandi super impedimentis, 412; officium ad dispensationem intervertendam, 420.
- Paternitas** spiritualis, 370, sequ.
- Patriarchae**, eorum polygamia, 20.
- Patrini**, quinam cognationem spirituales contrahant, 371, 372; quinam vere tales, 379, sequ.
- Pauperes**, quinam canonice sunt et quomodo distinguuntur, 457.
- Paupertas Viduae**, causa dispensandi, 427.
- Periculum incestuosi concubinitus**, causa dispensandi, 434.
- Periculum matrimonii**, mixti, causa dispensandi, 433; vel coram ministro acatholico celebrandi, causa dispensandi, 433; civilis, causa dispensandi, 435.
- „Perinde valere”**, litterae *Perinde valere* seu modus vitium dispensationis sanandi, 509; in quonam foro pro iis obtinendis recurrendum est, 510; apud quemnam superiorem et quam ratione exposculandae, 510 *bis*; quomodo exsequendae sunt, 510 *bis*.
- Perinde valere super Perinde valere**, 509.
- Perseverantia consensus**, praesumitur, 552.
- Petitio dispensationis**, quis eam facere debeat, 441—446; utrum spectet ad ipsos oratores, 441; ad quemnam parochum si oratores pertinent ad diversas parochias, 442, vel diversas dioeceses, 443; a quonam confessario facienda in casu impedimenti occulti, 444; cuius nomine facienda, 445; potestne fieri, licet oratores eius sint ignari, 446; cuinam dirigenda, 447—448; ad quemnam superiorem mittenda, 447; quomodo facienda v. *Supplicatio dispensationis*.
- Phalansterianismus**, 192.
- Plenum domicilium**, v. *Domicilium*.
- Poenitentia** in dispensatione matrimonii mixti, 222; quoad cognationem spirituales, 370; salutaris oratoribus imponenda, 486.
- Polyandria**, 19.
- Polygamia**, simultanea, 20; successiva, 19.
- Portio legitima**, 679, 5).
- Potestas parentalis**, correspondet obligationi educationis, 662 in fine; an et quo iure existit, 663; directe spectat ad parentes non ad alium, 663; per se ad utrumque parentem et in solidum, 664; huius protestatis limites, 665.
- Praegnatio** sponsae, ut causa dispensandi, 172, 217, 430; uxoris, ut ratio abstinendi ab usu coniugii, 180; ut ratio abstinendi a periculosis exercitiis, *ibid*.
- Praesentia** parochi (Ordinarii) et testium in forma sponsalium, 93.
- Praesumptio** quoad domicilium, 67; consensus matrimonialis, 58; pubertatis, 261; mortis coniugis, 281, 50; baptismi valide suscepti, 291, 294.
- Praesces dispensationis** v. *Supplicatio dispensationis*; formulae precum, 461—470; veritas precum, seu conditio disoensationis, 477; verificatio precum, 496 et 511.

Privilegium fidei, species, 714; **Privilegium Paulinum** quid est, 715; eius diploma, 716; natura, 717; fons huius iuris existendi, 718; habitudo ad legem indissolubilitatis, 719; quis et qualis coniux eo frui potest, 720; quam ob causam, 721; antea interpellatio fieri debet, 722, v. *Interpellatio*; quid iuris importat, 726; quando vinculum praecise solvitur, 728; an datur obligatio privilegii utendi, 729; quid in re dubia circa usum privilegii, 733.

Privilegium Paulinum, v. *Privilegium fidei*.

Probatio matrimonii, initi, 607—608.

Proclamationes antenuptiales, v. *Banna*.

Procuratio ad sponsalia contrahenda, 100; ad munus patrini, 385, v. *Matrimonium per procuratorem*.

Profectio religiosa ut impedimentum prohibens, 199, sequ.; ut dirimens, 303, sequ.; ut causa solutionis sponsalium, 124; sollemnis solvit matrimonium non consummatum, 702; ex quonam iure id fit, 706 et 703—705; ratio huius iuris et explicatio praecisa, 707.

Promissio, qualis requiratur pro sponsalibus, 77, sequ.; qualis pro inducendo impedimento criminis, 315, 316.

Protestantes negant matrimonii sacramentalitatem, 23; potestatem in matrimonium Ecclesiae abnegant, 40; an et quatenus invalide contrahant ex intentione non-sacramentaliter nubendi, 31, v. *Haeretici*.

Publica honestas, quid sit, 356; undenam hodie oriatur, 358, sequ.; quo gradu dirimat, 363; an et quatenus ex matrimonio invalido, 360; et ex concubinato, 361, 362; quomodo multiplicetur, 365; an liget infideles conversos, 364; an legitimo ma-

trimonio vel concubinato affinitati coëxistat, 367.

Publicationes antem matrimoniales, vide *Banna*.

Purgationis tempore. an ab usu coniugii abstinendum, 180.

Quadragesima, v. *Adventus*.

Quasi-affinitas, v. *Publica honestas*.

Quasi-domicilium, quid sit, 64; quomodo constituatur, 66; quomodo probandum, 67; duplex, 68, III; domicilio pleno coëxistens, 68, II; quomodo amittatur, 69 *bis*.

Quasi-parochms, assistere matrimonio facultatem habet, 563, 2°.

Raptus, ut impedimentum dirimens, 308, 310; ut delictum, 308¹; cur matrimonium dirimat, 309; quomodo cesset, 311; eius absentia ut conditio dispensationis obtinendae, *ibid.* et 480.

Rationis usus, defectus in consensu, 521.

Ratum matrimonium, quid vocetur, 59; inducit impedimentum vinculi, 279 *bis*.

Rector, domorum religiosarum et piarum assistere celebrationi matrimonii ius non habet, 565, ad *a.*; nec rector seminarii, 565, ad *b.*

Regalistae, matrimonii contractum et sacramentum seiungunt, 29, 1°; matrimonii regimen principibus civilibus attribuunt, 40, 1°.

Remotio gravium scandalorum, causa dispensandi.

Renovatio consensus, ad matrimonium convalidandum quo iure requiritur, 763, 764; quonam actu fieri debet, 765; a quo et in qua forma, 766.

Repromissio an necessaria in sponsalibus, 83, 84; an ad inducendum impedimentum criminis, 315, I, *d.*

Rescripta, quid sunt, 396; antiquatum exemplar Datariae, 475, I; exemplar

S. C. de Sacramentis, 475, II; exemplar S. Officii, 475, III; rescriptum asservandum vel destruendum, 503.

Respublica civilis, v. *Civilis potestas*.

Revalidatio matrimonii, causa dispensandi, 432.

Ritualistae matrimonium reverentur ut sacramentum, 23, a.

Ritus, celebrationis, 610, I; benedictionis, 610, II, v. *Forma liturgica*.

Rusticatio, an causa quasi-domicilii acquirendi, 68, I.

Sacerdos simplex, assistentis ad normam can. 1098, § 2 facultas dispensandi, 413.

Sacramentum matrimonii, eius existentia, 23, sequ.; tempus institutionis, 27; inseparabilitas a matrimonio contractu, 30, sequ.; materia, forma et minister, 33; an insit matrimonio in facto esse, 34; an matrimonio infidelium baptizatorum, 36; an matrimonio fidelis cum infideli, 37; eius effectus, 38; an et quatenus extiterit in Testamento Veteri, 28.

Sanatio in radice, quid, 775; potestas Ecclesiae circa eam, 776; huius potestatis historia, 777; conditiones in eius concessione, 778; cui competit matrimonia in radice sanare, 779; a quo et quomodo petenda, 780; formulae pro petitione, ibid.; quomodo exsequenda, 781.

Sanatio vitii, dispensationis, quomodo perficienda, 509; in quonam foro pro ea obtinenda recurrendum, 510.

Sansimonismus, 19^a.

Scandalum, absentia eius ceu conditio dispensationis, 485; practica circa id pro paracho, 485, II, c, 2; modi scandali amovendi pro dispensatione, 485, II, b et c; periculum gravium scandalorum, causa dispensandi, 436.

Schema genealogiae, addendum supplicae dispensationis, 453, Nota.

Scholae, qualem institutionem Ecclesia in iis postulat, 668; quid in specie de scholis mixtis seu neutris, 669; an et quatenus licet liberos ad scholas principiis ecclesiasticis non conformes mittere, 670.

Scientia, requisita ad consensum valide dandum, 523; — nullitatis matrimonii consensum non necessario excludit, 530 et 531.

Scribere nescientes, qua forma sponsalia inire debeant, 93, 94.

Scriptura pro forma sponsalium, 94; scriptura precum dispensationis quam forma exaranda, 450.

Secundae nuptiae, quid de iis censet Ecclesia, 807; num benedicendae, 808.

Separatio partium ad scandalum amovendum, 485, II, b et d.

Separatio civilis, eius natura, 749; causae legales, 750; effectus, 751; vitae coniugalibus restauratio secundum legem civilem, 752.

Separatio coniugum, notio et species, 690 v. *Divortium*, v. *Indissolubilitas*, v. *Dissolutio*. *Privilegium fidei*. *Separatio tori mensae*.

Separatio tori, mensae et cohabitationis, potest esse totalis vel partialis et causae utriusque, 737; potestas Ecclesiae circa causas statuendas, 738; causa separationis perpetuae, 739; quale adulterium est causa huius, 740; an privata auctoritate potest institui ob adulterium, 741; talis separationis effectus, 742, 751; causae separationis ad tempus, 743; quam auctoritate haec institui potest, 744; huius separationis effectus, 745; an et quomodo dari potest separationis instituendae obligatio, 746; separatio unde ansam arripit, 747; in causis separationis quomodo

procedendum, 748, v. *Separatio civilis*.

Simulatio, in contrahendis sponsalibus, 78; circa consensum matrimonialem quis eam facit, 532; simulatio quoad animum contrahendi quid efficit, 533; simulatio quoad animum se obligandi quid efficit, 534; animus inito matrimonio matrimonii essentialia non implendi quid efficit, 535; animus in matrimonio contrahendo excludendi sacramentalitatem quid efficit, 31, 536; simulatio matrimonii an et quale peccatum, 537.

Sollemnitates sponsalium, Codice inductae, 91, sequ.

Spadones, 266 *bis*.

Species matrimonii, quandam adsit in matrimonio invalido, 56; num adsit in matrimonio mere civili, 360.

Sponsalia, eorum nomen, 83¹; natura, 77; subiectum, 86, sequ.; forma, 91, sequ.; accidentalia, 102; effectus, 111—116; dissolutio, 119, sequ.; ut causa impimenti criminis, 314.

Sponsi examinandi, 133; instruendi, 178.

Status civilis, v. *Civilis potestas*.

Status perfectior, ut causa solutionis sponsalium, 124—125.

Sterilitas differt ab impotentia, 261.

Stipes consanguinitatis, 332; affinitatis, 346.

Stylus Curiae, quid est, 396; an observari debet ab Ordinario, 407; an a parocho aut sacerdote simplici et quousque observandus, 416.

Subreptio quid est, 396; quaenam dispensatio vitio subreptionis est obnoxia, 505; causa vitii subreptionis, 506.

Supplicae quid sunt, 396; pro dispensatione in voto, 203; pro dispensatione in matrimonio mixto, 221 *bis*.

Supplicatio dispensationis, perscripturam non viva voce vel telegraphice facienda, 449; precum scriptura qua-

nam forma exaranda, 450; inscriptio exterior (adres), 450, d; quaenam in ea exprimenda generatim, 451; nomina in ea exprimenda, 452; impedimenta in ea quae et quomodo exprimenda, 452; circumstantiae speciales in ea designandae, 454; quid de statu fortunae significandum, 455.

Susceptores in Baptismo, vide *Patrini*.

Syndici quoad assistentiam matrimonio mere civili praebendam, 258, seq. v. *Indissolubilitas*.

Tactus physicus ut conditio cognationis spiritualis contrahendae, 381.

Taxa pro dispensatione quid, 394, IV, 455, 2°.

Tempus banna proclamandi, 187; celebrationis matrimonii, 613—615; matrimonium quibus diebus contrahi potest, 613, I; quibus diei horis, 615; sollemnis benedictionis, 613, II; tempus clausum quid est, quid prohibet, 183¹), 613, II; huius prohibitionis obligatio, 614.

Tenentes in sacramento Confirmationis, v. *Patrini*.

Termini technici pro dispensatione, 396; in materia indiciali, 785.

Testes in sponsalibus adhibendi, 92, sequ.; ad probandum statum liberum, 136, 173; ad probandam mortem coniugis, 281, 2°.

Testes communes in celebratione matrimonii quot et quales requiruntur, 576; quid ad valorem actus in forma celebrationis ex eorum parte requiritur, 577, II; matrimonium coram solis testibus communibus quando fieri potest et licet, 585 seq.

Testimonium baptismale, 140—142; factarum publicationum, 177; parochi de veritate precum, 459.

Testis qualificatus in matrimonio celebratione, qui 562; quinam nomine parochi veniunt, 563; num vicarii

cooperatores, 564; rector, cappellanus, parochus personalis, 565; v. *Rector, Cappellanus, Parochi personales*; quid ad valorem actus ex parte testis qualificati requiritur, 577, I; quid ad liceitatem, 578—582; quid si illicite matrimonio assistit, 583; matrimonium sine teste qualificato, 584, 585—591.

Tribunal in iudicio de nullitate a quo et quomodo constituendum, 789; tribunalis Ordinarii compositio, 790; partes praesidentis in tribunali, 791; munus actuarii seu notarii, 793; munus apparitoris, 794; nominatio officium, 795; v. *Accusare matrimonium*; quomodo in causa proceditur, 801; v. *Appellatio*.

Unitas matrimonii, 18, sequi.

Usus matrimonii v. *Debitum coniugale*.

Uterini (fratres), quanam vocentur, 331, 2°.

Uterus, eius carentia num impotentiam constituat, 267.

Uxor, iura et officia maritalia singularia, 661.

Vagi, quanam vocentur, 71; non nisi Ordinario permittente matrimonio iungendi, 175, 2 et 3; ubinam proclamandi, 153; eorum parochus proprius, 71, 72; eorum parochus proprius relate ad matrimonium, 578; quando sunt actu itinerantes, 580.

Vasectomia, 268 *bis*.

Venus vaga, 19.

Verificatio precum, 496 et 511.

Vetare matrimonium quis et quomodo possit, 188—189.

Vicarii Capitularis, potestas dispensandi, 403.

Vicarii generalis, potestas dispensandi super impedimentis, 403.

Vicarii paroeciales, respectu formae iuridicae matrimonii, 563, 564.

Vidua, liberis gravata est causa dispensandi, 427, I; iunior, causa dispensandi, 427, II; viduae paupertas, item, 427.

Villa ruralis non est quasi-domicilium, 68, I.

Vinculum coniugale, quid sit, 13—15d; impedimentum, 277; v. *Dissolutio vinculi*.

Vis et metus, notio 538; effectus circa matrimonni contractum, 539; metus gravis utrum iure ecclesiastico tantum an ipso iure naturali matrimonium dirimit, 540; in sponsalibus, 80, 81.

Vitium dispensationis, quid, 504 ad 1um; divisio, 504 ad 2um; quaenam dispensatio vitio subreptionis vel obreptionis est obnoxia, 505; causa vitii subreptionis vel obreptionis, 506; quomodo sananda, 509; in quonam foro ad eius sanationem recurrendum, 510.

Vocatio ad statum coniugalem, 182 *a*.

Votum ut impedimentum prohibens, 199, sequi.; ut dirimens, 303, sequi.; eius dispensabilitas, 201, 306; et dispensandi praxis, 202, 203.

INDEX GENERALIS

TOM. I

Pag.

Prolegomena	1
-----------------------	---

PARS I

NOTIONES GENERALES MATRIMONII

Cap. I. De matrimonii denominationibus	4
Cap. II. Matrimonii notio	5
Cap. III. De matrimonii proprietatibus	14
Cap. IV. De indole sacramentali matrimonii inter christia- nos	20
Art. I. Existentia Sacramenti matrimonii	21
Art. II. Ubinam sit ratio Sacramenti in matrimonio christiano.	31
Art. III. De potestate Ecclesiae circa matrimonium . .	43
§ 1. Potestas Ecclesiae circa matrimonia fidelium .	45
§ 2. Ubinam resideat potestas circa matrimonia infi- delium.	64
Cap. V. Matrimonii divisiones	69
Cap. VI. De matrimonii favore	74
Cap. VII. De parochialitate quoad matrimonium	76

PARS II

DE MATRIMONII PROMISSIONE

Cap. I. Promissionis matrimonii natura et species . .	86
Cap. II. Promissionis matrimonii subiectum	91
Cap. III. Promissionis matrimonii forma iuridica . . .	94
Cap. IV. De promissionis matrimonii accessoriis . . .	99
Cap. V. De promissionis matrimonii effectibus	106
Cap. VI. Promissionis matrimonii dissolutio	113

PARS III
DE IIS QUAE MATRIMONII CELEBRATIONI
PRAEIRE DEBENT

Cap. I.	Examen de statu libero	120
Art. I.	De parochi investigatione	121
Art. II.	De testimoniis baptismalibus	125
Cap. II.	De publicationibus matrimonialibus	126
Art. I.	De lege bannorum generatim	127
Art. II.	Legis bannorum interpretatio	129
§ 1.	De subiecto legis bannorum	130
§ 2.	De paroecia et de parochio bannorum facien- dorum	130
§ 3.	De tempore bannorum faciendorum.	134
§ 4.	De loco et forma bannorum faciendorum	137
Art. III.	De obligatione impedimenta revelandi.	138
Art. IV.	De auctoritate Ordinarii ante nuptias invocanda	140
Art. V.	De documentis antenuptialibus	146
Cap. III.	Sponsorum instructio et praeparatio	147

PARS IV
DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII

Cap. I.	De impedimentis generatim.	155
Art. I.	Notio, conspectus et divisio impedimentorum	155
Art. II.	Auctoritas quoad impedimenta matrimonii com- petens	159
Art. III.	Quinam impedimentorum legibus teneantur	162
Cap. II.	De impedimentis impredientibus speciatim	172
Art. I.	De impedimento voti	172
Art. II.	De impedimento cognationis legalis.	178
Art. III.	De impedimento mixtae religionis	179
§ 1.	De ipsa lege matrimonia mixta vetante	180
§ 2.	An et quomodo in mixta religione dispensetur	186
§ 3.	De forma et ritu nuptiarum mixtarum.	198
§ 4.	De legis matrimonia mixta vetantis custodia	203
§ 5.	De munere parochi et confessarii respectu ma- trimonii mixti iam initi.	209
Art. IV.	De matrimonio cum comparte indigna.	215

APPENDIX I. De defectu consensus parentum quoad ma-	
trimonia minorum	219
APPENDIX II. De lege civili matrimonium vetante . . .	222
Cap. III. De impedimentis dirimentibus speciatim . .	231
Art. I. De impedimento aetatis	231
Art. II. De impedimento impotentiae	233
§ 1. De impotentiae notione	235
§ 2. Impedimenti impotentiae constitutiva . . .	243
§ 3. Impotentiae casus practice tractandi . . .	245
Art. III. De impedimento vinculi	250
Art. IV. De impedimento disparitatis cultus . . .	261
Art. V. De impedimento ordinis	273
Art. VI. De impedimento dirimente voti	277
Art. VII. De impedimento raptus	281
Art. VIII. De impedimento criminis	284
§ 1. De adulterio cum matrimonio promisso . . .	288
§ 2. De adulterio cum matrimonio attentato . . .	294
§ 3. De coniugicidio cum adulterio	296
§ 4. De coniugicidio solo	300
§ 5. Quaestiones aliquot impedimentum criminis	
universim spectantes	303
Art. IX. De impedimento consanguinitatis	308
§ 1. De consanguinitate secundum se	308
§ 2. De consanguinitate ut matrimonii impedimento	318
Art. X. De impedimento affinitatis	326
Art. XI. De impedimento publicae honestatis	337
Art. XII. De impedimento cognationis spiritualis . .	345
Art. XIII. De impedimento cognationis legalis . . .	366

PARS V

TOM. II

DE IMPEDIMENTORUM DISPENSATIONE

Pag.

Cap. I. Dispensationum matrimonialium prae notiones.	1
Cap. II. De facultate dispensandi	16
Art. I. De facultate dispensandi R. Pontificis . . .	16
Art. II. De facultate qua pollent locorum Ordinarii .	19
Art. III. De facultate qua pollent sacerdotes Ordinario	
inferiores	35

	Pag.
Cap. III. De dispensandi causis	39
Art. I. De causarum necessitate	39
Art. II. Causarum divisio	42
Art. III. Causarum canonicarum recensio et elucidatio	44
Art. IV. Causarum pro singulis impedimentis dispen-	
sandis sufficientia	69
Cap. IV. De dispensatione rite petenda	70
Art. I. Petere dispensationem quis debeat	70
Art. II. Dispensationis petitio cuinam dirigenda. . .	74
Art. III. De supplicatione dispensationis rite paranda .	77
Cap. V. De dispensationis concessione et acceptatione	96
Cap. VI. De dispensationum conditionibus et clausulis.	98
Art. I. Conditiones ipsum casum afficientes	102
Art. II. Conditiones et clausulae ab oratoribus im-	
plendae	105
Cap. VII. De dispensationis executione.	111
Art. I. De munere executorio generatim	112
Art. II. De actibus ad executionem pertinentibus . .	116
Cap. VIII. De dispensationum vitiis eorumque sanatione	125

PARS VI

DE CONSENSU MATRIMONIALI

Cap. I. Consensus matrimonialis notio	138
Cap. II. De consensu legitime manifestando	139
Cap. III. Consensus impedimenta et vitia	142
Art. I. Defectus usus rationis et discretionis.	142
Art. II. Error	146
Art. III. Simulatio	152
Art. IV. Vis et metus.	156
Art. V. Conditio vitians vel deficiens	160
Cap. IV. De consensu perseverantia	172

PARS VII

DE FORMA CELEBRATIONIS MATRIMONII

Cap. I. De forma iuridica celebrationis matrimonii .	178
Art. I. De personis ad formam constituendam neces-	
sariis	179

	Pag.
Art. II. De formae adiunctis substantialibus	189
Art. III. De formae adiunctis accidentalibus	193
Art. IV. De forma iuridica extraordinaria	198
§ 1. De matrimonio sine teste qualificato	198
§ 2. De matrimonio conscientiae	205
Art. V. De personis formae subiectis.	207
Art. VI. De matrimonio informi valido	210
Art. VII. De formalitatibus celebrato matrimonio acces-	
soriis.	211
Cap. II. De forma liturgica matrimonii	214

PARS VIII

DE TEMPORE ET LOCO CELEBRATIONIS MATRIMONII

Cap. I. De tempore celebrationis matrimonii. . . .	220
Cap. II. De loco celebrationis matrimonii	223

PARS IX

DE MATRIMONII EFFECTIBUS

Cap. I. De matrimonii effectibus quoad coniuges inter se	228
Art. I. De debito coniugali et de usu matrimonii. .	229
§ 1. De debito coniugali sub aspectu iuridico . .	229
§ 2. De debito coniugali sub aspectu ethico. . .	232
Art. II. De communione tori et mensae.	242
Art. III. De communione bonorum.	243
§ 1. Legalia.	243
§ 2. Moralia	253
Art. IV. De mariti et uxoris iuribus et officiis singu-	
laribus	257
Cap. II. Societatis coniugalis iura et officia in prolem	259
Art. I. Educatio prolis.	259
§ 1. De potestate parentali	260
§ 2. De prolis educatione religiosa et morali . .	264
§ 3. De prolis educatione civili	266
§ 4. De prolis educatione physica	270
§ 5. De providendo bono prolis temporali . . .	276
Art. II. Legitimitas prolis	279
APPENDIX. De benedictione mulieris post partum . . .	285

PARS X

DE SEPARATIONE CONIUGUM

Cap. I.	De indissolubilitatis matrimonii principio . . .	288
Cap. II.	De dissolutione vinculi	305
Art. I.	De dissolutione matrimonii rati et consummati	305
Art. II.	De dissolutione matrimonii non consummati .	307
§ 1.	De dissolutione matrimonii non consummati per professionem religiosam	308
§ 2.	De dissolutione matrimonii rati non consum- mati per Apostolicam dispensationem. . .	311
Art. III.	De dissolutione matrimonii legitimi inter non baptizatos	316
§ 1.	De matrimonii legitimi dissolutione ex privi- legio Paulino	316
§ 2.	De matrimonii legitimi dissolutione ex auc- toritate R. Pontificis	326
APPENDIX.	De dissolutione matrimonii civilis	329
Cap. III.	De separatione tori, mensae et cohabitationis	331
Art. I.	De causa separationis perpetuae	333
Art. II.	De causis separationis ad tempus	336
APPENDIX.	De coniugum separatione secundum legem civilem	342

PARS XI

DE MATRIMONIO INVALIDO

Cap. I.	De casibus nullitatis matrimonii tractandis generatim	345
Cap. II.	De matrimonio nullo convalidando	349
Art. I.	De convalidatione simplici.	352
§ 1.	De convalidando matrimonio irrito ob impe- dimentum dirimens.	352
§ 2.	De convalidando matrimonio irrito ob defec- tum consensus	360
§ 3.	De convalidando matrimonio irrito ob defec- tum formae	363
Art. II.	De sanatione in radice	363

	Pag.
Cap. III. De matrimonio nullum declarando.	370
Art. I. De foro competenti	372
Art. II. De tribunali constituendo	374
Art. III. De iure matrimonium accusandi	378
Art. IV. De processu in causa	380
Art. V. De appellationibus	382
Art. VI. De casibus exceptis	383

PARS XII

DE SECUNDIS NUPTIIS 389

Addenda et corrigenda	391
Formularium	395
Concordia canonum matrimonialium et numerorum nostro- rum marginalium.	403
Index alphabeticus	405
Index generalis	423

ERRATA.

Tom. I

pag.	4	lin.	14	pro:	antienquitus	lege:	antiquitus
"	9	"	8	"	genetione	"	generatione
"	26 ¹	"	9	"	<i>sancticatum</i>	"	<i>sanctificatum</i>
"	27 ¹	"	4	"	Huius	"	huius
"	40	"	28	"	disparitis	"	disparitatis
"	79	"	10	"	protacta	"	protracta
"	87	"	24	"	1085	"	1087
"	105	"	30	"	independer	"	independenter
"	133	"	29	"	minus	"	munus
"	152	"	12	"	forte	"	forte potius
"	171	"	3	"	331	"	338 et 339
"	269	"	29	"	appararet	"	appareret
"	272	"	12	"	in ordine	"	in ordine ad
"	278	"	4	"	1038	"	1308
"	287	"	16	"	1475	"	1075
"	363	"	19	"	actu	"	actum

Tom. II

pag.	1	"	19	post:	Cap. V insere:	De dispensationum conditionibus et clausulis (Cap. VI)
"	57	"	8	"	inier	lege: inter
"	61	"	25	"	familiaritatis	" familiaritas
"	112	"	12	"	1053	" 1055
"	132	"	13	"	obreptionee	" obreptio et
"	144	"	4	"	1081	" 1082
"	149	"	26	"	1048	" 1084
"	158 ⁴	"	3	"	see	" sed
"	165	"	2	"	carto	" certo
"	185	"	2	"	quam	" qua
"	193	"	4	"	1077	" 1097
"	243	"	10	"	Art. II	" Art. III
"	245	"	6	"	stante matrimonio	" antematrimonium
"	272	"	3	"	repurgatorum	" repurgationem
"	296 ³	"	1	"	<i>De Matre</i>	" <i>De Matr.</i>
"	339	"	20	"	1032	" 1132

V844

15431

VLAMING, THOS. M.

AUTHOR

Praelectiones Juris Matrimonii II

TITLE

[illegible]

15431

